

BEREGVÁRMEGYE

M O N O G R A P H I Á J A.

IRTA:

LEHOCZKY JIVADAR.

III. KÖTET.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

NYOLCZ KÉPPEL.

2. rész

UNGVÁROTT,

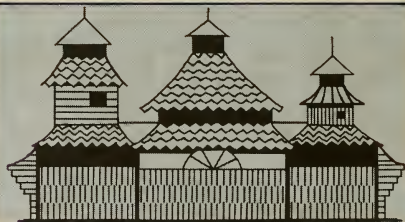
NYOMATOTT POLLACSEK MIKSA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1881.

EX
LIB
RIS

PAUL R. MAGOCSI

BEREGVÁRMEGYE

MONOGRAPHIÁJA.

IRTA:

JEHOCZKY JIVADAR.

III. KÖTET.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

NYOLCZ KÉPPEL.

2. rész

UNGVÁROTT,

NYOMATOTT POLLACSEK MIKSA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1831.

Munkács keletkezése s fejlődése.*)

Ha e város gyönyörű fekvését s földjének termékenységét tekintjük, bővebb adatok nélkül is állíthatjuk, hogy e tájon már az őskorban laktak emberek; s valóban az általam tüzetesen eszközölt ásatások folytán fölfedezett adatok ezt teljesen megerősítik. A neolith kőkorszakbeli lakosok leginkább a várostól dél-keletre eső ugynevezett Kishegy hosszudag magaslatán tanyáztak, még pedig ama ismeretlen igen régi korban, midőn náluk az ércz még teljesen ismeretlen volt; mert ők kizárólag obsidian és más tűzkövekből készült és csiszolt eszközöket használtak; 1—2 száz lépésnyire egymástól földbe vájt és agyaggal megtapasztott sövényfonadéku gunyhókban laktak, azokban czélszerűen elhelyezett 20—30 cm. magas és 1—2 méter átmérőjű tűzhelyeket raktak s az agyagedények készítésében mesterek voltak. Ugy látszik, hogy ez alkalommal itteni telepöket mély árokkal is körülvevék, mely erődítésnek nyomai maiglan kivehetők.

Később a rónaságra, a Latorcza folyó balpartjára, tétetett át a mostani város, mely fekszik az északi szélesség $48^{\circ} 25' 48''$ és a keleti hosszúság $40^{\circ} 24' 7''$ alatt, 121—134 méter magasán**) az adriai tenger színe felett, környezve gyönyörű ligetszerű lombos erdőktől és jó hort termő szőlőhegyektől, melyek a várost nyugatról kelet felé félhold alakjában környezik.

A távol kéklő láthatárt elzáró, Galiczia határán emelkedő havasok s az onnan nyugat felé fokokonkint alacsonyodó hegyek csoportja

*) E város neve régi okmányainkban „Munkács“ helyett Mukach, Mukacz, Monkach, Munkacz, Mokacz, sőt még egy 1650. évi jegyzettel ellátott városi bronz pecsénnyomon is Monkach-znak íratik. En e különböző irmodort csupán nyelvünk akkori fejletlenségének tulajdonítom, iratván ép oly hibásan, mint például a 13. században s később Szolyva helyett: Zoiva, Zolova vagy Zolyva; Podhering helyett: Pothren; Dobrony helyett: Dobrum; Szernye helyett: Zirnja; Latorcza helyett: Lathurta. En valódi nevét Munkács-nak tartom.

**) Magasságai következők: 1. a beregszászutezai új kaszárnya ajtóküszöbe + bevágásnál 121.228; a g. k. templom külső ajtóküszöbe + 124.481; a római kath. templom ajtóküszöbe + 123.437 méternyi. — A Latorcza vízmérezének 0 pontja 119.261 méternyi.

tozata oly bájdus képet nyújt, melyet a természet csak gyéren alkot. E határhegyek magas bástyák gyanánt állanak s azokból elágazó völgyek óriási viárkok gyanánt húzódnak le Munkácsig, hol a nyílt rónáság kezdődik, mely a Dunáig tart. Ennélfogva e hely még hadászati tekintetből is nevezetes pont.

Mikor keletkezett a mai város itt, bizonytalan; annyi azonban áll, az 1241. évben berontott tatárok elpusztították s hogy IV. Béla király az elveszett lakosok helyére külföldieket telepített, kik a községet csakhamar ismét virágzásba hozták, annyira, hogy saját helyhatósággal, lelkésséggel és vásárokkal birt. 1333-ban Istrán nevű lelkésze fizetett pápai tizedadóul 5 garast*). 1348-ban népes vásárai voltak s egy 1356-diki okmányban Munkácsi Balázs comes úgy említtetik, mint Munkács királyi helység vendége**). Különösen Nagy Lajos, Erzsébet és Mária királyi birtokosai alatt, kik itt a szomszéd Lengyelország miatt gyakran személyesen is megfordultak, Munkács fokönkint emelkedett, 1376-ban Erzsébettől községpecsétet is nyervén.

1378-ban Erzsébet királyné a munkácsiak panaszára oly kiváltsággal látta el őket, hogy azokat sem jószágukban, sem személyökben idegen sehol le ne tartóztathassa, hanem a mi kerestek felmerülnének ellenök, azokat kizárólag a munkácsi városi tanács előtt folyosolják***).

Ugyszintén 1391. Zsigmond király és Losonczy István munkácsi főkapitány erőszakoskodásai folytán megrendelte, hogy a polgárokat régi jogaik, szabadságaik, kiváltságaik s szokásaik gyakorlásában senki se háborgassa, sem ök új nemű terhekkel, adózásokkal s követelésekkel ne zaklattassanak§).

Koriathovics Tódor herczeg alatt, ki a 14. század végén s a következőnek elején Munkács földesurává lett, a polgárok (kétségtelenül előbbi gyakorlathoz képest) a faizás s legeltetési haszonvételt szabadon élvezték, mely jog gyakorlatában őket később 1418. év táján Pálóczy Máté is megerősíté. 1416-ban a munkácsi vári tisztek: Kaffai Pán Endre és Helele bíról Guba Imrét nevezték ki, kinek azon évben Perényi Miklós szentmiklósi birtokos száz-frtnál nagyobb kárt okozott.

*) Regestrum decim. Papalium Sexen. Balássi Fer.

***) Zichy-Cod. III. 16: „Comes Blasius, filius. Georgii, hospes. de Munkacs villae regali.

****) Munk. városi lev. Datum Zaaz, in vigilia beati Martini Episkopi.

§) U. o. D. Buda, feria 3. prot, post. fest. A. us. Dom.

1427-ben Lazarevics István szerb despota Munkács ura nemcsak kihirdeté Zsigmond király azon szabadalmát, hogy a város Kozma és Dénes napjain tizenöt napig folytatható vásárokat tartasson, hanem megengedé, hogy a faizás és legelés gyakorlatában maradjanak. Hunyad'í János még kegyesebb volt Munkács irányában, mert azt több rendbeli jótéteményben részesíté; így 1445. április 14-én Böszörményben kelt adományában Munkácsot, hogy azba jövévényeket bevonhasson, szabad várossá tette, ki nyilatkoztatván, hogy az saját helyhatósággal bírván, idegen tiszték ott hatáskörrel ne birjanak, hogy csupán előbbi szokáshoz képest fizesse a kincstári adót. (kamarai nyeresémet) s hogy a polgárság a Beregszász város által a munkácsi várnagyok részére adatni szokott 12 hordó bort szállítani né köteleztessék*). Majd 1446. febr. 9. Váriban kelt kiváltságlevélben kifejezi Hunyadi, hogy az ő mezővárosának (oppidum nostrum) népességét szaporítani s e végből annak különös jogokat engedni óhajtván, megrendeli: hogy évenként a termény kilenczede helyett 50 köböl búzát és ugyanannyi zabot s a sertésekből tizenötödöt adjon a község, — hogy a kincstári adó fizetésnél két kapu egynek számítassék s a bíró és 12 bites polgára ettől is mentek legyenek, s hogy boraitkat sátrakban (taberna) árulhassák, kivéve, midőn szükségből a földesuri borok kimérése meghagyatnék**). Ugyanakkor egy más okmányban megállapítja, hogy látván a város szegényességét s tehetetlenségét, szabadságot ad a jelen és jövő lakosságnak, hogy a bírák a bármely bűnért elítélt lakostól ne többet, mint a rendes birság $\frac{1}{3}$ -dát szedjék***). Végre a zárkani monostorban 1451. január 10-én kelt iratában megerősíti a munkácsi polgárságot abban, hogy azon erdőket, melyeket Tódor herczeg, Máté és a szerb despota idejében, használt és birt, azok birtoklásában jövőre is meghagyassék, sőt munkácsi Kenderesi nevű várnagyanak meghagyta, hogy a várost e tekintetben védelmezze†). Hunyadi elhunytával annak özvegye Szilágyi Erzsébet hasouló jó indulattal viseltetett a munkácsi polgárság iránt; 1465-ben Budáról kelt iratában meghagyta Kezi Balázs deák munkácsi várnagynak, hogy a tizedül eső malaczokat a munkácsi lakosok által ne hizlaltassák, hogy a várhoz adatni szokott zabot a szokottmértékkel szedjék††). 1476-ban pedig a beregi

*) Munk. városi lev. Datum in Bezermén, feria 4. prot. post. dom. Misericordia Dni.

***) U. o. Datum in oppo nostro Vary, feria 4 prot. ante fest. beatae solajiticae virg.

****) U. o.

†—††) U. o.

alispánoknak s munkácsi várnagynak meghagyja, * hogy a telekadót a lakosoktól Szentgyörgynap előtt ne szedjék s mint-hogy nekik a felet elengedte, ezt a behajtásnál tekintetbe vegyék; végre, hogy a járulékok kivetésében, az eskü alatti tanuskodás díja- s a birságolásban az eddigi szokás-szerint járjanak el*). 1482-ben a munkácsiak panaszára megtiltotta Erzsébet, hogy addig, míg a városi szőlőhegyeken termett borkészlet tart eladás végett idegen borok elkobzás terhe alatt be ne hozattassanak. Ugyanazonévben**) megerősíté Munkács mezővárost mindazon szabadságukban s előjogokban, melyeket Hunyady Jánostól nyert; ugyszintén Mátyás király is Esztergomban, 1484. hamvazó napján kelt okmányában Munkácsnak minden kiváltságait megerősíté.

Hollós János hercegtől több rendbeli okmány maradt fen, melyek Munkácson létéről s erélyes intézkedéseiről tanuskodnak. 1493. évben Dorottya napja körül ért ide s több rendbeli panaszokat intézett el. Ugyanakkor Munkácsról***) kelt okmányban megerősíté Hunyadi János fentebb említett kiváltságlevelit; jóváhagyta továbbá Hunyadinak azon 1449-ben kelt iratát, melyben Munkács községének Budettina (Bolona?) nevű földterületet adományozott és Erzsébetnek 1476-ban az esküvés díjazásáról szóló kiváltságát†).

1494. Hollós János Naményból††) meghagyta Balácsi Ferencz és Ábránfi Péter beregi alispánnak és munkácsi várnagyoknak, hogy az addigi szokáshoz képest a nagyobb oly sertésektől, illetőleg malaczoztól, melyeket a háznál, kertekben neveltek a lakosok; évenként ne többet mint 4 pénznyi váltságdíjt szedjenek, a kisebbektől pedig épen semmit; továbbá utasítá őket, hogy a munkácsi vár körül tartózkodott azon nemeseket, kik a közelebb elmúlt zendülés alkalmával a lengyelekhez csatlakozva a várhoz tartozó jobbágyoktól ökröket s egyéb tárgyakat rablók módjára elvettek, intsék meg, miszerint a jobbágyoknak térítsék meg a kárt, különben kielégítésük iránt ő fogna gondoskodni és intézkedni.

Ez okmányokból kitűnik, hogy a munkácsi polgárok ha kiváltságos jogokat élveztek is, mindamellettt folyvást a munkácsi vár

*) Dat. inferiori Sabbati.

**) Datum Budae in festo beati Emeritii Puelis.

***) Dat. Munkács, feria proxima post fest. Parillie. B. Mariae virg.

†) T. i. hogy a munkácsiak a mások által mellettük tett esküért járó 40 pénznyi díj nélkülesség.

††) Datum ex oppido Namény feria 2. post festum assumptionis glor. B. Virg. Mariae.

illetőleg uradalom birtokosaihoz alattvalói viszonyban állottak s hogy kedvező helyzetök a XVI. században fokozódni kezdett, melyhez nemcsak az 1514-ki pórlázadás, hanem a politikai bonyodalmak is szolgáltatottak alkalmat. Ehez járult, hogy az uradalom magán zálogos birtokosok kezére kerülvén, ezek a maguk érdekét a jobbágyoké fölé helyezék s azok irányában szigorúak valának. Így Büdi Mihály özvegye Ártándi Anna és fia Büdi Mihály Munkács birtokosai a munkácsiakat a borarulásban akadályozván: ezek a királyhoz siettek panaszaikkal; minek következtében Ferdinánd 1549. sept. 18. Prágából az ügy megvizsgálására Perényi János ugocsi főispánt és Verner György, a sárosi vár főnökét s tanácsosát küldé ki, annál inkább, mert a munkácsiakat más részben is zaklatták a Büdiek, annyira, hogy e miatt a polgárok közül többen más helyre elköltöztek. Végre az ügy 1551. évben elintéztetett, akkor okt. 5. a munkácsi várban Ártándi Anna írásilag kötelezte magát, hogy a munkácsiakat kiváltságaik gyakorlatában meghagyja s míg fia hatóságában álland, meg is védendő; amint hogy már előbb 1549. július 18-kán Ferdinánd felhívta őket, hogy a városiakat pösaházi Lasztóczi Mátyás ellen a munkácsi királyi vár körül elterülő Isdano nevű irtott erdőter használatában védelmezzék.

A munkácsi vár ostromlása folytán a városiaknak nem kis károkat és zaklatásokat kellett szenvedniök, mi a lakosok elszegényedését vonta maga után, miért is Zápolya János 1530. három esztendőre az adófizetéstől is felmenté őket.

Ugy látszik, hogy az 1514-ki pórlázadás után, a munkácsi polgárok is közönséges jobbágyokká váltak s ha helyhatóságukat s vásárjogukat megtarták is, de a vár birtokosainak adózni és szolgálniok kellett, mely helyzetet azok önjavukra kizsákmányolni nem is mulaszták el. Így az 1613-ki urbér szerint, fizetett gróf Eszterházi Miklósnak a városi lakosság — az adómentes birák és nemesek kivételével, — György és Mihály napi telekbéről 50—50 pénzt; tartozott karácsonytól szentmihálynapig uradalmi bort árulni és ahoz koresmárost tartani, kinek minden hordótól öt pénz engedtetett díjul; az őszi és tavaszi vetésekből való dézmaért 50 köből búzával és ugyanannyi zabbal tartozott a város, melyet a kőbuzának és zabnak neveztek és minden négy hely után egy szekér szénával. Minden két hely után az ökrös-jobbágyok karácsonkor egy-egy szekér fát tartoztak bevinni a vár szükségére, kinek pedig ökre nem volt, 12 pénzt adott; tartozott a

város bor-tizeddel, jégrakással, vetni való buza kihordásával, elve-tésével és felhordásával, valamint a vár építésében való részvétel-lel. A mézárosok köteleztettek az uraság számára őszszel 16 ök-röt kimérni, a várhoz pedig sertéseket ölni s a húst elkészíteni, mely fáradozásért egy köből buzát és egy sertést kaptak díjul*.)

1645. Rákóczy György alatt Vizaknai Márton és Cseh Mi-hály nevű uradalmi tisztek összeírása szerint, találtatott Munká-cson 59 ökrös jobbágy, 61 gyalogszeres, 41 özvegnő, 60 várhoz-tartozó tiszt, szolga és őrdabbant; 47 iparos, 21 zsellér, 10 pusztahely, 18 új ház, és a hid közelében két koldus, Lukács és György-nek háza és György cigánygazda laka. Szabad nemesi házak voltak ezek: A fejrház a piacon, vendégfogadó, Kigyósi István, Nagy András, Borbély Ferencz, Balling György, Lóvei Gergely, Pap Mihály és Bornemisza Andrásé; kit a fejedelem Fogarason 1637. febr. 1. mentett fel az adózástól további tetszéseig. Adó-mentes telkek voltak még Szücs, Eötvös, Desewffi, Gáspárdi, Kis-falusi, Lázár, Csizmadia, Kalmár, Marczel, László deák, Hárlás, Csofkási, Dan, Szabó, Ignézi, Fekete, Barcsi, Joó Mihály, Tatár, Tegeni, Pörtörő, Borbély Miklós, Ibrányi, Dobrosay, Verebélyi, Ko-zár és Morda, Képes, Borbély Balázs, Eötvös, Hadadi, Kuposi, Miklós és Kaposi-féle. A polgárság 159 telek után fizetett az ura-dalomnak bérül 159 frtot.

1649-ben Lorántffy Zsuzsanna idejében találtatott Munkácson 30 márhás jobbágy, 84 gyalogszeres, 58 alkalmazott, 55 iparos, 31 özvegy, 44 zsellér és 16 pusztahely, 50 pedig adómentes; ösz-szesen volt adózó 302, ezek kezén 163 telek, 158 fiu, 57 ló, 236 ökr, 166 tehén, 403 sertés és 20 méhkas találtatott.

1672. Báthori Zsófia urnő. alatt Dévai János és Thuránszki János nevű tisztek szerkesztvén az urbéri összeírást, e szerint volt akkor itt a főbíró Tóth Péter s találtatott 12 esküdtbíró (taná-csos,) 6 kerülő, 6 kőműves, 12 mézáros, 2 szijgyártó, 3 lakatos, 3 kovács, 5 szabó, 5 varga, 5 szücs, 4 fazekas, 1 kerekjártó, 4 molnár, 5 csizmadia, 1 koresmáros, 2 gyertyamártó és 1 képiró, továbbá 26 márhás jobbágy, 60 gyalogszeres, 23 özvegy, 5 nyomó-rék, 22 zsellér, és 19 pusztahely; szabadház volt 46, iskola 1, paplak. 2; összesen 193 $\frac{1}{4}$ telek, 205 fiu, 26 ló, 196 ökr, 129 te-hén, 99 sertés és 4 méhkas. A fejrház körül volt 17 bolt, me-lyeket keresztények, leginkább görögök béreltek, fizetvén évi bérül 4 - 12 frtot, így Rác Péter, gazdag kereskedő, kinek fia Deme-

Azonkeru urbér.

ter később a csernekhegyi monostort építteté, fizetett 12 frtnyi bért. 1682-ben már nem találtatott a polgárok kezén csupán 22 ló, 150 ökör, 91 tehén, 207 sertés és 33 méhkas, czigány pedig 93. —

A munkácsi Pálhegy alatti két töltéssel ellátott régi halastót, melyről már a XVII-ik század elején történik említés, s a körötte volt gazostért, haszontalannak mondja az 1672-ki irat és annál jobbnak s halbövebbnek a vár alatti halastót; s hogy a munkácsi batyko (g. pap) is azért szolgálni köteleztetett.

E közben szomorú évek sulyosodtak Munkácsra; a Thököly s később Zrinyi Ilona alatti harcok, a vár három évi ostromlása és körülzárólása, a csapatok szünet nélküli szállítása s élelmezése igen megviselték a lakosságot. Erről a Klobusiczki Ferencz felügyelete alatt Bajomi János kiküldött és Beniczki Miklós tisztartó által 1690-ben felvett urbéri összeírásban következők foglaltatnak: „Mint hogy Munkács városa a elfolyt némely felsőbb esztendőkhben a sokféle hatalmasok miatt és az emésztő tüzek rettenetes pusztítása miatt is egynehány izben annyira devastáltatott s elpusztított, hogy akárki is nem reménylette volna, hogy valaha itt lakosok legyenek, mindazonáltal a jó Isten gondviseléséből némely szegények, a kik megmaradtanak, kezdettek ujjonnan ide telepedni régi lakóhelyekre, de mint hogy ezek is a rajtok megfordult sokféle inség miatt, kiváltképen a vár obsidiója alkalmatosságával annyira elszegényedtek, hogy sokan a magok táplálására is alkalmatlanok; arra nézve kinek-kinek az ő adója, jobbágy szolgálatja penét gratiam spectabilis Domini administratoris ad beneplacitum Domini terrestres determináltattak a szerint, a mint alább meglesznek írva a jobbágyok iránt. Majd megjegyeztetett, hogy a „boldog időben, míg a város ép vala és a kereskedő rendek is a magok kereskedésökben nem akadályoztattak, magok is el nem fogyatkoztak, el vala rendelve proportionaliter, a maga értéke és kereskedése szerint ki-ki mennyit adjon, de mindazon móddal való determinatiók, a sokszori elpusztulás és elszegényedés miatt elváltottak és elhagyattak, most pedig már a kik piaczos kereskedő rendek volnának, azoknak esztendő s taxájok az ő szegénységökhöz képest determináltattak akkép, hogy a 21 görög kereskedő 12, 30, 45, 50, 60 denártól 1, 2, 3, 8 frtot fisessen. 1686. április 30-án a várat ostromlott német hadsereg ismét teljesen hamuvá égeté.

Egy feljegyzés szerint a város utcáin még 1695-ben is talál-

tattak felhányt sánczok és töltések, mik az előbbi hadakozások idején emeltettek.

1695-ben kényszerítetvén a polgárság arra, hogy a földesuraságnak az őszi vetésből természetben tizedet adjon, ennek folytán Somodi Márton bíró s kísérete a város nevében tiltakozott a lelezi konvent előtt a miatt: hogy Janto János uradalmi igazgató a bíró és tanácsosok elzárása és fenyegetések által kényszeríti a várost elismerni azt, hogy termés-tizedet nem csak szemről, hanem szalmául is tartozzék adni, régibb szokás és kiváltságaik ellenére. Fordultak egyszersmind magához Rákóczy Ferenczhez, ki benyújtott folyamodásukat ily hátirattal látta el: „45 Informat nos de appositis omnibus Duus Janto et factorum suorum det rationem. Actum Szerencs, 9 a. Julii 1695 F. Princeps Rákóczy,“ de mindez eredményre nem vezetett, mert a tized azóta folyvást szedetett.

Az 1699-ki urbárium szerint lakott a városban 36 cigány férfi is (az irat szerint: kanczigány), köztök volt a vajda Ádám, a „vice vajda“ András és bíróvajda István; a 22 kereskedő mind keresztény volt, zsidó csupán a koresma-bérlő volt. A vámoshid volt a felsőmalomnál az Ujuteza végénél, ez évben azonban elpusztult. Az e hidon átmenő só-kereskedők tartoztak minden szekértől egy kő sót adni; más terhes szekértől járt 8, erős járműtől 2, idegen gyalogjobbágytól 1 pénz. A máramarosi sókereskedők a városban eladott minden szekérsó után egy-egy kő sót tartoznak adni a bírónak. A hidvám felment évenként 40—70 frtra és 300 kősóra; kő sót még a munkácsi lakosok is tartoztak adni, ha nyereségre kivitték, a nemesek pedig két szekér sótól adtak egy darabot. Az 1074-ki urbér szerint, szedetett a városi bíró számára helypénzül vásárok alkalmával minden szekértől 12 denár, az eladott gabonából bevett minden forint után pedig 1 pénz és minden szekér szalonnától 1 pénz. A mészárosok díjul 100 frtot és 3 mázsa fagyut tartoztak adni évenként a földesurnak; magánosok nem mérhettek hust. Ekkor volt az uradalomnak itt már két koresmája, melyekben január 1-től sept. végéig kizárólag méretett bor, akkor vette kezdetét a kántor mérés. E két koresma évi jövedelme 2—3 ezer forintra rugott évenként. A zsidó bérlő a serés pálinka mérésért és a podheringi vámért fizetett összesen 2160 frtot. A Latorcza folyó a felső gáttól, mely a klastrom alatt volt, fe a városon alól levő töltésig sok rák és halai miatt tilalmasban tartatott.

Az 1711. szalmári békekötés megszűntetvén a hadakozást,

Munkács is csendes időket kezdte élni, azonban az átélt nehéz csapások nyomai csak lassan tűnedeztek el; megfogyott lakossága, ipara és kereskedelme nem birt emelkedni. 1789-ben összeírattván lakossága, találtatott 483 rk., 571 gk., 592 ref. és 172 zsidó, összesen 1815 személy; igaz, hogy e közben a mirigyvész is dühöngvén, 1743. a lakosságból alig maradt 600 lélek.

1814. keletkezett a Munkács-Oroszvég közötti 170 mt. hosszú hid, miután I. Ferenc király Bécsben 1810. dec. 7. kelt kiváltságlevelében feljogosítá gróf Schönborn Ferencz Fülöpöt, hogy a megyétől, mely a hid fentartását az adózó nép nagy megterhelhetésével sem bírta eszközölni, átvehesse a vámszedési jog élvezete mellett fentartsa. Ennek következtében kifizetvén az uradalom az ahoz szükségelt kibecsült telkek árát s ez alkalommal a városi lakosok is a vámentesség fejében arra kötelezték magokat, hogy a hid javításához járulandnak kézi munkával.

Hogy a város lakossága a folyó században nagy mértékben emelkedett, kitűnik az 1870-diki összeírásból. E szerint találtatott itt 8602 ház, ezek közül férfi 4148, nő 4454; r. katolikus 1579, g. k. 2353, g. keleti 1, ágostai 110, helvét hitvallásu 957, zsidó 3602; férfi, nőtlen 2478, nős 1612, özvegy 54, elvált 4; nő hajadon 2473, férjes 1607, özvegy 364, elvált 10; helybeli férfi 3582, nő 3908. Idegen férfi az ország más községeiből 532, osztrák tartományokból 34; nő 515, az ország más községeiből és az osztrák tartományokból 31. Olvasni tudó férfi 61, nő 107, olvasni és írni tudó férfi 1633, nő 947. Sem írni sem olvasni nem tudó férfi 2454, nő 3400. Tetteleges szolgálathban a közös katonaságnál 20 s a honvédségnél 11. Az 1850-dik évi számadás alkalmával lévén Munkácsen 6752 lélek, e szerint 20 év alatt a népesség 1850-el szaporodott. 1870-ben találtatott a lakosok kezén 310 ló, 3 öszvér, 12 szamár, 1464 szarvasmarha, 2 juh, 1661 sertés és 64 méhkas. Az 1881-diki népszámlálás alkalmával pedig találtatott itt 944 lakház, 4694 férfi és 5110 nő s így összesen 9804 lakos, s e szerint népessége az utóbbi tíz év alatt 1202-vel szaporodott, mi örvendetes emelkedésre mutat.

Kétségtelen, hogy a város emelkedését annak idején nem kevésse előmozdítá a gr. Schönborn-család, mely a múlt század elején megfogyott lakosság számát az által is szaporíttatá; hogy külföldről német szorgalmas jövevényeket telepíttet le, kik azután a földmivelés s iparnak új lendületet adtak. Már 1748-ban találtattak itt s a környéken a következő idegen családok: Waltzer, Pfaff, Spiegel, Bus-

kin, Jarosa, Szenthi, Felb, Vekerle, Röss, Jotukauber, Trexler, Moemiller, Nuszer*), Lais, Schmitt, Reiter, Czimmermann, Tirllein, Sauer mann, Vizinger, Marksteiner (Vásárkövi), Bau ratz, Reichert, Fasser, Winkler, Krausz, Tittlein, Steiner, Zigler, Hieszl, Heigert, Viszneter, Nuszleber, Pelczer, Pfeiffer, Miller, Imlauer, Poseider, Herschel, Albrecht, Monster, Lang, Bernalgel, Huber, Hasenreiter, Taibed, Ekmann, Knobloch, Kobl, Türheil, Holzapfel, Kunecs, Paul, Wagner, Hoffmann, Kieszm ann, Feichtveber, Rump, Linter, Ling, Heisz, Finn, Okszm ann, Wein rauch, Petz, Waismann, Wolfbrunn, Bednaresik, Winker, Edmon, Wimmerth, Spek (Szalai), Franz (Ferenczi), Tusnyák (Kö ver) s mások, kiknek utódaik maiglan élnek s derék honfiakká lettek.

A város külzete.

Hogy Munkács város az elmúlt századokban igénytelen, sze rény külsejű volt arról biztos adataink vannak; hiszen még száz év előtt egész területén nem találtatott több kőház mint kilencz s ezek közé már a kastély s egyéb uradalmi épületek is fog lalvák. S ezen nem csodálkozhatni, annyiszor érte vész, hogy több izben phönixként kelle hamvaiból újra alakulnia. A tatárok dulá sát nem is érintve, a XVI. század elején teljesen elhamvadt. Thu róczy László (216. lap) említi, hogy Koriathovics Tódor 1360. tá ján a várost kőfallal vétette volna körül, mi azonban valószínűtlen, ennek legkisebb nyoma sem lévén s a tévedésre valószínűen a szomszéd vár, mely castrum Munkács néven említettik, adott alkalmat. V. Ulászló 1507-ben megerősítvén a munkácsiaknak azon kiváltságát, hogy kereskedésök közben áruiktól vám és rév-díjul ne többet mint egy denárt fizessenek, említi, hogy ebbeli régibb ok levelök a közelebb dühöngött iszonyu tűz vész alkalmával megégett**). Nehány évtized mulva, midőn Ferdinánd- és Zápolya a munkácsi vár felett versenyttek, a város ismét nagy pusztulást szenvedett, 1567-ben pedig a vár ostromlása alkalmával a templommal együtt elhamvasztatott; valamint 1686. április 30-kán, és 1781. június

*) A ritkítottak családjai maiglan élnek itt.

***) Városl. levéltár.

19., midőn nagy része megégett. Elég csapás arra, hogy egy község emelkedését neheztitse.

1567-ben az ostrom után találtatott Munkácsön: a piacon 26 ház 11 adókapuval, az Uj utczában 31 ház 16 $\frac{1}{2}$, kapuval s a Kőrös utczában 44 ház 24 portával s azonkívül még 29 ház 18 $\frac{1}{2}$ portával, összesen tehát 130 ház; 1645. már mintegy 206 ház volt s köztök 43 nemesi és szabadtelek. A határban találtatott 2 őrlő, 1 lőpor és 1 fűrészmalom.

1649-ben 163 adózó és 50 szabad ház, tehát összesen 213 volt. A nemes családbeliek ezek voltak: Kigyósi István, Borbély Ferencz, Lövei János, Lövei Gergely (máskép Kendéné és Csernely Pálné háza), Pap István, Dévai János, Szabó János, Dessewffy, Gáspárdeák, Kisfaludi Ferencz, Turi János, Azari Márton, Fazekas János, Vizniczi András, Tatár György, Jó Mihály, Bánóczy Tamás, Földvári János, Ignéczy András, Szabó Péterné, Dán Balázs, Czeglédi János, Borbély Miklósné, Eötvös Mózes, Szücs János, Hárfás János, László deák, Verebely István, Dobrosi György, György deák, Borbély Péter, Ibrányi Mihály, Bornemisza András, Fekete Gergelyné, Kozák István, Lázár Jánosné, Turóczy János, Maxai György, Morda Miklós, Morda Gáspár, Borbély Balázs, Eötvös Péter, Modra Pál, Péchy János, Kadas Jánosné és Képes Pál. A bíró volt Kálmán Lukács, a 12 tanácsos (esküdt bíró): Tóth Pál, Kupás István, Erszéngyártó Pál, Siket András, Csekő János, Varga István, Szücs Tamás, Gyetre István, Rezes Mihály, Csahóczy Albert, Szücs István és Varga Pál. Találtatott 6 városi kerülő, 12 postás hat lovon a lengyel utakra, 4 hópénzes drabant, 2 lovas szabados, Panasz Tamás volt a hetes drabantok hadnagya; Balogh János várbeli puskás, Dobos János várbeli dobos, Thuróczy János magtárnok, Varga János deák hordómérő, Hraboniczai János vendégfogadó-gazdá; Vitéz Márton vámos, Vári Imre várbeli égett bor főző, Hucz Pál bodnár, Sarlai Albert kulcsár, Nagy András az alumneusok gondviselője, István deák sáfár, Pörtörő Mihály portörő, Eperjesi Pál deák irnok, Péter deák számtartó, Hegedüs György hegedüs, volt 5 szabó, 5 szücs, 5 varga, 2 szijgyártó, 4 mészáros, 3 kovács, 3 lakatos, 2 borbély, 3 molnár, 2 molnárlegény, 2 ács, 6 kőmives, 9 fazekas. A lakosok leginkább magyarok voltak, u. m.: Tasnádi, Gyaki, Szabó,*) Orosz, Gyulai, Palágyi, Sós, Szijgyártó, Panyotai, Fóris, Farkas, Tóth, Nagy,

*) A ritkítottak családjai maiglan élnek itt.

Fazekas, Tamás, Dobronyi, Szücs, Csiszár, Bálint, Alföldi, Csizmadia, Szép, Gerényi, Csókai, Takács, Gáthi, Oláh, Tordai, Bogár, Nyeregyártó, Turós, Beregszászi, Vakaró, Képes, Bányai, Varga, Fekete, Vádi, Andok, Dávid, Gebő, Német, Tót, Lengyel, Szilágyi, Balyu, Kaszonyi, Vitkai, Ország, Repedi, Vajda, Kalmár, Kupás, Erszénygyártó, Siket, Kis, Szolyvai, Szekeresi, Csehi, Zilai, Katona, Rác, Csepregi, Panasz, Czeglédi, Balog, Dobos, Sarlai, Vitéz, Pörtörő, Eperjesi, Péter deák, Mátyós, Becskereki, Hegedűs, Dély, Bornemisza, Kolosi, Fodor, Borbély, Lakatos, Molnár, Bótrádi, Fornosi, Gyenge, Peterczy, Janki, Kömives, Vas, Szalai, Harangozó, Szakács, Váradi, Ungvári, Boros, Tolvay, Jakab, Csüveg, Décsi, Gyarmati, Boka, Kaposi, Kajdani, Dávidházi, Sebestyén, Ujfalusi, Pató sat.

A szőlőhegyek közül említetnek a Nagy, Pap, Pál, Veres, Csernek, Lovácska és Veres kishegyek. A szántóföldek közül a Dubrova, Borosláz, Polatina, Kendereskei uti, Nagyhegy alatti, halastói, Kerepeczi dülőbeliek, továbbá az „égetőnél“, a pallónál, a felső gátnál, Szigeten, Kölesini révnél, Bakutyában fekvők sat. a kaszálók közül a Póсахáznál s Füzesen levő, a Latorca-melletti, Nagy- és Kiserői, Nyiresi sat.

1699-ben találtattak Munkácson még ily utcák: Vízköz, Hegy, Czigány, Nagysor, Uj, Kertallya, Malomvéguteza és Utczaköz.

1746-ban készített Reeder J. György térképet a városról, mely az uradalmi levéltárban őriztetik; e szerint volt akkor itt összesen 171 épület. A Latorczától a r. kath. templomig terjedő Nagy-utcára esett akkor 28 ház a kastélylyal együtt, azon alól a Kőrös-véguteza kezdeteig, hol egy nagy mocsár s azon egy széles palló állott, 26 ház, e mocsáron alól volt a grófi major 6 házzal; a mostani téglavető körül roppant mocsár; az Ujutezában a r. kath. templomtól kezdve 29 épület, a temető-utczában, mely csak egy sorból állott, volt 16 épület, a mostani népes Vár-utczában és környékén elszórtan kertekben és szántóföldeken állott 31 kis ház, a kastély déli oldalán a mostani g. k. templom körül szórva nyosan 11 épület; a mostani Hid, Csókoló, Czigány s más utcák területén csak 24 ház. A mostani Ujfürdőnél állott a felső malom, melynek árka ma is meglátszik. A mostani „Medve-korcésma“ táján czigány gunyhók állottak, azon alul pedig szántóföldek, annyira, hogy a kőrösutczai régi r. k. temető a benne ujonnan épült „Pestis-Kápolná“-val együtt a várostól távol esett. A mostani város-ház előtti téren feneketlen mocsár terült el, melyen át palló veze

tett. A Latorcza Munkács és Oroszvég közt két nagy és 1 kisebb ágban folyt korlátlanul, a klastromtól a várig öt nagy szigetet képezvén. A g. k. templom táján szintén nagy mocsár terült el.

E térkép szerint a szabad nemesi kuriák így feküdtek: a Lövei kuriától, mely a r. kath. paplakkal szemben áll, a kastély felé menve 1. a Lövei-telek, 2. Zsolnai János, 3. Münich György János, 4. özv. Szabó Dánielné, 5. Andrási Istrán, 6. Galgóczy Mihály özvegye. 7. Hacker Ádám, 8. a kolostor telke, 9. Beniczki, 10. Görei Miklós és Kapitány Zsófia. 11. Dolhai György, 12. Joó Pál özvegye. 13. Lázár András, 14. Rác Mihály örökösei, 15. orosz parochia, 16. püspöki lak tere. 17. a nagy-utca keleti szélén a Kömlei-féle telek. A kastély északi oldalán a kapunál volt néhány bolt, feljebb a kertészlak s a mostani „Csillag“-vendéglő helyén egy kis pálinkamérő-ház; a városház helyén néhány szalmás kis ház állott sövény kerítéssel s a mostani sóház-féle nagy épület helyén szintén nyílt szántóföldek terültek el; erre vezetett a Podhering felé vivő ut is, melynél a malom közelében egy János-szobor állott; e vonalat régen elhordta a Latorcza, mely most egészen a város alá mosta a medret. A Podhering és Kölesin körüli tájat nagy erdőség borítja. Oroszvég felé a Sárga-korcsma táján folyt hidason a közlekedés.

Az 1767-ki térkép szerint a kőrösutca végén a Medve koresmánál öt cigány gunyhó állt; a g. k. templom körüli mocsár levezettetett a Latorczába egy töltésen, melynek partjain keletkezett a Töltés-utca; az egész városban nem volt csak 9 kőház, u. m. 1. a kastély, a déli oldalán levő tiszti lak, a mostani kaputól délre az udvaron egy hajdulak és néhány bolt, belül az udvaron az istállók; 2. Bornemissza-féle ház a városház táján; 3. a püspöki lak; 4. a régi g. k. templom, mely 1865-ben az új lelkészlak kedvéért lebontatott; 5. a régi püspökilak; 6. a kastélylyal szemben egy kis kőház; 7. a r. k. templom; 8. az uradalmi koresmaház és 9. e mellett egy maláta-szárító. Különben a többi vályog, pátiosos és faházak ily sorban állottak*): 1. a kastély, 2. 3. 4. a melléképületek, 5. boltok, 6. korcsma a mostani „Csillag vendéglő“ helyén; uradalmi orvosi lak a Deresényi-féle házhelyén, 8. urad. belső kert; 9. béres lak, ott hol az urad. börtönház áll; 10. tehenészet, hol most a nagy magtár áll, mely 1767—77. épült; 11. istállók; 12. hajdulak, 13. csűr, a mostani majorudvaron és kertben; 14—17.

*) A térkép számai szerint.

urad. tisztalok és kertek; 18. püspöki lak, 19. g. k. templom, 20. lelkészlak, 21. g. k. iskola; 22. a régi püsp. lak; 23. püspöki kert; 24. g. k. temető, 25. tanítólak; 26. a püspöki szakács laka, 27. a beregszászi és 28. a vári ut; 29. urad. malom, faragott kövekből épült falának maradványa maiglan meglátszik a Latoreza parton a zsidó utcában; 30. e helyen pálinkaház, 31. malátaszárító, 32—33. timárműhelyek a Latorezafelé vezető árok-nál; 34. a hóhér laka, 35. cigány-lakok a váruteza végén; 36. a Klobusiczki-kuria (később Komjáthi most Fuchsz-féle a hid közelében); 37. a Bornemissza-kuria, most a Kró-család emeletes bérháza; 38. a mostani városház helyén lakatos és esztergályos műhelyek; 39. az orosz mészáros laka; 40. a só-ellenőr laka, 41. a sóház, 42. a sómázsáló laka, 43. a mostani Nedeczei-féle városháza körül egy nagy uradalmi szántóföld, azontul 44. a Lévai-féle kuria, 45. Ignéczi és 46. kőműves lakai. A hidtól balra a mai Cserszki-féle háztól kezdve pedig ily rendben állottak a házak és telkek: 47. térképi szám alatt a monostani Cserszki-féle telken lakott Forgács, e mellett 48. egy kőműves pallér, 50. a mostani sóháznál Nemes Filio. 51. udvari lakatos, 52. kerülő-ház, 53. a mostani Baron illetőleg Gold-féle ház táján volt egy gyógyszerház; 54. uradalmi koresma; 55. szintén koresma a „Szarvas“ közelében; 56. vári timár, 57. nemes Oláh Mihály; 58. bodnár lak, 59. szemben a kastélylyal állt a puskamives háza; 60. urad. tisztalok; 61. egy posztós háza, 62. sütő-ház, 63—64. mészárosok; 65. r. k. iskola; 66. koresma, 67. a mostani Korona-koresma, helyén az Andrászi-féle ház; 68. a ref. iskolaház; 69. Nemes Pompák laka; 70. r. k. templom, 71. r. k. lelkészlak; 72. a sótárnok laka, 73. megyei ház; 74. egy német ács laka; 75. a mostani [sétátér-utcán a Román-ház táján az utcán egy kőalapú faszín, melyben a lovasság számára szükséges széna készlet tartatott, (fala most is látszik); 77. a mostani „Medve“ koresma helyén cigány-lakok; ettől távol a városon kívül, 77. a dögvészes kápolna; 78. marhavásártér; 79. felsőschönborni ut; 80. a régi uradalmi major romja a mostani Gecsey-féle ház végén; 81. a körösvégutca elején a Kovács Gábor-féle ház táján egy német asztalos háza; 82. kovácsműhely; 83—84. a Lövei-kuria, 85. egy német asztalos, 86. nemes Mikó, 87. a pénztárnok laka (Kroó-féle, volt Klinkárt Károly háza) 88. egy nemes, 89. egy német cipész háza, 90—91. urad. téglavető, 92. urad. kert, a mostani major-udvaron; 93. a kolostor kertje, 94. a g. k. püspök szántóföldje; 95. szántóföldek a mostani ref. temető táján; 96. a nagy piac-tér; 97. Ujutoza;

ebben 98. a mostani ref. templom táján urad. koresma, e mellett 99. nemes Farkas laka, 100. a Szentléleki-kuria, 101. Kőrmöczi só-lovag háza; 102. urad. harisnyakötő háza; 103. megyei istállók lovasok számára, ezzel szemben 104. katonai szállás, 105. a Gáthy-féle háznál egy magyar timár laka; 106. a kendereski ut; 107. podheringi ut; 108. bartházi ut, ez vezetett szántóföldeken át a mostani zsidótemetőnél, hol akkor sem a Szarkahegy utcza, sem házak nem állottak; 109. egy festő háza; 110. a Kőrmöczi-féle kert; 111. Szentléleki kertje; 112. urad. felső malom; 113. száraz vízmeder; 114. a városi dobos laka; 115. több kunyhó a mostani cigány-soron; 116. egy német kőmives; 117. ref. lelkészlak; 118. a ref. pap ujonnan épült háza; 119. a ref. imaház, a mostani csizmadia-szin helyén; 120. az Adrianszki-kuria; 121. urad. kert; 122. nemes Joó Mihály telke; 123. zsidó ház; 124. egy német fazekas háza; 125. urad. szántóföldek; 126. Kalmár háza, (a mostani Csókoló utcza sarkán); 127. Oroszvég felé vezető ut; 128. egy csizmadia laka; 129. a harminczados laka; 130. a harminczadi ellenőr; 131. átjáró a Latorczán a sárga koreszával szemben; 132. e mellett a Latorcza közelében a zsidó temető; 133. hidas a Latorczán; 134. a zsidó temetőnél dohány termő földek; 135. a vasgyárfelé vezető ut; 136. a Farkas-féle kert; 137. a mostani zsidó utcza terén egyetlen egy ház, melyben egy keztyüs lakott; 138. egy német cipész; 139. mostani hidon alul, akkor a víz által elhordott házak pusztá helye; 140. töltés a vizáradás ellen és több kisebb ház; volt pedig ezekkel együtt akkor összesen a Nagyutczában a Latorczától a templomig 42, innen a Körösvégutczáig 43, a g. templom körül 24, a Latorcza körül a zsidó és töltés utcza táján 21, a Várutczában 29, Uj-utczán 56, a régi podheringi ut és Csókoló utcza táján 62, összesen 277 ház és 84 mellék. épület. A vár körüli sánczok oly idomuak valának, mint jelenben.

1846-ban találatott: a Nagyhid végutczában 15, a Czigányutczában 18, a Nagyhidutczában 2, a Zsidóutczában 80, az Udvarvégutczában 14, a Várutcza jobb oldalán 55 s balsorán 49; a Töltésutczában 43, a Beregszásziutcza jobb oldalán 19, balán 20., a Temetőutczában 25, a Piacutczán t. i. a Baron-háztól a gymnaziumig 19, az Ujuteza jobb oldalán 36, a balán 47 ház, a régi Podheringiutczában 27, a Csókolóutczában*) 18, a Szorosutczában 16, a Hajnal-

*) Helyesebben: Csokoly-utcza, mely nevét az ily nemes családtól nyerte; levén 1650. táján Csokoly István itt birtokos.

utczában 37, az Uj-Malom utczában 25, a Körösvég utca jobb felén, t. i. a Fried Fülöp-féle háztól a Nagyhegy utczáig 29 és a bal oldalán, t. i. a Kállus háztól a Medvéig 13; a Nagyhegy utczában 21, a Téglavető utczában 18; a Nagyhegy utca végén 11, a Vásárhely utczában 40, a temetőközön 11, a Vásárállás utczában 28, a Kisvásárhely utczában (a Joó-féle szilvásnál) 7 s a Szarkahegy utczában 31, összesen 551 ház. Az 1370-diki összeírás alkalmával találtatott összesen 917 ház; ezek közül 17 egyemeletes, a többi földszinti. A szélső utcák végein még szalmafedelű faházikók is talátnak. 1880. évben volt Munkácson 820 és Munkács-Oroszvégen 23 lakház.

A házak közt most is több a gunyhószerű s szalmával fedett viskó s a marhavásártéren meg a polgárosodás gunyjára ott görbe-deznek a meztelenül s rongyosan lézengő ezigányok gunyhói. Általában nagyon kevés történik a város csinosítására; így jöllehet még 1826. április 26-kán egyházi szertartással kezdetett meg a kövezés, az maiglan a legsilányabb állapotban van, csupán néhány utcának járdái lévén hegyes patak-kövekkel kirakva. E tekintetben legtöbbet tett a forradalom utáni években a cs. k. kormány, mely nemcsak a Nagyutczát (piacot) kikövezteté, hanem a r. k. paplak előtti tért gesztenye, nyár, akác s egyéb lombos fákkal beültetvén, a város csinosítását előmozdítani ügyekezett, a helyhatóság visszaállításával azonban ez ügy ismét háttérbe szorult. A víz levezetéséről kezdetleges módon van gondoskodva s a bűzhödt pocsolyák és feneketlen sarak most is gyakoriak.

A városban most 84 lámpa van alkalmazva, melyekben sötét estéken kőolaj ég.

1879. tavaszán a piacon s környékén hárs, juhar és gesztenyefák ültetettek, mi kétségtelenül a város szépítésére fog szolgálni.

Kétségtelen, hogy a város külzetének emelésére nagy hatással volt az 1849. forradalom után bekövetkezett időszak, mennyiben Munkácson számos tekintélyes hivatal helyezkedett el, itt lévén a megye közigazgatásának széke is. Az 1854-ki szervezkedés folytán is itt maradt a megye-főnökség, míg a törvényszék Beregszászon működött. Tabódy Pál, cs. k. megye főnök 1861-ig buzgón fáradozott a város emelésén, szépítészeti bizottságot alakított s a piacot kikövezteté.

A számos hivatalnokból álló főnökségen kívül székelte itt 1861-

ig a munkácsi és kisalmási vegyes szolgabírói hivatal; a munkácsi egyszersmind vizsgáló bíróság lévén. annak köre bünvádi ügyekre nézve a kisalmási járásra is kiterjedt s e végből a szükséges börtönöket az uradalomtól bérelte, mely azokat 1816-ban Hovard-rendszere szerint építtette. Volt Munkácson továbbá akkor a cs. k. munkácskerületi pénzügyigazgatóság, számos külföldi cseh, lengyel, morva s német tisztviselővel, mely az egykori sóház épületében működött; ugyanis a cs. k. gyűjtőpénztár is (Sammlungskassa); volt továbbá a városban elhelyezve a munkácsi és kisalmási adóhivatal, a cs. k. csendőrségi szárnyparancsnokság (k. k. Gendarmerie Flügel-Commando) s a pénzügyőri biztosság. — 1854 óta pedig, a fegyintézet is polgári hivatalnokokkal láttatott el.

A város élénkségét nem kevésbé mozditja elő az itt állomásozó közös, jelenleg a Gő. Lajos-Viktor serezed tártalékparancsnoksága s a 34-dik ugoesai és 35-dik beregi honvéd zászlóalj, melyek az uradalom által kaszárnyákká átalakított épületekben elhelyezvék. Munkácson 1869. nov. 18-kán vonult be a 35. zászlóalj kereteül szolgált első 36 Kassán begyakorolt honvéd, kiket a közönség lelkesülve fogadott és a város megvendégelt.

Munkácsi városi bírák.

1416. Guba Imre, 1458. Szabó Pál, (judex primarius, azaz főbíró, s eszerint két bíró: fő és al vezeté a város ügyeit.) 1525. Margóth Pál, 1541. Gerőcz Péter, 1549. Bakos Mátyás, 1552. Pokol Mátyás (Leleszi levéltár,) 1569, Szücs Demeter, 1567. Szabó Mihály, 1572. Kovács Miklós főbíró, 1572—74 Vass Albert, 1574. Balajko Pál, 1575. Rákosi András, 1579. Georben Mihály*) és Eördögh Péter, 1589. Czyker János, 1592. Syke Mihály. 1593. Szabó Mihály, 1603. Borbély Balázs, 1605. Kopasz István, 1609.

*) Magóchny Gáspár beregi és tornai főispánnak 1579. nov. 10. munkácsi városban kelt levele, melyben Vámos Istvánt megerősíti a látortozai melom egyik Vár Páltól kapott kövének felerészében. (Eredeti okm.)

Andok Miklós fő és Varga János albiró; 1613. Keke Márton. Ez időben a birákat itt a perlekedők tiszteletendő és becsületes uraiméknak czimezték, a városi jegyzőkönyvek tanúsága szerint. 1620-ban Váczy János és Czyker András, 1622. Kopasz István, 1624. Oláh András, 1627. Váczy János, 1628. Deák János, 1631—1634-5. Váczy János, 1633. Berecz István, 1635. Andok András, 1636. Berecz István, 1639. Battyu János, 1647. Nyerges Demeter, 1649. Kalmár Lukács, 1650 Battyu János, 1655—56. Battyu István, 1654. Szabó Miklós, 1657. Csiszar János albiró, 1658. Kopasz István főb., 1659. Szabó István, 1660. 1663. Dániel Pál főb., 1662. Szabó Mihály, 1663. Erszényes János alb., 1666. Tóth Péter, 1668. Erszényes János főb., 1669. Czövek István, 1684. Kallós István, 1687. Mészáros Pál, 1688. Lázár György, 1694. Somody Márton, 1695. Galgócezi Mihály, később Lázár György helyettes. 1697. Mészáros István*) 1700 Kóta István, 1702. Ötvös János, 1703. Fornosy György főbiró. Mészáros István alb. 1707. Nagy Zsigmond, 1709. Sós Márton, 1713. Fornosy György, 1716. Szabó György, 1717 Vecsey István, 1725. Konezházi János, 1729. Dercezeni Márton, 1730 záhari Szabó Pál, 1734. Konez János fő és Molnár János albiró; 1737. Szernyi Márton, 1742. Mészáros Márton, 1743. Bakos István, 1748. Konez János, 1751. Dobronyi Márton**) 1754. Péter András, 1756. Wimmerth Mihály, 1758. Dobronyi Márton fő, Szabó István albiró; 1760, Konezházi János főb. Dobronyi Márton albiró, 1766. Szernyei István.***) 1766. Csahusz János alb., 1767. Szernyi István, Losonczy Mihály (judex forensis); 1775. Rákosi András, 1776. Nagy István, 1778. Rákosi András fő, ifj. Mészár János albiró, 1780. Wimmerth Frigyes (volt még 1785, 1788—1790.); 1784. Mészáros János,†) 1786. Rákosi

*) A főbiró megesketése után szokásban volt, annak, jegyzék mellett a féltettebb iratokat és kiváltsági okmányokat átadni. Különbösen a gyűlések és törvénytartások a bíró káznál történtek.

**) Ez időben, jelsül 1752. július 13-kán, az uradalmi munkácsi kastély udvarában az urad. ügyész közbejöttével, tartatott a bíró választás és tisztujítás; ekkor megválasztott főbiróvá Dobronyi Márton, a mellé választott tizenkét tanácsosból hat magyar volt, u. m.: Bakos, Mészáros, Losonci, András, Szabó és Tóth; 4 német, u. m. Hoffmann, Drexler, Hajgerth és Dier és végre két orosz: Troszák és Holubinai. Jegyzővé lett Farkas Zsigmond, vásárbíró Mészár, ugyanakkor kineveztetett négy futkosó is. Mindebből az tűnik ki, hogy a város lakosságának fele magyar volt; míg a másik, fele német és orosz lakosokból állott ugyan, azonban ez utóbbiak nagyon és értelem tekintetében csekélyebbarányt képeztek, (Urad. lev.

***) A bíró választás ekkor már Pál fordulása napján január 25. tartatván négy jelölt közül Szernyei választott meg 70 szavazattal

†) 1784. évben nov. 1-jén kezdett tartatni a bíró választás, még pe-

András. (Ekkor volt évi fizetése 100 frt, mi 1850-ig tartott), 1790. Gócsi János. 1793. Nagy Mihály, 1794. ismét megválasztatott 106 szavazattal*) 1796. Wimmerth Frigyes, 1801. Balogh Mihály**) 1805. Franz Antal***), 1807. Bohn Mátyás, 1811. Franz Antal, 1812. Nuszer Vitus, 1819. Róth Mihály 1823-ig†) 1824. Franz Antal, ki a következő évben is megerősített; az illető jegyzőkönyv szerint, a megválasztott bíró, Gönczy Sámuel uradalmi ügyész által megerősített s az eskütétel után, a jelenvolt polgárságnak személyenkint áldomásul egy cipó és egy pohár bor osztogatott††).

1825. lett főbíróvá Lang Vitus, 1829-ben Tutsnyák (Kövér) István, 1833-ban ismét Lang Vitus választatott 168 szavazattal s viselte e tisztelet 1836-ig; 1837—39-ig Wimmerth János, 1840. Kozma János, 1841 Tutsnyák István, 1842. Wimmerth János, 1845.

dig oly módon, hogy a szavazó polgárok megválogattak. 1788. mártius 7-kén kelt városi határozat szerint megállapított, hogy ezental ne holmi gyülevesz nép, cigányasszonyok vegyének részt a bírótételnél. hanem erre 60 árde mes tanácsbéli személy választassék, kik a bíró rendeletére, a város ügyeiben is részt venni tartozzanak s kik érdemesek legyenek, a városi áldomás részletetésére. Ugy látszik ez kezdete a maig létező kultánácsnak. Az 1792. április 24-ki megyei közgyűlésen pedig határozatott, hogy a munkási nemesek a bíróválasztásnál szavazattal birjanak s jöruk legyen kívánni, hogy az előjáróság számadásra vonassék, sőt e végből 1793. uj számadási mintát is kiadott az urad. ügyészseg, mely a városi számadásokat átszokta volt vizsgálni.

*) Ez alkalemmal a kultánácsba következő négy zsidó Ohrenstein Daniel, Halpert Berko, Mermelstein Chaim, és Mejselsz Benjamin is megválasztatott.

**) Ez évben a futkosók helyébe hat csákányos fogadtatott fel 60 frt fizetés és ruházat mellett; ezek a határozat szerint, éjjel-nappal tartoztak a bírói háznál lenni.

***) Ez évben öt zsidó választatott be a kultánácsba, kik az esküt is letették.

†) Az évenkint nov. 1-jén (mindszent napján) tartatni szokott bíró tétel ugy történt, hogy a bíró okt. 31-kén benyujtván a tanácsnak a számadást, azt megvizsgálta; másnap pedig szokás szerint, délután egy óraker meghuzattak a város valamennyi herangjai s a közönseg az 1820-ban felépitett városház termében összegyűlvén, a bíró tanácsával együtt leköszönt s maga helyett hármat kijelölt, kikből szavazat többséggel vagy közfelkiáltással megválasztatott az uj bíró, vagy megerősített az előbbi. E ténről azután az uradalmi főnök (praefektus) értesített, mint azonkoru jegyzőkönyv mondja „szokás szerint” s ki a választást megerősítvén, a jóváhagyás után az uj bíró megeskettetett. A tanács később kinevezés utján alakítottatott s az urad. ügyész által föleskettetett. 1821-ben megválasztatott hat kerületi tizedes, kiknek utódaik a mostani szakaszbiztosok. (Városi jegyzőkönyv.)

††) E szokás még 1807-ben is alkalmaztatott, csapra ütött hordóból csuprokban osztogatva sént a teremben bor és cipó a választók közt; azutal megszünttetett.

Lang János, 1847. november 1-én 475 szavazattal megválasztott Lang János 96 szavazata ellenében, Gáthy Sámuel s a 32 tanácsosból, kik közt egy izraelita sem volt, a hiányzott 3 egyén. A 32 esküdt polgár működése halálukig tartott s volt 1847-ben 9 r. k. 10 ref., 2 ág. hv. és 11 g. k. A városi tisztikar állott: 1 beszedő, 1 adószedő, 1 gyám, 1 fuvarbiztos, 1 mező- és 1 erdőbiró, 1 belbiztos (kapitány) és 1 városgazdából. A bíró a választott hivatalnokokkal képezte a beltanácsot. Gáthy Sámuel működött 1850-ig; ekkor feb. 8. kinevezetett bírónak a cs. k. megyei biztos által Klinko Sándor, 1852-ben pedig Kovács Gábor: majd 1853-ban Lang Vitus, ki mint kinevezett a bíróságot (Kiss József albiróval egyetemben,) 1861. nov. haváig viselte, akkor az alkotmány visszaállítván, 1861-ben ismét Lang Vitus választott meg s mint ilyen a helyhatósággal együtt szolgált az alkotmány felfüggesztéseig, a mikor a kormánybiztos Tabódy Pál által kinevezetett bírónak; 1862. márczius 5-kén lett bírónak Merényi János, ki mint ilyen vitte a város ügyeit az alkotmány végleges visszaállításáig; midőn is 1867-ben május 28-kán (e sorok irójának elnöksége alatt) megválasztott bírónak Szikszay Károly s a kultánács (képviselő testület) is megalakult; 1869-ben megválasztott bírónak Kurusta Imre, végre 1873. október 30-kán a községi új törvény értelmében a bíróság megszüntetvén s helyébe közigazgatási előjáról a polgármesteri állomás szerveztetvén, ilyenül megválasztott Pohl József, ki 1875. aug 1-ig vitte hivatalát, a midőn Munkácsra kiz. közjegyzőül kinevezetvén, leköszönt s így helyébe azon évi aug. 5-kén az alispán elnöklete alatt tartatott képviselői választó gyűlésen titkos szavazás útján 36 szavazattal megválasztott polgármesternek Zlathényi Gyula ügyvéd, ki 1877. lelépven azon évi december végen helyére megválasztott Horváth Alajos; ez 1878. január 29. meghalván, július 23 megválasztott Gecsey György, ki azon évi sept. 1. szintén elhunyván, Kurusta Imre által helyettesített, 1879. febr. 19. pedig 42 szavazattal 34 ellenében Nuszer János választott meg polgármesternek.

Különben a képviselő-testület jelenleg 86 tagból áll, kiknek felét a legtöbb adófizetők (virilisek), felét pedig a választottak képezik. A városi hatósághoz tartoznak még: a polgármester (1200 frt fizetéssel,) főjegyző (700,) aljegyző (400,) ügyvéd (300,) számvevő (400,) pénztárnok (500,) ellenőr (400,) árvaszéki tlnök (500,) árvagyám (400,) orvos (500,) irók (300,) mérnök (200,) főkapi-

tány (500.) alkop. (300.) mezőbíró (200 frt fizetéssel:) ezeken kívül van négy szakaszbíró (200.) hét csákányos (120 frt) és 8 éji őr 50 frt fizetéssel. A csákányosok ruházata: kék áttilla és nadrág fehér-zöld zsinórral, kék sapka, szürke köpeny, puská és szurony fekete övszíjon. A sajtóságos csákányos elnevezés kétségtelenül a XVII. századbéli hajduktól eredt, kik ily kézi fegyverrel valának felszerelve. Egy 1639. évi város-tanácsi rendelethez említtetik, hogy az ismételve káromkodó kalodába zárassék s ott háromat üssenek a „csákányossal” rajta.

Munkács 1848-ig rendezett tanácssal s birói hatósággal felruházva lévén, midőn 1860. okt. 20. az alkotmány visszaállított, ezen felül 1861. még saját kebeléből választott helyi törvényszéket is nyert s e végből önköltségén két ülnököt, egy íktatót, 1 ügyészt és 1 írnokeot tartott, a főbíró (Lang Vida) egyzersmind a törvényszék elnöke is. Köre kiterjedt polgári és árvaügyekre. Azonban később lakóinak nagyobb része nem óhajtván saját költségén fentartani a törvényszéket, többszöri sürgetésre 1867. a község tulnyomó szavazata folytán a bel- és igazságügyi ministerium 1868. okt. 16. kelt intézménye által nemcsak a törvényszéket, hanem kedvezőtlen anyagi viszonyai miatt, rendezett tanácsnak birói hatóságát is megszüntette. Azóta csak sommás ügyek elintézésére szorítkozott, míg végre 1871. a kir. járásbírószág szerveztetvén, a város birói-hatósága teljesen megszűnt. 1873. márcz 13. 8400. sz. a. azonban a belügyministerium a községi törvény alapján megengedte, hogy ismét rendezett tanácsu várossá alakulhasson. Az 1870. 42. tc. értelmében Munkács közönsége 608. választó után 9 tagot választ a megyebizottságba két kerületben.

Munkács városi jegyzők.

1728. Miles Mihály. 1730. Rákószky Pál. Eunck nemely azonkoru iratai külön jegyzői pecséttel vannak ellátva, e pecsét 2 cm. hosszú négyszeg csonkított végekkel, a közepén egy eke s e felirat látszik: „Munk. vár. notárius, 1719.”

1748. volt Patai Sámuel, 1754. Fóris János, 1752 és 1758.

Farkas Zsigmond, 1761. Dancs István, 1762. Miles Mihály, 1775. Sixt Ferencz, 1780. Mészár János, 1784. Bakó József, (fizetése 60 frt.) 1786. ismét Mészár J. (fizetése 80 frt.) 1788. Góczy János, (fiz. 40 frt.) 1791. Farkas András, 1793. Éva Istán, (uz. 120 frt.) 1794. kapott a várostól egy hordó bort ajándéknul oly megjegyzéssel, hogy ez jövőre ne szolgáljon előjoggal. 1797-ben ő a fölkelt nem-es seregbe lépén, távollétére fiát Lászlót helyettesíté. 1830-ban Váry László 1848-ig; 1848-ban Szunyoghy Lajos, helyettes, 1849. junius 30-tól Oláh Samu, hites ügyvéd, 1861. Merényi János nov. 2-ig, azontul ismét Oláh Samu, kinek rendszeresített évi fizetése 700 rt és szállás a városház melletti lakban; ez 1879. évben elhunytán, helyébe Lehotay Zsigmond választatott meg.

Munkács város pecsétje.

E város pecsétjéről első irott említés történik Erzsébet királyné (Berg) szászón 1376. évben kiadott kiváltságlevelében, melyben megengedi, hogy Munkács községe pecsétjének czimereül az ottani templom védszentje, Márton hitvalló képét metszesse s azt minden hivatalos, szülő és más birtok eladása és átruházásáról szóló öröklevelek hitelesítésére használja. Tudtommal e korbéli pecsét nyoma teljesen elenyészett.

Idővel miként alkalmaztatott a város közpecsétje czimereül szent Márton püspök, arról adatok nem léteznek, tény azonban, hogy ez sokáig, évszázadokon át használtatott. Két ily alaku pecsétnyomó emlékül maiglan őriztetik a levéltárban s azzal 1848-ig ünnepélyesíték az örökleveleket s egyéb közokmányokat. E régi bronz pecsétnyomó, melynek durva nyele 7,9 cm. hosszú, 2,63 cm. széles és 1,9 cm. vastag és sajtóba illesztésre is alkalmas, lent kerülékes alaku, 3½ cm. hosszú és a közepén 2½ cm. széles, közepén két gyönyvonal közt e félig gót, félig lapidar betűkkel vésett e körirat * „Sigillum oppidi Monkaz,” olvasható a közepén pedig Márton püspök álló helyzetben, karingben, fején püspöki süveggel s egyházi öltözékben, jobbját áldólag felemelve, baljában pásztorbotot tartva ábrázoltatik. A bronznyél szélesebb oldalára e szavak vésvék: „Batyú János biróságában csinálták 1650.” E

megjegyzés azonban sokkal ifjabb a pecsétnyomónál, mert alakját a XVI. századbéli okleveleken is találtam, még pedig úgy, hogy például egyik 1569-dik évben Pálfordulása napján (január 25.) kelt s Bányai Tamást illető adásvevési okmányon fekete viaszra van nyomva.

A másik ily alaku kisebb, kerek, 2 cm. átmérőjű és sárgarézből készült régi, kopott pecsétnyomón a diósfény abronéscsal diszitett szent Márton püspök áll s annak jobb oldalán e szó „Oppidi“ (így) s balfelől „Monkacs“ ezen latin betűkkel vésve.

Egy 2 cm. pecsét, mely tompított szögű négyzetet képez s melyen egy eke van kivésve, 1719. évben jött használatba, leginkább a jegyző által. Honnan vette a városi hatóság e szokatlann s inkább falukira vonatkozó jelvényt nyel ellátott ezimet s meddig használta e durva vésetű pecsétet, adatok hiányából meg nem határozhatom. Én még egy 1754. évben kelt okmányon is láttam, vörös viaszra lenyomva.

Épen oly feltűnő ez, mint azon önkény, melyet a város egykor az által követett el, hogy ellenére az Erzsébetféle kiváltságnak, melynek eredeti levele ma is a város irattárában meg van, pecsétjére Márton püspököt vette fel s leginkább 1844-ig használta, a midőn Bereg megyében általában új magyar szövegű pecsétek behozatván, akkor készült azon 3 $\frac{1}{2}$ cm. átmérőjű új pecsétnyomója is, melyen Márton hitvalló lovon ülve ábrázoltatik, ki palástját a koldussal megosztja. Körirata pedig ez: * Szabad: Munkacs város * pecsétje * 1844.“

Miként Beregszászon, vagy Munkácson is a magán öröklevelek ünnepélyesítése Pál fordulása előtti estén (január 24-kén) bizonyos szertartásokkal, a közönség és tanács jelenlétében eszközöltetett; szabad lévén akkor a hatósági pecsételés ellen az érdekeltnek óvást tenni, mi a pecséttel való ellátást megakasztotta ugyan, de a felszólalót kötelezte, hogy ügyét egy év alatt rendezze. 1703. január 25-kén azt határozta a tanács: hogy mikor szent Pál napja estéjén: azon pecsételésnek salariuma (dija) 24 denár legyen; 2-szor ha a pecsételendő fél az áldomást meg nem adta, tartozék pecsételéskor 1 frt 24 denárt lefizetni; 3-szor, a jegyző illetményeül megállapított 12 denár. Későbbben az ünnepélyes pecsételés dija volt 4 váltó forint, vagyis 1 frt 66 kr oszt. értékben. E szertartásos pecsételése az adásvevési szerződéseknek 1848-ig tartott, a mikor az új intézmények, majd az új telekkönyvi rendszer behozatala a régi szokást is fölöslegessé tette,

Az áldomással való megünneplése a szerződéskötésnek hajdan oly lényeges kellék volt a pecsételésnél, hogy azt utólag magára az okmányra is felírták. Így 1635-ben január 24. Váczi János bíróságában nemes Bobrosoi Bálint deák és neje Bányay Kata — Velő Pálnétól négy darab szántóföldet vásárolván 37 frtért, a szerződés megünneplése (t. i. megpecsétlése) után más tentával ez iratott az okmányra: „Ez Feljül meghirottt eörökségnek az áldomássát attam meg biró uram házánál az böcsületes tanács uraiimnak. Die et anno praenotato.“ Sajátságos, hogy némely ekkép hitelesített adásvevési. u. n. öröklevél ez időből (XVI—XVII. századokból) f e k e t e, másik szürke viaszra nyomott pecséttel van ellátva. Az ily öröklevél pedig rendszeren így fejeztetett be: „Nagyobb erőségnek okáért adjuk e levelünket ö kegyelmének pecsétünkkel megerősítve ugy, hogy ha jövendő időkben valaki megakarná a vevőt, feleségét, gyermekeit avagy maradékít háborítani és megírott földek felől a mi levelünknek és pecsétünknek ereje által meggyőzöttetvén, kilenez gyron is elmaradjon, etc. Actum in Munkács, Anno — 24. Januarii S. Pauli.“ A XVI. században latin nyelven is adattak ki az öröklevelek, melyeken lent csupán a pecsét díszlett, minden aláírás nélkül.

•A város birtoka, jövedelme s kiadása.

A város fővagyonát képezi annak földbirtoka; az 5186 holdnyi kiterjedésű*) Nagyliget, Bolona és Sajgó nevű erdők használatában a polgárság már a XIV-ik században volt s mint állittatik, ahoz ajándékozás útján jutott; annyi Hunyadi János 1481-ki megerősítő leveléből világos, hogy a város az erdők használatában már István rácz despota, Máté nádor és Tódor herezeg által meghagyott, és Szilágyi Erzsébet által 1482., I. Mátyás által 1484. és Hollós János által 1493-ban szintén megerősítette. Később az erdő határa iránt a szomszéd kerepesi birtokosokkal. Kerepeczi Imrével és Bálinttal, villongásba keveredvén, I. Ulászló 1512. az elfoglalt részeket a városnak visszaadni rendelte. Nehány évtized mulva Büdi Mihály, a munkácsi uradalom bérlője, a Nagyliget erdőbe kezdé

*) A régi N. Liget és Bolona 3132, a közelebb szerzett forrasi rész 1238 s a Sajgó 816 kat. holdból áll.

hajtani sertéseit, mitől azonban I. Ferdinánd által 1540-ben eltiltatott; majd Kerepeczi András ismét kezdé a várost a Bugyetin és Luka nevű (ma Ösztrös) erdő birásában háborgatni, miből azonban Ferdinándnak 1549-ki rendelete folytán elállott. I. Miksa 1571-ben a várost a Nagyligetre nézve új adománylevéllel látta el; a nov. 15-én Bécsben kelt rendelet folytán eszközlé a szokásos beiktatást a leleszi konvent küldötte Betei János áldozár és Kerepeczi Demeter deák, mint királyi ember. A beiktatásnál megjelentek Kerepeczi János és István és Zay Mátyás Pósházáról, Pogány György Derezenből, úgy szintén innen Dobó Ferencz beregi főispán és Dobó Jakab emberei, kik mindnyájan a Galattya nevű pataknál ellenmondván, perre utasítottak. Ugy szintén felszóltak a Fornoson birtokló Bégányi Miklós, Sebestyén és Gergely is, kik az erdőt Miksa király védlevele daczára birtokolták, annál inkább, mert Bay Ferencz munkácsi várkapitány pártjukat fogta, miért később a király által megintetett, végre 1573. év pünkösd előtti 6 napján a leleszi konventnél Vass Albert munkácsi bíró és Sike Mihály esküdt polgár az összes munkácsi polgárok, vendégek és lakosok nevében és Óbégányi Gergely és Sebestyén, úgy is mint testvéreik Lukács, Kristóf, Miklós, Tamás és Mátyás képviselői Nagyliget iránt megkötötték az egyezséget akkép, hogy a város a régi adománylevelek erejénél fogva az erdőt kezelje, arra kerülőket fogadjon, a legeltetés s makkoltatás felett rendelkezék, a munkácsi és fonsosi lakosoknak a közös használatot megengedje, — a jövedelmet a városi főbíró kezelyén, annak felét a fonsosi közbirtokosoknak adja ki, a tilalmast közösen határozzák meg, a hű kezelesért a főbíró 60 sertését legeltethesse ingyen s hogy az egyezséget megszegő felel a vári tisztség négyszáz forintnyi birságot megvehessen*) sat.

Majd 1589. a Kerepeczi nemesekkel a Luka, Lukaköz és Bugyetin nevű, Lueska, Sztrabicsó, Gorond és Izsnyéte közt fekvő erdő iránt folytatott viszálykodást is Komlói Albert és Gyulai István munkácsi várnagyok, Kuthi Imre, Pósházi Ábrahám s más érdekeltek jelenlétében, akkép intézték el a törvényszéken, hogy e területeket a munkácsi polgároknak megítélték.

1613-ban ismét megháborítván az illető határos nemesek a várost az erdők birtoklásában: akkor II. Mátyás szintén megerősíté a várost I. Ferdinánd kiváltságában. A XVIII. század elején a gróf

*) Lelesz, P. ot. Met. I. 509. lap.

Schönborn család nyervén el a munkácsi uradalmat, annak igazgatója Duschek József a Liget és Bolona erdőket önkényesen kezdé használni, azon jogon, hogy Kerepeze, Kendereske, Kustánfalva, Leányfalva, Pisztraháza és Bartháza az 1609-ki egyezkedés szerint ott a makkoltatást ingyen gyakorolták s e helységek az uradalomhoz tartoztak, sőt Alsó-Schönborn (Alsó-Kerepecz) a Liget lejtőjéből magának szántóföldeket is irtott; az erre keletkezett per folytán a város a Ligetet és Bolonát a Bégányi családdal közösen megtartá ugyan, az Ösztröst azonban elveszté. Fornos szabályozása után nem rég a város ligeti erdejét még meg is szaporítá. A Liget és Bolona erdőben, 4407 holdnyi területen, 1878-ban 35,753 darab vágásra alkalmas tölgyfa találatván, abból tizezer 12 frtjával darabja eladatott s e pénz valamint a néhány évvel előbb a Sajgóból eladott fa ára tőkésítettvén, az törzsvagyonyul kezeltetik.

A város határához tartozó Nyerses és Fűzes nevű dülők hajdan Isdeno nevű erdőt képeztek; ennek birtoklásában a polgárságot Lasztóczy Mátyás póсахázi birtokos megháborítván, az előbbinek panaszára I. Ferdinánd 1549. sept. 25. kelt parancsában a várost megvédette. A vár urai azonban a XVII. században abból részt követelvén, 1644-ben a fűzesi kaszáló minden darabja után a lakosok egy-egy szekér szénát tartoztak a várhoz adni; 1645. márczius 31. a munkácsi várban Rákóczy György a fűzesi rét iránt akként intézkedett, hogy szent György napon túl senkinek se legyen szabad ott marháját behajtás terhe alatt legeltetni, megjegyzevén, hogy a városbeli nemesek és a várhoz való katonák a polgárok földeit és vetéseit lovaikkal ne rongálják, s egyuttal megengedte, hogy a lakosok a nemes és katona lovát behajthassák, a parasztembert pedig személyileg is elfoghassák; kiemelvén Rákóczy: hogy nem jámlor szolgálja az neki, ki jobbágyainak kárt teszen. 1670-ben pedig pater Kiss, Báthori Zsófia gyóntató papja, a munkácsi polgároktól a felső nyomásban 58 és az alsóban 60 holdnyi földet és szőlőt elfoglalván, azokat Zrinyi Ilona nekik később visszaadatta.**)

A város földei, melyek a klacsanói és fornósi részekkel együtt mintegy 380 hold terjedelműek, jelenleg leginkább bérbe adatnak s mintegy 3000 frtot jövedelmeznek, a réteket azonban maga kezeli; az erdőkből a lakosság évenként korlátolt mennyiségű ugynevezett polgári fát kap (1—4 ölet), s az évenként árverésen eladatni szokott fáért 2—3 ezer frtot bevesz a pénztár. Az erdei ko-

*) 1649-ki urbárium.

**) 1704. urbárium.

pár s nagyerdőbeni területek közlegelőül használtatnak. A városi épületek és boltok szintén bérlet útján értékesítettnek.

A város jövedelmének egyik főágát képezi a vásárvám, mely bér fejében évenként 6—7 ezer frtot jövedelmez; az italmérési jog 2 ezer s a ház és boltok 4 ezer frt jövedelmet nyújtanak. Különben Munkácson az évi bevétel jóval felülhaladja a 30 ezeret, ily arányban lévén a kiadása is.

1875 óta a költségvetés irányzata következő volt:

	fedezet:	szükséglet:
1875.	36811 frt	35662 frt
1876.	37355 "	37846 "
1877.	38795 "	38763 "
1878.	31196 "	42076 "
1879.	46338 "	43332 "
1880.	43607 "	45362 "
1881.	44915 "	50470 "

A kiadás egyes ágai következők:

	állam- adó	közigaz- gatás	rend- őrség	Gazdál- szat	ordó- szet	épit- kezés	tan- ügy	katonas- ügy	szegény- ügy
1875.	3801 ft	7042 ft	2700 ft	5964 ft	5338 ft	1200 ft	5965 ft	1475 ft	1175 ft
1876.	3983 "	9052 "	2665 "	7154 "	4842 "	1070 "	6335 "	1394 "	1350 "
1877.	4857 "	7863 "	3765 "	6793 "	4474 "	1070 "	6635 "	1584 "	1620 "
1878.	4105 "	8536 "	3805 "	8626 "	3629 "	1607 "	7635 "	1675 "	2195 "
1879.	4131 "	8663 "	3865 "	7005 "	4963 "	2048 "	7355 "	2020 "	2179 "
1880.	3783 "	8860 "	3865 "	7991 "	5383 "	1047 "	9853 "	2120 "	3508 "
1881.	3604 "	10786 "	4656 "	8092 "	5648 "	3564 "	5072 "	1620 "	3425 "

A munkácsi kastély*)

A mostani - diszes grófi kastélynak éjszak-nyugati sarkán állott a hajdani hires fejedelmi lak, mely a 17. század irományai-ban fejezháznak neveztetik s melyből a 18. század közepén megtoldva s átalakítva keletkezett a mostani tekintélyes épület.**)

Az egykori földszinti, 26 méter hosszú és 19 m. széles volt, azonfelül 3.₁₆ m. széles nyílt folyosó köríté, melyre délfelől egy pavillonszerű facsarnok szolgált bejárásul 8 lépcsővel, melyet külön zsindegyernyő fedett. A külső falak fehérre voltak meszelve s széleiken lábnyi széles veres színű kockákkal festve. Magába az erős kőfalakból emelt s keresztboltozattal ellátott lakha egy 10.₁₁ m. hosszú és 6.₃₂ m. széles pitvaron át lehetett bejönni, honnan, egy 1740 évi térrajz szerint, nyugat felől egy iroda, egy kis kamara, a nyugat északi sarkon egy tágas szoba volt, melyből az északi saron három más szoba nyílt, még a keletdéli sarkon az épület negyedrésztét igénybevevő u. n. „palota“ terjeszkedett, mely 12. m. széles és majdnem oly hosszú volt. Lent erős boltozat alatt földbe nyomva pinczék és sötétes kamarák és konybahelyiségek, valamint cselédlakok valának, melyek kevés változtatással ma is megvannak még.

Az 1.₅₈ m. magas és 1.₂₆ m. széles ablakok kiálló kőkere-tekkel és szemöldökökkel voltak diszítve, melyeknek nyomai ma is meglátszanak még az átídomított kastély északi sarkán. A négyszögű épületet kettős fedél takará, melynek keletnyugati közepén végig hatalmas facsatorna feküdt, melyből az esővíz lezuhant; a fedelen pedig jóval túl emelkedett a három tölesér-szerű kémény, melynek kiszélesedett koronája tetejét négy-négy kögolyó diszité. — E kéményekből is látszik még vagy kettő emlékül. A kelet-délfelölí folyosót czifra karesu faoszlopok és lent rostélyszerű rácszat környezé.

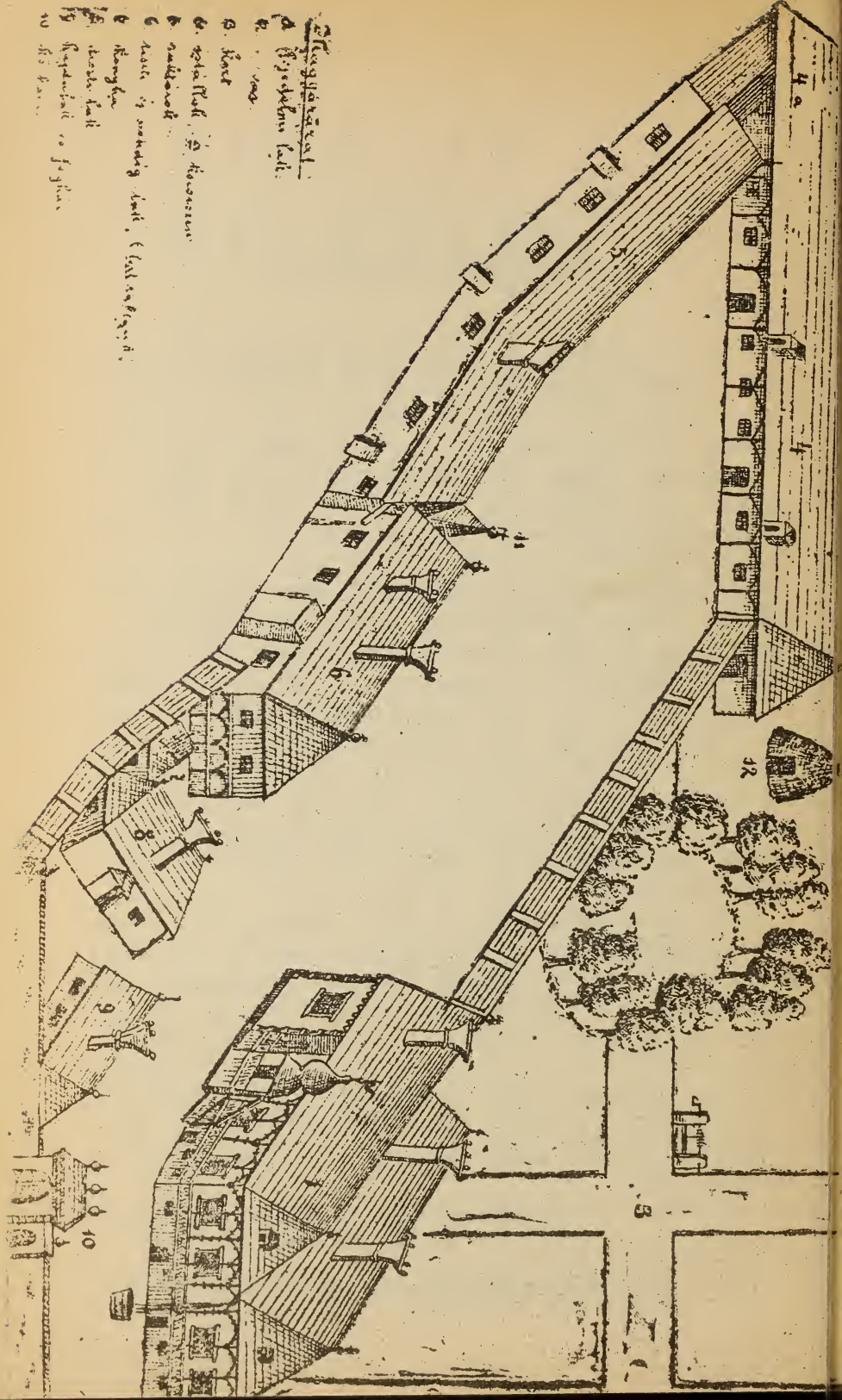
E szerény és kiterjedelmű lakban, mely tágas s melléképü-

*) Egy képpel.

***) A régi és mostani épületek rajzát közöltem a Vasárnapi Ujság 1863. évi 16. és 1873. 39. számaiban.

Thurgauer Cant.
 A. Thurgauer Cant.
 B. Thurgauer Cant.

- A. Thurgauer Cant.
- B. Thurgauer Cant.
- C. Thurgauer Cant.
- D. Thurgauer Cant.
- E. Thurgauer Cant.
- F. Thurgauer Cant.
- G. Thurgauer Cant.
- H. Thurgauer Cant.
- I. Thurgauer Cant.
- J. Thurgauer Cant.
- K. Thurgauer Cant.
- L. Thurgauer Cant.
- M. Thurgauer Cant.
- N. Thurgauer Cant.
- O. Thurgauer Cant.
- P. Thurgauer Cant.
- Q. Thurgauer Cant.
- R. Thurgauer Cant.
- S. Thurgauer Cant.
- T. Thurgauer Cant.
- U. Thurgauer Cant.
- V. Thurgauer Cant.
- W. Thurgauer Cant.
- X. Thurgauer Cant.
- Y. Thurgauer Cant.
- Z. Thurgauer Cant.

42

3

10

letektől környezett udvar közepén, terjedelmes kert mellett állott különösen II. Rákóczy Ferencz fejedelem gyakran mulatott, hosszabb ideig tartózkodott fényes udvarával együtt s az ablakon át nézé lovának gyakoroltatását. Egy azonkoru rajz szerint a régi helyén most is még álló kaputól jobbra és balra magas kőfal keríté az udvarnak az utcza felőli részét. A keleti oldalon a kerítésen belül délfele állott az egyablaku hajdulak és egy fogda; mellette pedig egy másik kis épület, mely 2 szobából, ebédköböl és pinczéből állott. Ezeknek ma már semmi nyomuk, mert helyökön később boltok keletkeztek.*) A déli soron, ott, hol most az új „bazar” (boltsor) áll, Rákóczy-korában egy konyha állott patiesfallal, mellette egy ház, melynek köböl épült földszintjén magtárak, fából épült emeletén pedig 4 szoba és egy ebédlő volt. Azontul a mostani tisztii lakosztályban volt 3 magtár és egy konyha, előtte pedig fedett kerekeskut; feljebb a délnyugati sarkon kocsiszin s a nyugati soron végig istálló-épület 9 ablakkal és 2 ajtóval ellátva, elől faoszlopokon nyugvó folyosóval, mely csupán 1873. évben rontatott el, míg az istállók egy része már azelőtt lakszobákká alakítottatott át. Végre az udvar északi oldalát, deszkakerítés környezé, melyen túl a házi kert egészen a mostani vár- és temető-utcáig terült el, melyben a fejedelem oly gyakran időzött. Az említett terrajzon e kert is híven elő van tüntetve. A főkaputól észak felé nyult ez a mostani csillagvendéglő külső szögletéig, melynek helyén akkor egy folyosóval ellátott kis földszinti 3 ablakos korcsma udvar nélkül, mellette pedig néhány lépéssel kijebb egy 7 boltból és 1 mészárszékből álló épület volt, mely még most is árucsernőként szolgál. A kert e szögletében, a korcsma megett, egy két ablakkal és nagy kéménnyel ellátott kis kertészlak feküdt ferdén, körülbelül ott, hol most a vendéglői állás emelkedik; a kert pedig gyümölcsfákkal szegélyezett táblákra volt elosztva. A szélső járdán három helyen sűrűn ültetett fákkal szegélyezett kőralaku lugószok állottak, melyek hűvös árnyékában padok szolgáltak nyughelyül. A kert közepén nyílt hengeres kut, a nyugati végén gyümölcsaszaló házikó s a déli oldalon egy kupalaku szalmával fedett jégverem állott. A mostani kastélykert a hajdaninak alig kétnegyedét képezi.

1726-ban a gróf Schönborn-család jutván a munkácsi uradalom s így a kastély birtokába is, 1745. tervezte gróf Schönborn

*) 1876-ban e tájon fák és bokrok ültetettvén s a végből a talaj felosztván, e két épület vastag alapfalai feltüntek.

Ervin Jenő a fejeirház átalakítását, ennek azonban Kramer nevű várparancsnok ellenszegülvén, 1746-ban a helytartótanács az építést megengedte s így 1747-ben Genovai János debreczeni építész-szel szerződött, kinek felügyelete alatt a következő évben Róther és Neuman kőműves mesterek a kastélyt részben átalakították, mi azon évben 3242 frt 20 krajczárnyi pénzbe került az épület anyagot bele nem számítva; később azután folytatva, nyéré jelen alakját.

A földszinti osztály a régi épülethez idomítva az új részében is sötét és alacsony; ellenben az emeleten levő diszes, tágas étterem és számos szobák szépek és világosak; a lépesőzet 1873-ban ujttatott meg az annak előtte szűk és sötétes levén, amint hogy akkor a palotának nevezett régi nyílt és igen tágas helyiség is kisebb szobakká alakítottatott át. 1873-ban építettett az udvar északnyugati vonalában a kert hosszában fekvő melléképület is, hol azelőtt egy-két szobából és konyhából s néhány kocsiszinből álló helyiség terjeszkedett.

A kastélyban nemcsak a különféle uradalmi tisztségek irodái tartatnak, hanem abban a tisztfőnök is lakik; az első emelet dél-keleti része pedig a koronkint Munkácsra érkező gróf szállásul szolgál; de az e városon átutazó magasabb vendégek is itt szoktak elszállásoltatni.

1770. május hó végén II. József császár; 1777 évi június 2. Miksa főherczeg; 1852. főherczeg Albrecht, Ernő és Henrik kíséretében I. Ferencz József császár és király és 1879. évben Rudolf koronaherczeg is vett itt szállást. Rudolf főherczeg nov. 20-kán érkezett Munkácsra gróf Schönborn Ervin vendégeül; kíséretében voltak gróf Bombelles Károly főudvarmester, Bakalovics Márk őrnagy és szárnysegéd, gróf Vilczek János és Hoyos Miksa, Még az nap kirándult ő felsége vadászatra a vizniczei völgybe, hol egy négy éves és egy fiatalabb medvét egy hajtásban lelőtt; minek megörökítéseül gróf Schönborn E. e helyen vasból emléket állított. Másnap nov. 21-kén folytattatott a vadászat a Paszika-Szuszko feletti Cseresznyo és Okornyó nevű erdőkben és 22-ikén a hrabonicza-szinyáki völgyekben, nevezetesebb eredmény nélkül; 23-kán vasárnap reggeli 8 órakor a r. k. templomban a főherczeg misét hallgatván, azután ismét kirándult az előbbi erdőkbe, hol Bombelles egy medvét megsebesített, s még az nap este 9 órakor visszatért Gödöllőre. Ő fenségét a polgárság a beregszászi utczában felállított diszes diadalkapuvál fogadá s a várost estenként

kivilágítá. ugy a vadászatokról való visszatértekor is az uj és főutczákon sorba állott polgárok lobogó fáklyákkal megvilágíták az utat, melyen a közönség lelkes éljenzése közt a kastély felé haladt.

Az egykori püspöki lak Munkácson.

Hogy a munkácsi püspök a XVIII. század közepeig a csernekhegyi monostor szűk falai közt tartózkodott, más helyen elmondattott; akkor a földszinti egész kis épületben csupán kilencz zárka találtatván, természetes, hogy a főpap a számára kijelölt két kis zárka-, egy kamra-és egy konyhából álló parányi lakosztályban kényelmetlenül érezheté magát, annál inkább, mert az unio következtében állásának méltósága is növekedett, különösen az uradalom vette szívére méltatlan helyzetét s tett neki ajánlatot, hogy költözzék be a városba, hol egy püspöki lak létezése iránt tétettek indítványok. Miért is Olsavszky Manó, 1751 táján azon szerény házba költözött, melyet a g. k. régi templom Rác Anna örmény kereskedőnő átengede. E tájon már akkor birt a g. k. egyházközség két telket, melyeket a lelkész és éneklész használtak, 1752-ben pedig felkérés folytán megszerzé a püspök a Maholányi és Fajankuli-féle két nemesi telket, végre pedig a grófi Schönborn család is átengede egyet bizonyos feltételek alatt a tervezett püspöki lak telkeül, azon meghatározott kikötéssel, hogy azon esetre, ha valaha a püspök utódai az egyesült hitről eltérnének, a telek a grófi családra visszaszálljon; s így 1759. január 16-kán a megyétől is kérvén a püspök segélyt és gyámolitást, Mária Terézia királynő utalványozott költségen megkezdetett a lak építése, 1767-ben az uradalom e célra 129 hordó meszet és 45 ezer téglát adományozván. A lak még csak egy része készült el, midőn Olsavszky abba bevonult, kit 1767-ben Bradács János váltott fel, 1772-ben pedig Bacsinszky András, ki innen 1780-ban a káptalannal s papnöveldevel együtt átköltözött Ungvárra, ott a nevelt királynő az egykori jezsuita kolostorból idomittatván át kényelmes lakot számára.

Még 1770. évben megnagyobbított a munkácsi püspök telek a Troscsák László-féle házhelylyel, mi által a kertnek s udvarnak

szánt tér egészen a Temető és Téglavető utcák sarkáig kinyújtott, mi azután a püspök eltávoztával parlagon hagyatott s a gyönyörű terület maiglan szántóföldül használtatik.

Az 1798. évben működött vegyes bizottság jelentésében említettik, hogy akkor a helybeli g. k. lelkész laka egy négy szobából álló faépület vala, mely az 1699-diki urbér jegyzete szerint, az egykori kis templommal együtt Bótrágy András-féle telken azon század végén emeltetett. A plébánia mellett északra néhány lépésnyi távolságban állott a többször említett kőtemplomka, mely a megszorodott hivek befogadására elegendő nem lévén, ujnak építésére 4600 frt hozatott javaslatba. Az új templom helyett azonban 1800-ban a teljesen még fel sem épült s üresen állott püspöki lakot óhajtá a hitközség templomnak nyerni, mi végből küldöttségileg az uradalomhoz járult s a helytartótanács-hoz is folyamodott, azzal indokolván kérelmét, hogy a helyi lelkészséghez tartozó nép 1239 egyénből áll, a kis templomka pedig 252-nél többet befogadni nem képes s így igen sokan az isteni tiszteletéről elmaradni kénytelenek.

1803. nov. 15. leérkezvén a kormányhatósági engedély s 1804. február 22-kén a püspök által kiállított engedmény alapján a hitközségnek az épület átadatván, az átalakítás a belső falak és bolthajtások leszedése által megkezdetett. Pénzhiány miatt azonban a munka csakhamar megakadván, csupán 1829. sept. 8-án Do-hovic s. Bazil, akkori itteni g. k. lelkész közbejárására és elfogadott terve szerint, Pócsy Elek püspök segélyezésével a templom déli oldalán a szentély és észak felől a torony alapjal ünnepélyesen letétettek s 1834-ben az egész épület befedettet. Ez időtől pénzhiány miatt ismét sokáig szünetelt a munka, míg végre a lezajlott forradalom után, az ötvenes években a király a templom belsejének felépítésére 6300 forintot utalványoztatott s így a hivek erélyes hozzájárulásával az csakhamar teljesen felszereltetett és 1859. aug. 27-kén Popovics Bazil püspök által nagy pompával fel is szenteltetett. Desko János, helybeli g. k. lelkész és főesperes azon alkalommal a volt püspöki kertben, mely a régi paplak körül elterül, 300-nál több egyént megvendégelvén az e célra zöld galyakból készített sátrakban.

A templom, mely a tenger színe felett 121.56 méter magasan fekvő talajon, az utcánál emelkedettebb és néhány év óta fűkkel körülvett czintermen áll 38 m. hosszú és 29.49 m. széles; északról van egy kupalaku bádoggal tetővel fedett tornya, mely fent tűzór-tanyával és erkélylyel van ellátva; egyetlen hajója, melynek

kerek boltozata hatalmas pillérekben nyugszik, oly tágas, hogy két-ezer álló embert befogadhat; a néhány lépcsővel magasabban fekvő szentély kerek alakú; ezt a hajótól egy fehér alapszinű s dusan aranyozott arabeszekkel diszitett képfal (iconosta) választja el, melynek életnagyságu képeit Vidra nevű művész festette.

A nevezett buzgó lelkésznek köszöni lételét az új emeletes paplak is, mely 1863—7. években a lebontott s az új paplak északi szélén állott kőtemplomka mellett építettett. Ennek közvetlen szomszédságában áll az 1773. évben elemi iskolává alakított azon tanodai épület, melyben az előtt a g. k. theologia tanítottat. E téren régi kőalap nyomai is találatnak.

Munkácsi r. kath. templom.

E városnak egyedüli régi középülete e keletelt templom, mely a város közepe táján, körded kőfallal körülvett ezinterem közepén áll, innen következtethetni, hogy a hajdani őz telep e tájon keletkezett. Hogy itt már a 13. században templom állott, onnan is állithatni, hogy a munkácsi lelkészség 1333-dik évi pápai tizedek lajstromában a kivételes parochiák közt említettik; Erzsébet királyné pedig 1376-ban okmányilag megengedé, hogy a község hivatalos pecsétjén ezimerül a templom védszente, Szent Márton hitvallónak képét viselhesse.

Azonban az eredeti templomnak ma már nyoma sem látszik, mert idő folytán az épület a felette elvonult viharoktól annyit szenvedett, a hadak rombolásaitól oly sokszor érintetett, hogy a koronkint rajta tett javítások és ujítások teljesen elenyészttették eredet alakját.

A templom eredetileg az e tájon és általában a mai szatmári egyházmegye területén egykor divatozott átmeneti stílusban lehetett építve, mennyiben a szentély, mint a falain jól kivehető, egykor a mostaninál sokkal alacsonyabb és körívű vala. A XIV. században, hihetőleg Erzsébet királyné alatt, ki itt gyakran megfordult s Pálrendű kolostort is alapított, nyerte első átalakítását; a XV. században pedig megújítását.

Most a templom főhajója 16.60 méter hosszú és 7.40 széles,

míg a hozzá később ragasztott északfe'öli oldalhajó szintén 0,1 hosszú, de jóval keskenyebb, mennyiben csupán 4-4 széles és 5-70 magas; hogy e hely későbbi keletkezésű, mutatja a két kapuszerű bejárása, melyek által boltozatának gerincei esorbultat szenvedtek. A főhajó keleti végén, csúcsíves diadalív által elválasztva áll a 34 cm. magasabban fekvő szentély, mely a nyolcszög három oldalával záródik s mely 13 méter hosszú, 6-95 széles és a főhajóval egyenlően, 9 magas. Ezt, valamint az egyetlen mellékhajót kögerinczeken nyugvó keresztbolt fedi, melynek csomói a falközepéből kiszökő gyámköveken nyugosznak, míg a diagonalgerinczek közepéit pajzszerű zárkövek diszítik. A boltozat élein kívülről a szokásos támfalak ellensúlyozzák a belső csúcsíves boltozat nyomását.

A csúcsíves diadalív majd a boltozat tetejéig ér s hevederíve, melyen a körte alaku hengertag és két horony mellett kajácsos tagok is láthatók, kőből faragott.

A mellékhajó északi végén áll a 4-80 hosszú, 3-92 széles és 3-90 magas sekrestye, régi kerék boltozatával s két közönséges négyszögű ablakkal; míg ajtaja XV. századbéli, fent lemetezett lóherlevél alaku és sima kőkeretű.

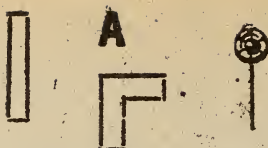
A főhajó déli falán van egy, a szentélyén pedig négy csúcsíves ablak, míg itt kettő befalaztatott. Ezek 1-20 szélesek és 3-80 magasak s csúcsban végződnek, melyeknek felső mezéjében különféle rózsák és levélalakú disztimények láthatók kőből kajácsosan faragva. A mellékhajó kettős választéku s fent kör és rózsákkal disztített három csúcsíves ablaka 1-80 magas és 0-60 széles. A mellékhajó keleti végét deszkafallal elválasztva van a szent sir, melybe két kis négyszögű ablak enged esekély világot. A nyugoti főbejárásnál a torony alatt egy 3-85 kiterjedésű tornác van, melyből a templomba vezet egy belső egyszerű csúcsíves ajtó, míg egy falépcső a toronyba visz. A külső főajtó 2-50 magas és 1-50 széles csúcsíves s négyes horony mélyedésekkel ellátott kőkerettel disztített. A déli ajtócska négyszögű és szűk. Az említett négyszögű torony, melyet a bejárásnál két hatalmas támfal véd, mintegy 23 méter magas és 6-95 széles, három emeletű, 1-15 magas és 0-50 széles csúcsíves s ék és kördisztiménnyel ellátott kis ablakocskákkal ellátva, míg négy nagy közönséges ablaknyílással ellátott felső része ujjabb, ennek szögletei tompítvák, s falszalag alakú oszlopokkal ékítvék. Az egészet hagymadudoru magas disztelen fedél takar. A toronyfalak vastagsága 1-55 míg a templomé 1-3. A templom

termésköböl és téglából épült, széleit és alsó párkányát faragott kövek szegélyezik. A főhajó újabb boltozata dongaszerű és erős pillérekben nyugszik. Ugy látszik, a templom a XV. század végén, midőn a munkácsi uradalom a Hunyadyak birtokában volt, tetemes javításon ment át. Akkor, 1493-ban, Varga György, munkácsi birtokos, Mária tiszteletére egy oltárnoksgot is alapított, melyre Hollós Jánostól nyert engedélyt s e célra alapítványul egy nemesi telket házastól, melyhez 10 hold szántó, egy kaszáló föld és 3 szőlő tartozott (8 ökörrrel és 2 tehénnel együtt) ajándékozott, oly kötelezettséggel, hogy azért az oltárnok hetenkint három misét mondjon érte.*) Valószínűen a plébános végezte az oltárnoki teendőket s ő maga élvezte e javadalmat is.

1567. évben Zápolya hadai megszállván a várost és várat, ezen hadászati szempontból fontos helyek visszafoglalására Miksa király seregei Schvendi Lázár vezérlete alatt itt megjelentek s rövid ostrom után azokat bevették, mely alkalommal a várossal együtt a templom is elhamvasztatott. Nem sokára azonban azt a munkácsi uradalom akkori bérlője, Büdy Mihály, kétségtelenül a király beleegyezésével és költségén helyreállította s tetemesen megújította; a déli bejárat felett levő ablak felső részén a Büdy család ezimere; egy a koronából kiágaskodó egyszarvu s az ezt környező M. B. (Michael Büdy) betűk ezt kétségtelenül igazolják. A szentély és mellékhajó boltozata, az ablakok kökeretei és tagozatai, valamint az ajtó és a torony alsó része, kökeretű kis ablakaival ez időből valók; aminthogy a bejárásnál befalazott kőlap is e műveletre vonatkozik, lévén a később oda épített támpillér el nem fedett felén ez írat olvasható. A szélén: „gente natu Simon de Mergi architecto sacrae rom. imp. regiae Mt in nova vice murae reparat.“ A közepén pedig.

C. B. Cap. 19.
 quor. redemptor
 s vivit et in novi-
 o die de terra su-
 urus sum pelle
 circumdabor et in
 ne mea his geo-
 lis ego ipse vi-
 oro deum salva-
 rem meum.“

*) 1778. június 29. tartott egyházi látogatás jegyzőkönyve.

A protestantismus fejlődésekor a hivek közül sokan elfogadván az új hitet, a templomot is ők foglalták el és sokáig birtokolták, ha rövid időközökben az a katolikusoknak visszaszállított is. II. Rákóczy György alatt is a protestánsok használták; a mikor, a népmonda szerint, a kath. hivek a templom északi mellékhajójából átalakított kápolnában végezték az istentiszteletet, míg a protestánsok a főhajót használták. Ekkor, 1657-dik évben, a berontott boszuálló lengyelek a várost s azzal együtt a templomot toronyával együtt felégették. Ez alkalommal a harangok is elolvadván, a protestánsok gyűlést tartottak s a templom helyreállítása iránt tanakodtak, azonban a tetemes költség kiállítására képtelenek lévén, folyamodványt nyújtottak be Lorántffy Zsuzsannához, melyben kérték, hogy a templom és torony beboltoztatására meszet és téglát adjon, mit meg is nyertek.*) Eszerint a templom hajója a tűz előtt csak deszkamennyezetű lehetett.

1660. évben Báthory Zsófia nem csak visszaszálta a templomot a kat. hiveknek, hanem később a toronyba egy közép nagyságu harangot is illesztett, mely maiglan ott csüng.**)

1673-ban a bujdosó kuruczok a városba berohanván, a fel-dult templomból a képeket és oltárfelszerelést undok kézzel kivetették; Báthory Zsófia várórsége által azonban csakhamar elűzettek innen.

Nem sokáig birhatták ezután a katolikusok nyugodtan e templomot, mert 1681-ben, Báthory Zsófia halála után, a protestánsok követelőleg léptek fel s előbb az általak öntetett s a toronyban maradt harangukat követelték, — minthogy azonban annak ércenagyobbára az előbbi kath. harangokból volt, száz forintnyi kárpótlással kielégítették; két év mulva azonban Thököly Imre kurucz hadai megszállván e várost, a protestánsok e zavarban ismét elfoglalák a templomot.

Egy 1683-ki vizsgálati iratban, mely egy a munkácsi várban tervezett összeesküvésre vonatkozik, említettik, hogy a kath templom a protestánsok kezén vala. Ugyanis Üveges János, munkácsi kath. hitű polgár, a többi közt azzal vádoltatott, hogy felhevülésé-

*) Balajthy Munkács leírása. 121. lap.

**) E mintegy 100 kg. súlyu harang feliratát lásd alább.

ben azt mondá egy várórségbeli kurucznak: „Isten engem úgy segáljen, nem sokára mienk lesz a templomotok.*)

1685-ben, midőn a kurucz király a török által elfogatott, azon év végén császári seregek vették a Zrinyi Ilonától védett munkácsi várat ostrom alá, mely sikertelen vivás 1686. április 30-ig tartott, melynek éjjelén Caprara Aeneas hadvezér a várost is felégeté s e boszuállás után seregével elvonult. Dobay Székely Samu, várbeli kurucz tisztt, naplójában erről ezt írja: „hogy a német a várost kiégetvén, még a templomot és annak tornyát is elhamvasztá, az mely istentelenségeért — így sóhajt fel elkeseredve a kurucz — az Ur Isten tovább is confundálja az olyatént.**)

1688-ban Munkács vára feladatván s a Rákóczy-féle birtok Kolonics gondnokságá alá kerülvén: a templom visszakerült a katolikusok birtokába s megmaradt az 1703—1711. évek közötti II. Rákóczy Ferencz-féle hadjáratok alkalmával is, midőn koronkint rakatúrul használtatott. Erre vonatkozólag a nagy-károlyi Ferencz-rendü szerzet évkönyvében feljegyeztetett, hogy egy régi, keleti modorban festett Mária-kép (mely maiglan az itteni templom jobb oldali falán függ) a Rákóczy hadjárat korszakában az ott elkövetett megszenstségtelenítés miatt könyezett volna. Megkísérlék ugyan a protestansok akkor is a templomot visszaszerezni; de czéljukat el nem érhették; a szécsényi gyűlés határozata folytán új templom építésére 300 forint nyervén. Rákóczy, mint buzgó katolikus vonzódással viseltetett az egyházi ügyek iránt; — gyakran Munkácson is eljárt misékre***) s pater Kéry-vel bizalmas viszonyban állott, őt gyakran asztalánál fogadván. S így a templom folyvást a katolikusok birtokában maradt. 1711-ben a munkácsi uradalom a koronára szállván, annak fentartását a kincstár, mint kegyuraság, lett volna köteles teljesíteni, azonban a szükségessé vált igazításokkal mindaddig késett, míg a falak, melyek előbb többbizben hosszan fedetlenül állottak, roskadozni kezdének. Ennek következtében 1723-ban lelet vétetett fel a templom állapotáról, mely felette megrongált volt; e szerint a templom északi oldalán levő mellékhajó kápolnául szolgált, József tiszteletére emelt oltárral, mely a sekrestyével határoltatott. Volt három harangja: egy 1 mázsás, egy 80 és egy 30 fontos. Végre 1725-ben Behmer Antal, cs. k. várbeli parancsnok és ezredes, közbejöttével befedetett némileg a templom s nagy-

*) Budai kam. levéltár. N. R. 927. cs. 38. sz.

**) Monum. Hung. Hist. 32. k. 431. l.

***) U. o. Benkezy G. naplója 1707. aug. 4. ról.

jából kijavítottatott.*) Midőn pedig három év múlva a munkácsi uradalom a gróf Schönborn család birtokába jutott, az a templom helyrehozására is kiterjeszté figyelmét; de csak gróf Sch. Ervin Jenő kezdett az elődei által megindított eszme valóztatásához, 1746-ban elfogadván a Bornemissza László, királyi harminczados, által 1745-ben készített tervezetet. E szerint a templom főhajójának meggyengült falairól lehordatott a boltozat s a helyett erős pillérekre támasztva feltétegett a mostani dongaalaku. 1754-ben kijavítottatott a torony, annak meggyengült felső része elhordatván s helyébe a jelenlegi dísztelen helyezettvén. Erre az uradalom 500 frtot utalványozott, a kézi és ígás napszámot pedig a hivek szolgáltatták. — 1749-ben építettett a templom déli oldalához toldva egy 6 m. hosszú, 3-65 m. széles s két közönséges ablakkal ellátott kápolna, melybe az oltárt is a Szentlélek család állittatá. e régből 1753. évben tevén alapítványt. Czimere ott díszlik a kápolna belső falán: ez egy, két jobbjajkban kardot tartó magyar vitéz közt álló koronázott pajzs, melyben egy kardot villogtató szárnyas grif s a korona felett szintén egy grif felső része a karddal látszik.

1751. az uradalmi igazgatóság eltétette a templom czinterméből az ott botrányul szolgált bűnpellengért (Busstok), mely a kalodával együtt ott századok óta állott.

1755-ben behelyezettett a toronyba az óra, melynek megszerzése még 1734-ben terveztetett, s melyet 1747-ben Stószai Steiner Sámuel készített 332 frt 30 krért; a czimabláját pedig 1754-ben Feth Pál festette 2 ftért. 1759-ben az igazítására szükséges költség a lakosok közt házankint kivettetett, felügyelője Rotmann Kristóf a felhuzásért s fentartásáért éveukint 3 köből rozst kapott díjúl. — 1757-ben kijavítottatott a czinterem fala, melyre az uradalom 4560 téglát és 84 köből mészt adott.

1759-ben egy 48 frtnyi birság a padok készítésére fordított és 1767-ben az uradalom zeneeszközöket vett a templom számára.

1762-ben villám ütött a toronyba s azt tetemesen megrongálta, kijavitása 43 frt 5i krba került a munkaerőn felül. 1769-ben ujjlag öntetett az egyik megrepedt harang, melyre az uradalom egy mázsa érezet adott. 1773-ban ismét a toronyba sujtott a villám. 1788-ban kijavítottatott a templom. 1793-ban állittatott a kegyuruj szószéket, az előbbit a bartházai templomba helyezettvén át. —

*) Megyei levéltár I. cs. 18. sz.

1800-ban gróf Schönborn Ervin Jenő áldozatkészségéből készült el a mostani nagy oltár, a rajta levő szép nagy kép, mely Mártont lőháton, mint az egyház védszentét ábrázolja, Bécsben festetett s 1826-ban Koppinszky művész által megújított.

A templom hajdan értékes ezüst műtárgyakkal és egyházi eszközökkel, kelyhekkel, tálezákkal, lámpákkal, gyertya- és szentségtartókkal volt ellátva, melyeket egyik-másik kegyurától s jóltevőtől nyert; azonban időfolytán közbejött üldözések és fosztogatások alkalmával nagyobb részét elvesztette, a nem kis gonddal megőrzött maradéktól pedig 1810. évben szintén meg kellett válnia; ugyanis akkor a francia háború alkalmából adakozásra s áldozattételre felhivatván az ország, ennek folytán az egyházaknak is meg kellett nyitniok kinestáraikat s szekrényeiket s azokból a felesleget a háza oltárára tenniök. Augusztus 24-én adta tehát e templom is következő ezüst műszereit: két lámpát, két kelyhet, két tálezát, két gyertyatartót, egy áldozó pónarat, egy szentségtartót, egy vizöntőt, egy füstölőt és egy tömjéntartót. Mindezeknek értéke fejében adatott neki egy Budán jan. 20-án 1812-ben kelt, nagy kétfejű birodalmi sással ellátott pecséttel megerősített állami kötvény 239 frt $2\frac{1}{8}$ krról váltópénzben, mely tőkétől a megállapított 3% kamatot maiglan huzza az egyház s így most, ugyszólván, semmi régi és értékes tárgyat sem bir felmutatni.

1861. évben festette Mezei József, akkor itt tartózkodott festőművész, a jobboldali mellékoltáron függő szűz Mária képet, s ugyanakkor kijavítá a mult századokból fenmaradt két Mária, szentkereszt és Sebestyén képeit, azok elavult kereteit az 1848-diki honvédségnél divatozott barna és piros, valamint nemzeti színeinkkel bevouván; 1860-ban befesté ő a szentély falait is és kijavítá a Szentlélek-féle kápolna oltárát.

Néhány évvel később kitágított a karzat s új orgonát szerzett a hitközség, melyre a pénz-adakozás útján gyűjtetett. Az északi mellékhajóbeli oltárt pedig 1873-ban vallási buzgalomból özvegy Bökényi Mihályné önköltségén állíttatá. 1876-ban a toronyból való bejárás a karzatra áttétetett a templom északi oldalára s a karzat befestetett.

A keresztelő medenceze felső része veres rézből készült; és egy nyolczszegű kőoszlopon s alapon nyugszik, melyen e bevéselt irat olvasható: „E. T. P. S. A. D. 1735.“ A két oltár közti téren két sirbolt van; az egyik, mely hat ember térfogatu, 1725-ben javíttatott ki Behmer várparancsnok által. Itt a helyi lelkészen

kivül a Klobusiczky és más nemes családok tagjai nyugosznak. Különben bizonyos díjért*) a czinteremben is szokás temetkezni; jól lehet 1873-ig a Vásárhely-utczában levő temető szolgált 1765-dik év óta a katólikusok temetkezőhelyeül, melyet akkor az uradalom kijelölt e célra az 1742. évben épült dögveszes kápolna körül, melyet Rokus, Sebestyén és Czeczilia tiszteletére építettének hálából az életben maradt német lakosok. 1873-ban méretett ki a podheringi utnál levő közös temetőtér, melyben azon évben a cholera aldozatai kezdék meg a sort. A templom birtokában van egy szép szőlő a Pál hegyen s egyéb kisebb pénzbeli alapítvány.

A toronyban következő négy harang csüng:

1. a legnagyobbnak déli oldalán szent Márton képe ábrázoltatik e körirattal: „Isten dicsőségére újból öntetett a munkáesi r. k. egyházi pénztár költségén 1866.“ — A keleti oldalán Szűz Mária képe látszik, ölében Jézust tartva, e felirattal: „Szeplőtlen szűz Mária, Magyarország védasszonya, könyörögj érettünk.“ Észak felől szent István térdel Mária képe előtt s körötte e felirat olvasható: „Holtad emlékezetén hullanak könyeid.“ Végre nyugat felől Magyarország koszoruzott czimere körül e felirat tündöklök: „Egy legyen a czél és akarat, Egyesülés diadalmat arat.“ A korongon áll: „László Albert és Ferencz K. Gejőcz. 1866.“

A 2. harang korongján e latin betűjű körirat látszik: „Celsi. Princi. Sophia Báthori fieri curavit pro templo Munka. 1677.“

A 3. harangon szent Márton képén felül ez áll: „CVLTVI S. Martini patroni nostri a p[ro]p[ri]is DICata est.“ Kifejezi az 1768. évszámot.

Végre a 4-ik kis lélekharang felső korongján e körirat foglalatik: „S. Barbara Martir orans superos in agone luctantibus adsis. Anno 1769.“ Ezt Krisztus a keresztfán disziti.

A toronyra nézve megjegyezzük még, hogy annak zsindeleyel fedett teteje a főbb említett éveken kívül, még 1804., 1828. és végre 1854-dik évben kijavított; ez utóbbi alkalommal a fedél Germar Ignác urad. építész és Motrinec Illés ácsmester közbejöttével megigazított és vörösré festetett; a golyót és rajta álló keresztet megaranyozá Behr Lénárd nevű helybeli képfestő, felhasználván a keresztre öt és a golyóra három könyveeske aranylemezt 40 pfirt értékben.

*) 1765-ben megállapították, hogy a templomban temetkezéért 6 s a czinterembe fektetéért 3 frt fizetessék a templom pénztárába.

A munkácsi r. k. lelkészség.

A 1333-dik évi pápai tizedek lajstromában e lelkészség a kivételesek közt említették s így kétségtelenül már jóval azelőtt fenállott. 1356-ban volt a plebános Miklós, ki a Bródi-család ügyében mint kiküldött Vincze nevű kaposi lelkész és ungi alesperessel működött*), később pedig Pál nevű rákosi pappal a beiktatást eszközölte**), s így kitűnő szerepet kelle játszania; úgy látszik, utódjai is tekintélyes egyének valának. 1493. ugyanis Dénes mester, itteni lelkész kieszközlé Hollós János herczegnél, hogy a Koriathovics-féle 1360. évi adománylevél, mely a csernekhegyi monostor alapítására vonatkozik, érvénytelennek nyilvánították s ennek folytán megrendeltetett, hogy jövőben az oroszvégi lakosok által az ottani óhitű püspököknek adadni szokott két sertés közte és a püspök közt évenként felosztassék.

A protestantismus fejlődésével az itteni plebános állapotja is megváltozott, meonyiben nemcsak a javadalomban a protestans papokkal osztoztak, hanem koronkint attól egészen megfosztattak, sőt voltak idők, midőn száműzetvén, a kath. hivek hosszú évek során át lelkész nélkül sinylődtek, s ha koronkint a Büdyék s Mágócsiak alatt támogattak is, előbbi fényes állásukat többé el nem érhették. 1660. táján I. Rákóczy Ferencz özvegye Báthory Zsófia Munkácsra barátokat behelyezett, kijelölvén lakásukul a mostani kastélyt, akkor földszinti, ugynevezett fejérházat, hol azután hosszabb ideig tartózkodtak s a papi teendőket végezték. Az 1672-ki urbérben erre vonatkozólag e tétel foglaltatik. „Fejérház. kegyelmes asszonyunk curiája, paterok laknak benne.“ A díjmentes házak sorában pedig két parochialis ház és egy iskola említettnek. — Ugyancsak ez okmány szerint, akkor a Batu-féle házhely felét szintén a barátok bírták. Úgyöket leginkább pater Kis jezsuita s a fejedelelnő gyóntató-atyja s meghitt embere támogatója, ki a várbán tartózkodott; 1673. a városba berontott kurucok a papokat csufosan elűzték s a kath. hiveket kifosztották, csakhamar azon-

*) Zichy-Cod. III. 16.

**) U. o. 30. és 62. lap.

ban ismét visszaállították. A papok ellen elkövetett ez erőszakoskodásban akkor a helybeli lakosok is részt vettek, miért Báthorynő azok vagyonát elkobeztatta.*) Ez időben a barátok ajándékuul egyes földeket is nyertek; erre mutat az 1699-ki urbáriumban foglalt e tétel: „Azon szőlőt, melyet Vásárhelyi Jakab a helybeli patereknek egykor ajándékozott, a munkácsi földesuraság magához váltotta.**)

Midőn pedig 1682. Thököly Imre nőül vevé a kath. hitben neveltetett Zrinyi Ilonát, s kezébe a munkácsi herczegséget, elintén nem csak kiméletet tanusított Krucsai pater, helybeli pap iránt, hanem a protestansok sürgetésére akkép intézte el a két felekezetű papok közt a javadalmazás kérdését, hogy a parochiát ugyan átengedé a ref. papnak s azon évi jövedelemnek $\frac{1}{3}$ részét a kath. lelkésznek, általa április 24-től aug. 16-ig tett szolgálataiért; de jövőre nézve a dézsmát, földeket s egyéb javadalmat köztök elosztatta, a helybeli mészárosok által kimérésre leyágandó marhák nyelvét is nekik juttatván.

E sajátságos szokás később, a 18. század elején, egyedül a kath. papra terjesztetett ki, mely járadéka (Schlachtzinsunge) 1768-ban évenkénti két arannyal váltatott meg a munkácsi uradalom által, végre 1792-ben, midőn az 1780. alapított két káplán számára a kegyuraság által irnoki járandóság utalványoztatott, végleg megszünttetett. E tekintetben 1783-ban a megyei hatóság által meg-ejtett vizsgálat szerint, megállapittatott, hogy a r. k. parochus rég óta gyakorlá e kiváltságos jogot; hogy elebb esupán ő kapott minden nyelvet, később tizenkét füstöltet, végre 2 arannyal váltatott meg.***)

A Thököly-féle hadjáratok folyamában a protestansok ismét elvevék a paplakot, mint az egy 1683-ki hatósági iratból kiűnik végre a fölkelésnek 1688-ban történt elnyomatása után, Schau Miksa helyzetetett be parochusnak, ki ilyenül még 1699-ben is emlittetik. Ekkor Kolonics Lipót bibornok rendeléséből a protestansoktól elvett papitized, a kath. papnak utalványoztatott s a lelkészlak is visszaadatott. Az 1703. évben ujolag kiűtött szabadságharcz idején, a protestansok II. Rákóczy Ferencznél az elvesztett javadalmak iránt panaszt emelvén, 1705-ben a szécsényi gyűlés határozata folytán, nagy részét visszakapták, a fejedelem pedig felhi-

*) Munk. városi levélt.

***) Urad. levélt.

****) Megyei levéltár.

vatott, hogy az uradalom külön alapítványt tegyen a kath. lelkész számára. — A harcok bevégeztével a tizedet ismét közösen élvezék a ref. pappal, de időfolytán a r. k. plébános sorsa itt hovatóvább javult, erre mutat azon körülmény is, hogy 1712 óta az anyakönyvek rendszeresen vezetettek, melyeket akkor Bokross Ferencz plébános megkezdett, s mely adat, mint alább kimutatandom, a kath. hivek szaporodását is kitünteti.

1723. kamarai intézvény által megállapított a plébános évi illetménye s utalványoztatott az, az akkor a királyi fiskus (ügyész) kezén volt munkácsi uradalomnál; amint hogy később 1737. évben ideiglenesen a káplán, az éneklész és 1753-ban az egyházi illetménye akkép megszatott, hogy ez utóbbi járuléka kiadásáért évenként folyamodni tartozók.

1735-ben a gróf Schönborn-család Munkácsen Ferencz-rendi kolostort szándékozott alapítani, e tervről azonban a birtokos utódja lemondott.

1751-ben az uradalmi igazgatóság a kegyuraság nevében az egyházi számadások évenkiinti megvizsgálása végett egy világi gondnok megválasztását meghagyta; az új, de szükségessé vált intézkedésbe a plébános eleinte csak nehezen nyugodott bele; s ez idő óta folyvást alkalmaztatik a „curator“ s a számadások is pontosan be-terjesztetnek az uradalmi igazgatósághoz.

1753. gróf Barkóczy, egri püspök megszabta az új díjazást (stolát.) 1773. az uradalom megtagadta az egri püspök által a kegyur tudta nélkül kinevezett káplán számára az illetményt, mi azonban később kiegyenlített. 1776-ban hatósági vizsgálat tétetvén a plébános egykori javadalmai iránt, a kihallgatott tanuk vallották, hogy a lelkész, mióta bevezettetett, a vereshegyi szőlőtermés tizedét szedte; Jónás Pál pedig vallá: hogy 10 éves korában halál anyjától, hogy a plébánosnak csak 18 szőlőből járt a dízma s hogy Eöry László, munkácsi ref. predikátortól a plébános kérte volna egykor a bortized felét, de ez önkényt nem akarván azt átengedni, szüret alkalmával német katonák segedelmével az egész tizedet elvette magának a plébános s azóta folyvást használja, míg a többi gazdák saját papjaiknak csak jöszántukból adják a termés tizenötöd részét.*) Ennek következtében 1777-ben kelt helytartósági határozat szerint, kapott a plébános a vetésből tizedet, a bortól kilencedet, az ó és új Vereshegyről pedig a tizenötödöt.

*) Munk. városi levéltár.

1777. évben építtette az uradalom a most is fenálló lelkészlakot, addig a plébános' és káplánjai más uradalmi épületekben szállásolván.

Stólául járt ez időben, egy 1781. okmány szerint, a plébánosnak keresztelés és avatástól 24—24 kr, temetéstől 1 frt, esketéstől a polgároktól 4 s a vidéki néptől 3 frt. Az éneklésnek egy temetésért 30 kr, tanításért minden tanítványtól hetenkint 2 és irás-tanításért 3 kr. Az egyházfinak egy temetéstől 17 kr, a polgárok gyermekei kereszteléiséért 7 s a köznéptől 6 kr. Azóta e díjak tizszeresesen emelkedtek, a szabad stólának pedig épen nincs határa, miért is annak szabályozása égetően szükséges lenne.

A folyó század elején még 142 főökközség tartozott a munkácsi anyaegyházhoz, mely most 70 főkhelységből áll.

A munkácsi plébánosok*) névsora az újabb időből ez: 1699. Schau Miksa. 1712—20 Bokross Ferencz, 1721. Levo Ferdinánd, † 1727. — 1729-ig Ivanics István, helyettes, kineveztetve Foglár György püspök által; 1730. Strabó János, ki néhol tévesen Szabónak is iratik. 1747. Schönherr Gergely József, † 1753. márczius 3. 34 éves korában; 1753. Duschek Ferencz pater, 1764. Konsek Balázs, 1771. Tasser György, 1775. Bárdossy József, 1817. Laurencsik Kerestély, 1834. Rudolff Pál, ez 1860. szatmári kanonokká kineveztetvén, helyére Dessewffy Manó jött Tisza-Ujlakról. ki 1863. szintén kanonokká tétetvén, helyét elfoglalta Ruzsák Lajos, főesperes; ez 1878. febr. 2. elhunyván s a templom sirboltjába eltemetvén, helyébe lett lelkészszé Pasqual Antal, kit a püspök kivételes jogánál fogva, beregi főesperessé is kineveze, s mint ilyen megtartá fényes felavatását 1879. febr. 23.

A belháboruk és vallási viszálykodások elmúltával 1711. óta mily lassan szaporodtak Munkácson a katolikus hívek, kitűnik az anyakönyvekből. Így 1712. évben nem kereszteltetett több mint 8, 1713-ban 4**), 1714. 5, 1715. 9, 1716. 5. 1717. 7, 1718. 12, 1719. 2, 1720. 4, 1721. 13. 1727. 3, 1728. 5, 1729. 1, 1730. 8, 1735. 12,

*) Munkácson már 1740 táján volt kápláni állomás is szervezve; ilyenül említettik azon időből Förder Simon atya, kinek helyére gr. Schönborn Ferencz György 1746-ban Fejér Pál atyát nevezé ki, oly megjegyzéssel, hogy 20 frtnyi évi díjt különösen azért fog fizetni Strabo János plébánosnak, hogy azért a káplán minden harmadik héten tartson isteni tiszteletet Feleő-Schönbornban.

**) Hogy pedig nem kizárólag az előkelőbb szülők gyermekei irattattak be, mutatja azon körülmény, hogy 1713. okt. 2. egy meg nem nevezett cigány szüléktől nemzett Erzsébet nevű leánya is megkereszteltetett s beiratott.

1740. 6, 1745. 27*); 1750. 32, 1755. 32, 1760. 29, 1765. 61, 1768. 81, 1770. 83, 1775. 63. — Ez évben kezdetett az anyakönyv rovatosan akkép vezetetni, hogy a végén kitüntették helységként a fi- és nő kereszteltek. Így ez évben Munkácson született 12 és 16 nő, Felső-Schönbornban 2—4, Alsó-Schönbornban 2—3, Pósházán 1—2, Leányfalván 3 fi, Kucsován 6 fi, 2 leány, Klucsárkán 2 fi, 1 nő, Váralján 1 nő, Klacsanón 2 fi, Dubroviczán 1, Szent Miklóson 1 nő, Kendereskén 1 nő és a vasgyárban 1 férfi gyermek. Bartháza már akkor külön lelkészt birt Martinecz András személyében. A munkácsi egész parochiai kerületben született 1780-ban 84, 1785. 83, 1790. 60, 1795. 73, (ezek közt két zsidó ifju, katona a Nádasdy-féle ezredben;) 1800-ban 60, (egy ismét zsidó katona a 62. ezredből); 1805. 73, 1810. 74; 1810. aug 19—25. itt püspöki egyházi látogatás lévén, meghagyatott, hogy jövőben a születés napja is beirattassék. 1815-ben megkereszteltetett 80, 1820. 109, 1825. 120. 1830. 116, ezek közt törvénytelen 8; 1835. 137, törvénytelen 13, 1840. 157, törvénytelen 4, 1845. 162, törvénytelen 17, 1848-ban 130, törvénytelen 7; 1849. 166, törvénytelen 16, 1850. 149, törvénytelen 10, 1855. 129, törvénytelen 14, 1860. 211, törvénytelen 28, 1865. 154, törvénytelen 21, 1870. 162, törvénytelen 26, 1873. 171, törvénytelen 26.

A latin anyakönyv 1837. évtől 1851. jul. 1-ig magyarul vitétt. Azon jegyzék szerint összeadatott. 1721. 6 pár, 1730-33. években 15 pár, 1734. 9, 1735. 5, 1736. 4, 1746. 2, 1745. 8, 1750. 13, 1755. 13, 1760. 6, 1765. 11, 1768. 23, s így tovább fokozatosan.

A halottak könyve is 1715. kezdetett vezetni még pedig ily sajtóságos kitétellel: „1715. febr. 12 temettetett el Beniczky szakácsa N. György,“ febr. 19 „a várbeli Wolf markotányos fia; márczius 8. a váraljai kovács, 11-kén a várbeli német kovács sat. anélkül, hogy névleg bejegyeztettek volna. 1720. okt. 22. meghalt Klobusiczki Gáspár, a kassai kamara tanácsosa s a helybeli egyház különös pártfogója; 1721. márczius 10. Vetersberg János, várbeli kapitány 70 éves korában. 1727. május 14. eltemettetett a templom sírboltjába herczeg Lobkovitz ezredbeli őrnagy, báró Pentendorff Antal és neje gróf Forgách Borbála leányok, miért díjul 10 frtot fizettek. A 40 éven át egyházi szolgálatot tett Gyarmati Mihály 1727. június 22. eltemettetvén a templom czintermében,

*) Akkor azonban már a szomszéd A. és F.-Schönborn, Pósháza, Palánka, Bartháza s más helységek új telepítvényeseket nyertek, kik kizárólag katolikusok.

utódaitól mi illeték sem követeltetett. Még 1730-ban sem igen nyomozták ki az elhunyt nevét, ugyanis azon évi okt. 27-kén eltemettetett „N. Konrád, szentmiklósi molnár.“ 1742. július 27-től november 9-ig a dögvévész puszttiván, a halottak könyve szerint, eltemettetett azon időközben 67 kátholikus. Ekkor különben még nem volt szokásban, a halál vagy betegség nemét is bejegyezni, az azonban igen, hogy a halotti szentséggel ellátatott-e? Így 1762. febr. 9-kén Horváth Ferencz Klaesanón, „ki a reformált hithez makacsul ragaszkodott,“ ott, minden egyházi szertartás nélkül eltemettetett, valamint azon évi márczius 25-kén bizonyos Teindl Zsófia ágostai hitvallása miatt a munkácsi Sebestyén-kápolna melletti kertek szélén temettetett el egyházi szertartás nélkül.

Munkácsi református egyház.

Lampe szerint, már 1532. évben virágzott itt a protestantismus, Petrovics Péter földesurasága idejében pedig, 1552. már az elfoglalt r. k. templomban terjeszté Kálmán csehi Sánta Márton rendes lolkész a Calvin tana szerinti új hitet. Ki volt legyen ennek utóda, nem tudatik, 1594-ben azonban Bányai Péter emlittetik lelkészül*). Ez 1599-ben a maga „ecclesiája,“ az egyházi rend s a senior ellen vétvén, azon évben a várii gyűlésen határoztatott, hogy azért nagy büntetést érdemelt, de nagyságos Rákóczy Zsigmond mellette közbejárván, megengedett neki oly feltétel alatt, hogy 1. az egyházat kövesse meg és a seniort kiváltképen, ki ellen ő nagyságát inflammálta és ő ngához írjon levelet, hogy a senior ellen méltatlanul panaszolt; 2. kötelezze magát írásával, hogy ha többé azt cselekednék, magát vagy az egyházat megsértené, senki „patrociniumával“ magát ne oltalmazhassa; 3. publice deprekáljon.***) — Nevezetes az is, hogy az egyházkerületnek 1593. kezdett Gyarmathy-féle latin jegyzőkönyvét, az 1631. május 22. Munkácson tartatott gyűlés, magyar nyelven folytatlatni rendelte.

1605—1608. emlittetik itteni lelkészül Turi György, 1609. vári Olasz János és Tolnai Albert***), 1617. Kisvárdai András,

*) Zágonyi Albu Károly, szernyei pap jegyzetel.

**) A traktus jegyzőkönyve 63. l.

***) Leleszi levélt. IV. 43. sz.

1618. Újhelyi Szabó (Pannicida) István és Tolnai Albert*), 1638. Szabó és Arday Pál.

Boeckay István, Bethlen Gábor s a Rákóczyak alatt az új hit Munkácsen oly erős gyökeret vert s a felekezet oly virágzásnak indult, hogy a hitközségben két gazdagon javadalmazott hitszónok és káplánok, meg iskola-deákok működtek, kik a várban is végezték hivatásukat. Ezért a vár részéről, mint az 1613-ki uradalmi urbérben feljegyeztetett, kapott a főpap 4, a káplán 1, az ispotálybeliek 1 és a tanító szintén 1 hizott sertést évenként; a csernek-hegyi és lovácskai szőlőtized, az alsó malom $\frac{3}{4}$ jövedelmének tizede, a magyar jobbágyoktól a Veres szőlőhegy tizenötöde s a Csernek- és Kishegy tizede szintén a papnak járt; a munkácsi és oroszvégi földekről adtak a magyarok, az az reformátusok terménytizedet, a munkácsi nemesek és parasztok pedig 3—3 kalmánya buzát. Később a jövedelem módosított. Így Bethlen Gábor alatt kaptak a papok a hat köre alakított alsó vagy fejmalmom vámjának a fejedelmet illető $\frac{3}{4}$ részéből, mely az 1649. urbarium szerint évenként 400—450 köblöt tett, tizedet a fentebb érintett szőlő dézsma és tizenötödön kívül, az Új és Ó-Vereshegyéről a tizenötödöt a király dézsmája helyett, az oroszvégi és felsőmezei búzatizedet s a Lorántffy Zsuzsánna 1649. tetemesen emelte a papi járandóságot, nevezetesen egy verő disznóval, két öl szénával és 8 sing finom posztóval, vagy ennek megfelelő 25 forintnyi értékével. Az 1649. urbéri összeírásban az is említettik, hogy a munkácsi felső s 3 köre forgó malomnak szombat reggeltől vasárnap estig járó jövedelme a munkácsi ispotálybeli szegényeknek és az iskola-deákok fentartására járt s hol 200, hol 250 köbölre ment. Azonban 1660. után Báthory Zsófia megszorította a jövedelmet s az egy századnál tovább használt templomot, paplakot s iskolát visszaadatta a katolikusoknak, az egyház tagjait elszélesztette s Teremi István nevű papot elűző, fegyveres erővel meghusztván a vármegye által megkísérett beavatkozást s ügyrendezést. 1668. a munkácsi protestánsok lelkészi lakul egy jobbágyházat szerezvén, ez ellen Báthory Zsófia jogai fentartása végett tiltakozott s ezt a megyének is tudtul adta**). 1682. évben azonban Thököly Imre ismét behelyezte a papokat, sőt, mint mondják, a fejedelem a száműzött Teremi Istvánt a maga hintáján beszállítá a paplakba s elosztá a lelkészi jövedelmeket a két felekezeti pap közt. Az ekként megállapított s a

*) Munkács városi jegyzőkönyv.

***) Megyei levéltár, 559. jk. sz. 116. sz.

vármegye által e végből kiküldött Kádas Mihály szolgabíró és Horváth János eskütt által megerősített okmány. szerint, tartozott minden lakos, nemes vagy nemtelen a ref. papok számára három kalangya buzával, ha 20 kalangya buzája nem maradt, aféle ember adhatott kevesebbet vagy fizetett 25 pénzt, de az olyannak nem tartozott a póp halotti predikációval. A magyarok a felső, viz közt való és oroszvégesi mezőről adtak tizedet, azonfelül a papnak birtokába több földrészlet adatott, így a vizen inneni mezőn 16 darab a Dévay-féle hagyományból, a vár felől, a Nyiresen, az Ujjfalusi utnál, hol a Papfolyás nevű ér megszakadt; a vizen túl volt 16, a Polatinán 8, Lovácskánál 2 nagy földdarab szintén Papfolyás-nak neveztetett; az országutnál vala 2 Dévay-féle, egy kaszáló a Rusztó hidjánál egy a Nyiresen, egy a Füzesen s egy a várnál. A Csernek, Veres kishegy és lovácskai nem plántált szőlőkből a tized, a veres uj és ó hegyről pedig a tizenötöd járt. A Nagyhegyen egymás mellett fekvő két szőlőt a „pásztor“ (predikátor) tartozott metszetni, kapáltatni, de a kötörést a pósabázi hívek végezték. A császár buzájából, borból, zabból nyolezad járt a papoknak s abban az iskolamester is részesült; tartozott az anyaközség a cathedratikummal, 1 frttal is, de őszi vendégséggel nem. Kikötötték, hogy a halotti predikációtól 3 máriás fizetessék. Az alsó malom fejedelmi buzájából és a kásából a tized, valamint a mézszárosok által levágott marháknak nyelve két fontnyi hussal együtt szintén a papnak járt. Az őszi vel bevetett papiföldek jövedelmét pedig Thököly rendelkezéséből, 1682. június 29. Sárosi Sebestyén, urad. tisztfőnök biztosítá a pap számára a javadalom-rendezés alkalmával, kijelentvén, hogy a r. katolikusok és reformátusok közt kétséssé vált oroszvégi tizedszedési jog iránti kérdést a háboru utáni időre elhalasztja. Ézuttal a várból járó fentebb említett jövedelem szintén megállapított a jövőre nézve.

1683, Thököly fejedelem udvari hitszónoka vala Lipóczi Miklós, kinek évi járuléka volt: 150 frt, 1 róka hátbélés, 3 pár kordován esizma, 2 hordóbor, 2 sertés, 2 tonna turó, 20 iteze vaj, egy-egy köből borsó, kása és lenese, 10 sing angol posztó, egy pár nyest süvegre. köntös csináltatásra 10 frt, 25 köből buza, 4 juh, 8 iteze méz, 5 kőso és becsületes ásztala*).

1688-ban ismét elestek a protestansok nem csak a templomtól, paplaktól, hanem a javadalmazás nagy részétől is.

*) Monum. Hung. hist. 24. köt. 65. lap.

Az 1690-diki urbérben a szőlőtizedre nézve ez foglaltatik. „Jól eszébe kell venni akárkinek is, hogy az Uj és Ó vereshegyről a király számára régi időktől fogvást azért nem adatott dézsmás prorentus, mert a boldog emlékezetű akkori felséges királyok az e iránt való jusokat conferálták volt a munkácsi evangélikus predikátorok számára, melyről extál is a donatio; hogy peniglen ezen két hegy el ne pusztulna, sőt épülne, a predikátorok eleitül fogvást determinálták, hogy valakinek itt szőlőjök vagyon, nem tizeddel, hanem tizenötöddel dézsmáljanak a parochusok számára, mely is eleitül fogvást megtartatott és ma is ugy usuáltatik“*).

A templom nélkül maradt protestansok elébb a szabad ég alatt a fák közt, később egy Kereszturi Miklós deák nevű nemes birtokos csürebén, végre a csür helyén épült faimaházban a Latorcza közelében gyakorlák Isteni tiszteletöket. Ezen fatemplom 1703. június 28-kán Montecuccoli es. hadvezér bérohant katonái által felgyújtott város nagy részével porrá égvén, nyomtalanul elenyészett. Később II. Rákóczi Ferencz győzelmesen hatolván előre, az 1705. szécsényi gyűlésen hozott kedvező határozatok alapján, 1707-dik évben a prot. hívek a fejedelemhez folyamodtak a tölük nem rég elvett római katholikus templom és paplak visszaadása iránt; e helyett azonban 300 frttal elégítették ki s régibb jövedelmeik némi részét nyerték vissza; elhatároztatván a rendek által, hogy a katholikusok a templomot megtartsák ugyan, de a parochiahoz és templomhoz való jövedelem maradjon a reformatusoknak, mi helyett tegyen a fejedelem alapítványt a kath. plébánosnak; a két parochia közül az egyik az oskolával és ispotálylyal együtt szintén a protestansoknak adományoztatván. Az időközben Koháry Juditnak 98 frtban zálogképen kezébe jutott s a kath. lelkész által birtokba vett Dévay-féle (a mostani 152. sz. a.) házat, melyet a XVII. században Dévay Jánosné hagyott a ref. eclesiának, s mely még 1650. Lorántffy Zsuzsanna által felmentetett, 1699-ben pedig Vecserkovies László oskolamester által elfoglaltatott, azonban csak Kazinezy András 1709-ben e végből kiküldött fejedelmi biztosnak sikerült kiváltani s a reformatus papnak lelkészi lakul átadni.

A nyert 300 frtnyi segedelmen a podheringi régi utnál, a mai csizmadia szin táján, építettett a hitközség 1708-ban egy 10-43 meter hosszú, 6-62 m. (és 2 arasz) széles és 2-84 m. magas fa-

*) Munk. urad. levéltár.

templomot, melyet azonban nem sokáig használhatott nyugodtan, mert a Rákóczy-féle hadjárat befejezése után, ismét bekövetkeztek a válságos napok, különösen 1720-ban, midőn Bokros Ferencz r. k. lelkész, Eöry László nevű ref. pappal a vöröshegyi börtized felett összeszólalkozván, Bokros intézkedésére, uradalmi hajduk, cselédek és jobbágyokkal a kis fatemplom széthányatott s ekkor ez is végkép elenyészett. Ez után 18 évig imaház nélkül volt a felekezet, mely időszakban egy Galgóczy György nevű polgár csürében, cséplés s más gazdasági munka idején pedig csak úgy a szabad ég alatt buzgólkodtak a hívek, míg végre Szőnyi János akkori predikátor, Milotai Mihály városi jegyző, Derczeni István és Szabó György követek többször folyamodván új templom építtetéseért gróf Schönborn Károly Frigyes, bambergi érsek és birodalmi kancellárhoz, valamint a királyi felséghez: végre 1738-ban, midőn a vármegye által kirendelt Somossy Ferencz szolgabíró és Golberger táblaíró által eszközöltetett vizsgálatból kiderült az, hogy a felekezetbeliek a Rákóczy-féle mozgalmak előtt is birtak itt templomot s vallási gyakorlatot, az engedélyt megnyerte, de oly feltétel alatt, hogy az új templom az előbbinek kis alakjánál terjedelmesebb ne legyen.

1733-ban panaszt emeltek a ref. hívek, hogy az előjáróság két küldöttet Milotait és Derczenit egész Bécsig, sőt Regensburgig, messze földre menesztette, ez által nekik tetemes költséget okozván. A Latorcza partján ekkép felépített s szalmával fedett templomka 1742 ez idő által némileg megrongáltatván, midőn azt a hívek kijavítani akarnák, e szándékukban a helyi parochus által megakadályoztattak; a megye által kiküldött szemlélő bizottság javaslatára azonban kijavított. 1748-ban a hitközség ismét az iránt esedezett a megyénél, hogy megejtendő vizsgálat után, engedessék meg neki harangot szerezni s használni. 1759. átadta az uradalom a templom telkét 24 évre 100 frtért.

1775-kig a hívek megsaporodván s a kis imaház is tetemesen megromladozván, ekkor, templomuk megnagyobbitása végett folyamodványt intéztek a királyhoz, ki annak, miután még 1760-ban az uradalomnak a templomhelyért 24 évi időtartamra száz forintot fizetni magokat kötelezték, határozottan körülírt alakban leendő megnagyobbitását, több oldalról tett ellenvetések daczára, meg is gedte; s így az építéshez hozzá is fogtak, ez alatt Joó Mihály, szolgabíró csürében gyakorolván az isteni tiszteletet.

Nem sokára azonban II. József vevén át a kormányzást, ez a vallás és lelkiismereti szabadság iránt hajlandó szelleménél fogva,

1790. megengedte a folyamodó munkacsi ref. hitközségnek, hogy az időközben a Latorcza gyakori kiöntése folytán megromladzott faépület helyett kőtemplomot építhessen s ekkép a pénzen vásárolt mostani szép helyén, az Uj utcza erején, a templom építéséhez kezdett. 1790-ben adott az uradalom e célra a községnek meszet 20 krajczárjával számítván köblét (1·23 hectolitert) s a szükséges vasat 5 frtjával mázsánként (56 kg.) megengedte egyszersemind, hogy a felekezeti község térítvény mellett e célra téglát égethessen.

Igy a templom falai elkészültek öt s a torony nyolcz év alatt annyira, hogy 1798. aug. 27 napján a torony kész falára feltétetvén mozsarak, az egyenleg-ünnep lövésekkel megtartatott; a rákövetkezett éjjel azonban a torony félig összedülvén, az nem előbb, mint 1814-ben építettett ismét fel, a midőn azt a belülről is felszerelt templommal együtt sept. 4-kén Literáti Nagy János fel is szentelte. Azóta háborítatlanul áll a diszes szentelt ház, melynek déli bejárata felett kőbe metszve e felirat olvasható: „Haec Domus sancta ad Gloriam Sacrae s. Trinitatis, indultu Sacratiss. majest. Josephi II. Rom. Imp. et regis proprio sumtu eccl. Helveticae Confessionis est exstructa A. D. MDCCXCV. Temp. curat. Lad. Boliös.“ —

*

A ref. lelkész még a mult század közepén is a kath. templom közelében lakott, 1761-ben azonban onnan a plébános felterjesztésére a tanítóval együtt elmozdított. Ily helyzetben midőn e szükséges iskola, mind paplakul alkalmas helyiséget venni késztetvén, 1788. decz. 11-kén megvette a hitközség a mostani paplak és Galgóczy Mihály szomszédságában fekvő pusztatelket Galgóczy Ferencznétől, 60 vrtért 1805-ben pedig azon telekrész, mely most paplakul szolgál s melyen 1839-kig két kis ház állott, melyeket a pap és tanító használtak, akkor azonban lebontatván, helyökön a mostani tágas kőépület emeltetett; oskolának pedig a templom szomszédságában vétetett meg s részint ajándékozott a osizmadia czéhtől a telek.

1807-ben nemes Bolyos László hagyott az egyháznak fekvősegeket, 1817-ben pedig Milesz Éva. 1848-ban Kallós Mihály és neje Balogh Erzsébet adott egy csinos urasztalt és szószéket, valamint 1870-ben Freyseysen Matild kisasszony egy csinosan huzott bársony asztalterítőt. 1851-ben megvette a jelenlegi buzgó

ref. lelkész, Literáty János a 2250 frtot érő jeles orgonát, mely 1852. okt. 17-kén ünnepélyesen s lakomával felszenteltetett.

A főnebb említett papokon kívül működtek még itt: 1658-ban Debreczeni Péter, 1662. Létay István. 1683—1686-ig Teremi P. István, 1684. Beregszászi Pál, 1688. Vári Mihály*), 1712. Halábori András, 1713. Eöry László, 1733—1753. Szőnyi Demjén (Dömény) János; 1762—64. Szatmáry Sámuel, 1764—73. Lőrinczy Mihály, 1773—1785. Belényesy Nyika Józef**) 1785—88. Dobray József. 1788—96. Molnár István. 1796—97. Farkas András, 1797—1800. Kömlei János, 1800—1804. Buday András, 1804—1809. Kis János. 1809—1815. Nagy János, 1815—1816. Pap György, 1816—1831. Balajthy József, 1831—1850. Pap János, 1850. Literáti János; e jeles hitszónok egyszersmind a várbeli fegyintézet ref. lelkésze lévén; ezért az államtól külön dusan díjaztatik.

Tanúgy Munkácson.

Hajdan, a reformáció előtt Munkácson a római katolikusok népiskolája a helyi viszonyoknak szerényen megfelelő lehetett, mert a vár s ahhoz tartozott uradalom birtokosai kétségtelenül érdekelték magokat ez iránt, mi onnan is kitetszik, hogy a birtokhoz a kegy uri jog köttetett s az éneklész, ki akkor egyszersmind néptanító is vala (ludimagister), abból maiglan is huz bizonyos megállapított javadalmat. A protestantismus fejlődése idején az új hitre tért vár-

*) Ezt illetőleg egy 1744-diki, az egyház régibb állapotáról tartott vizsgálati iratban e tétel foglaltatik: „3-dik tanu Biró András, dercezeni lakos, 70 éves vallja: hogy Thököly-ideje után egykor Munkácsra német kompania alá több szekerekkel együtt forspontra őt is behajtották, akkor a munkácsi predikátort, Vári Mihályt, a német katonák előhajtották és a fatens szekereére felültették s így midőn éjszakának idején masirozott volna a compania Szatmar felé, Pósháza nevű prediumnak határán, nevezett predikátor alattomban a tanu szekeréről leugrott és a tövis-bokrok közt elrejtőzött; de miért és hová vitték volna a papot, a tanu nem tudja. (Megyei levéltár.)

**) 1780. évben kapott az itteni ref. pap 130 frtot, 8 szekér szénát, 20 szekér fát, egy kereszteléstől 12. esketéstől és temétéstől 51 krt; az éneklész pedig évdíjúl 40 frtot s házankint főtt ételmet, temétéstől 12—17 krt s találtatott akkor összesen 612 ref. hitű lakos.

urak és a fejedelmek jobban gyámolíták a „schola-mesterek”-et és szegényebb tanulókat; így az 1613-ki urbarium szerint, azelőtt a felső malomból a vámnak egy része s a Podhering feletti szarkahegyről a bortized a munkácsi tanítónak járt, de még 1612-ben elyonta azt tőle gróf Eszterházy Miklós, ki a felső malom vasárnapi jövedelmét, melyet azelőtt a tanító élvezett, a munkácsi ispotálybelieknek szánta. Később azonban Rákóczy György fejedelem ismét különös oltalmába vette a munkácsi tanintézetet, az alumnensok számára különös gondviselőt is rendelt, ki az 1649. urbáriumban Nagy András néven említtetik, bírván Munkácson $\frac{3}{4}$ telket, melyért 75 denárt fizetett telekadónál. ekkor ismét részesültek a deákok, de már az ispotálybeliekkel közösen a latorczai felső malomnak szombat reggeltől vasárnap estig való jövedelmében, mely azon irat szerint*) évenként 200—250 köből életre rugott. Valószínű, hogy az ügy ekkép a XVIII. század elejeig tartott, a midőn a római katolikusok felekezeti iskolát nyitottak, az uradalom által is javadalmazott éneklész végezvén a tanítást; hasonló elemi iskolákat fentartottak a protestánsok s a görög egyesültek is javadalmazott éneklész végezvén a tanítást; hasonló elemi iskolákat fentartottak a protestánsok s a görög egyesültek is, kik e célra szintén külön alapítvánnyal bírnak, nyervén azt Ólsavszky Manó püspök s más jóttevőktől.

Az ötvenes években Tabódy Pál megyei főnök és Budolff Pál munkácsi lelkész buzgólkodása folytán alapított Haas Mihály szatmári püspök itt nőnövelde, azt a város és uradalom hozzájárulásával az általa 1859. nov. 19-kén, mint a királyné Erzsébet névnapján ünnepélyesen bevezetett Páli Szent Vincez-rendü apáczák (irgalmas nénék) vezetésére bízván. Ez intézetet a város akkor annyiban gyámolítá, hogy a tandijhoz a szükséges pótkiadást fedezte, míg az uradalom az ujutczai tágas lakot olesó bérért átengedte.

Az 1868. törvény alapján már 1870-ben szervezett a város három osztályu közös iskolát, melybe akkor összesen 114 tanuló járt; és pedig 75 róm. kath., 24 g. k., 4 hh., és 11 zsidó, ezek közül helybeli volt 75, vidéki 39. Míg a nőnöveldebe járt 113 leány és pedig 58 r. k., 10 g. k., 10 hh., 3 ágostai h. v. és 32 izraelita, 86 helybeli és 27 vidéki. Ezeken kívül minden hitfelekezet külön tartott népiskolát, melyekben az irás és olvasás elemeire tanították a gyermekek.

*) Munkácsi urad. levéltár.

Hivatalos adatok szerint tett 1872. évben Munkácson 8602 lélek létszám mellett a tankötelesek száma 6—15 éves 686 fiu és 591 leány, összesen 1277. Ezek közt találtatott r. kath. 273, g. e. 346, hh. 166, zsidó 492. Nemzetiségre nézve: magyar 439, német 492, orosz 346. Az 1277 tanköteles közül járt elemi iskolába 274 fiu, 271 leány, összesen 545, ismétlő vagy vasárnapi iskolába 95 fiu, magán (zug) zsidó iskolába 137, t. i. 121 fiu és 16 leány. Középtanodába járt 37 fiu. Az iskolába járók fő összege tehát: fiu 527, leány 287, összesen 814. Ezen szám vallás szerint így oszlik fel:

Járt római katolikus 229, görög katolikus 219, hh. 143, zsidó 223; nyelvre nézve: magyar 372, német 223. (zsidók), orosz 219.

Nem járt tehát iskolába fiu 159, leány 304, összesen 463, és pedig, 44 r. k., 127 g. k., 23 helv., és 269 zsidó. Nyelvre nézve 67 magyar, 269 német, 127 orosz.

Ez évben a községi népiskola, saját épülete hiányában a gymnazium két tantermében volt elhelyezve, működött abban 3 tanító Jankovicz Imre, képesített jeles tanító igazgatása alatt, de a tanszereket csupán egy fekete tábla képezte. Látogatta ez iskolát az elmúlt évben 83 fitanuló; a tanítási nyelv vala a magyar, német és orosz. Az iskola évi jövedelme állott: készpénzben 1177 frt és 108 frt értékű tüzfából. Ugyanis tandijakból bejött 300 frt s a községi segélyből 985 frt. Az iskola évi kiadása vala: 2 tanítónak fejenként 406 frt 50 kr., a harmadiknak 418 frt, fűtésre 54 frt, összesen 1285 frt.

1872-ben járt a községi nőnövelde 3 tantermébe 158 leány (r. k. 87, g. k. 6 ref., 13, izr. 52); a tanítási nyelv volt magyar és német. Az iskola 1348 frtnyi évi jövedelme származott: 500 frt tandijból és 798 frt községi segélyből. Ebből fordított az apácák díjazására 800 frt, fűtésre és tisztogatásra 316 frt; lakbérre 232 frt, összesen 1348 frt.

A r. kath. felekezeti iskolába, melyet Turesányi János éneklésztanító vezetett, járt 38 gyermek; a tanító fizetése (be nem számítva az éneklési jövedelmet) 155 frt, mely összeg fedezésére a város adott 100 frtot, 55 frt pedig a tandijból jött be.

A segéd-lelkész által vezetett helvét hitvallásu iskolába járt 80 gyermek s az ő fizetése volt 446 frt; azonkívül az éneklész tanított 346 frtnyi évi jövedelemért 51 leányt. Megemlítendő, hogy a két ref. iskolánál létezik két alapítvány, szegény kitünő ta-

nulók jutalmazására, u. m. Dercsényi János és Freyseisen Dániel-féle 100—100 frtos alap, melynek 12 frtos kamata kiszokott osztatni. —

A görög kath. tanítói lakban levő tanterembe járt 1872-ben 62 leánytanuló, a g. k. lelkeszi lak egyik földszinti szobájába pedig 73 fiu. Az iskola évi jövedelme volt összesen 530 frt, mely származott: az alapítványok kamataiból 378 frt, állami segély 16 s a községi segély 136 frt. A rendes tanító évi fizetése 378 frt, a segédé 100 frt. A Cserszky-féle 878 frtnyi alapítvány kamata ösztöndíjúl szolgál két gyermek részére. Ilniczky Bazil, érdemkeresztel kitüntetett néptanító, ki negyven éven felül működött e pályán, sikeresen tanított itt ez időben.

1872. évben a képviselőtestület a községi iskola felállítását határozatilag kimondván, e célra átengedte az u. n. Bózsárféle telket, s azon 1873-ban egy diszes földszinti épületet emeltett 3 diszes tanteremmel s több kisebb helyiséggel; ezenkívül 7 tanhelyiséget bérelt s ezek mindenikét rendes butorzzattal s teljes tanfelszereléssel látta el, berendezte a tornahelyiséget s a gyümölcsfa-iskolát, 8 rendes és 3 segédtanítói állomást szervezván. Az iskola évi szükségleteinek fedezésére 5561 frt készpénzt és 63 öl fát ad; a tandijakat 1875 óta az iskolaszéknek oly meghagyással engedte át, hogy azt tanszerek beszerzésére fordítsa; e tandijakból évenként legalább 1500 frt jön be.

Természetes, hogy ily viszonyok mellett a tanítás is évről-évre nagyobb lendületet nyer. Így 1876-ban járt a községi I—IV. f osztályokba 293 tanuló (103 r. k., 41 g. k., 40 hv., 111 zsidó. Nyelvre nézve: 283 magyar, 6 német, 4 orosz. 208 helybeli, 75 vidéki.) Az I—V. leánynevelőébe 351 leány (251 helybeli, 91 vidéki, 9 más országi. 132 rk., 27 gk., 52 hely. hv., 1 ágostái, 139 zsidó. 346 magyar, 3 német, 2 orosz.) Az ismétlő iskolába 68. (40 helybeli, 27 vidéki, 1 külföldi. 37 r. k., 16 gk., 15 hely. 59 magyar, 5 német, 4 ruthén.) Összesen 712 egyén, vagyis 499 helybeli, 193 vidéki, 20 külföldi; vallásra nézve 272 rk., 84 gk., 107 hlv., 1 ág., 250 zsidó. Nemzetiségre nézve 688 magyar, 14 német, 10 orosz. Ez évi fitanítók: Bertók János, Lakatos Bálint, Auszterlicz Áron, Kovalszky Ödön (ideigl.), Leviczky Miklós; hittanítók: Fehér Kálmán r. k., Zseltvay Gyula gk., Sárkány Lajos ref. segédlelkész. Leánytanító nénék: Bagossy Ambrózia, Csatt Margit, Jäger Ludovika és Lang Jusztna; segédtanítónő: Szechszer Lujza k. a.

A városnak ekkori kiadása a nevelésügyért ez volt: öt rendes községi fitanító fizetése 550 frttal 2750 frt, egy segédé 400 frt, 2 póthelyiség bére 200 frt, 3 vallástanító dija 300 frt, 4 községi leánytanítónő fizetése 1200 frt, a nőiskola-helyiség bére 238 frt, tűzkár elleni biztosítása a községi iskolának 23 frt 84 kr., szolga fizetése 100 frt, tisztogatás 50 frt, a reálgymnasium évi segélye 1074 frt, összesen 6335 frt 84 kr.

Az 1876—7-ik évben járt az elemi finépiskolába 276, a leányiskolába pedig 307, míg a két ismétlő iskolát látogatta 164 egyén. Az összes létszám volt e szerint 747. Ezekből volt r. k. 310, gk. 71, helv. hitv. 125, mózes vall. 237, helybeli 691, vidéki 56. Tandijmentes 322. Jutalmat nyert 119. Magyar volt 696, orosz 12, német 38, román 1.

1877—8-ik évben járt az 5 fosztályba 281, a 6 leányosztályba 334, az ismétlő 4 iskolába 168, összesen 783. Ezekből volt magyar 532, német 169, ruthén 82. R. kath. 313, gk. 96, helvh. 108, ág. 4, zsidó 262. Helybeli 640, vidéki 137, külföldi 6.

Az 1878—9-ik évben járt a fosztályokba 300, leányosztályokba 391, ismétlő osztályokba 94, összesen 785. Az 1879—80-ik évben pedig a négy fosztályba 269, a hat leányosztályba 356, ismétlő iskolába 101, összesen 726. Ezekből volt rk. 266, gk. 71, hv. 119, ág. v. 4, mózes vall. 267. Magyar 382, magy.-német 272 és mi-orosz 72. Helybeli 620, vidéki 106. Tandijmentes 420. 6—12 éves 591, 12—18 éves 135. Ekkor költött a város a reálgymnasiumra 1074 frtot és az elemi iskolára s kiseddóvodára összesen 8779 frtot; ebből esett a kertésztanító fizetésére 550 frt, a kiseddóvónő fizetésére 500 frt, 3 rendes tanító díjaztatott 600, két rendes tanító 550, 1 segéd fitanító 400, a vallást tanító segédlelkészek 100—100, 4 rendes leánytanítónő (apácza) és 2 segédtanítónő 300 frttal.

A Borszár-féle telken 1879. évi július havában épülni kezdett diszes községi elemi népiskola befejeztetett 1880. évben; azt Blizman József s.-a.ujhelyi építész 25 ezer forintért állíttá fel, mint mondják, nem csekély veszteséggel.

A munkácsi kir. algymnasium.

A gymnasium létezésének eszméjét gróf Schönborn Ervin Jenő gondnoka gr. Schönborn Ferencz György főpaprak köszönhetjük, ki még 1735-ben úgy nyilatkozott, hogy Munkácson a kegyes rendűek számára kolostort építtetni s a tanügyet ezekre bízni ohajtana; később 1765-ben okt. 6-án a fent említett gróf E. Jenő, midőn a csernekhegyi kolostorral 1754. év óta folytatott igénypert egyezségileg befejezni késznek nyilatkozott, tudtára adá ez iratában a csernekhegyi szerzeteseknek, hogy hajlandóságának viszonzásául szeretné, ha a szerzet őt azon jó szándékában, hogy a vidék előmozdítása végett itt az ő terve szerint hat osztályból álló gymnasium létesíttessék, gyámolitaná. Mindemellett a kegyes ohaj nem birt ténynyé válni, kétségtelenül azért, mert Munkácson 1746 óta g. kath. papnövelde s azt kiegészítő alsóbb tanintézet létezett, melyet Olvaszky Manó püspök szervezett, építtetvén e célból a város közepén a mostani g. k. paplak déli oldalán álló tanodát, mely most orosz elemi iskolául használtatik. Addig a kispapok a csernekhegyi kolostorban nyertek hittani oktatást, a kitünőbb növendékek előbb a nagyszombati, utóbb 1726 óta az egi papnöveldebe küldetvén, míg végre 1746 óta a rendes tanfolyam megnyitattott s tartott 1778-ig, amikor a püspöki székkal együtt Ungvárra tétetett át, az üresen maradt épület pedig népiskolává alakítottatott át.*)

És jóllehet még 1775-ben indítványozta ismét a nevezett gróf, hogy a főtisztaság igyekezzék Munkácson latin tanintézetet szerveztetni, ha a mostani Ungvárra tétetnék át, az eszme 1790. évig a vajudásnál tovább haladni nem birt, a mikor a város és környéke egy ily iskola felállításáért a helytartótanácsához folyamodott, a monostor a megyei közgyűlésen igérvén, hogy a gymnasium tanári személyzetéhez fog egy alkalmas szerzetessel járulni. A helytartótanácsi engedély erre 1790. július 30-án 19840. sz. a. intéz-

*) Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy az egykori munkácsi papnöveldeben tanítottak: Cserszky György, Palcsik Ján., Schurko György, Doros Demeter, Bradács János, Blasovszky János, Babilovics Daniel, Pásztélyi János, Krucsay Mihály, Gaál Mátyas, Kopesai János és Kutka János, mindmegannyi tudományosan képezett férfiú.

vénnyel a kassai tankerületi főigazgatóságához és nov. 1-én 26172. sz. a. Pozsonyból Beregmegye közönségéhez leküldetvén, végre az iskola felállított. A kezdetleges tanintézet azonban kellő alap és pártolás, majd meg alkalmas tanítók hiánya miatt (ezek fizetése 90 pfrtban állapittatván meg), csak tengett, annál inkább, mert a csernekhegyi szerzetesek köréből kijelölt tanár is a gyakori vizáradás miatt elmaradozott, s az intézet lakás és felszerelés hiányában is szenvedett; 1828. július 29. 20,282. sz. a. sürgette a kormány az intézet gyámolítását s a várostól véleményt kért a nemzeti és gymnasiális tanodák szervezése iránt.

Ugyanakkor gróf Schönborn ezer forintot utalványozott e célra és 1830-ban az uradalom erélyesen sürgette a gymnasium létrejöttét Pesten tartott ügynöke által, s azon volt, hogy a kormány kényszerítse a helybeli szerzetet is, hogy részt vegyen a tanításban.

A kormány figyelme azonban kellően nem karoltatott fel s így a gör. kath. és ref. elemi iskolákon kívül, hol mellékesen az alsóbb gymnasiumi tantárgyak is előadattak, más intézet nem létezett; 1837. évben azonban Petz Károly nyugalmazott uradalmi jeles mérnök saját házában nyitott hat latin osztályu magán intézetet, mely csakhamar oly hirre vergődött, hogy három év mulva már százon felül volt a deákok száma. E szép példa hatván, a szülők egy nyilvános gymnasium létesítését ohajták, s e végből a megye közbejöttével segélyért folyamodtak a helytartótanácsához; itt azonban czélt nem érhetvén, 1839-ben július 10-én Petz Károly és Klinkárt Károly buzdító felhívást intéztek a munkácsi tanácsához s a város minden rendü polgáraihoz s czéhjeihez, pénzadakozásra kérvén fel azokat; s egyszersmind kérvény intéztetett gróf Schönbornhoz is, melyben az ügy pártolására fölkérte; ugyanakkor Dohovits Bazil és Rudolff Pál beregi alesperes és munkácsi lelkész e végből Beregmegyéhez fordult, mely az ügyet az 1839. sept. 9-én tartott közgyűlésén tárgyalván, 1716. sz. a. elhatározta, hogy a gymnasium magán adakozásokból befolyt pénzek alapján létesíttessék s hogy a kérvényhez csatolt „Kegyes ajánlatok a munkácsi gymnasiumra“ című aláírási felhívások buzdítólag terjesztessenek, azok támogatására az egyházi és világi rendűek s előkelőbbek felhivatván, a befolyó összeg kezelésével Gecey György, megyei fő hadi adószedő, bízott meg s egyszersmind a gymnasium tervezetének s alapításának kidolgozására bizottság választott, mely Freyseisen Dániel elnöklete alatt Dohovits Bazil, Rudolff Pál esperesek, Mienzki Hermann záradfőnök, Lest-

kay Ignác, Beösz Károly szolgabírók, Horváth Alajos tiszti ügyész és Bakcsy György táblabíróból állott.

Ez intézkedésnek kedvező sikere lett, mert a tervezett felekezet nélküli tanintézet alapjára csakhamar 7439 pforint lett biztosítva, ehhez járult Munkács város 4000, gróf Schönborn Ferencz 1000 forinttal; magok az akkori országgyűlés követői 460 forintot adományoztak. 1842-ben gróf Schönborn Ervin a tervezett emeletes épülethez az anyagokat ingyen megajánlotta, a beszállítást a vármegye közérővel tétetvén meg. Végre 1843. júniusban nagy ünnepélylyel letétetett az alapkö s a falak másfél ölnyire felhuzattak, ugyanakkor az épület észak felőli oldalán levő telek is megszeresztetett 1600 fton. Ez időtől a munka 1846-ig szünetelt, mignem a küldöttség erélyes közbenjárására s Klinkárt Károly táblabírónak a megyei gyűlésen tett s azon évi márczius 17-én írásban is beterjesztett felszólalására, a tiz szobára osztott épület folytatása megkezdetett és még azon évben földél alá is került. A földszinti három szobában megnyitattott a Petz-féle magánintézet és virágzott 1849. évig, akkor a Munkácsra érkezett orosz hadsereg epemirigyes és más nyavayákban sinlődő katonái rögtönöztek benne kórodát, ezek elvonulása után pedig tovább folytatattott a felszerelés, úgy, hogy az egész épület 1855-ig teljesen elkészült. Azóta 1865-ig a főelemi iskolának szolgált helyiségül, a mikor a három osztályu gymnasiumi tanulmányok magán tanvezetés mellett adattak benne elő, a félélves vizsgák az ide rándult ungvári gymnasiumi tanárok jelenlétében eszközöttetvén. Nevezetesen 1865-ben Csomár István helybeli ref. segédlelkész nyitott abban Freyseysen Gyula megyei alispán közbenjárására egy gymnasiumi tanelőadást, mely a következő évben három osztálylyal szaporittattott; a négy tanár ekkor 500 frtnyi évdíjt kapott, melyhez a város 1053 frttal járult, a többi pedig a tandíjából s alapítványi kamatokból fedeztetett, — a hatósági felügyeletet Román Ferencz igazgatása alatt egy városi iskola-bizottság gyakorlá. 1868-ban egy e czélra rendezett tánczvizgalom jövedelme fordittattott a szükséges testgyakorlati műszerek megszerzésére.

1867-ben a város közönsége a megyei bizottmány utján a közoktatási ministeriumhoz folyamodván, ennek 1868. jun. 30. 9970. sz. a. kelt leiratában a nyilvános intézet jogát is megnyerte. Ez évben már öt tanár, névszerint Hrabár Mihály, Csomár István, Csékas György, Kun Róbert, Walkovszky Miklós és Wallerstein Ignác munkődött, kik összesen 71 fiat tanítottak, lévén az I. osztályban

33, a II-ban 16, a III-ban 12 és a IV-ben 10. Ez évben elhalt Munkácson Rómán Ferencz ügyvéd, birtokos s volt 1848-diki országgyűlési képviselő, tudományos s irodalomkedvelő férfi, ki végrendeletében tetemes vagyonát a magyar tudományos akadémiának, 240 műből 527 kötetben és számos füzetből álló könyvtárát s ásványgyűjteményét pedig a fejlődő gymnasiumnak hagyományozta.

Az 1869—70-iki tanévben már 102-re szaporodott fel a tanulók száma s a tanszerek, jelesen a könyvtár, természetrajzi szertár, rajzeszközök s régi érmek részint ajándékozás, részint vétel útján szintén meggyarapodtak. A gymnasium ez időben is még a városi kultanács kebeléből kinevezett bizottság igazgatása alatt állott és a tanárok évi fizetése folyvást 500 s az igazgatóé 600 frt volt.

1870. és folytatólag 1872. évben a városi képviselőtestület, mely az előbbi két éven át kétezer forinttal támogató a kiadásokat s a tanárok szerény díjazását, ismételve fordult a vallás és közoktatási miniszteriumhoz az iránt, hogy a munkácsi gymnasiumot állami reáltanodává alakíttassa át, felajánlván e végből az alapítványi tőkéket s épületeket.

Az 1873. évi febr. 24-én tartott országgyűlésen Trefort Ágoston közoktatási miniszter a költségvetés tárgyalása alkalmával megérinté, hogy figyelemmel a nemzetiségi törvényre Munkácson algymnasiumot tervez tekintettel a ruthén nemzetiségre. E nyilatkozat azonban itt nem talált kedvező viszangra s így a felettebbi kérés ismét megújított, melynek következtében végre a kívánat teljesítetett s az országos költségvetésnél már ez évre is tizezer frt szavaztatott meg; majd 1873. május 10-én lejött Munkácsra a nevezett miniszterium részéről biztosként Lövei Sándor titkár, ki a megajánlott alapítványokat s épületeket május 16-án tetteg. átvette.

A város által megajánlatott évi segélyül 1704 frtnak megfelelő tőke és 24 öl tűzifa; az alapítványok közt volt a gróf Schönborn Károly főispán által beiktatása alkalmával 1846-ban e czélra adományozott 2100 és gróf Schönborn Ervin hasonló adománya 5000 forint 1868-ból, midőn főispánná kineveztetett. Az összes alapítvány s átadott vagyon, a 26 ezer forintra becsült telekkel s épületekkel s a kün levő aláirt ajánlatokkal együtt, becsértékben felülhaladá a hatvanezer forintot. A természettani és vegytani eszközök 563 frt 63 krra becsültettek, földrajzi eszközök, érmek, rajzeszközök 134 frtra, a 626 kötetből álló könyvtár 540 frt 42 krra.

Az oly szerény díjazás mellett lelkesen működött tanárok vannak 1873-ig Hrabár Mihály egyszersmind igazgató, Csomár István, Fankovich Sándor, Kolecskari József, Schultz Antal és Vásárkövi Albert rajztanár, kik közül Hrabár, Fankovich, Csomár és Schultz azontul is alkalmaztattak a miniszterium által, valamint Matyeczko Izidor és később Zahoray János jeles rajztanár.

A tanulók létszáma évről-évre így emelkedett: 1867-ben járt 71, 1868-ban 70, 1869-ben 102, 1871-ben 82, 1873—4-ben 88, 1874—5-ben 114, 1875—6-ban 128. Nemzetiségre nézve a magyar mindig tulnyomó; 1873-ban volt 56 magyar, 26 orosz, 2 német, 1 román, 2 cseh és 1 lengyel; 1875—6-ban pedig 71 magyar, 41 orosz, 4 német, 1 lengyel; ez évben vallásra nézve 30 róm. kath., 47 g. k., 1 gör. kel., 2 ágostai, 14 helvét és 23 zsidó vallásu volt. 1878—9-ben járt összesen 132, az év végén 117. 1879—80-ban pedig 127 s az év végén 115. Ezekből volt r. k. 37, gk. 32, hv. 16, ág. v. 3, zsidó 27. Nyelvre nézve: magyarajku 32, magyar-német 17, m.-orosz 40, m.-ném.-or. 15, m.-lengyel 2, magy.-ném.-lengyel 2, magy.-ném.-tót 3, magy.-or.-tót 2, m.-or.-lengy. 1, ném.-orosz 1. — Haladó 101, ismétlő 14.

A város nemes családairól s ezek birtokairól.

Már a XVI. században több magán nemes család lakott Munkácsen, kik kiváltságaikat a polgárok hátrányára érvényesíteni igyekeztvén, ezek Petrovics Péter Munkács akkori urához fordultak panaszaikkal, ki ennek folytán 1556-ban megrendelé, 1. hogy a munkácsi nemesek, ha itt földeket birnak, azok után a terhet is a többi polgárokkal egyenlően viseljék; 2., hogy a városi ítélőszék illetékessége alá tartozzanak; 3. hogy a házaikba menekülő gonosz emberek onnan erőszakkal elvonathassanak s 4-szer, hogy a nemesek a városi hatóság tagjaivá ne lehessenek. Ez intézkedést megerősíték II. Szapolyai János Gyaluvárban 1560. dec. 9-én és II. Mátyás Pozsonyban 1613. márczius 28-án kelt kibocsátványaikban.

A birtokos nemesek közül kiemeljük a következőket.

1577. Csapi Gergely és neje Büdi Klára megvették 132 frtért Büdi Farkas kúriájának $\frac{1}{3}$ -ad részét és 1 szőlőt; 1593. Farkas Ist-

ván királyi rendelet folytán*) beiktattatott a neki hű szolgálatokért a Hosszu-utczában adományozott 2 telekből álló udvarház birtokába, mely feküdt a Kótyás Ambrus, Andok András és Tamás és Császár Mihály házaik közt. Királyi embereikül ajánlottak: Bégányi Pál, Fornosi Gergely, Zemek Péter deák, Morda György, Pósházi Tamás és Ábrahám. A Czeglédi Péter leleszi áldozár közbejöttvéli beiktatásnál megjelentek érdeklettekül: Pósházi János, Nyilas János, Szücs András és Pál deák, Syke Mihály munkácsi bíró, Lónyai László Ungvárról, Telegdi János és Melith Pál Barkaszóról. Syke bíró, mennyiben a vár urának tudta nélkül történt volna a beiktatás, annak Rákóczy Zsigmond nevében ellenmondott.

1599. Büdi János egy kuriát és 1 házat átengedett itt Ugrai Sándornak és neje Geszthi Klárának. — 1609-ben május 4. Bécsből kelt rendeletében meghagyta II. Mátyás a leleszi konventnek, hogy nagytályai Kis Mátyás munkácsi harminczadost iktassa be a neki további tetszéseig hű szolgálatokért adományozott Munkácson a Körösvégutczában, keletről Syke Tamás és Szatmári András és nyugatról Prata István házaik közt fekvő telek és ház birtokába. Királyi embereikül kijelöltettek: Ilosvai János, Bégányi György, Kerepezi Ferencz, Kisbégányi András és Sebestyén, Gulácsi Kristóf és Mihály. Szomszédosokul s jogérdeklettekül pedig meghivattattak a beiktatáshoz: Kerepezi István és György, klacsanói Horváth Miklós, Körösi István, Ladányi Boldizsár, Szücs András, Morda Máté, Perei János, Nyilas Mihály, tisztelendő Vári Olasz János és Tolnai Albert munkácsi predikátorok (concianator), Varga János helyettes bíró és Pósházi Ábrahám özvegye született Becsi Erzsébet Pósházáról.**)

1617. Ajtoni Szabó vett Czobor Jánostól 700 frtért itt egy nemesi udvart és házat; 1618-ban Büdi Erzsébet és Barkács Mihály és István tiltakoztak Dessewffi Ferencz és Palocsai Kata ellen egy itteni kuria és kőház elfoglalása miatt. — 1620. okt. 20. a pozsonyi várban kelt okmány szerint Bethlen Gábor fejedelem Orgonás Ferencz munkácsi telkét adómentessé tette.

1623-ban Hetei Boldizsár tiltakozott Balling János ellen egy általa itt elfoglalt nemesi udvar és szőlő miatt.

1624. jul. 1. Gyulafehérvárról kelt rendeletében meghagyta Bethlen Gábor fejedelem a leleszi konventnek, hogy hű emberét Kocsi, máskép Szijgyártó Istvánt iktassa be azon tehermentes mun-

*) Kelt Prága, 1593. jul. 18.

***) Leleszi lev. VI. 43. sz.

kácsi ház birtokába, mely Ibrányi Mihály és Csizmadia Mihály házai közt feküdt. Királyi emberekül kijelöltettek: Bégányi András, György és Tamás, klacsanói Horváth Ferencz, munkácsi Kigyósi István, kis-muzsalyi Orósi Tamás, hetei Horváth György és munkácsi Dobrossai Bálint deák. A beiktatásnál jelen voltak: Budai István munkácsi udvarbíró, Földvári Imre, Komlósi Tamás, Literáti Miklós, Nyéki András, Kerepeczi Miklós, Kigyósi István, Béki István, Borbély György, Oláh András munkácsi bíró, Kenderesi Tamás, Telegdi Gáspár s mások.*)

1631-ben beiktattattak Hárfás János és neje Fazekas Kata az Eszterházi Miklós által adómentesített ház birtokába. Királyi emberekül kijelöltettek Eötvös Lőrinez, Literáti László, Morda Miklós, Kádas János és Balázs; az átadásnál pedig jelen voltak: Váczi János munkácsi bíró, Varga Bálint és Literáti János esküdtek, Zeifer Gáspár deák, Iznóczi István sat.***) 1637-ben e házat, mely a „Nagyszeren“ keletről Kőmives Tamás és nyugatról Boka János telkeik közt feküdt, a fentebbiek átruházták Fazekas Jánosra. A beiktatásnál jelen valának: Kigyósi István, Chrekaly László, Pörtörő Mihály, Márczi Márton, Turi Mihály, Telegdi Gáspár s mások.

1636-ban Hadadi Erzsébet, Oláh János özvegye elzálogosította itteni házat és nemesi udvartelkét 500 frton Kaposi Jánosnak; ennek neje volt Turi Anna, ki férjétől 1638-ban kapott egy házat és két szőlőt 300 frtban. 1640-ben Horváth Ferenc és neje Székely Borbála csere útján kaptak Rákóczy Györgytől egy házat; 1641-ben Ujlaki György, más néven Bácskai és neje Komlósi Mária átadtak anyja Kerepeczi Katának két szőlőt.

1645-ben ily családok találtattak: Szücs, Eötvös, Dessewffy, Gáspárdi, Kisfalusi, Lázár, Csizmadia, Kalmár, Marczel, László deák, Hárfás, Csotkári, Dán, Szabó, Ignéczi, Fekete, Bancsi, Joó, Tatár, Tegeni, Pörtörő, Borbély, Ibrányi, Dobrossai, Verebélyi, Kozák, Morda, Képes, Hadadi, Kaposi, Miklós és Kádas.

1648. febr. 23. Ecseden kelt okmány szerint Rákóczy György Turóczy János nevű tisztének egy házat adományozott itt; az iratban kifejezi a fejedelem, hogy a Turóczmegyéből származó tiszt 11 év óta magtárnokául kitűnő hűséggel szolgálván, neki jutalmul a Kis Mártonné halálával reá szállt malogvég-utczai házat, mely Csizmadia István és Gyulai Zsigmond telkeik közt feküdt, adomá-

*) Lelesz. Prot. Stat. XVI. S. 13. sz.

**) U. o.

nyozza.*) Nemkülönben azon évi aug. 9. Munkácson kelt okmánya szerint tisztének Maxai Györgynek a Kuthi András-féle házat ajánlékozta.**)

1650. május 18. Eperjesen kelt iratban meghagyta gróf Pálffy Pál nádor a leleszi konventnek, hogy Kisfalusi Gábort iktassa be a neki adományozott, Munkácson keletről Orosz Tamás és nyugatról Gáthi János házaik közt fekvő kuriába és egy vereshegyi szőlő birtokába. Királyi emberekül ajánltattak: Nemes Mező Gáspár, Péchi János, Tőri János, Deák, máskép Chiakoly László, Kozák István, Hosvai János, Lövei János és Komlósi Benedek. A meghívottak közt említették: Földesi István, rogoznai Bornemisza János, Ignézi András, Patkó Mihály, Csókás László, tiszt. Jusko János, görög szertartásu püspök és annak fia Jusko Lázár, Batyu János első és Oszisár János másodbíró, Kottyász István hites, Szücs Balázs hegybíró. A beiktatásnál ellenmondottak Ujhelyi Ferencz és neje Kisfalusi Kata, özvegy Zoltán Ferencz né Kisfalusi Borbála, Dan Anna, Kozák Péter és Kisfalusi Eufrozina. E telek ugyanaz, melyet 1847. évben Bozsár József a városnak hagyományozott. E házhelyen 1860. évig egy patiosos emeletes faház állott, a telek keleti végén pedig akkor Horváth Alajos ügyvéd önköltségén egy földszinti kórházat emeltetett; 1876-ban mellette épített a helybeli izraelitá hitközség egy emeletes kórházat s az udvaron építtette a város a fiiskolát. 1728-ban bírta Duschek András, 1771-ben megvette az uradalom, 1780-ban Budinszki János, majd Maiszlik, Paulicsek András s végre ettől Bozsár.

1653. márczius 30. Lorántffy Zsuzsánna hű konyhamesterének, udvarhelyi Székely Jánosnak 360 magyar forintért adott zálogba egy házat a Temető-útczában. 1661-ben Turi János özvegye Fazekas Erzsébet eladott itt egy kuriát Dobó Jánosnak 80 frtért.

1663-ban hadái Vesselényi Ferencz nádor, eniczkei kastélyában június 22. kelt iratában utasítá a leleszi konventet, hogy klacsanói Horváth Jánost és nejét Szentmariai Máriát a hű szolgálatai jutalmául nyert munkácsi udvarházba és egy Laukán fekvő szabad szőlő birtokába iktassa be. E birtok azelőtt Kolcsik, máskép Borbély Péteré volt, kiről magtalan kimultával a koronára szállt. Ez okmányban ajánltattak királyi emberekül: Lövei János és Sámuel, Pap István és János, Szabó Pál, Kerepeczi Ferencz, Péchi János, Kádas Mihály, Fazekas János és Ignézi András. A beiktatásnál

*) Munkácsi urad. 1649. urb.

**) U. o.

ellenmondottak Batra Péter nagyiványii bíró Báthori Zsófia nevében, Erszényes János munkácsi bíró és csokoli Fötvös István és Csizmadia Katalin.*)

1669-ben báró Perényi István neje Kozák Krisztina elzálogosítá az újtezcai kertek végén feküdt pusztatelkét, ugynevezett Kozák-pusztáját, mely közel a felsőmalomhoz a Latoreza partján, egyfelől Hunyadi Péter, másfelől az országot s harmadik felől az úteza szomszédságában feküdt, — Kereszturi Miklósnak és neje Bölesházi Erzsébetnek 450 magyar forintért 25 évre.

1672-ben taláztatott itt 46 szabad telek, melyeknek birtokosai voltak: Dévai János, Lövei János, Kigyósi György, Gulicsi István, Beniczki Miklós, Kerepeczi Ferencz, Gáspár Sandor, Székely János, Zombori Mátyás, Kun Zsigmond, Vizniczei János, Kis Péter, Bornemisza Zsigmond, Zoltai Ferencz, Marin Péter, Hartványi Demeter, Ignéczi Andr., Kisfaludi Gy., Fötvös Zakár, Balling, Székely János, Kende András, Dobrosóczy Gy. és Horváth László.

1682. május 8. Zrinyi Ilona Verbiási János munkácsi lakos felmenté a jobbágyi terhektől, kinek özvegye Rác Anna később, 1711. febr. 12. Husznyán kelt végrendeletében itteni telkét a helybeli g. k. templomnak hagyta. Ugyszintén Zrinyi Ilona 1681. április 20. Marin Istvánnak, a regéczi vár kapitányának halálát gálatáért Munkácson a főtevezében egy házat, 3 szőlőt és 2 telket egyezer frtban elzálogosított. E telket később Marin Péter alispán Herkály Jakab alispán, 1754. a Farkas család s végre Cserszki János szerzé meg.

1682-ben taláztatott Munkácson nemes férfi 43 és nő 11.

1730-ban előfordulnak itteni nemes birtokosokul: Püspöki János, Szenczi Ferencz, Kende László, Szabó Pál, Kádus m. kegy. András Mihály, Patai Samu, János és István, Bornemisza Ferencz, Szentlélek János, Lövei, Berthóti, Reviczki, Kossorics, Beronkai és Csomaközi családbeliek. Száz év múlva 78 nemes család lakott Munkácson, kiknek neveit Balajthi József elősorolja **).

1833-ban taláztatott Munkácson 90 adómentes telek; ezek közül nevezetesebbek a következők:

A Bornemisza-féle telek; az Udvarvég-utezében felel meg az 18. században Grieszhoffer György nevű sötárnok Főcis Jánosostól vette egy nagyhegyi szőlővel együtt 267 frt 50 krért; ennek leányát Bornemisza János elvővén, így a telket is kapta. Most

*) Lelesz, Prot. Stat. VII. II. 106. sz.

**) Munkács, 1836. 286. lap.

a Kroó családnak van rajta egy emeletes háza 717-ik összeirási szám alatt.

A rabbi-lakot birta 1740-ben Kalmár András, 1746-ban Offenhuber József és 1753-ban Drexler Károly; ez utóbbi birta 1746-1767-ben azon telket is, melyre 1810-ben épült a városháza, melynek északi szárnya kibővített 1878-ban; a mellette levő jegyzői lakot birta 1740-ben Schmid János mészáros, később a Paár család; végre 1820-ban megvette a város a Torjai árváktól.

A városi 20 boltot a Hegyesi-féle telken az 1826-ban elhordott fabédék helyett építette a város.

A város által 1875-ben megvett Nedeczai-féle 708. sz. házat birta 1672-ben Zombori Mátyás és Győri János, két telekből állván az; 1677-ben felmenté Báthori Zsófia; 1682-ben birta Zombori özvegye: 1699-ben Orgonás Ferencz és Szokolovics Demeter, 1740-ben Rácz Mihály örökösei, majd Hess András; 1767-ben Bányász Anna, Gajdler József kapitány neje (Ruzsák Ferenczné anyja) birta, 1779-ben Ruzsák Ferenczné és nővére Borbála végrendeletileg örökölték. Maholányi-teleknek is neveztetett.

A sótiszi lak az Udvarvég-utczában volt 1672-ben Zombori Mátyásé, 1682-ben Orgonás Ferenczé, 1740-ben Müller Jánosé, 1747-ben az uradalomé, mely azt eladta 17 frtért Nuszer Györgynek, kitől azt a sóhivatal megvette a szomszéd Jocher Benedek-féle telekkel együtt. Bethlen Gábor 1620. okt. 27. felmenté.

A Geesey-féle 139. sz. ház a Körösvég-utczában két telekből képeztetett; egyik 1740-ben Lesczinszki Szaniszló özvegye, a másik Szalai János birtokában volt; ez utóbbinak neje volt Thótfalusi Éva. 1708-ban megszerzé Földessi György 69 frton, 1740-ben birta Mészáros István, majd Geesey György szerzé meg, ki 1843-ban, midőn ez utca megégett, rajta új házat építtetett.

Az e mellett álló Döbrentei Imre-féle 140. sz. házat, melyet 1861 óta örökségileg e sorok írója bír, 1761-ben Szalai Jánostól visszaszerzé az uradalom s eladta Schmalzer András főnök Feth Bálintnak 103 vfrtért; ez 1795-ben Bán Miklósnak és 1796. Bornemissza Jánosnak 400 frtért; ez némi javítást tevéen rajta, eladta a házat 1801-ben Klempai harminczados neje Melinszki Juliának 1535 frtért; ki és második férje Lelovics Antal eladták 1824-ben Dulházi Istvánnak 900 frtért, kitől Döbrentei Imre 2050 váltó, vagyis 860 o. ért, frtért megvevén, rajta 1843-ban építteté a mostani lakot, melyet Lehoczky Tivadar 1871-ben megbővite és átalakita.

A piacon 10. sz. a. álló járásbirósági és adóhivatali épület,

azelőtt sóház északi része 1682-ben Zrinyi Ilona által Verbitsi, más-kép Ivánko Jánosnak adatott; ennek utódairól 1705-ben Harsányi Jánosra szállt, erről zálogjogon Filo Györgyre, 1761-ben beiktatási per folytán egyik része a gróf Schönborn családra, melyet később Andrászi utódai és Joó Mihály 216 frt 40 kroun magokhoz váltottak; a Schmid-féle részt 1776-ban a kincstár sóháznak szerezte s rajta az épületeket emeltette. A piacon álló épület emeletén született 1844. febr. 20. Munkácsy Mihály festőművész.

A Freyseysen Dániel-féle telek és 22. sz. ház a piacon volt 1672-ben Dobronyi Bálint és Borbély Mihály birtokában, két telekből állván az; 1699-ben birta Mezei Pál, 1740-ben Borbély János és Oláh György, majd Borbély utóda Tóth Mária férjezett Belényesi József; 1764-ben Krausz Mátyás mindkét telket megvevő, erről Vimmerth Mihályra jutott, kitől Freyseysen Dániel urad. főnök megszerzé s rajta az emeletes házat 1840 táján építteté.

Az Ilosvai György-féle házat az Uj-utczában, mely most a gróf Schönborn családé s kaszárnyául béreltetik, birta 1725-ben Huszár Anna, ki azt akkor eladta Rákosi Pálnak, ez 1728-ban Czirjái Mihálynak, ez München Jánosnak, 1749-ben megszerzé az uradalom s később átengedte a megyének, mely azt 1776. junius 24. kelt határozata szerint előbb a megyei pénztárnok, majd egy kapitány és 2 hadnagy lakául alkalmaztatta; a megyétől megszerze 1828-ban Ilosvai György, kiről az ismét az uradalomra szállt.

A Joó-féle telek az Uj-utczában, más-kép Ajtai-félének is mondatik; 1672-ben Hunyadi Péter birta, felmentést nyervén Balthori Zsófiától; 1699-ben Edel Antal György, 1740-ben Zathureczky István özvegye, 1764-ben Popil János festész. E telken hajdan Pap János várbeli udvarbíró emeltetett lakházat, ki magtalanul elhunyan, 1699. jul. 22. Rákóczy Ferencz azt Edel A. Györgynek, munkácsi várkapitánynak adományozta. Ennek özvegye Szilva Mihályhoz menvén nőül, 1710-ben Zathureczki Istvánnak s neje Turóczy Klárának 12 évre 200 m. frton elzalogosította, kiről 1756-ban Popilra s majd Ajtai Lászlóra ruháztatott, kihez Turóczy Klára nőül ment; fia Ajtai Sándor 1779-ben száz frtöt vett fel pótlékul Kovordányi András, alsó-vereckei paptól, ki ott javításokat tevé, 1801-ben jogát 900 frtéért Nagy Sándor főhadnagyra ruházta át, ez Ungvárra költözvén, átengedte Bulla Károly uradalmi úlnöknek, 1810-ben pedig Sneyer Dávidnak, kitől azt Joó Ferencz megvette.

Az uj-utczai orvosi lak telke 1740-ben uradalmi volt,

azután Kis Pál birta, majd a hóhér lakta; 1813 táján a megye orvosai lakul szerelte fel, 1875-ben pedig Szanyi András vette meg. Az e mellett elvonuló sikátor 1838-ban nyitattott.

A Csókoló- (helyesebben: Csokoly) utczában levő Joó-féle telek a Patai-féle birtokból szakítottatott ki, 1730 táján élvén itt Patai Sámuel, István és János, kik számos házhelyet birtak, a többi közt a Haluskai-féle telket is; ezeknek anyját, Ujhelyi Máriát elvévén Bertóthi László, a nevezettek e családtól is nyertek tetemes birtokot. A XVIII. században birta a Szentléleki család is. 1879-ben az épület leromboltatott.

A Szenkovszki-féle telket 1672—1682. Kisfaludi György birta. 1699-ben a kincstár, mely azt 1713-ban tizenkét évre Tornai János és neje Csató Borbálának 100 frtért kibérelte; később Püspöki János és neje Jármí Éva, ki 1740-ben Makkai Andrásné lett; 1760-ban Pap János.

A Szentléleki kuria a ref. éneklész laka mellett állott. 1649-ben birták Kigyósi István s neje Kis Anna, 1672—1682-ben Dobrosóczki György,*) 1699-ben Szentléleki Péter, 1740-ben Szentléleki János. Az Andrászi család szintén a Kigyósiak jogán birt telket a r. k. templom megett; a Szentléleki és Andrászi családok itteni birtoklata alapszik II. Rudolf kir. adományán 1593. és bírói ítéleteken, midőn Lorántffy Zsuzsánna Kigyósi Istvánnal Póсахáza pusztá s munkácsi 3 ház iránt perlekedett 1650-ben. Kigyósi Anna neje lett Dobrosóczki Györgynek s ennek felesége Éva, Szentléleki Péterné 1682.; ennek fiai voltak Szentléleki József és János 1735. s ennek gyermekei: Erzsébet és Ferencz és ennek Péter kapitány. Egyik Kigyósi leány Andrászi Mihályhoz menvén nőül, így e család rokonságba jött a Szentlélekivel. A Kigyósi-féle három itteni telekből egy Bernátfinak nevezetik (154. ösz. sz.), azt Bernátfi Klára szerezvén meg; a másik az Andrászi-féle s a harmadik a Mikó-féle. Szentléleki János fia Ferencz Hodermarszki György urad. tisztartó s neje Vadászi Mária leányát, Juliát nőül vevén, midőn ezeknek négy gyermekeik: Hodermarszki György, Mária Thuránszki Ferenczné, Julia Szentléleki Ferenczné és Apolónia Benesik Pálné 1762-ben osztozkodtak, tetemes vagyona tettek szert. Szentléleki Jánosnak különben öt gyermeke volt, u. m.: 1.

*) Dobrosóczki György anyja Bánya Katalin volt, ki Verebélyi István neje volt. Ez 1684-ben már néhainak mondatik: földet Bátorhy Zsófia négy évvel előbb azért foglalta el, mert a háborus időkben ellene támadt.

Erzsébet Mikó Józsefné; 2. a fentebb említett Szentiványi Ferencz, kinek neje volt Hodermarszky Julia, ennek gyermekei voltak Péter kapitány, kinek özvegye Budai Francziska Jó Lajoshoz ment nőül és Ágnes, ki Szikszai Lászlóné lett; 3. György, kinek neje volt Klimovszki Borbála, ennek Teréz nevű leánya Kozma nevű szabóhoz ment nőül; 4. Éva Kőrmeözi Imréné és 5. Juliánna Hatzaki Ferenczné.

A Lövei kuria melletti telket, melyen Fuchsz Löbl 152. sz. emeletes házat épített közelebb, birták 1650-ben Lorántffy Zsuzsánna adománya folytán Dévai és Szabó János, Dévainé*) azt a ref. egyháznak hagyta, mely azt Barkóczi Györgyné Koháry Juditnak elzálogosítá; később Szentiványi ágon gróf Hallerre, majd Szénási Péchy Zsuzsánára, majd Nizsalkovics Józsefre s végre gróf Degenfeld Imréné született Beck urhölgyről Fuchszra szállt vétel útján.

A most gróf Schönborn család birtokában levő munkácsi számos telek és ház közül kiemelem a következőket:

A Mikó László-féle telek; 1649-ben Kigyósi István birta, egy része a Nagy István-telekből ered; 1672-ben Nagy András és veje Kőkönnyösi Samu várbeli kulcsár birták; e két telek, mely most a r. k. templom nyugati terén 156. sz. a. áll, képezte a Szmolko és Bernáth-féle telkeket. 1682-ben egyenlő részekben Kigyósi György, Lövei, Bányai, Eötvös István és neje birták; 1699-ben Kósa Márton, Lakatos János, Kulcsár János és Ignéczy István; 1740-ben Zsolnai másképp Mikó, később a gróf Schönborn család szerezte meg.

A Lövei-féle 153. sz. a. kuriát a r. k. paplakkal szemben 1751-ben Lövei Ádám elzalogosítá s 1814-ben eladta a grófi családnak, amikor azután az épület is emeltetett rajta. A 17. században a Balling család birta, B. János leányát Annát, Lövei Gergely vette el feleségül 1645 táján.

A Freyseisen-ház déli oldalán álló 23. számú ügyészi lak, mely 1792-ben építettett, 1761-ben pereltetett el Klobusiezki Menyhértől.

A mostani „Szarvas vendéglő telké (15. házszám) 1746-ban váltatott meg a Bernátfi utódoktól; 1800-ban Bósz János urad. főnőknek engedtetett át, kinek utódai a ráépített házzal együtt 15000

*) Dévay Jánosnak két neje volt; első Csapó Erzsébet, második pedig 1664. Csók Ilona ifj. Eötvös Mózes özvegye.

frtért visszabocsáták. A nevezett szálloda 1876-ig a 17. sz. urad. házban volt, mely most honvédségi iroda és raktárul béreltetik.

A kereskedelem Munkácson.

Munkácson már a XIV. században tartattak vásárok. 1348-ban a váradi konvent küldötte és Gecsei Benedek királyi ember Tuz Petőt a nádori szék elé idézvén, őt az akkori törvényes szokás szerint a munkácsi és beregszászi piacon (in villa Munkach et Luprechtzaza) tartatott vásárokon is felkiáltás által a megjelenésre felhivta. (Zichy-codex, II. 342.)

1427. János napján, Nikodem városban kelt okmányában István, rácz despota mondja, hogy Zsigmond király őt és az ő birtokában levő munkácsi vár alatt fekvő hasonló városát azon kiváltságban részesíté, hogy évenként Kozma, és Demjén ünnepein 15 napon át itt nyilt és szabad vásárt tartathassanak; felhivja egyszersemind a közhatóságokat és rendeket, hogy a közhirré tett vásárok látogatóit pártfogásukba vegyék, e jóakaratot ő hasonlóval fogván viszonzni. Később 1445-ben Hunyady János birtokába kerülvén a város s azt ő más városok mintájára szabaddá tevén, előbbi kiváltságait megerősíté, mely körülmény, kétségtelenül, a város felvirágzására nem kis lendülettel hatott, annál inkább, mert e jogot később I. Mátyás, Ulászló, I. Ferdinánd és II. Mátyás királyok is megerősíték.

1507. Ulászló egyik a város részére kiállított oklevelében mondja, hogy Munkács épen úgy mint Beregszász és Vári régóta vizen és szárazon rév- és vámpénzül az ország területén belül bármely áruért egy denárnál többet fizetni nem volt köteles; minthogy azonban e kiváltságlevele, a városban dühöngött iszonyu tüzvész alkalmával megégett s e miatt a város jogai csorbitattak: e régi jogot megújítja. Hasonlóul I. Ferdinánd, 1540. július 26. Kelt kibocsátványában megrendelte, hogy a munkácsi polgároktól vám- és helypénzül egy denárnál több sohase követeltessek. Ezt megerősíté 1574. július 13. Miksa király is. És hogy mily féltékenyek voltak e jogaikra a munkácsiak, kitünik onnan, hogy 1796-ban Ungváron több fizetésre szorítottván, panaszkodván a vármegye köz-

bevetette magát; mire 1797. január 16-kán az ungvári kamara válaszolta hogy a munkácsiaktól azért vétetett meg az ott divó hidvám, mert az ő kiváltságaikat nem ismerték Ungváron, különben azonban jövőre tekintbe veendik.

Hogy pedig a vásárok már a XVI. században s megelőzőleg az ugynevezett „piaczon,” mely a főtemplom közelében volt, tartatott, kitűnik onnan, hogy azonkoru okmányokban a piacz, mint főtezsza, gyakran emlittetik. Az 1657. január 25-ki tanácsjegyzőkönyvben előfordul, hogy andaj Szabó György bevallá, miszerint ő vett Csiszár Andrástól a Kis szeren 18 magyarforintért egy házat, melynek napkelet felől szomszédja a város piacza; e tér maglan is Piaetz-utczának nevezetik s vásárhelyül használtatik.

1661. aug. 19-kén megerősíté Báthori Zsófia a munkácsi boltosokat a Lorántffy Zsuzsánnától nyert, de az 1657-ki lengyel betöréskor elhamvadt s most megújított kiváltságlevél élvezetében, mely szerint eltiltá tiszteit attól, hogy a kereskedőket illetéktelenül terheljék vagy zaklassák; s hogy ne kényszerítsék őket arra, hogy áruikat itt drágábban mint Ungváron eladják; továbbá megrendelé ez urnő, hogy idegen görög és örmény kereskedők, az országos vásárokat kivéve, Munkácson házaló vagy sátoros kereskedést ne üzenek, minthogy a helybeliek üzletük után a közterhekben részesülnek. E kiváltságot megerősíté később 1697. január 9-kén II. Rákócy Ferencz és 1742. gróf Schönborn Frigyes Károly, azon megjegyzéssel, hogy a kereskedők áruikat csupán a megszabott áron, különbeni elkobzás sulya alatt, tartozzanak eladni.

Az 1682. évi urbér szerint négy vásár tartatott itt, melyeknek jövedelme a vásárvámból régi gyakorlat és Thököli tetszvénye szerint, a városi főbirót illetve, míg a boltok dija kizárólag a földes uraságé volt. Ez urbér szerint, a „fejérház” (kastély) előtt akkor tíz kőbolt volt, melyek ez időben romban heverték. Szabó Pál házában találtatott négy bolt, melyektől a földesurnak 12 forintnyi díj fizettetett, a magán boltok tulajdonosai is ily díjt (taxa) fizetni tartozván.

A heti vásárok jövedelmét is a város szedé. Erről az 1682. és 1704-diki urbérek így szólnak: „Sokadalom ezen városon esztendő által négy szokott lenni: virágvasárnapra, pünkösdre, szentmártonra és karácsonynapra; mely sokadalom idején, ha idegen helyekből jönnek és egy szekérre három vagy két kalmár rakodhatik, ha pedig csak egy legyen is, egy szekértől tartoznak 12 pénzzel és így minden szekértől per 12 denár, sing-váltáság két pénz.”

„Ha valaki akár ezen sokadalom idején és akármely időben is, bár szomszéd lakosok legyenek is, búzát, árpát, zabot, lencsét, kását stb. hoznának is ezen piatzra, valamennyi forintot árulnak belőle, minden forintból egy-egy pénz; ha szalonnát hoznak és csak egy léssen is, vagy egy szekérrrel, két pénzzel tartozik a hozófél; és ha valaki a sót úgy hozza be, hogy innét tovább nem akarja elvinni, a paraszt ember minden szekértől egy-egy sót ad, a nemes ember pedig két szekértől egy sót. A munkácsi ember is, ha odaki megveszi a sót és ide behozza, és innét ki nem viszi eladni, minden terhitől egy-egy sóval tartozik, a ki pedig ezen városból kiviszi a sót nyerekedni, még harminczaddal is tőle.“ Az 1682. évi feljegyzés szerint, 300 kősóra ment e jövedelem boldog időben. Továbbá mondja azon urbér: „Ezen positióknak proventusa a sokadalmakéval együtt az város birája számára abantiquo percipiáltatott, mostan is oda exigaltatik, ki collatiojából vagy annuentiájából, semmit róla nem produkálhatnak, a régi urbáriumokban is nem láthatni, tovább a földesur kegyelmes dispositiójában s tetszésében marad. A városon hetenként eső piatzi vásári proventus-hoz a földesurnak semmi köze nincsen, a város birájáé az is. Kufárok is, kiknek kalmár árujok nincsen, taxát soha nem adtak s most sem kénszeritetnek ily pénzré.“

Munkácsra szabad volt a 17. században a vásárookra az idegen, lengyel és orosz kereskedőknek is bejönni s ezikkeiket elárúsítani; tartozott azonban az, ki gyakrabban jött évenként 12, különben pedig minden megjelenéskor 3 frtnyi díjt a földesurnak fizetni, a házalás azonban meg nem engedtetett (1682. urb. 57. lap.)

Ily állapotban jutott 1726. és 1731. években Munkács a gróf Schönborn-család birtokába, mely a kereskedés felvirágoztatását mindenkor szíven viselé. Az 1730-ki összeírás szerint találtattak itt következő boltosok: Lasi Kristóf máskép Rác, Borsoló Jónát, máskép Rác György, Olasics máskép Balla Pál, Görög máskép Komjáthi Simon, Rác János, Görög Markus, Rác Pál özvegye, Helesányi János és Oláh György, kik tiz-tiz forintot fizettek díjul a földesurnak.

1731. julis 31-kén iratta össze az uradalmi tisztség a munkácsi szatösesokat, kik gyümölcs, dohány, só s más élelmi szerek árulásával foglalkoztak s addig mi díjt sem fizettek. E jegyzék szerint 25 nemes és 28 polgárnő üzött ily kereskedést, kik azután negy osztályba soroztattak s fizettek az uradalmi pénztárba hetenként 4, 2, 1½ és 1 krajczárt díjakul, mely összeg éven-

kint 266 frt 58 kr-ra rugott. Ugyanakkor a kereskedők boltdíját is 15 frtra felemelték, mi ellen azonban ők 1733-évből leszállításért folyamodtak, állítván, hogy a díj nincs viszonyítva hasznukhoz, minek folytán az 12 frtra szabattott. Idővel azonban ez ismét magasabbra hágott, sőt 1780. évig megkétszereződött; miért is azon évi január 17-kén a munkácsi kalmárok panaszára a megyei közgyűlés azt határozta, hogy az urbéri viszonyból felmerült egyéb panaszok elintézéséig a kereskedők a megállapított díjt fizessék.

1731-ben épített az uradalom a munkácsi piacon hat boltot és egy süteményárudát.

1732. évben gróf Schönborn F. K. a vásárjog megújításaért a város számára folyamodván, VI. Károly király 1734. május 1-én kelt kiváltságlevelében megengedé, hogy Munkácson hat országos vásár tartassék, u. m. Vizkereszt, József, György, Pünkösöd, Jánosfejevétele és Szent-Márton napján, akkép, hogy a kirakodó vásárt a marhavásár megelőzze. Az 1723-ik évi 75. t. cz. a vásárjog-kiváltságot megállapítván: ennél fogva a vásárjoggal ellátott e város is a „kiváltságos“ illetőleg „szabadalmas“ czímet vette fel.

1740. a város a piacon árubódékat állíttatván fel, azokat az uradalom lebontatta s az árusasszonyoknak külön áruhelyet jelölt ki.

1749-ben hét boltja volt az uradalomnak. Ez évben egyet kibérelt Demeter Tamás nevű Ungvárról beköltözött kereskedő 10 forintért; 1768-ban azonban egy üveges már 40 forintot is fizetett. —

1749. gróf Keglevics József mint elnök, Csiba Imre helytartósági biztos, Tarnóczy János táblabíró és ügyész, Hlavács János tollnok, Klobusiczky Menyhért táblabíró és Rosshirth Károly János munkácsi uradalmi főfelügyelőből álló küldöttség bejárván Beregmegyét a kapuk (porta) összeírása végett: Munkácson megállapította, hogy a város jövedelme a hat országos vásárból 30 frtra megy. 1752. július 14. elhatározta az uriszék, hogy a városok jövedelme ne a tanácsot, hanem egyedül a bírót illessé. Az urbér behozatala alkalmával felmerült panasz folytán pedig 1776. június 11-kén az uriszék kimondá, hogy a helybeli vásárjavadalmat a város csupán a földesur tetszvényéből élvezzi, mit 1777. aug. 29-kén a törvényszék is megerősített.

Ez alkalommal panaszul felhozott az is, hogy az uradalom, a heti vásárokon vas, gyapju, turó, szalona, gyertya, lőpor és lő-

szereplését, valamint a mézszárszéket kibérli, hogy a kulcsár a városi sütőkre az el nem kelt lisztet önkényes áron kiveti s hogy a városiakat azon kiváltságaikat sértő eljárás ellen, mely szerint az ungvári vámon a vásárra hajtott marháiktól 3 krt és kétökös szekértől 12 krt fizetni köteleztetnek, kellően nem oltalmazza.

1754-ben fizettek a munkácsi vásárokon helypénzül az idegeknek egy szarvasmarhától 1 garast, a helybéliek, ha eladták, egy garast, ha pedig nem, akkor csak egy poltrát; a vámon nagyobb tehertől 6, középszerütől 3 s a kisebbtől 2 garast; heti vásárokon négy ökörtől 2 és két ökörtől egy garast.

1785. aug. 1. és sept. 7-kén a megyei közgyűlés a községek vagyonát kibéreltetni rendelvén, Munkácson a vásárvámost Joó Ferencz és Nagy Mihály bérelték ki 1785. nov. 1-től egy évre 342 frt-ért s hogy ezek a szegénységet ne zaklathassák, a vám következően szabályoztatott: baromvásárkor minden marhától 3, befogott marhától $1\frac{1}{2}$, sertéstől 1, nyergelt vagy terhelt lótól $1\frac{1}{2}$, eladó lótól 3, süldőtől $\frac{1}{2}$ kr, a városi ember vagy nemes személy, ha nem nemesnek adott el marhát, attól fizetett $1\frac{1}{2}$ krt, szőrös boeskor áruló fizetett 1 krt, szijgyártó, esizmadia, szabó 6 krt, gyalog mesterember és sáfrányos 3, ilyenmő nagyobb árus 6, szitás 1, ha lóval jött $1\frac{1}{2}$ krt, ki czédula nélkül kivitte marháját, fizetett egy forintot; nagyobb sátoros fizetett 12 krt, kisebb 9, közép 6, legkisebb 3 krt, csipkés $1\frac{1}{2}$, hordóval telt szekér 6, vállon terhelt dohányt, pipát, lencsét, kását áruló $1\frac{1}{2}$ krt, rőfért tartozott adni a gyoles-árus $1\frac{1}{2}$ krt, egy vékányi gyümölcstől 1, czipészek, szücsök 1 krt, lovon terhelve $1\frac{1}{2}$ krt, köszörős $1\frac{1}{2}$, ólomárus 3, faműárusok $\frac{1}{2}$, képárusok $\frac{1}{2}$ krt fizettek.

Később kibérelték a vásárvámost Rákosi, Nagy és Nuszer Jakab; 1790. évben pedig Czirjáki Mihály 600 frtért, szintén minden vásári szerekkel, vékákkal és pecséttel együtt. 1798. fizetett a bérlő 881 frt 10 krt, 1807-ben 1152 frt 30 krt, 1810-ben pedig már 1566 frtot.

Az árusok bizonyos helyre voltak utasítva; így már 1757-ből említették, hogy a gyapjut Munkácson a podheringi utnál felállítva volt Szent János köszobránál szokták árulni vásár idején; ugyanazon évben bizonyos Kuba Mátyás 2 rovas forinttal büntettetett meg azért, hogy vásáron kívüli időben mert árulni ott.

A hétfői és pénteki heti vásárokat I. Ferencz király 1816-ban engedélyezte; közbevetett akadályok miatt azonban csupán

nyolcz év múlva léptettek életbe az engedélyt, 1824. június 17-kén hirdettetvén ki az illető kiváltságlevel.

Mily szigoruan ragaszkodott az uradalom az öt illető boltjoghoz, kitünik, onnan is, hogy 1815. június 23-kán Halpert Áron s más izraelitáktól térítvényt vétetett az iránt, hogy a zsinagóga mellett ujonan épített házaikban levő boltjaikat addig ki nem nyitják, míg arra díj megállapítása mellett az uradalomtól engedélyt nem nyernek. 1805. megengedte gróf Schönborn Ferencz, hogy Bolyos László díj mellett egy fabódét állithasson fel, melyben dohányt is árulhasson, minthogy a dohánytőzsde („Tabak-trafik“) zsidó kezében levén, szombaton a közönség hiányt kénytelen szenvedni.

1818-ban pedig az uradalom eltiltotta a zólyomi sáfrányosoknak a sátorban való árulást. Végre az 1848-diki törvényhozás el-törölvén az urbéri viszonyból eredő s a kereskedést korlátozó régi elavult kiváltságokat, Munkácsen is új lendületet nyert a szabad kereskedés; mindenki szabadon s díjtalanul nyithatván immár boltot, a szatócsok, kufárok és boltosok szemlátomást szaporodtak.

Jelenleg itt az országos rendes vásárok tartatnak évenként január 7., mártius 19., április 24., pünkösdkor, aug. 29. és nov. 12-kén akkép, hogy az első napon marha, a másodikon pedig kirakodó vásárok vannak; ezen régi vásárokon kívül pedig 1863-óta még április 2., május 14., július 14., sept. 14. és okt. 8-kán is tartatnak ujonan kiöszközölt hónapos, illetőleg barom- vagy juhvásárok. Heti vásárai hétfőn igen látogatottak, szerdán és pénteken ellenben egyedül zöldség és más majorsági áruk piacra hozatalát eszközlik. A vásárvám folyvást kiszokott. béreltetni s most 7—8000 frtot jövedelmez évenként.

Nem lesz érdektelen feljegyezni, hogy 1860. évben Munkácsen összesen 122, 1870-ben pedig már 132 különféle kereskedő találtatott; jelesül az összeírás szerint volt sóárus 2, vegyes kereskedő 29, szatócs 28, életkereskedő 8, rőfös kereskedő 26, lisztárus 16, bőrkereskedő 5, fakereskedő 3, borkereskedő 2, gyümölcs-, termény-, főzelék-kereskedő 5, nagykereskedő 1, könyvárus 1, gyapju-kereskedő 2, fődohánytőzsér 1, dohányárus 20, ásványvizárus 2, marha-kereskedő 1, vasárus 3.

Érdekes adatokat nyújtanak a heii és országos vásárookra behozott és itt elkelt gabonafélék
hatósági följegyzései is; ezek szerint eladatott évenként:

Év	buzza	készeres	rozsa	árpa	zab	tengeri	borsó- lencse	bab	köles- kása	burg- nya
1865.	37284	—	126416	1913	18886	30514	—	—	—	—
1868.	18936	—	28595	1386	8179	44212	—	—	—	—
1870.	6598	693	11064	1346	7585	11110	154	950	2066	8090
1875.	7816	1044	8064	1747	4042	8842	396	2887	2576	6440
1880.	4847	91	4637	1893	4101	8848	94	3691	1181	0509

Kendermagból behozatott 1870-ben 180, 1871-ben 344, 1873-ban 94, 1874-ben 20 p. mérő, 1877-ben pedig csupán 4 hektoliter s így ez jelentéktelen kereskedelmi tárgyát képez, valamint az aszalt szilva, melyből csupán 1871-ben behozatott 27 p. mérő s azóta épen semmi, így a pohánka is, melyből csupán 1876-ban adatott el a piacon 2 hektoliter, — ellenben, mint láthatni, a buza, rozs, tengeri, bab (paszuly) és köleskása élénkségre mutat.

A baromvásárok szintén élénkek: évenként mintegy 4578 darab különféle szarvasmarha és mintegy 15 ezer sertés adatik el. Annyi azonban szintén tapasztaltatott, hogy az északkeleti vasut megnyitása a helyi vásárookra zsibbasztólag hatott.

A XVI. században Munkácson harminczad állittatván fel, ennek jövedelmét majd a királyi, majd a fejedelmi birtokosok élvezték. Ily harminczadosokul emlittetnek: 1588-ban Possay Miklós, ellenőr Byri Ferencz; 1609-ben nagytályai Kiss Mútyás, kinek II. Mátyás király azon évi május 3-kán a Körösvég-utozában egy nemes házat s birtokot adományozott; 1648-ban Kigyósy István, ki Rákóczy György fejedelem kedves embere volt, 1652-ben azonban már „császári harminczados“-nak írja magát; 1682-ben volt Csetkovics Mihály, 1683-ban Daróczy András, 1695-ben Szalay Zsigmond; 1744-ben Bornemissza László. Majd azonban a harminczad Alsó-Vereczkére helyeztetvén át itt sótárnokság szervezetetett, mely 1848-ig folyvást és 1867. táján ismét néhány évig tartott.

Köz- és jótékonyági intézmények és egy- letek.

1. Posta.

Rendes postahivatal II. József alatt 1783. szervezetetett s azt Fischer István vezeté, ki 1794-ben kiérdemült postamesternek neveztetik és városi tanácsos volt; utána Nizsalkovics József vala a postamester, majd a Cserszky-család szerzé meg a jogot és volt Cserszky János és utóbb Péter a tulajdonosa; ettől 1858-ban megvette Hrabeezi Sándor, ettől pedig nem sokára Czecz Ignác

ezilii lakos; ettől 1864. Klinkárt Frigyes és ettől 1873. Henrik Ignác. Végre a közmunka- és közlekedésügyi m. kir. miniszter 1881. évi 28,511. sz. a. kelt rendeletével azon évi sept. hó 21-kén kincstárvá alakíttatván át, 1000 frtig terjedő közönséges és 500 frtig terjedő távirati utalványok föl vételére és kifizetésére és 500 frtig terhelt utánvételes küldemények közvetítésére fölhatalmaztatott, sőt Budapestre és Bécsbe 5000 frtig terjedő közönséges utalványokat felvehet. A postahivatal eddig évenként 200—250000 frtnyi pénzt kezelt.

2. Távirda.

1868. okt. 14. tétette le Munkácson az állam az első távir-dai oszlopot s csakhamar megkezdé a hivatal is működését. Az oszlopokat ingyen ajánlá fel a közönség és uradalom s azonkívül is egyéb áldozatokat nyújtott a város. 1874. felállított a munkács-sztryi távirdai vonal is.

3. Casino.

1833. szerveztetett Munkácson a „Beregi olvasó társaság”; tervét s alapszabályait Román Ferencz ügyvéd dolgozta ki*). 1842. Casinónak alakult s szabályait 1857. aug. 24. erősíté meg a kassai cs. k. helytartósági osztály. Tagjainak száma 125. Van saját könyvtára. Évi díj 8 frt.

4. Kórház.

1854. Horváth Alajos ügyvéd építtetett a Bozsár-féle telken egy földszinti házat városi kórodának, melyben magánosok és a város hozzájárulásával 11 ágy alakult. E mellett építtetett az izraelita község 1877. egy egyemeletes tágas zsidó kórházat, melyet 1880-ban a város megvevén, közkórházul 1881. mártius 6-kán megnyíttatott.

*) E jeles férfi, ki 1848—9-ben országgyűlési képviselő is volt, 1868. decz. 16. Munkácson elhunyván, itteni házat s fonsói és egyéb birtokát várományosul a Magyar Tudományos Akadémiának hagyta.

5. Róm. kath. éneklőtársulat.

Alakult 1845. aug. 20-kán; szabályai a belügyminiszterium által 1872. decz. 7-kén 40903. sz. a megerősítették. Kezeli a gyászkoosít is. Célja: a vallási szertartás díszítése s elszegényedett tagok segélyezése. Van 5 pártoló, 20 alapító és 24 rendes tagja.

6. Ref. éneklőtársulat.

Ez énekkar alakult 1872. örök időkre, szabályzata helyben hagyatott 1873. január 9-kén, 191. belügym. sz. a. — Célja az isteni tisztelet emelése s a temetéseken éneklés. Van 21 tagja. Fentartja magát temetési díjából.

7. Pénzintézetek.

A Bereg-Munkácsi takarékpénztár alakult 1864. 40 ezer frtnyi 400 db. száz frtos részvényekre fektetett alaptőkével; első alapszabályai 1863. április 12. 91731. sz. a. kelt helytartótanácsi intézmény által megerősítették. Később alaptőkéje ugyanannyi részvénydíjjal szaporított.

A munkácsi népbank, alakult 1872. márcz. 31. s a földmiv. ipar és keresk. miniszterium által 3839. sz. a. megerősített. (L. e.)

8. Lövész egyesület.

1865. aug. 28-án elhatározták Munkács polgárai, az egyesület alakítását, az akkor elfogadott alapszabályokat okt 9. 76,000 sz. a. a helytartótanács megerősítvén. A szervezkedő gyűlésen főlovászmesterül e sorok írója, allövészmesterekké Pitz Ewald és Wimmerth Vida s. pöntárnokká Nuszer János választván meg. A zöld selyem zászlót a város hölgyei ajándékozták, a díszes szalagot pedig a zászlókeresztanyja gróf Schönborn Ervinné szül. gr. Trautmannsdorff Franciska; a zászló 1868. május 24. szenteltetett fel s a városi

fürdő megett a Lovácska alatt fából épített lövelde megnyitattott. Ez azonban három év mulva megégvén, 1874. építettett az új lövelde az uradalmi fürdő mellett a Latorcza közelében, mely azon évi sept. 27. Pohl József főlövész-mester alatt megnyitattott. Most 125 taggal bir. Elnöke főlövész-mesterül Ehrmann Antal.

9. Munkácsi segélyező nőegylet.

Alakult 1872. febr. 18-kán Szunyoghy Józsefné elnöksége alatt; Riesenberger Raymundné és Buzáth Károlyné buzgólkodása folytán szabályzata megerősített 1872. május 4. 12757. sz. a. a belügyminiszterium által. Célja: árvák és özvegyek segélyezése s a közművelődés és köznevelés előmozdítása. Van 140 tagja, 4 frt évi díjjal. 3—3 évre újból alakul. Disztagja 16, alapító 7, 2-dik elnöke volt Buzáth Károlyné, utána lett Borzsay Gyuláné s jelenleg Papp Józsefné. 1879-ben pedig alakult a magyarországos segélyező nőegyletnek fiókja, mely a vörös kereszt jelvénye alatt működik.

10. 1878-ban szervezkedett a munkácsvidéki műpártoló egyesület, mely magához csatolá a már elébb működött dalárda, színészeti és löveldei-egyleteket. Buzgó elnöke Cserszky Antal. Tagjainak száma 147. A tagsági rendes díj 3 frt.

11. A kisdedóvó.

Hosszas előkészület és adománygyűjtés után végre 1878. május 1-én bár kezdetlegesen megnyitattott s remélhető, hogy e szükséges intézet fokont emelkedni fog. Abba rendes 38 gyermek, a nyári hónapokon 88 jár.

12. Gyógyszerészet.

Az első gyógyszertárt Beregmegyében Munkácson 1758-ban Gemsa Dávid nevű nagykállói gyógyszerész alapítá, nyervén az uradalomtól házdíjmentességet. Az 1767-dik évi hatósági jelentésben e gyógyszertár felette csekélynek (admodum exigua pharmacopola) mondatik. 1772-ben megvette az üzletet Withalm Ig-

nác, ki 1777-ben vizsgálat eszközzéseért kapott a megyétől tiz aranyat; utána lett birtokosa Vranics András, ki néhány megyénkbeli ásványvizet elemezett, ettől megvette Göllner Dániel; utána 1830. Breyer András, majd Gottstag Mihály, ezután Bick Jakab, majd Koller Ferencz, kitől 1856-ban Gottier Lipót szerzé meg, ki az üzletet a Kroó Herman-féle 157. számú házban vezeti.

Még 1811-ben nyert Láposy János hatósági engedélyt arra, hogy Munkácson egy másik gyógyszertárt alakítson; ez ellen tett ugyan Göllner Dániel ellenvetést, de az uradalmi igazgatóság is a szabad verseny mellett nyilatkozván, kívánata teljesült. Utána bírta s kezelte az üzletet fia Láposi Lajos, kitől 1846. megvette Hrabeczi Sándor; ennek elhunytával kezelte azt fia Hrabeczi Albert, végre ettől megvette házastul 1875-ben Traxler Ferencz.

Az iparosok között eddig következő társulatok keletkeztek önérdelkeik emelése tekintetéből: 1. A csizmadia ipartársulat 1875. 106 taggal s 25 krnyi befizetéssel. 2. Az első vegyes iparszövetség 1876. 40 krnyi befizetéssel, 3. a fazekas ipartársulat 1877. 20 taggal 4. a gubás-takács ipartársulat 1878-ba 16 taggal; 5. a timár-ipartársulat 1873. 40 taggal.

1868. alakította Blayer Pinkász Munkácson az első könyvnyomdát, egy közönséges kézi sajtót; jóllehet már 1767-ben tehát épen száz év előtt szándékozott egyet az uradalom itt felállítani, melynél a cyrill-betűk is alkalmaztattak volna. 1879-ben nyitott a Istorczaí hidnál fekvő Fuchsz-féle házban Blayer S. Hermann új könyvnyomdát; 1880-ban pedig egy jól berendezett Grósz Ignác.

Munkácsi vár.*)

Mily alaku lehetett ezen 90·40 méternyi trachit-sziklahegyben épült vár keletkezése első fokában, ezelőtt 9—10 századdal, adatok hiányában vajmi nehéz csak megközelítőleg is képzelni; lehet, hogy első alapítói fából építék az orom tetején az őrtornyot, akkor, midőn Árpád hadai e tért elfoglalván, innen több napi pihenés után a szlávhadat meghódítandók, Ungvár felé tovább indulának; valószínű, hogy a táj megvédése tekintetéből akkor itt őrséget hagytak s hogy ha Munkács sziklabérczén még őrhely nem állott, ilyen rögtönöztek, annál inkább, mert arra szükségük volt, északról az ungi és délről a román és bolgárhadak védhelye, a borsovai vár fenyegette őket.

De ha figyelembe vesszük, hogy a XI. században I. István és László Bereg és Ugocsa vidékét birtokolták, hogy az 1064. január 20. kelt győri békekötés szerint, Béla fiai az egész Felsőmagyarországot örökölték; hogy e környéken már akkor a tiszai rengetegek közepette egyes templomok, imaházak keletkeztek, mint a szent Ilona tiszteletére emelt tiszaujlaki s a szent Kata asszony nevére épített kaszonyi; ha tekintjük, hogy László, 1090-ben a kunok ellen építteté a huszti várat, hogy Ugocsában keletkezett a fejedelmeklakta Királyháza, más néven Nyalábvár, fent a Máramaros bércei közt a borsai német rend háza: nem lehet kétségbe vonni, hogy ez időben már a munkácsi várnak is kelle a szereplés körébe vonatni, a minthogy az ungi, zempléni s a felső megyék várai is léteztek s leginkább a kunok gyakori beütései ellen emeltettek.

Annai azonban bizonyos, hogy a munkácsi várról az első írott említés csupán a XIII. századból ered, még pedig 1263-ban kelt

*) Öt ábrával.

azon adománylevélben, melyben Aladár tárnokmesternek adományoztatván Szentmiklós, erre nézve Munkács iránypontul érintetik így: „villa supra Munkách.“ Nem valószínűtlen, hogy a munkácsi vár a tatárdulás után megnagyobbítottván: az kireben is emelkedett. Hogy Róbert király alatt, kinek politikája Lengyel- és Oroszország felé terjedett, már nevezetes erősség lehetett Munkács, onnan állíthatni, mert várnagyául 1321-ben Tamás beregi főispán és később Dezső emlittetik okmányilag, ki szintén egyszersmind Beregvármegyének főispánja és így előkelő egyéniség volt*), a vár pedig ugyanott castrum-nak mondatik. Egy 1342-diki kir. rendelet szerint pedig a beregszászi polgárok abba évenként 10 ötven köbös hordó bort köteleztettek szállítani. 1352. április 6-kán falai közt pihent Nagy Lajos király, midőn a litvániai hadjáratról a beszéki hegyeken át eltörődve hazájába visszatért.

Később Erzsébet királyné birta, a XIV. század vége felé pedig Koriathovics Tódor czimeztetett munkácsi hercegnek, ki még 1412. is birta azt, lévén a vár a hasonnevű uradalomnak feje. Ezentul mind-sűrűbben emlittetik okmányilag, lévén majd magánosok, majd fejedelmek és királyok birtoka. Így 1418. Tódor herceg özvegye Annus, volt birtokosa „ducissa de Munkacz“ czimmal; később Lazarevics István rácz despota, 1428-ban unokája Brankovics György, 1439-ben Pálóczy László, 1446-ban Hunyady János, Magyarország kormányzója, 1456-ban özvegye Szilágyi Erzsébet, 1484-ben Hollós János, 1495-ben Csáktornyai Ernuszt Zsigmond és János, 1498-ban vingárti gróf Geréb Péter és László, 1504-ben Drágfi György, 1505-ben Ulászló király neje Candalei Anna, 1506-ban Ulászló király, kinek uralkodása idejében, különösen 1512-ben a munkácsi vár kormányzója volt Várdai Ferencz váci püspök. Az 1514. évi törvény szerint, koronai birtokul állapított meg a király számára; 1521-ben azonban már II. Lajos király neje, Mária birta; 1528-ban Zápolya János elfoglalta, ki azt 1529-ben Báthory Istvánnak adományozta. 1531-ben ismét Zápolyára kerülván vissza, azt addig folyvást Büdy Mihály tartá haszonbérben; 1540-ben I. Ferdinándnak jött a vár birtokába Izabelláról, Zápolya özvegyéről, ki azt Petrovics Péterre ruházta volt; 1557-ben ismét Izabella kerité magához, azt Ferdinánd serege Forgács Simon vezérlete alatt hasztalanul igyekezvén elfoglalni ez évben. Az 1559-diki egyezmény szerint pedig Munkács, melyet akkor Izabella és illetőleg fia Zsigmond

*) Zichy Cod. I. 384.

János birt, Erdélyhez kapcsoltatni szándékoltatott. 1560-ban I. Ferdinánd Lévai János magtalan halála folytán ruszkai Dobó István-nak számos Hont és Bodrog-megyei helységet adományoz egész addig, míg a munkácsi vár és tartozmányai visszafoglaltatván, ezek neki átadatnának. (Budai k. l. N. R. A. 246. es. 57. sz.) 1567-ben febr. 22. Miksa király részére a várat elfoglalta Svendi Lázár jeles hadvezér, ki azt tetemesen megerősíté. E korban (1574.) Heltay Gáspár krónikairó is kitünteti a munkácsi vár jelességét, így írván megyénkről: „48-ik vármegye a „Berekszászi“, ebben vagyon a Munkács város, holott a hegyen fenn vagyon Munkács híres vára.“

1573-ban zálogul kapta a várat s úradalmat Magócsy Gáspár, kiról testvére Andrásnak Alaghy Judittól született fiai Gáspár és Ferencz 1586-ban örökölték; azonban 1588-ban Rákóczy Zsigmond nőül vevén Alaghy Juditot, ezzel a vár birtokát is megszerzé ráiratás, a zálogösszeg növesztése által. 1605-ben Boesky István erdélyi fejedelem s a magyarországi részek urának jutott birtokába Munkács, ki azt haláláig birta, akkor az 1608. 22. t. cz. szerint ismét elidegenithetlen koronai jószágul jelöltetett ki; azonban még folyvást Magócsy Ferencz zálogbirtokában volt; ennek özvegyét Dersffy Orsolyát 1612-ben gróf Eszterházy Miklós nőül vevén, így a vár birtokába került s azt hosszú ideig használta. 1622-ben Bethlen Gábor kezére juta, ki 1629-ben elhunyván, a várat nejére Brandeburgi Katára hagyta; kinek régi várkapitánya gelsei Balling János a várban fent új épületet állíttatott, arra a következő feliratu kölapot*) illesztvén:

„Cura & fide

Generosi dni Joannis Balling de Gelze

Summi capitanei arcis ac

Praesidii Munkacz inchoata et

absolutu Anno 1629.“

1630-ban Rákóczy György szerezte meg magának a várat s azt csakhamar rendszeresen kezdé erősíttetni, magas bástyákkal és mély árkokkal véteté-körül; ennek emlékeül a vár második kapuja közelében magasló keleti bástyára kőbe metszett e feliratot illesztvén:

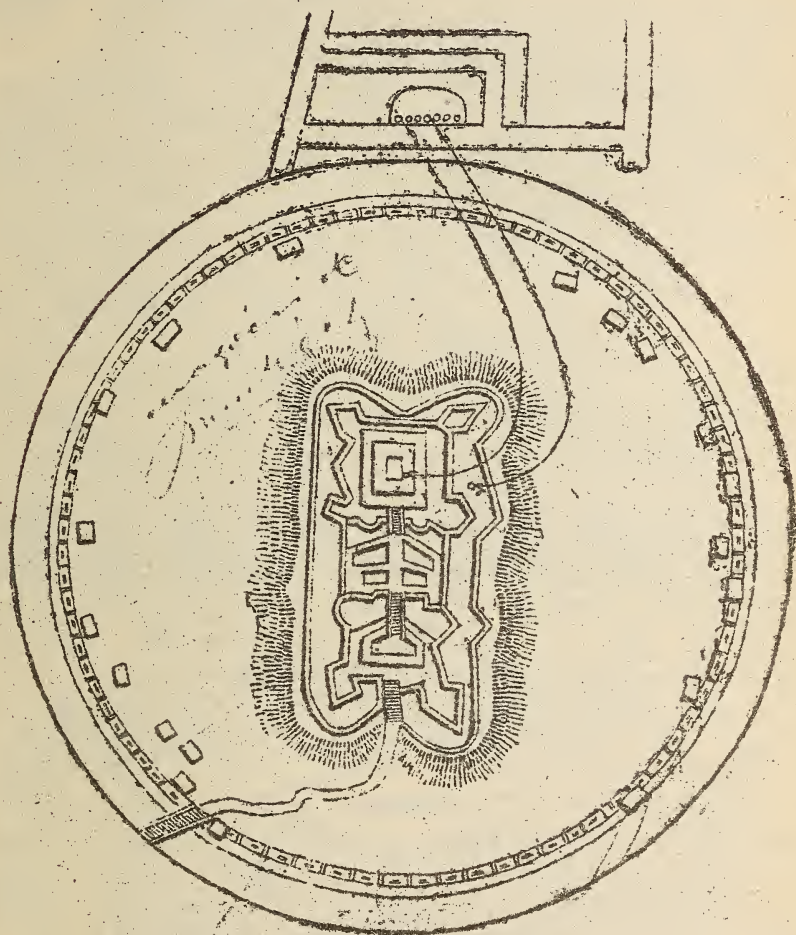
„Ars, natura, Deus, non his tormenta verebor,

Aenea si faveant, astra perennis ero.“

Azon felül a várhegyet is a körötté elterülő lapályon mély árkokkal vétette körül, melyekbe a különben is mocsáros környék-

*) E kölap a vár és illetőleg fegyház átalakításakor találtatott 1857. mártius hónapban s a lelhelyén befalaztatott.

ről a víz beszivárgott és azokat szinig megtöltötte. E vizet, melyet a Latorcza is növesztett, még lecsapolni sem lehetett, mert az árok talaja mélyebben feküdt mint a folyóé.*)

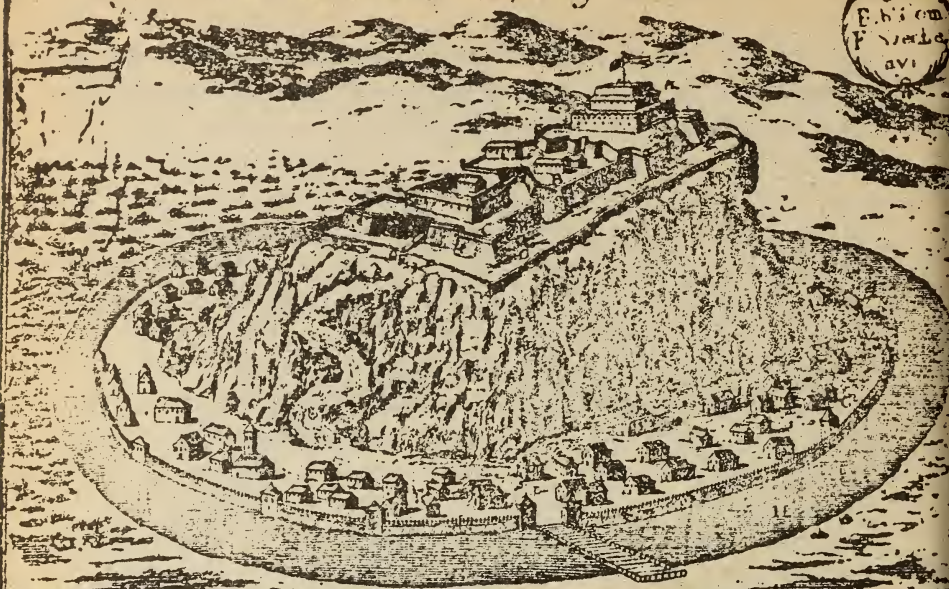
(1. számú ábra.)

Ugy látszik, hogy a különben nem nagy terjedelmű várnak főerőssége épen egykori posványos talajában rejlett. Maga a vár, mint az alább látható, a nemzeti muzeum irattárában eredetiben őrzött rajzokról hiven levett másolatok mutatják (lásd 1., 2., 3. szám alatti ábrákat), a XVII. és XVIII. században, a még akkor kopár, faragatlan és csak kevés televényfölddel takart szikla-

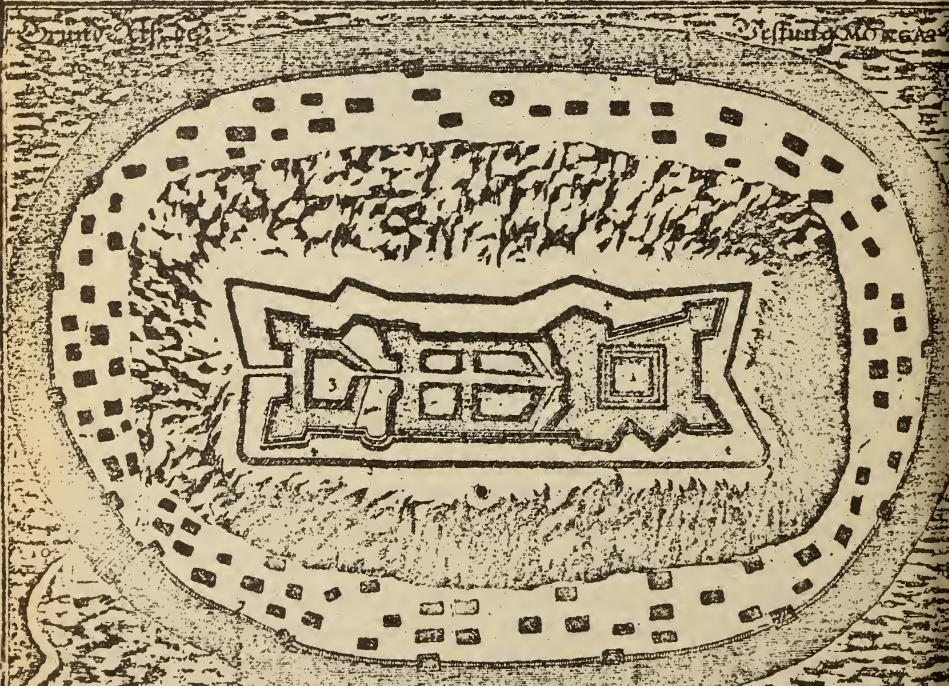
*) Rábóczy Fer. emlékirata. Ford. Ráth K. és Thaly K. 169. lap.

PROSPECT der Festung MONGATZ

Ex
F. h. i. o. m.
F. v. e. b. e.
a. v. i.

A Das erste Schloß. B Das ander. C Das dritte. D Der graben. E. Das Thor
F. Der Weg. G. Die Pallisaden. H. Der graben auff der Pallisaden. I. Morast

1. Das erste Schloß. 2. Das ander. 3. Das dritte. 4. graben der Vestung. 5. Das auff
6. Der Weg. 7. Pallisaden. 8. Das thor. 9. Der graben auff der Ebne um die Vestung. 10. Morast

bérc tetején, három részből állott, melyek bármás kőfallal valának egymástól elkülönítve s átjáró hidakkal ellátva; a második rendű s kiszögellő bástyákkal erősített igen magas és szilárd kőfalak még maiglan lényegökben fennállanak; e földdel kitöltött falak feletti téren emelkedtek a harmadik rendű bástyafalak, melyek egyszerű smind tár- és lakhelyiségekül használtattak, míg a szirt északi csúcán kiemelkedett a két egymás felett álló négyszögű fellegvár, mely a két délfele huzódó alsó várat uralta. E fellegvárnak akkori alakja egészben különbözik a mai felső vár csarnokszerű Γ háromemeletes épületétől, mely 1711-dik év után és ismételve mintegy 20 év előtt nyert lényeges átalakítást és megtoldást. A második kőfalak alatt vonult el a sziklába vágott mély árok, mely a várnak szintén nagy védelmére szolgált.

Ezen kívül legfőbb védelmét képezte Munkácsnak a várhegy alatti külerődítés, melyet maga a természet nyújtott, azt átláthatatlan posványokkal vevén körül; e mellett annak sík területét egy 40 láb (12-65 méter) széles és 16 láb (5-6 méter) mély mesterséges vízárók vette körül, melyet a vár felőli partján tizenöt egyenlő távolságban épített bástyatorony környezett, melyek közt ismét földbe vert magas hegyes gerendákból összeállított palánk terült el, a behatolást teljesen elzárván s abba csupán az északeleti oldalon egy két bástyatorony közt elhelyezett hid engedvén bejárást a külső mocsáros lápon keresztül.

Az ékkép megerősített vár alatti belső területen 1686 körül 88 lakházszerű épület emelkedett, melyek kétségtelenül az őrség s tiszteinek laktanyáival szolgáltak; sőt egy kis négyszögű toronnyal ellátott imaház is állott a tér déli oldalán. E tanyákból alakult a később „Várpalánka“ nevet nyert falu. A vár nyugati területén, ott, hol jelenleg Váralja nevű helység fekszik, terült el az árokkal és palánkkal kerített állatkert. A várhegyen felfelé az ut a várba nem a lejtő mai nyugati oldalán, hanem annak déli meredek fokán vezetett, mely a lejtő közepe táján kigyószzerűleg megörbült.

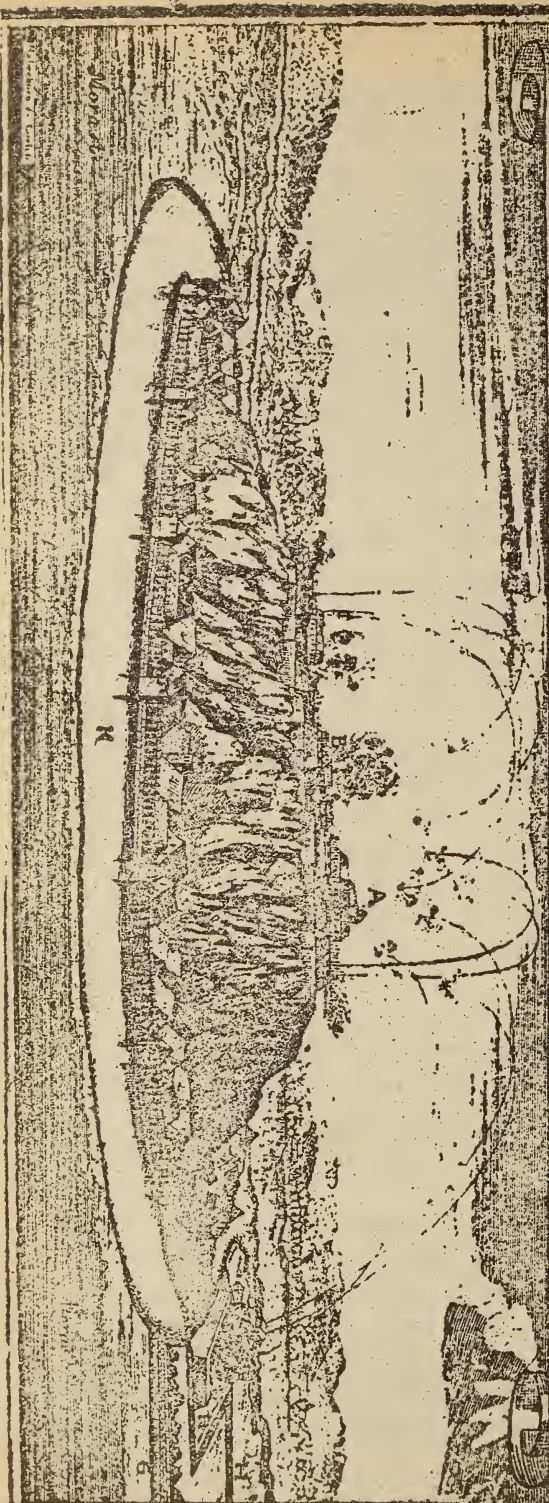
Rákóczy György háborítlanul birlalá a várat 1648-ig bekövetkezett haláláig, s midőn özvegye Lorántffy Zsuzsánna kezelte; majd fia, II. Rákóczy György birta, kiről 1660-ban történt halála után, özvegyére, Báthory Zsófiára szállt. Ennek fia I. Rákóczy Ferencz az 1670. évi összeesküvésben részt vevén, fejeválságul kénytelen volt kölesön fejében a várat anyjának elzalogosítani, kiről az 1680-ban Báthory Zsófia halála után menyére, özvegy Rákóczy Ferenáné,

Abbildung, des hüttgartischen Bauh- = Rebellens Zimmerici Tschelli berühmte Belagerung, und Eroberung
 Die solche von Shro Excell: Herrn General Seld Marschall Caparra belagert, und Eroberung
 Zingelochosen gehalten wird.

A Das Erste Schloß
 B Das Andere Schloß
 C Das Dritte Schloß
 D Die Wallgraben
 E Das Thor
 F Die Wasser Pump
 G Die Eruber umb den Thurgarten

M Der Sprucken, so gemacht worden, und den
 den D'ich, durch Feuer zu beschützigern.
 Der Schlüssel, worauf das Schloß liegt
 K Der Wassergraben, und die Wallgraben.
 welcher 40 Schuh breit, und 10 Schuh
 tief ist
 Die Eruber am Schloß durchgehende

seind im Felde gesunden, und haben
 dabei eine Contingente
 Surterlein, das Schloß A: ist das
 zweitmale, und ammannt die
 Auber zwey.

(2. számn ábra.)

Zrinyi Ilonára, annak kezével együtt pedig később, 1682-ben Thököly Imre fejedelemre ment át, kinél az az 1685-ki megszállás és az 1686. mártius 15-től április 28-áig tartott rettentő vivás és ostromlás dacára, Zrinyi Ilona hős elszántsága és védelme következtében 1688. január 18-ig megmaradt, a mikor Radics András kapitány árulása folytán feladatott. Ezentul 1704. évig német őrség tanызott a várban s császári főtiszt parancsnokolt; ez évben február hónapban azonban azt hosszú megszállás és vivás után ismét II. Rákóczy Ferencz megvevé, tetemesen kijavittatá, megerősítetté s 1711-ig megtartá, a midőn ismét június 23-án heves vivás után a császáriaknak feladatott s azóta ők azt 1848-ig folytonosan birták. Az 1728-ki adománylevelél szerint a vár a munkácsi uradalomtól elkülönítetvén, azt a király maga részére fentartá s József császár idejétől politikai fogházul is használtatott. 1848-ban honvédsereg szállítottatott abba, mely azt az 1849. augusztus 12-én bekövetkezett világiosi fegyverletétel után aug. 26-án végre az orosz megszálló seregnek feladta s abba csakhamar osztrák katonaság bevonult.

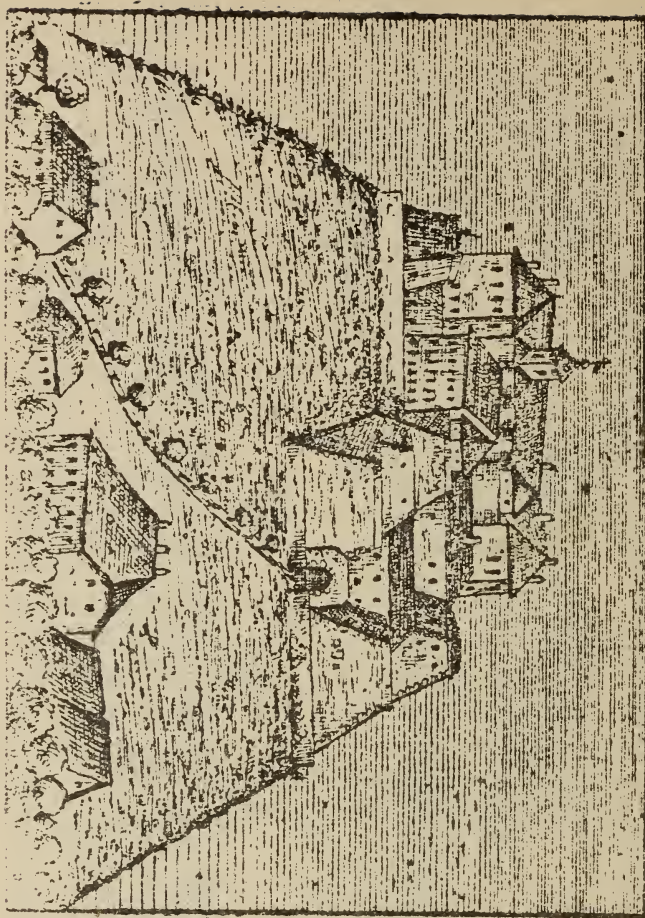
1855. július 1-én Laxenbúrgban kelt legfelsőbb határozat folytár végre Ferencz József király által Munkács kitörültetett az erődök sorából s az Kragulics őrnagy és Wellzl mérnökkari százados által polgári fegyháznak leendő használat végett a közigazgatási hatóságnak azon évi november 24-én át is adatott. Deczember 9-kén vonult ki abból az utolsó helyőrség, a Nassau 15. serezednek egy osztálya Pfaff főhadnagy vezetése alatt, mely idő óta kerületi fegyházul szolgál.

Ime rövid korrajza azon épületnek, mely nemcsak díszesül szolgál a vidéknek, emelvén annak különben is művészi esetre érdemes bájait, hanem mely régi voltánál s a felette elviharzott ezredéves történeti multjánál fogva, ősemlek gyanánt áll itt hazánk határánál.

Hogy a többszöri vivás és ostromlás után a megrongált vár gondos birtokosai által mindannyiszor kijavittatott és czélszerűen átídomittatott, a dolog természetéből következtethetni; ennek folytán eredeti alakja is annyira megváltozott, hogy jelen kepe (lásd 5. sz. ábrát) az egyszerűségnek mintájául tekinthető.

A 17-ik század elején, ha egy ábrának hitelt adhatunk, inkább regényes lovag-várhoz, mint erősséghez hasonlított; lévén

(5. sz. ábrn.)

annak, egy 1613-ki kép szerint*), nem kevesebb, mint 12 ráesos tetejü külső körded bástyatornya és belül a vár épületeiből kiemelkedő hét karcsú magas tornya, melyek közül ma csupán egy, a templom alacsony tornya, szemlélhető. A vár szikláját mély árok környezé, mely folyó vízzel volt megtöltve; ezen keresztül a déli oldalon, a mostani külső kapu irányában vezetett fel egy hidon át ut, míg a tájéket minden oldalról sűrű lomberdő borítá

*) Ez ábra Tabódy Józsefnek „Munkács multja és jelene” czimü művében közöltetik. En azonban annak hitelességét kétségbe vonom. Német Képes krónikák az ily nevezetesebb várakat azonkorban aligha eredeti felvétel szerint s inkább csak képzeletileg vagy bemondás után készíték. A nemzeti muzeum térképtárában levő, Munkácsra vonatkozó egykoru rajzok, hová a fentebb közlöttek is tartoznak, legalább egészen más alakban tüntetik fel Munkács várát.

Érdekes tudni, hogy a Zrinyi Ilona hősie s védelme után 1688. január hó 18-án bevett várban, egy azonkoru jegyzék szerint*), a bástyák következően nevezettek: a hemenetnél jobbkézt álló bástya német-nek mondatott, a balkézt álló pedig hajdu-bástyának; a középudvaron jobb felől levő hosszúnak, a baloldaliak pedig Wágner- és Géczy-nek; a harmadik vagy legfelsőbb várban jobbkézt levő hajdu s a balkéz felőli német bástyának; miből kitűnik, hogy a bástyák s védfalak már akkor a jelenlegi alakban fennállottak, míg lent a várhegy körüli terület „palánkkal“, azaz facölöpökkel volt körülvéve. Egy másik, szintén azonkoru jegyzék előnkbe tünteti a vár akkori belső beosztását és terryajzát. E szerint volt az alsó várban 6 szoba, 9 jó és egy elrontott ablakkal, 6 jó kályhával, 7 ajtóval és 12 pince vagy albolt (casamatte); a középső várban volt 15 szoba, 6 bolt, 18 jó, 9 rosz ablakkal, 13 jó kályhával, 26 ajtó és 6 pince. A felső várban: 21 szoba, 9 bolt, 22 jó és 42 rosz ablak, 20 jó és 3 rosz kályha, 66 ajtó és 4 pince. Összesen 42 szoba, 15 bolt, 49 jó, 52 rosz ablak, 39 jó és 3 rosz kályha, 99 ajtó és 12 pince és albolt. Azon felül találtatott a vár felszereléséhez tartozólag: 25 asztal, 5 szék, 15 pad, 60 láda, 3 szekrény, 16 ágyszék, 3 hordó bor, 28½ hordó boreczet, az étteremben egy 12 águ rézcsillár, 1 nagy lámpás, 1890 kőso és 5 hordó törtső.**)

Ezen február hónapban történt leltározás után a hatalmas Carraffa Antal, cs. hadvezér rögtön megváltoztatta a bástyák neveit is, elkereszteltetvén az alsó várban a német bástyát Károly-bástyának, a balfelöli hajdu-bástyát a maga nevérol Antalnak; a középvárban a hosszú bástyát Józsefnek, a balfelöli Wágner-félet Spanyol és a Géczy-félet Bajor-bástyának; az átellenit „Parancsnoki“-nak; végre a felső várban levő hajdu nevüt Lipót és a balfelöli németet Teréz-ütegnek.***)

Egy azou (1688.) évi febr. 20-ki leltár szerint, az ablakok többnyire ólomkeretü karika-üveggel s az elrongáltak falemezzel voltak fedve; a eserépkályhák zöldszinüek, itt-ott téglából valók. A vár általában igen megviseltnek festetik, mi nem csoda, ha meggondoljuk, hogy három évig ostromlatott, s többször kiméletlenül lövöldöztetett.

*) Monum. Hung. Hist. 24. köt. 356. lap.

***) U. o. 361.

***) U. o. 362. lap Eredetije 1688. febr. 23-ról a budai kamarai leltárban.

Érdekes volt az akkor Bécsbe szállított drágaságok közl. egy nagy tiszteletben részesített, a boldogságos szüzet ábrázoló és esodatevőnek tartott képszobor.*) melyet néhány évvel azelőtt Báthory Zsófia megszerzett volt Klokotsowból Galicziából s mely a munkácsi várbeli kápolnában diszlett. A szent szüz és annak ölében tartott kised Jézus ragyogott a számtalan drága kövektől, melyek koronáikat és öltönyeiket diszíték. Így a szent Szüz koronájában 7 nagy és 10 kisebb rubin, 5 smaragd, 11 apró gyémánt, 19 nagyobb s 536 apróbb szemgyöngy ragyogott; nyakában 18 sor keleti gyöngy függött, mely 85 nagy és 2771 kisebb szemekből állott. Jézus koronájában 2 nagy, 9 apróbb rubin, 3 nagy smaragd, 4 apró gyémánt, 11 nagy és 322 apróbb gyöngy fénylett. A tömérdek mise-mondó ruha, templomi és oltári műszer, szintén nagy kincset képezett s többnyire ezüstből művészileg készült mű volt. Midőn később Zrinyi Ilona, férjéhez Thökölyhez Törökországba ment, a drágaságok közül a fentebb említett esodatevő képet is magával elvitte, mely azután II. Rákóczy Ferencz fellépésekor ismét Magyarhonba visszakérült s a munkácsi várkápolnába behelyeztetett; honnan a vár átadása után, 1711. aug. 11-én a királyi kamarai tiszték által eszközöltetett leltár szerint elszállíttatott. Kár, hogy ezen érdekes képszobor holléte ismeretlen, különben az említett leltár is naivul megjegyzé, hogy e drága kép csodálatosképen sirt (?) s hogy annak számos nyomatott ábrája ismeretes. E képhez tartozott hat drága superlat, több drága török selyemöltöny, gyöngy, gyémánt, rubin, smaragd és klárisal diszített ékszerek, kelyhek, szentségtartók, aranycsipkés casulák s egyéb drágaságok, melyeknek emlékét fentartá az 1711-ik évben Bay Mihály kezével irt leltár, valamint azon jegyzék, melyet érkőrösi és sámsondi Körössy György II. Ferencz kincstartója 1688. évben szerkesztett s a budai kamarai levéltárban tartatik.

Különben, ugyanazon adatok szerint, 1709-ben több templomi drága műszer Lengyelországba és 1711-ki július 12-én több mise-mondó ruha, ezüst ócska kehely és feszület Sárospatakra vitetett el; itt mindamellett 11 casula és különféle selyem, kamuka, bársony és török anyagból való öltöny meghagyatván, melyek valószínűen elosztattak s az 1834-dik évi tüzvészkor elhamvadtak. Így a budai levéltárban olvastam, hogy 1729-ben pater Friait Ágoston sok templomi szert adott a munkácsi plébánosnak; ezek közt volt egy ara-

*) Mon. Hung. Hist. 24. köt. 641. lap.

nyozott ezüst pohár, melybe hat pogány pénz volt beillesztve és 17½ latot nyomott; pater Majtényi Paulinus is hasonlóul adott át több ékszert, a minthogy több az ecsedi vár kápolnájába tartozó értékes tárgy oda 1716. márczius 12-kén visszavitetett; ezek közt volt egy 16½ latos tömjénező, egy lábas ezüst billikom, gyertyatartó, több misemondó ruha és palást, kezkenő s egyéb felszerelési czikkek.*)

* * *

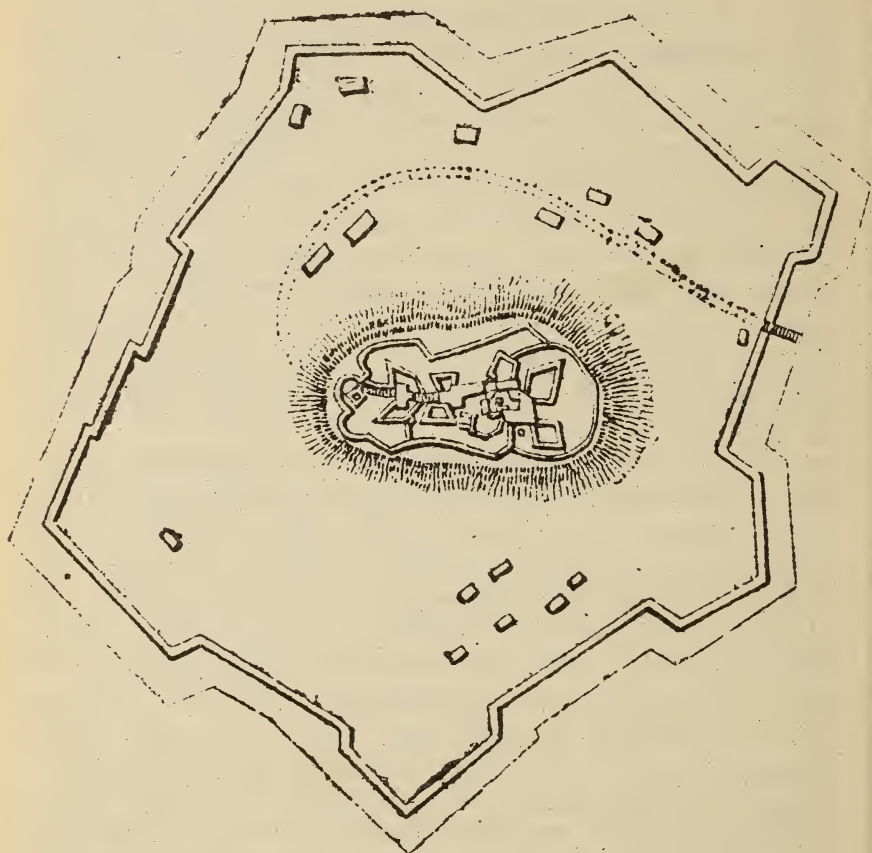
A 18. század elején, nevezetesen 1703-ban II. Rákóczy Ferencz szabadságharczának kezdetén, a várkörül szintén palánkerődítések állottak s annak észak-nyugoti része huszárvárnak neveztetett, lévén lovasság számára szükséges helyiségekkel ellátva s oly tágas volt e terület, hogy azon számos nép elférhetett, ott biztos menedéket találván; azon része is, hol most Vár-alja helység áll, od tartozott, s az még akkor is a várhoz tartozó vadaskertül szolgált. Ettől nem messze a Latorca folyónál állott egy malom, mely különösen 1704-diki megszállás alkalmával a kuruczok által feldulatott; s melynek táján 1705—6-ban pénzverde építettett. A vár még mindig vízzel telt mély sánczokkal is volt körülvéve, a minthogy azokban többen az ostromlók közül halálukat lelték**).

Rákóczy 1705-ben Munkácson létekor azzal foglalkozott, hogy a munkácsi várat az ecsedivel csatornával összeköttetésbe hozza. Erről ő emlékirataiban így ír: „Munkács ugyanis sziklán épült, melyet csak kevés föld takar, e sziklahegy rónaságból emelkedik föl, úgy, hogy egy jó mértföldnyire nincsen közelében semmi magaslat; csak ily távolságban kezd folytonosan emelkedni a vidék, egész a magas Beszkid-hegyekig. A Tisza felől a mely ide négy órányira foly: nincsen egyéb rendkívül sűrű erdőségénél, a melyben bámulatos terjedelmű-magasságu és egyenességű tölgyek találatnak, avagy roppant mocsaraknál, a melyeket a munkácsi herecséggel határos máramarosi hegyekről lefolyó vizek képeznek; e vizeknek folyása a béléjök dől t fáktól meglévén akadályozva, annyira átszivárognak a földet, hogy az utak csak kemény télben járhatók. A Latorca a folyó, mely a Beszkid-hegyekből ered, egy puska lövésnyire folyik a munkácsi várhegytől. Egy zsilip segedelmével az egész rónaságot, a mely már magában is igen mocsáros, víz alá

*) Ez időben német őrség tanyázott a várban, melynek várnagyavolt Szilvai Mihály. (Budai kam. levélt. N. R. A. 384. cs. 36. sz.)

**) 1704. évi urbárium.

lehetne ereszteni és a vár megközelíthetlenné válnék. Ezen előnyökön felül a várhegy még egy folyó vízzel telt árokkal is körülván véve, a melyet le nem lehet csapolni, mélyebb lévén talaja mint a folyóé, a melynek kavicsos ágya csekély mélységű*). Ittlétemkor támadt azon szándékom: hogy az egész várhegyet szabályos hétszög bástyázzattal vétetem körül, a mit Demoiseau hadmérnök dandárnok (Ingénieur-Brigedier) igen jól kimért s később el is készített.“

(4. sz. ábra.)

Ezen földerődítésen, melynek alaprajzát a 4. sz. a. képmutatja, 1710-ig folytonosan dolgoztak s akkor május hó 1-jére teljesen készen lett, mi által a vár erőssége megkettőztetett, azonban

*) Azóta, úgy látszik, a Latorcza vize itt másfél ölnél mélyebb medret mosott magának.

1711-ben a szatmári békekötés után a németek azt annyira lerontották, hogy csak némi nyoma maradt.

II. Rákóczy Ferencz e várat mint kitűzött végső menedék helyét, nem csak messze kiterjedő külső sánczokkal s gátonyokkal, hanem azokat, valamint a felső bástyákat és körfalakat is sűrűn felállított ágyukkal és taraczkokkal erősíté meg. 1711. június 22-kén Bickl János Sebestyén tábori tüzemester által megkezdett s július 21-kéig folytatott leltár szerint találtatott az akkor ugynevezett Körösi-bástyán 4 ágyu, a Traxler-féle (Esztergályos?) telepen 4, a Huszár-bástyán 7, a lakatos-bástyán 9, a a Komlósy-bástyán 4, az Őrgróf-bástyán 10, az Almafánál, máskép Géczy-féle telepen 5, a Major-bástyán 10, a Malombástyán 11, a Kaszárnya-telepen 13, a beregszászi-bástyán 8, a szöglet-bástyán 9 és a mészáros-bástyán 11 löveg, összesen 106 ágyu, 13 taraczk (vetágyu) és 12 mozsár. Ezekből volt 102 érez- és 4 vaságyu; terjedelmökre nézve volt: 4 latos 1, 8 latos 1, 12 l. 1, 16 l. 4, 18 latos 2, 20 latos 2, 30 l. 1, 1 fontos 9, 1½ fontos 7, 2 fontos 3, 2½ fontos 10, 3 fontos 15, 3½ fontos 1, 4 fontos 10, 5 fontos 2, 6 fontos 1, 7 fontos 4, 9 fontos 1, 1 fontos rövid 1, 10 fontos madaras ágyu 10, 10 fontos esatakigyó 10, 11 fontos 1, 12 fontos 3, 14 fontos 1, 15 fontos 1, 18, fontos 2, 20 fontos 1 és 36 fontos 1; a vetágyuk közül volt: 4 fontos 1, 8 fontos 1, 15 fontos 2, 16 fontos 2, 17 fontos 1, 18 fontos 5 és 20 fontos 1; a taraczkokból: 7 fontos 2 10 fontos 1, 12 fontos 1, 19 fontos 1, 20 fontos 1, 24 fontos 1, 35 fontos 3, 45 fontos 1 és 60 fontos 1.

E csövek a legkülönbözőbb idomnak, diszítésűek és koruk valának. Volt egy év nélküli nyolczszögletű oda forrasztott vas gyűrűkkel, mely valószínűen még a XV. századból eredt; egy 1514-ben öntetett s a császári sassal volt ellátva; egy kőhányó mozsár 1526-ból, egy másik 1527-ből, ismét egy 1534-ből, egy 1540-diki Bélteki Drágffy Gáspár-féle; a Bebek Ferenczé 1545-ből**) s Frater Györgyé 1547-ből, Patócsi Ferencz gyulai kapitányé 1548-ból; mások eredtek felirataik szerint: I. Ferdinánd, II. Miksa, II. Rudolf, II. Mátyás, III. Ferdinánd, majd Bethlen Gábor, I. Rákóczy György és II. Rákóczy F. s Lorántffy Zsuzsánnától; a magánosoktól előfordultak: gróf Dietrichstein Ferencz bibornok, gróf

*) Archaeologiai közlemények, XII. köt. 56. lap. Thaly Kálmán közlése.

**) E hatalmas cső most valószínűen a krasznahorkai vár kapuja előtt tártong s az 1848 diki hadjáratban is használtatott.

Eszterházy Miklós, ifj. gr. Bethlen István, gr. Drugeth János, br. Teiffenbach Rudolf, gr. Traun Ernő, Büdi Mihály beregi főispán és munkácsi kapitány (1542), báró Hoffmann János és br. Haller Györgytől; néhány Eperjes, Danczka s Magyar Hradistya város nevét viselő. A 16. századbéli, az akkori szokás szerint bizonyos ráöntött állattól nyerték elnevezésüket; e szerint voltak itt: krokodil, bölény, medve, oroszlán, farkas, borz, jávor, karvaly, sólyom, fűrj, rigó, galamb, fogoly, szarka, veréb, s más nevéek.

Különféle ágyugolyó találtatott 20159 darab, lánczos golyó 204, kőgolyó 100, kartács 312.

Volt két darab tiz csövű golyószóró-féle eszköz is, melyet a francia tiszt szervezett s melyet orgánák hívtak, de a próbát még ki nem állotta; egy másik állványon volt 8 négy fontos kőgolyószóró mozsár egymásmellé elhelyezve, melyet egy lovon lehetett a csatátra vinni.

Különféle karabély és puska találtatott 1070 darab, 93 volt azokból, melyeket Szent Gotthárdnál elfoglaltak. A szertárban volt ezen felül 104 roncsolt löfegyver. 31 hosszú janicsár cső, 7 darab vont golyócső, 115 uj karabélycső, 140 pucskacső, 68 romlott-muskétacső s egyéb apró szerek.

Lőporból találtatott 182 és fél mázsa; puskatöltény 800, pisztolytöltény 1600 lövésre; puska és pisztolygolyó önből 97 mázsányi; ón darabokban 313 mázsa; jó puskakova 700 darab, selejtes 4000 darab; nyers salétrom 335 mázsa, kanócz 12 mázsa. Bomba 579 darab, ezek közt százfontos 8 darab, 60 fontos 123. Gránát 2717; ezekből volt érozból 3 és 10 fontos 361, vasból 3 font kézigranát 1350 darab, üvegből 1884, szürokba mártott üveg 118, sat. Találtattak még az öldöklő szerekből különféle tüzes golyók és labdák, hajító rudak, szurkos koszoruk, világító gömbök, rőretyük, 63 nagy és kis üres vörös réz golyó s egyéb a gyártáshoz szükséges szerek: timsó, salétrom, rézsav, kén sat. Volt készletben 554 vas lapát, 550 kapa, 1300 csákány, 140 fejsze, 34 mázsa rudvas, 54 m. sinvas 1 m. sodrony, 7000 különféle szeg, 3940 körömhörög (Fussangel), mit lovasok elé szoktak volt vetni sat. Rézdob vala 32, lovasdob 10 pár s különféle ócska elrozsdásodott mell- és vállvasak. A zászlók közt 7 volt császári zöld a szentgotthárdi útközetből és 9 vörös színű, 5 zászlórud, valószínűen a Montecuculi ezredtől; 40 darab különféle kurucz, hajdu, huszár és rácz lobogó sat.

1717. a törökök és tatárok közelédtének hirére ismét kijavit-

tattak a külső erődítések s a megerősített várból 50 mázsa lőpor vitetett Kassára. Midőn 1728-ban a munkácsi uradalom a gróf Schönborn-családnak adományoztatott s a vár a király számára fentartatott: abban különféle hadi szerek, ágyuk, mozsarak és lövegek őriztettek 1787-ig, midőn II. József parancsára a török-háboru alkalmából a hadi szerek a belgrádi táborba vitettek; ez időben a vár fogházzá szerveztetett, jóllehet már 1782-ben tartattak benne állami foglyok, levén akkor első itteni törzs porkoláb Németi János. 1748-ban 4 század állapittatott meg őrségeül; 1767-ben a Merz-féle század helyeztetett be s ugyanakkor 300 munkás 15 krajczárnyi napidij mellett egész nyáron át dolgozott megerősítésén*). Azóta a váron kevés lényeges erődítés történt, mindaddig, míg a magyar honvédek 1848-ban a külső földtöltéseket és sáncokat ismét elállították s az erősséget külsőleg is védelmi állapotba hozták. Ezen jó messzire a várhegyétől fekvő s helyenkiut kiszögellő földtöltések, melyeken túl mély árkok húzódnak, maiglan fennállanak.

Különben a vár és erődítése körül nem csak Bereg, hanem koronkint a szomszéd megyék is tartoztak dolgozni, így 1567-ben a várat Miksa serege bevévén, midőn azt helyreállítatá és hadtanilag erősítetté, e végből a szomszéd Ung és Beregmegyéből számos munkások országgyűlési határozat folytán**) rendeltettek ki, a várak erősítésére kapunkint meghatározott 12 napot itt töltendők. Ily esetek más alkalommal is fordultak elé, a mint azt a történelmi részben kimerítőbben eléadom. Az is bizonyos, hogy az uradalomhoz tartozott helységek jobbágjai minden két hely után egy szekér tüzelőfát, ellenben Beregszász egyszáz, Vári 50, Nagy-Bereg 32 darab öreg (nagy) szálfát tartoztak évenkint a várba szállítani. —

A vár előbbi alakjának megváltoztatását később a véletlen eredményezé; ugyanis 1834. július 27-kén állítólag a várparancsnok gazdasszonyának gondatlansága miatt éjféli tájban a vár kigyuladván, a körülátlanul szétáradt láng minden rajta eléghetőt elhamvaszta. Ez alkalommal a várkapolna értékes felszerelése is, nevezetesen azon becses misemondó ruha is, melyet Rákóczy a török császártól nyert palástból készítettett, megsemmisült. A kormány ez eset következtében a várral felhagyqi szándékozott s az kétségtelenül a huszti vár sorsára jövendett; azonban báró Ledec-

*) Beregmegyei levéltár.

**) 1569. XIX. toz. 3. §. és 1574. V. toz.

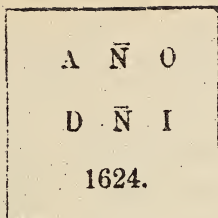
rer Ignác magyarországi katonai kormányzó javallatára ismét bár igen szerény alakban helyreállított, külsejéből azonban igen sokat vesztett, mert felesleges tornyai eltávolítottak s csak a legszükségesebb védfalak, bástyák és épületek cseréppel fedve, hagyattak meg; ennek következtében a régi vár jelenlegi látképe ez:

A jelenleg fegyházul szolgáló vár felsőterülete, az azt fent körülvevő 3—5 ölnyi 5·69—9·48 méternyi mély körsáncokkal együtt, melyeket állítólag Koriathovics a XIV. században a sziklába vágott 3873 □ól 139·30 kiterjedésű; áll három kapuból; 8 öt-kilenc ölnyi 5½—17 méter magas bástyából, három körfalból, melyek mély sánczokat képeznek, melyeken át dobogó hidak vezetnek a vár belsejébe és összesen 130 helyiségből az albotokat is beleszámítva. A toronynyal ellátott r. k. templom egyszerű, de izletes és buzgóságra indító; hajdani ereklyéiből ma már mit sem képes felmutatni; valamint egyáltalában más nemű ereklyét vagy emléket sem*).

A legfelsőbb (harmadik) vár udvarában levő, sziklába metszett kut 45 öl (85·34 méter) mély és 8 láb (2·53 m.) átmérőjű: felső kerek része faragott kövekkel van kirakva, lentebb azonban tömör sziklába vajt, míg lent a földszínen a négyszegű kuton kívül, délről egy 4·74 m. (2° 3') hosszú és 2·22 m. (1° 1' 6") széles, nyugotról pedig egy másik 2·20 m. (1° 1') széles és 2·33 m. (1° 3') hosszú vitzartó medenceze (Wasserkammer) szolgál a víz szaporítására. A monda szerint e kutat, valamint a sziklába vágott mély kör-árkokat, a XIV. században Koriathovics Tódor eszközölte volna. Alsó részének közepe táján a sziklába vájva 1·40 méter széles csigaalaku 24 garádics látszik; kétségtelenül egykor bizonytalan időben, csak eddig nyult le a kut s feljárás tervezett azon, melynek kiviheteflenségéről azonban meggyőződván, annak folytatásával felhagytak. Ezt 1851. évben fedezték fel, midőn egy katona öngyilkolási szándékból a kutba ugorván, utána a kutat kitisztították.

A már érintettem kőablakon kívül találatik még egy a második vár lépcsőzetén jobbra a falba illesztett pajzs-alaku kő, melyen e felirat olvasható:

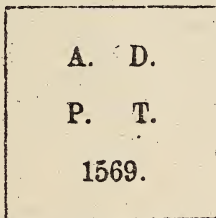
*) A várudvar s árkok ásatásánál koronkint hatalmas vas bomba töredékeket s 12—20 cm. átmérőű kőgolyókat találunk.

Ugyancsak ezen, Rákóczy-térnek nevezett udvar nyugati részén emelkedő épület felső emeleti falába van egy következő iratot tartalmazó kőtábla betéve:

Illustrissima ac cels.
 Transilvaniae principissa
 D. D. Susanná Lorantii
 hoc opus erigi
 cura
 vit. A. 1657.

Ez udvar északi oldalát elzáró körbástya homlokzatára a lépcsők felett II. Rákóczy Ferencz kőbe metszett czimere van illesztve; e pajzszerű kerületen jobbról a sas, a közepén az egy ágból kiemelkedő három levél, balról az erdélyi hét vártorony, s fent a nap és hold látszik, míg a pajzs felett a hercegi korona diszlik. Végre a felső sáncz délnyugati részében egy kis kőtáblán ezt olvashatni:

Mely emlékkő az 1567-ben történt ostrom után bekövetkezett kijavításra s a vár újabb erődítésére vonatkozik. Más nemű faragványok, ajtó és ablak keretek, boltív tartók, oszlopok s szobrok egyáltalában nem találtak; a boltozatok pedig közönséges keresztidomzatúak; a román és a későbbi gót korra egyáltalában mi sem mutat. Csupán a fellegrárba való feljárásnál az alagutszerű lépcsőház homlokzatán diszlik II. Rákóczy Ferencz hercegi díszes czimere kőbe metszve, míg bentebb a Rákóczy téren a házfalon egy hat küllős kerek alakja látszik kifaragva, mi szintén a Rákóczyak czimerének egyik része.

Kár, hogy a vár hajdani felszereléséből s butorzatából mi sem hagyatott meg abban, mi erekleveül szolgálhatna. A várnak

polgári fegyintézetté való átalakítása előtt, a cs. k. III. hadtest főparancsnokságának 1855. sept. 12. 1773. sz. a. kelt rendelete folytán több a vár termeiben függött eredeti olaj festésű kép szállítottatott el Budára; ezek közt voltak Koriathovics Tódor, podoliai herczeg, Báthory István és Zsófia, Zrinyi Ilona, I. Rákóczy Ferencz, III. Károly, Terraszovics Bazil, munkácsi püspök és gróf Károlyi Sándor arczképei, melyek jogosan egyedül a nemzetet illetnék.

1855. Heyszel János, a prágai fegyintézet, tapasztalt igazgatója küldetvén ide a fegyház szervezése és alakítása végett, ő itt a ezélhez képest tetemes átídomításokat eszközöltetett s az első fegyenczeket elhelyezteté.*)

*) **Hog** Munkács vára II. József császár idejétől kezdve mindvégig államfogházul is használtatott különösen politikai elítéltek számára, főnebb érintém. Az itt tartott számos állam-fogoly közül kiemeljük Czuki ezredest, József korából, kinek szemel gyengesége miatt zárkájának ablaka a nyugati soron megnagyobbítottatott. Kazinczy Ferencz, az ismeretes Martinovics Ignác-zele összeesküvés felfedezése folytán 1794. decz. 14-én Alsó Regencezen elfogatván, decz. 19. Budán vizsgálati fogságba került; a bünper folytán 1795. május 20-án Martinovics, Zsigrai, Laczkovics, Szentmarjai, és június 9-án Óz és Szolártsik kivégeztetvén, a többi börtönbe ítéltetett; így Kazinczy september 24-én Brünbe indítottatott, innen 1799. június 22-dikén elvitetvén, július 6-kán Kufsteinba kísértetett kilenc társával, hol 1800. június 30-ig tartatott; ekkor a francziák győzelmes elővonulása folytán egy Olaszországban elfogott Chipault nevű franczia ezredessel együtt Munkács felé vitetett, horá aug. 25-kén megérkezett s a második kaputól balra eső két emeletes fogházba zárátott a legfelsőbb sor 4-dik azon zárkájába, melynek falán már akkor azon öt kép volt festve, melyek közül különösen Szent Venczel és a Madonna keretbe foglalva maiglan is láthatók. Ezeket, Kazinczy állítása szerint¹⁾, egy bankócsinálásért elfogott cseh méese olaja és hamrából rajzolta. Ide került társai valának Chipaulton kívül, ki utközben éjjel Gátról, az utolsó állomásról megszökvén, később a beregi erdőkben kondások által elfogatott s bekísértetett, Uza Pál, Hirgeist Ferencz, Smetanovics Károly, Szlavi János, Laczkovics László és Sulyovszky Menyhért. Kazinczy F. végre 1801. június 28-kán kegyelmet nyervén, szabadon bocsátatott. Ekkor már itt szenvedett báró Riede le Andrá s Miklós, cs. k. ezredes s I. Ferencz király volt nevelője, ki 1795. július 28-kán ítéltetett el köztársasági eszméjéért, míg az összeesküvés miatt 1793. elfogott Hebenstreit, bécsi városi kapitány kivégeztetett; Riede le végre később Brünaba vitetvén, 1810. az oda érkezett francziák által kiszabadítottatott s Franciaországba kivonult. Hasonló politikai elvek terjesztéseért bünhödtek akkor itt dr. Menz Bécsből, Hackl, Rill, mainczi tanácsos, Ruzsicska György, híres cseh zenész, Jelinek nevelő Bécsből, Angiolini Ferencz, bécsi orosz követségi titkár, Grossinger az író és Brandstaetten, költő. — Chipault, a nyugtalankodó franczia fogoly kiszabadult 1801. febr. 24-kén. — 1813. zárátott ide Hormayr, nevezetes német történész, 1821-ben pedig kísértetett ide Ypailanti Sándor görög

¹⁾ Kazinczy naplója.

A munkácsi vár, mely csupán a gróf Schönborn-családnak történt adományozása alkalmával 1726-ban választatott el a hasonnevű uradalomtól s mely rég mult időben különösen pedig irott adatok szerint, a XVI—XVII. századokban új birtokosainak állandó lakásul is szolgált, ez időben élte fénykorát. A vizárkokkal s falánkokkal körülvett lovagvár a kupalaku szírtén, ragyogó tornyaival regényes képet mutatott; a hegy alján nyugoti oldalról terült el a vadaskert, mely különféle válogatott vadaival nem csak gyönyörködtette a várbirtokosokat, hanem a konyhát is ellátta, azontul zöldelő mezőség nyult le a mai Góra nevű csárdáig; e tájon ugyan is görök és gunyhók valának ekkor, honnan e korcsma is nyerte később nevét.*)

A várhegy észak-nyugoti oldalán volt egy halastó, ezzel egy irányban pedig egy kisebb a vadkertben; melyek ismét folyvást friss és izletes halakat szolgáltatottak az asztalra; a délkeleti oldalon a város felé terjedőleg nyult a gyümölcsös kert, mely cserjésben végződött.

Közvetlenül a vár alatt, az észak-nyugoti téren, ott hol most a helységbeli korcsma s a paplak állanak, terült el az ugynevezett huszárvár, fából készült lóistállók és színek; innen vitt egy kijárási Füzés nevű cserjés mezőre.

A vár maga akkor is három részből: alsó, közép és felső várból állott, melyeket mély árkok körbezártak, míg az alsó és közép várba hidakon át kapuk vezettek.***) A felső várban az urak lakohajajásosak valának, valamint hogy a kapuk felett is lakosztályok léteztek.

*

herceg, orosz oszári vezérőrnagy s a ezér segédje, öcsésével Miklóssal, egy görög hajókapitány és négy katonatisztal. E herceg azért fogatott el, mert Moldovában, hol elődei a bosszúadásért viselték, de a fényes kapu által kivégeztettek, a görögök felszabadítása céljából a lázadás zászlóját kitűz. Ypsilantinak e tette összefüggésben volt a Konstantinápolyban tervezett forradalommal, mely vállalatban azonban a szerencsétől elhagyatván, sok vérontás után eredmény nélkül menekülni kényszerített s így az erdélyi határnál elfogatván, kíséretével együtt idehozott, honnan 1823. aug. hónapban Terézvárosba szállítottott s később Oroszország közbejárására szabadon bocsátatott ugyan, de az osztrák birodalmat el nem hagyhatta.

A vár egyik zarkájában esörtette lánczeit Reindl Ferencz es. k. kapitány is, ki 1832-ben Bádénben Ferencz királyra lőtt. Az 1848—9-ki szabadságharcz martirjai közül is többen szenvedtek itt a házaért.

*) Monum. Hung. Hist. 32. k. 419. lap.

***) Monum. Hung. Hist. 32. k. 422. l.

*

A vár mai hosszukás alakját tekintve: az délről észak felé nyulik és 130 öl (246·54 méter) hosszú; szélessége a középső udvarnál 38 öl (72 méternyi,) míg a felső feljártnál legszélesebb: 58 ölnyi (110 méternyi) a külső körfalakat is belcértve; falai, melyek termés kövekből építvék és faragott homokkövekkel szegélyezvék s fent a mellvéd alatt párkányozvák, a falakat kiálló faragottkő szalag futrán körül, az első kaput védő két kiálló négy-szögű bástyán a falak a legvastagabbak: 2 öl, vagy is 3·80 méter szélesek, mi az ablak és ajtó mélyedéséből kitünik. Itt az átjárást engedő hid 12° vagy is 22·75 méter hosszú és 6·64 m. széles, míg a második, belső kapunál a hid csupán 17·7 méter hosszú és 4·73 m. széles. A várfalakat környező mély árkok 15—19 m. szélesek s téglá falu fülkékkal bélelvék. A keleti szegletbástya 38 m. hosszú és 26·55 m. széles, a vele dél nyugatról szemközt álló 34·13 m. hosszú és 20·86 m. széles; a középső kapunál levő keleti bástya 22·75 m. hosszú és 19 m. széles; míg a vele nyugatról szemközt levő csak 19 m. h. és 15 m. széles. Az előbbtől egy 3·80 m. széles kőfal visz a felső vár feljárása felett északkeletről álló bástyához, mely 30·34 m. hosszú és 17. m széles. Az északi szeglet bástya, mely a hajdani palotákat védte, szintén 17 méter hosszú és 13·27 méter széles s ezzel szemközti nyugati szegletbástya 20·86 m. hosszú és 13·27 m. széles; az ettől nyugot-délnek fekvő középbástya 45·51 méter hosszú oly módon, hogy a délfelé eső része csak 7·58 m. széles, míg a többi 18 m. széles. Az első kapu előtt egy ferde négyzetű töltés áll a falak és a keletrőli 7·58 m. széles árok közt, mely 19 m. közép szélességgel bír. A várbeli épületek átlag 19 méter szélesek, míg az első kapu körül levő három épület csak 9·45 méter széles. A felső vár köröndjén egy terebélyes hársfa nő, mely 1848-ban sz a b a d. ság fául ültetett oda.

A körte alaku hosszukás kupalaku hegy alsó kiterjedése a földszinén dél-északi hosszúságában 408 méternyi, kelet-nyugoti legnagyobb szélessége 265·50 m., míg a déli végénél a tisztí lakok irányában csupán 193 méternyi. Az északi oldalról nyugat-dél felé vezető lejtős ut 7·58 méter széles. Lent a sikon rendszeresen felhányt földsánczok és árkok környezik a hegyet, melyek hajdan fő erődítését képezték, azokat a Latorczából beszakadó s gáttal elzárható viz töltvén meg.

E csillag-alaku kiszögellésekkel ellátott sánczok s illetőleg földtöltések következő távolságbau állanak a hegy aljától: legtávolabbi

a keleti részen levő, mely 284·47 méternyire fekszik a hegytől; délfelé e köz keskenyedik, úgy, hogy lentebb 180, a déli szegleten pedig már csak 117·58 méternyire nyulik ki; az észak-keleti szöglet-töltés 250·33, a nyugati pedig 246·54, lentebb pedig a várfelügyelői lak irányában csupán 161·20 méternyire fekszenek a védvonalak, melyek közül legszélesebb a keleti részek közepén levő kiugró bástya, mely 45 m. széles s 3·80 m. magas, míg a többi 6—34 m. szélességgel birnak. A külső védvonalok közt fekvő sima tér községi legelőül és gyakorló térül használtatik.

A vár alatti mezőn túl a temetőn a Latorcza balpartján álló uradalmi roskadozó koresmaház az 1706. II. Rákóczy Ferencz alatt itt alakított pénzverdének maradványa; a többi épületeket azóta a Latorcza nyomtalanul elmosta; ennek is alapját erősen ingatja már. A pénzverés itt akkor Ajtay Mihály, utána pedig Lányi Pál felügyele alatt eszközöltetett, lévén a pénzverde példa metszője Ocsovay Dániel, kit később, 1710-ben Enyedy Dániel váltott fel. Az 1710-évből kiadott tiszti utasítás szerint*) itt akkor arany, ezüst és rézpenz nagy mennyiségben veretett. Érdemes az is a feljegyzésre, hogy az itteni műhely igazgatója (Verwalter) volt 1710-ben Fidler Salamon, kinek naponkinti élelmén kívül kijárt 3 iteze bor, 4 font hus és havonkint 14 frt 40 denár kész fizetésül; számvető volt Trebies Zakár, havi 25 frt fizetéssel; érzévalasztó Venczel, 9 frt fizetéssel; metsző Enyedy 8 frt havi fizetéssel, a gépész kapott 10 frtot és 2 pénzverő 8—8 frtot. A szénégetőnek egy nagy kas szénért adatott 87 denár.

A munkácsi vár főnökei és parancsnokai.

1321—1323. Tamás mester, munkácsi várnagy és bereg s ugoesai főispán. (Kállay-levéltár). Hogy a várnagyság diszes hivatal lehetett, bizonyosága az, hogy azzal gyakran a megyei főispáni méltóság is egybe volt kapcsolva.

1327. Piliskei Pál fia Dezső, bereg megyei főispán és munkácsi várnagy. (Budai kam. lev. 744. cs. 39. sz.)

1332. Bereghi Dezső várnagy, (Castellanus de Munkách) és bereg megyei főispán, valószínűen ugyanaz, ki 1327-ben említetik. (Zichy-Codex I. 384. l.)

*) Történelmi tár., 1881. 2. füzet, 371—376. lap.

1364. Baganya fia János, várnagy. (U. o. III. 233. l.)

1391. Mihály, királyi alvárnagy (Benedikei határjárási okmány a leleszi levéltárból; Losonczy István, főkapitány (Supremus Capitaneus.)

1400. táján Rác Miklós, várnagy. (Leleszi levéltár, 43. jk. 446. l.)

1401. Kelecsényi Mátyás, várnagy. (Századok 1873. 648. lap.)

1417. Kaffai Pán Endre és Helele. (Lelesz 54. sz.)

1433. Geszti László, György rácz despota alatt Munkács, Talya, Tokaj, Bodókö és Regécz varnagya. (Pesty Frigyes közleménye.)

1450. Csaholi János, ugyanazon Györgynek tiszte. (Lelesz 44.)

1451. Kenderesi Gergely, Hunyady János alatt. (Munk. privileg.)

1454. Szokoli Péter és Kenderesi János, várnagyok. (Leleszi lev.)

1463—7. Keszi Balázs deák várnagy. (Blasius Literatus. Ugyanott és a krajnai kiváltságlevél Szilágyi Erzsébettől 1466.)

1467. Temesközi János és Varjasi János várnagyok (Bud. kam. lev. 423. cs. 6. sz.) Szilvai Miklós, Gyarmathy László, Udvary Antal vártisztek 1466. (azonkoru guti adománylev.)

1472. Varjasi János. (U. o. 29. cs. 52. sz.)

1475. Móré János. (U. o. N. R. A. 1556. cs. 25. sz.)

1476., 1481., 1482. Csetneki János és Fornosi László várnagyok (Budai kam. l. 1556. cs. 36. sz.); 1482. Verebély György és Sárly Máté, (Szilágyi Erzsébet azonkoru adománylevele Munkácson.)

1484. Raskai Balázs, várkapitány Mátyás király alatt. (Munk. levélt.)

1484. Verebélyi György és Sárly Máté várnagyok és beregi főispánok. (Pesty Frigyes közl.)

1507-ben Raskai már országos főkapitányul emlittetik (Corp. Jur. I. 321.), ki 1488-ban provisor castri budensis — a budai vár udvarbirája — volt. (Hevenesi gyűjtemény M. S. E. E. Tom. XVIII. 118. lap); 1494-ben pedig Ulászló királylyal mint annak tanácsosa járt Lőcsére. (Buday P. Lexicon. 2. 23. lap.)

1493. Derenesényi Péter és Pál, Hollós János alatt. (Sztrabicsói kenézlevél.)

1494. Balázsi Ferencz és Ábránffi Péter, alispánok és várnagyok. Az 1495. 36. t. cz. szerint megrendeltetett, hogy minden várban két várnagy alkalmaztassék, kiknek egyike főbenjáró büntetés terhe alatt mindig a várban tartózkodni köteles legyen. (Corp. Jur. I. 289. lap.)

1505—6. Bajnai Botth István és Toringi Imre. (Lelesz 31. sz. Krajnai kiváltság lev.)

1507. Csaoli Ferencz, munkácsi várnagy és alispán. (U. o.)

1512. Dérencsényi Péter. (Ulászló kir. leirata Munk. városi adóügyben.)

1512. Várdai Ferencz, váci püspök, várkormányzó; Rakomazi Gergely és Szentmihályi András deák, várnagyok. (Felsővizniczei kenézlevél.)

1515—1518. Tomory Pál munkácsi és fogarasi várnagy. E történelmi nevezetességű hős abaujmegyei Tomor helységtől vevé nevét. Ő a XVI. század elején Erdélyben, majd a fellázadt Dózsa György pórhadai s keresztesei ellen kitűnő hősiességgel harczolván, ezért jutalmul egyéb hivatalaihoz a fogarasi és munkácsi várnagyságot is kapta. 1520. Ferencz-rendü szerzetes s a mohácsi vész előtt 1523. kalocsai érsekké lett. Századok 1881. IV. 302.

1520. Szilágyi Antal; alvárnagy (Lelesz 91. sz.) és Szemere András (U. o. 53. sz.)

1520—22. Tomori Lőrincz, várnagy. (Lelesz, Prot. AA. 535. lap 15. sz.)

1522. Berzencei Bornemissza János, várigazgató. (U. o.)

1523. Bethlen János, Mária királyné alatt. (Több kiváltságlevél.)

1523. Fornoszi László és Cserneki János várnagyok. (Sztrahicsói kenézlevél.)

1526. Artándi Pál és somlyói Báthori István kapitányok (Szerencsfalvi kenézl.), várnagyok: Tomori Lőrincz és Miklós. (U. o.)

1530. Zápolya János Artándi Pálról a kapitányi hivatalt Büdy Mihályra és Valkai Mihályra átruházta. (Budai k. l. 1019. cs. 8. sz.)

1533. Valkai Mihály várnagy, Büdy Mihály udvarbíró.

1536. Büdy Mihály várnagy (Budai k. l. 927. cs. 2. sz.), ki jöllehet később főispánná lett, munkácsi királyi várkapitányul még 1558-ban is említették. (Csarodai beiktatási okmány.)

1550. Ugrai István. (Lelesz Statut. 26. sz.)

1551. Kozár Márton várnagy. (Leleszi kiadvány, mely szerint Büdy Mihály, László és György Kozárnak Badalón egy udvarterket adományoznak.)

1554. Nagylaki Mátyás és Possodi Bertalan várnagyok, Csáky Ambrus deák udvarbíró. (középvizniczei, bubuliskai kenézlevél.)

1556. Nagylaki Mátyás és Cheythy Péter várnagyok, Csáky udvarbíró. (Petrovics Péter oklevele Munkácson.)

1557. Ugyanazok.

1562. Daczo Tamás főnök, Gáltövi (másképp Gálcséri vagy Gálszécsi) Ferencz várnagy Mária királyné alatt. (Krajnai kiváltságlevél.) — Ugyanazok Zápolya János alatt is azon évben. (Balog mogyorósi kenéz részére Gyulafehérvárt 1562. január 3-án kiállított kenézlevél.)

1564. Bornemisza Benedek főnök és Fejér Tamás deák udvarbíró Zápolya János alatt. (Hribóczi kenézlevél.)

1565. Nagy Ferencz. (Leleszi káptalan, O. M. 36. sz.)

1567. Lugosi Luka János és Kerepeczi Demeter várnagyok, később királyi várkapitány Bay Ferencz 1570—1573.

1568. Szent János Lajos, beregi főispán és munkácsi főnök. (Kisiványi kenézlevél.)

1569. Szent Benedeky János udvarbíró; 1571. Sokyósi István deák udvarbíró.

1573. Mágócsi Gáspár, főkapitány.

1589. Komlósi Albert és Gyulay István, várnagyok (Rákóczy Zsigmond alatt; egy azonkoru okmány a munk. lev.)

1593—95. Komlósi Albert udvarbíró. (Lelesz, k. 60. cs. 70. sz.)

1603. Szerdahelyi János, udvarbíró.

1613. Csatári Ferencz és Kerepeczi Demeter várnagyok.

1614. Pósházi János várnagy. (Lelesz, Eszterházy Miklós részére kiadott beikt. parancs.)

1618. Fornosi János kapitány, Sárközi Kelemen és Pósházi János várnagyok. Aszalai Miklós udvarbíró. (Munkácsi városi jkönyv.)

1625—44. Gelsei Ballingh János, főkapitány és uradalmi főnök. Lácza János, udvarbíró. (Több okmány a munk. urad. és városi levéltárban.)

1630. Némethi János deák, kapitány.

1632. Bornemisza Zsigmond, alkaptány.

1645. Királydaróczi Debreczeni Tamás főnök, Lövei Gergely alkapitány és fővárnagy (Vice capitaneus et supremus castellanus). Maxay György és Lácza János udvarbírák. (Munk. városi lev.)

1648. Lövei Gergely, fővárnagy (Munkácsujfalvi okmány Rákóczy Györgytől). Fornosi János kapitány. (1651-ki tanukihallgatási jkönyv.)

1668. Bornemisza Zsigmond, udvarbíró Báthory Zsófia alatt. —

1682 Saarosi Sebestyén várigazgató; Radics András kapitány. (Több azonkoru irat a megyei levéltárban).

1682. Bay Mihály főnök. Bajomi János udvarbíró, Kereszturi Miklós második várnagy. (Munkács városi azonkoru urbarium).

1683. Radics András és Gyürki András kapitányok Thököly Imre alatt. (Budai k. l. 927. cs. 28. sz.)

1688. a munkácsi vár átadása után Caraffa Antal gróf, cs. tábornok.

1690. Kaizer, parancsnok. Klobusiczky Ferencz jószágigazgató. (Aspremonti Julia szerződése 1692.)

1694. körül Szilvay Mihály várnagy német őrség mellett. (Budai kam. lev. 730. cs. 45. sz.)

1699. Edl Antal György cs. k. várkapitány.

1703. gróf Auersperg Farkas György. (Századok 1873. 16. lap.)

1704. Jármí Ferencz, majd Lövei Ádám, alkapitányok II. Rákóczy Ferencz alatt. (Századok 1867. 289. 1.)

1706—11-ig Bay László alkapitány. Krucsay Márton főnök (Rákóczy Ferencz emlékirata.)

1710. Vay Ádám várparancsnok.

1711. Sennyey István tábornok. Azon évi június 22-kén a magyar (kurucz)-őrség kivonulván, Behmer Antal, a cs. Sicking ezred parancsnoka vette a kormányzatot. (Archaeologiai közlemények XII. köt. 86. lap.) — Majd nem sokára az átvétel után báró Löffelholz cs. k. tábornok parancsnokolt.

1716—18. Mathey, cs. k. parancsnok*.)

1730. Báró Behmer Antal, tábornok. (Meghalt itt 1730. decz. 20.)

*) Az 1716-tól 1848-ig terjedő időszakban itt alkalmaztatott várparancsnokok neveit a munkácsi uradalmi levéltár irataiból kutattam ki.

1731. Bárá Lilgenau György Vilmos cs. kapitány, ideiglenes parancsnok.

1732. Vangenheim b.

1735. Gänsendorffi Jeniekh Frigyes tábornok.

1739. Bárá Sternthal.

1744. Knorr, ideiglenes parancsnok.

1745. Kramer. tábornok.

1748. Cerrini.

1746—1755. Madrenas, spanyol; majd utána Heben-tancz, ezredes.

1759—1767. Schmid Ferencz, ezredes.

1774. Gordon. ezredes.

1776. De Duvalle, idegl. parancsnok, később 1775. nov. 27-től 1782-ig Caraccioli Viconte de Ghelin.

1782. állami főházzá alakítván át, parancsnoka lett Marini cs. k. kapitány.

1793—6. Szynn. alezredes.

1798. Fitschner, őrnagy.

1809. Vanka alezredes.

1815. De Spinette.

1816—1832. Bellosics Pál, alezredes,

1833. Rasko, kapitány.

1841. Zallár, őrnagy.

1848-ig Laube Ferencz őrnagy a Hartmann-ezredből; azon évi november 13-ig pedig Benezeecz kapitány, a ki a várat a magyar kormánynak átadván, Eötvös Tamás beregi kormánybiztos és főispán felügyelete alá került. Majd

1849-ben Mezősy Pál lett parancsnoka. Azon évi aug. 26-kán átadván a vár az orosz seregnek, Karlovicz császári orosz tábornok lett parancsnoka, kitől azt Schvandtner es. k. osztrák alezredes átvéte.

1855-ben volt utolsó katonai parancsuoka Kragulics Ádám őrnagy, kitől a várat, mely polgári fegyházzá alakították át, a cs. k. osztrák polgári kormány vevé át.

A munkácsi vár hajdani fegyveresei.

E vár lévén nem csak a környék erősege, hanem a nagy területű uradalomnak feje is, természetesen, hogy annak egykori ha-

talmas birtokosai részint önvédelem, vagyonuk biztosítása, részint a fényűzés és szolgálat érdekében tartottak rendszeresített fegyvereket. Különben is a nagy birtok urai, háboruk alkalmával a telkek arányához képest kötelezve is voltak banderiumokat kiállítani; így az 1537. 13. és 1542. 32. t. cz. szerint megrendeltetett, hogy minden huszadik házhely után egy felszerelt könnyű lovas (= huszár) állíttassék ki. Azonban háborus időkön kívül is folyvást tartottak a vár urai magán fegyveres csatlósokat és öröket, kikkel nemcsak sásfészkeiket őriztették, hanem, alkalmmal az ököljoghoz képest, támadásokra is a vett sérelem megtorlását is eszközölték. Így a fenmaradt vizsgálati adatok szerint, 1406-ban Tódor, munkácsi herceg, ijakkal és lándzsákkal fegyverzett szolgálival a Kerepeczy család vagyonát feldulatta, 1667-ben pedig Báthory Zsófia a szomszéd szentmiklósi birtokost több ezernyi népével zászló és dobszó mellett megtámadtatta és a meghasonlás okán szolgált malmát és vagyonát széthányatta. A XVII. század közepén pedig I. Rákóczy György Balling János kapitány alatt, mint Szalárdy 1644-ről a maga siralmas krónikájában írja, munkácsi fegyvereseinek számát szükség esetében három ezerre emelhette, kik a parancsolt órában helységeikből megjelentek. E korrajz szerint, Balling ötszáz gyalog számára tartott a várban készen kékposztós egyenruhát s jó puskákat és egyéb szükséges fegyvereket, melyekkel a várbeli szolgálatra berendelt válogatott férfiakat felszerelte, a tárházakból kiadtván számukra a ruhát, melyet hazabocsáttatásuk alkalmával ismét visszaadtak. Ilyen három ezer emberrel megszállotta ő 1644-ben Ungvár városát is, az ottani szorongatott protestánsok védelmére.

A vár koronkinti fegyvereseiről biztos felvilágosítást és adatokat nyújtanak az illető uradalmi urbáriumok. Így 1649-ben állott Lorántffy Zsuzsánna, Rákóczy György özvegyének munkácsi őrsége 89 hópénzes, 200 hetes és 50 székely drabantokból, ezeken felül volt a várban 7 puskás, 1 hadnagy, 1 porkoláb és 3 dobos, valamint az uradalomban 67 lovas százados, kik saját lovaikon mindenféle szolgálatot tartoztak teljesíteni. — A drabantokra nézve megjegyzem, hogy azok az uradalom területén elszórva laktak, s csak kirendelés folytán jelentek meg a várban szolgálattétel végett. A mondott évben lakott Munkács városában 4 hópénzes közdrabant, névszerint: Nagy, Rác, Csepregi és Tóth; lakott továbbá a hetes drabantok hadnagya: Panaszt Tamás, Beregen 9 hetes drabant s így tovább. Leányfalván a három Fejér

nevü testvéréről mondja az urbér, hogy ha közülök az egyik teljesíté a drabantságot, akkor a többi otthon nyugodott. Fogarason volt két székely-drabant: Borda és Szirota nvü és 5 hetes drabant: Sztánfalusi. Boricz, Képes, Szalagan és Toluesko; Sztánfalván 3 hópénzes, 3 hetes és 1 székely-drabant. Ardánházán 4. Drágabártfalván 5 hetes és 1 székely drabant: Komjáthy János; Makarián 2 hópénzes, 2 hetes és 2 székely, Gáton 6 hetes, Lucskán 4 hópénzes, 4 hetes és 9 székely.

Ez urbárium a nagylucskai szabadosok szolgálati tartozásait előadván, a többi közt említi, hogy a vár kőujára közönségesesen egy székelyt tartanak és hadakozás idején egy drabanttal tartoznak. E szerint e drabantok váltakozva tettek a várban őrségi szolgálatot, különösen pedig jobbagyteleken laktak s díjúl 1 vagy félházhely után 50 krt fizettek, sőt még a hadnagyok is kint a faluban laktak, mint például a mordott évben Sztrabicsón Vidacs János, ki ott akkor egy féltelket, 1 lovat 4 ökröt, 3 tinót, 4 tehenet, 30 sertést és 5 méhköpüt birt és 50 krnyi „census“ fizettek az uradalmi pénztárba. A Ruszkóczon akkor lakott három Antalóczy-testvéréről pedig iratik, hogy néhai Rákócz György felmenté őket a dézsma-adástól s nemesekké tette oly feltétellel, hogy egy lovat tartoznak a vár szükségére tartani. Ez időben a helységbeli kenézek drabantpénzül 3 frtot tartoztak évenként fizetni, miből 345 frt folyt be az uradalmi pénztárba. Később az ideiglenes drabantság megszűnt; így Báthory Zsófia ifj. Rákócz György fejedelem özvegye alatt, volt az 1672-diki urbéri jegyzőkönyv szerint „Continuus drabant“ 50, szabados 62, és oly székelyek, kik a palánk-kapuhoz és az udvarbíró házához szolgáltak 166, mely szám később 60-ra szállított le; azonkívül volt udvarában 1 dobos inas, 2 muskatéros és 1 zöldpuskás. Em-lítés törénik ugyanakkor kékes drabantokról, kik a városon és falukon lakván, telket műveltek s szükség esetében fegyvert ragadtak Innen magyarázható az, hogy például 1667. évben, midőn mint főnebb megérintém, Báthory Zsófia — Drugeth Máriával viszálykodott, Bornemissza Zsigmond nevü munkácsi várfőnöke lovas és gyalog vár-drabantokat, jószágbeli fegyvereseket és jobbagyokat, sőt a munkácsi polgárokat is 5 frt büntetés terhe alatt kirendelvén, 300 emberrel megtámadta ellenét.

Thököly Imre fejedelem alatt volt a munkácsi uradalomban s illetőleg várban, száz gyalog, kiknek főhadnagyok volt 1683. Tardy István, és alhadnagyok Karpit Pál; volt továbbá 9 veres német,

100 zöldpuskás, kiknek öltönyük zöld posztóból (septuch) készült, hadnagyok vala Bertóthy Ádám; ezeken felül tartott még 30 gyalogpalotást, kik remek posztóból dolmányt, mentét, süveget és kisniczi posztóból nadrágot viseltek. A katonák egy óra hosszan tartoztak őrhelyen állani. Később megszorítá Thököly fegyvereseinek számát, ennek következtében azonban a hadjáratokban az uradalmi jobbágyság legnagyobb része elpusztulván, azok telkei üreseké váltak, mely szomorú állapot az 1699-ki urbéri összeírásból kitünik, hol az elpusztult, elhagyatott telkek feles számmal fordulnak elé; azonban akkor is II Rákóczy Ferencz jobbágysági csi-nosabb fiait kiszemelvén, házánál palotásokul alkalmaztatta szolgálattételre, sőt egyesek e végből Bercsényi Miklóshoz Ungvárra mentek; nevezetesen balázsfalvi illetőségű Ballos Jánosról azt jegyzé meg az érintetem urbárium, hogy „Ungváron Bercsényi ur elő nagyságánál palotásul szolgál.”

Négy évvel később kiútvén a szabadság-harcz, Rákóczy Ferencz 1703. ezen saját jobbágyságaiból alakított palotásokból rendes katonaságot szervezett, s számukat meg bővítvén belőlök egy századot alkotott, mely az 1711-diki fegyverletételig oldalánál híven harczolt. Már az 1704. évi urbériben névszerint elősorolvák mindazon jobbágyságok, kik ötszázan felül a magyar seregbe soroztattak s kik közt a (munkácsiak kivételével) 157 palotás volt. Ez időtől fogva a drabantok, kik a vár fegyveresei közt kiválólag szerepeltek, többé nem emlittetnek; ezekből kerültek ki azonban az akkori hadjáratokban a karabélyos, gránátos és hajdu-katonák, kik mint gyalogos és lovas kuruczok egyaránt dicséretesen megállták helyöket s e tekintetben az oroszok és magyarok egyaránt kitüntek.

A szentmiklósi uradalomhoz tartozott 37 helységben szintén voltak a XVII. század végeig drabantok, kik uraiknak fegyveres szolgálatot tettek s a kenézek szintén drabantpénzt fizettek. Így 1691-ben találtatott tiz ily drabant és a kenézek fizettek ily díjúl 149 frt 40 krt, már akkor, midőn a jobbágyság és telek felénél több elpusztult.

Rákóczy bukásával a magán őrség intézménye is végkép megszűnván, a jobbágyság munkára való hajtása s egyéb végrehajtói teendők végett kerülők (circulator) tartattak, annál inkább, mert Mária Terézia alatt az urbéri viszony rendezése alkalmából a kenézek is a közönséges jobbágyság sorába helyeztetek. 1770-ben megszüntettek a kerülők is és szerveztettek a hajduk s illetőleg urasági huszárok, kik a munkácsi uradalomnál sárga dolmányt, ve-

res nadrágot és veres osákót, veres sárgaszínű sujtásokkal diszítve, továbbá aczél kardot, vállszijas fölténytáskát és szuronyos löfegyvert viseltek. 1788. évig a munkácsi és beregszászi gazdatisztségi kerületben a tisztségeknél és börtönöknél alkalmazva volt két káplár alatt 20 ily czifra hajdu, mely létszám akkor felényire leszállított; 1792-ben azonban ismét 26 hajdu és huszár szolgált egy káplár mint börtönfelügyelő mellett s beosztva voltak az egyes gazdatisztségeknél. Végre az 1848-diki rázkódtatás e hajdu-intézményt is megszünteté.

A munkácsi uradalom.

A munkácsi és illetőleg azzal a XVII. században egyesült szentmiklósi uradalom 42 mértföldnyi terjedelmű volt hajdan, s így az országban a legnagyobb birtokok egyike. Ez uradalmakhoz öt város és 180 helység tartozott s határos kelet felől Galicziával és Máramarosmegyével, délről Ugorsával és Kórodnál Szatmármegyével; nyugatról Szaboles- és északról Ungmegyével.

Itt is megvalósulva látszik a rege, mely a hajdani érdemdíjazásokról mesészerűleg szól, hogy t. i. a fejedelem arra érdemült hívének oly nagy földterületet adományozott, minőt a legmagasabb hegy ormáról átlátni lehetett. Az uradalmi birtok jelenleg az urbéri viszony nagyrészbéli rendezése és elkülönítése után 24 □ mértföldet, vagyis 138,000 hektárt tesz.

Más helyen kimutattuk, hogy Munkács tája a honfoglalás alkalmával Árpád birtokába került s így később is az Árpád királyok korában fejedelmi és hercegi birtokul szolgált, honnan az uradalom még későbbi időben is hercegségnek — ducatus-nak — czimeztetett.

IV. Bélának 1261-ki okmányából világosan kitűnik, hogy e vidék I. Béla (1061—63) birtokában volt. Egy 1263. évben V. István királytól kiadott okmányban pedig Munkács ugy említettvén, mint Szent-Miklós feletti hely (supra Munkács), ebből következtethetni, hogy e hely már akkor nevezetes pont volt a vidéken, különben tájékozásul nem érintetett volna meg.

Még 1318-ban is ugy említettik Munkács, mint királyi birtok,

ugyanis a mondott évben Ilsvai Leusziák nádor rendeletéből Som és Zápsony határai bejáratván, azok a munkácsi királyi birtokhoz tartozóknak nyilvánítottak. Majd Erzsébet királyné levelében találjuk, ki itt kolostorokat alapított, sőt 1332. évből már a munkácsi vár — castrum — várnagyául Dezső, beregi főispán említettik; egy 1342. évben kelt királyi rendeletben pedig Lajos meghagyja, hogy a lampert(bereg)szászi polgárok 10 ötven köbös hordó bort tartozzanak az ő munkácsi várához (ad castrum Monkach) szolgáltatni.

Ugy látszik, Koriathovics Tódor, podoliai herceg volt az első, kire a fejedelmi birtok szállott, kinek azt az 1354-ik évben Braklaw nevű várban kötött szerződés folytán hercegei czimmal adományozta Lajos király egyéb zempléni és máramarosi birtokokkal együtt s ekkor ez uradalom hercegséget képezett. Ő azonban nem sokáig birhatta azt, mert 1356 óta már kizárólag Erzsébetet, Lajos király anyját látjuk ismét az uradalom területén rendelkezni s Munkács ugy említettik mint királynői birtok (Villa regalis. Zichy-codex III. 16.)

1395. Mária, Zsigmond király neje és Erzsébet leánya elhunván, e király átvette a munkácsi uradalmat. 1397-ben Ujváron kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy Csák Miklóst (István fiát) temesvári grófot, ennek most nevezett atyját és testvéreit Györgyöt és Pétert az őket illető várú és beregi jöszágokba iktassa be. 1395. évben azonban ismét Tódor herceg tűnik itt fel, nevezetesen 1398-ban ő és rokonai Sarkad helység birtokába beiktattattak, 1401-ben pedig a király legfelsőbbleg oda utasítja a leleszi conventet, hogy Koriathovics Tódor podoliai herceg és Munkács ura panaszát a Kirsanóiak ellen vizsgálja meg. Tódor herceg, ki ez időben egyszersmind beregmegyei főispán is volt, ez idő óta folyvást birta Munkácsot, a szomszéd birtokosokkal gyakran viszálykodott s tisztel és rokonai, névszerint Kaffai Pán Endre és Helele várnagyai is voltak. 1414 óta pedig, midőn Tódor herceg elhunyt, ennek neje Annus (ducissa de Munkács) birtokolt itt 1418-ig, a midőn Pálóczi Máté, majd nemsokára azonban Lazarevics István szerb despota lépett az uradalom birtokába, kinek 1427-ben bekövetkezett magtalan halálával, azt királyi adományul kapta unokája Brankovics György, Ulk fia, (l. Pesty Fr. Brankovics.)

Az adomány levél szerint (mely a budai kincstári leveletárban, a 443. eszámúban 8. sz. a. őriztetik,) tartozott akkor a man-

kácsi uradalomhoz Munkács, Szász, Vári és Bereg mezővárosok, Rákos, Iváni, Izsnyéte, Gut, Ujfalu, Jánosi, Déda, Egrigy-Ujfalu, Ruszkócz, Gát, Lauka, Bubuliska, Lohó, Oroszfalu, Bartháza, Pisztrafalva, Medencze, Arthanháza, Lucska, Lányfalva, Kerepeczujfalu, Oláhkerepecz, Kereczke, Dragobartfalva. Sztánfalva és Kusnicza helységek; a fornosi részek, a munkácsi, (bereg)-szászi, guti és gáti vámok és a várii rév.

1439-ben Albert király alatt azon törvény hozatván*), hogy idegenek jószágai belföldieknek adattassanak, ez alapon a György, rácz despota birta munkácsi vár és uradalom is Pálóczi László, királyi ítélő mesternek adományoztatott**). Ugyanis Ulászló király Budán, július 26. 1440. kelt rendeletében meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Brankovics György hűtlensége folytán elfoglalt birtokot Pálóczi Lászlónak életfogytaig birandót, ünnepélyesen átadja s abba törvényesen beiktassa. E parancsban királyi emberekkül ajánlottak: Barlabási Vincze, Guthy János, Csarnarodai Kri-zogon, Kölsey János, Várdai Miklós és Domokos. A beiktatás ellenmondás nélkül történt meg.

Később viszálykodás támadt a Pálóczi család tagjai közt, nevezetesen László, Pálóczi Máté fiának, Simon, Péter és Jánosnak munkácsi, pataki és njhelyi birtokaikat, megyénkben pedig különösen Derezen, Csomonya és Dobrony helységeket feldulatván, ennek következtében 1441-ben azon királyi parancs menesztetett a leleszi konventhez, Pálóczi Simon, királyi főlovázmester javára, hogy a P. László (Imre fia) részére tett, Munkácsra vonatkozó beiktatásról szóló bizonyítványt ennek ki ne adja mindaddig, mig ő felsége az ügy állásáról kellően meg nem győződik s máskép határozni nem fog.***) Ez évben azután László az erőszakoskodásokért el is íteltetett.†)

Hogy e közben Munkács a ruszkai Dobó családnak adományoztatott volna, mint azt némelyek alaptalanul állítják, kétségbe vonom. E család birt ugyan már 1394-ben e tájon, nevezetesen Kis-Dobronyban††); 1499-ben pedig Dobó István fia János beiktatott Mátyusban a magtalanul elhalt Csabay Mihály után felkért részbirtokba†††), de Munkács birtokosául sehol sem emlittetik.

*) Corpus juris hung. I. 202. lap. 1439. 25. t. e.

**.) Lelesz. P. N. 42.

***.) Lelesz. A. A. C. I. No. 6. pag. 70.

†) Budai kam. levéltár, 792. és 24. sz.

††.) Lelesz. Prot. Met. Com. Ber. N. 41.

†††.) U. o. Prot. Introd. VIII. Lit. K. N. 7.

A Pálóczi családnál azonban Munkács csak rövid ideig volt, mert 1446-ban már Hunyadi János birtokában találjuk. Ő ugyanis ez évben egyik kiváltságlevelében Munkács mezővárosát magáénak mondja. Az uradalomtól elszakasztott több helység azonban még folyvást a Pálóczi család kezénél volt s ennek folytán történt, hogy Brankovics György tiszte Csáholai János azért, mert ura jószágainak egy részét, a Pálócziak birták, boszúból ennek Ardó, Derczen, Szerednye, Ignécz, Csomonya, Dobróka, Orlova, Horlyó, Mogyorós és Lengyelfalva helységeit fegyveresen megtámadta és feldulta, miért 1453-ban Pálóczi Simon panasza következtében elítéltetett. György Munkács birtokától örökre elesett ugyan, az Hunyadiaknak adományoztatván, azonban az országban még tetemes jószágokkal rendelkezett, mint az az 1454. 9. t. cikkből kitetszik, mely szerint megrendeltetett, hogy az ő és Czillei gróf jószágai, melyek után kincstári adó nem fizettetik, irattassanak össze.*)

1454-ben Várdai Miklós és Daróczi István (törvénytudó), ugy György, Márton és János perbe idéztetik malomvizi Kenderes Jánost és Szokolypét Péttert, munkácsi várnagyokat azért, mert a daróczi erdőrészeket Dédához foglaltatták, mely helység az uradalomhoz tartozott. A vizsgálatnál királyi emberül működött Borsvai Andorka Endre**).

Hunyadi János 1456. aug. 11. meghalván, Munkács s az ahhoz tartozó terjedelmes birtok özvegyére, horogszegi Szilágyi Erzsébetre szállott, ki azt haláláig, 1484-ig bírta. Ő e tájon személyesen is megfordult, mint az egy 1466-ki oklevélből kitűnik, melyben mondja, hogy Munkácsra azért jött, hogy az e várhoz tartozó jószágot megszemlélje s alattvalóinak elnyomottnak talált sorsán könnyítsen.

1458-ban tiltakozott Szilágyi Erzsébet a budai káptalan előtt az ellen, hogy testvére Szilágyi Mihály, Magyarország kormányzója Munkácsot, Nagy-Bányát, az itteni arany és ezüst bányákat, Tokajt, Beregszászt, Szatmár-Németit, Debreczent, Böszörményt, Dádát s más helyeket s birtokokat, melyek ennek előtte Hunyadi János birtokában voltak, elidegenitse, elajándékozza vagy elcserélje a maga, valamint érdekeltjei István rácz despota és Ilona, Lázár özvegye joghátrányára és kárára; ugy szintén eltiltja Istvánt és Ilonát is azok átvételétől és használatától és Mátyás királyt attól, hogy ehhez beleegyezését adja***).

*) Corp. jur. I. 211.

***) Lelesz, Prot. C. II. N. 49. 363. lap.

***) Budai kam. levéltár 1525. cs. 6. sz.

1463. Beregmegye szolgabírái: Gecsei Márton, Hetei Ferencz, Homoki Balázs és Bégányi László, valamint Cearnavodai Egyed, Nagybégányi Miklós és Lónyai András, kiküldött királyi bizottsági tagok benyújták jelentésöket az iránt, hogy a királyi rendeletnek megfelelőleg Szilágyi Erzsébet panaszára megtették a vizsgálatot az iránt, hogy Illosvay Karácson László a munkácsi várhoz tartozó s az orosz határokig és Sugó patakig nyuló erdőkben, a munkácsi, lompertszászai, beregi, várii, ujfalvi, dédai és jánosii jobbágyok és más vidékbelieknek ott makkoló sertéseit fegyveresen és hatalmasan megtizedeltette s ez által neki 1200 arany frnyi kárt okozott; az erőszakoskodás az összehítt kikiáltott gyűlésen a királyi és leleszi káptalani ember jelenlétében megvizsgáltván, Erzsébet a munkácsvári erdők birtokába visszahelyeztetett és Karácson hatalmaskodása miatt a királyi szék elé idéztetett*).

Nemsokára ismét a Dolhaiakkal keveredett viszálykodásba Erzsébet, ugyanis ő 1466-ban Guti Ország Mihály nádor előtt Dolhai Szaniszló fiai András és Mihály ellen foglalás miatt pert indítván, az határozottatott, hogy jöllehet a Dolhaiak, mint beigazoltatott, Kereczkét és Kusniczát erőszakkal el nem foglalták ugyan s azokat Makaria, Sarkad és Románpataka pusztáért cserében birják, de mivel e cserét sem Hunyadi János fiai, sem maga Erzsébet jóvá nem hagyták: ez okon a csere érvénytelennek kimondatván, a helységek a munkácsi várhoz visszakapcsolatnak**).

Általában Szilágyi Erzsébet itteni jöszágát nem csak új szerzeményekkel gyarapítá, zálogul átvevén 1461-ben kusali Jakcsi Jánostól ennek kaszonyi, kovászói, szernye ujfalvi, almási, benei, nagy és kis-muzsaji és oroszii részjöszágait***); beiktattatván 1465-ben a Dolhai Ambrustól testvérgyilkolás miatt elkobzott dolhai, zadnyai, bronykai, kusniczai, kereczkei és rókamezei (beregmegyei) és szurdoki, horoszaljai, polyanyai és sajói (máramarosi jöszágaiat†), valamint 1464. Nagy-Gut birtokáat††), hanem a munkácsi uradalmat új kenészek és helységek alakításával is öregbité. Így 1466. nov. 1-jén Munkácsen kelt okmánya szerint, Rutthy Dánielnek adott kenési kiváltságot Sztrabicsóra és 1475-ben Budán kelt irata szerint sztánfalvai Vajda Lászlónak és testvérei Tivadar és Gergely-

*) Budai kam. lev. 1525. esomó, 40. sz.

***) U. o. 1526. os. 4. sz.

****) Lelesz. Prot. Stat. II. B. N. 299.

†) U. o. XV. R. 93. sz.

††) U. o. 30. sz.

nek Erdőd nevű, most teljesen ismeretlen helységre nézve. *) 1466. okt. 27. kelt oklevele szerint, melyet szokása szerint ily bevezetéssel: „Nos Elisabeth, Serenissimi Principis Domini Mathiae Dei Gratia Regis Hungariae etc Genitrix, memoriae commendamus“ sat. állítá ki, a krajnai oláh községeknek adott különös kiváltságokat. Egy 1466-ki adománylevelében említettnek vártisztjeiül: Gyarmathy László (Balás fia), Szilvay Miklós, Themesközy János és Keszi Balás deák várnagyok, valamint Udvary Antal, kinek Guton egy udvartelket adományozott októberben, midőn, ugylátszik, huzamosb ideig itt tartózkodott.

1482. Erzsébet meghagyta Csetneki János és Farnosi László munkácsi várnagyainak, hogy az általok megkárosított szomszédos nemes birtokosoknak elégtételt adjanak s a Pálócziaknak azon 300 arany forintot, mely az Ardóból Beregszászba átment 24 jobbágyért nekik járul hajtásá be**).

Erzsébet halála után Mátyás Pozsonyban 1484. kelt iratában a munkácsi uradalmat fiának Hollós Jánosnak és férfimaradékainak anyja, Sz. Erzsébet végrendelete értelmében s neje Beatrix beleegyezésével adományozta. Ez adományozott munkácsi uradalomhoz tartozott a város és a városon kívül Vári, Szász, Bereg, B., Ujfalu, Jánosi, Déda, Gát, Gut, Nagy és Kis-Lucska, Sztrabicsó, Kisfalu, Isnéte, Oroszváros, Iványi, Rákos, Bobuviska, Ruszkócz, Kajdanó, Lohó, Lauka, Viznicze, Makarja, Sarkad, Pisztraháza, Szánfalva, Kis-Kerepecz és Dragabartfalva***).

1487-ben eljegyeztetvén Corvin János Blanka, Mária, Galeaz János milánói herceg testvérével, Mátyás király a Girardis János Antal közjegyző és herceg-kancellár által Bécsben kiállított hiteles okmány szerint, a fiának adandó házassági ajándék fejében leköté az ausztriai hercegséget és Magyarországon a munkácsi hercegséget (ducatu de Munkách), Debreczent s tartozékait: Gyulát, Marótot, Garát, Futakot, Bajmóczot, Cseriogot, Turóczvármegyét, Szklabina várát tartozékaival és Hunyadvármegyét. A tervezett házasság azonban később elmaradt. †)

Történt, hogy Hollós János, midőn atyja halála után Budáról alvidéki jószágaira utazott, Tolnáme gyében, Szabaton falu határában, Csontmező nevű helyen őt Kinizsi Pál fegyveres kézzel megtá-

*) Munk. urad. urb. 1649.

***) Budai kam. lev. 1557. cs. 65. sz.

****) U. o 1094. cá. 18. sz.

†) Századok 1870. IV. f.

madván, embereivel körülvevén s az összecsapás után legyőzvé s megfutamtván, több emberét megölé s minden nála talált tárgyak-tól megfosztá; ezek közt voltak azon iratok is, melyekkel jogát a Munkács, Solymos, Lippa és Medve várakra, Rokonok és Lokavecz kastélyokra nézve igazolható és mikre annyival inkább szükségé volt, mert birtoklatát Geréb László erdélyi püspök és Vingárt Geréb Péter ellen kelle védenie, kik Munkácsot felkérték, valamint-hogy Bánffy Miklós Solymost és Lippát, Tuz János fiai Alfonz és Miklós Medvét, Rokonokot és Lokaveczet követelték*) s kikkel idővel csakugyan meg is gyűlt a baja.

1495-ben Hollóstól a munkácsi birtok Ulászló királynak Budán kelt okmánya szerint Csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és testvére Ernuszt János (Ernuszt Bán besztercebányai gazdag bányabérlő fiai) részére zálogczimen adományoztatott. A leleszi konventhez e tekintetben menesztett beiktatási parancsban előfordulnak kijelölt királyi emberekül: Guthi Balázs és János, Matucsina Miklós, Jakcsi László, Gyerkeni Imre deák, Filpesi György és Bessenyei János deák. Ez irat szerint tartoztak akkor a munkácsi várhoz és illetőleg uradalomhoz: Munkács, Lompertszász, Orosz-vég, Lauka, Lohó, Bobovisese, Lipnicze, Ruszkócz, Kajdanó, Rákos, Iványi, Nagy-Lucska, Sztrabicsó, Gorond, Isnéte, Gut, Gát, Jánosi, Déda, Vári, Bereg, B.-Ujfalu, Sarkad, Medencze, Ardánháza, Tökés, Hátmeg, Závídfalva, Drágabártfalva, Sztánfalva, Lánfalva, Oláh-Kerepecz, Makaria, Bartháza, Pesztrelháza és Kis-Ujfalu. A beiktatáshoz meghívtak érdeklett és határos birtokosokul: Kisfalvi János és Imre, Imre fia Lukács, György, János, Miklós és Mihály; Kerepeczi Miklós, György és Imre, Klacsanói Gallis István, Dávidházi Lénárd, Mihály és Miklós, Pósházi Bálint, Daróczi Márton és István, Bégányi Simon (ki Pálóczi Antalnak ignézi tiszte volt), Guthi Balázs, Supán János, Guthi Pál, Madarász János (Perényi Imre szentmiklósi tiszte) és Kovászói Matucsina Miklós. Az ünnepeles beiktatás ellenmondás nélkül történt.**)

Ezek azonban az uradalmat nem sokáig birhatták, mert ez évben (1495.) már Geréb László, erdélyi püspök birtokában találjuk Munkácsot, ki Lompertszászon (in festo ascensionis Domini), könnyebb kezelés végett testvéreére, vingárti Geréb Péter országbíróra ruházta azt át, ki azt tetteleg birtokolta is. Így 1498-ban megerősíté a beregmegyei erdődi kenézséget, mely iratban ő Szilá-

*) Budai k. l. 1526. cs. 48. sz.

**) Lelesz, Stat. III. C. N. 11.

gyi Erzsébetről így emlékszik: „Materna nostra felicis memoriae“; a várról pedig: „Castrum nostrum Munkács.“ Csakugyan ő az 1498. 22. t. cikkben elősorolt főnemes birtokosok közt is említették, kik birtokaik arányához képest, bizonyos számú fegyvereseket kiállítani köteleztettek. Geréb 1499-ben magtalanul elhunván, Munkács Ulászlóra szállt, ki abba 1504. évben a leleszi konvent által zálogczimen béltéki Drágffi Györgyöt beiktattatta. A Hetei Boldizsár királyi ember és Miklós áldozár által eszközölt beiktatásnál ellenmondott Csáktornyai Zsigmond püspök*) Ez okmány szerint beiktattott Drágffi Munkács, Lompertszász, más-kép Beregszász, Munkács-Oroszvég, Iván, Rákos, Kis-Oroszfalu, Svethe (most ismeretlen helység) magyar és Sztánfalva, Laál(Leány)falva, Drágabártfalva, Románpataka, Medencze, Ardánfalva és Hátelő (ma Hátmeg) oláh és Kereczke és Kusnicza orosz helységek birtokába.

1503-ban jóváhagyta Ulászló király a Zsigmond pécsi püspök és testvére Csáktornyai Ernuszt János közt egyrészlől és másrészlől Hollós János lipói herceg, Dalmát, Horváth és Szláv országok bánja közt létrejött azon egyezséget, mely szerint Ernuszték H. Jánosnak s utódainak a munkácsi uradalomhoz való jog átengedéseért, a pécs-váradai konvent előtt tett bevallás szerint, átadják azon jogukat, melyet ők százezer arany forintban zálogczimen a vingárti kastélyra, fogarasi vár felére, Horogszegre, Telekre, Eszék város felére, Drazad és Hagymás valpómegyei helységekre, Gara-kastélyra, Cserna, Darócz és Szentmiklós körösmegyei falvakra nézve birtak; megállapítván, hogy mivel Valpó vára és a szombathelyi kastély, Bodola (Baranyában) és a Valkómegyében fekvő atyai kastély Geréb Péter özvegyének kielégítéseül már is átadatott s azok csak ez özvegyenő magtalan kimultával fognának ismét rájuk visszaszállani: ezekhez való jogukat is Jánosra ruházzák.**)

1505-ben volt Munkácson várnagy banjai Both István, kit Nagybégányi Simon a nagybégányi határon fekvő Lukahegye nevű kaszáló elfoglalása miatt megperelt.***)

Drágffi azonban alig veheté át e terjedelmes uradalmat, midőn azt Ulászló király ismét visszavette s királyi nejének Candalei Annának jövedelmi forrásul adományozta. E francia királyi házból származott fejedelemnő mindjárt birtoklata kezdetén, Budán, 1505.

*) Lelesz, D. No. 220.

**) Budai kam. levélt. 1527. es. 10. sz.

***) Lelesz, Prot. A. A. k. 550. lap.

(in dominica Invoeat.) megerősítette Hollós János és Szilágyi Erzsébetnek Kozma nagy-lucskai kenéz, testvére Gergely és néhai Elek gyermekeit illető kiváltságleveleit; valamint Budán, 1506-ban (Sabbatho post fest. S. Georgii Papae et Conf.) a sztánfalvai vajda kérelmére annak szabadalom leveleit s a krajnai oláhok kiváltságait is. Ez évben a királyné ifjan elhalván, Munkács Ulászlóra szállt, ki azt várnagyai által kezelte. Ez évben Komlói Péter és Mihály törvényszék elé idéztették Csaholi Ferencz munkácsi várnagyot és klacsanói Gallis Istvánt, beregmegyei alispánt azért, mert a komlói határból, Liget nevü erdőből 15 ökrét erőszakkal behajtották.*)

1512-ben volt a munkácsi vár korinányzója Várdai Ferencz, váci püspök, mint az a Rakomazi Gergely és Szentmihályi András deák várnagyok által azon évi András napján Lázár nevü kenéz részére Lázárfalva (Viznicze) nevü helység alakítása végett kiadott okmányából kitünik.**)

Az 1514. évi országgyűlésen (3. t. cz. 8. §.) elhatároztatott, hogy Munkács és Diósgyőr koronai birtokokul szolgáljanak, a király jövedelmét képezzék s a többiekkel együtt elidegeníthetlenné maradjanak. E törvény alkotására alkalmul szolgált Ulászló király tékozlása, ki oda vitte a dolgot, hogy kamarája üres, egy falat enni és egy korty inni valója sem volt. Bizonyoságot tesznek erről: Dubravii Hist. Boh. lib. 31. Joachimi Currei Annal. Silesiae; Heberstein, Heltai Gáspár, Istvánfi Miklós és más írók. Nevezetesen Dubraw ezt mondja: „Uladislaum regem per conniventiam et prodigilitatem suam ad eam non semel redactum fuisse egestatem, ut nihil in penu esculenti, nihil in cella vini reperiret, cogereturque aliunde sibi prandium emendicare.***)“

Folytatólag az 1518. 14. t. cz. szerint†), a bácsi gyűlésen elhatároztatott, hogy Munkács, Ó-Buda, Tata, Komárom, a Jászság és Kunság, ugy Kós és Csepel szigetek, Sámbock, Salmár és Kesző mezővárosok a király udvartartására, konyhai szükségleteinek fedezésére fordíttassanak, nehogy ő mint eddig hiányt szenvedjen és hogy azok a budai felügyelő által kezeltesse. Itt egyszersmind végeztetett (1518. 7. t. cz.), hogy a királyi javak, melyek nagyobb-részt elzálogosítva egyes urak kezén voltak, váltassanak ki, s mind e végre, mind a végvárak jókarba állítására, két év alatt minden telektől 2—2 forint szedessék adóul.

*) Lelesz, Prot. A. A. 847. lap. 44.

**) Munk. urb. 1649.

***) Lib. 31. C. 31. id. M.

†) Cerp. Jur. Hung. I. 341. lap.

Zsiradékot és bort Munkács szállított a király konyhájára; e kintetben a munkácsi vár és uradalom birtokosa, II. Lajos király Budán, 1518. Szörény és Vida napján kelt okmányában, a munkácsi, beregszászi és várii bírák és lakosok azon panaszára, hogy a végtelen zaklatás folytán pusztulnak, elrendelte: hogy évenként két szekérnyi terhen kívül több zsirt és élelmet saját költségökön Budára szállítani ne köteleztessenek; hagyja egyszerűen a várnagyoknak és megyei alispánoknak, hogy a népet nagyobb teherviselésre ne szorítsák*).

1521-ik évben Munkács, Mária, II. Lajos király nejének birtokába jött az 1515-ben I. Miksa császár és II. Ulászló király közt keletkezett egyezmény alapján. E szerint elhatározták még akkor a fejedelmek, hogy Anna, Ulászló leánya valamelyik császári herceghez, Mária, Miksa unokája pedig Lajoshoz menvén házastársul, jegyajándékol kölcsönösen kétszázezer aranyat kapjanak, oly módon, hogy azt a házasok ne készpénzben egyszerre vegyék át, hanem az e végből kijelölendő uradalmak jövedelmeiből évenként 25 ezer aranyat huzzanak, sat. Ily jövedelmi forrásul megállapított Mária részére Magyarországon a munkácsi váron s ahhoz tartozó uradalmon kívül még Huszt, Máramaros vármegyében a sókamarával, Körmöczbánya és az ó-budai uradalom, Csehországban pedig Duvor, Hradecz, Jeromir és Chrudin városok; egyuttal megállapított a két ház örökösödése is itt és Csehországban, mi később az ösmeretes mondatnak: „Bella gerunt alii, tu felix Austria nube“ — szolgált alapjául.

1522. II. Lajos király nejének fenntartására és fényének növelésére adományozta Selmeecz, Besztercze, Körmöcz, Bukancz, Dilu, Királyhegy, Libet, Breznóbánya és Korpona városokat, az ottani arany és ezüst bányákkal együtt, nem különben Zólyom várát, Ó-Budát, Csepel-Szigetet, Kevi mezővárost, a máramarosi sóbányákat, Husztvárat és várost, Rónát, Szigetet, Técsöt, Visket, Munkács várát és várost, Beregszászt, Várit, Diósgyórt, Miskolczot, Mohit, Mezőkövesdet és Kereszttest**). Ez évben volt Mária királyné munkácsi várnagya Tomory Lőrincz, kinek közbejöttével perbe idézték Ilosvai Miklós és János berzenczei Bornemissza Jánost uradalmi főnököt azért, mert a vár tisztei a bródiaktól a kilenczedet magoknak követelték s a Kisfalud felőli Hát erdőbeni makkot felétették s ott önkényesen határjeleket emeltettek***).

*) Beregszászi városi levéltár.

***) Budai kam. levélt 1883. cs. 89. sz.

****) Lelesz, Prot. A. G. pag. 335. N. 15.

1523. említették várnagyul Bethlen János.

1523. megerősíté Mária a krajnaiak kiváltságait, valamint Lászlót a sztrabiosói soltészságban, mely okmányban*) alvárnagyokul Fornosy László és Csetneki János említettnek. Továbbá megerősíté a következő soltészokat 1526. Orbán pápa ünnepeén Budán: a lázárfalvit és szerencsfalvit, mely utóbbit azon évben munkácsi várnagyai (comites et castellani castris Munkács) Arthandi Pál és Somlyói Báthory István már előbb alakítottak**).

1529. Zápolya királyi adománylevelével mellett a munkácsi uradalmat somlyói Báthory Istvánnak és örökösének Szatmárnémetiért és hű szolgálatai díjazásul adományozta***). Báthory tetemes javításokat is tétetett e várban, a felső udvarban levő körfalat, melyen a Báthory-család kőbemetszett czimere ma is látható és a lépcsőt, mely a legfelsőbb udvarba vezet, ő építteté. Birtokosa maradt ő a várnak és uradalomnak 1531-ig, midőn mint erdélyi vajda elhunyt. Akkor ismét Zápolyára esett vissza, ki még 1530. Ártándi Pálról a kapitányi hivatalt Büdi Mihályra és Valkói Mihályra ruháztatá). Tettleg azonban az uradalmat Büdy Mihály bírta zálogkezimen illetőleg haszonbérben Máriától. Zápolyát Munkács birtokában az 1538. nagyváradi békekötés is találta, melyben elhatároztatott, hogy egyelőre mindkét fél birja azt, mit elfoglalva tart, azonban 1540 Zápolya elhunyván, Ferdinánd az özvegytől, Izabellától az ország átadását kieszközlé, oly feltét alatt, hogy míg ennek kiskorú fia János Zsigmond herczeg atyai, Izabella özvegyi jószágait átvehetné Ferdinánd nekik Pozsonyt, Nagy-Szombatot és Nyitrát évenkénti 35 ezer forinttal adja kárpótlásul.

Hogy 1540. Ferdinánd csakugyan Munkács birtokában volt, kitűnik az azon évben a munkácsi várban (Sabatho proximo [ante dom. Misericordise) a leleszi konventhez intézett parancsából, melyben meghagyja, hogy a várhoz tartozó dédai birtokot Büdy Mihály, beregi főispán és várfőnöknek hű szolgálataiért adja át, oly feltét alatt, hogy azt elne idegenithesse, míg neki más hasonló jószágot adományozand. A beiktatáshoz királyi emberekül kijelöltek Guthi András és Benedek, Ugrai István, bégányi Sárközy (Zárkeuzy) Gergely deák, Klacsanói Gallis János és István. A be-

*) Munkácsi 1649. urb.

***) U. e.

****) Munkácsi koronai perben 26. sz. melléklet, Budai kam. lev. 746. cs. 31. sz.

†) U. e. 1019. cs. 8. sz.

iktatásnál ellenmondott Kovászói Mathuznay Pál (Ferencz fia) atyja és testvérei, György és Gábor nevében*).

1545. Ilosvay János és Ferencz a Hát iránt ismét Büdy Mihályval perelvén s ekkor a határt is Medence és Tökés (Töke háza) közt bejáratván, végre 1546. a nádori szék előtt megegyeztek, hogy a régi állapot 200 frt kötbér mellett fentartassék.

János király végrendeletében kiskoru fia gyámnokául svaklini Petrovics Péter temesvári várnagyot és a sajlóádi szerzetesből lett nagyváradai püspököt, Utjesenics Györgyöt (Martinuzzit, köznéven: Györgybarátot) kinevezvén, ezek Ferdinánd titkos unszolására fondorkodásaikkal Izabellát Erdélybe költöztették, elébb Budát is II. Szoliman kezére játszván. Itt azután Izabella késztetett nem csak Erdélyt, hanem magyarországi birtokait is véglegesen Ferdinándnak átadni, ki Zsigmond Jánosnak ősi javain kívül, 1547. Oppeln, Ratibor, Sagar és Préb herczegségeket adá ősi birtokul s leányát Johannát igéré feleségül; Izabellának ellenben százezer aranyat rendelt kifizettetni. A birtok átvételében a király részéről Werner György sárosi várnagy és Dessewffy János biztosok működtek, kik 1549. jelentést tettek arról, hogy a Munkács, Huszt várak és a máramarosi sókamara visszvávetele körül, valamint Büdy Mihály özvegye Ártándi Anna, ugy Mária királyné biztosai közt nehézségek merültek fel**).

Izabella 1552. juniusban áadván Kassát is, Petrovics Péter-től és Csáki Mihálytól kísértetve, elébb Lengyelországba, azután Szileziába költözött. Ferdinánd ennek folytán Petrovics Péternek szolgálatai jutalmául Munkácsot s az ahoz tartozó uradalmat eltartatására adományozta.

Petrovics birtoklatának idejében a munkácsi várhoz tartozó középvíznicezi kenézséget 1554. és a bubuliskait 1555-ben Lugoson kelt okmányaival megállapítá; ez utóbbi iratban várnagyokul Nagylaki Mátyás és Possogi Bertalan, tisztartóul pedig Csák Ambrus deák emlittetnek. Ez oklevelek bevezetésében a kiállító így írja magát: Nos Petrus Petrovicz de Suraklyu, comes ac Dominus in Munkacz etc. Memoriae commendamus sat.***)

Mária, 2-dik Lajos özvegye, ki mint főnebb emlitém, még férje életében Munkács jövedelmeinek birtokában volt, ettől az idő folyamában elsodortatván, kárpótlás iránt Ferdinánd királyval egyez-

*) Lelesz, Stat. B. No. 138.

***) Budai k. l. 412. cs. 47. sz.

****) Munkácsi 1649. urb.

kedésbe bocsátkozott. Mária, 1552-ben egyik levelében*) tudatja meg bizottja Eyczing Ulrikkal, miként a munkácsi uradalom hasznobére körül felmerült nehézségek miatt, kész azt más alkalmas uradalommal fölcserélni s őt ez ügy elintézésével meg is bizta. Az új uradalomnak, mondja, legalább három ezer magyar forintot kell jövedelmeznie, mert Munkács, noha azt a háborus idő miatt jelenleg csak 1800 frtért adta Büdyéknek hasznobérbe, közönséges időben 4500, békében pedig hétezer magyar forintot is jövedelmez. Mire Eyczing azt tanácsolja Máriának, hogy cserében a munkácsi uradalomért a bajniczit követelje Ferdinánd királytól. Ez menti magát Mária előtt, hogy a közjó miatt kénytelen volt Munkácsot Petrovicsnak adni, hogy bár az augsburgi egyezséget nem akarja megszegni, kárpótlásul Munkácsért nem adhat mást, a likavai uradalomnál.

Hogy a munkácsi javakat ekkor még mindig Büdy Mihály kezelte, kitetszik Ferdinándnak Pozsonyban, 1552. mártius 15. Büdy munkácsi uradalmi főnökhöz; László, munkácsi g. püspök kérelmére intézett rendeletéből. Ő 1532-ben Ártándi Pál gyászos halála óta viselte a megyei főispáni hivatalt is s bérlette az uradalmat; a várnagy volt egyébiránt Kozár Márton, kinek a Büdy testvérek 1551-ben Bodolón egy nemesi udvartelket ajándékoztak.

Ugyanazon évben biztosítá Ferdinánd Büdy Mihály özvegyét, Artándi Annát, hogy Munkács váráért, melyet Mária királyné neki 15 évre zálogba adott s ő Ferdinándnak átengedett, Bodókö váralját vagy valamely akadály esetére a helyett másutt száz telekből álló birtokot adományozand.**)

Izabella e közben magát kijátszva látván, 1556-ban Szulejmann Ozmán fővezérhez fordult, ki őt pártfogásába vévén, Zsigmond Jánossal együtt Erdélybe visszahelyeztette és akkor ismét a munkácsi vár birtokába jött. Ferdinánd a munkácsi uradalmat tartozékaival Izabellának átengedni kényszerülvén, 1557—1558-ban ifjabb Büdy Mihálynak addig, míg a megígért száz jobbágytelekből álló jószágot megnyerhetné, Várit és Bereg városát adományozá s őt a munkácsi vár bérletéről biztosítá.

Nyoma van annak, hogy 1558. évben I. Ferdinánd király ruszakai Dobó István, Domokos, János, László és Miklósnak a Likavai János magtalan kimultával rájuk szállott lévai uradalom helyett a munkácsi vár és tartozékaihoz való jogot adományozta,

*) Hatvani, Monumenta Hung. Hist.

***) Munkácsi koronai per, 3. sz. melléklet.

mit azonban ők tétleg soha sem birtokoltak. (Budai. kam. levélt. 797. cs. 42. sz.) 1560-ben pedig számos hont- s bodrogmegyei helységet adományoz Dobó Istvánnak addig, míg a munkácsi vár visszafoglalásával neki ez uradalom adathatnék át.

Zápolya János a munkácsi uradalmat birván, 1562. ápril 23. Gyaluvárban kelt oklevele szerint, megerősíté a krajnajak régibb kiváltságait, azon évi január 3. Gyulafejérváron kelt iratával pedig kenézi kiváltságot adott Balog Demeter mogyorósi lakosnak, a végből, hogy Balázsfalvát megnépesítse. Ez okmányban*), a munkácsi vár főnökeül Dacso Tamás, várnagyul Galteowy Ferencz és udvarbiróul Kerepeczi Demeter említettnek. Ugyanazon évi április 24. Gyaluvárban kelt levele szerint, kovászói Mathuznai Péter beregmegyei birtokait összes jogaival együtt azért, mert a császár érdekeit minden ügyekezetével előmozdítá, elkoboztatta és Galteowy Ferencznek további jóakaratiáig adományozta.**)

1564. (feria 2. post Dom. laetare) Kolozsváron kelt okmánya szerint, Berilla Gergely poroskói lakosnak szabadalmat ad, hogy a Szalay Kristófnak határozatlan időre („usque ad beneplacitum“) átengedett Bubuliska nevű a várhoz tartozó helységbe telepítvényeseket szállítson. Ez iratban munkácsi uradalmi főnökül Bornemissza Benedek és udvarbiróul Fejérvári Tamás deák (Albensis) említettnek.***)

1567-ben Miksa király elfoglalá Munkács várát Zápolya seregétől s azt ung- és beregmegyei közérővel kijavittatá. 1568-ban igazgatója az uradalmat Szentjánosi Lajos, főnök (praefectus) és beregi főispán, ki azon évi febr. 4-én Munkács várában kelt iratában Koczán nevű kenézt feljogosítá, hogy Dunkófalvát megnépesítse; azon évi szept. 5-én pedig Besi András Kis Iván nevű helységre nézve.†) Sajátságos, hogy Szentjánosi is az oklevelek szerkezetét ily fennhangu irálylyal kezdé: „Nos Ludovicus de Szent János, Praefectus arcis Munkacz, damus pro memoria sat.“, mi ugy látszik akkor nem csak a fejedelmeknél, hanem alantas hivatalnokoknál is divott.

1573. évben Miksa király a munkácsi várat s uradalmat Mágócsi Gáspárnak, a közelebb lezajlott nehéz időkben Ferdinándnak volt gyulai és később Miksa király egri hű kapitányának s egyszersmind hevesi, borsodi és tornai főispánnak adatta tiz évre

*) 1649. urb.

**) Pesty Frigyes közlése a budai k. levéltár irataiból.

***) 1649. urb.

†) U. o. 260. 299. lapokon.

42 ezer magyar forintért oly feltétel alatt, hogy a birtok haszonélvezete által évenként 4200 forint törlesztessék a zálogösszegeből s így tíz év múlva a jószágot és várat ingyen tartozzék ő felségének visszabocsátani. Ez okmányban említetik, hogy a vár épületei ezer forintra becsülvék s Mágócsi azokat csak a király engedelmével változtathatja vagy bővítheti. Ha ellenség miatt őrséget kellene a várba helyezni, ugy Mágócsi köteles legyen bármily nemzetiségű királyi katonákat a várba bebocsátani, mit unokái, András és Gáspár, valamint a vár tisztjei is esküvel elfogadni tartozzanak; ugy azt is, hogy sem az erősséget, sem abba helyezendő hadi szereket és lövegeket, sem titkon, sem nyilván nem játszandják az ellenség kezére, hanem minden tekintetben ő felségének és utódainak tántoríthatlan hűséggel szolgálандnak.

Mint hogy pedig Nagy-Bereg és Vári e korban Büdy Mihály és Farkas kezein voltak, azokat 20 ezer forintért átengedték a királynak, ötezerben adományul kapván a magtalanul elhunyt Guthi Ország Kristófról a koronára szállt Atya, Adony, Hetyen és Kerecseny helységeket. Büdyék 1575-ben felvevén a Szepesi kincstártól a 20 ezer frtnyi zálogsummát, tetteg visszabocsáták a nevezett két mezővárost a királynak az azokra vonatkozó irományokkal együtt. *)

1578-ban törvénykezett Mágócsi a szomszéd szentmiklósi uradalom birtokosával, Telegdi Mihálylyal, némi megtagadott jobbágyi tartozások miatt, mit Szentmiklós leírásánál körülményesebben előadandok.

1579-ben II. Rudolf alatt czoborszentmihályi Czobor Imre, nádori helytartónak Nagyidán (3. post. fest. assumpt. Mariae virg.) kelt adománya szerint, a munkácsi birtok 31 ezer forintért Mágócsi Gáspárnak és Andrásnak ujabban tíz évre zálogul adatván, a leleszi konvent által eszközözlendő beiktatáshoz kijelöltettek királyi emberekül: Tarnóczy Simon, Bégányi György, Komlósi Gáspár, Bilkei Máté, Halábori Pál és Kürtösi György. Az ünnepélyes beiktatáshoz pedig meghivattak érdekelt szomszédosokul, munkácsi Nylas Mihály deák, Péterházi Mihály, Halábori Pál alispán, Ormány István, halábori Kasza Péter, hites táblabíró, kisguti Fornosi György főszolgabíró, Guthi Imre, girsanói Gyrseny Tamás, Kerepeczy Lukács és György, Pósházi Mátyás, máskép Csömöri Zay, pósházi Nyiri Ábrahám, Kerepeczi János, (Kerepeczi Demeter deák árváinak nevében is), Szarka Balázs, Lónyai Péter, Pethus Péter, Bilke

*) Leleszi kiadvány.

Máté; Klacsanóról: Dehine István, Mihalka János, Gallis István; Kerepeczről: Csapó Márton, Kerepecki György, Ferencz Mátyás, Fábian Bálint, Kerepecki István bíró sat. A beiktatásnál ellenmondott Telegdi Mihály szent-miklósi birtokos, mert Mágócsi oly részjóságokat és határokat is igényelt, melyek az ő szentmiklósi kastélyához tartoztak.*)

1580-ban Rudolf ismét további négy évre iratja Mágócsira a munkácsi jóságot, úgy, hogy ennek lejártá után összesen 49 ezer forint törlesztéseig birhassa haszonbérben a jóságot.**)

Mágócsi 1579-ben Kelemen és Puznyákfalva, 1582-ben Rákos és 1583-ban Jobbovicza uradalmi helységekre nézve állított ki kenézleveleket, az illető magyar szövegű okmányokat így kezdvén: „Nos Caspar Magóchy, Sacrae Caesar Regiaeque Mattis Consiliarius ac Cottus Torna et Beregh Comes sat.“, s azokban megemlíti, hogy ő felsége birtokát öregbiteni óhajtván, feljogosítja az illető kenézt a helység megnépesítésére.

1584. június 11-én legfelsőbbleg kiküldetett a munkácsi és szent-miklósi uradalmak közt peressé vált határok megállapítása végett egy bizottság, melynek tagjai voltak: Mathysi István, nagyváradi püspök, gróf de Nagarolis Ferdinánd, felsőmagyarországi főkapitányi helyettes, Nagyváthy Ferencz, a szep esi kamara tanácsosa Prépostvári Bálint cs. k. kapitány és Darhócz Pál, királyi biztos.***)

1585. ismét vizsgálatok eszkeztettek a munkácsi és szomszédos szentmiklósi uradalmak birtokosai közt az erdők használata miatt felmerült viszálykodás iránt. A leleszi konvent küldötte által kihallgatott számos tanuk közt előfordult Bay Ferencz is, ki akkor 65 éves volt s állítá, hogy akkor, midőn néhány év előtt ő munkácsi várkapitány volt, a két jóság egy uradalmat képezett.

1586. Mágócsi G. végrendeletileg nejének Horváth Annának hatezer aranyat, hatezer tallért és Vámosujfalu helységet, a beregszászi kuriát, a vizsolyi és bányácskai jövedelmekkel együtt hagyta; Kigyóst és kétezer forintot Kátai Ferencz nevű szabadosának, kinek anyja volt idősb Mágócsi András leánya; Mórícz Baláznak hagyta Muzsajt és a szőlőket szintén kétezer forinttal; Munkácsot, Tornát s egyéb vagyonát és összes ingóságait Gás-

*) Leleszi levélt.

**) U. o.

***) Budai k. l. 1456. cs. 1 sz.

pár és Ferencznek, ifj. Mágócsi András és Alaghi Judit fiainak, ezeket a Móri és Kátai várományosaiul is tevén*.)

1588-ban már Bákozy Zsigmond birtokában találjuk Munkácsot, ki Mágócsy András özvegyét Alaghi Juditot nőül vevén, ennek kezével a jószágot is átvette; s kinek, valamint Mágócsi Gáspár és Ferencznek Rudolf király az uradalmat 30 ezerben elzálogította, mely zálogpénz később szaporittatván, csakhamar 103 ezer forintra emelkedett.**)

1590. Rudolf biztosítja Rákóczy Zsigmond grófot és Mágócsi Gáspár nevezett jog utódait arról, hogy tőlük a munkácsi várat s tartozékát addig el nem veszi, míg az azt terhelő 123,550 magyar forintot, melyeket ők részint ő felségének kölcsönöztek, részint az egri várhoz tartozott Vámos-Ujfalu, Kenderes, Szentmarja és Sajóhidvég kiváltása fejében kiadtak, nekik vissza nem fizeti.***) Sőt egy év múlva a király a fentebb említett összeghez és 3000 aranyhoz ujabban 25 ezer forintot felvévén, a munkácsi uradalmat nekik 15 évre visszaválthatlanul lekötötte.†)

Az 1591-évből kelt záloglevélben említették, hogy a 155,350 forintra rugó zálogösszegben foglaltatik a 3 ezer aranyon kívül, a zálogbirtokosok által lefizetett 7 ezer tallér és 17 ezer forint, azon ötezer tallér, melyeket a szepesi kamara a vár javításáért beszámított s azon százezer forint, melyeket 1589. a császári sereg zsoldjára fordítottak sat.††)

1599. Fornoszi Gergely, Oroszi Tamás, Bégányi György és Hetei szolgabírák, valamint Péter deák hites jegyző által összeírtattak a Rákóczy Zsigmond munkácsi birtokához tartozó helységekben levő taxális jobbágyházak. E jegyzék szerint volt Munkácson 156, Beregszászon 185, Váriban 137, Beregen 73, Alsó Vereczkén 48, Kaszonyban 50, Ujvároson (Beregszászon) 12, B. Ujfaluban 33, Sarkadon 19, Dragabartfalván 46, Mocsárkán 1, Oroszvégen 21, Munkács Ujfaluban 11, Kendereskén 7, Gorondon 20, Isnétén 50, Lueskán 30, Sztrabicsón 83, Pisztraházán 36, Leányfalván 22, Fogarason 27, Závidfalván 35, Hátmegén 1, Péterfalván 2, Kelemenfalván 14, Tökésen 1, Szajkófalván 1, Szerencsfalván 2, Deskofalván 2; továbbá előfordul: Feketepatak 5, Ardánháza 24, Medencze 11, Nyiresfalva 13, Kassafalva 2, Kis Sarkad 1,

*) Budai kam. levélt. 746. cs. 19. sz.

***) U. o. 624. cs. 27. sz. és 745. cs. 38. sz.

†) U. o. 612. cs. 25. sz.

††) U. o. 1750. cs. 28. sz.

†††) U. o. 746. cs. 8. sz.

Papgyörgyfalva 1, Muzgafalva 1, Kut 6, Bába falva 3, Babosfalva 1, Delegánfalva 1, Kis Lucska 1, Vanikófalva 1, Uszkofalva 1, Klastromfalva 1. Koresova 5, Sztánfalva 21, Dobrovicza 3, Szolanovics 4, Bukovinka 1, Vusnik 3, Bresztó 2, Paszika 3, Nagybisztra 3, Roszos 3, Plávia 7, Koziva 3, Melnicsna 6, Busnicza 3, Szolocsin 3, Kisbisztra 5, Olenyova 10, Izvor 3, Bergócz 2, Timsor 2, Uklina 10, Rosztoka 1, Kicsorna 1, Hazugafalva 1, Nagy Iván 16, Kis Iván 20, Rákos 21, Csürfalva 3, Kulinkófalva 1. Cserlenó 13, Nagy Boboliska 1. Fejér Ágostonfalu 1, Kislányfalva 2, Csertész 1, Romocsafalva 5, Nagy Balázsfalva 14, Vulsinka 1, Szerencsfalva 4, Kis Mogyorós 8, Ilkofalva 1, Kosztrubácsfalva 1, Kislohó 4, Nagylohó 8, Kisdobrovicza 1, Fedelesfalva 2, Trosztánfalva 3, Puznyákfalva 4, Herczfalva 1, Nagy Mogyorós 1, Lauka 9, Felső Viznicze 13, Közép V. 6, Alsó V. 6, Kisbelebele 1, Klocskó 3. Szi-dorfalva 1, Gévéfalva 1, Runofalva 2, Szakarka 1, Szanicsa 1, Ruszkabablaza 8, Hrabonicza 6, Kis Hrabonicza 1, Dunkofalva 7, Balmusfalva 1, Huczfalva 1, Zimbrilova 3, Iglincz 1, Csabina 6, Ulkovecz 2, Konnapatak 1, Gát 20, Nagy Gut 6, Jánosi 13. Ardó 12, Balazsér 12, Kisgut 7, Kerepecz 9, Derczen 34, Fornos 11, Pósa háza 9, Dávidháza 18, Klaesanó 9, Ignécz 26, Balázs 8, Benedike 12, Kálnik 24, Kuzmina 1, Gajdos 5, Medvefalva 10, Patkanócz 37, Zsukó 6, Csapóczka 8, Podhering 7 házzal. E helységek közül azóta több nyomtalanul eltűnt.

1603. május 28. Pozsonyban kelt nádori beiktatási parancs folytán*) meghagyatott a leleszi konventnek, hogy Szerdahelyi János, munkácsi urad. főnököt iktassa be a Rákóczy Zsigmondtól és Mágócsi Ferencztől adómentesített, pénzen vásárolt munkácsi (Lövei-fele) ház és a beregszászi, a Nagymezőn és Thorafüggön levő, két szőlő birtokába. Ez okmányban királyi emberekül ajánlottak: Nylas János, Kerepeczi István, György és Ferencz, Grothy György, Szöcs János, Dávidházi István, Szabó Lukács, Pósa házi János és Kovászói Matuznai Gedeon. Meghívott szomszédosokul említettnek: Kiss Mátyás, munkácsi harminczados, Szöcs (Zeoeh) Péter deák, és János, Monda Máté és Lukács, Borbély Balázs munkácsi főbíró (judex primarius,) Halász Máté oroszvégi bíró, Beregszászról: nemes Borbély Ferencz, Somlyódi Balázs deák és priberi Melith Pál, alispán.

Ez évben, április 24. Prágában kelt okmány szerint II. Rudolf intézkedvén a beregszászi bortized iránt, abba Munkács vá-

*) Leleszi levéltár.

rát magáénak mondja; a birtok azonban tetteleg Mágócsi Ferencz használatában volt, a megelőzőtt évben (1603.) Rákóczy Zsigmond és Mágócsi Ferencz közt a befejezett gyámság iránt létrejött s Rudolf császártól jóváhagyott egyezmény alapján, mely szerint Mágócsi 50 ezer forintot tartozott Rákóczynak kielégítésül fizetni, a terjedelmes zálogbirtokot magának megtartván.*)

1604. január 20-án Mágócsi F. megállapítja a szidorfalvi kenézséget. Ugyanezen évben bizonyítja Beregmegye, hogy a munkácsi uradalom közereje soha máshová, mint a vár fentartására, nem fordított. (Budai k. l. 748. cs. 36. sz.) 1605-ben Munkács vára Beregmegyével együtt Bocskay István birtokába kerülven, ennek 1606. nov. 29-én bekövetkezett halálával, ismét Mágócsi Ferencz kezelte az uradalmat, és pedig az 1608. 22. t. cz. alapján háborítlanul; ez ugyanis megerősítvén az 1439. 16. t. cikkben a korona-jószágok el nem idegeníthetése iránti határozmányt, megjegyzi, hogy Munkács, Zólyom és Diósgyőr kivételnek, azok a királyi szükségletek fedezéseül elzálogítva levén; ellenben a murányi és lipcei várak a németektől visszaválthatók.**)

Magócsinak e korbani birtoklata kitűnik több okmányaiából, melyek szerint az uradalom területén több új kenézséget alakított. Így 1607-ben a vorotniczait, vulsinkait, nagy és kis mogyorósit, alsó-vizniczeit, medenczeit; 1608-ban a nagy-lohóit, ilkóczit, gévénfalvit és oblazit; 1610-ben a papfalvait, 1611-ben a kicsornait, nagyábránkait, deskófalvit, szotoleczfalvit sat.***)

1609-ben Alaghi Ferencz és Menyhért tiltakoznak az ellen, hogy Mágócsi Ferencz, akár szerződés, akár végrendelet alakjában a munkácsi és regéczi birtokokhoz való jogát az ő mellőzésükkel a joghátrányukra Móricz Mártonra ruházza.†)

Mágócsi F. elhunytával, annak özvegyét Szerdahelyi Dersffl Orsolyát galantai Eszterházi Miklós nőül vevén, 1612-ben a munkácsi vár és uradalom ezekre szállott s abba a leleszi konvent által gróf Forgács Zsigmond alországbiró által kiadott parancsra még azon évben ünnepélyesen be is iktattattak. A beiktatási okmányban mint bevallók előfordulnak: sövényházi Móricz Márton és csegekatai Kattai Ferencz fiai: Ferencz, János és Fülöp; Móricz Márton, leányai Klára és Borbála, Móricz Kata, lomniczei Kissevics Horváth

*) Munk. koronai per.

***) Corpus Juris I. 656.

****) 1649. urb.

†) Budai kam. l. 540. cs. 36. sz.

Lászlóné, Móricz Margit Palágyi Ferenczné, Móricz Anna Pohalni Istvánné, néhai Móricz Lőrincz leánya Erzsébet vajdai Bakcsi Mihályné (ki leánya volt Hani Péternek Móricz Judittól) és Kattai Mihály leányai Eufrozina és Mária Magdolna. A beiktatáshoz királyi emberekül ajánlottak: Ilosvai János és István, Gulácsi Kristóf, Kisbégányi András és Sebestyén, Oroszi Tamás, Hartyáni Ferencz, Gulácsi Mihály, Kerepeczi Ferencz és István és Fornosi László. Meghívott szomszédos és érdekelt birtokosokul pedig említettnek: Guthi Boldizsár és Gulácsi Oroszi János alispánok, Kerepeczi György és Bégányi András szolgabírák; Borzsvai Gábor hites jegyző, Pó-saházi János munkácsi várnagy, Szalay Miklós udvarbíró, nagy-lónyai Lónyai László, Kerepeczi Ferencz, klacsanói Horváth Ferencz, kisguti Guthy Ferencz, guti Tarnóczy János, Földvári Imre, derczeni Kakas Pál, Munkácsi Sándor, Borbély István, Egresi Miklós, Kigyósi István, Beregről Borbély Ferencz és Szabó Lukács, Lőrincz Gáspár, Kerepeczi István, Nagy András, Kerepeczi György, Oroszi Gáspár, Pogány Ferencz Kerepeczről; néhai Priberi Melith Pál özvegye Csapi Krisztina nevében Barta András, Perényi Györgyért Kopasz András, Czobor Mihályért Bakos András Derczenből, Gersenyi Mihályért Pokol Bálint és Guthi Miklósért Nagy Antal Kisgutról; Pó-saházi Ábrahám özvegye nevében Székely István és Oláh Nagy Miklós Pó-saházáról; Sárközy János és Kelemen, Szabó Lukács, Körösi István deák, Mester Bálint és klacsanói Horváth Ferencz Dávidházáról. A Vári mezővárosban történt beiktatáshoz megjelentek ezek: halábori Halábori Pál, Oroszi László, Tóth Imre Borsováról; erdőteleki Szentmáriásy György, Petes László, Felesdi András deák, szentmártoni Nagy Bálint, valamint kölcsei Kende Demeter özvegye nevében Vitál Mihály, Béres István bíró, Rakomazi János özvegyeért Balázs Pál, Gecsey Ferenczért Tar János és Nagy Jánosért Veres Pál Haláborról; Székely Boldizsárért Varga János bíró, Lorántfi Mihályért Máté György, Károlyi Mihályért Király János és Csapó János, somlyói Szabó Istvánért Salánki Gáspár, Gulácsi Mihályért Orosz Tamás Nagy-Muzsalyból, Barna Mihály; Kende Bálintért Nagy Lukács és kölcsei Kende Demeter özvegye nevében Barna Pál Kóródról. Beregszászon a beiktatás alkalmával jelentkeztek: Bégányi Miklós és Tamás, Csapi Krisztinaért Kalmár Pál és Salánki Gergely bíró, Czobor Mihályért Szabó Pál Ardóról. Kigyósról Csapi Krisztina nevében Szarka György, Bende Gáspár, Mártonyi János, Mester Gergely és Simon Pál; Tárkányi Istvánért Némethy Demeter, Perényi Györgyért Bende Pál; Nagy-Bégányból

Kása István Bégányi Ferenczért, Koosis Gáspár, Dávid Lukács és Csomonyi András Mező Péterért; Juhász Péter Ilosvai Istvánért; Nagy-Muzsalyról: Károlyi Mihály nevében Turi János, Madoesányi Márton és Pap István; Czobor Mihályért Komlósi Lukács, végre Balazserről: Telegdi Gáspárért Kovács János, Perényi Gáborért Cseh György és devecseri Bornemisza Mátéért Danko István. A beiktatás, melyet Bégányi Sebestyén királyi ember és Habardy László leleszi prépost teljesített, ellenmondás nélkül történt.*)

Eszterházy azzal kezdé az uradalom kezelését, hogy mindjárt 1613. január 1-én Körösi K. István nevű udvarbirája által urbérileg összeíratta tetemes birtokait, megállapítván e müben jobbágyainak köteles szolgálatait és fizetéseit, a beregszásziakat pedig megtagadott bordézsmá miatt kegyetlenül üldöztette.

1613-ban tiltakoznak lomniczi Kyssevith Horváth Kristóf, sövényházi Móricz Kata és Palágyi Margit, Móricz Márton ellen az általa Katai Ferencz, János és Fülöppel a munkácsi várhoz tartozó birtok iránt kötött egyezmény ellen.

Az új birtokosok 1613. január 1-én több új kenézséget is alapítottak és némely régiebbet megerősítettek, az illető, latin nyelven szerkesztett okmányok így kezdődnek: „Nos Nicolaus Eszterházy de Galantha et Ursula Dersffy de Szerdahely etc., Memoriae commendamus, quibus expedit universis“ sat. Azon időbeli kenézi okmányok kiadattak Szolocsina, Uj-Bisztra, Kornapatak, Kis-Bisztra, Izvor, Nagy-Bisztra, Kis-Rosztoka, Bukócz, Szkotárszka, Kanora, Szaszóka, Tibava, Leczfalva, Kendereske, Kelemenfalva, Medencze, Nagy-Lohó, Vorotnicza, Vušnik vagy Vulsinka, Nagy- és Kis-Mogyorós, Kőrösfalva, Puznyákfalva, Szidorfalva, Alsó-Vizniçe, Kis-Belebele, Runofalva és Obláz helységekre.**)

Eszterházy Miklós neje bevallása folytán 1614. ápril 15-én gróf Forgács Zsigmond horknóczy kastélyában kelt parancsa szerint meghagyta a leleszi konventnek, hogy őt Munkács birtokába vezesse be. Ez okmányban királyi emberekül ajánlottak: Ilosvai István és János, Lónyai László, Guthi Boldizsár, Oroszi János, Bégányi András és Sebestyén. Ez alkalommal előfordultak Kerepeczi György mint szolgabíró, Kigyósi István harminczados, Pósházy János várnagy és Telegdi Gáspár mint podheringi birtokos. Azonban nem sokáig bírhatta Eszterházy és neje nyugodtan az uradalmat, mert a királyi ügyész perbe idézte őket a nádori szék elé, mint a Mágó-

*) Leleszi levéltár.

***) 1649. urb.

esi Ferencz és Gáspár, ugy Rákóczy Zsigmond magtalan kimulta tolytán a királyi fiscusra szállt uradalom visszatartóit, egyszersmind 212 ezer forintnyi kárkövetelést is támasztott ellenök, mely kár még az előbbi zálogbirtokosok idejében okoztatott; e per azonban nem sokára kiegyenlítettett.*) Jelesül 1615-ben Mátyás király, miután az esztergomi káptalan s a leleszi konvent küldöttei megvizsgálták Munkács táján a kár mennyiségét**) felhívta Naprághy Demeter kalocsai érseket is, adna véleményt az iránt, valjon a zálogösszegeből azon károkat, melyeket Mágócsi Gáspár, Ferencz, Rákóczy Zsigmond, Eszterházy Miklós és neje az uradalmi jobbágyokon az urbéren felül eszközöltetett zsarolások s a zálogokmány ellenére tett követelések által okoztak, mennyire lehetne levonni?***) Mindemellert, Eszterházi hatalmas befolyásával oda vitte az ügyet, hogy 1618-ban ötezer forintot ráfizetvén, az uradalom továbbra is nála hagyatott†); sőt azon évben némi ráfizetés mellett uj átírat czimen beiktattatni rendeltetett a király által Eszterházy fia István is, oly kitétellel, hogy e család 150,350 frtnyi összeg fejében birja zálogul a munkácsi uradalmat.††) Az 1619 évben eszközöltetett beiktatásra vonatkozó parancsban kijelöltettek királyi emberekül Ilosvai András és János, Telegdi Gáspár, Mathuznai Pál, Lónyai László, klacsanói Horváth György és Zsigmond.†††)

Az 1619. és 1622-ki békekötés szerint Bereg több szomszédos megyével s Munkács várával együtt Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek élte fogytáig átengedtetvén s Eszterházy 1620-ban Munkács helyett Fraknó várát kapván, később a Sopronyban tartott országgyűlés végzése szerint (1622. 29., 30., 31. t. cz.), Munkács 300 ezer magyar forintban Bethlennek örökösen átadatott.§)

1623. febr. elején Bethlen személyesen is tartózkodott a munkácsi várban, honnan azon hó 10-én Petroniust itteni püspöki székhelyben megerősíté.

Az 1624. május 8-án kelt békekötés szerint, megerősített Bethlen a Bereg-, Szatmár-, Szabolcs- és Ugoçsamegyéken kívül még az 1622. évben nyert Zemplin, Abaujvár és Borsod vármegyék birtoklatában is oly módon, hogy a törvényes ügyek a nádor köz-

*) Budai k. l. 910. cs. 38. sz.

***) U. o. 463. cs. 24. sz. és 748. cs. 44. 45. sz.

***) U. o. 28. cs. 32. sz.

†) U. o. 743. cs. 12. sz.

††) U. o.

†††) Lelesz, Prot. Stat. VI. k. 28. sz.

§) Corp. Jur. I. 719.

bejöttével intéztessenek el s a főispánok és hadnagyok Ferdinánd hűségére is esküdjének meg; a felségi jogok a királyt illessék; a szabolcsi, szatmári és ugoesai tizedek a fejedelem kezéhez fizetteszenek, ellenben azok, melyek Abauj, Bereg, Zemplén és Borsodban szedetnek, a papságot (clerust) illessék; Munkács és Tokaj zálogczimen, Ecsed, Felső- és Nagy-Bánya örökjoggal szálljanak rá.)*

1625-ben Bethlen Gábor Quilielm György brandeburgi fejedelem (marchis) nővérét Katalint magának Kölnben okt. 6-án és illetőleg Gyulafehérvárott decz. 16-án eljegyezvén, annak hitbérül szerződésileg Fogaras és Munkács várait leköté.**)

Ez utóbbi 300,000 forintnyi értékben még azon évben Ferdinánd király jóváhagyásával nejére át is ruházta.***)

Azon évben gelsei Balling János munkácsi főkapitány és tisztfőnök megállapítja a talamási és volóczi kenézséget, mely utóbbi július 20-án Gyulafehérvárott maga a fejedelem is megerősített. Csakugyan Balling 1629. szept. 2. kenézségi kiváltsággal felruházta Vaszkó Miklóst a végből, hogy Szvalyorkára új lakókat telepítsen. A fejedelem e gondos tiszte 1629-ben a munkácsi várat is gyarapítá; erre vonatkozólag emlékkövet is tétetvén az új épületre. (L. „Munkács vára.“)

Gábor a tettdus, erélyes, történetünk egyik kiválóbb férfia, 1629. évi nov. 15-én elhunyván: nejének Brandeburgi Katalinnak hagyta Munkácsot, Tokajt és Fogarast.

1630-ban Rákóczy György, erdélyi fejedelem a többi megyékkel egyetemben Bereget is megszerezvén, Katalinnal a Balling által zárva tartott munkácsi vár átadása iránt alkudozott, ki Fogarason 1631. április 13-án kelt, titkos pecsétjével megerősített nyilatkozatában keresztényi hitére fogadá, hogy a munkácsi várat jószágostól kivüle senkinek másnak nem adja, sem annak átadása iránt mással érintkezésbe nem bocsátkozik, elvárván a fejedelemtől, miszerint őt e tekintetben illően kárpótolandjaf) Majd azon évi május hó 26-án Medgyesén újabb egyezséget kötött Rákóczy Györggyel, mely szerint nyilvánítja, hogy annak középső fiát R. Zsigmondot örökbe fogadván, halála esetére a munkácsi várat s uradalmat reá ruházza, azon esetre pedig, ha férjhez menvén, gyermekei lennének, Zsigmond 150 ezer forintot tegyen le azoknak s az ura-

*) Szalay M. O. tört. IV. 350. lap.

***) Budai kam. I. 1759. cs. 9. sz.

***) U. o. 743. cs. 11. sz.

†) A munkácsi koronai perben melléklet.

dalmat ő birja; egyszersmind várományosokul Rákóczy legidősebb és esetleg legifjabb fiát Ferenczet jelölé ki. A szerződés nagyobb biztossága végett egyszersmind R. Zsigmondnak a munkácsi uradalom területén 20 jobbágytelket előlegül átadott.*)

E szerződések megtartására, valamint arra, hogy a fejedelem özvegye iránt tántorithatlan hűséggel fognak viseltetni, megesketteté Balling János munkácsi főkapitányt, Palaghy István alkaptányt, az udvarbirót, porkolábot, hadnagyokat, tizedeseket s az egész őrséget és szolgaszemélyzetet.**)

E közben Rákóczy György a nikolsburgi és pozsonyi egyezségek alapján Munkács várába, melynek kapuját előtte Balling elmentállítás nélkül feltárta, behelyezkedvén, ezt Brandeburgi Kata zokon vevé és Csáky Istvánnál a munkácsi vár és tartozékai iránt alkudozni kezdett, sőt ez iránt egyezményre léptek, miről Rákóczy György értesülvén, 1631-ben a leleszi konvent előtt tiltakozást nyújtott be az iránt, hogy a fejedelemnő, a köztök fenálló egyezmény ellenére Csáki Istvánnak jogszerű ígéretet vagy kötelezést tehessen.***) Nem sokára azonban Rákóczy Györggyel, a feléje fordult sorstól készletve, teljesen kibékülvén, Katalin Balling János főkapitánynak, Palaghi Istvánnak, Huszár Ferencz és Glósz Gergely várbeli tiszteknek engedetlenségökért megbocsáta, Ballingot a Bethlen által nyert e hivatalában élte fogytaig megerősíté, a többi tisztet Rákóczy György hűségére megesketteté; a Rákóczy és közötté Fogarason létrejött egyezséget megtartani ujabban ígérte; Balling Jánosnak Rákost 4000, Ruzskóczot 4500 és egy beregszászi szőlőt 1200 forintban ráiratott; a fentebb nevezett vártisztek mindenikének 200 forintnyi, hat hét alatt kifizetendő kegyelemdíjt utalványozott s ezek szigorú megtartására, valamint a fogarasi vár elhagyására magát a gyulafelhérvári káptalan előtt kötelezé.†)

Jóllehet Rákóczy, mint láttuk, a munkácsi várat még 1631-ben tetteleg birtokába vette, mégis abba csak később, 1636-ban galantai Eszterházi Miklós nádornak a leleszi konventhez menesztett parancsa folytán az 1633. évi febr. 5-én megkezdett eperjesi egyezés alapján iktattatott be nejével Lorántfi Zsuzsánnával együtt; mely egyezésben megígérte Ferdinánd, hogy a munkácsi birtok iránt

*) Ez érdekes okmány, melyet a budai kam. levéltár 369. cs. és 24. sz. a. találván, lemásoltam, közöltetett a Történelmi tár 1878. I. 195. l.

**) Ez eskü-minta közöltetett u. o. 196. l. egész terjedelmében. Budai k. l. 369. cs. 23. sz.

***) U. o. 767. cs. 24. sz.

†) U. o. 743. cs. 8. 9. 10. sz.

külön állítandja ki neki a szükséges adományt. Ez tehát most 1635. december 18-án Rákóczy György. küldöttei Chernel György és Rhabet Dániel közbejárása folytán megtörténvén*), a Bécsben kiállított adomány-levélben világosan megemlítettett, hogy a három év előtt, tehát 1633-ban május 6-án Eperjesen kelt és sept. 25. legfelsőbbleg jóváhagyott egyezés foganatóságául adatik ki az okirat. E szerint az uradalmat átengedte Ferdinánd Rákóczy Györgynek, neje Lorántfi Zsuzsánnának és gyermekei: György és Zsigmondnak a kincstárba fizetendő 150 ezer birodalmi tallérért, vagyis 200 ezer magyar frtért, minden a várban található felszereléssel, ágyukkal, taraczkokkal, fegyvertárral, lőporral és egyéb műszerekkel, oly feltétel alatt, hogy ők azt haláluk napjáig birják. Kikötetett továbbá, hogy a fejedelem most legyen 50 ezer frtot, hogy a várat nem kapcsolandja Erdélyhez s a király hiveinek mi kárt sem okozand. Az okmányban elősorolt egyéb helységek közt még mindig említettnek Kulinkócz, Cserejócz, Bucus, Bubuliska, Kis-Bubuliska és Lauka faluk is, a vár tartozékaiuk.

1635-ben II. Ferdinándtól a munkácsi uradalmat 200 ezer frt erejéig, melyből 55 ezer felvételét Bercsenyi Imre, a szepesi kamara tanácsosa nyugtázta, továbbra is megkapta Rákóczy György és neje**), kik 1636. évben a leleszi konvent által ujonnan beiktattattak. Az ünnepélyes átadáshoz megjelentek érdekelt szomszédosokul: Simai Mező Gáspár, kis-bégányi Bégányi Ferencz, Munkácsi Miklós deák, Szegedi Bálint, Morda János, Komlósi György, ó-bégányi Bégányi György, Tegenyi János, badalói Bálintfi Balázs sat.; ez alkalommal ellenmondottak Lövei Gergely, fia János, maga és neje nevében is munkácsi udvarháza és szőlői iránt, melyeket Sárközi Jánostól pénzért vettek; Horváth Ferencz és neje Székely Borbála és fiai Ferencz és László, Kulinkócz és Csúrfalva iránt; cserneki Dessewffy László, Ferencz, Ádám, Klára (osztropani Perneszi Gáborné), Katalin (nagy-lucsei Dóczy Menyhértné), munkácsi udvarházuk iránt; Kiss Anna, Dobrossay Bálint deák, munkácsi birtoka iránt; Kigyósi Ferencz, szintén munkácsi háza és kuriája iránt; Balling János kapitány, fia György, leánya Erzsébet (özvegy kölcei Kende Ferenczné) és Anna (Lövei Györgyné) isnyétei, gorondi és timsori birtokuk és a beregszászi szőlőre nézve; Kigyósi Ferencz és István pósházi, Mező Gáspár, László és Péter deskofalvi birtokára nézve sat. Királyi emberül működött ez alka-

*) Budai kam. lev. 767. cs. 35. sz.

**) U. o. 372. cs. 15. sz.

lommal Kerepeczi István és törvényes bizonyságul Bégányi Tamás szolgabíró és Dobray János törvényszéki jegyző.

A klacsanói Horváth Ferencz által történt ellenmondás békés uton ki nem egyenlítettéven, perre került az ügy; ennek azonban csak az 1640. évben Rákóczy György, vajai Ibrányi Mihály és Horváth Mihály és Horváth közt keletkezett egyezség vetett véget: e szerint Horváth Ferencz munkácsi nemesi udvarházát Ibrányinak, eserejőczy és kulinkőczyi birtokát pedig Rákóczynak 1500 magyar forintért és a fejedelemnek Klacsanón volt jobbágyaiért átadta. Ez alkalommal Rákóczy György nevében eljárak tiszte Varjassy János és meghatalmazott ügyvédei Bodó Lajos és Göczy László. Az illető okiraton előfordulnak ezeken kívül Kisfalusy Péter alispán, Kerepeczi István és Gulácsi Ferencz szolgabírák, Kigyósi István, Kerepeczi Márton, Hetei Zsigmond és Péchy István táblabírák és Balling János munkácsi főkapitány.*)

1636. Rákóczy György Mád felét Brandeburgi Katalinnak 30,979 forint és 6000 aranyban elzalogítja, mely összeggel neki a munkácsi és fogarasi várakért s egyéb arany ékszerekért adósa maradt**); minek folytán e fejedelemné írásilag elismeré, hogy Rákóczy és neje által Munkács, Bereg, Fogaras várakra, minden arany és ezüst ingóságaira s egyéb követeléseire nézve teljesen ki-elégítettett***) Megjegyzem, hogy az érintett fejedelemné után a munkácsi várban maradt drágaságok s ékszerek átvételére és leltározására még 1633. évben Katalin által Sennyey Sándor és Melith kiküldettek†).

1642. a teljhatalmu Baling Romocsa helységben Gojdan Mihályt és Hátmegesi Pált tette kenézekké; a minthogy e buzgó és erélyes tiszt mind béke, mind harczok idején egyaránt fáradhatlanul végzé ura ügyeit, miglen 1645. április 25-kén a halál megszakítja földi pályáját.

1645. megerősítette Ferdinánd király Rákóczy Györgyöt a tokaji, regéczyi, ecsedi várak, Nagy-Bánya, Szatmár, Felsőbánya, Szerednye, Patak, Munkács és a hét felső vármegye birtokában akkép, hogy férfiágára örökösen, leányágára pedig visszaválthatási joggal szálljon††).

*) Leleszi levéltár.

***) Budai kam. l. 772. cs. 6. sz.

***) U. o. 5. sz.

†) U. o. 1022. cs. 49. sz.

††) U. o. 767. cs. 49. sz.

Ennélfogva 1645. Rákóczy tisztei Vizaknai Márton és Cseh Mihály urbérileg összeirták az egész uradalmat.

1645. évben Rákóczy György több kenézséget részint ujonnan alapított, részint régiebbeket megerősített. Így április 6-án kelt levelei szerint Perekraszna, Csernipatak, Szuszkó, Sztánfalva, Rubuliska és Szerencsfalva községekben. 1646. aug. 5. Munkácsról megerősíté a nagy-lucskai szabadosok kiváltságait, mely okmányban tiszteitül említettnek, király daróczi Debreczeni Tamás mint főnök (praefectus), Lövey Gergely alkapitányul, Maxay György udvarbíróul. Sept. 1-jéről szintén Munkácsról megerősíté a ruszkóci szabadosok kiváltságlevelét.*)

1647. május hó 12. kelt királyi leirat értelmében ismét megerősítették Rákóczy György és Zsigmond a munkácsi uradalom birtoklatában oly módon, hogy azt a férfiág kihaltáig visszaválthatlanul birhassák az eperjesi egyezmény alapján, a leányágtól pedig visszaváltható legyen;**) minek folytán 1648-ban ünnepélyesen ismét beiktattatott;***) azonban e buzgó fejedelem még azon évben, október 11-kén bevégzé földi pályáját s özvegye Lorántfi Zsuzsánna a munkácsi és sárospataki váraiból tovább kezelteté s igazgatá nagyterjedelmű uradalmait. Mindjárt 1649. évben Cseh Mihály udvarbírája által összeirtatta jobbágyai állományait, mely szép betűkkel s hibátlan magyar nyelven szerkesztett, 331 félvnyi lapból álló mű, melyre oly gyakran hivatkozom, ily czímet visel: „Urbanium seu nova connumeratio colonorum sive Jobbágyonum, Illmae ac celssme principissae Dnae Dnae Susannae Lorántffy, Illmi ac celssmi Quand. Principis Dni Dni Georgii Rákóczy, Dei Gratia Principis Transilvaniae, Partium Regni Hungariae Dni et Siculorum Comitatus, relictarum Viduarum etc. Dnae Dnae Clementissae in bonis ad arcem Munkacs pertinentibus una cum filiis, Equis, bobus, aliisque pecoribus, Item censibus, Arendis et proventibus ordinariis, secundum oppidorum, districtuum et possessionum ritum, per Egregium Michaelem Cseh, in Anno 1649, inchoatum et conscriptum.“ —

Ebből láthatni, hogy itt a jobbágyok, azok fiai, marhái; tarozásai összeiratvák, mi azonkor népességi és vagyoni állapotára nézve nem érdektelen adatul szolgál. Nők nem jöttek számadásba, ugy a leány gyermekek sem, a férfiak azonban és azok gyermekei

* Munk. 1649. urbartum.

** Leles. levélt.

*** Budai kam. lev. 742. ca. 38. sz.

épen oly pontosan vannak jegyzékbe véve, mint külön-külön rovatokban a telkek, lovak, ökrök, tehenek, tinók, juhok, sertések, méhek és végre a census és arenda, azaz a díj és bér, mely adóképpen a házhelyektől fizettetett.

• Ez urbéri összeírás szerint találtatott 1649-ben a munkácsi uradalom területén összesen szolgáló marhás jobbágy 753, árendás (bérfizető) jobbágy 401, szolgáló gyalogszeres 580, árendásgyalog szeres 249, házzal bíró özvegnő 173, zsellér 454, főbíró 19, esküdtbíró 55, főkenéz 122, szolgáló kenéz 117*) batykó (orosz pap) 84, kerülő 93, lovasszabados 67, hópénzes drabant 198, hetes drabant 200, székely drabant 50, puskás 7, porkoláb 1, hadnagy 1, aludvarbíró, gondviselő 2, számtartó, írődeák 3, ispán 7, sáfár 1, kulcsár 2, magtárnok és hordómérő 2 „alumnusok“ gazdája 1, harangozó, egyházi 2, vendégfogadós 1, vámos 3, koresmáros, égettbor főző 2, dobos 3, hegedüs („hedegüs“) 1, portár 1, szakács 1, vadász, méhész, kertész 3, vinczellér 1, béres a várhoz 31, béres Sárospatakon alkalmazva 15, juhász a várhoz 25, Patakon 5, kondás 16, csordás 4, ménespásztor 2, kecsis 7, halász 22, virasztó 12, „exemptus“ és nyomorult (adómentes) 13, kovács 17, kőműves 7, fűrészmalommester 1, fazekas 9, eserepesináló 23, téglavető 3, kővágó 6, molnár és ác 19, asztalos 5, kerékjártó 2, bodnár 16, szabó 5, szücs 6, szijgyártó 2, csizmadia 3, varga 3, mészáros 4, csiszár 1, lakatos 8, borbély 2, üveges 1, szénégető 1, tányeresináló 2, teknővájó 2, rostakötő 2; pusztatelek, miktől fizettek 347, melyeket a várhoz használtak 99. Összesen volt pedig telek 2383 $\frac{1}{8}$ fuu 4147, ló 1256, ökör 6731, tinó 1978, tehén 6044, juh 7155, sertés 14043, méh 2148. Adózás: census 2193 frt 17 $\frac{1}{2}$ denár, bér (arenda) 2217 frt, 50 d., nyest 203 darab, tyuk 2323, tojás 9289, császármadár 178, karoly 70, drabantpénz 345 frf, strongapénz (juhváltság) 78 frt: malmoktól 13 frt, lasnak 49, pókrócz 13 darab, őz 26.

Pisztrangos, kövi- és kophalas patak volt a várhoz 70 pisztrángtartó tócska 4. A tilalmas erdőkben 40 ezer darab sertés mészkolhatott. Állott pedig a munkácsi uradalom (a szentmiklósi nem értve) összesen 4 város és 142 helységből. A városokon kívül volt az uradalom felosztva hét kerületre: a felsővidéki kerü-

*) Főkenéz volt a helység és illetőleg családjának feje: hol több kenéz volt egy helységben, ott az sorszerint évenként került egy kenésükre; a főkenéz ment volt a jobbágy-munkától, a többi főkenézek pedig azon időre nem, melyben a sor rájuk nem került.

letben volt 40, a krajnaiban 33, a bártháziban 9, luc
kaiban 6, kajdanóiban 6, bubuliskaiban 19 s a vizniczei-
ben 20 helység. A szerednyei vár után tartozott Lorántfi Zsu-
zsanna részéről a munkácsi uradalomhoz: Horlova, Dubróka, Ba-
csova, Irlova, Iglincz, Köblér, Csomonya, Szerednye, Lehócz és Ig-
nécz. Azonkívül voltak a szentmiklósi külön birtokos alatt levő
uradalomhoz tartozó felvidéken némely helységek, melyeknek la-
kosai a munkácsi várhoz tartozott erdőkön tevén irtásokat; ott le-
telepedtek s jöllehet a szentmiklósi jószág urainak voltak jobbágyai,
mégis a várhoz is köteleztettek a hegyek lejtőin termelt vetéseik
után tizedet, a vár erdőiről hordott tűzifaért pedig ugynevezett
„kemencze-zabot“ adni, mely megszokott követelés és viszony
később sok viszálykodásra és perlekedésre nyújtott alkalmat a két
szomszédos birtokos közt. Ez időben ily viszonyu helységek voltak:

Medvezsa 4 házhelylyel, Kotilnicza (máskép Kundratovics) 9,
Borszucsina 9, Miskarovicza 10, Kisbisztra 17, Koltunok 11, Za-
gyilszka 18, Jalova 11, Serbócz 19, Romanócz 9, Paulova 5, Po-
lena 6, Holubina 6, Olexandrovicza 9, Rozgyila 3, Jobovicza 4,
Nagy-Dubrovicza 8, Uklina 9, Putpolócz 6 házzal. Hrabonicza, Alsó
és Felső-Vereczke, Laturka, Zavatka, Zsdenova, mivel a Nagy és
Holicza nevű Munkácshez való hegyeken vetettek, évenként ezer
köből zabot adtak s azonkívül tűzifaért minden házas ember kü-
lön egy-egy kemenczétől egy köblöt szolgáltatott be. Minden két
évben szántás és vetés idején adtak még zabot Repede, Szuszkó,
Szolyva, Hársfalva (Nelipina), Hanykovicza, Ökörmező (Volócz),
Verbiás, Almamező, Kis-Martinka és Duszina falubeliek, kik 1649-
ben, „Telegdi-urfié“ voltak, a két utóbbi kivételével, melyeket Lö-
vey János birt zálogul. A szerednyei várhoz tartozott főnebb elő-
adott helységekben levő $4\frac{3}{4}$ telket, 10 jobbágyot és 3 pusztá he-
lyet Rákóczy György szerezte vétel útján Barkóczy Lászlótul.

1650-ben ismét felmerültek viszálykodások a munkácsi és
szentmiklósi elkülönített uradalmak birtokosai: özvegy Rákóczy
Györgyné és Lónyai Zsigmond közt az erdők és másnemű adózás-
sok élvezete miatt. A munkácsi kapitány levelileg felhívta Patkós
Ferencz szentmiklósi tisztfőnököt (praefectust), nyilatkoznék, miért
állított ki a határoknál öröket, kik a munkácsvári jobbágyokat csak
ugy boesátják át, ha azok termény tizedet adnak? Ez okmány sze-
rint voltak akkor munkácsi tisztek Lövey István és Vizaknai Már-
ton; podheringi birtokos pedig Telegdi István*). Azon évi decz. 19-

*) Budai k. l. 879. cs. 53. sz.

gróf Pálfi Pál nádor Lorántfi Zsuzsánna panaszára meghagyta a leleszi konventnek, hogy ez ügyben vizsgálatot tegyen; ehez nádori emberekül ajánlotta Lövey Jánost, Kigyósi Istvánt, Földvári Jánost, Horváth Györgyöt, Szerdahelyi Pált, Garay Ferenczet sat. *) A helyszinén megjelent bizottság a tanukat 16 nehéz márka-fizetés terhe alatt megidézvén, a vizsgálatot keresztül vitte, azután pedig feljegyzései alapján a leleszi konvent előtt előszóval tette jelentését (prout in libello eorum relatoris conscripte habentur).

A munkácsi várban 1651. febr. 5. tett kihallgatásnál 1-ső tanu Kigyósi István, 60 éves, munkácsi lakos vallá: „A szentmiklósi jószágbeliek fizettek némi taxát a várba, de a hegyektől vagy völgyektől-e, nem tudja. Az izvori pusztán Balling János praefectus (életében) építettett egy korcsmát, de Nyári István Szentmiklós possessora addig futott Bethlen Gáborhoz, míg Balling a vendégfogadót 1—2 hajításnyira felebb áttétette.“ Mondja tovább: „Tudom azt, hogy egykor Balling János ur felvitt engem halászni arra az isdeméri pisztrangos patakra s hallottam szájából ott Balling János urnak, hogy mit a szentmiklósi urak; Nyári István ur, kapdosnak ezen a patakon, az Munkács várához való, ez pedig, mint emlékszem, Catharina fejedelemasszony idejében volt.“ A 3-dik tanu, Dobrosóczy György, 25 éves, vallá: hogy apja Bálint a munkácsi jószágban 25 évig a felsővidéken ispán levén, megvette a dézsmát a szentmiklósi jószágbeliektől. A 23-dik tanu: Trilkovics Máté, rosztokai lakos, a Huszla havas oldalában levő Kotumfalva nevü helységet említi mely erdők közt feküdt, Kis és Nagy-Bisztra mellett, Telegdi János levén Szentmiklósnak, Mágócsi Ferencz pedig Munkácsnak birtokosa, kinek dézsmát adtak a felsővidékiek. Ez alkalommal Skurnik Máté dragabartfalvi vári ispánnak említettik. A 61. tanu Volosin Maxim, timsori lakos, 55 éves vallja, hogy atyja, ki kenéz volt, szedte a dézsmát, pénzt és sajtót a vár részére, a Beszkiden innen való havas oldalán pedig, mig ott uj falvak, u. m. Kis és Nagy-Bisztra, Kotumfalva, Medvézsa, Zagyiszka, Jalova és Serbócz nem kelétkeztek, nagy erdőség volt, melyet lengyelországiak béreltek pénzért és sajtért, mit atyja beszédvén, felvitt a várba. Ő (a tanu) nem engedte a závadkaiaknak, hogy a várhoz való völgyben telepedjenek le, de miután egy nyerges lovat adtak neki, megengedte ezt nekik s így a települők nem a szentmiklósiaknak, hanem a várhoz tettek szolgálatot.

*) Leleszi lev. t.

1651. május 20. a stomfai kastélyban kelt irat szerint, meghagyta Pálfi Nádor ismételve a leleszi konventnek, hogy a vizsgálatot folytassa. Ez alkalommal Joó Mihály kihallgatott tanu előadta, hogy Eszterházy Miklós idejében, Forposi János munkácsi kapitányságában ő drabant lévén a várban, hallomás után [tudja, hogy Bethlen idejétől folytonosan adtak a várhoz kemence zabot és tizedet a szentmiklósi felsővidéki jobbágyok. — Turi János, munkácsi lakos, 38 éves mondá, hogy 1648. várbéli számtartó volt és Turóczy János, 45 éves 1639. és 40-ben magtárnok. Komárniczky Gergely, zsupányai birtokos vallotta, hogy Nyári István, szentmiklósi birtokos, Bethlen idejében sok tisztességes embert hozott Vereczkera, sőt Vas Gábor, beregmegyei alispán is vala akkor Nyárrival jelen a vizsályos ügy elintézése végett; hogy a szentmiklósiak birtokához esupán az alatt fekvő helyek tartoznak, a magaslatok és hegyoldalak ellenben Munkácshoz, ugy a Vicsa és Pinye patakok között fekvő erdőségek sem. A Baritius Dávid, leleszi konvent küldöttje és Kísfalusi György királyi ember által folytatott vizsgálat alkalmával kihallgattatott összesen 151 tanu.

A nagy keserűséggel folytatott perben 1651. kiküldetett szemlére Ajtai János béli apát is, megbizván a nádor az egri káptalan a vizsgálat folytatásával. A most kihallgatott uj 76 tanu között az 1-ső, Vaszi Jakab, Drugeth György gróf bisztrai jobbágya vallá: „Tudom azt nyilván, hogy a mely hegyek és bércek mi velünk az ungvári krajnaiakkal határosok, azoktól mind erdőbér mind egyéb jövedelem Munkács várába járt elejtül fogva.“ 5-dik tanu Krajník Pócs Lukács, 70 éves, poroskói lakos mondá: „tudom azt, hogy a hegyekről és bércekről, a melyeken a veszekedés van, az erdőbért a munkácsi várba adták, mióta emlékezem azt is tudom, Pinye és Vicsa közt való erdőkről a munkácsi tisztek behajtották a Nyári István disznait és megtizedelték; azt is hallottam atyántól, hogy a szentmiklósi jószágbelieknek tovább nem terjed a határok, hanem csak addig, meddig a Latorcza közepéből az ember egy szántóvassal elhajithat; azt is tudom, hogy a szentmiklósi jobbágyok a kemencezabot Munkácsra szolgáltatták; valamint hogy Haukovicza, Serbócz, Romanócz, Nagy- és Kis-Bisztra s Zavatka a munkács-vári határon fekszenek; Vadrusovicz Ivánko plaviai lakos pedig nyilván erősíté, hogy az isdeméri patak mindig Munkácshoz tartozott.*)

*) Egri káptalan kiadványa.

1652-ben még mindig folyt a per, sőt átment Eszterházy Drúget Máriára is 1667 körül, midőn ennek felhívására közbevette magát Topos Ferencz, a kassai jezsuita collegium (társház) rectora.*

Ez időben a munkácsi uradalom területén volt helységek és kenészek mindinkább népesedtek és gyarapodtak, annyira, hogy a Lippai esztergomi érsek által 1654. Rómába küldött jelentése szerint, az itteni orosz papok száma a 150-et felülhaladta; a lakosok és jobbágyok számát nem kis mértékben szaporiták az alföldről felköltözött idegen jobbágyok, kik a török elől menekültek ide. Lorántffy Zsuzsanna 1658-ik évben végrendelet által fia, Rákóczy György fejedelem örökös nélküli kihalása esetére a munkácsi várat és uradalmat Forgách István és János férfi örökösének hagyományozza, ha ezek állhatatosan a helyv. evang. hitvallásban megmaradnak; ha pedig ezek is örökösök nélkül kimulnak, vagy a helyvét hitvallásban meg nem maradnak, akkor Kemény János és Kemény Simon utódjai — ezek után Bakos Gábor, utána Dániel János következzenek az örökségben hasonló feltételek alatt. A hagyományozottak 225000 frtban vehetik át az uradalmat.**)

A lengyel királyságra vágyott Rákóczy Györgyöt, Lorántffy Zsuzsanna fiát megbosszulandók, 1657 évben e tájra berontott lengyel fegyveres csapatok Munkácsot, Beregszászt s az uradalom számos helységeit felégették s kirabolták, mind magánosoknak, mind a várurnőnek tömérdek kárt okozván. Végre a Rákóczy ellen felingerült törökkel vívott ütközetben kapott sebeiben maga az alig 40 évet élt fejedelem is 1660. jun. 8. elhunván s anyját, ki néhány héttel előbb meghalt, a s. pataki sirboltba követvén: ifju özvegye somlyai Báthory Zsófia felváltva tartózkodott Munkácson és Sárospatakon, erélylyel s szilárd akarattal a magyarországi jószágok igazgatását kezébe vévén, de a fiát Rákóczy Ferenczet illető erdélyi elkobzott javakat siker nélkül igyekezett visszaszerezni, daczára annak, hogy 1661-ben fiával együtt a kath. szentegyház kebelébe nyilván visszatért és Leopold pártjához csatlakozék, miért ez 1661. nov. 13-ki-levelében ürvendezését nyilvánítja s őt és fiát kegyelméről és oltalmáról biztosítja,***) mely szándékában azonban őt a törökök győztes előnyomulása akadályozá.

1666-ban a királyi udvari kamara felhívta Veselényi Ferencz nádort, adna véleményt arról, mikép kellene a Rákóczy családnak

*) Budai k. l. 879. es. 53. sz.

**) Pesthy Frigyes közlem.

***) Budai. k. l. 16 es. 14. sz

a munkácsi, sárospataki, ecsedi, tokaji és regéczi várakat s uradalmakat ujabban adományozni, hogy az adott királyi szó megtartassék s a fiscus igénye se veszélyeztessék; e tekintetben azután különféle ellenkező véleményeket terjesztettek be az esztergomi érsek, udvari kamara, a magyar kincstár és Selb Gábor kamarai tanácsos és királyi jogigazgató.*) E közben azonban Rákóczy Ferencz belebonyolodván az ismeretes Zrinyi-Frangepán-féle szerencsétlen összeesküvésbe, fejét anyja közbejárására egyedül tetemes pénzbüntetés megfizetése által mentheté meg; miért is, hogy a szükséges 400 ezer nemes forintot előteremthesse, 1671. május 27. a borsii kastélyban kiadott kötelezvénye szerint, birtokait elzálogitá, különösen felvevén a munkácsi uradalomra és a borsii kastélyra 100 ezer forintot, anyjától oly feltétel alatt, hogy ha anyja e zálogjóságokat végrendeletileg másnak hagyományozná, Rákóczy Ferencz és illetőleg örökösei feljogosítva legyenek a zálogösszeg felének letétele mellett azokat visszaválthatni; ha pedig R. F. örökösök nélkül elébb halna meg anyjánál, ez a két uradalmat bárkinek hagyhassa 100 ezer forintban. Az ecsedi várat s tartozékát szintén anyjának adta át zálogul.**)

*

1667 és 8-ban Báthory Zsófia birtokháborítás miatt vizálykodásba bonyolodott a szomszéd birtokosokkal, névszerint homonnai Drugeth György özvegyével Eszterházy Máriával, kinek kérelmére gróf Nádasdy Ferencz országbiró és Zala, Sümeg és Vas vármegyék főispánja 1668. június 24. Kassán kelt iratában meghagyta a leleszi konventnek, hogy a vizsgálatot eszközölje. Ehez királyi emberekül ajánlottak: Kende András, ifjabb Ilosvai Péter, Gergely és János, Kisfaludy György, Lónyai Gábor és Bay Ferencz.

Vaskovics István leleszi prépost. és Ilosvai Péter királyi ember, kiküldetésök folytán Munkácson, június 27-kén megkezdték a vizsgálatot, melynek tárgya volt azon erőszakoskodás és hatalmaskodás, melyet Báthory Zsófia rendeletéből annak udvarbírája Bornemissza Zsigmond elkövetett. Erre nézve a kihallgatott 1-ső tanu, Lövey János ezt vallá: „a várbeliek a hegyekről vették régóta a tizedet a szentmiklósi jobbágyoktól, de a lapálytól nem. Tudom azt bizonyosan, itthon is voltam, mikor a mostani udvarbíró Bornemissza Zsigmond uram a praesidiummal és Mun-

*) Budai k. l. 679. cs. 51. sz.

**) Leleszi levéltár.

kács városával, valamint több jószágbeliekkel (jobbágyokkal) a podheringesi malomra fényes nappal, dobbal, reá mentek és elhányták; tudom azt, mikor regius voltam, öregebb fejedelem asszony Lorántfi Zsuzsánna részéről, a lapályt oda engedték és azon van a podheringesi malom, a szentniklói malom is ott vagyon minden kétség nélkül, ezekről a malmokról soha azelőtt veszekedés nem volt, hanem mostan kezdetett. A szentmiklói malom építtetése ki által történt, nem tudom, de megtörtént."

2-dik tanu Szabó másképp Romp Pál munkácsi lakos vallá: „hallottam, hogy a széthányt podheringi malomból a munkácsi német és magyar gyalogok hátukon hoztak volna életet a vár felé és holmi vasszerszámot, mint csákányt sat. vittek. Láttam szemeimmel a munkácsi őrség és a város közrendü népe leeresztett zászlóval kiment Podhering felé.

3-dik tanu Modra Pál előadta, hogy 40 forint birsággal üzték a munkácsi köznépet a podheringi malomra, melyet széthánytak s megjegyzé hogy úgy ment rá az ember, mint a füst, az előtt pedig mindig a szentmiklói urak birták; gróf Homonnainé jobbágyait a várban fogva tarták.

5-dik tanu Görög György munkácsi lakos vallotta, hogy látta, midőn a munkácsi gyalog drabantok Szolyva határáról vagy száz marhát behajtottak, egyet a szolyvai kert alatt megöltek s húsát elosztották. A podheringi malom elhánytatásánál volt vagy ezer ember, közöttük Lázár Tamás, munkácsi porkoláb, Bornemissza Zsigmond udvarbíró, Miklós deák a krajnyai ispán, Vásárhelyi Jakab és Antalóczy István ispánok az őrség zászlójával. A gyalogok széthányták a repedei malmot is, a malomból egy embert, molnárt-e vagy mást, nem tudom, de kihozták, verték, taglalták, dolmányát, nadrágját eltépték, a gabonát, búzát széthordották, ugy a vasakat is. „Láttam, folytatá tovább a tanu, hogy a gyalog és város népe a podheringi kastélyt körülfogta, a mely marha, ökör volt a kastélyban, azokat a podheringi tisztek kénytelenségből féltökben kiadták és ide Munkács alá hajtották. Láttam, hogy a német és magyar gyalog bent volt Repedén a szentmiklói jószágban és a vasköveket ott őrzötték. A malmokat a szentmiklói birtokosok, még Telegdi Gáspár idejében is békeségben használták. Tudom azt is, hogy Duszina Lukács podheringi jobbágyot házában megkötözték s a várba fogva vitték, utána marháját hajtván.“ Morda Gáspár 6-dik tanu vallá, hogy Dunkofalusi András nevü vizniczei ispán Szentmiklósnál egy hegyre felállott s on-

nan kiáltotta: „gyujtsátok meg a malmot, most az ideje“ s így azonnal meg is gyuladott.

Péchy János, szolgabíró, 40 éves, munkácsi lakos előadá, hogy Lónyai Zsigmond szentmiklósi birtoklásának idejétől eredt a viszálykodás, akkor kezdték a podheringi és szentmiklósi jószágot háborgatni. Tudja, hogy a dobbal és zászlóval kivonult nép Kendereskénél hált s másnap rontott a malomra. Tudja, hogy míg Repedénél nem kezdték csinálni a vashámort, e határ Szentmiklóshoz tartozott, azután pedig foglalgatták Munkácshoz több faluval együtt.

Ignéczi András, 60 éves, vallja, hogy ő, valamint az atyja István, Szentmiklóson udvarbíró volt s így tudja, hogy Nyári Istvánné és Telegdi Gáspár is legeltette juhát a vicsapinyei béczezen, a háborgatást pedig csak Bethlen idejében kezdette Balling; ő ki-zárt mindenkit a béczekekről s gyalogokkal őriztette; az izsdeméri patak is Szentmiklóshoz tartozott, Nyári István békésen halásztatta, de Balling azt is elfoglalta.

A többi vallomások szerint vagy háromezer ember rohanta meg Podhëringet; ezek közt voltak a nevezett vári tiszteken kívül még Kerepecezi Ferencz, Gulácsi István, Kun Zsigmond, Turi Mihály és Dunkofalusi András, kit ezért el is fogtak, hogy a szentmiklósi malmot fel nem égette, de kibocsáttatván, másnap csakugyan felgyújtotta, kiáltván: „no szentmiklósiak, most menjetek őrleni a malomba!“ Szentmiklöst, Verbiást, Perekraszrát s más számos felsővidéki falukat szintén elfoglalták ez alkalommal, jöllehet azok Podhëringhez s illetőleg Szentmiklóshoz tartoztak.

A támadás okául szolgált az, hogy a gróf Drugethné tisztei a fejedelem asszonytól is követelték az őrlési vámot. Vallották többen, hogy midőn a podheringi kastélyt körülvették, kiabáltak, hogy porrá égetik, ha a behajtott marhát ki nem adják; hogy Holovács nevű jobbágyat elfogták s a várban tartották s hogy a repedei kőbányát a szentmiklósiak birták. Szolocsinán szintén erőszakoskodtak a várbeliek, úgy Holubinán is, honnan Szabó István és Bereskanics János jobbágyokat elhurczolták, házaik ajtaját bevagdálván. Tolcsvai Nagy János munkácsi udvarbírósa idejében Borbély Ferencz munkácsi porkoláb Homonnai grófné zabját elfoglalta a felső vidéken. A 43. tanu, Ilniczki Timót, lengyelországi visznegói lakos vallotta, hogy a szentmiklósi uradalom határa terjedett Szinyák, Rozgyila, Korna, Koszák, Osztra, Huszlya

és Bežskid közt Zsupánya felé, innen pedig fordult Máramaros felé a Borsova nevű havasnak és onnan Priszlopnak.

A nevezett nádor parancsára az eljáró bizottság a történt károk iránt is tett szemlét a helyszínen, bejárván Drugeth grófné elpusztított birtokait; a leletről magyar nyelven tevének azután jelentést a leleszi konvent előtt, mely iratból kijegyzem e következő érdekesebb mozzanatokat. A szemle 1668. jun. 28. kezdetett Podheringnél, hol a malmot szétrombolva találták, a malomkövek és kerékek összevagdálva a vízben feküdtek vasaitól megfosztva; a falutól napkelet felé a hegy tetején állott egy *czerkvo* (orosz fatemplom) és a papháza, melynek lakóját kihallgatták. Másnap, junius 29. Repedén szemlélték meg az elpusztított malmot; ettől keletre állott egy vashámor s a hegyoldalon vaskötörés. A jelentés szerint éppen akkor Báthori Zsófiának két embere volt a gyár egyik olvasztó üregében, onnan vizet meritvén. Az elégett malom gátját gallyakkal behányva s tuskóval elrekesztve találták. Junius 30. Holubinára, Polenára („Polyánya“) és Uklinára mentek; Pudpolóczon az elpártolt lakosok panaszkodtak, hogy a várbeli gyalogok prédálással, öléssel és veréssel fenyegették őket, ijesztvén, hogy nejeik emlőit felmetélik, gyermekeiket karóra huzzák, ha az ő hátaükra, t. i. a magasabb helyekre nem szállanak. Bornemissza Zsigmond udvarbirótól egy ily czédulát is mutattak, melyen ez volt írva: „Beregócz, 1668. junius 7. Szolgálók kigyelme-
teknek. Pudpolócz falubeliek kiszállván és kegyelmes asszonyunknak ő nagysága szárnyai alatt letelepedvén, Hadnagy uram látván ez irásomat, ne háborgassa kigyelmed azon embereket, más dologban én is szolgálók kigyelmednek. Bornemissza Zsigmond.“ Julius 1-én Alsó-Vereczkére ért a prépost és Ilosvai Péter, hol a várbeliek által megriasztott lakosok csoportosan állottak a hegyoldalra felvitt gunyhóik előtt s csak nagy nehezen lehetett őket lehívni, hogy kihalgattassanak. Ezek is panaszlá, hogy erőszakkal hozták őket fel az új tanyára, sőt Báthory asszony drabantjai lövöldöztek is rájuk, egyikét golyóval lábán találván. Így kénytelenek voltak elpártolni szentmiklósi uraiktól s az alantas völgyet elhagyni. Ekkép panaszkodtak a felső-vizniczeiek is. Zavadván szintén löttek a katonák a lakosokra s úgy hódították meg. Julius 2-án Izvoron tettek vizsgálatot s innen még aznap Ploszkóra s Paulovára értek, hol a falut üresen találták, a kiköltözött jobbágyok a magaslatokon s hegyoldalon állottak s mondák, hogy a lapályon fekvő faluból, mely Sz.-Miklós uraihoz tartozik, kénytelenek voltak fel a dombra, mely Mun-

kácshoz tartozik, szállani s meghódolni; az nap még Holubinán ebédelték s innen ebéd után megindulva, miként a jegyzék mondja, midőn utunkat Szentmiklós felé continuáltuk volna, érkezünk a szolvai és szuszkói határra, láttuk szemeinkkel, hogy a határról a lapálytól gróf Homonnai asszonyom ő nga tisztei többekkel együtt a mélt. fejedelem asszony ő nga jószágabeli embereknek marhájokat, teheneket, ökröket megindították; a midőn hajtották volna Szentmiklós felé, mindgyarást két felül a hegyeknek oldalain levő mélt. fejedelem Báthory Zsófia asszony ő nga faluiból nagy sikoltás lőn, valaki jöhetőft mind férfi és asszony ember a ki mit kaphatott, fegyvert, hosszú puskát, hajító fát, követ és botot, úgy jött és ment utánok a lapályra, marhájoknak és azoknak, a kik hajtották, hogy peniglen mi lassan mentünk utunkat continuálván, előnköt vette a parasztság és utunkat a Latorcza partjánál a szoroson elállották, a szekeres fulajtár mellett való lónak száját megfogták, rut szitkokkal illettek, szemtül szembe szittak bennünket, és ugyan énhozzám úgy mint ifjabb Ilosvai Péterhez, mint király urunk ő fge személyét viselő emberhez, egy bokor mellől löttének, csak az egy Isten oltalmazott bennünket, hogy azon helyen meg nem ölte; eleget mondottuk nekik, hogy mi nem azon dologban forgolódo emberek vagyunk, nincs nekünk ahhoz semmi közünk, de ők azzal semmit sem gondoltak.*)

1669. február 10-én Leopold király szabadalmat adott Báthory Zsófiának, hogy munkácsi uradalma területén sóbányákat nyithasson s azokat tíz évig tehermentesen, azontul pedig tized-adás mellett élvezze, mely tized a szepesi kamarának természetben vagy pénzü beadandó.**)

1672-ben Báthory Zsófia tisztei Dévai János és Thuránszky János által összeíratta a munkácsi uradalomhoz tartozó jobbágyságot és jószágot. Ez urbarium szerint találtatott az uradalom területén összesen 28 főbíró, 50 esküdt bíró, fő- és alkenéz 144, székely, kapuőr, szolga 166, egy feleségű batyko (pap) 84, második feleségű 9; orosz deák 5, (innen eredt az orosz oskolamesternek maiglan divó „gyak“ elnevezése); ispán volt 7, kerülő 115, állandó drabant 50, szabados 62, állandó pallér 3, porkoláb 1, vadás- és csürbíró 1, kondás 10, juhászgazda 2, bojtár 28, béres 26, fiscus 1, jegyző 2, kertész 2, koresmáros 3, lovász 6, kocsis 2, ajtónálló 2, sáfár 1, szakács 3, szakácsinas 1, fellajtár (Vorreiter) 2,

*) Leleszi lévéltár.

***) Budaí kam. lev. 762. cs. 33. sz.

dobos 1, muskatéros 2, zöldpuskás 1, méhész 1, peczér és agárhordó 2, szappanos 2, örlető 4, halász 36, tehenész 5, conventiószolga 8, vadász 10, molnár és ács 19, kerékgyártó 8, kötélverő 3, eserépcsináló 13, fazekas 6, kővágó 5, kőmives 6, lakatos 4, üveges 2, szücs 5, csizmadia 5, varga 8, szabó 5, kovács 6, sütő 2, téglavető 4, portörő 1, szénégető 4, hutás 1, szijgyártó 2, képiró 1, fűrészmeister 2, asztalos 3, bodnár 18, teknővájó 4, vincellér 14, marhás jobbágy 516, gyalogszeres 575, marhástaxás 132, gyalogdijas 181, özvegy dijas 134, bérfizető marhás 465, gyalogbérfizető 353, zsellér 374, nyomorult 25, dijas zsellér 90, adómentes 63, pusztatelek 641 $\frac{1}{8}$. Mindezekből befolyt következő jövedelem az uradalmi pénztárba: adó 1670 frt 6 $\frac{1}{2}$, denár, bér 2695 frt, kenézpénz 1339 frt 50 d., taxa 3748 frt 20 d., konyhapénz 336 frt 83 d., a batykók nyest dija 404 frt, turó ára 29 frt 43 $\frac{1}{2}$ d., ajándék 10 frt 37 d., összesen 10,233 frt. Ekkor fizetett az uradalom a németek által mindenkire egyaránt kivetett adó fejében 1672. évre 1710 frt 60 denárt, miként ez a Gneiz Jakab szatmári adószedő nyugtájából kitűnik.*)

Báthory Zsófia tetemes vagyonát az által bővíté, hogy 1680-ban a Homonnai Drugeth családtól 33 ezer magyar forintért magához váltotta a szentmiklósi és podheringi jószágokat, melyek később a Rákóczyakra esvén, folytonosan a munkácsi uradalom tulajdonosai birtokolták.

Ez erélyes fejedelemnő végre 1680. június 14-én a munkácsi várban elhunván, következő évben, mártius 16-án temettetett el Kassán, az általa alapított jezsuita társház templomában;**) az ünnepélyes temetésre a vármegyék rendei is, menyé, Zrinyi Ilona által meghivatván. Még 1680. június 22-én történt, hogy Zrinyi Ilona és Luplovska, máskép Liptovska Hedvig Bencez-rendü apácza (t. i. Báthory Zsófia idősb nővére Erzsébet) és Kiss Imre jezsuita közt szerződés keletkezett az iránt, hogy Zsófia teste a munkácsi és szentmiklósi uradalmak jövedelmeiből illően takaríttassék el. Ez ellen azonban csakhamar tiltakozott Ilona, kívánván, hogy Kiss a sirbolt és siremlék költségeire szükségglendő kiadást a megmaradt ezüst ingóságokból fedezze, mi végből az ékszerekkel telt ládákat önkényt ki is nyitá, melyeket mégis később pater Kiss erővel elvitt;**) mely önkényes tette később birői vizsgálatokra is nyújtott alkalmat.

*) Budai kam. l. 773. es. 36.

**) U. o. N. R. A. 770. es. 47—48. sz.

Báthory Zsófia körül élte végső napjaiban nővére Erzsébet lengyel apáca karöltve Kiss Imre jezsuitával forgolódván, ezek arra törekedtek, hogy menyé, Zrinyi Ilona a vagyomból minél kevesebbet kapjon, mit azonban ez erélyes nő szilárd felleptével meghiúsított. Még 1679. december 19-én tett az elhunyt fejedelemné végrendeletet, melyet 1680. évi április 10-én megtoldott s melyben Ilonát az örökségből kizárá s azt unokáinak, Rákóczy Juliának és Ferencznek s tetemes részben a jezsuitáknak hagyta.*) Azonban, mint később kiderült, a fejedelemnő halála előtt másfél évvel, döghalál idején, egy oly végrendekezést is tett, melyben, mint Csitkovicz Mihály nevű tanu (helyesebben Czvetkovich, munkácsi kir. harminczados) vallá, Ilonáról sem feledkezett meg; azonban még a fejedelemnő éltében, ő, pater Kiss és Erzsébet apáczával együtt régi ezüst tálakat, poharakat, kannákat, mosdómedenczéket s egyéb értékes műszereket olvasztottak össze s azt egy ládába zárva a kincstárban helyezték el, melyet bekövetkezett halála után nagyobb biztonság végett Ilona lepecsételtetett; azonban ezzel nem gondolván Kiss jezsuita, a kincstár ajtajáról önkényesen nem csak leszakította a pecsétet, hanem az ajtót sarkából kitaszítván, midőn ebben pater Ordódy őt megakadályozni akarta, őt is nagy mérgesen az ajtón kilökte s a ládát egyéb drágaságokkal együtt a várból magával elvitte. Ilona e hatalmaskodás folytán panaszt emelt, melynek megvizsgálására Sebestyenyi András erdélyi püspök és leleszi prépost kiküldtetett gróf Forgács Ádám országbíró által, kinek nevében Mokri Pál leleszi áldozár Kereszturi Miklós, országbírói emberrel (homo curiae regiae) együtt még 1680-ban Mária fogant. napján Munkácsen megjelenvén, itt több tanut hallgatott ki. Ezek vallomásaiból kitűnt, hogy Báthory Zsófia, pater Kiss és a nevezett apáca kisasszony előtt tett végrendeletet, melyben ő felségét kérte fel végrehajtónak és unokái gondnokának. Különösen Ráthy Zsigmond azt vallotta, hogy a fejedelemasszony két végrendeletet tett: „az egyik olyan volt, hogy ha accomodálja magát Zrinyi Ilona, a mellet maradnak, ha nem, a másikhoz nyulnak.“ E tanu szerint Kiss azt is mondotta, mikor a kincsház ajtaját feltörte s a pecsétet róla leszakította: „ha megboszant (Ilona), minden jószágát elveszti s még a feje is elesik.“ — Lázár Tamás előadá, hogy 106 gira ezüs-

*) E végrendeletében ugyanis záradékul megállapítá, hogy Munkács várát és borsii kastélyát mindaddig a királynak hagyományozza, míg azt a végrendelező fejedelemasszony unokái 50,000 rénus forintban ki nem váltják.

töt olvasztottak össze műszerekből, melyet a nevezett pater két arany és egy ezüst-ládával együtt magával elvitt; hogy Csatlós Gergely vitte a ládákat a szekérre s ugyancsak izzadott alattok. E tanu vallja, hogy felindulásában Kiss, midőn az ajtót feltörte s a ládákat a szekerekre rakatta, hogy azokat Lengyelföldre vigye, ekkép nyilatkozott haragjában: „tisztá volt még eddig ez a vár a némettől, de félek rajta, hogy nem leszen üres tőle.“ Midőn Báthory Zsófia halála óráján volt; éjszaka idején éjjel után két óra tájban Erzsébet apácza kisasszony szolgálójával Zuzkával, pater Kiss parancsolátjára a tárházba ment és Fábíányi Mihály az aranyműves ládát, a szolgáló pedig egy málna ruhát hoztak ki onnan. Lakatos János vallá, hogy a fejedelemné csak azon éjjel tett végrendeletet, a melyben meghalt. Krucsay Miklós, várbeli lelkész 32 éves vallá, hogy a kincses szoba lepecsételésére Kiss szerfelett haragudott; végre Bornemissza Zsigmond szerint, Báthory Zsófia kedden tett volna végrendeletet és pénteken virradóra meghalt.*)

Annyi bizonyos, hogy ezen erőltetett végrendeletekben, melyeket pater Kiss és Luplovská Erzsébetnek az egri káptalan előtt eskü alatt tett vallomása szerint, Báthory Zsófia előttök tett,**) B. Zsófia vagyona legnagyobb részét a jezsuitáknak hagyta, így a sz. miklósi uradalmat is ezer birkával akkép, hogy azt Rákóczy Ferenc felnötteig használják, ki azt azután 10 ezer forinton visszaválthatja, Munkács várát ő felségének hagyományozta oly módon, hogy az uradalomért a Rákóczy gyermekek 50 ezer forintot fizessenek.

Dacára annyi intézkedésnek, Ilona nemcsak híven megőrzé gyermekei örökségét, hanem a munkácsi vár őrségét a maga és gyermekei hűségére megeskettetvén, még Caprara Aeneas császári hadvezér unszolását is meghiusítá, ki a várba német őrséget ohajtott behelyezni. Végre 1682. június 15-én Munkácson nagy pompával megtartván egybekelését Thököly Imrével, ezentul ennek oltalmában osztá meg vele a kezelés terheit.

Még azon évben összeiratták a munkácsi uradalmat s a lehető intézkedéseket tettek jövedelmeik biztosítására, mire annál inkább volt szükségök, mert Thököly hadat vezérelt a király ellen s a hazát már régóta rombolá a harcok emésztő tüze.***)

Hogy Thököly erélylyel és szakismerettel igazgatá gazdasá-

*) Budai kam. lev. 770. cs. 52. sz.

**) U. o. 47—48. sz.

***) Az 1682. évi urbéri összeírás szerint volt a munkácsi uradalom jövedelme 22,746 frt 20 denár.

tát, erre kétségtelen adatul szolgál az általa 1684. július 10-én Munkácson kibocsátott gazdasági utasítása, mely terjedelmes iratban tiszteit a gazdaság minden legcsekélyebb ágaira és nomeire figyelmezteti s őket szerény és erkölcsös viseletre inti. „Az Isten szent nevének megkáromlása, mondja egyik pontjában, e megvesztett világban majd közönségessé kezde lenni; valaki azért abban megtapasztaltatik, úgy büntetessék tiszteink által, hogy az Isten haragjának elégtétele legyen megoltására és a káromkodóknak az ő bűnét az ő lelke ne hordozza (Lev. Cap. 5. l.).“ Inté a főbb tiszteket, hogy a szegény népet nyuzatni ne engedjék, hogy a tisztiszámadásokat évnegyedenként beköveteljük s a főkimutatást ősszel és tavasszal nyujtsák be, midőn minden tárgy leltárba foglalassék. Majd szívökre köti az udvarbiráknak, hogy a várat, mivel a vár mindenkor vár, jó időben lássák el mindenféle éléssel; gabonával, liszttel, sóval, darával, gombával, munitióval sat., nehogy szükség esetében fogyatkozás álljon be, mert boldog ember, a ki mindenkor készen találtatik. A várbeli kézi malmok, kut és csatorna is jó karban tartassanak. Csebrek, dézsák, kupák, tekenők s más apró edények mindenkor bőven álljanak, hasonlóképen öreg, középszerű és apró égetett fazekak, hogy szükség idején legyen mihez nyulni. A horeczet ha nem egyébre, ágyutisztításra jó. A künn levő adóságok, bérek, díjak addig hajtandók be, mig nagyobbra nem nőnek. A káposzta jól sózassék be, nehogy ismét kárba menjen. A csizmáknak, saruknak, cipelőknek, talpaknak való bőr elegendő készletben legyen, úgy béllés és más fejer bőrok is, nehogy szükség esetében fogyatkozása tapasztaltassék. A munkácsi fejerházunk (mostani kastély) alatt levő pusztai boltok készítettessék el s béreltessenek ki sat.“*)

Egyébiránt mily fényes udvart tartott Thököly ez időben, az a fenmaradt azon kora számadásokból kitünik. Pénz- és élelem-táraidból tömérdeket adatott ki tisztei és szolgálitására, mennyiben az akkori szokás szerint, az évi illetékek csekély készpénzen felül leginkább élelmi és ruházati járulékokból állottak. Így például 1683-ban Géczy István udvari főkapitány fizetése volt: 600 frt, 10 hordó bor, 4 ártány, 100 frt ruhapénz, 54 köböl buza, szolgálit számára praebenda (ellátás), lovainak széna, abrak természetben vagy pénzül, asztala a palotában avagy másutt „tisztességes“ és szállás.

Az uradalmi tisztifnök (praefectus) fizetése volt 4—500 frt,

*) Munkácsi urad. lev.

köntösre 100 frt, bor 10 hordó, buza tiz köből, szolgálának és lovainak ellátás.

A főlelmi biztosé: 400 frt, 7 sing posztó, 50 kassai köből buza, 4 hordó bor a javából, főzelekre 100 frt, szabad asztal és 5 szolgálja és 7 lova számára ellátás.

Udvarnoké (ex precipuis aulae nostrae familiaris): 60—300 forint, 7 sing angol posztó, 3—8 szolga és —10 lova számára ellátás.

Radics András, munkácsi kapitány évi járadéka: 300 frt, 7 sing angol posztó, szabad asztal, 7 szolgálja és lovai számára ellátás.

Az alkapitányé: szabad asztal, 200 frt, 7 sing posztó, 2 hordó bor, 18 köből buza, 2 sertés, szolgál- és ló tartás.

Az uradalmi felügyelő (inspector), például akkor Jósza Miklós fizetése: 200 frt, asztala tartására 50 frt, 4 hordó bor, 30 köből buza, 4 hordó lőre, 30 köből zab és széna.

Főkonyhamesteré: 150 frt, 10 k. buza, 7 sing angol posztó, 4 h. bor, 4 kö só, szolgálai számára czipó, abrakra 17 forint, saját asztala.

Nemes apródok fizetése: 40 frt, 7 sing ang. posztó, 12 köb. buza, 2 hordó bor, 2 szolgálának praebenda, 3 lóra széna, abrak vagy pénz.

Lovázmesteré: 62 frt, 7 sing failondis posztó, 2 szolga, 3 ló-tartás, asztala a konyhamesterrel. Egyik kapott még rókabéllésre 20 frtot, naponkint 2 czipót és 2 iteze bort.

Udvari zászlótartóé: 60 frt, 7 s. posztó, 2 szolgáljára praebenda, 3 ló tartás, asztal.

Számtartóé: 50 frt, 15 k. buza, 50 akó bor, 2 verő disznó vagy e helyett 6 frt, 2 véka, 100 font turó, 25 forint posztóra, 10 k. zab, 8 bárány, 2 véka lencse, annyi köleskása és méz, 1 akó eczet, 4 kőso.

Udvarmesteré: 200 frt, 7 sing ang. posztó, 20 k. buza, 2 sertés, 3 hordó bor, 5 szolgáljára praebenda, 9 lovának széna, abrak vagy pénz.

István deák török tolmácsé: 200 frt, 7 sing posztó, béllésre 20 frt, 5 lovának széna, abrak, 3 szolga tartás, asztala az udvarmesterrel.

Az ifjak közül, például a főbejáró, nagyságos Pongrácz Ferencz évi fizetése volt: 200 frt, 7 sing angol posztó, 7 szolgálai számára bor, hus, czipó, 8 lovának széna, abrak, neki magának sza-

bad asztal. Az apródoké: 80 frt, naponkint 4 czipó, 1 iteze bor, 5 sing angol posztó és asztal.

Az étek hordó-mesteré: 150 frt, 7 sing ang. posztó, asztala, szolgáltnak praebenda, lovainak széna, abrak. Az asztal körül járó ifjak annyit kaptak, mint az apródok.

Müller Ferdinánd órásmesteré: 180 frt, 1 hordó bor, árpa és dara 4 köből, 1 dézsa turó („borondza“), 1 véka kása, 10 k. buza, 1 ártány vagy két oldal szalonna, 10 vanna vaj, 2 véka borsó, 2 kő só.

Klein Zachariás szijgyártó fizetése: 150 frt, 6 k. buza, 20 k. árpa, 1 ártány, 4 vanna vaj, 6 sing fajlondis posztó vagy 18 frt, 20 k. rozs, 1 k. borsó, 2 kő só, 2 dézsa turó.

Galló Lőrincz szabó fizetése: 40 frt, 7 rőf posztó.

Berke Donát gombkötőé: 100 frt, 6 k. buza, 10 k. rozs, 2 vanna vaj, 1 dézsa turó, 1 sertés. Ily módon díjaztattak a többi udvari iparosok is. A kovács fizetése azonban volt: 20 frt, 2 k. buza, 8 sing posztó, csizmára 3 frt, 1 kő só, 1 véka borsó, 1 sertés vagy 3 frt, 2 hordó löre vagy ser, 1 véka buza és kása, 25 font turó és naponkint 4 czipó.

A pohárnok járandósága: 100 frt, 7 sing ang. posztó, 3 szolgára praebenda, 4 lovára ellátás. Egy másiké: 25 frt, 1 sertés vagy 3 frt, 1 báránybőr béllés, 8 sing közlondis posztó, 4 k. buza, 1 kő só, naponkint 4 czipó és 1 iteze bor.

A tálmosóé: 36 frt, 1 báránybőrbéllés, 1 csizma, 8 sing közlondis és 3 kiszniczir rőf posztó, étek a konyháról, naponkint 1 iteze bor és 6 czipó.

A zenészek, különösen a trombitások kaptak fejenkint 24—220 frtot, 4 czipót, 1 iteze bort naponkint, 7 sing posztót; a siposok 40 frt, 2 pár karmazsin csizmat, köntöst, magoknak és szolgáltnak praebenda, lovainak széna, zab.

A főszakács fizetése: 100 frt, 9 sing posztó, 4 hordó bor, 2 véka lencse, 2 kő só, 4 czipó, 3 pár kordován csizma vagy 5 frt 40 denár, 10 k. buza, 1 hordó löre, 2 véka borsó, 1 disznó, naponkint 1 iteze bor. A kisebbeké: 40 frt, 7 sing posztó, naponkint 4 czipó, 1 iteze bor. A sütőé: 40 frt, 8 sing posztó, naponkint 4 czipó, 1 iteze bor. A csatlósé: 30 frt, 1 báránybéllés, 8 sing posztó, nap. 4 czipó, 1 iteze bor, heti pénz vagy praebenda, némelyik kapott étket a konyháról. Ajtónállóé: 30 frt s a többi mint a csalósé.

Udvari kántor járandósága: 30 frt, posztóköntös, 1 fekete

báránybélles, 4 pár csizma. Egy másiké (Tapolcsányi Ferenczé) 30 frt, béllésre 5 frt, 7 sing posztó, 1 köböl kása, 1 köb. asszutyömölcs, 6 iteze vaj, 1 iteze bor, 4 czipó naponkint; azonkívül 3 pár csizma vagy 2 frt 72 d., nadrágra 1 frt 80 d.; 7 köböl buza, 1 k. árpa, 1 sertés és asztal az énekesekkel. Az orgonista és sekrestyés is ily formát huzott.

A vadászmeister fizetése: 20 frt, 8 sing posztó, 1 báránybélles, naponkint 4 cipó és 2 iteze ser vagy löre, 10 frt heti pénz, 1 sertés, 1 k. buza, 5 k. zab és 1 lóra széna, zab Szentmihály naptól Szentgyörgyig.

A peczér és agárhordozóé: 10 frt, fehérruhára 2 frt, 8 sing posztó, 1 báránybélles, 10 font turó, 4 cipó és 1 iteze ser vagy löre naponkint; 4 saru és ló tartás. A madarászmasteré: 40 frt, német sarura 9 frt, 1 kőso, másfél mázsa hus, harisnyára 1 tallér, egész köntös és naponkint 2 iteze bor.

A lovászé: 8 frt, hetipénz 12 frt, 14 rőf posztó, 1 báránybélles, 3 csizma, 1 sertés, nap. 4 cipó, 2 iteze ser vagy löre.

Kocsisé: 18 frt, hetipénz 12 frt, dolmány, mente, nadrág, 4 pár saru, 1 báránybélles, 1 sertés, nap. 4 czipó és 2 iteze ser vagy löre.

Más kocsisok járandósága: 7 frt, hetipénzül 12 frt, 14 sing posztó, 1 báránybélles, 3 pár csizma, 1 pár czipellő és nap. 4 cipó és 2 iteze ser vagy löre. Ugyanannyit kapott a „fellajtár“ is, ellenben a czimeres postás 100 magyar forintot és három pár eszimat.

A gyaloghadnagy járadéka volt 50 forint, 7 sing posztó, 6 köböl buza, 6 bárány, 2 ártány, 2 hordó bor és asztal.

A lovas hadnagyé: 80 frt, asztaltartásra 36 frt, 5 sing posztó, 12 bárány, naponkint 6 czipó, 2 iteze bor, asztala az udvarnál a konyhamesterrel. A kis vagy alhadnagy kapott havonkint 5 frt, nap. 4 czipót, 1 iteze bort és 8 rőf posztót, szabad asztalon kívül. A zászlótartó fizetése: havonkint 5 frt, a dobosé, sipos és dudásé 4—4 frt, és ezeknek, valamint a tizedeseknek járt veres posztóból mente, fehér dolmány; a közsiposok egészen veres mentét és dolmányt viseltek, míg a fősipos mentéjének mindkét eleje sárga posztóval volt béllelve. A közlegények kék posztóból készült hosszú mentét és dolmányt hordtak. A száz főnyi gyalogra való kiadás tett évenkint 4020 frt.

A 30 palotás-gyalog 3 tizedese kapott havonkint 4—4 frt, a 22 legény hav. 3 frt, dolmányt, mentét, süveget, nadrágot posztóból. Mindezekre felment készpénzben: 25,956 frt. angol posztó.

661 sing (3305 frt), fajlondis posztó 215 sing (860 frt), közlondis 126 sing (2016 frt értékben.)

Mezei hadakra kiment évenkiut: Gyarmathy István seregére 5496 frt, Oláh András seregére 5496 frt, Szőke György csapatára 5136 frt, Gyöngye seregére 5136 frt, András deák seregére 5136 frt, Jeney Sámueléra 4416 frt, a Dragony századra 2880 frt, muskatélyosokra 33,052 frt, összesen 67,300 frt. Posztó felment a gyalog és lovas németekre 750 vég, 12.000 frt értékben. Az összes udvari és hadi sereg évi kiadása volt 111,647 frt.

A zöld puskás seregbeli közlegény kapott havonkiut 3 frt 30 denárt, a tizedes 4 frt, s így száz legényre felment 4260 frt és 60 vég zöld (septuch) posztó, 960 frt értékben.

Ez állományba nincsenek befoglalva még a gazdatisztek, felügyelők, udvarbírák várnagyok, számvevők, kulcsárok, ispánok, magtárnokok, majorosok, kertészek, méhészek, vinczellérek, bodnárok, pásztorok, béresek s egyéb ily alkalmazottak, kik egy-másik „provisoratus“ alá tartoztak.

A provisorának (tiszttartó vagy udvarbíró) járandósága volt. 160 frt, 6 sing ang. posztó, 25 köb. buza, 4 hordó bor, 3 verő disznó, 3 malacz, 6 kőso, 20 köb. abrak, 20 iteze eezet, 60 font olvasztott fagyú, 2 szapu borsó, lenese, kása, 5 öl széna, 4 kötés papiros, 10 bárány, 10 göde, 30 tyuk, 30 csirke, 10 lud, 18 frt tehénhusra, 12 iteze vaj, 100 káposztafő, 6 iteze méz, 4 hordó lőre és szolgálja számára naponkiut 4 czipó.

Egy várnagy illetménye volt: 40 frt, ruházatra 20 frt, tehénhusra 10 frt, 2 hordóbor, 6 köből buza. Egy külső várnagyé: 110 frt, 12 k. buza.

Egy állandó tüzér (pattantus) fizetése: havonkiut 6 frt, 6 köb. buza, 1 disznó, 1 hordóbor, 2 hordó lőre, 2 kőso.

Egy közönséges kocsis járandósága: 12 frt, egy abadolmány vagy 3 frt, 1 abanadrág vagy 1 frt 20 d., 1 szűr vagy 2 frt, heti pénz 5 poltura, 15 denár, nap. 4 czipó, 1 iteze lőre, 1 szekernye saru, 1 fejelés, 1 disznó, 1 malacz vagy 3 frt.

Egy béresé: 8 frt, ingre, lábravalóra 2 frt, rozs 8 k., 1 szűr, 1 daróc vagy 4 frt, abanadrág 1, disznó 1, kőso 1, hasábos káposzta 1 cseber, lenese, borsó, kása, 1—1 szapu, vagy buza ugyanannyi, 1 tehénbőr boeszkornak, 30 font turó és 2 hold szántó föld.

A tömlőcztartó huzott havonkiut 3 frt, a serfűző minden 10 hordó ser után kapott 2 frtot, azonfelül 4 köből rozst, 2 iteze vajat és 1 disznót. A koresmáros minden kimért hordóborért kapott

10—10 polturát (30 denárt) és átalányul 5 köből búzát, 15 font gyertyát. A kéményseprő minden kéménytisztításért 8 polturát (24 denárt); a vinczellér 10 frt, 5 köből rozst, 2 pár eszimat, 1 szűrt, vagy 1 frtot; a szőlőpásztor: 4 frt, 2 pár boeskort, heti pénzü 10 polturát, némelyik naponkint 4 czipót.

A hordócsináló bodnár kapott 10 hordétól 1 frtot, husra való pénzü százától 81 pénzt és borsra 8 polturát (24 denárt); azonfelül százától: 2 köb. lisztet, 9 font szalonnát, 1 dézsa káposztát, 1 kősót, 5 font turót, 1 iteze eczetet, 1 iteze vaját, félfont haját 2—2 iteze lencsét, borsó vagy kását és naponkint 2 iteze lörét vagy sert.

A donga (hordófal) vájó bodnár kapott minden ezertől fenekével együtt 3 frt, 2 iteze eczetet, 2 iteze borsót és levesét, azonfelül minden hatezertől 2 köb. lisztet, 2 kősót, 18 font turót és annyi szalonnát.

Az udvari hitszónok (predikator) Lipóczi Miklós járandósága volt: 150 frt, 1 rókahátbéllés, 3 pár kordován csizma, 2 hordóbor, 2 sertés, 2 edény turó, 20 iteze vaj, 1 köb. borsó, lencse és köleskása, 10 sing angol posztó, 1 pár nyest süvegre, 10 frt köntöcsináltatásra, 25 k. buza, 4 juh, 8 iteze méz, 5 kősó és „becsületes asztala.“

Talán nem lesz érdektelen ez alkalommal a fejedelem udvaránál alkalmazott főbb személyeket névleg elősorolni. Főkapitány volt Radics András, urad. tisztfőnök (praefectus) Kapi Gábor és Saárosi Sebestyén, főlelmi biztos Dolinai Gábor. Udvari nemes apródok, kamarások (aulae familiares praecipui): Csáki István, Pethő László, Nyáry Ferencz, Pongrácz Gáspár, Melith Gábor, Révai Ádám, Andrásy István, Eödfőfi László, Péchy Gáspár; udvarmester, Hidi György, udvari alkapitány, Csató Gáspár; titkár Gutth Dániel, jószágfelügyelő Józsa Miklós, udvari főtiszt Marin István, Márczy János, Madocsányi Imre, Búdöskuthy Samu, Beszenyei Zsigmond, Szenczy István, Saarosy István, Antalfi Tamás, Dobai Mátyás, Egri László, Zmeskál Gáspár, Záborszki János, Andrásy Ferencz, Sigmond György, Bodinyi János, Okolicsányi András, Tury Ádám, Bossányi István. Nemes ifiak: Pongrácz Ferencz, Pothurnay Ferenc, főbejárók és pohárnokok: Skrobák István, Boday Gábor, Csató Sándor, Csató Gábor, Baranovszky András, Csernelly György, Miller György, Vetési László, Lázár György, Orosz Ádám, Bay László, Bieskey István, Malatinszky Gábor, Vér Gábor, Kovács Péter, Majos János, Róth János, Klobusiczky András, Péchy Imre, Nagy Zsigmond, Palatics István, Benyiczky Gábor. Gillányi

Ferencz, Bogády Ádám, Sulyovszky István, Görgey Jób, Kellemesy János, Halász Márton, Sárosy Márton, és Kozák László. Étek-fogók: Keczer Gábor, Dobay Mátyás, Bocsko Ágoston, Kéry István, Ubriczy Pál, Soldos Mihály, Demény János, Gombkötő Miklós, Pogány Zsigmond, Lengyel János, Vetés Zsigmond, Repcsényi Sándor, Viczey János, Kemecey György, Buday Zsigmond, Ujhelyi Ferencz, Pongrácz Boldizsár, Czeke Ádám, Boczko János, Görgey Vilmos, Bohus Márton, Roskoványi Zsigmond, Vitkóczy Ádám, Csemnyiczky Imre, Ternyei Miklós, Okolicsányi György, Jób András, Berthóty János, Porubszky György, Gyóry András, Sulyovszky Imre, Munkácsy István, Lehoczky Imre, Jenei Mihály, Sembery István, Szepsi István, Pestes János, Kéri Tamás, Horváth László, Mattyasovszky Ferencz, Borbély Mihály, Szokolovics Demeter, Görgey Imre, Petneházy György és János, Pápay István, Gyüri Ferencz, Gáll Márton, Vitenczei Borbély Mihály, Borbély György, Szabó Dániel, Eökrös György, Szijjártó János, Szabó András és Illés, Berzeviczy László, Fejérpataki Mihály, udvari kamarás Telenik András. Konyhamester Badányi Ádám, lovaszmesterek: Rimai János, Répási András, zászlótartó: Nagy Miklós, Gyürky Ádám, udvarmester Ubriczy Pál, török tolmácmesterek: István Deák és Bogdanovics Péter. Udvari trombitás volt 15, sipos 6, hegedűs 8, szakács 12, konyhaajtónálló 3, konyhasáfár 2, sütő 5, csatlós 8, ajtónálló 4, szekérmester 1, kántor 2, orgonista 1, sekrestyés 1, mellékpohárnok 6, peczér 8, agárhordozó 4, madarász 3, kovács 5, lovasz 28, szekeres 5, kocsis 44, fellajtár (előlovagló) 9, czimeres postás 3, fegyveresek sat.

Érdekes tudni, hogy Thököly fejedelem elaggott tisztviselőinek nyugdíjat is adatott. Így az 1683. évi számadásokban előfordul e tétel: „Tekintetbe vevén üdvözült (I. Rákóczy Ferencz) urhoz való jámbor szolgálatját nemzetes Görgey Vilhelm urnak, rendeltünk házához 6 kegyelmének esztendőnkint holtiglan való fizetést, hogy megjárjon kézmárki vagy scsavnyiki tiszteinktől, mely következik az alább megirt módszerint: készpénz 60 frt, 12 köből rozs, 1 köből borsó, 2 dézsa turó, 4 köből buza, 16 köből árpa, 2 vanna vaj, 1 kősó, 1 ártány és 1 vagy 2 oldal szalonna.“ Bérk Tóbiás szintén élvezett ilyenét nyugdíjat*).

Az 1682-diki urbéri összeírás szerint**) tartozott a munkácsi várhoz és illetőleg uradalomhoz: 7 ispán, 1 aludvarbíró, 1

*) Monum. Hung. hist. 24. köt. 63–136. lap.

**) Munkácsi urad. levéltár.

gyaloghadnagy, 4 katona 3 palotás gyalog, 2 udvari sipos, 1 csatlós, 1 peczér, 1 agárhordozó, 5 várbeli sütő, 1 szakács, 1 konyhajtónálló, 1 sütőajtónálló, 1 tömlöcztartó, 6 kocsis, 21 zöldpuskás, 49 szabad legény, 84 székely (kapus) drabant, 3 karabélyos, 71 muskatéros, 3 gyalog hajdu, 13 kékgyalogos, 54 hópénzes drabant, 9 veres német, 2 lovász, 2 konyhasáfár és 35 lovas és gyalogszabados, 144 mester ember, 41 virasztó, 1578 különféle jobbágy, 32 halász, 1 taxás posztó csináló, 8 taxás jobbágy és 235 zsellér.

Népes telek találtatott 1506 $\frac{3}{4}$, pusztatelek 972 $\frac{3}{4}$, kivételes 54 $\frac{3}{4}$, inscribált 7, parochialis 8, oskolai-telek 4, ispotály-telek 1 $\frac{1}{4}$, adómentes 2 $\frac{1}{4}$, taxas paraszt-telek 5, ispáni-telek 1 $\frac{1}{2}$, birák-telek 14, templomhoz való szabad-telek $\frac{1}{2}$, batykoi-telek 50 $\frac{2}{4}$, kenéz-telek 129 $\frac{3}{4}$, éneklészi 1, városház-telek 1, kúriai-telek Kajdanón 5, Beregen 3.

Jövedelem volt Thökölynek és neje Zrinyi Ilonának a munkácsi uradalomból azon évben (1682) következő: telekadó 1272 frt 84 kr., pusztatelek adója 767 frt 90 kr., jobbágybér 2264 frt, pusztatelekbére 1434 frt, drabantpénz 420 frt, kenéz-serfözés díja 40 frt, pálinkafőzés díja 24 frt, erdőbér 31 frt, pénteki halért járó pénz 31 frt 24 kr., járulékpénz 10 frt 75 kr., kenézmalom-díj 29 frt, nemesemberek díjai 21 frt, parasztemberek díja 101 frt, posztócsináló díja 5 frt, makkbér 200 frt, várhoz való gerendaszállítás megváltása 20 frt, hidvám 150 frt, boltdíj 87 frt 64 kr., égettbor, pálinka, ser, méhser díja 650 frt, városibérek 2600 frt, palánkbeli koresma jövedelme 3874 frt, munkácsvárosi koresmajövedelme 3482 frt, az oroszvégi hasonló jövedelem 1735 frt, podheringi 309 frt, vágómarháért díj 320 frt 37 kr., vidéki bor ára 439 frt 26 kr., mészárosok díja 100 frt, kishuta bére 40 frt, nagyhuta bére 60 frt, összesen: 20,478 frt, 96 $\frac{1}{2}$ kr. Különféle járuléknul szolgált: batykok nyeste 108, kenézek nyeste 144, oroszdeák (éneklész) nyeste 5, adónyest 1, díj-nyest 1, összesen 259 darab; császármadár 280, karoly-madár 71, kenéz-öz 31, kenézmalom lánaka 104, kalló-pokrócz 14, csizma 6 pár, hárskötél 120, kenderkita 82 $\frac{1}{2}$, rókabőr 1, kenéz malom-bora 2 hordó, vámsó 1016 kö, (ebből esett 16 Lucskára, 300 Munkácsra, 700 Várirra), akóbuza 50 köből, akó-zab 116, kemencze-zab 9 köből, taxa-hordó 285, csikó-zab 129 köből, széna 65 szekér*), keskeny remek posztó 58 $\frac{1}{2}$ vég, adómalomkö 3, jobbágyi adójáradéki tyúk 4272,

*) T. i. a jobbágyok vidékenkint az urasági csikókat nevelni és idomítani is tartozván, ezért később természetben adtak zabot és szénát.

lud 1069, tyuktojás 8542, vaj $1067\frac{2}{3}$, iteze, olaj 231, turó 231 vesling, szurok 231 kazup, adózsindel 37,750 darab, 231 hársesomó, vaslámpásba való fáklya 231. Azonfelül jövedelmül szolgált a várhoz való 14 malomból 671 köből élet, 1 elpusztult malom, 1 löpormalom, 1 posztó kalló, 8 kásatörő vizi köllyü, ennek jövedelme volt 3 köből kása, majorsági szőlő $9\frac{1}{2}$, termése 402 hordóbor, öröklött szőlő 2, termése 20 hordó, vásárolt szőlő 2, termése 22 hordó, számkikivetettéktől elfoglalt 6 szőlő, termése 43, összesen tehát 487 hordóbor; majorsági szántó föld felső nyomásban Munkácson 583 hold, termése 1271 köb., alsó nyomásban 503 hold, termése 1099 köb., szegény emberektől 1670-ben Munkácson elfoglalt 166 hold, termése évenként 118 köből, összesen 20 táblából állott e földbirtok. Tialmas erdő 53, Buesuban 2. Halászó viz 11, pisztrangos patak a felső kerületben 21, bubuliskaiban 4, vizniczeiben 6, összesen 31, kövi halas patak a bubuliskai kerületben 6, halastó Munkácson 1 jó és 2 elpusztult a Pálhegy alatt; pisztrang tartó tócska a vizniczei kerületben 2, majorsági rét 12 tábla, termése 847 szekérszéna. Tégláégető kemence Ujfaluban. Szőlőtized 24; vámoshid 7, (3 a lucskai, 1 a kajdanói kerületben, 1 Munkácson, 1 Beregszászon és 1 Váriban), folytonos koresma 12, ünnepes koresma 27, limitált koresma 19 hordóbor kiméréssel. Tavaszí vetéskor tartozott a felsővidék 500 köből zabbal; Beregszász tartozott 8 marhát kimérteni. A 7 ispán tartozott évenként 80 rókabőrt beszolgáltatni. Jövedelmet nyújtott még az oblazi üveghuta s a selesztói vashámor; komló bejött 184 köből, mogyoró 14 köből, külön még gomba, vadlaka, körte, kökény; minden malomkö után hizlaltatott az uraság részére porból és ocsuból 2—2 disznó. A kenézek fizettek sztronga pénzül 3—3 frtot; a nyest számított 4, az őz 1 frt és a karoly 50 krba. A majorsági marhát és juhokat a jobbágyok tellettették; saját juhaik után sajtot vagy váltságdíjt 12—24 denárt adtak.

* * *

1688. január 17-kén a munkácsi vár Zrinyi Ilona hősi védelme daczára feladatván, Leopold az akkor 16 éves Julia és 12 éves Ferenc főgyámnokokul Kollonics Lipót bibornokot, algyámul és jószágkezelőül pedig Klobusiczky Ferenc zemplénmegyei alispánt kinevezvén, ezek a Rákóczy-féle vagyion igazgatását átvévék. 1691-ben Klobusiczky meghagyásából Szentlélek Péter munkácsi udvarbíró és Bajomi János számtartó a szentmiklósi kastélyhoz és a podheringi kuriához tartozó jószágot is összeirták; szerfelett elsze-

gényedett állapotba vala akkor ez és a munkácsi uradalom, mely a hosszan tartott háboruk következtében tömérdeket szenvedett. Így 1691. január 21. Zétényből írta Klobusiczky a vármegyéhez, hogy a Rákóczy-árváknak gyámja Kollonics érsek már csak azon tekintetből is, hogy 40 uradalmi falu porrá égett, elengedte azon helységekbeli jobbágyainak tartozásait. Azon évi sept. 20-kán kelt rendeletével pedig Kollonics Bubuliskát és Laukát, a munkácsi uradalomtól elszakasztván, a csernekhegyi monostornak visszaadatta, mi Nagylohón 1692. január 21-kén eszközöltetett is.

1693. márczius 10. Bécsben Rákóczy Ferencz és nővére Juliána Borbála, gróf Aspermont Göbertné ezer arany kötber mellett elosztották magok közt a Rákóczy, Báthori és Lorántffy-féle vagytonokat, nevezetesen az ecsedi, makoviczai, sárosi, szerencsi, lédniczei, ónodi, dobronyi, helmeczi, dobóruszkai, borsii, gyarmati, csetneki és szentmiklósi uradalmakat s az összes hegyaljai szőlőket; ellenben a munkácsi, sárospataki, regézi és tokaji négy uradalom, a kizárólag fiágot illető jogtermészeténél fogva, Rákóczy Ferencznel meghagyatott mig nagy koruságát eléri*).

Az ifju Rákóczy, ki felváltva Munkácsen, de leginkább Sárospatakon tartózkodott, az öröklött vagyont csopkitatlanul megörözni ohajtván, minden alkalommal érvényesíté jogait. Így 1696. nov. 13-káról írta sárospataki várából Beregvármegyének, hogy esodálkozik azon, miszerint a vármegye akadályozta tiszteit abban, hogy a munkácsi uradalmához tartozó Vári területén megrabolt és megölt görög ügyében megtegyék a vizsgálatot, holott ő itt pallos joggal birván, felkéri a rendeket, hogy az eperjesi egyezmény erejénél fogva őt jövőben e jog gyakorlatában ne háborgassák**).

1699. Rákóczy Hagara Mátyás nevü tiszte által összeíratta uradalmi jószágát. Ez urbariumból kitünik, hogy a verchovinaiak (hegylakók) ez esztendőben folyamodtak urukhoz, hogy azon okból, mert a lakosság a nagy távolság miatt az igás és kézimunkát kelően nem végezheti, e helyett pénzváltásot fizessen, mi nekik megengedtetvén, elhatározottat, hogy az 1700—1702. évi időközre adjanak a hegyvidéki jobbágyok munkaváltás és bérpénzül összesen 3000 frtot, konyhapénzül 300 frt, azonfelül a szokás szerint 450 tyukot, 200 ludat, 200 font vaját, 3000 tyuktojást, 6 borjut és 150 császármaradarat. Megállapított az is, hogy Sárospatakon tár-

*) Budai k. lev. 305. es. 8. sz. és 775. es. 37. sz.

**) Beregvármegyei lev.

toznak 200 köbölnyi vetést betakarítani, miért 10 köböl gabonát kapnak élelmezésükre, Munkácson pedig 50 köbölnyi őszi és ugyanannyi tavaszi vetést learatni és kereszttekbe rakni, miért 20 köböl gabonát kapnak, Tartoztak még évenként 300 tőkét a fűrészmalmokhoz szállítani. A pénzfizetést Szentgyörgy, Szenttrihály és mind-szent napján teljesítették.

Megjegyzem, hogy 1649. óta, a folytonos hadakozások és más viszontagságok miatt az uradalomban a jobbágy- és marhaállomány a felén tulra leszállott, sőt itt-ott az egész lakosság részint kihalt, részint elköltözött vagy elbujdosott, pusztán hagyván telkét. Ellenben nyoma kezd feltűnni annak, hogy a földesuraság fél vagy negyed pusztatelket rendelt orosz parochialis (lelkészi) alapnak; továbbá, hogy a papok fiaiból (popovics) néptaníték, éneklészek, a jegyzék szerint orosz deákok kezdtek válni s alkalmaztatni a pap (batyko) mellett, kik azután, valamint a pap egy-egy nyestet vagy a helyett 4 forintot tartoztak évenként beszołgálni. Ez alkalommal hasonló okból megváltotta robotját (urdolgát) a duszinai ispáni kerület jobbágysága is 3 évre, oly módon, hogy munkaváltságul 2100 frt., konyhapénzül 300 frt. fizessen; azonfelül tartozott 250 tyukot, 150 ludat, 200 font vaját, 3000 tojást, 5 borjut, 66 császármadarat és 10 font viaszt gyertyára évenként adni; kötelezték magokat továbbá a lakosok Munkácson 200 szekèrnyi szénát lekaszálni s betakarítani és 100 köbölnyi vetést learatni; Nagy Bisztrán pedig tíz száz hordó-tartalmu kemen-cze meszet kiegészíteni s Munkácsra befuvarozni.

Testvére Julia már elébb megperelvén öcsösét Rákóczy Ferenczet a mindkét ágra szóló jószágok és zálogbirtokokra vonatkozó irományok megmutatása és közlése végett, végre 1797-ben új osztályra léptek, hivatkozással az 1793-ban létre jött bécsi egyezményre*); azonban ez sem vezetvén célhoz, 1699. évben sept. 18. köztök ismét új egyezés létesült, mely szerint a megállapított választott bíróság előtt 3000 arany kötbér mellett Rákóczy nővérenek végkielégítésül Makoviczán bizonyos részeket, Zboró, Orlica, F. Polánka s egyéb sárosmegyei helységeket, Kereszturt Zemlinben, Nagy Tornyát, Borsit, Nagybárt, Izsépet, Istvánt, Uport, Doboruszkát, Bezót, Zahart, Radics-pusztát, pinkóczi részeket és Tokajon s Tarczalón szőlőket átengedett, ellenben Julia Munkácsot, Regéczet, Tokajt, S. Patakot, Helmeczet, Dobronyt, Vadászt és

*) Budai k. l. 764. cs. 33. sz.

Telkibányát Ferencznek juttatá, azokhoz egyedül a királyi és örök-
lési jogot magának és utódai számára fentartván*).

1703 kiütvén a szabadságharez, annak vészei többször mehe-
zültek az uradalom területére is; a harczok folyamában sem visel-
tetett egyébiránt Rákóczy Ferencz fővezér közönyösen birtokai ke-
zelésére nézve s különösen midőn koronkiut Munkácsra érkezett,
szabad idejét jószágainak és kezeléseinek állapotáról való meggyő-
ződésére fordította s a szükséghez képest azonnal erélyes intézke-
désekert is tett. Igy 1704. évben Hagara Mátyás tiszte által össze-
iratta herczegsége (miként a munkácsi uradalom akkor kiváló-
lag czimeztetett) tetemes birtokait s gondot fordított arra, hogy jö-
vedelmei, mikre a fejedelmi fényes udvar tartás mellett nagy szük-
ségre volt, rendesen befolyjanak. Érdemes itt a megemlítésre,
hogy a számos udvari főméltóságokon kívül, Ottlik György udvar-
mester és Körössy György főkamaras alatt udvarának többi sze-
mélyzete 486 polgári egyénből állott, kiknek évi fizetése 43,726
frtnyi készpénzből s a természetbeni járadékokkal együtt, 64,654
frt 85 denárból állott. Tisztfőnökeül működött Krucsay Márton, ki-
vel gazdasági ügyekben értekezett, aminthogy Bulyovszky Dániel
és titkára Beniczky Gáspár szintén befolytak az ügyek kezelé-
sébe. —

* * *

1711. évben a munkácsi vár és uradalom Rákóczy hódolat-
lansága miatt elkoboztatván, a koronára szállt, hasonlóul elfoglal-
tatván Vay Ádám, Visky Sámuel és Krucsay István birtoka is. Az
elszegényedett lakosokkal s elnyomorodott jobbágysággal ellátott
munkácsi uradalmat a szepesi kincstári igazgatóság kezelte, de
oly mostohán, hogy némely évben, ugy szólván, mi tiszta jövedel-
met sem látott belőle. Mily keveset jövedelmezett az későbbi évek-
ben is, kitünik az 1717—1722-dik évi időköz hat évi jövedelmé-
nek átlagos kiszámításából, mely nem tett többet 7260 frt 40 kraj-
czárnál, megjegyvezvén a számadó tiszt, hogy 1728-ban tetemes
javítások és beruházások megtétele után 8510 frtra reméli a jöve-
delmet emelhetni!

1724. évben haszonbérbe vette a munkácsi, szentmiklósi, di-
ósgyőri és a Bercsényi Miklóstól hasonlóul elkobozott ungvári ura-
dalmakat 8 évre báró altensteigi Hagër, ki azonbon azokat nem
sokáig használta, mert a munkácsi és szentmiklósi uradalmakat,

*) Budai kam. I. 768. cs. 26 sz.

melyekhez egyházi kegyuri, királyi- és pallós jogok tartoztak, a Krucsay, Vay és Viskitől elfoglalt csekély birtokrészekkel (hovà leginkább néhány beregszászi és muzsaji szőlők tartoztak) már 1726-ban VI. Károly császár-király gróf Schönborn Lothár Ferencz, mainezi érsek és választó fejedelemnek s a német birodalom kancellárjának az uralkodó ház iránt tanusított hűsége és a császári seregeknek tett nagyszerű áldozatai jutalmazásául addig is, míg illendőbbet adhatna, adományozta, a munkácsi várat azonban a király maga és utódai számára fentartá. E gróf különösen a XVIII. század elején dühöngött török-háboruk alkalmával saját költségén szerveztetett egy dragonyos ezredet, mely Schönborn-ezrednek neveztetett s az 1717-ki belgrádi ostrom alkalmával is ezer főnyi létszámmal tevékenyen működött;*) lévén az ezrednek parancsnoka gróf Schönborn Anselm Ferencz.

A gróf Schönborn-család hitbizományáról érdekes tudni, hogy Lothár Ferencz érsek és választó fejedelem Bambergben 1711. január 3-kán tette az első hitbizományi alapítványt, egyetlen életben levő fivére gróf Schönborn és Reichelsberg Menyhért Frigyes javára, mely okmány 16 czikkből állott. Ezt akkor a család részéről aláírták az alapítón kívül Menyhért Frigyes s ennek fiai Frigyes Károly mainzi prépost, János Fülöp, Demjén Hugó, Ferencz Ervin Rudolf, Anselm Ferencz, Ferencz György trieri és kölni kanonok és Marquard Vilmos szintén kanonok.

Mindjárt, az I. cikkben összefüggőleg a megállapított családi rendszabályzattal, kiemeltetett, hogy az elsőszülöttségi jogra alapított hitbizomány két főágra, az osztrák és németbirodalmira osztassék, az egyikbe Menyhért Frigyes, a másikba Ferencz Ervin helyeztetvén; kikötetett, hogy a család bizományosai elégedjenek meg a birodalmi grófi méltósággal s azon túl többre ne vágyakozzanak, mert tapasztalás szerint, a hercegi rangra való vágy a családok romlására szolgált; megállapítotott, hogy az elsőszülött nagykorúsága elérése s a vagyon átvétele után két év alatt rangjához illően megnősülni, azaz csak oly nőt, ki tizenhatnál több öst kimutatni képes, elvenni tartozzék, valamint ismételve akkor, ha gyermektelenül özvegyen maradna.

M. Frigyes azonban 1717-kén elhunván, a hitbizományi szervezet módosítást igényelt, miért is 1717. szept. 30-án a heisenstammi várban az megváltoztatott, az ott kiállított okiratot Lothár

*) Monum. Hung. Hist. 27. köt. 594. lap.

Ferencz érseken kívül, János Fülöp Ferencz, Frigyes Károly, Ferencz Ervin és Anselm Ferencz es. k. tábornagy aláírták; azonban a rendes szerződés csak 1719. nov. 17-én állíttatott ki Bambergben Lothár Ferencz által, elhunyt fivére M. Frigyes hét gyermekei közül már csak az öt életben levő, u. m. Frigyes Károly, Ferencz Ervin, A. Ferencz, F. György és Vilmos irván azt alá, valamint János Fülöp vürczburgi püspök, Demjén Hugó és Marquard Vilmos.

Az osztrák és német birodalmi két ágra osztott hitbizomány élére gróf Schönborn Buchheim Wolfsthal Ferencz Ervin és gróf Schönborn Buchheim Wolfsthal Anselm Ferencz helyeztetett; megállapított az örökösödési és kezelési rendszer, valamint az, hogy a vagyon birtokosa egy év és nap alatt tartozék rangszerüleg megházasodni s hogy a birtokban senki se örökösödjék, ki nem a ró m. katolikus szentegyház igaz hive; hogy az elsőszülött vagy utána következő birtokos a megszabott esküt a rend és szabályok lelkiismeretes megtartására letenni köteles sat. E hitbizományi módozatot megerősíté Bécsben VI. Károly császár 1720. június 25., valamint az 1728. sept. 29-én módosítottat Boroszlón Ferencz Lajos választó fejedelem 1731. június 18-án.

1740. július 22-én gróf Schönborn Hugo Demjén bibornok százezer forintnyi alapítványt tett aranyban a végből, hogy a tőkét az osztrák hitbizomány kezelvén, évenkinti kamatai a német ágbeli fi és leány növendékek közt elosztassanak; hasonló alapítványt (C a d e t t e n - F o n d) tett 1844. august. 28-án pomersfeldi várban gróf Schönborn Frigyes Károly bambergi és vürczburgi püspök is. Idővel azonban a család két ága közt az örökösödés és vagyonkezelés felett viszálykodás keletkeztvén, 1766-ban sept. 4-én Viesentheidban gróf Schönborn Viesentheid Demjén Ervin és József Ferencz és gróf Schönborn Heiszenstamm Jenő Ervin közt családi szerződés jött létre, mely 35 pontból áll s melyet II. József császár Bécsben 1767. március 13-án megerősített.

Ezen s az 1731. június 4-én Laxenburgban kelt adománylevél szerint, a munkácsi és szentmiklósi uradalmakhoz tartoznak az uradalom feje, a király számára fentartott munkácsi vár helyett a munkácsi kuria és város, ehez pedig következő városok és helységek: Kendereske, Kustánfalva, Kocsova, Kerepecz, Sztánfalva, Papfalva, Szundakovicza, Kis Ilösva (puszta), Kis-Leányfalva, Nagy-Leányfalva, Fogaras, Kis-Lueska, Klastromfalva, Bábfalva, Kutkafalva, Kelemenfalva, Gálfalva, Papgyörgyfalva, Kis-Abrahánka (igy), Ivaskofalva, Nagy-Abrahánka, Krajna-Martinez, Feketepatak, Hátmeg,

Nyiresfalva, Medencze, Deskofalva, Závidfalva, Ardánháza, Tökés, Dragabartfalva, Sarkad, Remete, Ramocsa, Bisztraháza, Makaria, Bartháza, Beregujfalva, Bereg, Beregszász (Ujváros és Véguteza nevű két városrész kivételével, melyek ezentulra is a helybeli r. k. lelkész és kóroda — Xenodochium — birtokában meghagyattak); továbbá Vári, Jánosi, Nagy-Gut, Isnyéte, Lueska, Gorond, Gát, Munkács Ujfalva (most Alsó-Schönborn), Oroszvég, Bukovinka, Egereske, Dubrovicza, Leczfalva másképp Kis-Dubrovicza, Czolánfalva, Ploszkinovicza, Kis-Bresztó, Paszika, Jobovicza, Csernipatak, Martinka másképp Gyilok, Szolocsina, Plávia, Roszos, Duszina, Paulova, Brusztópatak, Sztrojna, Nagytibava másképp Busicsna, Ploszkó, Kis-Melnicsna, Kis-Bisztra, Olenova, Izvor, Diczkovicza, Uklin, Nagy-Bisztra, Szaszóka, Runofalva, Gévéfalva, Kis-Belebele, Klucskofalva, Dubina, Csabina, Koczkaszállás, Zimbrilefalva, Kis-Viznicze, Obláz, Selesztó másképp Alsó-Viznicze, Dunkofalva, Alsó-Hrabonicza, Iglincz, Nagy-Iváni, Kis-Iványi, Ruszkócz, Rákos, Kajdanó, Cserlenó, Nagylohó, Vorotnicza, Balázsfalva, Nagy- és Kis-Mogyorós, Vulsinka, Kőrösfalva, Fedelesfalva, Puznyákfalva, Hilkócz, Szerencsfalva, Hribócz, Trosztyanicza (praedium), Herczfalva, Timsör (másképp Kimsör), Verbiás, Petrusovicza másképp Kotilnicza, Uj-Rosztoka, Hlubokapataka, Lázárpataka, Beregócz, Nagy- és Kis-Ábránka, Volócz, Kis-Rosztoka, Nagy-Rosztoka, Kicsorna, Perekraszna, Bukócz, Paskócz, Szvalyovka, Veretecső, Nagy-Dobrony, Bucsuban 2 pusztatelek, Nagy-Muzsalyban két fél pusztatelek utáni rész (Vay Ádámtól) és két szülő Kis-Hegy és Vasbika nevű; Beregszászban Sarok szőlő, Dávidházán 6 telek, Kerepeczen $3\frac{1}{2}$ telek utáni rész. Sztrabicsó; Szerednyén $1\frac{1}{4}$ telek utáni rész. Hukliwa, Talamás, Szkotárszka, Kanora, Ilnova, Kis-Lohó, Bablyuk, Uj-Bisztra, Koziva, Kis-Szvalyovka, Nagy-Melnicsna, Hinkócz, másképp Hikófalva, Felső-Hrabonicza, Delegánfalva, (puszták), Kornapatak, Isdemér, Ivánfalva, Mocsárka, Trojánfalva, Muszga falva, Csertészfalva, Szvatelecfalva és Szlopkófalva.*) A szentmiklósi kastély s ahhoz tartozó helységek az adománylevélben így soroltatnak elő: Szentmiklós, Podhering, Kölesin, Repede, Hankovicza, Szolyva, Szuszkó, Hársfalva (Nepipina), Holubina, Polyánya (Polena), Paulova, Hrabonicza, Romanócz, Pudpolócz, Alsó- és Felső-Vereczke, Laturka, Kis-Bisztra, Bilaszo-

*) A ritkított és 1728-ban már nem létezett helységek nevei, ugylátszik, az 1649-ki urháziumból vannak az adománylevélbe felvéve. Kis-Lohó ellenben egészen kimaradt.

vicza, Borszucsina, Miskarovicza, Kotilnicza, Medvezsa, Tisova, Zavadka, Pereszirova, Jalova, Almamező, Zagylska, Drahusócz. Serbócz, Zsdenova, Zbun, puszták: Ökörmező (ma valószínűleg: Dorosó), Karitovicza, Rozgyila,

Az adományozott gróf Schönborn Lothár Ferencz 1729-ben elhunván, a királyi adomány a családnak 1728. sept. 29-én kelt és felségi megerősítést nyert egyezménye, hitbizományi szervezése és örökösödési rende szerint, mely szerint Lothár Ferencz felkérő ez uradalmakat még 1728-ban Frigyes Károly grófnak átengedé: ezen gróf Schönborn-Buchheim Wolffsthal Frigyes Károly bambergi és herbipoli püspökre s a grófi család férfi ágára terjesztetett ki az 1731. junius 4-én kelt királyi adománylevél értelmében a hitbizomány oly módon, hogy élte fogytaig a nevezett püspök élvezze annak hasznát, elhunytával pedig első szülöttségi sor szerint előbb néhai gróf Schönborn Buchheim Wolffsthal Anselm Ferencz fiai, ezek kihaltával pedig gróf Schönborn-Buchheim Wolffsthal Ferencz Ervin fiai szintén elsőszülöttségi joggal bírják a hitbizományt.

Az 1728. okt. 13. kelt udvari intézményben meghagyatott, hogy a felkérőnek az uradalom adattassék át, mely átadásra azután Frigyes Károly meghatalmazottjául Bauer Albertet küldé Munkácsra.

Mint hogy pedig a munkácsi vár a felség részére megtartatott, azon viszonyt, mely az uradalom birtokosa és a katonai kinestár közt megállapított, egy Bécsben 1730. nov. 27-én kelt tíz pontu határozatban rendezte a bécsi cs. k. haditanács: mi azután, különösen a 300 ölnyi várterület, Váralja helység alakítása, a várparancsnok számára követelt 25 szekér széna, építési és fűrészsanyagok szállítása, végre az őrség részére való gabona-örletés miatt sok surlódásra nyújtott alkalmat a várparancsnok és uradalom közt. Az 1729. aug. 2-án kelt királyi adománylevel szerint VI. Károly azon okból, mert az első adománylevelből a Vay Ádántól elfoglalt nagymuzsalyi két fél pusztatelek s a kishegyi és vasbikai két szőlő, valamint a szerednyei $1\frac{1}{4}$ telekből álló birtok kimaradt, ezeket utólagosan adományozta a Schönborn családnak.

1731. junius 4-én VI. Károly császár- király Laxenburgban kelt s a leleszi konventhez intézett parancsában meghagyta annak, hogy gróf Schönborn B. W. Frigyes Károlyt a neki adományozott uradalmak birtokába iktassa be. E leiratban királyi emberekül kijelöltek: Szenczy Ferencz, Püspöky János. Kende László és Beniczky Péter. Az ünnepélyes beiktatás augusztus 21-én történt, mely alka-

lommal ellenmondottak Bizanczi Gerő György, munkácsi g. k. püspök a monostor nevében, Püspöki János Munkács és Kislohó, Szezeny Ferencz munkácsi birtoka és Nyiresfalva, Keresztesi László Nyiresfalva, Kende László, Szabó Pál, Kádas Mihály másképp Andrassy, Pattay Samu, Jánosi és István, Bornemissza Ferencz munkácsi udvartelkeik, Apostol Mihály, Szentlélek János pósházi, Lövey Ádám, Samu és László, Berthóti Gergely, revistyei Reviczky János, mint Kossovics Máriától született fiának Antalnak gyámja; Kossovics Márton és Ádám, Boronkay Ferencz mint Csomaközy Judit árváinak gondnoka, Ujhelyi Mária, Berthóty Lászlóné, Szobránczi Józsa Mihályné, Szkárosi Anna és ludányi Bay Ferencz özvegye született Kende Katalin.

Ezen ellenmondások feletti törvénykezés 1737-ben befejeztetvén, az ellenmondók elutasítottak és VI. Károly Pesten, azon évi január 17-én kelt visszahelyezési és beiktatási rendeletén felül, az adományozást és az elsőbb szülöttségi örökösödési rend szerint birtoklandó hitbizományt is megerősíté és ennek folytán a nevezett gróf ujonnan beiktattatott.*)

E tájon valamint már előbb, nevezetesen 1730-ban, tervezte a grófi család az ungvári uradalom megvételét, melyet akkor Szentiványi ungi főispán ötezer frtért haszonbérélt.

A Bécsben 1729. január 20-án legfelsőbbleg kelt oklevél szerint, a Schönborn család a magyar honosítottak sorába vétetvén fel, gróf Schönborn Frigyes Károly érsek a honpolgári esküt az arra meghatalmazott Kollhund Ferencz Ágoston uradalmi főfelügyelő által tette le. 1741-ben mindkét ágra terjesztetett ki az indigenatus és az azzal járó mágnási (főrendi) jog, miért díjul háromezer db. aranyat fizetett a család.

Az 1741. 69. t. cz. szerint Frigyes Károlynak néhai testvére Anselm Ferencz, schöuborni, buchheimi és wolffstháli gróf s még 1729-ben honfiusított aranygyapjas vitéznek fiai és testvére Ferencz Ervin és ennek utódai szintén a honfiak sorába ország-

*) Az új beiktatási parancsban kijelöltettek királyi emberekkül Zombori Imre, Semsey Boldizsár, Szlukovényi György és Eötvös Miklós. A visszahelyezést eszközölé a leleszi konvent részéről gróf Kunitz és Weisenburg Károly, a premontrai rend főnöke és leleszi prépost Munkácson 1737. június 17-én, jelen lévén az okmány szerint akkor munkácsi r. k. lelkész pater Szabó János, főesperes, bíró Szerny Márton, jegyző Rákosi Pál, tanácsos Tasnádi István. Beregszászi bíró Sas István, jegyző Losonczy Samu, főszolgabíró Bornemissza Ferencz, esküdtek Patai Sámuel és Szentlélek János, jegyző Beller Frigyes.

gyűlési határozat folytán felvették.*), s a családnak az örökös főispáni méltóság adományoztatott, minek következtében gróf Schönborn Frigyes Károly a főispáni székbe behelyeztetett, helyettesül Péchy Imre neveztetvén ki. A szokásos beiktatást báró Szentiványi Jánosnak kellendett végeznie, ő azonban időközben meghalván, Mária Terézia királynő által báró Berényi Tamás zempleni főispán neveztetett ki királyi biztosul, ki a beiktatást 1741. január 30-kán teljesíté. Ugyanakkor Munkácsen a nevezett helytartó is beiktattatott s a szokásos lakmározás, melynél, a jegyzék szerint husz tál étel adatott fel, részint a kastélyban, részint a kuria szobáiban tartatott, sőt a néposztály a szabad ég alatt vendégeselteti meg. —

Frigyes Károly gróf birtokaihoz tartozott akkor az 1728-ban neki adományozott zimonyi uradalom is, melyhez tartoztak Zimony mező város, a szurdoki kerületben: Tusa, Bellegisch, Vojka, Golubincze, Popincze, Pegincze, Dobanovcze, Pesanja, Surezin, Jakowo, Poliewcze, Progár, Dolincze, Drinovác, Obress, Witoicze, Ogar, Karlowiz, Berthowo, Kereck és Sakula helységek, valamint e következő puszták: Mihalovác, Kernesefci, Kersinczi, Lestani, Arsanja, Parin, Obeda, Milesevác, Oruvác, Mikula, Kerentin, Pobarnisz, Moratowcze, Sivác, Grabovác, Kumfa, Wesztmen, Mitrofesicz, Tvertenavo, Werbasz, Maletinczi, Zervenja, Kamendia, Uglincz, Petrincci, Belavicza, Odasefcze, Witakorics és Losinezi, összesen 208 $\frac{1}{2}$ telek, melyeknek értéke 5 százalékkal számítva 85,709 frt 33 $\frac{19}{24}$ krt tett. Ez a pallós és kegyuri joggal együtt 60 ezer forintban iratott gróf Schönborn Frigyes Károlyra 23 évi kancellári és más hű szolgálatai jutalmazásául. Egy azonkorú jegyzék szerint jövedelmezett ez uradalom évenként hadi és földesuri adóban 6903. frt, 49 $\frac{2}{3}$ d., accis fejében 2040 frt, puszták béreül 485 frt, nagytedül 3050 frt, kistizedül pedig 1030 frt, összesen 13,508 frt 49 $\frac{2}{3}$ d. Azonkívül bejött 508 mérő buza, 254 árpa, 128 zab, 128 tengeri, 1022 öl tüzifa, 1022 boglya széna. E kimutatást Bardics Mihály János főgazdaispán (Ober Ispan) Zimonyból 1740. január 9-kén küldé be a püspöknek, megjegyezvén, hogy Belgrád ostroma s az 1738-ban dühöngött dögvész miatt (meghalván e kerületen 1024 jobbágy) sok kár történt, de Ali pasa nagy fegyelmet tartván katonái közt, reméli, hogy jövőben a jövedelem emelkedni fog. Azt is tudatá, hogy a háboru folytán a bel-

*) Corpus Juris Hung. II. *206.

grádi ferencrendü szerzet főnöke (guardian) Zimonyba menekült s ott letelepedni kívánna, miért is kéri a püspököt, hogy részére alkalmas szállást engedjen. E kívánatába azonban a gróf nem egyezett, sőt 1741-ki kedélyes válaszában egyenesen megtiltá, hogy a barátokat befogadja az ispán, mert mint megjegyzé, azokat onnan, hová befészkelődnek, mint a poloskakat, kiirtani nem lehet. A zimonyi uradalmat később 1751. a grófi-család az államnak átengedvén, azért kárpótlásul 76 ezeret kapott.

Gróf Schönborn Ervin Jenő teljes czime 1765. ez volt: „Szentséges római birodalmi gróf, bucheimi, wolffsthal, reichelsbergi és herrenheimi gróf, Wiesentheid, Göllersdorf, Wegesburg, Mantern, Heusenstanz és Weylerm-uradalmak, úgy Munkács és Szentmiklós ura, valamint Payberg sat. jószágok birtokosa, cs. k. valóságos kamarás, birodalmi udvari tanácsos, a szentséges római birodalom és ausztriai örökös herczegségek s országok bárója, felső és alsó ausztriai herczegségek örökös tagja, nemes Magyarország nemes Beregvármegyéjének főispánja.“ (Azonkoru hivatalos irat a munk. urad. levéltárban.)

Az adományos főpap az uradalmakat néhai Anselm F. fiának, Ervin Jenőnek még 1740. évben átengedvén, ennek nagykorúságáig azokat Ferencz György, trevisói érsek és anyja Monteforti Mária Therézia grófné kezelte; végre 1746-ban a nevezett gróf tetteg átvevén a munkácsi és szentmiklósi uradalmak kezelését, 1747-ben kihirdettetett főispáni méltósággal való felruháztatása is, mibe 1752. febr. 16-án ünnepélyesen be is iktattatott.

Birtoklata idején, nem csak a rendszeres kezelés, hanem tetemes javítások és beruházások, valamint új telepítések és gyarmatosítások folytán a jövedelem is évről-évre emelkedett; így 1738-ban volt az évi jövedelem 15 ezer, 1740-ben már 17 ezer, 1753-ban 19,186 frt, 3¼ kr., 1757-ben 23,436 frt 49 kr.

Ő 1764. évig háborítlanul birtokolta a nagyterjedelmű munkácsi uradalmat, ekkor azonban e birtokot a királyi ügyész egyszerűen visszavétetni kívánta, mi ellen 1765. a gróf erélyesen tiltakozott, hivatkozván arra is, hogy a felség a per utjáni visszavételt rendelte el; sőt óvást tett az ellen is, hogy e királyi leirat nem olvastatott fel az országgyűlésen. Ennek következtében tehát a királyi ügyész táblai pert indított ellene az adomány megszüntetése végett, minthogy a keresetlevél tartalma szerint, az 1514. D. 7. t. cz., és az 1518. törvény szerint ez uradalom elidegeníthetetlen koronai birtokul kijelöltetett. A per folyama alatt felvétel

Gernesertől és betábláztatott az uradalom terhére 300 ezer forintnyi kölcsön, mi ellen a királyi ügyész óvást tett. 1770-ben ajánlatot tett gróf Hatzfeld, birodalmi kamarai elnök gróf Grasalkovics Antal magyar kincstári elnöknek, hogy az uradalom iránt folyó pert nem lenne-e hajlandó megszüntetni, ha gróf Schönborn Jenő késznek nyilatkoznék az uradalmak becsértékével beérni? Azonban 1771. évben ez ajánlat visszavonatot s a nevezett gróf menté magát, hogy ez ajánlatot csupán azért tétette, mert akkor egyetlen gyermeke meghalt*). Ez érdekes per, mely mindkét fél részéről erélyesen vitetett, végre 1786-ban fejeztetett be, az ítélet szerint a grófi-család az adományozott uradalom birtokától elmozdított, a tett javításokért azonban 150 ezer forintot kapott**).

A visszavett uradalmat tehát 1786-tól 1791-ig a kassai kincstári igazgatóság kezelte, közvetlenül azonban az ungvári kincstári főnökség (praefectura) igazgatta***), melynek élén állott fűgei Usató Ádám, kincstári tanácsos, míg Beregszászon és később Munkácson, mint az uradalom főhelyén, tisztartóul működött *lindenfelsi Bósz János, pénztárnokul Kardos Mátyás és magtárnokul Gábrriel Ferencz. Ez idő alatt a jövedelem ismét csökkent, úgy, hogy 1791-ben jó esztendőben, csupán 15,051 frt 28 kr-ra rugott, mi annak tulajdonított, hogy a kezelést a kincstár maga eszközölte s a bérbeadást akadályozá, jöllehet azt még 1780-ban gróf Eszterházy és 1787-ben Berzeviczy kívánta haszonbérbe venni.

Végre a király közbejárására az 1790—1. 7. t. cz. értelmében, 1792. elején ismét visszaadatott az uradalom a gróf Schönborn-családnak, országgyűlési határozat folytán a koronai birtokok sorából végleg kitöröltetvén s annak helyébe a végvidéki tiszai kerület koronai birtokul beiktattatván.

Az 1792. január 20-kán Munkácson történt ünnepélyes átadásnál (resignatio) jelen volt Csathó Ádámon kívül Jobszthy György

*) Bud. k. l. 85. cs. 6. sz.

***) Az 1781-dik évi felvétel szerint találtatott a munkácsi és szentmiklósi uradalom gazdaságában összesen 6 ló, 3 bika, 136 ökör, 58 tinó, 106 tehén, 47 üsző, 90 borju, 2147 juh (t. i. 1030 német és 1117 magyar), 1015 sertés, 240 méhköpi. Egy tehén ára volt 16—20 frt, egy bikáé 20 frt. A munkácsi és szentmiklósi uradalmak összes üpületei becsültettek 155,272 frt 49 kr-ra, alapul vétetvén ily anyagár: 1 köböl kő 3 frt, 1 hordó mész 1 frt, 1 hordó homok 3 kr., ezer téglá 5 frt. E szerint került egy köböl fal 22 frt 18 krba.

****) Ennek hivatalos pecsétje ily köriratot viselt: „Administraturatus regio coronalis districtus Munkácsiensis“, míg a közepét Magyarország ezimere foglalta el.

szolgabíró, Gecsey György esküdt és gróf Schönborn Ervin Jenő, nevében annak megbízottja Lónyai László, alispán, ki e fáradságért 30 arannyal díjaztatott, míg irnoka négyet kapott. Per és végrehajtási költségek fejében fizetett a gróf ez alkalommal 132,549 frt és 5 $\frac{1}{2}$ krt s a kincstári kezelés alatt tett javítások fejében 4304 frt 59 $\frac{1}{2}$ krt, összesen 138944 frt 4 $\frac{5}{8}$ krt.

1792. január 20., tehát az átadás napján szervezte a gróf tisztikarát is. kinevezvén Bósz Jánost tisztfőnöknek (praefektusnak); ügyészé lett Neupauer Sámuel, péuztárnok Cserszki András, udvarbíróvá (provisor) Rehuss József és Farkas Simon, vasgyári sáfárrá Román Ferencz, kasznár Molnár István, szolvai kasznárrá Popovics Mihály, pinzemesterré Petz Antal, felügyelővé Maiszlik János, irnokká Olsavszky János, építészeti irnokká: Herczig József, ispánná Urbányi Mihály, sebészé Nagel Mihály; Beregszászon udvarbíró Scsepánszky János, irnok Rehovszky, ispán Simesovics János, ispán Steinicz Mátyás, vereckei tiszttartóvá Troll Imre, ellenőr Delegán Demeter, irnok Farkas Antal.

Gróf Schönborn Ervin Jenő 1801. július 25-én elhunván, az uradalom azon évi augusztus 16-án átadatott Stadion Tanhausen Anna grófnőtől született első fiának Fülöp Ferencznek, kit az eljárásnál báró Perényi István képviselt. E fenkölt lelkű gróf, kinek neje volt koblenzi gróf Leyen Zsófia, csillagkeresztes hölgy († 1834), azon évi (1801) okt. 23. Ferencz császár által egyszersmind Beregvármegye főispánjává is kineveztetett, helyettesül meghagyatván báró Vécsey Miklós. Az ünnepélyes főispáni beiktatás 1803. június 27-én történt, mely alkalommal királybiztosi minőségben gróf Eszterházy József működött, ki azért ajándékol a gróftól hat paripát kapott. Mellékesen megjegyzem, hogy a beiktatási ünnepély alkalmából 600 vendég vett részt a diszebédeken; ezekből 200 személy ebédelt a kastélyban, 150 a vendéglő termében, 100 az esperes házában, 50 Bornemisszánál, 50 a sótárnok és 50 az uj-utezai megyeházában. A pezsgő bor (champagnei) és csokolade nagy mértékben szerepelt, csupán a bécsi áruszámla 2755 frt 42 krt tett. A beiktatást gróf Károlyi eszközlé.

E gróf alatt szerveztetett a főtiszttség, mely már előbb fennállott ugyan, mert az 1792. évi rendelet szerint, pénteken tartá üléseit, most azonban ujabban alakittatott; lévén feladata és köre, testületileg igazgatni az uradalmakat. Tagjai voltak a tisztfőnök elnökege alatt az ügyészek és előadók (gazdasági és ipüszaki „assesso-

rok“).*) 1792-től 1802-ig jövedelmezett a két uradalom átlagosan évenként 64.341 frt $46\frac{1}{58}$ kri, mely tiszta jövedelem azentul ritkán szállott alá, de a százezeret sokszor felülhaladta. Alatta tett 1807-ik évben a gróf család 500 forintnyi alapítványt a Ludoviceumra.

E nemes gróf (Fülöp Ferencz) 1841. aug. 18-án 73 éves tevékeny életét befejezván, elhunytát következő utódai siratták. u. m. Fülöp, cs. k. kamarás, Frigyes százados, Karolina csillagkeresztes és palota-hölgy, Eugenia, Tódor, kamarás és százados, Károly százados, Zsófia, Leyen Hohen Geroldszegg hercegné és Ervin, kamarás és szintén százados.

1846. május 7-én gróf Schönborn Ervin, aranykulcsos és lovas kapitány a munkácsi és szentmiklósi uradalmakról és így az ezzel összekötött főispáni méltóságról is történt lemondása következtében, gróf Schönborn Károly, arany kulcsost és őrnagyot ez uradalmak birtokosát ruházta fel V. Ferdinánd király a főispáni méltósággal, úgy, hogy a kormányzat továbbra is a helytartónál maradjon. E gróf a főispáni szokásos beiktatási ünnepély helyett kétezer frtnyi alapítványt tett egy Munkácson felállítandó tanoda javára, mi a megyei közgyűlésen azon évi május hó 18-án örvendetes tudomásul vétetett. Ez összeg képezi alapját a később tetemesen megszorodott tőkének, mely a tanoda felállítását is eredményezé.

Gróf S. Károly 1854. évben elhunván, a birtok, ennek gr. Bolza József kamarás és gróf Batthyányi Annától származott gróf Bolza Annától (csillagkeresztes és palota-hölgy, meghalt 1875. április 8. Bécsben) született fiára gróf Schönborn Buchheim Ervin Frigyes Károlyra (született 1842. nov. 7.) szállott, ki 1866. nov. 7-én nagykorúságát elérvén, nem csak az elsőszülötti hitbizományt (majoratust) képező magyarországi uradalmakat és Osztrákhonban a schönborni, göllersdorfi s egyéb jószágokat átvette, hanem ő felségének 1866. decz. 27. kelt legfelsőbb határozatával a beregvármegyei főispáni méltóságban is megerősítettet, felajánlván ez alkalommal az ünnepélyes beiktatás helyett a munkácsi reáltanoda

*) A „főtisztviség“, mely a múlt század végén, különösen az 1811. és 1812-diki rendeletek által ujlag szabályozva, a midőn ülési szombat délelőtti óráira tétettek át, sikerdusan működött, végre megszüntettetett 1872. évi május hó 18-án, midőn utolsó ülését tartotta; 1878-ban azonban ismét életbe lépett a fontosabb ügyek feletti tanácskozás, a nélkül, hogy régi főtisztviségi elnevezése is fenntartatott volna, melynek helyébe címül az uradalmi igazgatóság („Domainen-Direktion“) hozatott be.

alaptökejének szaporítására ötezer forintot; majd cs. k. kamarási, 1881. május hó 4-én pedig titkos tanácsosi méltósággal ruházott fel. Fenkölt lelkü neje, gróf Trautmansdorff Francziskától négy leánya és még 1869. február 25-én elsőszülött fia Frigyes Károly, valamint 1871-ben Ervin Ferdinánd Károly születtek.

Gr. Schönborn Ervin nővérei közül Mária Anna gr. Schaaffgotschhoz, Eugenia gr. Wurmbrand-Stuppach Henrikhez, Charlotte báró Künsberg és Anna báró Ludvigstorffhoz mentek nőül.

*

Folytatva az uradalom beltörténetének megszakított fonalát, megjegyzem, hogy a jószágokat a család folyvást maga kezelte, jóllehet időnként akadtak ajánkozók, kik azt haszonbérbe venni kívánták; így még 1755. évben 20 ezer forintnyi évi bért ajánlottak mind a két uradalomért, mi azonban nem fogadtatott el.

1764. évben aug. 27-én a beregmegyei közgyűlésen megújította Fáján Ferencz a leleszi konvent előtt tett óvását az iránt, hogy a Schönborn családnak, állítása szerint, jogtalanul adományoztatott Vári és Nagy-Bereg, mert e mezővárosok, a longodári puszta és két ház Munkácsen nem az uradalomhoz tartoznak, hanem nagyatya után az ő családját illetik; ellenmondott annak is, hogy Lövey Ádám munkácsi birtokát az ő mellőzésével adta el az uradalomnak, továbbá, hogy Horváth Imre báré az ardói jószágot elzálogosította sat.

1781. évben volt a munkácsi uradalom területén $876\frac{3}{8}$ jobbágytelek, 1348 házas és 216 házatlan zsellér, miből következő munkaerő került ki:

1. Igás napszám	50,609 $\frac{6}{8}$,	20	krral számítva	16869	frt 55	kr.
2. Kézi	"	26,844,	10	"	"	4474
3. Hosszufuvar n. sz.	219,	2	"	"	"	438
4. Molnármunka	"	1890,	10	"	"	315
				összesen	22,097	frt 40

Ezen felül jövedelmül befolytak a következők: városi bér (census) 2616 frt 15 kr., urbéri adó 4246 frt 12 kr., külső jobbágyoktól 195 frt 59 kr., jövevényektől 78 frt, uradalmi házaktól bér 102 frt, legelőből 228 frt 13 kr., urad. telkektől 155 frt 58 kr., vám 118 frt, bolt- és vásárbér 887 frt 30 kr., mészárszékektől 192 frt, koersmabér 1542 frt 30 kr., halászat 218 frt 52 kr., kötörés 350 frt, kertek bére 171 frt $22\frac{3}{8}$ kr., bárányjutalék 580 frt 3 kr., méhtized 129 frt 12 kr., sertés-tized 177 frt 50 kr., tizedváltáság 727

frt 55²/₈ kr., robotváltás 1031 frt 44 kr., szilvaváltás 64 frt 42⁷/₈ kr., malomdíj 598 frt 4 kr., összesen 14,412 frt 22⁴/₈ kr.

1775-től 1780-ig terjedő hat évi időközben volt a munkácsi és szentmihályi uradalmak átlagos jövedelme következő:

1. Jobbágymunka, különféle adók, bérek, díjak	36,000 frt 48 kr.
2. Tized, kilenczed, gazdaság jövedelme . . .	17,688 frt 26 ¹ / ₈ kr.
3. Bor, szőlődézsma, hegyvám sat.	38,627 frt 41 ² / ₈ kr.
4. Majorság, juh, barom, sertés sat.	4261 frt 45 ² / ₈ kr.
5. Erdő jövedelme	3058 frt 49 kr.
6. Építészetből	307 frt 28 kr.
7. Bányákból	12,128 frt 36 kr.
összesen	112,073 frt 36 ⁷ / ₈ kr.
Kiadás	38,350 frt 20 ⁶ / ₈ kr.

tisztja jövedelem 73,723 frt 13¹/₈ kr.

Az italmérés bére akkor ilyen volt: például, a munkácsi esilag vendéglőt bérelte 1731-ben Maniz Hirsch 136 frtéért, de tartozott uradalmi bort mérni; a vereskorcsmáért fizettek 16, az újmalom-korcsmáért 44, Bornemissza-féleért 126, Rozsa nevüért Munkácson 115 frtot. A vidéki 80 korcsmáért fizettek bérül összesen 904 frtot. A Lövey-féle házáért évi bérül 20 frtot. Ennek ellenében nem lesz érdektelen feljegyezni, hogy 1871-ben tett az uradalmi korcsmák bére 58,523 frt 88¹/₂ krt; a serméri jogért és serházért fizettek 2000 és a malmokért bérül 22,256 frt 52 krt, összesen 82,789 frt 40¹/₂ krt; mi természetesen, időről időre változik. Jelenben találhatik az uradalom birtokában 199 korcsma, 75 vízi és 2 gőzmalom.

Hogy a gróf Schönborn-család mindjárt birtoklata idején nagy súlyt fektetett a néptelen helységek megnépesítésére, azt természetesen találjuk; miért is folytonosan azon igyekezett, hogy külföldi szorgalmas gyarmatosok telepítése által, a munkaerőt s a vidék felvirágoztatását emelje. Különféle kedvező feltételek mellett sikerült is még a múlt század közepén Pósházára 1750-ben, Alsó Schönbornba 1732. Felső Schönbornba 1730. Leányfalvára, Bere-zinkára, Bartházára 1750. Kustánfalvára, Kucsóvára 1748. Zsófia-falvára 1804. Felsővizniczére 1806. Ujkienóca, Tövisfalvára 1827, Szobatinra 1829, Puszta-Kerepecre 1826, Izvorhutára 1834. Szinyákra 1836; Szuszkónjfalu, Dubi, Alsóhrabonicza s egyéb kis helyekre pedig újabb időben is németh, cseh, tót és oláh lakosokat telepíteni, kik a vármegye és illetőleg uradalom népességét nem csekély számmal emelték s új faluknak törzs lakosaivá váltak, amint

azt illető helyeken tüzebben megírtam. E tekintetben a jeles grófi családnak érdeme megbecsülhetetlen, hazafiúi nagy szolgálata eléggé meg nem hálálható.

De különben is az uradalom nagy területén, hová 24 gazdasági udvar (major), ugymint a munkácsi, podheringi, szentmiklósi, fogarasi, sztanfalvai, alsó és felső vereczkei, völéczi, felsőhraboncai, polenai, szolyvai, puznyákfalvai, szerencsfalvi, hátmegi, dragabartfalvai, remetei, nagylucskai, iványii, domboki, sztrabicsói, gorondi, rafajnai, gáti és beregszászi, tartozik, a rendszeresen alkalmazottakon kívül számtalan ember folytonos munkát, állandó foglalkozást és keresetet s így sok család kenyeret és biztos lételt találván: az ipar most fejlődő állása mellett is csak áldást áraszt a lakosokra.

Egy 1781-ki jegyzék szerint volt kezelési tekintetben a munkácsi és szentmiklósi uradalom a munkácsi, beregszászi és vereczkei három tiszttartóságra (provisorat) felosztva; az elsőhöz tartozott a kajdanói ispáni kerület 6 helységgel, a tubuliskai 12, a vizniczei 15, a duszinai 29, a szolyvai 11, a krajnai 27, a lucskai 14 és külön egy 15 helységgel; a II-dikhoz a beregszászi kerület 12 helységgel és a III-dikhoz a laturkavölgyi ispáni kerület 16, a bukóczi 9, a zavadkai 7 és a huklivavölgyi 12 helységgel. Ekkor állott az uradalmi igazgató tisztség 1 főfelügyelőből, kinek vezetése mellett működött 1 ügyész, 1 mérnök, 2 tiszttartó (provisor,) 2 magtárnok, 1 pinczefelügyelő, 6 ispán, 27 lovashajdu, 1 tehenész (schvaizer) 6 csordás, 16 juhász, 29 béres. A vasgyárnál 1 sáfár, 1 ellenőr, és az erdészethél 2 erdész „jäger“ czimmel, honnan a főerdészeket a köznép maiglan is jágernak nevezi. Érdekes megemlíteni, hogy 1792-ben a tisztfőnököknek hivatalos kiküldetésekor napidíjúl járt 1 frt 30 kr s a mérnöknek 45 krajczár.

1807-ben összeirattak a munkácsi és szentmiklósi uradalomhoz tartozó urbéri birtokok s találtatott 1956²/₃ jobbágytelek, 645 házas és 223 házatlan zsellértelek, 86⁶/₃ szabados és pusztá telek és 7 házas és 6 házatlan zsellér.

1831. évben a főnebbitől eltérőleg felosztatott az uradalom az alsó vereczkei, fogarasi, munkácsi, beregszászi és szolyvai tiszttartósági (provisoratusi) kerületekre s azokon kívül következő ispáni járásokra: a felsőhraboniczai, hátmegi, völéczi, iványii, szentmiklósi, polenai, sztrabicsói és podheringire. A jobbágyok munkarejének felhasználása s a terménytized beszedése levén egyik főfeladata az ispánságnak és provisoratusoknak, a felsővidéken e te-

kintetben még a zsdenovai erdészeti hivatal is a környékén eljár. A bacsovai, benedikői, csapóczkai, ó dávidházi, ignéczi, irlavai, kálniki, köbléri, kuzminai, lehóczi és szerednyei birtokrészeket kezelte az iványii ispánság, a bródi, polyánkai (lozai) részeket a hátmegi, a kisalmási és maszárfalvaiakat a fogarasi, a bucsui, tiszabecsi, muzsaji részeket a beregszászi, a csomonyait és kisdobronyit a sztrabicsói, végre a pusztakerepeczit, csapit és ujdávidházit a munkácsi ispánság illetőleg tisztartói hivatal.

1848-ban a hübéri viszony megszüntetvén, a 24 major az illető gazdatisztségek által kezeltetett; majd néhány, mint a hátmegi, fogarasi, remetei, sztánfalvai, felsőhraboniczai, polenai, puznyákfalvi, dragabártfalvi, iványii, gorondi, sztrabicsói, rafajnai és gáti kibéreltetvén, csupán a többi maradt saját kezelése alatt, úgy, hogy jelenben csupán e tiz gazdaságot, a munkácsit, iványiit, pusztakerepeczit, beregszászit, lucskait, dombokit, szerencsfalvait, szentmiklósit, szolyvait és alsó felső vereczkeit kezelik uradalmi tiszték; ezekhez az összes 17 ezer magyar holdnyi majorsági földből, tartozik 7757 hold szántó és 4443 hold legelő és kaszáló föld. A többi haszonbérbe van adva. A főnebbi holdak számába a nagymennyiségű szétszórt szabad rendelkezésű szántó és kaszáló-földek nincsenek betudva, valamint a havasi legelők sem.

1841. aug. 18. elhunyván gróf Schönborn Ferencz Fülöp, itteni hagyatéka, a munkácsi és szentmiklói uradalmakat érve, 1842 évben becsültetett 1.382,482 frt $35\frac{9}{10}$ krra pengő pénzben, mely cselekvő állapotot 314,501 frt $34\frac{1}{10}$ krajcárnyi adósság terheit.

1854. évben, midőn gróf Schönborn Károly Ede meghalt, biróilag megbecsültetett az itteni uradalom területén levő allodialis birtoka 1.318,495 frt $33\frac{5}{10}$ krajczarra pengőpénzben; a hitbizományi birtok 2.314,547 frtra pp., a javítás és beruházás 1.002,932 frtra, urbéri kárpótlási összeg kötelezvényekben 689,810 frtra, melynek 5% évi kamata 34,490 frt 50 krjczárt tesz ezüst conventióss pénzben, mely kárpótlás azonban időnként a községek urbéri rendezései következtében folyvást szaporodik.

Az uradalom évi brutto-bevétele 6—800,000 forint közt változik.

Hogy az uradalmat aránylag roppant nagy kiadás terheli, az talán épen a terület kiterjedésének tulajdonítható; a tiszték és szolgák létszáma magos s azon felől is a főpénztár minden oldalról van igénybe véve.

Az uradalmi kegyuraság alatt állnak s a főpénztárból

dijaztatnak a munkácsi, felsőschönborni, beregszászi és bardházi r. k. lelkészek és éneklészek; továbbá kapnak bizonyos járulékot a munkácsi r. k. káplán, g. k. lelkész, káplán és éneklész, valamint az alsóvereczeki lelkész és tanító is; a zsófiafalvi és szolyvai, szinyáki, frigyefalvi, szuszkóujfalvi s más tanítók.

A tisztikar pedig következő volt 1874-ben:

1. Az igazgatóság állott 1 főnökből (praefectus), 1 jogigazgatóból, 2 ügyészből, 2 gazdasági, 2 erdészeti felügyelőből, 1 iparügyi felügyelőből, 1 tollnokból, 1 iktatóból és 3 irtokból, összesen 14.

2. A pénztár: 1 főpénztárnokból, 1 járulnokból, 1 könyvelő- és 3 számvizsgálóból.

3. A mérnöki hivatalhoz tartoztak: 1 mérnök, 2 gya kornok, 2 szerződéses mérnök, 1 építészeti mérnök, 1 építész, 1 járulnok.

4. A raktárhoz: 1 raktárnok, 1 apyagkezelő, 2 szolga, 1 őr. —

5. Szolgaszemélyzet: 1 szobafelvigyázó, 2 hivatalszolga, 1 kertész, 1 házmester.

A gazdatisztségeknél a tiszttartó s illetőleg ispán, segéd, gazda, kovács, kerékgyártó, kocsis és béreseket beleszámítva volt a munkácsinál 67 egyén, az iványinál 20, a lucskainál 76, a dombokinál 57, a szerencsfalvainál 31, a pusztá-kerepeczinél 29, a beregszászinál 57, a vereczkeinél 49, a szolyvainál 45 s a szentmiklósinál 32, összesen 463.

Az erdészeti személyzetből volt a zdenovai főerdészi kerületben 13, a volóczipan 5, szolyvainál 17, vizniczeiben 18, isnyéteiben 15, nagy-dobronyiban 13, beregújfalusiban 27 és a szolyvai fővadászmester keze alatt 11 egyén, összesen a tiszt, őr és vadász-személy létszáma 119.

Továbbá volt a timsógyárnál 4, a vasgyárnál tiszt és munkás 61 és orvos 2 alkalmazva; kegy- és nyugdíjas 28, tiszt, özvegy 21, árva 18, szolga és özvegyei 38, összesen 188. Ez utóbbi nyugdíjasoknak járt készpénzben 16,139 frt 63 kr., és némi természetbeni illetmény.

Az összes 808 egyénre utalványozott tiszt, egyházi, szolgálai és nyugdíj illetmény volt következő: készpénzben 99,973 frt 41 kr., 2625²⁰/₁₀₀ mérő (1 = 61.5 liter) buza, 7290 mérő rozs, 2129 mérő tengeri, 1062 m. főzelék, 822 m. zab, 36²/₁₀₀ akó bor, 31 hordó ser, 252 m. széna lovak, és 4276 m. széna tehének számára, 94 tehéntartás, 99 szekér szalma, 2108 öl tüzelőfa, 7 bárány, 23 sertés, 45

pár csizma, 30 font vaj, 10,109 font só, 327 font gyertya, 306¹/₂ hold szántóföld.

1881. évben találtatott alkalmazott: az igazgatóságnál és rak-tárnál Munkácsen 32, a gazdaságoknál: Munkácsen 51, Podherin-gen 30, Pusztakerepeczen 45, Nagy-Lucsán 105, Dombokon 48, Beregszászon 58, Fogarason 52, Szolyván 41, Alsó-Vereczkén 51, összesen 481; a timsógyárnál a munkásokon kívül 4 tiszt; a serföldében 6, a gőzmalmoknál 5, a vasgyárban 8; — a vadászat-nál 11, az erdészeti hivataloknál Zsdenován tiszt és őrszemélyzet: 17, Szolyván 20, Vizniczén 19, Izsnyétén 20, Bereg-ujfaluban 23, összesen 99; kéményseprő 3, kegy- és nyugdíjas 92, a kegyurasághoz és javadalmasokhoz tartozó egyházi és tanítói sze-mély 15 s így összesen 756 egyén. Ezek pénz és természet-beni illetmények volt következő: fizetés 103,797 fnt 62 kr.; hekto-liter buza 1441·70, rozs 3826·83, zab 775·46, tengeri 1759·10, pa-szuly (bab) 844·60, árpa 5. Széna métermázsa 3207·76 és szalma 228·54, tej 8760 liter, só 7250 kilogramm; milli gyertya 99·50, fagygyu gyertya 38·88, bor 18·86 hektoliter; 7118 köbméter tűzifa; 126 tehéntartás, 27 hizott sertés, 7 bárány, 26·20 kgr. vaj, 16·80 kgr. sajt és végre 443 hold szántóföld.

Az uradalmi tiszttek és alkalmazottak közül számosan egész életüket itteni szolgálatban töltik el; s nem egynek ünneplik tiszt-társai felszázados jubileumát is. Így megtartották ötven évi szolgál-atuk ünnepélyét 1858-ban Döbrentey Imre tisztfőnöknök és 1881-ben Polifka Alajos fővadászmasternek, ki ez alkalommal egyéb megtiszteltetésen kívül, ő felsége által a Ferencz-József-rend lovagkeresztjével is kitűntetett. A tiszttek a fennálló szabályzatok értelmében, nyugdíjélvezetre is jogosítottak.

Az 1864-ki adósorozati felmérés szerint a munkácsi és szentmiklósi uradalmak térfogata következő:

	hold	hektar
Fás tér	404·80	232·96
Kertek	385·16	221·65
Szőlők	109·5	63·05
Szántóföld	18815·74	10827·77
Kaszáló	9716·47	5591·44
Legelő	6272·64	3609·67
Lombos erdő	188659	108566·95
Fenyves "	718·61	413·54
Vegyes "	12203·02	7022·40

	hold	hektar
Cseprentés	2103·68	1210·58
Benőtt kaszáló s legelő	2128·37	1224·79
Havasi legelő	5233·35	3011·56
Havasi egres	487·38	280·46
Terméketlen	1955·51	1125·32
összesen	249194·10	143402·14

Az erdőségből esik lombos fával benőtt tér a lapályra 23499·15 hold, az előhegyekre 7349·12 s a hegységre 122839·14 hold; a lombos és fenyves vegyületükből 12203·02, fenyves 718·61, elpusztított 34098·29, legelő 2977·81. Az egyes erdészeti tiszt-
ségekre pedig: a beregújfalvi kerületre 27328·42, isnyéteire 8941·11, a lucskaira 8293·60, a vizniczeire 28739·14, a szolyvaira 77185·62, a zsdenovaira 42078·91 és a voló-
ezira 11118·86, összesen 203685·14 hold.

A gazdasági viszonyokat a következő táblás kimutatás tün-
teti ki:

K e r ü l e t	Fekvése	Útvar	Gyümölcsös	Szőlő	Szántó	Rét	Legelő	Cserjés	Összesen hold á 1200	Ésátvétel.
1 Munkács Podhating	sík	30	15	18	1015	200			1278	urad. kezelés alatt
2 Gát és P.-Kerepez	"	30	3		1038	628	tó		1699	"
3 Beregszász és Remete	"	20	5	125	1141	204			1495	"
4 Lucska	"	40	15	2	1850	1034			2937	"
5 Dombok	"	30			980	860			1870	"
6 Szerencsfalva Iványi	dombos hegyes	30	15	9	861	500	250	100	1765	"
7 Fogaras Drágabárt-falva	dombos	30	3		708	312	150	250	1453	"
8 Szentmiklós	völgy és fensík	15	5		670	105		50	845	"
9 Szolyva	hegy és fensík	40			690	800	300	100	1930	"
10 Vereczke-Völgy hegység		53			653	1200	500	200	2606	"
11 Gorond	sík	11			710	240	285		1246	évi bér: 2060 frt

*

Sz.	K o r ü l e t	Fekvése	Údvar	Gyümöl- esős	Szőlő	Szántó	Rét	Legelő	Cserjés	Összesen hold & 1200	Fizetvével.
12	Sztrabiosó	sík	14			268 $\frac{1}{2}$	185	75 $\frac{1}{2}$	60	543	1545 ft
13	Rafajna	"	12			298	94	151	60	615	824 ft
14	Vorocsánszki	dombos	6			158	74		113	351	309 ft
15	Kördomb	"	2			478	28		314	822	721 ft
16	Hürki-Malinik	"	3			254				257	257 ft 50 kr.
17	Szánfalva	"	12			215	30	310	78	645	618 ft
18	Bukovinka	"	1			135	2		578	716	540 ft 75 kr.
19	Annaudvar	"	10			240	170	200	245	865	515 ft
20	Hátmege	hegyes	48			290	186	115	55	694	
21	Polena	"	11			242	766	209	165	1393	720 ft 88 kr.
22	Szászórt földrés- zetek	"	544			12191 $\frac{1}{2}$	5308	5817 $\frac{1}{2}$	547	24908	17951 ft 50 kr.
23	Havasí legelő	"								6325	4500 ft
	összesen		1053		154	25086	13422	8363	2855	57258	30562 ft 63 kr.

Az uradalmak birtokállománya az urbéri rendezések és elkülönítések végleges befejezéseig tökéletesen alig állapítható meg.

1877-ben taláztatott a saját kezelés alatt levő majorokban összesen 153 ló, 503 ígás ökör, 924 szarvasmarha, 5561 juh és 2400 sertés, mely marhaállomány azóta tetemesen emelkedett.

A gróf Schönborn család szinei: a sárga, vörös és kék; czimere pedig kétféle: egyszerű és összetett. Amaz, mely egyszersmind a Schönborn család ősi czimere: egy hercegi arany koronával fedett veres hadi paizs, melynek alsó végéről kiemelkedő három fehér hegy cikcakszerű ormain egy jobb felé álló arany, két farku, koronás oroslán áll, mely jobb előlábát fenntartja. Az összetett czimer pedig ez: hercegi koronával fedett palástfüggönyön egy nagy kerülékes, kiszögellő arabeszkkel ékített paizs, melynek felső végét koronát övedző fénysugarak diszítik; a palástot levél-arabeszkken álló két kettős farku koronázott oroslán tartja, míg a palást szalaggal csokorszerűleg megkötött felső oldalaiból egy-egy hadi zászló emelkedik ki; a jobbjon az osztrák kétfejű fekete sas, a másikon pedig két veres póla közt egy fehér látszik. A pajzs maga pedig hat mezőre van felosztva, míg a közepét a család fentebb leírt egyszerű czimere foglalja el. A felső arany mezőben a birodalmi sas látszik, a jobboldali felső veres mezőben három ezüst kis paizs; az alsóbb fekete mezőn három sárga fennálló kéve; a bal oldali felső, ezüst pólával ketté választott kék mezőn három ezüst ferdény, az alatta levőben arany mezőben egy jobbra lépő fekete farkas szemlélhető; végre a paizs legalsóbb mezeje fehér jobb felét keresztalaku csillagok s azok közt párnán az ország arany almája, bal veres felét pedig két ezüst póla disziti, melyek megett a koronás oroslán áll; míg a kettős mező közepén hercegi paláston egy fehér pólával átszelt kis veres paizs látszik.

A gróf Schönborn család nemzedékrendje.

A fentebb említett honosítási okmányban előadatik, hogy a gróf Schönborn ősrégi család elei már a X. században vitézkedtek Palästínában; Eukár pedig, egy a róduzi szigeten talált sírkő felirata szerint, 1118-ban vitézül harcolt a szentföldön; a többi utódai is az egyházi és hadi pályán folyvást kitünő érdemeket és

és szolgálatokat tettek a honnak és királynak. Ezek közül különösen kiemeltetnek az okmányban: II. Eukár lovag 1213-ban, ki mint kiváló bátorságu hős szerzett babérok. Ervin, Albert király alatt tábornok volt; Konrád I. Rudolf idejében a csehek elleni hadjáratban mint vezér szerepelt; Gerhard 1386-ban Lipót osztrák herceg oldalánál esett el a sembácsi ütközetben. Öt követék II. és III. Gebhard 1399. és 1455., I. és II. János 1489. és 1497. évben; Vilmos, a német nagyrend főnöke 1506., III. János 1545-ben; I. György 1549-ben, János-Fülöp lovag 1560-ban, Fülöp János báró 1647. s egyszersmind mainzi választó fejedelem, érsek és birodalmi főkanzellár, ki a Magyarországon befészkelődött török elleni harcok alkalmával nagy áldozatokat tett. Fülöp Ervin, a fentebbiek öcsese, ki grófi és kamarásij méltósággal ruháztatott fel III. Ferdinánd által; János-Fülöp a mainzi fejedelemnek unokája, ki 1665-ben a német és magyar seregekkel együtt vitézül harcolt a hazánkban dult törökökkel; Lothár Ferencz 1693-ban bambergi püspökké, majd mainzi érsekké s választó fejedelemmé léptettetett elő; ő a spanyol örökösödési háboruban kiválóan segíté az uralkodó házat, a magyarországi törökök ellen pedig saját költségén egy lovas ezredet fenntartott. Anselm Ferencz, a főnebbinek unokaöcsese, az osztrák háznak tett szolgálatairól nevezetes; Menyhért Frigyes, kamarás és udvari titkos tanácsos († 1717); ennek hét fia közül kiváló elismeréssel nyilatkozik az oklevél János Fülöpről, herbipoli püspökről, Frigyes Károlyról, würzburgi érsek, Reichelsperg és Veiler ura, ki az 1715. 133. t. cz. 1. §. szerint, a magyar rendek által kitünő szolgálatai és érdemeiért nemcsak honfiusított, hanem VI. Károly által a szerbeklakta földön fekvő szurezini és szurdoki uradalmakkal is megajándékoztatott. 3-dik volt Demjén Hugó, bibornok, spirénei püspök és belső titkos tanácsos, József császár uralkodása idejében pedig több ízben követ Szászországban; továbbá Ferencz Ervin, kamarás és belső titkos tanácsos; Anselm Ferencz, hadi főtanácsos s a hadjáratokban kitünő hadvezér, ki leginkább a belgrádi, temesvári és péterváradí ostromoknál kitünt. Ferencz György, trieri apát és kölni prépost; Marquard Vilmos, bambergi prépost.

A család származási fája következő:

Rudolf Ferencz Ervin 1677—1754. (gróf Hatzfeld Mária.)	Menyhért Frigyes 1711—1754. kanonok.	több leány
Anna Katalin 1702—1760. (gróf Hoinsbroich Fer. Ar.)	József Ferencz 1708—1772. (gróf Plettenberg Berhardina)	
Berhardina 1734—1780. (hg. Hatzfeld Ferencz.)	Hugo Demjén Ervin 1738—1817. (gf. Stadion M. A.)	Karolina Károly Frigyes 1740—1743 · 1742—1743. Frigyes Ferencz 1746—1747
Imre 1767—1772. (gf. Leyen M. Zsófia	Ferencz Fülöp szül. 1768. (gf. Westfald Fürstenberg Izabella.)	Frigyes Károly Bernat sz. 1781. alezreves + 1773. (b: Kerpen M. A.) Ervin Demjén sz. 1812.
Károly Tivadar 1790—1854. Ervin Frigyes Károly (gf. Trautmansdorff Franciska.)	Ervin Demjén sz. 1805.	Mária A. Kelemen sz. 1809. sz. 1810. Frigyes D. sz. 1800. (hg. Leyen Ervin)
Ervin Demj. sz. 1791.	Fülöp Ferencz sz. 1793.	Károly Frigyes sz. 1803. Eugenia sz. 1801.
Ervin Demj. sz. 1791.	Mária sz. 1794.	
Ervin Demj. sz. 1791.	Karolina sz. 1796.	

A gróf Schönborn családnak egy másik ugy nevezett ausztriai, már kihalt ágának származási táblája ez:

Menyhért Frigyes
1644—1717.
(b. Bayneburg Mária)

Anselm Ferencz 1661 † 1726	János Fülöp 1673—1724.	Frigyes Károly 1674—1743.	Demjén Hugó 1676—1743.	Rudolf Ferencz 1677—1778.	Marguard Vilmos sz. 1683. kanonok
(gf. Montefort M. T.)	püspök.	püspök.	hibornok.		Ferencz György sz. 1682. érsek
Jenő Ferencz 1727—1801.					
} 1. hg. Salm. Mária					
} 2. hg. Colloredó Mária					

M. Krisztina 1754—1794.	Anaklia † 1802.	M. Terezia sz. 1758.	Erzsébet sz. 1759.	M. Franciska sz. 1763.	Vilmos † 1770.	Marguard † 1769.*)
----------------------------	--------------------	-------------------------	-----------------------	---------------------------	-------------------	-----------------------

(gf. Sylva Tarouca Fer.) (gf. Ozeruin János) (gf. Sternberg)

Kéz ág tehát Jenőben halt ki.

Még világosabban feltűnt a Schönborn család leszármazását a következő táblázat, mely a grófi család bécsi levéltárából került ki s mely az egyenes örökösöket 1180-dik évtől 1880. évig terjedőleg 22 nemzedékben kimutatja; kétségtelen, hogy az oldalágakra nézve ebben is hézagok mutatkoznak.

*) Schönfeld, Adelslex. I. 103—108. — Nagy Iván, M. O. családai X. k. 98. lap.

Gróf Schönborn család származási táblája 1180–1880.

Gr. Erzsébet.	† Ferdinánd.	Ervin Ferdinánd Károly 1871.	Frigyes Károly gr. 1869.	Anna Mária	Franciska. Mária Karolina.
Charlotte báró Künberg 1843.	Mária gr. Schaafgotsch 1836.	Gr. Sch. Ervin Frigyes Károly 1842.	gr. Trantmaus- dorf Franciska 1844.	Eugenie gr. Wurmbrand 1841.	Anna Ludwigsdorff 1848.
Károly Tivadar.	Ervin Demjén.	Fülöp Ferencz.	Mária Karolina	gr. Károly Frigyes 1803.	gr. Bolza Anna 1806.
		Zsófia Leyen hereznő.	Frigyes Demjén	Eugenie.	
	Imre	Fülöp Ferencz gróf	gr. Leyen és Hoben Gerolsegg Zsófia	Ervin Ferencz	Károly Frigyes Bernáth.
		Hugo Demjén gróf	gr. Stadion Anna Mária		
	Anna Katarína Mária	Mária Anna Zsófia	József Ferencz Bonaventura Vilmos	gr. Plettenburg Berhardina	Éva Terézia Amália
	Mária Zsófia Anna	Charlotte	Ferencz György	gróf Hatzfeld Mária	Mária Anna Eleonóra
Mária gr. Stadion	Zsófia Anna	Charlotte báró János	Frigyes Demjén	Teréz Anselm Ferencz	Gottfried Imre
János Károly	Osztics Fülöp	Frigyes Károly	Demjén Ferencz Ervin Henrik Vilmos Vilmos	Lothar Miksa Anna Lipót Amalia Johanna gr. Ottingen	Károly Ferencz Károly Katalin
Mária 1677. báró Umstädt 1654.	Anna 1668. báró Metternich Farkas	Ferencz György	Éva Fülöp	gr. Schönborn Buchheim Wolfs- thal Menyhért	gr. Boyneburg Mária
János György	Filipina Partheim Job	Anna Kronenstein István	gr. Schönborn Fülöp János 1605.	báró Schönborn Fülöp Ervin 1668.	Volzár Mária Amália 1682
Mausenberg Margit	Agota Mária Bassenheim György				
Eva Vetschhausen Farkas	Anna 1668. gr. Hohenlohe Lajos	Katalin gr. Hatzfeld Henrik	János Bassenheim	Mária b. Valberg Frigyes	
Johanna 1578 Wanscheidi Válder György	Mária Wanscheim János Anna 1621.	Fülöp 1612. György Margit Walek Eva Leven Dornfelden Orsola János	báró Schönborn II. György	gróf Leyen Mária	János báró János
Eva Schönborn Simern Imre János 1523.	János Fülöp 1555. b. Dern Hedvig	Fülöp János Katalin Bálint	báró Schönborn Fülöp III. 1600.	Sorheim Agota 1572.	Eva Dern György 1605.
Magdolna Schvarzenberg Manfried					
Schönborn Anna Imbrandt Gott- hard	János 1561. Muttersbach Julia	N. Busches de Wasseloo 1545.	János Obentrandt Apolonia 1547	Schönborn György I. 1549.	Mutterbach Margit
Katalin Hellenbach Detre	Anna Schvalbach Fülöp	Fülöp 1572. Schvalbach Anna			
Schönborn János 1513 Hohenstein Eng. Obentraut Agnes.	Erzsébet Grärodt Menyhért	D Waldmannshausen Spekart.	Schönborn Potentia 1490.	lovag Schönborn János II. 1497.	Nickenich Anna
Borbála Beistart János	Vilmos 1485.	Eva Feuerbach János	Henrik Erzsébet 1459.		
Margit Vonsheim Konrad	Schönborn Gilbert Scharfstein Anna	Anna Kerschhansen Henrik	György 1450.	Gerhard Keffenberg Kati	I. Schönborn János 1489.
Albert 1460.	Vilmos 1447. Orsolya	Erzsébet Carben Károly 1456.	János Bassenheim Waldstein	Vinberg Enlalia	
Julianna Pergen Henrik 1442.	Anna Carben Jos. 1421.	Schönborn Gilbert 1428.	Fülöp 1430.	György 1450.	Schönborn Ger- hard III. 1455.
Reinhard Schulzbach György	Erzsébet György	N. Schvallbach Kata	Fülöp Hochhausen N.	Hayer Hedvig 1419.	
	Ilona Imbrandt Kourád	György	Fülöp 1400.	Schönborn Ger- hard II. 1399.	Mohrenberg N.
	Schönborn Gilbert Baze 1402.	Gothard 1394.		Schönborn Gil- bert 1371.	Wertheim Er- zsébet
	Schönborn Istvan Wiken Valbert	Kerestély		Konrad 1364.	N. Julia Göbel 1364.
				II. Schönborn Fülöp	Rievenbach N.
				János	
				Gerhard I. 1305.	N.
				Eberhard 1310.	
				Kourád 1279.	N.
				I. Fülöp 1241.	Sickingen Mária
				II. Enkár 1213.	N.
				János 1200.	
				I. Schönborn Enkár 1180.	N.

A munkácsi uradalom főnökei.

Minthogy a XVII. századig a munkácsi vár s illetőleg uradalom élén kapitányok és várnagyok állottak, ezek többnyire egyersmind a jószágok kezelését is vezették; jóllehet koronkint különös főnökök praefektusi czimmel is alkalmaztattak; ilyenek valának 1522-ben Bornemissza János igazgató, 1564-ben II. Zápolya János alatt Bornemissza Benedek, 1568-ban Szentjánosi Lajos, 1570-ben Bay Ferencz, 1603. Szerdahelyi János, 1625—1642. Bethlen Gábor s utóda alatt gelsei Balling János főkapitány, 1645. Rákóczy György alatt királydaróczi Debreczeni Tamás, Báthory Zsófia alatt 1668-ban Bornemissza Zsigmond; 1682. Bay Mihály. és Saárosy Sebestyén*), praefektusok, 1683. Thököly fiscalis jószágában tiszfőnök Draheim Vilmos**); Rákóczy árvái mellett Klobusiczky Ferencz; 1695 táján Jantó János, uradalmi igazgató, 1696. Gáll Márton;***) II. Rákóczy Ferencz alatt 1704-ben Krucsay Márton, 1706-ban Romcsaházy György.

1707-ben Ottlyk György lévén e fejedelemnek főudvarmestere, azt javasolta neki, hogy összes jószágai rendes kezelése tekintetéből alakítson egy igazgató-tanácsot; az általa kidolgozott terv szerint a tanács (főtiszttség) főelnöke maga a fejedelem volt, alelnöke Ottlyk György, tagjai a négy uradalom praefektusai. Okolicsányi Mihály jogigazgató, Bulyovszky Dániel számigazgató, a két számvivő; a tanácstitkárául működött Beniczky Gáspár, kinél ily köriratú pecsét tartatott: „Consilium Oeconomicum Aulicum.“ Az ülések negyed-évenként tartattak.†) Ez volt eszméje a később keletkezett főtiszt-ségnek (Oberamt.) — 1711-ben elkoboztatván az uradalom, 1712-ben Klobusiczky Gáspár ügyész igazgatta azt a szepesi kamara főigazgatósága alatt; 1727-ig ikoldi báró Szluha György királyi tanácsos s a kamara főnöke állt az uradalom élén. Ekkor a Schönborn grófi család jövéen birtokába, az igazgatásával megbízott főtisztei többnyire idegen földi egyének voltak s különböző ezimeket viseltek; így

1728—1738. emlittetik Duschek János József, administratorul.

*) Monum. Hung. Hist. 24. köt. 23. lap.

***) U. o. 16. lap.

****) Munk. városi jegyzőkönyv 71. lap.

†) Monum. Hung. Hist. 27. köt. 105. lap.

1731. Kollhund Ágoston főfelügyelő volt.

1731—1735. Uhlein J. Dávid, kincstári tanácsos és praefectus.

1738—45. Brayer János Henrik, volt würtembergi kormánytanácsos, főfelügyelő.

1746—1750. Roszhirt Károly János, főfelügyelő.

1751—54. Bindershofen József, főfelügyelő, † 1758.

1753. Rosenau J. főfelügyelő; Schott urad. tanácsos.

1760—64. Schmaltzer András, praefektus (tisztfőnök).

1764—1771. Kobolt ker. Lajos. volt egri püspöki pénztárnok, felügyelő.

1768. Klobusiczky László, jogigazgató.

1772—74. Häusser, felügyelő.

1775—77. Detrich László, ügyész.

1778—1786. Maiszlik János, felügyelő.

1786—1791. Neupauer Sámuel, a szentmiklósi uradalom igazgató főügyésze.

1786—1791. Csathó Ádám, kincstári tanácsos.

1792—1808. lindenfelsi Beősz János, praefektus;*) (volt kincstári tiszttartó. Nemes levelét kihirdetteté e megyében 1793. mártius 19-én). † 1808. mártius 24.

1808—12. Deresényi János praefektus.

1812—28. edvi Illés Mihály.

1828—46. Freyseysen Dániel.

1846—52. Balogh Ferencz.

1853—59. Döbrentei Imre. (Született Högyészen; Veszprém-megyében 1786. nov. 5., meghalt Munkácsen 1861. apr. 17.)

1859—64. Weber Ignác, praefektus.

1864—1870. működött az uradalom élén Oláh István, főtisztviségi igazgatói czimmal; 1869—1872-ig dr. Ditz Henrik, a „Magyar gazda“ czimű mű jeles szerzője, uradalmi tanácsosi czimmal, végre 1870—1872-ig mint jogigazgató Jászay Antal, ügyész.

1872. május 15-től dr. Umlauff Győző frankvelli lovag, praef.

1875. május 10-ig, a mikor Otto Adolf igazgató vette át az uradalom igazgatását, ki 1877. jul. 18-án eltávolítottván, 1878-ban Jászay

*) E században következő teljhatalmu biztosok működtek koronkint az uradalom érdekében: 1729. Leppensteini Bauer, ki Szentmiklóst vette át; 1736. báró Szluha János, 1737. Pécsy Zsigmond, 1745. Eyll Károly József, 1755. báró Waldstetten, 1767. Klobusiczky László.

Antal, igazgató mellé üzemi igazgatóul Günther Ágoston nevezte-tett ki.

Megjegyzem, hogy Bécsben (I. Rennasse 4.) gróf Schönborn család palotájában, van e család egyéb jószágainak is központi igazgatósága, mely fontosabb ügyekben határoz s melynek élén mióta dr. Chornitzer Ede, grófi udvari tanácsos 1878-ban nyugalmaztatott, maga gróf Schönborn Ervin vezeti az uradalmi főkezelőbizottságot.

Munkácsi uradalmi ügyészek.

1570. Büdy Farkas alatt guti Egry Lőrincz és Nyárady Fer.
1639. I. Rákóczy György alatt Bodoni István, 1645. Morda

Mihály.

1664. Báthory Zsófia alatt Földessy István.

1712. Klobusiczky Gáspár.

1728—1730. Ócskay György.

1729—1741. Detrich György.

1730—1734. Malatinszky József.

1730. Böller Frigyes.

1746—1749. Malatinszky Gábor.

1741—1746. Tarnóczy János.

Takács János 1768—1774.

Detrich László 1775—1785.*)

Neupauer Samu, 1785—1815.

Boronkay Miklós, alügyész 1810—1812.

Gönczy Sámuel 1812—1828.

Freyseisen Dániel 1815—1828. tisztfőnökké lett.

Jeszenszky János 1828—1831.

Balogh Ferencz, 1828—1845. tisztfőnökké kineveztetett.

Miticzky József 1830—1845.

Jászay Sámuel 1831—1845. közp. igazgatóvá kineveztetett.

Román Ferencz 1845—1848. képviselővé választott.

Demjén István 1845—1848. szintén.

Oláh István 1845—1870. †

Jászay Antal 1850.

Karlovszky Gusztáv, alügyész, 1855—1859.

Lehoczky Tivadar 1866. ügyésszé kineveztetett.

Pap József, 1870.

*) Ennek halálával elhatározottat, hogy mindig egy katolikus vallású ügyész is legyen.

Nagy-Muzsaly.

Jó bort és timkövet termő riolith-hegy tövében, a Borsova folyó jobb partján, a tiszaháti járásban Beregszász és Bene közt fekszik e derék magyar falu, mely áll 152 házból, 962 lélekből és a kis-muzsalyi határt is belefoglalva 3359 holdnyi termékeny határból.

Kellemes fekvését már az őskoriak is felhasználták, kiknek egykori itt tartózkodásuk emlékei, bronz műszerek koronkint napfényre kerülnek.

1280-ban Kunt comes fia Eberhard kapott Muzsajban tetemes birtokot adományul*) s valószínű, hogy az 1241-diki tatárdulás után a gondos király ide szászokat telepített. A XIV. században M u s é - n a k íratott s akkor már virágzó község volt. Az 1333-diki rovat szerint itteni plébánosa Pál pápai adóul 3 garast fizetett, s a helység akkor a királyi-család birtokához tartozott. Egy 1337. évi okmányban keresztelő Szent János tiszteletére emelt k ö t e m p l o m s említették, mi azon időben e tájon a ritkasághoz tartozott.

1365-ben Konák István nevezetik itteni nemes birtokosul valamint a M u z s a j - c s a l á d , nevezetesen 1369. M. Péter**).

I. Lajos király 1369. Budán Márton hitvalló ünnep másod napján kelt okmányában, meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Ke recsényi Barnabás és Konák István kezein levő, általok elfoglal muzsaji, papii és szálkai birtokokat Erzsébet királynénak adass vissza, s azokba őt beiktassa; királyi emberektől kijelöltetvén Dávid házi Dávid fia Miklós, Homoki Bálint, Miklós és Péter és Pósház Mihály.

Később a Kusali Jakcsi-család lett a helység birtokosa melynek tagjai György és István Jakcsi fiái, László, János, Déne és Mihály — György fiai, és Mihály László Kusali István fiai eser

*) Budai kam. lev.

**) Leleszi lev. Prot. A. I. 9. sz.

utján Nagy-Muzsaj felerészébe beiktattak Börsovai Ferencz királyi ember által 1411-ben.

1413. János és László Jakesi György fiai és Mihály István fia, valamint Csarnavodai Miklós fiai Jakab és György perbe idéztették Istvándi Miklós Györgyöt, ki a nagy-muzsaji közös erdőt felgyujtotta s Csarnavodai 12 sertését Kisarból elhajtotta.

Ugyanakkor Rozgonyi Simon országbíró ítélete folytán a leleszi káptalan küldötte Jakesi János mester királyi ember jelenlétében Bakai Lászlónak, Bálint fiának s örököseinek átadták az elmarasztalt Gyula fiai János, Miklós és Benedektől elvételni rendelt s részben Istvándi Györgyné Bakai Orsola kezén talált, kövesdi, gemsei és nagy-muzsaji birtok felét. Muzsajon tartozott e birtokhoz 6 népes és 1 pusztá telek, melyek a falu északi felén feküdtek s Orsola birtokán voltak, és más 18 népes és 6 pusztá telek, melyekből három épülettel is el volt látva és János, Miklós és Benedek részéhez (portió) tartoztak; találatott továbbá egy kőből épült templom sirbolttal és 10 ekényi királyi méretű (tehát 1500 hold) szántó, erdő és cserje-terület; az e birtokból való bortermés jó évben hatvan hordóra becsültetett. A birtok két része Rozgonyi Simonnak bírósági díj fejében, Bakai Lászlónak pedig egy része adatott át oly módon, hogy azt addig birják, míg a fejeváltásig megítélt 150 márkát és Miklós, János és Benedek, Istvándinének 29 márkát kifizetnek, mire határidőül a pünkösdi ünnep kitűzetett.*)

Ugyanazon évben beiktattatott zálogcímen Hrabár János királyi ember által Kaffai Pán Endre egy itteni részirtok harmadrészébe.

1420. Kölcei Gábor perelt Jakesi György fiai János, Dénes, Mihály és László ellen erőszakoskodás miatt; valamint hogy Kölcei Orsolya, Oroszi Jakab neje Ilona, leányai Feliczia és Krisztina és Kölcei (Miklós fia Györgynek fia) János bevádolták Jakesi Jánost, tisztelendő Dénes áldozárt, s testvéreit Mihályt és Lászlót, valamint J. István hasonnevű fiait jobbágyaik elfogatása s kifosztása miatt.

1439-ben Istvándi Miklós fia Györgynek fia János zálogba adta Miklós leleszi prépostnak 50 arany frt. és 20 királyi uj pénzért itteni részeit.

1451: Báthori István iktattatott be a Jakesi-féle részbe, 1458-ban pedig B. István fiai András, István, László, Pál és Miklós be-

*) Lelesz, Prot. Met. I. 503.

iktattak a nagyváradai káptalan által zálogjogon a Károlyi Bertalan fiai János, András és Mihály s ennek özvegye Krisztina kezén volt Muzsaj, és Károly, Kaplon, Bobald, Vezend, Petri, Embél, Nagy-Csomokat, Fén, Vada, Csanáros és Olosva (Szatmármegyei) és Gemse és Mada (Szabolcsmegyei) helységekben lévő részekbe*)

1459. elzálogitá Jakcsi János itteni részét J. György nejének Offrának.

1460. beiktattak örökösödési jogon Jakcsi Affra (Drágffi Miklósné) és Margit (Kállai Józsefné); 1461-ben pedig zálogjogon Szilágyi Erzsébet a Jakcsi János-féle részbe.

1472. Keszi (Kezi) Balázs deák és rokona Kisujlaki Balázs kérelmére vizsgálatot tett Homoki Balázs királyi ember borsafalvi Toboly János ellen erőszakoskodás miatt.

1478. a kisbereg-i pálosok itt zálogjogon bir tak Jakcsi-féle részt.

1482. beiktattattak Nagymihályi András és Kusali Krisztina; 1484-dik évben pedig a beregi szerzetesek a Kovászói Balázs deák által nekik hagyományozott birtokba.

1488-ban beiktattatott Szepesi Péter királyi ember által Kállay János Nagy-Muzsaj és Gemse felebirtokába, mely alkalommal ellenmondással éltek: Jakcsi Ferencz, a beregi pálosok, butykai Kezegg Mihály fiai, Ferencz, Mihály és Bertalan és leányai: Ilona Nagymihályi Bánffi Györgyné, Borbála Csicseri Benedekné; továbbá Szeretvai László, Kenderesi Péter, Sebesi Miklós, Károlyi András, László és Bertalan, Károlyi László özvegye Borbála, és Kölcsi Boldizsár.

1493. beiktaftatott Drágffi Bertalan erdélyi vajda és a székelek grófja Jakcsi Ferencz összes birtokába.

1502. perelt Magavajda Péter és Sándor Matuscsinai Miklóssal foglalás miatt.

1507. beiktattatott Csebi Pogány Zsigmond a Jakcsi László-féle részbe zálogozimen, valamint 1507, 1511. és 12-ben J. András és György a néhai Jakcsi János birtokába.

1513. eltiltatta Oroszi István Matuscsinai Ferenczet részbirtoka eladásától.

1524. beiktattatott zálogozimen Dobó Ferencz a néhai Jakcsi György és László birtokába, ennek özvegye Krisztina és gyermekei János és Magda, ellenmondása mellett; és öröklé testvére János itteni részét. 1530. birtokoltak itt még Drágffi János és Gáspár, Dobó F. Bornemissza, Beregi és Károlyi.

*) Bud. kam. lev. F. 596. N. 16.

1535. beiktattattak Ardánházi Boldizsár és neje Anna itt és Szernye, ugy Tyukod, Szárazberek, Derzs s egyéb szatmármegyei helységek birtokába.

1539. Borsovai Lőrincz és neje Anna megvették Fancsikai Borbála itteni birtokrészét; 1542-ben pedig Büdi Mihály, Bornemissza Gáspár lelkész itteni telkeit 400 és Dávidházi Kata részét 60 forintért, azokba 1545-ben Borsovai Ben. kir. ember által beiktattatván.

1543. beiktattatott Mathuznai Ferencz a Jakcsi Jánostól vett részekbe a családbeliek ellenmondása mellett.

1552. említettnek birtokosokul: a beregi barátok, Károlyi Péter, Jakcsi Mihály, Kende Mihály és Dobó F.

1553. beiktattattak Hetei Pál kir. ember és Várkonyi Albert leleszi pap által Oroszi Demeter leányai, nevezetesen, a Szerémi Annától született Fruzsina és Krisztina, és Köröbesi Annától született Sára és Katalin egy itteni telek és Kerecseny máskép Ferke nevű a Mezőhegy előfokán fekvő szőlő birtokába, melyeket a szentjóni szerzet főnöke Gergely és helyettese Péter néhai Oroszi részére s ez által leányaira iratott.

1561. beiktattatott Fekete máskép baranyai Kelemenffi és Becski István a néhai Petrovics Péter birtoközépszolnoki, szántói, valamint az összes részirtokba, melyeket Kende Mihály N.-Muzsaj, Nagy-Szekeres, Csege, Fülesd, Istvánd, Kőmező, Cseke, Kőröd, Kölcse és Milota helységekben birt s mindketten hűtlenségi bélyegen elvesztettek s melyek fölkerés folytán a nevezetteknek és rokonaik Balogh Fekete máskép Péchi Tamásffi Jánosnak örökösen adományoztattak. A beiktatást eszközlé Vitkai Nagy Demeter kir. ember és Beregszászi Mihály leleszi pap.

Ugyanezen évben beiktattatott Macsolai máskép Ujhelyi Ferencz magvaszakadtával ennek birtokába Tarnóczi István.

Azon 9 jobbágytelek, melyeket itt a kisberegi barátok birtak, miután azok elüzettek s kolostoruk feldulatott, 1562-ben Dálnoki Székely Antalnak adományoztatott; Dobó István és Domokos megkísérlék azokat magok részére megszerezni, de Ferdinánd által a háborgatástól eltiltattak.

1566. a tatárok a helységet feldulták és 38 telekről elhurczolták a népet; annyira, hogy az 1567-ki adóösszeírásnál csupán 15 népes telek találtatott.

1569. birtokoltak itt Hetei Pál, Madai Dénes özvegye Sok-

lyai Anna, és Szalai Simon, kik a halábori és borsovai részek iránt pereltek.

1584. királyi adomány alapján beiktattatott itt Nagy János és neje Osuzi Borbála egy féltelekbe; királyi emberül eljár Borsovai Máté és Ványai Mózes a leleési konvent részéről. 1586. Mágócsi Gáspár végrendeletileg hagyományozta itteni birtokát és 2 szőlőt 2000 frttal Móricz Baláznak.*)

1588. beiktattatott Sarmasaghi Miklósné született Révai Anna és Priberi Melith Péter a Büdi-féle részekbe.

1600-ban említetnek birtokosokul: Csapi György, Móricz Gáspár, Dobó Ferencz, Szabó Balázs, Kende János, Halábori István, Kereki János, Nagy János, Melith Pál, Kubinyi István, Kapi György és Móricz Balázné.

1600-ben, midőn Mágócsi Ferenc Munkács birtokosa a Szalva nevű erdő iránt perelt Mathuznai Gergely és más szomszéd birtokosokkal s ennek kapesában a kiküldött hiteles bizottság azon évi május 6. N.-muzsajon is megjelent, itt tanukul számos embert kihallgatott; a többi közt Simai Antal és Kovács Vincze Kapi György jobbágyait, Szakáll János, Dobó F. jobbágyát és Bereczki István, Móricz Balázné jobbágyát, kik vallották: hogy ők a nagy-muzsaji templom építéskor Mágócsi Gáspártól kértek és kaptak épületi fát a Szalva-erdőből, de Kun Gáspártól s annak családbelieitől sohasem kértek s a Salánkiak sem ellenezték a favágást, mely alkalmalomban egy Varga Mihály nevű beregi ember ennyit jegyzett meg: „Ha az ur ő ngya nem engedte volna, szintén ugy nem szánálak én is vágni benneteket, miképen ti nem szánjátok az erdőt vágni, ő nekik az ur Mágócsi Gáspár szabad erdőt adott.“

1607. birtak még itt Borsovai Anna és Oroszi György és Pál. 1610-ben Daróczi Szeráf kapta a Dobó Ferencz-féle birtokot. 1611-ben beiktattatott serkei Lorántffy Mihály mint a Zeleméri Borbálától nemzett gyermekei gyámja királyi új adomány alapján néhány szőlő birtokába.

1612-ben birtokoltak itt: Turf János, Székely Gáspár és Boldizsár, Czobor Mihály, Károlyi Mihály, Soklyoi Szabó István, Gulácsi Mihály és Orosz Tamás.

1636. beiktattatott Whittevicz Péter és György.

1643. cserélnek telkeket Tarnóczi András és Borsovai Ferenc. Az 1648-diki adóösszeírásnál felsoroltattak: Károlyi Ádám, Bal-

*) Budai kam. lev. 746. cs. 19. sz.

ling György özvegye, Vay Péter, Tivadari Péter, Uray György özvegye, Szabó György, Ráthonyi Ferencz, Vass Márton, Halábor Pál, Kende Ferencz özvegye, Ráthonyi András özvegye, Perényi Sándor, Kende András, a Dessewffy-család, Forgács István, Rákóczy András, Horváth György és Puskás Ferencz.

1646. Kállay Mihály muzsaji ref. pap a szatmárnémetii zsinatba követül küldetett. 1647. Losorkovics Horváth György egy kuriát zálogosított el Balling Györgynek itt és Kisráton 6300 frtban.

1655. Lövei Gergely itteni birtokát végrendeletileg fiának Samunak hagyta.

1656. Szigeti Vass Márton a Szelei Sándor és neje Fancsikai Nagy Judit által részére bevallott egész birtokba beiktattott Nagy György kir. ember és Ragyóczy Péter leleszi pap által.

1657. beiktattott Máté Mihály és neje Fátyol Zsófia egy pusztatelek birtokába, mely Császlóczy János pusztájának neveztetett s egykor Soklyói Szabó Györgytől cseréltetett s melyet most a fölkérők: Máté Mihály, András, István, Ambrus, Ilona és Zsófiától a benei „Kormány“ nevű szőlőért elcseréltek; ugyszintén beiktattattak egy a nagymuzsaji Szárhegyhát nevű előfokon szomszédságukban levő, Bajkos Jánostól 25 frtéért megvett és* egy más Balogh Istvánnétól 100 frtéért megszerzett szőlőbirtokába. A beiktatást eszközölő Máté Tamás kir. ember és Zágorszki Béla leleszi k. pap.

Ez évben a berontott lengyelek e helységet is feldúlták s kirabolták.

1659-ben Balling János tiltakozott Csernell Pál ellen azon szerződés miatt, melyet ő Szilágyi Ferenczcel és Ujhelyi Pállal az itteni és macsolai birtok s a szőlős végardói szőlő iránt kötött.

1664. és 1691-ben tartattak itt megyei gyűlések.

1700-ban beiktattattak Görgei Imre és neje Kárászi Horváth Mária a gimesi gróf Forgács Andrástól elfoglalt s a királyi ügyész által Sennyei Miklós özvegyének Keczer Klárának eladott s előjogon a felkérőkre jutott birtokba.

1707-ben birtak itt a szatmári jezsuiták részjóságot és szőlőket.

1747-ben beiktattattak Longer Antal és Gulácsi Zsigmond a Muzsaly és Borsova helységekben levő részekbe a Gulácsi család ellenmondása mellett.

1825-ben alakított itt a helység földesura, a gróf Károlyi csa-

lád timsógyárat, ahhoz a timkövet a gyár felett emelkedő ryolith hegyből alkalmazván.

Főbírókosai most is a gróf Károlyiak, azután Hunyady András után Hunyady Béla, volt megyei főjegyző s országgyűlési képviselő 1876—8-ban, kinek itt esinos kastélya van; Madarász János után Horváth Péter örökösei, Székely Lászlóné, János flandriai gróf, Steinberger Jónás, Boregszászy Sándor, Tüzes József, Pálffy István, Pataky András és Mihály sat.

Érdekes itt a helység északnyugati szélén a hegyoldalon emelkedő régi kötemplom, melynek alapja még a XIV. században vetetvén, a XVI. század végén megújított s kijavított, minek nyomai a főhomlokzat sarkán meglátszanak, hova két nagy támfal rágasztatott.

Az egészen boltozott templom egykor be volt festve, narancs-sárga, vörös és kék szinezete főleg a mellékajtó tagozatán még most is kivehető. Az eredeti homlokzat közepén álló késő esücs-ives styltagozatu s körívvel végződő főkapu, valamint a homlokzaton látható szent fő, érdemes a megtekintésre, mely a magyarországi XV. századbeli szobrászat alacsony fokát hirdeti A nyolczszög három oldalával zárt szentély boltozat gerincei esinosan faragvák. Jelenleg a reformatusok birják. Sirbolt is van a templom alatt, melyben 1830-ban ezüst kardfelszerelést és három gyűrűt W. M. betűkkel jegyezve találtak, melyeket gróf Vay Abrahám néhai Vay Mihály borsovai lelkész s később nagy reformator és elődje tulajdonának ismervén, magához váltott, mely pénzből azután az előcsarnok készítettett a déli oldalon, belseje kidiszítottett s a sirbolt kijavított. Harangja 1638-ban öntetett ily felirattal: „Im Gottes Nahmen!“ Kétségtelenül német protestánsok ajándéka.

Muzsaly községe még 1552-ben tért a kálvin hitre, s mint-hogy Dobó Ferencz 1555-ben szép szabadságokkal felruházta a községet, 1595-ben a helység egyike a legfényesebb egyházaknak volt, iskolája is nagy virágzásnak indulván. 1600-ban Gyarmathy Péter tanító alatt „deákok“ is tanultak itt, kiknek bizonyos fizetésök is járt. Ember Pál oppidumnak (mezőváros) nevezi, Kis-Muzsalyt pedig fiókjának említi.

1657 után az elpusztított Kis-Muzsaly lakosai ide csatlakoztak. (L. ezt.) 1732. decz. 29. az egyházi gyűlésben Nánási István, egyházmegyei főjegyző kiadása szerint, elhatározottat, hogy a mely kis-muzsalyi bírák részt vesznek a nagy-muzsalyi papi szőlő és telek művelésében, azok a templomba szabadon járhatnak; különben

minden papi szertartástól eltiltatnak. 1734. május 18-án a malomhoz jogot tartó nagy- és kis-muzsalyi lakosok elvégezték, hogy a szombati vámot a papnak és tanítónak átengedik. Ez okmányt aláírták: Varga Pál és Mihály, Balog István, Horvát János, Tarackövi János, Márton, István és György, Szőlösi András, Varró István, Fazekas Samu, Pálffy János, ifjabb Tüzes János, Zámolyi János, Kovács Samu, Timár János, Deák Miklós, Füleki János és Tóth János. A kis-muzsalyiak közül pedig: Szendi Mihály, Mészáros András, Bunna István, Szalacsi György, Bereczki Mihály, Szigeti Ferencz, Varró János és Kovács Pál, malombérlő; de idővel e malom is elpusztult. — A paplaknak 1715. febr. 27. Nagymuzsalyi András egy kertet, 1717-ben pedig Balog Pál gyermekei egy szilvást hagytak.

A nevezett lakosokon kívül az anyakönyvben előfordulnak még ily nevű családok: Almási, Beregszászi, Billa, Csépfő, Fodor, Fülep, Gál, Hidi, Ilosvai, Laza, Máté, Nagy, Nyiri, Orbán, Pap, Pataki, Pető, Szakáll, Tarpai, Vég és Vitéz.

Vásáros Namény.

A Tisza bal partján, Szatmármegye szomszédságában fekvő magyar mezőváros.

A rege szerint, midőn Árpád honfoglaló seregével Munkács vidékére ért, kémlő csapatokat küldött szét a környéken, névszerint délnyugatnak a Tisza felé Zoárd kapitányát, ki Jándnál a folyóhoz érven, itt lovas csapatát e szavakkal „Ugorj no!” neki indítá a Tiszának, mely helyen később a mai Ugornya falu keletkezett; átmenvén pedig a folyón, midőn annak tulsó partján kiszállt, e vezényszóval: „No menj!” indítá tovább Nyir felé csapatát, hol aztán a mai Namény alakult; e táj s a Szatmár, Bihar és Szabolcsmegyékben elfoglalt tér pedig Zoárdnak jutott osztályrészül, melyről később az Endrédi Szepessy családra háromlott, nevezetesen Beregben Jánd, Gulács, Barabás s más helységek.

Az 1333-ik évi pápai tizedek rovatában már lelkeszségi helyül emittetik, Péter nevű papja négy garasnyi adót fizetvén. Akkor „Namen“-nak iratott, mi német eredetre mutatna. E lelkeszség akkor a szatmári főesperességhez tartozott, valamint maga Namény is Szatmármegyéhez, honnan később Beregvármegyéhez kapcsolta-tott s mint ide tartozó már egy 1419-ik évi adománylevélben s az 1530-diki adóösszeirási lajstromban is említettik.

A XIV. században már a Lónyay család birtokában volt Namény; 1418-ban Zsigmond király Lónyay Ferenc fiának Györgynek kiváltságot ad, hogy Naményban évi és heti vásárokat tarthasson s így e helynek már akkor kiválónak kellett lennie.

Különben ez időben a Lónyay családdal rokon Naményi család is lakott itt; így már a XIV. században, nevezetesen 1335-ik évben Naményi László fia Szaniszló, perlekedett Lónyay Jakab fia Miklóssal s ennek fiai László és Jánossal, kik a birtok felett viszálykodván, Naményinak 62 sertését behajtották erőszakosan, miért Erzsébet királyné rendeletére vizsgálattételre a leleszi konvent kiküldetett.*)

1419-ben a Lónyai kiterjedt család itt új adományt kap birtokára.

1437-ben Báthory István gróf s országbíró rendeletére Naményi Miklós kérelmére a naményi határ megigazítása elrendeltetvén, ez iratban királyi emberekül kijelöltettek: Madai István és Mátyás, Bagdi László és János, Mikai Miklós, Szaniszló és Benedek, Thunughi János és Tamás, Jármy László és Miklós, Rohodi Ferencz, János és András, Gecsey Máté, Hetei Bálint, Demjén és György és Gulácsi Pelbárt.**)

1438-ban beiktattattak zálogjogon ómári Csolnok Miklós és Lőrincz a Lónyai Domokos fiai Antal és János birta összes részekbe a tiszai vámjoggal együtt; ez alkalommal királyi emberképen működött Gulácsi Pelbárt s a leleszi konvent részéről György.

1458. Lónyay Jakab fia András panaszt emelt Mátyás király előtt az iránt: hogy László király idejében jogait illető iratait Naményi Szaniszló fiának Miklósnak adta megörzés végett; ennek elhunytá után azonban özvegye Jusztin Helele Tamás segedelmével feltörvén a ládát, az irományokat elvették s visszatartják; ennek folytán vizsgálattételre a leleszi konvent kiküldetett, királyi emberekül kijelöltetvén: Kántor Péter, Hetheni Miklós, Gulácsi Pelbárt,

*) Leleszi lev. Prot. A. A. I. 9. sz.

***) U. o. Prot. Metal. I. 508:

Mikai Bereghi Miklós, Gerzsanói Tamás, Borsovai András és Tamás.*) Ugy látszik azonban, hogy még a vizsgálat befejezése előtt a Lónyayak magok megtorlák sérelmeiket, mert többen egyesülve Helele Tamást, naményi lakában megrohanták s kegyetlenül bántalmazván nejét s gyermekeit, őt megölték, családját elűzték s magokat vagyonukba behelyezték. Ennek folytán ismét az özvegy ment panaszra a királyhoz, támogatván őt abban Naményi Pócsay Antal és testvére Demjén itteni plébános, minek következtében a nyomozást a helyszínén eszközlé 1459-ben paposi Eördögh László mint királyi ember és a leleszi konvent részéről Miklós áldozár. A bűntényben résztvettek közt előfordulnak Lónyay László és András és Madai László fia István. Az ügy később egyezségileg befejeztetett.

1479-ben beiktattattak malomvizi Kenderesi János fiai András, László, Mihály és Péter a Csaholi Mátyás Istvántól zálogba vett 18 telek és egyéb részek birtokába, melyek Namény, Sarkad, Bót, Kis- és Nagy-Palag, Magas Liget és Szálka helységekben tállattak.

1483-ban Naményi Gergely kielégíté Naményi Pócsay Antalt szenvedett kárára nézve. 1494-ben Hollós János herezeg innen intézvéen levelet a munkácsi várnagyokhoz, Naményt mezővárosnak (oppidum) mondja.

1499-ben beiktattatott Beregi László királyi ember által Naményi Balázs deák hasonnevű elődéről reászallt itteni nemes udvarház birtokába.

1503-ban birtak itt Naményi Ferencz és Balázs és Lónyay Menyhért; az előbbieket megintették, Naményi István özvegyét Margitot, hogy a hozomány és hitbérül őt illető összeget vegye fel s férje naményi, szigeti, boltrágyi, bátyui, haranglábi és ugornyai részbirtokait bocsássa vissza nekik. Királyi emberként eljár Gulács Bertalan, s a köztük keletkezett egyezség 1504-ben jelentetett be a leleszi konventnél.

1520-ban törvénykeztek Naményi Balázs özvegye Anna és Drágffy János és Bozzásy János foglalás miatt; 1522-ben pedig ez özvegy perbe fogatta Kenderesi Lászlót és Andrást azért, hogy ezek őt embereikkél itteni kuriájában megtámadták s megölni akarták; ily értelmű panaszt emelt Lónyay Albert is, Lónyay István, Patócsy Antal és a nevezett özvegy ellen erőszakoskodás miatt; az eljárás törvényszék azonban a vádlottaknak ítélte meg a tisztító esküt.

*) Leleszi lev. Prot. C. II. 31. sz.

A vizálykodás e rokonok közt még tovább tartott. 1524-ik évben ugyanis Naményi Balázs özvegye, Lónyay Gergely itteni lakházából egy leányt erőhatalommal elvitetett és Sziget helyséből egyik jobbágját befogatta, miért Gergely panaszt emelt.

1526-ban elkoboztattak hűtlenségi bűn miatt Lónyay Gergely vagyonai.

1544-ben néhai Naményi Balázs fia Ágoston magalanul elhunyván, vagyonát felkérték s adományképen kapták Mucsey Pál magyar kir. korlátnoksági jegyző és Bécsy Ambrus. A Beregi Mihály királyi ember és Nyáradi János leleszi konventi pap által 1545-ben teljesített beiktatásnál ellenmondottak Lónyay András és Gergely és Bozzásy János özvegye Zsófia.

1566-ban birtokoltak itt: Lónyay Péter 2, Tibay Kristóf 3 és Pozsgay Mátyás 4 kapu után. Az erre átvonult tatárhad a helységben roppant pusztítást s prédálást követett el.*)

1559-ben Szilágyi Bálint kapta adományul a Zelendi és Bozzási-féle elkobzott részeket és kuriát. 1569-ben beiktattatott Persey Miklós és Ibrányi Ferencz a Bozzási Istvántól elfoglalt részekbe; 1582-ben pedig Lónyay Péter a Lónyay Alberttől elkobzott birtokba. —

1600-ban említettnek birtokosokul: Lónyay Eufrozina kisaszszony, Albert, István, Gergely és László. István leánya K a t a, N y á r i B e r n á t neje volt.

1626-ban Lónyay Menyhért iratott egy telket s házat Koncz Ambrusra 300 forintban. 1628-ban egyezsége léptek Lónyay István és Zsigmond a vásáros naményi kastély s az atyai, hetenyi és kecsenyi birtokrészek iránt; valamint 1653. e birtok s a tiszai malom használata iránt Lónyay Zsuzsánna Bocskay Istvánné, Anna, Vesselényi Istvánné, Margit, Telegdy Istvánné és Bánffy Erzsébet Lónyay Zsigmond özvegye egyrésztől és Vay Péter neje Zoltán Anna nevében is más részről.

1655. Szalai Barkóczy László és neje Péchy Anna beiktattak a naményi és nagylónyai nemes udvarok s kislónyai, szigeti, mátyusi, haranglábi, bótrágyi és bátyui részekbe.

A bekövetkezett harczi villongásokban Lónyay Anna már Kemény János erdélyi fejedelem neje, a király ellenében nagy buzgalmat fejtván ki s különösen 1669-ben az akkori kurucz-hadjáratban az aranyos medgyesi várban tervezett támadások hő elő-

*) Budai. ka.m. lev. adórajstrom 1567.

mozdítója lévén: e miatt később őt illető vagyona az osztrák kormány által elkoboztatott s naményi váraicsa is leromboltatott. A király mégis különös kegyelemből 1689. június 10-kén birtokát halálaig tartó használatul átengedé neki. — 1693-ban a birtokot Szalay Zsigmond munkácsi harminczados megbeesülvén: a naményi elpusztult kastélyt melléképületeivel együtt becsülte 1000 frtra; a telket 300, a kerteket 400, a morotvai halászó helyet 300, a révvám $\frac{1}{3}$ részét 300, a 150 holdnyi szántóföldet 1200, a kaszálót 120, egy malmot 600, Jándszög nevű makkos erdőrészt 200 sertés hizlalásra valót 500, a 16 népes telket 2400, hat pusztá telket 450, a tiszaszalkai féltelket 150, a tiszaadonyi félpusztá telket 75, dédai féltelket 150, félpusztahelyet 75 és egy negvedrészt 37 frt 50 denárra; egy ugornyai $\frac{1}{4}$ p. telket s Atyában 3 féltelket hasonló értékben; Somban 4 egész telket 1200 és 4 féltelket 600, egy negyedest pedig 75 frtra; egy más félpusztahelyet szintén 75 frtra. A somi félerdőt 250 sertésre valót 900 frtra; a somi szőlőt, melyben jó időben 18 hordó bor termett s a kaszonyi kuriához tartozott, 1800 frtra. Azonkívül összeirt Nagyvarsányban 2 féltelket; Kopács-Apátiban egy fél pusztátelket és Ilken két fél pusztahelyet. Az egész elkobzott birtok becsültetett 13720 frtra. a rajta levő javítás pedig 8700 forintra. — 1695-ben ismét megbeesültetett kiküldött kamarai tisztek által a birtok s tététt értéke 24702 frtra a fönnebbieken felül a kaszonyi, barabási, zápszonyi-rafajna-ujfalvi, szernyei, hetenyi, csarodai, benei, csetfalvi és bucsui, részirtokokkal együtt.

Ezen a koronára szállt vagyont 1696. febr. 11-kén Bécsben kelt oklevél szerint Lipót király Absolon Dániel, es. k. hadi főbizottsági titkár és tanácsosnak és neje Czauner Karitásznak hű szolgálatai jutalmazásául a neki ígért s már 1694-ben a szepesi kamarának részére utalványozott 15 ezer rénus vagyis 18 ezer magyar forintban, melyeket neki az említett kamara Kasán 1695. április 30-kán kelt iratában biztosított, adományozta, megjegyzevén, hogy jóllehet e birtok hivatalosan 24702 frtra becsültetett, az nekik mégis a megígért összegben adományoztatik azért, mert a birtok pusztulásnak indult. A következő évben, vagyis 1697-ben pedig külön királyi parancs folytán az adományozott birtokba Absolon és neje be is iktattattak Kende Mihály királyi ember és a leleszi konvent részéről kiküldött Bálintffy András áldozár által, mely alkalommal többen, különösen a Lónyayak közül, ellenmondottak.

Absolon azonban, ki ez adományt kétségtelenül a munkácsi várnak 1688-ban történt elárulása díjául kapta, nem sokáig élvezheté annak gyümölcsét, mert csakhamar elhunyt, özvegye pedig Löffelhoz cs. k. tábornokhoz ment nőül, s mint ilyen e tájról végleg elköltözvén, az adományi jószágot 1717-ben, Vásáros-naményban, január 1-jén Bay Ferencz alispán és Lövey Sámuel beregmegyei táblabíró jelenlétében, saját magán pecsétjével megerősített irat mellett 24 ezer forintért eladta Eötvös Miklósnak és neje Debreczeni Máriának, kik a vagyont tényleg átvették s használták.

1720-ban Eötvös Miklós — ki Szatmár, Szaboles és Bihar-megyében is birtokos volt*), vagyonát még azzal is öregbité, hogy utánjárására gróf Pálffy Miklós nádor, Pozeonyból, május 10. 1720-ban kelt okmánya szerint, a Farmósy László elhunytával maradt madai és kisvarsányi birtokrészeket neki adományozta. Majd 1731-ben E. Miklós elhunyván, vagyona gyermekeire, Sándor, Miklós, László és Józsefekre szállott.

Osak husz évig birhatták azonban nyugodtan Eötvösök e vagyont, mert a királyi fiskus (ügyész) értesülvén arról, hogy királyi beleegyezés nélkül szállott az Eötvös Miklósról s hogy Absolon utódok nélkül elhunyt, a jószág visszabocsátása iránt pert indított az Eötvös család ellen, melynek folytán a vagyon ismét következően megbecsültetett.

Vásáros Naményban: az elpusztult kastély 833 frt 20 kr, az új kőház 2500 frt., csűr 200 frt., malom 100 frt, istálló 24 frt, gyümölcsöskert 100, 2 konyhakert 85 frt., 150 köblös szántó-föld 6 frt 40 kr-ával 1000 frt, 20 szekér szénát termő rét $\frac{1}{3}$ része 33 frt 20 kr, Csaba nevű rét 16 frt 40 kr, a tiszai jövedelem $\frac{1}{3}$ része 535 frt., Jándi erdő rész 26 frt 15 kr, korcsma 20 frt., $8\frac{1}{2}$ jobbágytelek 2125 frt. 4 pusztatelek 88 frt. — Csarodán: $\frac{1}{3}$ pusztatelek 8 frt., Somban; $\frac{1}{3}$ jtelek 125 frt., $4\frac{1}{4}$ pusztatelek 97 frt 40 kr, tíz hordó bort termő szőlő 1000 frt. Hetenyben: $\frac{1}{3}$ pusztatelek 8 frt. Kaszonyban: 1 jobbágytelék 250 frt, $5\frac{1}{2}$ pusztatelek 6 frt 49 krnyi bérrel (taxa) 136 frt 20 kr., egy 125 öl hosszú 70 öl széles nemesi udvar telek s a rajta levő

*) A vásáros-naményi Eötvös család ez időben különösen Szatmár-megyében virágzott. 1712-ben megvette Eötvös Miklós Soós Istvántól 4000 frtért Pálfalvát s az ombodi, amaczi és Oláh hodosi részeket; 1740-ben pedig E. László kapta adományul a kihalt Burjan-féle családi birtokot Pálfalván és Ökörítő, Vasvár és Remete helységekben. 1760-ban Eötvös Mária neje volt gróf Teleky Samunak.

1724-ben épült 3 szoba s 1 kamarából álló kőház 1512¹/₂ frtra; egy más falakház 800 frt., csűr és kert 500 frt., 60 köblös szántó-föld 360 frt, Rekesz nevű kaszáló 60 frt, egy más kaszáló-20 frt, Veres-málé nevű szőlő 500 frt, nagyszőlő 5 frt, korcsma 200 frt, erdőrészt 53 frt 20 kr. Adonyban $\frac{1}{2}$ pusztatelek 8 frt. Vámosatyában: $\frac{1}{2}$, jobbágytelek 125 frt, 3 pusztatelek fele 187 frt 30 kr., egy más pusztatelek fele 51 frt., a vám része 1 frt 25 kr jövedelmével 28 frt 20 kr, korcsma 120 frt. Tiszaszálkán $\frac{1}{2}$, pusztatelek 62 frt. Ugornyan $\frac{1}{2}$, p. telek. 31 frt 15 kr. Barabáson jobbágytelekrész 50 frt., Zápszonyban: két fél pusztatelek 29 frt 20 kr, az erdő $\frac{1}{4}$ része 100 frt., vámrész 34 frt., Szernyén: 2 jobbágytelek 500 frt., $3\frac{1}{4}$ pusztatelek 48 frt., a korcsma 3 frt bére = 60 frt., erdő 10 frt jövedelme = 200 frt. Rafajna-Ujfalu-ban: $1\frac{1}{4}$ jobbágytelek 312 frt 30 kr, 3 pusztatelek fele 187 frt 30 kr., 3 házhely bére 24 frt 20 kr., — a korcsma jövedelme után 40 frt., erdőrészt 200 frt. Dédában: 1 jtelek 250 frt 1 p. telek 125 frt. Bucsuban 2 jtelek 625, 1 $\frac{3}{4}$ p. telekrész 22 frt., erdőrészt 150 frt. — Ilken: $\frac{1}{2}$ pusztatelek 62 frt 30 kr, 2 pusztatelek 34 frt., Nagy Varsányban: nemesi telek 250 frt., $\frac{1}{2}$ jtelek 125 frt., $1\frac{1}{2}$ pusztatelek 187 frt 30 kr., $\frac{1}{2}$ p. telekrész 17 frt., 7 köblös föld 35 frt., a korcsma része 20 frt. Kapócs Apátiban: $\frac{1}{2}$ pusztatelek 62 frt 30 kr., egy másiknak része 6 frt. Összesen 17875 frt 10 kr, rénus pénzben, vagy is 21,450 magyar forint és 20 denár-ra.

A per hamar bonyolítottatott le: az ítélet szerint az Eötvös család köteleztetett arra, hogy a Lónyay-Kemény-féle koronai birtokot, a Czauner Karitásznak tényleg lefizetett 16 ezer forint megtérítése mellett, a kincstárnak adja vissza. Ekkor Eötvös Sándor a királynőhöz, Mária Teréziához folyamodott, ki 1755. április 19-kén kelt kibocsátványában akkép intézkedett, hogy a vagyont meghagyja a családnál azon esetre, ha a 21,249 frt 25 krt érte a kincstárnak leteszi, nem vévén figyelembe E. Sándornak azon előterjesztését, hogy az elkobzott ősi birtok voltaképen 17875 frtot ér, a 7916 frt 15 kr pedig értéke azon javításnak, melyet az Eötvös család ideiglenes birtoklata alatt jóhiszeműleg beruházott. Egyszermind megrendeli a királynő, hogy Lónyay Lászlónak ez ügyben tett fáradozásai és kiadásai fejében ezer és Zaitkovszky ügyvédnek kegydíj fejében kétezer forint fizettessék ki.

E rendelkezés következtében Eötvös Sándor — a Czauner Karitásznak fizetett összeg betudása mellett a kötelezett pénzt

letéven: Mária Terézia Bécsben, 1756. aug. 27-kén kelt diplomája szerint, az adományt a birtokra nézve az Eötvös családnak megadta, mégpedig a fiágra nézve örökösen, a leányágra nézve pedig visszaválthatási jogának fentartása mellett. E függő pecséttel ellátott okmányban előadatik, hogy az adományozásnál legmagasabb figyelembe vétettek az Eötvös család többszörösen tanusított érdemei. Kiemeli különösen néhai Eötvös Miklóst, ki mint királyi tanácsos és tiszakerületi biztos működött; ennek fiát Józsefet, ki Szatmármegyében hosszú ideig megyei hivatalt s az 1741-ki nemesi felkelésnél ezredesi tisztséget viselt; 1742-ben pedig mint alispán elhunyt; kiemeli Miklós és Sándor beregmegyei tisztviselőket, Imrét, ki nemrég mint a Festetics-féle lovasezred kapitánya meghalt; Lászlót, ki azon ezredben mint hadnagy s Szatmármegyében mint táblabíró működött, Lászlót és másik Miklóst,*) ki a Splényi lovasezredben ezredesül és parancsnokul szolgált és I. Miklós fia Józsefnek fiait: Józsefet és Lászlót. Felhozatik, hogy a birtok Eötvös Sándor beregmegyei alispánnak s testvérei Miklós és Lászlónak és elhunyt József fiának Miklós ezredesnek, József és Lászlónak s ha Eötvös Imre özvegye gyermekeit nemzene, ennek is s örökösöknek adományozza, még pedig mint említettett, a fiágra nézve visszavonhatlanul, a nőágra pedig akkép, hogy a kinestár az említett 16 ezer magyar forint (mi r. p. 13,333 frt 20 krt tesz) és a javítás czimén járó 7916 frt 15 kr. s így összesen 21249 r. frt 35 kr megtérítése mellett, visszaválthassa.

Majd 1756. aug. 27. Mária Terézia meghagyta a leleszi konventnek, hogy az Eötvös családot az adományozott birtokba ünnepélyesen vezesse be. Minek folytán Vitkay Mihály királyi ember és Somlódi László leleszi premontori áldozár 1757. június 6-kán a naményi kastélyban a meghívott érdeklettek jelenlétében megtevék a szokásos ünnepélyes beiktatást. Innen június 10-dikén Ilkre, 11-kén N. Varsányba mentek, hol a Bay család részéről történt ellenmondás, s megjelentek gróf Gyulay Ferencz, Erdőhegyi, Horváth, Udvarhelyi, Baji Patay Sámuel s neje Szuhay Erzsébet. Június 13-kán Kaszonyban történt a beiktatás, hol megjelentek Zárny László, helybeli plébános, Bessenyei György, Szentlélek Antal, ki gróf Haller Sándor özvegyének gelényesi tisztje volt; — Barabásról Gerzsenyi János, Nagy Bégányból Mezey József, Zápszonból Te-

*) Ez 1770 táján érdemeiért bárói rangot is nyert.

legdy Ferencz, Lónyay Ferencz, Dolinay másképp Dráskóczy Gábor fia Miklós, kinek anyja volt Csomaközy Julia, ki a Matuznayaktól származott és végre Lónyay László, ki a beiktatásnak szintén ellenmondott, nyilatkozatában még azt is felhozván, hogy az Eötvös család őse Szüknek nevezetett s mint aranyműves a közrendű iparosztályból származott. Majd Kulin István, mint Büdi utódja, tiltakozott a beiktatás ellen, ki valamint a többi ellenmondó a rendes peruttra utasítottak.

Eötvös Sándor maga is rokonai ellenében biztosítani kívánta előjogát a birtokhoz, nyilvánítván, hogy a 7916 frt 15 krt ő a magáéból fedezte; minek azonban a többiek ellenmondottak, kik azután E. Sándort 1763-ban az osztály iránt is megperelték. 1770-ben öt részre osztatott fel a vagyon, mely alkalommal E. Sándor kapta a kaszonyi curiát s az atyja Miklós által emeltetett épületeket. Ő 1771-ben elhunyván, része gyermekeire szállt, ezek valának Lajos, Imre, Ferencz, Sándor, Teréz Beldiné, Mária Szögyéniné és Sára Szeleczkyné. 1790-ben május 17. József nádor oltalmi levelet adott Eötvös Lajos özvegye Letenyei Borbálának arra nézve, hogy özvegyi joga élvezetében ne háborgattassék. 1781-ben a kaszonyi részek Rác Györgynek zálogittattak el; a sztrabicsói zálogbirtokot pedig E. Imre használta 1772 óta.

Miklós fiai közül Sándor királyi tanácsosnak neje Vankai Katalintól négy gyermeke, névszerint: Eötvös Mihály, Tamás, Katalin (Schveizer Gábor főkamara gróf) és Emilia (Ujfalusi Miklósné) lévén, közös atyjoknak 1817-ben történt elhunytja után, a vagyon reájok szállt; Tamás 1848-ban beregi főispánul s később ő és fivére Mihály kormánybiztosokul erélyesen működvén, ezért 1849-ben a forradalmi harcok leküzdése után, vagyonuk itt és Szabolcs, Szatmár s Biharmegyékben és Erdélyben elkoboztatott, ők a cs. k. haditörvényszék által fogságra és vagyonvesztésre ítéltetvén. Ez alkalommal a beregi birtok kincstárilag kezeltetvén, bérbeadott s Ullmann Mór által használtatott. Az alkotmány visszaállítása után azonban az Eötvös-család is visszakapta birtokát s az itteni lakot, mely hat szobával még 1720-ban építettett s azóta tetemesen meg bővítettett s melyben jelenleg Eötvös Tamás s neje Bay Teréztől született Eötvös Jenő lakik. Az osztrák kormány idején 1861-ig a lak cs. k. zsandárok (csendőrök) tanyájául szolgált, kiknek kezei alatt az egykori pompás kert is teljesen elpusztult.

E házzal szemben a város keleti szélén, posványos mély sánczerű ároktól környezve állott a XVII. század elején épült és 1880

évben teljesen összedült várac s, mely az 1693., 1713. és 1752-dik évi kamarai becslések okmányai szerint, három emeletből állott; a felsőben volt 3, a középsőn ugyanannyi s az alsóban két lakszoba, t. i. szolgálak és sütőház, míg lent 2 pincze terült el, melyek azonban a Tisza áradása miatt nem használtattak. A négyszögű udvaron állott két istálló, egy kőből épült konyha s a közepén kut. Az emeletekbe falépcsőzet vezetett. Az épület szélén egy négy emeletes, 3--3 lőrészzerű nyílásokkal ellátott s két-családi (Lónyai és Kemény) ozimmerrel díszített, fent rovátkos párkányzatu négyszögű bástya-torony emelkedett, melynek körívű boltozatán s két felvonó kapuján átvezetett a hiddal fedett árkon keresztül az ut a várac s udvarába.

E bástya keleti oldaláról 1860. évben leolvastam még kőbe vésett, de tetemesen elkopott következő felirást:

„Cuncta cadunt — — divitiae pereunt,
Virtus — — aeterna in tempora durat
Sola, vi — — — fata sepulchri est
— — — et spes firma tuorum.“

Nyugoti oldalán pedig ez állott:

„Anna Lonisi Ao MDCX—IV. mense septembri.“

Ebből kitűnik, hogy hajdan e fényes kastélyt, melynek alapját Lónyay Istvánt a 17. század elején vetette, mely már az 1628. évben Lónyay István és Zsigmond közt történt osztálynál említetik akép, hogy Zsigmond a kastélyból költözzék át Lónyai kuriájába és Istvánnak köteles legyen a helység végén levő dombon külön lakot építtetni; 1654-ben pedig e kastély lakójául említetik István fia Gábor. Később Lónyay Anna előbb Vesselényi István, majd Kemény János erdélyi fejedelem fenkölt lelkü neje megbővítetté, nem azonban 1614-ben, mint az a felhozott becslési okmányokban a számok hiányossága miatt tévesen előadatik, hanem néhány évtizeddel később, valószínűen 1664-ben, ez alkalommal ragszattván a kastélyhoz az egyetlen bástya is, mely 1880-dik évben a nagy esőzések következtében végképen összedőlt.

Az 1690-dik évi naményi urbéri összeírásban említetik, hogy e kastély azelőtt, míg a „mult háboruskodás idején el nem pusztult,“ szép volt; hogy ahoz tartozott akkor három dűlőben 50—50 köbölnyi (hold) szántó és 100 széna termő kaszáló, hogy a tiszai hidvám közös volt; találatott 13 pusztá telek s hogy a 12 telken lakó jobbágyok egy hétig magoknak s egy hétig a földesuraságnak tartoztak dolgozni, s hogy Lónyai Annától 1674-

ben azzal együtt elkoboztatott még Kaszony, Szernye, Barabás, Som, Ujfalú és Asztély helységekben is egyéb majorsági birtokon kívül, $45\frac{3}{4}$ jobbágytelek.

Egyháziilag véve, a kis mezőváros most a kétszázat meghaladó r. kath. lakosokra nézve a szatmármegyei vitkai lelkészséghez tartozik, adományozván 1743. febr. 23. Csáky Rozália a vitkai lelkésznek a naményi vám pénteki jövedelmét; a református község a régi templomot használja, melynek újabbkoru magas tornya díszesen emelkedik ki a körötte fekvő szerény házikók csoportjából. A protestánsok, kik jókor fogadták el a Kalvin értelmezése szerinti új hittant s hatalmas pártfogók védelme s a Lónyayak bőkezősége alatt csakhamar virágzó anyagülekezetet képeztek. Keresztelő kánája az egyháznak 1710-ből való, gazdagon aranyozott ezüst poharai közül egyet 1717-ben Lónyay ajándékozott, másika névtelen; ezüst tálcája 1768-ból van. Anyakönyve 1781. kezdődött s ugyanakkor iskolája is. 1821-ig a szabolcsi kerülethez tartozott. Az átalakított templom alatt sírboltja van a Lónyay-családnak. A ref. papok közül ismertetnek az anyakönyv szerint: Miskolczi János 1752—1781., Szatmáry Páxy József 1787., Berhidai K. Mihály 1791., Váradi Gerzon 1793., Baksay János 1804., Kasza Ferencz 1807., Szécsi Szigeti Gábor 1846., Gerzsenyi Gábor 1859. s azóta Körösi Pál.

Namény, mint a felső tiszai gőzhajózás végállomása ismeretes és minthogy kedvező térrajzi fekvésénél fogva Bereg és ez által Máramaros és Ugocsavármegyék Szatmárral és Szabolcsal főösszeköttetési pontján áll, különösen a tiszavidéki vaspálya megnyilta óta, ez országrész forgalmában nevezetes helylyé vált erre vezetvén az ut Nyiregyháza felé.

Az 1844. évben 90 részvénnyel alakult társaság az itteni tiszai hidat, 1849-ben építtette fel s áll a tiszai vizállás 0 pontja felett 13₆ méternyi magasan. Rajta a megyebeli nemesség maiglan sem fizet vámot s a pénteken begyült vám a helybeli ref. egyház és lelkésznek volt szánva. Itt a Tiszának közepes vizállása 2-85 méter; 1881. tavaszán azonban elérte az eddig ösmert 1869-ki legmagasabb vizállást, sőt már április 6-kán azt 13 cméterrel még felül is multa, levén ekkor a víz 9-27 metermagas. Ez alkalommal a töltések koronájáig emelkedett árvíz nagy aggodalomba ejtette az egész tiszai vidéket, főleg, midőn a víz áradván, április 7-kén rombolólag betódult Namény alsó részeibe s 8-kán, apadás kezdetén, átszakítá a nagyhidat is a közlekedés nem csekély hátrányára.

A város nyugoti részét a Lónyayak kényelmes tornáczoslaka s a dohánybeváltó hivatal épületei díszítik. Van gyógygyser-tára és postahivatala.

Főbirtokosai most Lónyay György után Sándor, Eötvös Jenő s báró Eötvös Ignác után Ulmann testvérek s mások.

Lakóinak száma volt 1870-ben 1061, 1880-ban 1169, tudniillik 580 férfi és 589 nő.

Novoszelicza.

A felvidéki járásban Ilonczától észak-nyugotra a hegyek közt félmértföldnyi távolban fekszik a közbirtokossági ruthen helység, 932 g. kath. és 82 izr. lakossal. Ezen az ilonczai g. k. lelkész-séghez tartozó fiókegyháznak van kötetploma és saját iskolája 41 tanulóval. —

Nyiresfalva.

(Dunkovicza.)

Oroszfalu a munkács-kisfaludi postauton 74 házzal, 413 lakossal és 1170 holdnyi hegyes-völgyes határral. A XV. században Nyiresujfalunak hivatott. Mágócsi Ferencz 1608. február 7. adott e falura nézve kenézséget Karácsony Simonnak. 1649-ben Rákóczy

György özvegye alatt találtatott itt 11 jobbágy-család, 8 fiu 9 ló, 36 szarvasmarha, 37 juh, 70 sertés és 8 méhkas. Batyko volt Tomás Ferencz; a jobbágyok pedig Kárácsony, Koczán, Tomás, Zittykon, Szücs, Lengyel, Ilosvai, Brodák és Szkobei nevet viseltek. 1632-ben birta e munkácsi uradalmi falut zálogképen Vass Gábor; 1649-ben Vass Márton és 1682-ben Fekete Ferenczné és Györgydeákné. 1672-ben volt a batyko Pap Mihály s a kenéz Karácsony István. Van saját lelkészsege, kőtemploma s 1779-óta anyakönyve. Postája Kisalmásra s illetőleg Kisfaludra tétetett át. Az 1870-ki összeíráskor találtatott itt 289 szarvasmarha, 49 juh, 380 sertés, 15 méhkas.

Obláz.

Igénytelen kis falu a munkácsi járásban a vizniczei völgy végén Selesztó és Frigyes falva közt egy szeliden emelkedő magaslat déli oldalán. Mágócsi Ferencz 1608. febr. 9. soltészkenézséget adott Oblázi Kenéz Lőrincz és Tamásnak, melyet később 1613. gróf Eszterházi Miklós is megerősített. Nevét az Oblázi-családtól vette, mely első megszállója volt e helységnek, míg az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával is más jobbágy nem találtatott itt mint az Oblázi nevezetűek, névszerint Oblázi Lőrincz kenéz és ennek testvérei János és Sándor, kik hópénzes drabantok voltak s kikhez később Lengyel János hetes drabant csatlakozott. E négy jobbágnak volt összesen 8 fia, 10 ökre, 15 tehene, 6 üszöje és 24 sertése. 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a kenéz Oblázi István, kinek testvérei székely drabantok voltak, valamint Orosz Gergely is „székely a hutánál.“ 1699-ben volt a kenéz Pereszta János, ki Oblázi leányt birván feleségül, fiok nem létében a kenéztelékre szállt.

1686-ig üveghutája volt itt a munkácsi uradalom birtokosainak, mely akkor Thököly Imre alatt elpusztult s többé fel sem épült. Most rendszeren Frigyesfalvával egy helységnek tartatik.

Oláhcsertész.

(Volószkoje.)

Oroszfalu a felvidéki járásban, 86 lakházzal, 486 lakossal és a bródival együtt 3732 holdnyi hegyes határral; a Gyl hegy alatti lejtőkön vasérez telérek találtak. Hajdan a 13—14. századokban még oláhok laktak itt, kik azonban később részint elköltöztek, részint eloroszosodtak. A falu a hűbér idején az ilosvai uradalomhoz tartozott s mint ilyen, a többi uradalmi helységek sorsában részesült, földesurai leginkább az Ilosvai-családbeliek lévén (L. Ilosva). A folyó században itt különösen az Ilosvai és a Somosi család utódai, Szarka, Gulácsi és Urai-családok birtokoltak.

A g. k. lakosoknak van saját kőtemplomuk s a feketepataikai lelkeséghez tartoznak.

Olenova.

Rathen falu a polenai völgyben 32 lakházzal, 212 lakossal és 518 holdnyi hegyes-völgyes határral. Az előtt a munkácsi uradalomhoz tartozott. Rákóczy Zsigmond 1592. márczius 5-kén adott Lizancz Ferencz, Márton és Mihálynak kenézséget a végből, hogy a falut benépesítsék. 1649-ben találtak itt 17 jobbágy, 33 fiu, 9 ló, 32 ökör, 6 tinó, 31 tehén, 186 juh, 41 sertés és 25 méhkas. — 1672-ben volt a kenéz Benosovics Mihály, kinék e kiváltságot R á k ó c z y-B á t h o r i Zsófia fejedelemné 1666. évben adta. —

1690-ben a Federlak-féle elpusztult féltelek rendeltetett a pap részére; most azonban a község a szomszéd ploszkói anyaegyházhoz tartozik.

Közel a helységhez egy lejtőn s a v a n y u v i z - f o r r á s o k b u z o g n a k, melyek a Lizanecz-családtól megszereztetvén, jelenleg gróf Schönborn-család tulajdonát képezik s melyeknek kellemes vize élénk kereskedelmi czikkül szolgál, üvegekben az ország minden részeibe bőven szállítván. (L. ásványvizek.)

Oroszvég

(R o s z v i g o v o.)

Régi helység 123 házzal, 946 lakossal és 1062 holdnyi háttárral Munkács tőszomszédságában s azzal egy 170 mnyi hosszú hiddal összekötve, a Latorcza jobb partján s e rész, mely 70 gk. 15 r. k., 5 ref. és 26 izraelita lakosokból áll s oroszul V á r e s c s i n á n a k neveztetik csakugyan Munkács város hatósága alá tartozik. Hajdan Oroszfalunak, Özönvégnak, Uzelőnek, sőt az 1484-diki Hollós János-féle adománylevelben O r o s z v á r o s n a k is mondatott. Mint a munkácsi várhoz tartozó falu a XIV. században Koriathovics Tódor hercegnek adományoztatott, ki 1360-ban e helység termény-tizedét az általa alapított eszternekhegyi kolostornak adta, meg hagyván, hogy a község azonfelül még 10 sertést is tartozzék évenként adni. 1501-ik évben a Tárkányi István-féle zálogrészbe Vassa István iktattatott be s ez okmányban a helység U z (Viz) előnek mondatik.

1504-ben Drágffi György iktattatott be, 1549-ben pedig Büdi Mihály munkácsi főnök és főispán egy itteni minden bér és teher-től ment kőház és ahoz tartozó szántóföldek és négy szőlő birtokába. A beiktatást eszközlé Kisguti Benedek mint királyi ember és Telőczy György, mint a megbizott leleszi konvent küldöttje. 1567-ben a munkácsi vár ostromlásakor elpusztított.

Özvegy Rákóczy Györgyné idejében 1649-ben találtatott itt 59 jobbágy, 43 fiu, 2 ló, 124 különféle szarvasmarha, 90 sertés és 44 méhkas. Főbiró volt Breza János, batyko Pap Mihály, szerződéses puskás Strebecz Péter, a munkácsi várhoz tartozott vadaskertben vadász Madarász Ferenc, azokon kívül találtatott két várbeli téglavető, 2 halász, 1 kertész, 1 üveges. A jobbágyok többnyire magyarok voltak, u. m. Lengyel, Hegedüs, Molnár, Pap, Lánfalusi, Halász, Lázár, Bobuliskai, Paporoskai, Vitályos, Szücs, Torma, Kis, Bisztrai, Szabó, Orbán, Madarász, Varga, Klacsanói, Turi sat. Ezek egyéb szokásos uri szolgálaton kívül, fizetésen kívül, tartoztak különösen még a várba lisztet fuvarozni, gabonát őrletni, portörőhöz mógyorófát hordani, sőt egy okmány szerint, a kivégzéseknél részt venni. Ez időben a faluban következő nemes családok birtak házat: Tegeni Jánosné, Péchy János, Pap Istvánné, kik különben Munkácson tartózkodtak.

1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a főbiró Baranko László és találtatott összesen 46 jobbágy, batyko volt Pap Tamás, ki nyestpénzt tartozott fizetni a várhoz; Fogarasi Raduly volt az urbéri összeírás szerint, a regéczi udvarbiró a gárhordozója.

1770-ben, midőn II. József Munkácson időzött, nála az oroszvégi lakosok panaszképen előterjesztették, hogy az 1769-ki nagy árviz házaikat, marháikat és élelmi készletöket elpusztítá, hogy az évig tartott itteni katonai táborozás és szállásolás alkalmával a csapatok egész határukat tönkre tették; hogy a sok elfogatozást nem győzik, hogy az ott elhelyezett katonai kóroda következtében a tolvajlás elszaporodott s azt nem fékezhetik s hogy a katonaság élelmezéseért kárpótlást nem kapnak. Mire a fejedelem Gorodnyánszki Bazil akkori birót megnyugtató válaszszal bocsátá el.

1767-ben Hudák a Latoreza által kimosott helyen egy bögrében XVII. századbeli lengyel ezüst érmeket talált.

1864-ben épült fel a g. k. paplak és csinos kőtemplom, ez utóbbinak alapját még 1842-ben tevék le, ajándékozván arra V. Ferdinánd magánpénztárából 400 frtot; míg a lelkészi lakra a vallási alapból 3200 frt utalványoztatott. 1796-ban kívánta a g. k. püspök, hogy innen a lelkészség Klucsárkára tétessék át, mi azonban meg nem engedtetett. Anyakönyve 1792 óta vezetetik. A lakosság birtokában találtatott 1870-ben 233 szarvasmarha és 236 sertés. A vereshegyi és lovácskai szőlőhegyek Oroszvég határába esnek.

Pálfalva.

(Valovicza.)

A komlósi uradalomhoz tartozott orosz falu a felvidéki járásban, most 33 házzal és 170 lakossal, míg 1870-ben 58 házat és 287 lakost számlált. Hajdan a rozsali Kun család birta. 1659-ben beiktattatott bácskai Ujhelyi Györgyné született Komlósi Mária és gyermekei Ferencz és Erzsébet királyi adomány folytán Pálfalva, Komlósd, Kövesd és Szaniszlófalva birtokába, a Komlósi család fiágának ellenmondása mellett.

1667-ben vizsgálatot indított Barkóczy György Komlósi György és Benedek ellen birtokháborítás miatt, hivatkozván a régi békés használatra, melyben elődei a Kun családbeliek voltak. Később a komlósiak váltották magokhoz az összes részeket s maiglan azok utódai birják.

Pálfalva Kövesd g. k. fiók egyháza s lejtős határában őskori halmok találtak.

Papfalva.

(Gyilok.)

Orosz helység a felvidéki járásban s a Hát-hegy lejtőjén; már a XIV. században népes helység volt, mert 1371-ben Kárász nevű váradi kanonok innen több orosz családot telepített Alsó-Karaszlón Ugocsában, Perényi Miklós fia Pál ellenmondása mellett. E sze-

rint e hely akkor papi jószág volt, honnan nevét is vevé. Majd Koriathovics Tódor ruthén hercegnek, 1461-ben pedig kíséretéből való kaffai Pán Endre birtokába jutott, ki Fekete Ardóban akkor nemesi kuriát és Váriiban majort birt.

1429-ben Kereszturi Helele iktattatott be zálogszímen, később a munkácsi várhoz esatoltatott s mint ilyen mindvégig megmaradt. Az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával találtatott itt 17 jobbágy, 19 fiu, 12 ló, 94 szarvasmarha, 60 juh, 86 sertés és 23 méhkas. A soltészság Kenéz Ferencz és fia Gergelynél volt, mely családnak azt még Magócsi Ferencz 1610. április 28-án okmányilag adományozta, oly módon, hogy a köztehertől felmentett család szükség esetében lovon vagy gyalog tartozék fegyverrel szolgálni. Batyko volt Pap Demeter, lovas szabadosok pedig Pap János és Demeter, a tizennégy jobbágy különös szolgálatai közé tartozott: a várban őrséget tenni, virrasztani; nevezetesen ily „virrasztók” valának a Timkovics, Holcza, Kondor, Lengyel és Pap családbeliek.

1699-ben volt a kenéz Papfalusi András, Pap István pedig a batyko, ki a maga féltelkét felajánlotta a parochiára. A jobbágyok tartoztak $9\frac{1}{2}$ font lenmagolajat (mi 1 frt 90 krra becsültetett), $9\frac{1}{2}$ font turót (= $85\frac{1}{2}$ kr.) és ugyanannyi esomó hársat (= 57 kr.) a munkácsi várhoz szolgáltatni.

Az 1701-ben épített fatemplom maiglan fennáll és használta-tik, a lelkészlak azonban most épül kőből; anyakönyve 1779-ben kezdődik. Ma a helység 44 házból és 259 lakosból áll.

Papgyörgyfalva.

(Juróvics.)

Orosz falu a felvidéki járásban a krajnai Gyil-hegység alatt. Nevét vette első megszállójától Györgytől, ki oroszul Juróvics-nak nevezte-tett s kiről Gyuróvics-ának neveztetett a falu még az 1682-ki urbér szerkesztése alkalmával is. A 16. században Bagyoni Pál, munkácsi ud-

varbíró kenézlevelet adott Jurovics Tamásnak a végből, hogy a falut megnépesítse idegen jobbágyokkal; ez azonban nem sikerült neki, mert az 1649-ki összeírás világosan megjegyzi, hogy e helyre, a föld soványsága miatt, senki sem akar szállani. Akkor nem találtatott itt csupán 5 jobbágy, 9 fiu, 6 ló, 27 szarvasmarha és 18 juh. A Jurovics kenézen kívül lakott itt Rác, András, Kopesa, Nelipinai János „drabant-tizedes“ és Demjén Iván, ki szegénysége miatt a szerjárástól is fölmentetett. Idővel a lakosság e csekély száma is leapadt, mert az 1699-ki összeírás szerint, II. Rákóczy Ferenc alatt Licsmann Danko kenézen kívül csupán egy házhely volt még nepes. Jelenleg 52 lélekből áll a lakosság, kiknek kezén van 20 szarvasmarha, 4 juh, 7 kecske és 2 sertés s így a jólét két század óta egyáltalában nem emelkedett. A g. k. hitközség Feketepatak fiókja s találtatik abban 13 ház és 78 lakos.

Paszika.

Orosz helység a vereckei járásban a Latoreza balpartján Szentmiklós és Szolyva közt. Nevét vette a hasonnevű folyótól, mely határában folyik s a Szusznival együtt a 17. században pisztrángjai és kövihalai miatt tilalmasban tartatott. Rákóczy Zsigmond 1590. márc. 5-én Polcsics Máté és Zittkár Ferencz és Simon fiai János, Orbán és Sztankónak kenézséget adott a végből, hogy Polesics felszabadított telke körül falut építsenek, megengedvén nekik, hogy saját használatukra őrlő és kalló-malmot is állíthassanak. 1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 13 jobbágy, 16 fiu, 32 ökör, 8 ló sat. A jobbágyok többnyire a határbeli mészégetésnél végezték szolgálataikat, miért a bérfizetéstől mentek valának. Egyik határa a Súlyomkőig terjedt, mely maiglan szembetünő szikla s völgy felett s melyről a népszáján azon rege él, hogy régenten egy herczeg menekülés közben a folyó megáradt medrében halálát lelte volna; ezzel összefüggőleg a nép éjjelente még most is véli koron-

kint hallani a kocsi-zörejt s az ostor csattanását, mit a csendes éjben a Latorcza sebes zugása eredményez, habjai meg-megütközvén a sziklákon s a vízből kiálló köveken; innen a hely maiglan „Kna-hinin-brod“-nak neveztetik.

1699-ben volt a batyko Pap János s a lelkész használatára rendeltetett a Ruszin Iván-féle feltetek.

A 356 g. k. lakost számláló község, melynek a lejtőn fekvő helységben kőtemploma van, a szomszéd szuszkói g. k. lelkészséghez tartozik; összesen lakossága 380, 65 házzal és 537 holdnyi hegyes határral, mely legnagyobbbrészt a munkácsi uradalomhoz tartozik, melynek itt erdésze és vámos hidja van. A Szuszkó felé vezető ut 1854-ben épült, a hegy oldalán.

A főtebb említett Sóllyomkő alatt látszik egy most már nyirfákkal benőtt vonal, melyet 1849-ben a magyar fegyveresek utnak kivágtak, hogy visszavonulás esetében erre távozhassanak; majd torlasznak is használták.

A határban jó ízű savanyuviz források fakadnak, melyeket az utasok szabadon használnak; a sziklás bércek pedig jó meszet szolgáltatnak.

I. Ferencz király Majlandban (Milanó) 1825. május hó 27-én kiváltságilag feljogosítá a gróf Schönborn családot, hogy az itteni latorczai folyón vámszedés mellett hidat állíthasson.

Paskócz.

Igénytelen orosz falu a Verchovinában 9 házzal, 77 lakossal és 2740 holdnyi erdős határral, mely a munkácsi uradalomhoz tartozik. Az 1649-ki urbáriumban fel van jegyezve róla, hogy Rosztoka és Zbun közt a Paskovecz nevű patak mellett a felsővidéki ispán Vizniczki András egy új falut akart alapítani, melyet magáról Andrásfalvának el akart neveztetni, mely azonban csak később alakulván, a víztől Paskócz nevet nyert, mely szó külön-

ben „legelőt“ jelent. Az 1699-ki összeírás szerint volt a faluban a kenéz Legeza Péter, akkor azonban csupán egy féltelék volt népes. a többi a kenéz-malommal együtt elpusztult. A g. k. hitközség a serbóczi anyaegyház fiókja; s a lakosság kezén 71 szarvasmarha, 21 juh, 12 sertés és 6 méhkas található.

A gróf Schönborn családnak itt fűrészmalmai vannak, melyek a zsenovai erdőgazdálkodás által kezeltetvén, hatalmas fenyőörnköket feldolgoznak.

P a t k a n ó c z.

(Paczkanyova.)

Régi köz birtokossági ruthen helység a munkácsi járásban s az ungmegyei határszélen, 175 házzal, 1043 lakossal és 3309 holdnyi hegyes, erdős határral. Birtokosai időről-időre váltakoztak. A 17. században birtak: Bácskai István, Senyey Ferencz, Tárkányi István, Szirmai János, Pinkóczi Mihály, Borsi János, Telekesi Márton és Paczoth Ferencz; a múlt században pedig birtak itt báró Vécsey Ferencz, Thúránzsky Károly és Imre, báró Ghilányi Domokos és báró Sennyei Imréné született Révay. Mostani birtokosai: Hrabovszki Rudolf, Péchy Ádámné szül. b. Béhmer Teréz. Béhmer László csödtömege; Perényi Zsigmond és Béhmer József részeit 1849-ben elkobozta a kincstár s ettől később megszerze gróf Butler Sándor, ki a Szikszai Imre, Freyseysen Gyula és Pécsyék részeit is megvette; báró Ghilányi Sándor csödbirtokát megszerze Csonka Ignácz szerednyei ügyvéd; birnak még itt Thuránzsky Kálmán, Kandó Kálmánné szül. Vladár, Szikszai János; Drosz István és b. Vécsey József részeit szintén megvevé Butler, ki itt 53 telek tulajdonosa; részt bir még a helybeli g. k. egyház és lelkészség, Hütter Hermina dr. Wahlberg Vilmos bécsi egyetemi jogtanár neje, ki a Sennyei, gr. Majláth és Hütter volt birtokosok jogutóda; Péchy Miksa, Adám és Roskoványi Boldizsár után Bolvári Gellért, végre Kmosko Gusztávné.

Lejtős határában több őskori halom található, melyeket a lakosság tatár-siroknak tart; erdejében pedig jó kénes ásványvíz-forrás buzog, melyet leginkább a pór nép a földbe vájt gödrökben fürdésre használ s gyógyhatása miatt Szentkutnak (Szvjata ker-
nicza) nevez.

Van kötemploma. Utolsó postája Szerednye.

Paulova.

Munkácsi uradalmi orosz helység a polenai-ploszkói völgyben, 38 házzal, 214 lakossal és 1702 holdnyi hegyes és erdős határral. A 18-dik századig a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. 1691-ben Rákóczy Ferencz alatt találtatott itt 1 kenézi és 12 jobbágy házhely; ezekből azonban esupán a kenéz és Pap János nevű nyomoruságban tengődő batyko, használtak $\frac{3}{4}$ telket, a többi a viszontagságos idők folyamában elpusztult. Jelenleg a szomszéd Ploszkó fiókegyháza. Határában az erdőben számos kellemes ízű savanyuvíz-forrás fakad, melyeknek vize élénk kereskedelem tárgyául szolgál.

Pereszirova.

Ruthén falu a verezkei járásban Zavatka közelében, 35 házzal és 223 lakossal. Hajdan Peresziló-nak neveztetett s a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. 1691-ben a kenézség a Kreczul családnál

volt s akkor az öt jobbágyhely közt csupán 3 volt népes. A lakosság kezén van 153 szarvasmarha, 48 juh, 5 keeske, 37 sertés és 2 méhkas. Az alsó-vereckei lelkészség fiókja s tartozik a gr. Schönborn birtokához.

Perekraszna.

A vereckei járás végső szélén fekvő orosz helység 20 házzal, 111 lakossal és 2966 holdnyi bérczes határral. A 16-ik században pusztá volt, melyre Balling János, Rákóczy György fejedelem munkácsi birtokának főnöke, 1641-ben Bundás Péter, János és Szankát kenézekül kinevezé, feljogosítván őket, hogy hat év alatt idegen jobbágyokat telepítsenek. Ez okmányban a helybeli papra nézve e tétel foglaltatik: „Quia vero et minister ecclesiasticus vulgo batyko nuncupatus eorum auxilio sustentatur, requiritur, ut et taxum illam, quam solent singulis annis eorum pastores Ruten, vulgo batyko nuncupati, solvere, eodem jure et ipsi annuatim persolvant.“ (Azaz: minthogy pedig az egyház szolgája, ugynevezett batyko is, az ő segítségök által fentartatik, megkivántatik, hogy az orosz papok vagyis batykok által évenként fizetni szokott dijt, azon jögon ők is évenként fizessék.) E kenézlevelet megerősité Rákóczy György 1645. április 6-án Munkácson, kinek elhunytá után 1649-ben özvegye a jószágot összeiratván, találattott itt 22 jobbágy, 36 fiuval, kik leginkább juhtenyésszéssel foglalkoztak, lévén kezökön összesen 195 darab. A batyko volt akkor Szusánski Simon.

A falu nevét vette a Perekrasznye nevü víztől, melyen már 1649-ben volt a kenéznek egy malma, melytől a munkácsi várhoz egy lasnakot kellett adni évenként.

A lakosság, melynek van fatemploma s a bukóczy g. k. lelkészséghez tartozik, bir 105 szarvasmarhát, 85 juhot, 17 sertést és 5 méhkast.

Petrusovicza.

Orosz falu a Verchovinán a galicziai határszélen 34 házzal és 206 lakossal; tartozik a munkácsi uradalomhoz s egyházilag véve a verbiási g. k. lelkészséghez. Az 1649-ki urbáriumban feljegyeztetett róla, hogy ezen a szent-miklósi kastélyhoz tartozott falut Vereczkével és Drahusóczczal együtt a Telegdiék, mint akkor birtokosai 5000 frton elzálogosították.

Pisztraháza.

(Pisztrályovo.)

Orosz falu a munkácsi járásban 95 házzal, 524 lakossal és 1282 holdnyi hegyes-völgyes határral. Az 1428-iki adománylevélben Pisztrang-falvának, az 1728-dikiban pedig Bisztra-házának mondatik, mint a munkácsi uradalom tartozéka. Az 1649-ki összeírásakor találtatott itt 45 jobbágy, 49 fiu, 23 ló, 151 ökör, 26 tinó, 91 tehén, 267 sertés és 14 méhkas. A jobbágyok leginkább magyar nevet viseltek, u. m. László, Fedő, Oláh, Siket, Daruda, Falus, Bába, Sipos, Nagymási, Lázár, Nagy, Fogarasi, Pap, Molnár, Melles, Fazekas, Horváth, Tólas, Szabó, Demjén, Béres, Szakállós, Kis és Bodnár. Ezek közt volt 1 székely, 5 hetes drabant és 1 puskás. A főbiró volt László István, batyko Pap Lukács. A jobbágyok különös kötelességei közé tartozott a munkácsi vár kutyájához 3 öreg hárskőtelet és más apróbb hárs- és kender-kőteleket

készíteni és kanóczokat csinálni, miért a kötélgyártás idején husvét-től pünkösdig más munkát nem tettek és ezért hetenkint hat köből buzát kaptak évente; a mikor pedig a várban kanóczot és kenderkötteleket gyártottak, ott prebenda-czipót is kaptak. A hársat Bartházára kellett szállítani Lucska, Kajdanó, Bubuliska, Viznicze és a krajnai faluknak.

Az 1682-ki urbér szerint lakott itt akkor jobbágytelken két „zöldpuskás“ u. m. Oláh György és Palcsák, 1 karabélyos, 4 muskatéros és 3 batyko: Pap János, Pap Demeter és László Pap Ferencz. Ily zöldpuskások és fegyveresek azon időben a környék más faluiban is tartózkodtak, különösen Makarián, Bartházán, Romocsaházán, Sarkadon, Nagy-Lucskán s más helyeken.

Az urbérek szerint a koronkinti jobbágyállomány következő volt: 1599. 13 ház, 1672. 48 jobbágy, 88 fu; 1682. 50 jobbágy, 53 fu, 1704-ben 36 j. 38 f., 1728-ban már gróf Schönborn alatt: 10 jobbágy, 17 fu, 7 népes és 7 pusztatelek; 1733. 13 jövevény; 1749. 12 házhely és 8 gazda; 1764. 21 $\frac{1}{2}$ népes, 7 $\frac{1}{2}$ pusztatelek, 21 gazda, 1 zsellér; 1772-ben 20 gazda.

A g. k. hitközség anyaegyházat képez; a paplak fából épült, temploma azonban csinos köépület s arra még 1759-ben nyert engedélyt segélyt gyűjteni.

U. p. Kisalmás.

Plavja.

Ruthén község a vereczkei járásban Szolyván tul. 51 házzal, 293 lakossal és 1493 holdnyi hegyes, erdős határral. Tartozott a munkácsi uradalomhoz s találatott abban 1649-ben 22 jobbágy, 34 fu, 8 ló, 69 szarvasmarha, 118 ju, 50 sertés és 16 méhkas; a kenéség renddel járt a lakosok közt, kiknek a Duszina-patakon egy malmok is volt, melytől évenkint a várhoz egy lasnakot adtak. A batyko volt akkor Janovics Pap Iván, ki még 1699-ben is műkö-

dött, a mikor a lelkészség részére az elpusztult Ruszin-féle féltelek adományoztatott, 1682-ben találtatott 38 jobbágy, s a főkenéz volt Juszkovics Lázár, melynek családja bírta a kenézséget.

A duszinai lelkészséghez tartozó hitközségnek van régi fatemploma, s van a lakosok kezén most 189 szarvasmarha, 83 juh, 48 kecske, 77 sertés és 8 méhkas.

Ploszkánfalva.

(Ploszkanovicza.)

Orosz helység a munkácsi járásban a Gyilhegy alatt 19 házzal, 143 lakossal és 1010 holdnyi hegyes határral. Tartozik a nagybresztói g. k. lelkészség alá, földesurasága volt a munkácsi uradalom. Nevét vette a 16. században a Ploszkina nevű kenéz családtól, s melynek 1649-ben Iván, Vaszil és Konrád nevű tagjai élvezték renddel a kenézi kiváltságot. Akkor találtatott itt 10 jobbágy, 25 fiu; ez állomány 1699-ig annyira leapadt, hogy az akkori összeírásakor csupán egy népes telek találtatott.

Ploszko.

(Ploszkoje.)

Régi orosz falu a vereczkei járásban s a polenai völgyben 33 házzal, 234 lakossal és 1362 holdnyi hegyes határral; már 1597-

ben volt itt batyko (pap), később azonban annyira elpusztult a helység, hogy új megszállókra volt szükség, miért is Rákóczy Ferencz Munkács ura 1648. febr. 18-án kenézséget adott Lizanecz Sándornak és fiai Demeter és Ágostonnak, kik az elpusztult falura már eddig is 12 idegen lakost szállítottak s most felhatalmaztattak, hogy a megszállóknak hat évi adómentességet ígérjenek. 1649. évig csupán még egy családdal szaporodott a község, t. i. a szomszéd Lengyelországból beköltözött Solobics Szimko, Vaszil és Ivánnal. 1699-ben az idevaló Lizanecz Mátyás volt az uradalmi verchovinai kerület ispánja, Lizanecz Pap Ferencz pedig a batyko, kinek valamint pap utódai részére akkor a Jadazlik Lázár-féle elpusztult fél jobbágytelek rendeltetett javadalomul. A $2\frac{1}{2}$ népes és ugyanannyi pusztatelekből álló község adott a vár konyhájára évenként 10 tyukot, $2\frac{1}{2}$ ludat, 20 tojást és $2\frac{1}{2}$ font vaját.

Ploszko község bir most 165 szarvasmarhát, 53 juhot, 49 sertést és 11 méhkest; van saját g. k., lelkészisége, kényelmes kőből épült paplaka s e mellett a dombon régi három kupolás fatemploma.

Határában híres savanyuvizet szolgáltató források fakadnak, melynek kellemes vize messze szállíttatik.

Ploszko-Petük.

Ploszkótul $\frac{3}{4}$ órajársnyira Izvor felé fekszik e telep 10 lakházzal és 61 lakossal. A munkácsi uradalom tartozéka levén: 1600-ban Kornapatakának neveztetett s találtatott benne 1 ház.

1607. április 7. adott Magócsi Ferencz Danielovics Andrásnak kenézelevelet a végből, hogy Ploszko közelében falut alakítson. Ezt megerősítette gr. Eszterházi Miklós 1613-ban az anyai ágról elnevezett Benzovics család részére. Az 1649-ki összeíráskor találtatott itt 7 jobbágy, $2\frac{1}{2}$ telken és 5 fiu s Kornapatakának neveztetik. Az 1682. urbérben praediumnak iratik, melyen egyedül a kenéz Benzovics Mihalko lakott, a többi hat lakos elpusztulván. Gr. Schön-

born alatt ismét gyaropodni kezdett a telep, 1839-ben volt 90 lélek 15 telken; azóta ismét mgfogyott, mennyiben 1840-ben hat házhelyről elköltözött a nép. Minden házhelyhez járt 5 hold föld s ezért az illető zsellér 30 napi munkát végezni tartozik. Eredeti rendeltetésök volt az új települőknek, hogy az uradalom számára hamuzsirt főzzenek, ígértetvén nekik minden mázsáért 4 frt.

Podhering.

Munkácstól keletre félóra járásnyira, a Latorczai völgy torkolatánál fekszik ez uradalmi falu, 107 házzal és 676 lakossal.

1880. április hó 7-én a falu keleti határában a Ciholni nevű uradalmi táblán árokásás alkalmával egy csomóban tizennégy különféle őskori bronz-kard találtatván, melyeket gróf Schönborn Ervin immár a magyar nemzeti muzeumnak ajándékozott; e lelet arra mutat, hogy e tájon, különösen a selesztói őserődítés körül már a történelem előtti korban laktak emberek.*)

A XIV. században, mint a munkácsi királyi várhoz tartozó helység Koriathovics Tódor kezére jutván: ennek neje a falu feletti bércezen kolostort épített volna, melyről Thuróczi is emlékszik. A felette mereven emelkedő Szarka-hegy tetején csakugyan most is látszanak némi nyomok s egy kut ürege, ezek azonban e viszonyra csekély fényt hintenek. 1389-ben e helységet királyi adományul kapták néhai Perényi Péter fiai Miklós, János és Imre hű szolgátaikért, mely alkalommal a beiktatást a leleszi konvent részéről György jegyző, Kismihályi Nagy Mátyás zempléni nemes s a Perényiek megbizottja jelenlétében eszközölte. Ez okmányban**) a helység villa Pothren-nek mondatik. Továbbá a helységet az adományozó Zsigmond király, Temesvártt, 1389-ben András apost. ünnep 3-dik napján kelt és a leleszi konventhez intézett rendeleté-

*) Lásd e Monogr. I. k. 94. lap.

**) Lelesz prot. stat. XIII. P. Nr. 54.

ben*), a munkácsi várhoz tartozónak s most attól elkülönítettnek mondja, s a beiktatáshoz kijelölé Nagy Mátyáson kívül Danes Andrást és Kékedi Istvánt. Ennek folytán a beiktatás azon évi Lucza nap utáni harmadik napon a helyszínén eszközöltetett is.

1567-ben a német katonák elpusztították**). Volt 1½ portája.

Később a Telegdi család birtokába jutott; nevezetesen 1579-ben beiktattatott Telegdi Mihály a szentmiklósi kastélyhoz tartozott podheringi jószágba, ki az itteni kastélyt is építteté, mely ódon-szerű alakjában maiglan fennáll, jóllehet, mint falain látszik, többször átídomíttatott. Ennek unokája Nyári Krisztina gróf Eszterházy Miklóshoz menvén nőül, a birtok kezére szállott.

1624-ben még Telegdi Gáspár bírta, ki azon évben ellenmondott a beiktatásnak, midőn Kocsi István a Bethlen Gábor fejedelemtől Munkácson nyert ház birtokába beiktattatott; 1635-ben pedig óvást tett azon egyezség ellen, mely a hatalmas Eszterházi Miklós nádor és gróf Nyári István Telegdi Anna férje közt a családi birtok elosztása iránt azon évben kötöttetett.

1650-ben Telegdi István iktattatott be az 1649. április 22-én kelt adománylevelél alapján, a neki jutott itteni részbe, mig Lónyai Zsigmond, kinek leányát Margitot, Telegdi István vette nőül, bizonyos összegért Szentmiklóst kapta. A szentmiklósi kastélytól s illetőleg uradalomtól ez elszakított rész állott Podhering, Kölesin és Repede helységekben.

1657-ben Lubomirszki lengyel hadai égették fel a podheringi kastélyt, midőn e völgyön átvonultak Munkács felé boszuálló ezredei.

1668-ban birtokolt itt gróf Eszterházi Mária özvegy Homonnai Drugeth György özvegye, ki ez időben sokat perelt a szomszéd Munkács urnőjével Báthory Zsófiával, kinek fegyveresei, gyalog és lovas drabantjai és fölkelésre szólított jobbágyai, zászló alatt, dobzó mellett megrohanták a kastélyt s abból ökröket elhajtván, egyben kívül a podheringi malmot is feldúlták.

Később 1673. Báthory Zsófia megvevén ettől a podheringi és szentmiklósi uradalmat, itt egyesíttetett az menyé, Zrinyi Ilona alatt, kiről az II. Rákóczy Ferenczre s végre 1728-ban a gróf Schönborn családra került.

Az 1691-ki urbéri összeírás szerint Podhering, Repede és Kölesin egy gazdasági ispánságot képezett a szentmiklósi uradalom terüle-

*) Lelesz Prot. Stat. XIII. P. Nr. 54.

***) Budai kam. lev. azon évi adóösszeírás.

ten, melynek gazdatisztje volt Nalivajko Péter. Ez okmány szerinti e faluban kenéz soha sem volt, a 26 személyből álló jobbágyság szegénységben sinlődött, mint általában az egész felső kerület nép-sége. Podheringnek akkor sem papja, sem temploma nem volt s annyira elpusztult, hogy összesen csak 1 ló, 2 ökör és 4 tehén ta-lálatott az egész faluban. A jobbágyok különben magyar nevéek voltak, u. m. Pap, Fejér, Takács, Závídfalusi, Madarász, Bartházi, Kobra; János deák, Tuszai. E jegyzék szerint, a latorczaparti kaszá-lók szép gyümölcsfákkal voltak beültetve, miknek nyomai maiglan látszanak, különösen feltűnnek a szórványosan álló nagy diófák.

A szóhagyomány szerint II. Rákóczy Ferencz alatt 1706. tá-ján a „pro libertate“ feliratu rézpénzek Podheringen verettek volna, a rajtok látható „P. H.“ betűkben sokan tévesen Podheringet vél-vén rejteni. Ez állítás azonban teljesen alaptalan, mert a két betű annyit jelent, mint „Patrona Hungariae“ s tény, hogy Rákó-czy a pénzverdét a munkácsi vár területén állíttatta fel.

A gróf Schönborn család alatt Podhering anyagilag csakha-mar gyarapodni kezdett; ugyanis mindenekelőt az itteni majorság rendezésére fordítván figyelmet, már 1728-ban serházzá alakíttatott át az itteni régi és kényelmetlen kastély, mely kibéreltetett, s az-után 1768-ban ismét átídomíttatott. 1729. és 1732-ben kezdetett vá-jatni a pinceze a Latorcza feletti sziklákon, melyért a mester alku utján 650 frtot és élelmezést kapott; 1784—5. években pedig vá-jatta az uradalom a szarkahegyi alsó pinczéket, melyek most két egyenközü és négy oldalágból állnak, az előbbi pinceze felett pedig 1796-ban emelteté a nagy korcsmaházat, mely a vámhídnál maiglan áll s a vidéknek egyik szép pontját képezi. 1788—90. években épít-teté a helységnek oly élénk kinézést kölcsönző kényelmes tisztila-kokat s felállíttatá az uradalom a posztógyárt, e célból építtetvén a nagy emeletes ház; az innen kikerült posztó a külföldön is ke-resett czikkül szolgált. E gyárnak első vezetője volt Krásza Venczel, kit később Akermann Frigyes váltott fel. Majd harisnyaszövő-gyár szerveztetett, mely azonban a pokrócz-gyárral együtt csakhamar megszűnt.

1795-ben rendszeresíttetett a major s 1827-ben kékfestékgyár (Berlinerblau-Fabrik) állíttatott, mely azonban 1828-ban Meltzl Dá-vid halálával megszűnt.

Az itteni átszállást a réven s illetőleg ideiglenes útjárón a vi-zen eszközöttek az előtt a felső- s alsó-vizniczei, kloczkói, kisbele-belei és görénfalvi lakosok, végre 1811. május hó 10-kén kelt ki-

váltságlevél szerint I. Ferencz király feljogosítá gr. Schönborn Ferencz Fülöpöt, hogy a Latorezán vámszedési jog mellett hidat állíttasson, melynek tervezetét Billek Samu még 1785-ben készíté s melyre akkor 61 mázsa vas utalványoztatott. E hid a folyó század közepén, az ötvenes években, néhány méterrel idébb tétetett át, hogy az utczával egy irányban legyen s becsültetett 12,304 frt és 74 krrá. A régi hidfőnek faragott kövei most is látszanak s szilárdul állanak.

A helybeli g. k. lelkészség régi, ugy a hajdani csinos fatemploma is, melynek közelében 1868. június 2-án kezdetett egy kupolás nagyszerű új kötemplom építtetni, azon nap tétetvén le ünnepelesen az alapkö Lyachovics Viktor lelkészsége alatt, kinek buzgósa folytán 1880-ban a g. k. hitközség derék iskolát is építtetett a templom közelében.

A forradalom előtti években a Nagykorosma feletti hegylejtőn lövöldét alakított a munkácsi értelmiség, hol mulatozva a czéllövészetben gyakorlák magokat; az itt szerzett ügyességről azután 1849. április 22-én itt vívott báró Barco cs. tábornok elleni ütközetben, élénk tanúságot tettek.

Polena.

Postaállomási hely Munkács és Alsó-Vereczke közt, 52 házzal, 362 lakossal és 3726 holdnyi hegyes erdős határral. Hajdan a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, most a gróf Schönborn család birtoka, kinek jól rendezett majorja és erdésze van. 1649-ben találtatott e ruthén faluban 13 népes és 3 pusztá telek; Kucska Luka nevű batyko $\frac{1}{4}$ jobbágytelken lakván, azért 4 frtot fizetett. A kenéség volt a Kucskir családnál. Fatemploma már akkor réginek mondatott, most annak helyén új kőből épült áll. Csekély lakossága akkor szegénységben élhetett, nem birván többet mint 6 lovat, 20 szarvasmarhát és 2 sertést; a lakosok közül többen Kárászra szök-

tek. Az 1691-ki összeírás szerint, Bãthori Zsófia alatt a környékre jutott s e miatt Rákóczy Ferencz alatt az adója leszállított. Jelenleg van a lakosság kezén 220 szarvasmarha, 44 juh, 211 sertés és 10 méhkas. A posta 1835-ben alakítottatott. A határban, különösen az ugynevezett Kvaszói völgyben igen bő és jó savanyu viz-források bugyognak, melyek kibéreltetnek. Az 1849. április 21. és 22-én erre átvonult cs. seregek itt állomásozván, az urad. pinczéket feltörték s a bennök talált nagymennyiségű szesz kibocsáták.

Polyánka.

(Loza.)

Orosz falu a felvidéki járásban Ilosva közelében, melynek uradalmához egykor tartozott; van benne 121 ház, 1881-ben 640, (1870-ben 725) lakos és 1103 holdnyi terület.

A XIV. században, a Dolhai család birta; 1418-ban Dolhai János fiai Bogdán, Szaniszló és György közös birtoka volt, birván itt e család akkor 11 telket, egy félekényi szántóföldet, 3 ekényi makkos erdőt s egy más erdő felét s a Borsova vizet s a hely ez okmányban „Négy forrásnak“ neveztetik.*)

E században birt itt a Csapi nemes család is, még pedig azon ága, mely a Róbert Károlytól tetemes birtokkal megajándékozott Dones (Tomcsó vagy Tamástól) Csapi Tamástól eredt s e helységről polyánkai Csapinak neveztetett. Tamásnak három fia László, Miklós és János voltak az elsők, kik ez előnevet használták. Miklós fia András, Zsigmond királytól a konstanczi gyűlés alkalmával nyert ezimerül egy arany oroszlant és egy sárkányt, mely fehér fogai közül veres nyelvét kinyújtja és farkát nyaka körül háromszorosan csavarja. Csapi Ákos nejétől Csire Barnabás leánya Erzsébettől szü-

*) Lelesz, Prot. B. B. II. 389. N. 24.

letett Appolonia férjhez ment Dolhai Ambrushoz, ki e falunak a 15. században ura volt.

Ennek kérelmére 1403. febr. 28-án Mátyás király a határ megállapítását megrendelvén, Bilkei Sándor királyi ember s a leleszi konvent küldöttje márczius 13-án eljártak. E parancsban király emberekül kijelöltettek: Lipcsei Szaniszló, Komlósi Gergely és Tamás és Bilkei Sándor. A határjárás kiterjedt még Kusnicza, Kereczke, Zadnya és Bronka, akkor Beregvármegyéhez tartozott helységekre is. A bizottság működését megkezdé Bilkénél, a Sebespataka nevü folyónál, ott hol az a Borsovába ömlik s hol Dolha és Bilke közt a határvonal állt; innen felmentek a Bércz nevü hegyre, hol utjokban érintették a Medvebarlang, Közbércz, Kovászpataka és Ardánfalva nevü helyeket, itt egy Izsák nevü forrást, majd Kereczkét, hol a hegy tetején két dombot emeltek Kereczke és Szolyva közti határjelül; innen menve, értek egy Savanyuvizhez, mit határjelül meghagytak, innen a Közbérczen át a Borsova havasra s innen a Nagytető nevü hegyromra, melyet szintén határpontul megjelöltek, majd keletről egy utat elhagyva elérték a bérczen a Verpelicz nevü sziklát s innen keletről a Bércz nevü tért, majd a Bukovecz nevü patakot és ily nevü hegyet, délről a Sztoss (Sztój) nevü helyet, hol a Ricska nevü viz foly, melyet átlépván, egy hegyen túl elérték a Taska nevü folyót, mely határu kijelöltetett, innen dél felől egy utra akadtak, mely Kusniczán át vezetett a „ruthenek földére“, majd a Putni nevü vízhez s kelet felé hajolva Moncsol (Mencsel) nevü közbérczre s innen a Kozi patak mentében az Izához sat.*)

Idő folytán birtokosai lettek az Ilosvai családbeliek, s 1550 táján a Nagy, Tarnóczi és Kisfalusi családok. 1567-ben birt itt Ilosvai Miklós, László és Mihály és Kisfalusi János. 1569-ben Mátyóczy Ilosvai Mihály tiltakozott Vitkai Mihály ellen a miatt, hogy az Polyánkán Lukács nevü jobbágyát s itteni orosz pap házáat megrohanta, őt megkötöztette s utközben Dobróka határában az uton elébb mindkét karjától megfosztotta, azután pedig kegyetlenül megölette, miért is 1570-ben panaszos azon ítéletet nyerte, hogy azon esetre, ha ő több hozzá hasonló nemessel Vitkai fejére megesküszik arra, hogy Vitkai jogtalanul megölte a papot: akkor hatalma legyen felette s Vitkait, a hol éri, mint vétkes gyilkost lefejezheti.

*) Hunyadiak kora, II. k. 47. lap,

1572-ben Tarnóczy István iktattatott be az Ilosvai János-féle részekbe I. György ellenmondása mellett. Megjegyzem, hogy e falunak, mely már egy 1418-ban kelt okmányban, „Négy-forrás“-nak is mondatik, a 15. században az Ilosvai család több ízben nyert itt adományt; 1453. és 58-ik években, midőn Ilosvai László fia Karácsony s testvérei András és György beiktattattak,*) „Praedium Négy-forrás“-nak említetik. Még egy 1627. évben kelt birói határozatban is így neveztetett.

1648-ban voltak birtokosai: Ilosvai Ferencz, Gáspár és János, Kisfalusi Gábor és György, Nábrádi János és Illés János.

1768-ban idősb Ilosvai Imre egy itteni SztülNIK nevű jobbágyot elzalogosított Ilosvai Lászlónak 42 frtért és 3 köből, 10 frtra becsült buzáért.

A múlt század végén s a folyó század elején birtak még itt az Ilosvai családon kívül: a Bessenyei, Komoróczy, Mikó és Ajtai családbeliek. Jelenben Soós Pálné és báró Leutsch Albertné birnak legtöbbet; néhány földrészletet s egy belső telket a gróf Schönborn család is.

Hajdan a falu, mint a nép hagyomány útján állítja, nem a mostani helyen, a délnek fekvő hegy tövében, hanem a Borsova jobb partján elterülő sík mezőn feküdt, ott, hol a régi fatemplom helyét most egy kereszt jelöli s a dülő Ófalunak (Sztaroje szelo) mondatik; azonban a 17. században, részint a folyó áradásai, részint a harczias időkben erre átvonult csapatok zaklatásai miatt a község onnan elköltözött. Orosz neve Loza, mi füzest jelent, vonatkozással egykori helyére a Borsova füzés partjaira.

Polyánka a g. k. lelkészség állomási helye lenne ugyan s bir kötemplommal is, azonban a pap a szomszéd felső Karaszló helységben lakik. Anyakönyve 1792 óta vezetetik.

E század elején Ilosvai Dániel, jeles megyei tisztviselő az Erk hegyen csinos urilakot építtetett, mely most romlásnak indul. Egyik utódja Gáthi Sámuel, ki Ilosvai Máriát birja feleségül.

Pósháza.

(Pausin.)

Munkáctól délnyugotra $\frac{1}{2}$ mértföldnyire fekvő uradalmi régi helység 47 házzal, 398 lakossal és 2691 holdnyi sík határral, melynek nagy részét uradalmi erdőség képezi.

A XIV. században a Pósházi család említették birtokosául, mely nemes birtokos család itt a XVII. század közepéig élt; nevezetesen 1365. említették Pósházi Demeter fia Miklós, ki mint királyi ember szerepelt. Pósa, Kaprinai szerint, annyit jelentett a régiéknél, mint Pál. 1370-ben királyi emberül működött. Pósházi Máté.*) 1410-ben már jól el volt terjedve a Pósházi család, mely azon évben osztozkodott Pósháza falun, mely akkor vizéről Horosztó-nak is nevezetett.***) Ez osztály alapján beiktattott Pósházi Benedek fia Lőrincznek leánya Agata, Pósházi Márton neje az őt illető leányi negyed birtokba. 1415-ben királyi adomány mellett beiktattattak az egész Pósháza birtokába Pósházi Pál, Adorján és Gáspár.

1422-ben királyi adományt kértek e birtokra Pósházi Tamás (László fia), István és Lukács (János fiai), Mátyás (Bálint fia), Pál és Adorján (László fiai), György, Gáspár és Mihály (Mátyás fiai) és Benedek és István (Miklós fiai). A beiktatást rendelő királyi iratban kijelöltettek királyi embereikül: Guti Tamás, Bégányi Jakab fia Miklós, Kerepeczi László fiai Miklós, György és János; Dávidházi Gáspár fiai: Nagy János, Demeter és László.

1488-ban beiktattattak Oroszi Tamás fia István és Fülöp fia Miklós a Pósházi Miklós néhai fia János-féle itteni részjóság harmadába. Az ellenmondással megzavart beiktatás ismételtetett 1489. és 1493. években.

1522. törvénykeztek Guti Ferencz és bórei Gersin Gáspár — Kisguti Miklós és Lászlóval, valamint Kisguti Abonyi Imre és Meny-

*) Lelesz, Prot. A. I.

**) U. o. Prot. Stat. XIV. P. 283. sz.

hért bérei Csepi Péter, György és Lászlóval és bérei Mindszenti Istvánnal egy psóaházi részt illető záloglevél elsikkasztása miatt.

1549-ben birt itt Pósházi Lasztóczy Mátyás, ki a munkácsi királyi vár körül elterült Isdano nevű irtott erdőt követelte, de Ferdinánd király azt a munkácsiaknak adadni rendelte.

1567-ben találtatott Nyiri András özvegye kezén 3 porta után 10 házhely.

1579-ben Magócsi Gáspár birtokába kerülvén a munkácsi uradalom, a beiktatáshoz megjelentek Pósháza akkori birtokosai Csömöri Zay másképp Pósházi és pósházi Nyiri Ábrahám. 1588-ban birtokolt itt Pósházi Ábrahám maga, 1612-ben pedig már özvegye említették: P. Ábrahám fiutódok nélkül hunyván el.

1619-ben Gulácsi Hartványi Márton és neje Pósházi Anna megvették Veskóczy Budaházi Farkastól ennek pósházi egész részét, kik azt 1599-ben Rudolf királytól nyert adományképen birták.

1630-ban Pósházi Ábrahám és János magvaszakadtával, adományoztatott birtokuk Eszterházi Miklósnak; már előbb Pósházi János részét, annak elhunytával Bethlen Gábor a munkácsi várhoz csatolván, kinek halála után azt Kigyósi Ferencz és István föl kérték s 1630-ban a 32 jobbágytelekből álló itteni birtokot hű szolgálataik jutalmazásául meg is kapták adományképen.*) A beiktatást elrendelő „Lakompakon“ 1630. febr. 16. kelt s a leleszi konventhez intézett nádori parancsban kijelöltettek királyi emberekkül: Ilosvai Péter, Komlósi Tamás, Kerepeczi Gáspár, Fornosi László, Szücs János, Nyilas Mihály, Nyéki András, Gerzsenyi Sándor, Kisfálusi Péter, Klacsanói Horváth Ferenc és Pederi András. Az 1631. évben Jászai István, leleszi konv. pap által eszközölt beiktatáshoz meghivattak szomszédos és érdekelt birtokosokul: Telegdi Gáspár Podheringről, Munkácsi Miklós deák, Sóós János, Morda Miklós, Nyilas Mihály Munkácsról, néhai Pósházi Ábrahám özvegye szül. Pécsi Erzsébet és mások; mely alkalommal a beiktatásnak ellenmondottak Dér Tamás, Bethlen Gábor özvegye Brandeburgi Katalin nevében annak munkácsi aludvarbirája a pósházi félbirtok miatt, mely, nyilatkozata szerint, mint a várhoz tartozó Pósházi János magtalan elhunytával ahoz visszafoglaltatott; Pósházi Ábr. özvegye pedig és leánya Anna, Hartványi Márton özvegye nevében is tiltakozott mind a Bethlen Gábor által történt elfoglalás, mind a kigyósiaknak történt adományozás miatt.

*) Bud. kam. lev. 742. fasc. 14. sz.

1636-ban beiktattatott az eperjesi egyezés alapján Pósháza birtokába Rákóczy György és neje Lorántffi Zsuzsanna, mely alkalommal ellenmondottak Kigyósi István és Ferencz, kik közül Istvánt csakugyan találjuk még 1649-ben is e helység felerészének birtokában, míg a másik felét külső nemesek bírták. Ez évi urbér megjegyzi azt is, hogy mivel a pósházi lakosok a munkácsi várhoz tartozó erdőkből tűzifát szedtek, ezért viszonyszolgalmányul „ágyu és taraczk alá való kerekek csinálásával és a majorhoz való szán és szekér, ugy a madaraknak való kas-készítéssel tartoztak. Nevezetes, hogy 1645. évben Kigyósi István, ki Rákóczy György fejedelemnek munkácsi harminczadosa volt, kérelmére meghagyta a fejedelem Debreczeni Tamás nevű jószágigazgatójának, hogy itteni részjóságát, melyet a mostani mozgalmakban néhai Halábori Mózsés társaival hatalmasul elfoglalt s melyet Kigyósi István 12 év óta békésen birtokolt, a „potentiariusok“ kezéből vegye ki s restituálja neki. 1651-ben Kigyósi István és Ferencz birtokoltak, kiknek Lorántffi Zsuzsanna is adatta vissza birtokait, ahoz való jogukat ők hitelesen kimutatván s III. Ferdinánd még 1650-ben elrendelvéen beiktatásukat.

Az 1672. évi urbáriumban pedig ez foglaltatik: Pósháza hajdan Munkács várához tartozott, melyet a vár tulajdonosai jámbor és becsületes tiszteknek adományoztak bizonyos sommában. Az utolsó ily zálogbirtokos volt a Kigyósi család, melytől azt Lorántffi Zsuzsanna, az 1699-ki urbér szerint, háromezer forinton visszaváltotta s ismét a várhoz visszacsatolta; az 1682. évi urbér különösen még hozzá teszi: hogy 1649-ben Munkács urnője látván, miszerint e helység birtokosai a várra nézve igen szoros helyen és a munkácsi határnak nem csekély ártalmára vannak, azért azt az akkori birtokosoktól pénzen megvevén, a rajta levő lakosokat más uradalmi helységekbe szállították ugy, hogy e határ pusztán maradván, majorságnak alakították át.

Annai bizonyos, hogy midőn 1726-ban a munkácsi uradalom a gróf Schönborn családnak adományoztatott, Pósháza pusztán állott s így első gondja volt a helységet, minthogy a munkácsi várat a király a maga részére fenntartotta, helyreállítani s megnépesíteni. Így 1748-ban gróf Schönborn Jenő Ervin anyja Montfort Mária Terézia grófnő felkarolván ez ügyet, 1750-ben Kieszmán Péter felső-schönborni bíró vezetése alatt 55 főből álló nyolcz frank család telepedett itt le s akkor elhatározottak, hogy az ujonnan szervezett falu alapítója nevével „Monforts-sorge“ nevet nyer-

jen, mi megyeszerte közhirré is tétetett, azonban a nehéz kiejtésű elnevezés néhány évi fennállása után*) kiment a használatból s ismét Pósaháza lett, mit a németek Pausing-nak kereszteltek. 1766-ban már 16 német család honosodott meg, kik egyéb szolgálaton kívül tartoztak az erdőkben fát vágni, szálfákat szállítani, 4 frnyi bért fizetni s egyéb terheket viselni. A falu körüli erdőt kiirtatta az uradalom 1789-ben s földekké alakította át. 1796-ban építtetett a maiglan fennálló kötemplom, a r. k. község Munkács fiókegyháza lévén. Az 1870-ki összeíráskor találtatott a szorgalmas lakosság kezén 344 szarvasmarha és 15 méhkas.

P u d p o l ó c z.

(Pudpolozsja).

Oroszfa a vereczkei járásban s az ottani hegyszoros torkolatánál gyönyörű, hegyes regényes vidéken 34 házzal, 227 lakossal és 1300 holdnyi bérczes határral. Hajdan Pod-polos, s magyarul, a XVI. századbeli adórovatok szerint, Polos aljának nevezetett. Az előtt a szentmiklósi uradalomhoz tartozott. Az 1691. összeírás szerint Rákóczy Ferencz és Julia árvák birtoklata alatt, volt a helységi kenészség a Koli nevű családnál, mely egy féltelket művelt; a többi 8 jobbágy a nagy nyomoruságban részint elbujdosott, részint kiveszett; sőt, mint a jegyzék mondja, maga a Pap Fedor nevű batyko nagy szegénysége miatt 4 frt helyett csak kettőt fizetett s a fatemplom és lelkészség már akkor réginek mondatott. Most a helyén kötemplom diszlik, szép hársfák árnyában; míg a paplak fából épült, s az anyakönyv 1780. kezdődik.

A Pudpolócczal összeforrt Romanócz 1-ső szám alatti há-

*) Az akkori egyházi anyakönyvben is így iratott. Montfortné Gabornek-nének ez időben a lucskai küldönczökkel gyakran küldöttek Munkácsról császármadarakat, teknősbékat s egyéb ily apróságot Bécsbe.

zában a Duzsár nevű volt kenéz-családnál mutatnak egy 1 öl hosszú és 3 láb széles, 5 hüvelyknyi vastag egy juharfából készült asztaltáblát, mely egy ládaszerű aljon nyugszik s melyről azt tartják, hogy II. Rákóczy Ferencz 1703. június 27-kén a munkácsi csata-vesztés után, midőn Lengyelország felé vonult, itt töltötte volna az éjt Duzsár István akkori jalovai kenéz házában másnap azonban Zavadkán Bercesényi Miklóssal s a kíséretében volt lengyel és svéd segéd-haddal találkozyán onnan visszatért. A nevezetes asztalt. melyen a sőtörésnek mély üregei láthatók, a család kegyeletben tartja és attól megválni semmi áron sem hajlandó, annál inkább, mert az ősi asztal a család fennállásának egyik talizmánjaul tartatik. A háttárban bronzkori művek találtaknak, mint 1862. évben a Latorcza jobb parti mezőn a hid közelében.

A pudpolóczi regényes hegy szoros nyílásánál, ott hol az északról folyó Zsdenyova vize a Latorczával egyesül, 1880. május 5-kén a régi fahid leszakadván, annak helyére a következő évben diszes új vas hid állítottatott.

Puznyákfalva.

(Puznyákuvczi.)

Munkácsi uradalmi ruthen helység a munkácsi járásban, Ung-megye szélén 510 méter magasan a tenger színe felett, 24 házzal 223 lakossal és 1356 hold hegyes határral. Nevét vette a Puznákcsaládtól. Az 1649-ki urbér szerint találtakott itt akkor 20 jobb-ágy, 30 fiu, 4 ló, 14 ökör, 11 tinó, 22 tehén, 55 juh, 30 sertés és 6 méhkas. A Vinicze nevű patak, mely határában folyt, piszt-rangjai és kövi halai miatt tilalmasban tartatott s a kenézeknek volt rajta egy malmok. Mágócsi Ferencz, még 1597. május 7. Gorovies Ivaskónak adott kenézi kiváltságot a végből, hogy a Berezna hegy tövében egy részt Porosko Homonnai Drugeth és más-részt Felső-Viznicze és Ilkofalva „császár“ helységek közti terüle-

ten „Gorovics-Visniczki“ újfalut Rudolf király részer-
kitson; ez okmányt 1613. Eszterházi Miklós is megerősítette.
1649-ben Puznyák László és 1672-ben Puznyák István, 1699-ben
pedig P. János voltak a kenézek, a batyko pedig Puznák Mihály
s ekkor a templom és paplak elpusztítottnak mondatott. Az 1649.
összeírás szerint, Kucsera Tamás és Gergely, Puznyák Panko és
Koczán Lázár a munkácsi várhoz való drabantok voltak s a kené-
zeknek megengedettett, hogy a malomért járó ács- és drabant szol-
gálatukat a távolság miatt öt frttal megválthassák.

1739-ben Hucza máskép Gorovics Ignác és Lukács lengyel
nemesek s puznyákfalvi megszállók kérték a gróf Schönborn-csa-
ládót, hogy a Mágócsi által engedélyezett kenézség rájuk irat-
tassék.

A falu felett 545 m. magasságban van a nevezett grófi csa-
ládnek egy majorja, mely különösen rozst és burgonyát dusan te-
rem, hegyi legelői pedig jó szénát nyújtanak. A helybeli g. k. lel-
késztség anyakönyvei 1822-től valók; fatemploma régi. — 1872-ben
az uradalom 18 cseh favágó családot letelepített, kikből azonban 7
időközben elköltözött.

Pusztá-Kerepecz.

Munkács és Gát közt a derezeni határral összefüggésben fek-
szik e helység, most pusztának tartatik, hajdan azonban virágzó
helység volt. Az előtt Magyar-Kerepecznek neveztetett, két-
ségtelenül megkülönböztetésül az Oláh-Kerepecztől, mely most Fel-
ső-Schönborn nevét a Kerepecz folyótól vette, mely határán át
most is folydogál. Legrégibb ismert birtokosa a Kerepeczi-család
volt, mely sok derék férfit adott a megyének s mely a XVII. szá-
zadban enyészett el.

1365. éltek itt Kerepeczi Miklós fia Márton és István fia Já-
nos, kik többször királyi emberekül is kijelöltettek*). 1378-ban em-

*) Zichy-Cod. III. 281. lap.

littelnek Miklós fiaul János és Mátyás és 1383-ban Mátyás fia Mihály*).

1398. Kerepeczi Lukács fiaul neveztetnek Tamás és Gergely és ennek fiaul Miklós.

1406. Kerepeczi Duba fia László, Benedek fia Gergely, Domokos fia István, András fia György, és János fia László vizsgálatot intéztettek Tódor herceg ellen kérést intézvé e végett Zsigmond királyhoz, ki Pacsán, 1406. (feria 3 post. fest. corp. xti) kelt rendeletében meghagyta a leleszi conventnek, hogy a nyomozást eszközölje s a tetteseket idézze a felség elébe. E parancsban királyi emberekül kijelöltettek Kirsanói Imre fia János, Kirsanói Miklós fia Kozma, kis-dobronyi Brigyes és Tamás és Gecsei Demeter, Tódor munkácsi herceg azzal vádoltatott, hogy Kerepecz faluból negyven szekérnyi szénát erőszakosan elvitetett, a helységbe erőszakosan betört s Kerepeczi Gergelyt bántalmazta, jogaitól megfosztottnak nyilvánította és egy lovát, később husvét táján a mezőről ismét öt lovát elhajtotta s a szántással foglalkozó embereit tetlegesen bántotta; minek folytán Tódor a Jakab napi nyolczadra Csomonyán megidéztetett.

1424-ben beiktattatott Baktai György fia Gergely a Kerepeczi László és Kerepeczi Kulcsár Péter itteni részbirtokaiba K. György ellenmondása mellett; a beiktatást eszközlé Óbégányi Miklós királyi ember. 1429-ben a beiktatás ismételtetett.

1430. perelt Kerepeczi Miklós Hetei Lászlóval bizonyos írományok visszatartása miatt s 1448-ban ő királyi emberül alkalmaztatott. 1496. emlittetik néhai Óbégányi Annától született Kerepeczi Pelbárt, kinek atyja volt András, ennek pedig Miklós, ennek Gergely és ennek Benedek.

1508-ban Kerepeczi Miklós özvegyeül Óbégányi Erzsébet, fiaul pedig Tamás emlittetik.

• 1510-ben örökösödési jogon behelyeztettek Ráskai István leleszi k. áldozár és Homoki János királyi ember által Kerepeczi Ferencz, László és András, Osvát fiai (kinek atyja volt Barla, ennek pedig István), a néhai Kerepeczi István hátrahagyott vagyonába.**)

*) Lelesz, Prot. I. 29.

***) Leleszi lev. Prot. Stat. K. 46. sz. — Különös, hogy jöllehet Horváth István szerint (140—155. lap.) Kerepeczi Ferencz, László és Andrásnak testvére lett volna István, a történelmileg nevezetes Verbőcei István, az a fentebb idézett okmányban, de általában a Kerepeczi család néven sehol sem emlittetik; s így valóban kétsé-

1513. pereltek néhai Kerepeczi Illés fiai Péter és György Kerepeczi Imre, Miklós és Pelbárttal az okiratok birtoklata miatt.

1526. említettnek Kerepeczi Pelbárt és testvére Ferencz.

1550. néhai Kerepeczi Bálint Baghi György leánya Zsófiától született Katalin legényei Pósa János neje említettik.

1567-ben az adóösszeírás alkalmával itt három kapu találta-tott s az összeíró megjegyzé, hogy e falu a munkácsi vár ostroma elfoglalása alkalmával a királyi seregek által elpusztított.*)

1569. Kerepeczi Demeter deák, Szürszabó György neje Nemes Ilonától 500 frtot elvevén, a törvényszék azt ítélte: hogy mivel K. D. most hűtlenség miatt az erdélyi fejedelem (Szapolyai János) által fogságban tartatik, e pénzt a hatóság az ő itteni birtok-részből hajtsa be**).

1570. említettnek birtokosokul Kerepeczi Gáspár, István és János.

1571. Kanizsai György tiltakozik Kerepeczi István ellen, mondván, hogy ez tőle egy házhelyet (székhely, Sella) elfoglalt s midőn vizsaköveteli, őt halállal fenyegeti.

Ugyanazon évben Kerepeczi máskép Majthényi Demeter***) beiktattatott egy itteni nemési udvar birtokába, mely átiratás folytán Koösi Gáspártól származott s Óbégányi Miklós — Balázs bevallása következtében vétel után reá háromlott; valamint egy néhai Kisguti Mihály bevallása folytán szintén rászállt jobbágy-telek birtokába. E vagyont Rosso Vincze cs. k. tüzőrségi főparancsnok Schvendi Lázár vezértől Kerepeczi Demeter és Gáspár hűtlenségi bélyegezése folytán nyerte egykor s ezeknek ismét visszaengedte. A beiktatást eszközölő Kerepeczi Lukács királyi ember és Gecsei János leleszi áldozár.

1574-ben perelt K. Demeter, K. István és Imrével bizonyos részirtokok miatt.

ges, vajjon Verbőczy István csakugyan Kerepeczi Osvát fia volt-e? Vagy mennyiben még előbb Kerepeczi Barla, ki 1429 táján Zsigmond király főasztalnoki helyettese volt, testvérével János deákkal Zovárd Lászlónak örököseitől megszereztek az ugocea-megyei Verbőcz helysében fekvő udvarhelyet s így a Verbőczy nevet is vették fel. — az 1510-ben említett három Kerepeczi Verbőczy István-nal csak távolról is rokonok voltak. A XVI. században egy 1580-ki beiktatási okmány szerint, bulosui Kerepeczi („de Bulosu“) is említettik. U. o. H. 111. sz.

*) Budai kam. lev.

***) Megyei levél.

***) Kerepeczi Demeter Szapolyai János alatt munkácsi udvarbíró volt.

1575-ben Kürtössi György királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi pap beiktatták Kerepeczi Jánost, Lukácsot, Ferenczet, Istvánt és Tamást, valamint Kasztellánff János deákot egy Kerepeczen levő nemesi udvarház és az általok szintén nyugodtan használt egy népes, egy pusztá- és két zsellér-telek birtokába, melyeket néhai Kerepeczi Tamás leánya Katalin K. Demeternek zálogba adott és Tamás magvaszakádtával mint örökösire szállottak.

1580. és 1609-ben bulcsui Kerepeczi Ferencz királyi emberül emlittetik; 1582. és 1584-ben pedig K. István; valamint 1648.

1599-ben volt itt Rákóczy Zsigmondnak 9 jobbágy-háza.

1612-ben birtokoltak itt Kerepeczi György, Oroszi Gáspár és Pogány Ferencz; 1631-ben Bégányi Miklós. 1639-ben Somogyi, máskép Szabó Gábor tiltakozik a K. Miklós által tett elidegenítés miatt, és hasonló ok miatt 1653-ban Kerepeczi Zsuzsánna Tamási István neje K. Ferencz ellen. 1647-ben emlittetnek birtokosaiul K. István, Miklós és Márton és Gerzsényi Sándor.

1653-ban beiktattattak Kölesei Kende András és neje Sándor Erzsébet az adományul nyert Kerepeczi Ferencz-féle részekbe. A Fuló János királyi ember által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak: Kigyóssi István, Földessy István, Verebeődei István neje Somossi Erzsébet, Kádár Mihályné Turi Zsuzsánna, Ignéczi András, Lövei János, Fazekas Jánosné szül. Kerepeczi Orsolya, Zsoltai Ferenczné szül. K. Anna, Horváth Zsuzsánna (előbb Kerepeczi András, utóbb Kádas János neje), K. Borbála Gulácsi Istvánné és K. Kata Szabó Mihályné.

1663-ban királyi emberül Kerepeczi Ferencz emlittetik, ki ugylátszik, utolsó volt a fiágon, míg a leányok a Fazekas, Zsoltai, Gulácsi és Szabó családokba olvadtak.

1667-ben itteni birtokosokul Kende András és Lövei János emlittetnek; majd a Péchy, b. Perényi, gróf Degenfeld, Ilosvay, Bósz, Toldi és Vekerdiék birták. Kerepecznek a XVI. század végén saját református lelkésze volt, a beregi egyházkerületi 1601. évi jegyzőkönyvben erre nézve az foglaltatik: hogy a kerepeczi lakosság azért, mert a pap Kerepeczi György ellen hatalmaskodott és szavait megvetette, a paptól megfosztatott. A későbbi háborus időkben a falu elpusztult. A múlt század végén Dercsényi János szerze meg, ki 1825-ben itt timsógyára alakított s 9 munkás családot telepített; 1853-ban pedig a Dercsényi családtól gróf Schönborn Károly vette meg, kinek az 1789-ben irtatni kezdett területen magán nagyszerű gazdasága és virágzó timsógyára van. A

gróf Schönborn család itt szerzett birtoka 22½, telek után tett mintegy 1395 holdat.

Rafajna-Ujfalu.

Magyar helység a kaszonyi járásban a Vérke partján Bar-kaszó szomszédságában. 79 lakházzal, 453 lélekkel és 2268 holdnyi határral; 1870-ben 584 lakosa volt.

A helység alapítója valószínűen a Roffoin család, mely a 13 században hazánkban virágzott; így 1285 Roffoin bán Gábor, kinek Szentjánosi Páznán maradékai a nyir kerületben (in provincia nyir) fekvő birtokukat eladták s ki akkor Debreczen városát is bírta;*) e családbeliek Beregmegyében is laktak, így a XIV. század elején 1308-ban Tamás Beregmegye főispánja és négy szolgabirája előtt János (Lőrincz fia) Aladár fiával Lászlóval egyezsége léptek az iránt, hogy László esküvel igazolja, miszerint János és tisztei; Benedek és Roffoyn László mester lovasa megsebesítésében ártatlanok, különben négy márkát fizetni tartozzanak.***) Egy 1303-iki okmányban pedig Dersffi Roffoyn említettik.***)

Különösen Rafajnáat a 15. században a Csapi család bírta. 1447-ben Csapi Zsigmond keresetet indított kusali Jakcsi László, Mihály, Péter és György ellen azért, hogy itteni Szepesi László nevű tisztét s jobbágyait letartóztatták s erőszakoskodást elkövettek. —

1451 Báthori Szaniszló fia István kapta ítélet alapján a Jakcsi András és László-féle részeket. — 1459. elzálogosította J. János részét J. Györgynek. 1460-ban beiktattattak Drágffi Miklós neje Offka és Kállai Margit Jakcsi László részirtokába.

1461. Szilágyi Erzsébet zálogul kapta Jakcsi László birtokát, valamint J. Györgyné Szemcsei Frank leánya Affra beiktattatott J. György részeibe.

1482. beiktattattak Hetei János (Jakcsi László leánya Krisz-

tina fia,) Anna Nagymihályi Andrásné és Veronika Csaholi Andrásné zálogjogon a helység fele birtokába; 1495—1498-ban pedig Bilkei Péterné született Matucsina Dorottya Matucsina Miklós ellenmondása mellett.

1502. Halmaghi Magavajda Péter és Sándor pereltek Matucsina Miklóssal foglalás miatt. — 1507-ben beiktattattak örökösödési jogon Jakosi János és György a néhai J. János részeibe.

1524. Ruzskai Dobó Ferencz birtokolt itt 1530-ban Mathuznai Ferencz és Miklós, és Csaholi Péter.

1566. a tatárok elpusztították; akkor birtak itt: Dobó Domokos 2. Mathuznai János $2\frac{1}{2}$ telket, M. György és Pál özvegyei és Sándor Antal a többit. — 1576-ban emlittetik Mathuznai „más-kép Matucsina: Gedeon. 1588-ban Dobó és Mathuznai Zsigmond. —

1600. Beiktattattak priberi Melith Péter és néhai Melith Zsuzsanna Perényi Györgyné örökösei a rafajnai erdő birtokába, melyet elődeik a Büdiektől szereztek; — 1611-ben pedig Lorántffi Mihály és Daróczi Ferencz a Dobó Ferencz-féle részekbe, valamint Lónyai András a kállai kir. vár kapitánya a Szernye és R. Ujfaluban levő azon összes részekbe, melyek Dobó Ferencz és Kövesdi Székely Jakab magtalan kimultával a koronára szálltak s a felkérőnek s utódainak hü szolgálatai jutalmazásául, részint hadi zsold fejében őt illető ezer forint törlesztéseül, részint pedig azért adományoztattak, mert L. A. ezen jószágra Bocskai Istvánnak 600 magyar forintot fizetett, mihez számíttatván a király különös kegyelméből neki ajándékozott 40 frtot, így a birtok összesen 2000 frtba számíttatott. A Somossi Miklós kir ember és Csernei András leleszi k. pap által történt behelyezésnél ellenmondottak Lorántffi Mihály és leányai: Erzsébet, Zsuzsanna, Mária és Borbála, valamint Daróczi Ferencz.

1623. beiktattatott kir. adomány folytán a Mathuznai-féle részekbe Inanczi Horváth István. 1633. nyert itt kir. új adományt Lónyai Zsigmond, ki ismételten 1651-ben beiktattatott.

Később Lorántffi Zsuzsanna kezével együtt Rákóczy György lépett itt birtokba.

II. Rákóczy Ferencz fejedelem kedvelt kocsisának Diák Matyinak itt egy telket ajándékozott, ki azután vallási buzgósága jeléül itt egy harangot öntetett, mely emlékét maiglan fentartja.

Az 1682. urbáriumban említett rafajnai uradalmi major most Gut határába esvén, ott érintetik.

A reformált község már 1645-ben anyaegyházat képezett, azelőtt Szernyének lévén fiókja. Iskolatanítója 1812 óta van; anyakönyve pedig 1766 óta vezetetik, a mikor Vári Mihály volt a pap.

A mult századokban csak fatemplomban dícséré a község a teremlőt, melyet 1766-ban megújittatani akarván, a törvényhatóság szemlét tartatott, melynek javaslata folytán 1768-ban meghatározott a terjedelme; ez azután 1824-ig fenállott, a midőn a mostani kőtemplomot építetté, melyet 1836-ban szentelték fel ifj. Vekerdi Nagy Mihály esperes és Filep Samu helybeli hitszónok. A paplaki telket még 1669-ben nyerte a község Lónyai Anna özvegy fejedelemnétől, mely később a Lónyai Ferencz féle telekért elcseréltetett.

Főbirtokosai most is a Lónyai családbeliek, jelésül L. Albert főispán, azonkívül Rácz Samu örökösei; kisbirtokosok: Antal, Demeter, Hegedüs, Kovács, Sándor, Tóth s más lakosok.

Rafajna-major.

Ezen, a gróf Schönborn család birtokához tartozó s a nagyguti határhoz csatolt nagyterjedelmű major szép tölgyerdők környezetében fekszik. Hajdan is a munkácsi uradalomhoz tartozván, az 1682. évi urbérben róla feljegyeztetett, hogy itt két nyomásra két nagy tábla föld van, melyet a jobbágyok dézsma fejében művelnek s hogy a rafajnai erdőn volt nagy rétet gondatlanság miatt a víz igen megrontott, hogy rajta 1672-ben 25 öl széna, a mézön pedig „20 ember-kasza“ után 16 szekérenyi termett. Most a major 615 holdból áll. A gazdaság jó épületekkel van ellátva s 1871. Budveiszből 8 családbeliek erdei favágókúl telepítették le, kik azonban már 1880-ban a Szidor- és puznyákfalvi hasonló telepítvényekre helyeztettek át.

Rákos.

Magyar és orosz lakosságú helység a munkácsi járásban s az ung-munkácsi országotnál, 378, a legújabb összeírás szerint 282 házzal, 2073 lélekkel és 2211 holdnyi sík és termékeny határral. Hajdan a Latorcza Iványtól e falu keleti szélén folyván, mint a szó-hagyomány tartja, az abban volt sok ráktól nyerte nevét a partján keletkezett helység.

Az 1333-diki pápai tizedek rovatában mint az ungi főesperességhez tartozott anyaegyház említették Rakus néven, fizetvén annak lelkésze pápai adóul 5 garast; 1356-ban pedig Pál neveztetik itteni r. k. lelkészül, ki beiktatta Balázs comest Bród birtokába.*) Az 1391-ki határjárás alkalmával Mária királyné birtoka volt s mint ilyen mindig a munkácsi várhoz s illetőleg uradalomhoz tartozott s mint ilyen az 1484., 1495-ki adománylevelekben előfordul, annak előtte pedig Koriathovics Tódor podoliai herczeg uralta. 1504-ben Drágffi György kapta zálogul.

1523-ban Mária királyné megerősíté a Lázár nevű családot a rákosi kenézségben.

1552-ben a Dobó család bírta.

1630-ban Bethlen Gáborné Rákost, az abban volt nemesi udvarházzal együtt, gelsei Balling János, munkácsi várkapitánynak négyezer frton elzalogosítá s abba ő Kigyósi István kir. ember és Telekesi István leleszi áldozár által ünnepélyesen be is iktattatott.

1649-ben Rákóczy György özvegye alatt találtatott itt 34 jobbágy, 40 fiu, 13 ló, 85 ökör, 14 tinò, 58 tehén, 420 sertés és 70 méhkas. Ekkor volt a faluban hidvám, melyen azok, kik a munkácsi vámon nem mentek át, fizetoi tartoztak; az évi jövedelem 9 frtra számítottatott, mi az akkori forgalom csekély voltára mutat.

A Latorczán volt egy három köre-forgott malom, mely Resova malmának neveztetett s melyet Magócsi Gáspárnak 1582. év

*) Zichy Cod. III. 30. 52.

május 3-án kelt engedélye folytán Dienes Mátyás munkácsi b. kos épített. Jövedelmének két része a várat, a harmadik pedig tulajdonost illette. Az itteni és környékbeli jobbágyság terhe akkor a következő volt: minden egész házhely után györgyi és mihály-napi adóul fizetett a jobbágy 1 frtot, karácsonykor minden egész helyes adott 12 fős kötet-kendert, félköből zabot, félszekér szénát sat.; együttesen tartoztak a községbeliek urasági bort kimérni, a beregszászi Boeskor nevű szőlőt művelni s a vári kuthoz két öreg kőtelre való hársat Pisztraházára bevinni, szerjást végezni, termény-tizedet adni sat. A jobbágyságok itt így nevezettek: Gáti volt a főbiró, Cziberi, Barlabás, Sági, Dombos, Bagi, Kelemen, Tót, Farkas, Fazekas, Bara, Nagy, Doktor, Balog, Vas, Alföldi, Barkaszi, Rapa, Csomonyi, Mészáros, Ribóczi, Puskás, Malafi sat., kik közül a ritkított családbeliek ma is élnek még. A jobbágyságok közt volt 1649-ben 3 hetes, 3 székely drabant és 1 dobos. A Lorántffy itteni kuriája és Dér János két telekből álló udvarháza szabad volt.

1657-ben a duló lengyelek az itteni Rákóczi-féle udvarházat, az 1659. 26. t. cz. szerint „Kastélyt“ szintén feldúlták s elpusztították. E ház Bethlen Gábor idejében építettett s gazdasági udvarral és diszes kertekkel volt körülvéve s a lengyel pusztítás után ismét helyrehozott, mert Thököly Imre idejében 1684-ben még diszlett, ki az udvarházat és kertet a tisztek különös gondviselésébe ajánlotta azon évi gazdasági utasításában. 1649. évben özvegy Rákóczy Györgyné idejében itteni kertészül működött Kata János, kajdanói illetőségű egyén. Nyomai a gk. templom és urad. koresma körül maiglan láthatók; mögötte 1848-ig lovas-kaszárnya és tiszti lakok állottak, miknek maradványait 1868-ban adatta el a megyei hatóság.

A falu birtokosa most a gróf Schönborn család.

1595-ben volt e helység reformált része Iványinak fiókja s úgy látszik, hogy épen a r. k. lakosság fogadta el az új hittant, a midőn egyszersmind a plébánia is megszűnt; 1650-ben a reformátusok anyagülekezetté váltak még 1648. aug. 4-én helyeztetvén át Rákóczy György az iványi ref. parochiát ide. Első iskolatanítója 1781-ben Patai József volt, amikor az iskolaház is épült. Anyakönyve 1759-ben volt már ugyan, hanem csupán 1766-ban kezdetek a szülöttek, eskettettek és halottak sorrendben beiratni. Előbb fatemploma 1794-ben épült az uteza szélén az előbbi szintén fa-épület helyén. Mostani derék kőtemploma 1836-ban kezdett épülni,

annak helyét gróf Schönborn Fülöp ajándékozván. 1844. okt. 6-án tartatott benne az első isteni tisztelet. Kőtornyának építése azonban akadályra talált, mert 1843. márczius 20-án éjjel tájban az ot-tani állomási kapitány istállójából tűz ütven ki, félóra alatt 39 gaz-dának mindene porrá égett, az 1815—16-ban fából épült paplak-kal együtt, mely azután új helyen, leginkább gróf Schönborn bő-kezősége folytán 1844-ben fölépítettett.

Az 1798-ki fölvétel szerint, az itteni g. k., szalmával fedett, fapaplak akkor igen rossz karban találtatott, állván az 1 szobából, 1 kamra és 1 kéménynélküli konyhából; az épület oly ronda volt, hogy esős időben — a bizottsági jegyzet szerint — „a szegény pap családjával együtt a szomszédokhoz kényszerült vonulni.“ A temp-lom szintén fa és elavult volt. Most mindkét épület szilárd és di-szes, mi a nép sorsa javulásának jele. A 875 gk. és 1050 helvét hv., 11 r. k. és 68 izr. lakosság birtokában levén az 1870-ki ösz-sezírás szerint 49 ló, 1064 szarvasmarha, 387 sertés és 30 méhkas.

A mult században az erdős határon szétszórva feküdtek egyes gazdák házai, melyek azonban az 1783-diki rendelet folytán a fa-luba áthozattak, mi sok vizzálykodásra adott alkalmat, az új építők robot és tehermentességben részesítettvén. — A helység keleti szél-én, a patakmeder körül fekvő házsor Kis-Ruszkócznak nevez-tetik.

Alsó-Remete.

Uradalmi orosz falu a felvidéki járásban 60 házzal és 300 la-kossal a Borsova jobb partján rengeteg tölgyfáserdők közt; a szó-hagyomány szerint a bujdosó Salamon király a XI. században e ren-getegben tartózkodott volna mint bűnbánó remete s innen a hely-ség eredete. Annyi bizonyos, hogy az 1329. évben Erzsébet ki-rályné által Remete Pál-rendü szerzetnek itt volt kolostora s a hely Kis-Bereg-nek neveztetett. A hitujítás zavaros idejében pusztít-tatott el, vagyona elkoboztatván s a szerzetesek elűzetvén; a kolos-

tor alatt a Borsova vizen két kerekü malma volt a rendháznak, mely még 1588-ban állott. A kolostor maga a templom megetti magaslaton, a mostani Kenéz Iván és Vaszil kerteiben, állott s az, mint 1872-ben megszemléltem, egy 54 öl hosszú és 23 öl széles területen feküdt. 1656-ban a nép állítása szerint még ölnyi magasan állottak a templom falai, gót faragványu ablakkeretekkel s a festés nyomaival; a templom keletelt vala s a mellett nyugatról állott a kolostor, míg melléképületei a kőfállal kerített udvar északi részein nyultak el; a vízlevezető csatornák téglából voltak rakva; a téglák fővennyel valának vegyítve s igen keményre égetve; mint mondják, nem csak az uradalom vitetett el innen tömérdek épületi követ, hanem, midőn a helybeli g. k. templom épült, arra 140 ölnél többet hordottak el a hívek. Az egykori papi birtoklásra mutatnak ezen felül a Remete körül elterülő Pápmocsár és Püspökerdő nevű tölgyesek, melyeket Liget és Szaryaserdő környeznek. A Liget-erdő a község tulajdona, melyért sokat szenvedett azon alkalommal, midőn azt Bethlen Gábor idejében Balling főkapitány elvételte, azonban később 1643-ban Rákóczy György fejedelem rendeléséből Debreczeni Tamás, uradalmi tisztfőnök visszaadta. 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 18 jobbágy; a Kenéz nevű családból négyen voltak soltészok; ezek kötelessége volt a remetei malomra gondot viselni s a várhoz ácsmunkát teljesíteni. Akkor Sarkadi István nevű hópénzes drabant Rákóczy György által az adófizetéstől fölmentetett azért, mert Ungvár előtt meglőtték volt s ennek következtében munkaképtelenné vált. Orbán, Lukács, Czibár s Szabó, várbeli drabantok valának, Varga, Lengyel, Simon, Égettboros, Szabó sat. pedig közjobbágyok. 1672-ben volt Komjáthi Ferencz a bíró. Az 1699-ki urbérben Remetefalvának mondatik, lévén annak főke- néze Kenéz Demeter, ki egyszersmind batyko is volt, míg Kenéz László azon vidék ispánjául szolgált.

A határjában levő egyik erdei ut Tolvaj-utnak neveztetik, az egykori rablójárások emlékeül. A helybeli g. k. lelkészség 1788-tól vezeti az anyakönyveket. A toronyban levő egyik harang ily feliratot visel: „Jezus Nazarenus rex judeorum. 1617;“ a másik 1792-ben öntetett, a harmadikat 1816-ban Kis-Geöczön László István öntette, végre a negyediket ugyanott László Sándor, Ortutai Sándor lelkészsége alatt, megjegyezvén a mester, hogy e műve már a 468-dik.

U. p. Kisfalud.

Felső-Remete.

Munkácsi uradalmi orosz helység a föntebb érintett falutól félóra járásnyira, 36 házzal és 224 lakossal; a határához csatolt 7498 holdnyi, leginkább uradalmi erdőségből álló területtel. A gróf Schönborn családnak van itt majorja s a Borsova vizen derék malma. A lakosság kezén találtatott 1870-ben 138 szarvasmarha, 1 juh, 162 sertés és 41 méhkas.

R e p e d e.

(Rjapigy.)

Orosz falu Szentmiklós közelében a Latorcza balpartján a munkácsi járásban, 74 házzal és 468 lakossal, hegyes-völgyes tájon a Derenova hegység alatt. Hajdan a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, az 1649-ki urbérben mint a „Telegdi urfi“ birtoka említetik. A 17. században vasöntődéje volt itt a birtokos Drugeth György özvegye Eszterházi Máriának, melyet 1666-ban Báthori Zsófia erőszakkal elrontatott; a vizsgálati iratok szerint: a vas földbe vajt gödrökben olvasztatván. A község a 18. században annyira elpusztult, hogy az 1691-ki urbéri összeírás szerint, papja is elhagyta, lakói közül pedig 17 elbujdosott s csak 9 jobbágycsalád tengődött csekély bért fizetvén a földesuraságnak. Jelenleg ismét gyarapodik; 1870-ben találtatott a lakosság birtokában 192 szarvasmarha, 48 kecske, 119 sertés és 10 méhkas. A g. k. lelkésznek van kényel-

mes kőlaka, a templom azonban régi faépület. Anyakönyve 1782-ben nyitott. U. p. Munkács.

A hegy tetején áll a gróf Schönborn család Hurki nevű gazdasági tanyája.

Romanócz.

Orosz falu a Verchovinán, vereczkei járásban, 4 házzal és 29, lakossal, Pudpolócz helységgel összeforrv. 1870-ben 9 háza és 45 lakosa volt. Hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott; az 1691-ki összeírás szerint, volt a kenőzség a Hasztics családnál, lakván a kiváltásgolt féltelken négy testvér, míg a többi volt 3 ház elpusztult.

Romocsaháza.

(Romocsevicza.)

Orosz helység a felvidéki járásban Kisalmás tőszomszédságában, 42 házzal, 237 lakossal és 2009 holdnyi részt lejtős, részt sík s leginkább tölgyerdős uradalmi határral. Romocsai nevű nemes család már a 14. században élt Beregmegyében; nevezetesen 1398-ban Zsigmond király a Latorczán levő vámoshidat, melyet a Császlóczy család engedély nélkül állított, elfoglalta s Romocsai Péternek adományozta. A Romocsai család különben a Gutkeled családból származik, mely itt tetemes vagyont nyert; később Romocsaháza a munkácsi várhoz tartozott.

Balling János munkácsi főkapitány Rákóczy György fejedelem nevében 1642. április 18-án megerősíté Gajdan Mihályt és Hátmegezi Pált e helység kenézségében, minthogy hiteles tanukkal beigazolták, hogy néhai Magócsi Ferencz őket ily levéllel ellátta, mely azonban megégett, midőn közös házukba a villám beütött. 1649-ben volt a Romocsa-falvának nevezett helység kenéze Gajdan Pál s kivüle még 13 jobbágy lakott itt, kik közül Ramocsa nevű volt hetes, Vereczkei pedig székely-drabant; a többi Bábafalusi, Csibár, Csubra s más nevet viselt.

A község a szomszéd Kisalmás fiókegyháza, sőt a kisalmási éneklész e helységben lakik.

Roszos.

Orosz falu a vereczkei járásban a máramarosi dél-keleti határ szélén; a munkácsi uradalom tartozéka volt. 1649-ben Rákóczy György özvegye alatt találtatott itt 27 jobbágy-család, 34 fiu, 10 ló, 57 ökör, 47 tehén, 130 juh és 54 méhkas; a jobbágyok közt volt 17 külön házban lakó Mihovics, 6 Petranics és 3 Popovics nevű. Batyko vala Pap Jurko; most a szomszéd duszinai g. k. egyházhöz tartozik, de van saját fatemploma. Találtatik benne 74 ház, 412 lélek, 2609 holdnyi hegyes határ, 343 szarvasmarha, 274 juh, 164 kecske, 175 sertés és 31 méhkas.

Rosztoka.

(Bereg Rosztoka.)

Orosz falu a felvidéki járásban 82 lakházzal és 372 lakossal; 1870-ben 547-ből állott a népszám. Ily nevű helység kettő van a

Borsova partján s itt épen az, mely a Borsovántul fekszik, tartozik Beregmegyéhez, míg az innenső fele Ugoesa hatósága alatt áll. A XVI. században egészen Bereghez s urbéri birtokul a bilkei uradalomhoz tartozott; 1586. körül, midőn okmányilag először említetik, Dobróka helység határán keletkezett. Majd nagy és kis névvel különböztetett meg, melyek közül a nagy nevű Ugoesához csatoltatott, míg a másik, mely egy 1709-ki okmányban Kis-Dobrókának is neveztetetik, továbbra is Beregnél maradt. E helységet azonban idővel a Borsova háborgatván, a 18. század végefelé a megyei hatóság a folyót szabályozni s egyenes mederbe vezetni rendelte. E munka felügyelőjeül Gorzó Tamás fia János neveztetett ki, ki tisztében erélyesen eljárván, ez által a két Rosztokaiak haragját annyira magára zudítá, hogy a szabályozást rossz szemmel néző lakosok tetteleg ellenszegültek, Gorzót elfogták s egy fából rótt tynkólba zárták, hol őt a felbőszült asszonyok piszkafával szurkálták, míg ki nem szabadították s a vétkesek a helyszinén példásan megfenyítették.

A 18. században a g. k. község anyaegyházat képezett s a szomszéd Dubróka az ő fiókja volt, hol 1798-ban a fatemplom szűk és rongált állapotban vala; most diszes kőtemploma van, de a lelkésze Dubrókán lakik. A lakosság marhaállománya 205, sertés 95, méhkas 17.

Kis Rosztoka.

Orosz falu a Verchovinán a vereczkei járásban 30 házzal és 259 lakossal; tartozik a munkácsi uradalomhoz s egyháziilag a szomszéd nagyrosztokai g. k. lelkészséghez. 1649. találtatott itt 20 jobbágy, 16 fiuval. A kenéség volt Mágócsi Ferencznek 1611. junius 8. kelt levele folytán a Kalinics-családnál; 1699. volt a kenész Kalinics Leczo; idővel a lakosság száma egyharmadára leolvadt, míg végre a békés idők beálltával ismét gyarapodott.

Nagy Rosztoka.

A galicziai határszélen fekvő orosz helység, 25 házzal és 165 lakossal, hegyes erdős határral; tartozott a munkácsi uradalomhoz; az 1649-ki urbéri összeíráskor találtak itt 19 jobbágy-család, 16 fiu, 6 ló, 58 szarvasmarha, 95 juh, 32 sertés és 8 méhkas. Kenéz volt a Litonovics-család, e kiváltságot Mágócsi Ferenctől nyervén s melyet később 1613. Eszterházy M. is megerősített; batykoja már akkor, névszerint Pap János, ki 50 év múlva, 1699-ben is működött, adván az uradalomnak évenként egy nyestet; ekkor azonban a lakosság annyira megfogyatkozott, hogy csupán egy népes telke volt.

A g. k. lelkészség esekély; a paplak szűk, a szintén fatemplom pedig elavult régi épület. Anyakönyve 1819. vezettetik. Up. Alsó Vereczke.

Uj Rosztoka.

E ruthen helység, mely 32 házból és 198 lélekből áll, a vereczkei járásban fekszik, Verbiás főkegyháza s tartozott a munkácsi uradalomhoz. Nevét vette a Rosztoka nevű víztől, 1649. találtak itt 31 jobbágy 18 fiuval. A kenészség létezett a Gecsovics máskép Gyitkovics családnál, 1627-ben Balling János munkácsi főkapitány adván azt Lukács és Ihnát testvéreknek; ez oklevelet megerősíték Bethlen Gábor fejedelem s később 1645. ápr. 25. Munkácson Rákócy György, Lukács Ferenc, Ignác és Szaniszló részére.

1699-ben a lakosság $\frac{3}{4}$ része elpusztult s elbujdosott s akkori batykó Ruszin Vaszil egy zsellérházban tartózkodott. A lakosság kezén volt 1870-ben 231 szarvasmarha, 71 juh, 24 kecske és 39 sertés.

Runofalva.

(Zburuvcezi.)

Orosz falu a vizniczei völgyben s a munkácsi járásban, 12 házzal és 68 lélekkel; tartozik a munkácsi uradalomhoz s egyházilag a felsővizniczei lelkésztséghez. 1649. Rákóczy Györgyné idejében volt itt 8 jobbágy, 9 fiu, 1 ló, 48 szarvasmarha, 34 sertés és 8 méhkas. Eszterházi Miklós Munkács ura 1613. adott kenézséget Runa Jánosnak, idevaló jobbágnak, hogy a falut megnépesítse; 1672-ben Báthori Zsófia alatt viselte a kenézséget Panyko János. Nevét az alapító Runa családtól vette. Az uradalomnak van itt derék vizi malma.

Ruszkócz.

Ruthen helység a munkácsi járásban az ungi országnál 105 házzal, 565 lakossal és 833 részint sík, részint lejtős határral. A munkácsi várhoz tartozván, a 14. században Koriathovics birta s azon korbéli okmányokban Oroszfalunak iratik. Az 1391-ki benedekei határjárási okmányban királynői birtokul emlittetik; az

1484-ki Hollós János féle adománylevelében pedig Ruszkócznak mondatik. 1631. Bethlen Gábor özvegye Brandeburgi Katalin Ruszkóczot más helységekkel 4500 frton elzalogosította Balling Jánosnak.

1646. Rákóczy György az itteni Antalóczi nevű családot szabadossá tette, nevezetesen János, András és István tesvéreket, oly kötelezettséggel, hogy lovon szolgáljanak a várhoz s hogy szabadalmuk a fiág kihaltáig tartson.

Az 1649-ki urbéri összeírás szerint Lorántffy Zsuzsánna alatt itt 46 jobbágy és 54 fiu, 7 ló, 154 szarvasmarha, 256 sertés és 4 méhkas találtatott. A batyko volt Pap János, főbíró Lančovh András; az 5 hetes és 3 székely-drabant, 11 marhás és 14 gyalogszeres jobbágy közt voltak ily családok, u. m.: Antalóczi, Pap, Lengyel, Csapóczi, Ruszkóczi, Szolyvai, Rojtos, Juhász, Bodnár, Pribék, Móricz, Szabó, Balos, Mogyorósi, Tót, Ibran, Volodár, Gyula, Keresztes, Dombos és Vékei, kik azóta teljesen eltűntek.

1672. volt a lelkész Pap György, kiről az 1699-ki összeírás ezt megjegyzé: „Ez a batyko siket, vén pap, ob defectum suum mint az előtt, most is ad beneplacitum hagyatik félnyestre = 2 ft.“

Jelenleg is lelkészi állomás; anyakönyve 1774-től való; temploma kőből épült. Up. Munkács.

A lakosok kezén talátatott 1870-ben 12 ló, 324 szarvasmarha, 193 sertés és 7 méhkas.

Egy házsor Rákos keleti végén Kis Ruszkócz-nak neveztetetik s Rákos hatósága alá tartozik.

Sáros Oroszi.

Magyar helység a tiszaháti járásban 91 lakbázzal, 496 lélekkel és 3256 holdnyi termékeny határral, 1870-ben találtatott benne 96 ház és 648 lakos. Fekszik a Borsova folyó balpartján, nem mesze a Tiszától. A XV. századig Ugoesához tartozott. Kétség-

telenül a kis folyó kiöntése miatt nyerte Oroszi a mellék nevét. A XIV. században a hasonló (Oroszi) család birta, melynek sarjai maiglan élnek; ugyanakkor birtak itt a Borsovai és Kissmuzsaji Kántor nemes családok; nevezetesen 1423. Kántor Mihályfia Ferencz, ki itt ujonnan beiktattatott ősi birtokába.

1424. a Jakcsi család kapta zálogul Borsovai Fábían részeit, 1426. a Tivadarfalvi Oroszi és más nemes családok Oroszi és Nagymihályi Ungi Albert s fiai ellen vagyonuk elidegenítése miatt.

1430. Borsovai Erzsébet Szántói Mihályné és Katalin Szántói Andrásné átvették testvérük B. Andrástól leányi negyedilletményöket; ez okmányban Oroszi Ugocsához tartozónak mondatik.

1451. Báthori András beiktattatott Jakcsi András és László részeibe s ekkor Oroszi már mint beregmegyei helység emlittetik.

1454. Kisguti János perelt Oroszi Mátyással elzálogosított ősi birtoka iránt.*)

1460. beiktattatott Drágffi Miklósné és Kállai Jánosné (Jakcsai Offra és Margit) a néhai Jakcsi László ősi birtokába; 1461-ben pedig Szilágyi Erzsébet 1458-ban Oroszi Miklós vagyona hűtlenségi bélyegen elkoboztatván: Kállai Pálnak adományoztatott.

1466. Kisguti Miklós és fia Balázs, valamint néhai Kisguti Jakab gyermekei Miklós, János, Mátyás és Borbála részére vizsgálatot tettek Bégányi Mihály kir. ember és András leleleszi k. pap Ujhelyi Sebestyén, beregi alispán, Oroszi Fülöp és fiai György és Márton és testvére Tamás ellen azért, hogy ezek a panaszlók egyik jobbágyát megkötözték s fogva elhurczolták, egy másikat kegyetlenül bántalmaztak s egy harmadiktól négy ökrét erőszakosan elvették.

1479. Szirmai Fóris és Péterfalvi Beke, máskép Oroszi Mihály fia Istvánnak fia Kelemen beiktattatott a helység harmadrészébe; 1493-ban Drágffi Bertalan beiktattatott zálogczimen Jakcsi Ferencz itteni birtokába; 1495-ben Tarczai János és neje a Borsovai Mihály féle részbe csere utján, valamint Bilkei Péterné szül. Matucsina Dorottya is.

1496. Kántor Mihály zálogba adta birtokát Oroszi Tamás, István és Jánosnak, 1499-ben Körösi Sigmund beiktattatott a Kántor Mihály-féle részbe.

*) Lelesz. Prot. C. II. 23.

1506. Daróczy Márton zálogul átvette 47 és fél forinton Borsovai Péter és János itteni és borsovai részét. 1507. Oroszi István és László beiktattattak a Jakcsi János-féle részbe, mi 1612-ben megújított.

1513. idősb Lónyai Jánosné vizabocsátá Oroszi Gáspár és Istvánnak zálogbirtokát.

1523. Oroszi Ferencz vizsgálatot indított Oroszi István ellen, kik a borkimérése felett viszálykodván, ez utobbi erőszakosan egy hordó bort elkoboztatott.

1525. Oroszi Demeter tiltakozott Oroszi István és Gulácsi Mihály ellen Oroszi, Borsova, Kismuzsaj, Ugornya, Tákos, Gergelyi, Gulács és Tivadar helységekbeni részek elidegenítése miatt.

1526. pereltek Oroszi János és fia Péter — Oroszi Istvánnal, neje Katalinnal és fiai Márton és Péterrel azért, hogy ezek egy a kaponya-lökse nevű réten összegyűjtött szénát felégették. A vizsgálatot eszközlő Szántói Péter leleszi k. áldozár.

1547. Oroszi Péter és Gáspár tiltakoztak Jakcsi Mihály ellen oroszii és kismuzsaji részek elidegenítése miatt.

1552. beiktattatott Oroszi Demeter a Matuznai-Jakcsi Katalin és testvére papsi Eördög Erzsébettől csere és ráfizetés útján megszerzett rész birtokába, melyért, valamint a kismuzsajban szerzett hat telekért és szőlőért, Ugornyan 3 telket és pénzt adott.

1553. beiktattatott Oroszi Péter a Jakcsi Mihálytól zálogul rúmaradt 4 jobbágy és 1 prédialis telek birtokába.

1562. Miksa király meghagyta a leleszi konventnek, hogy Sárkány másképp Szalay Ambrust és Simont, és varasdi Czellenk Balázst, az Oroszi Mátétól, Korlatovics Pétertől, Somlyódi Ferencztől, Mondolay Jánostól és Reszegey Páltól hűtlenségi bélyegen elkobzott itteni és kis-muzsalyi, valamint Pócsa, Almásd, Körtréyes, Szelind és Recsege biharmegyei helységekben levő részeikbe iktassa be. — 1566-ban a tatárok a falut elpusztíták annyira, hogy 1567-ben csupán 9 népes telek találtatott.

1575-ben birtokolt Oroszi Demeter és Daróczy János.

1581-ben Oroszi Pál, Kristóf és Lázár. — Kristóf elzalogosított 1 jobbágytelket 24 frton Mokesai Balázsnak.

1588-ban birt itt Oroszi Tamás és Gáspár; 1600-ban pedig: Mokesai Balázs, Nyáradi Albert és Sajgai Pál is; 1610-ben Oroszi László; 1647-ben: Sulyok György, Ferencz és Sándor, Mező László, Uray György özvegye, Oroszi Tamás és Kercsi Ferencz.

1643-ban Oroszi Kata Komjáthi Tamás özvegye, Ráthi Judit Oroszi Gáspár özvegye és Ő. Anna Palágyi Gáspárné osztályra léptek.

1694-ben birtak itt még Szendi Zsigmond és Csemiczki András. Jelenben főbb birtokosok itt Budai Lőrincz, Morvai Pál 1878. országos képviselő és Mózer Vilmos örökösei.

A protestánsok 1595-ben már népes anyaegyházat képeztek; 1777-ben megengedte nekik a törvényhatóság, hogy a templomot kijavíthassák; ez időtől az anyakönyv is vezetetik. 1797 óta pedig külön telken lakó iskola-tanítója is van. Az eredeti XV. századbeli egyhajós r. k. templom, melyet a protestánsok elfoglaltak, különösen az 1779-ki évi kijavítás folytán tetemesen átalakított. Nagyobb harangját az egyház 1790-ben öntette, a kisebbet pedig 1814. alsó-draskóczi Morvai Pál és neje Csicseri Ormos Mária. Uj kőtornyát 1845-ben kezdé építtetni.

A helybeli r. k. lelkészség 1810-ben alakított, melyhez nem kis áldozattal és tevékenységgel járultak cserneki Dessewffy János és Markovics Ferencz. Az új templom 1839-ben emeltetett.

A szóhagyomány szerint a határában levő Kelemenhegyen egykor állítólag vörös barátok klastroma állott volna.

Sarkad.

Derék orosz helység a felvidéki járásban 90 házzal, 503 lélekkel és 4676 holdnyi erdős határral. Mint a munkácsi vár tartozéka a 14. században Koriathovics herceg birta, majd Erzsébet királyné birtokába került, kinek Rácz Miklós nevű munkácsi várnagya a beregi és b.-ujfalvi népekkel a Dolhai család birtokát elfoglaltatván és Sarkad, máskép Oroszfalu helységét elpusztítván, e tény miatt ellene vizsgálat intéztetett. 1398-ban királyi megerősítés folytán beiktattattak Tódor herceg és testvére Vaszil szintén podoliai herceg és ennek unokatestvérei (t. i. Szaniszló és János fiai) Péter, János, György és Bogdán e helység birtokába, melyet Tódor

és Vaszil hercegnek Szaniszló hű szolgálataiért örök időre adományoztak a nevezett rokonaiknak.*)

1401-ben Kirsanói Miklós, Mihály és János Koriathovicsnak a sarkadi erdőben levő sertésaklait felégetvén s Boris Iván nevű jobbágyát megölvén, Zsigmond király ez ügyben vizsgálatételre utasította a leleszi konventet, kijelölvén királyi emberekül: bródi Kadis Miklóst, Sarkadi Szaniszlót, Kisfalvi Makszem fia Jánost, Bilkei Bálint fia Györgyöt és Bégányi Cseh Istvánt. A bűntény kiderítettvén, a vádlottak a királyi rendelet értelmében a györgynapi nyolczadra a törvényszék elé idéztettek.

1410-ben királyi új adományt kértek s annak alapján ismét beiktattattak Sarkad és Dolha birtokába a fentebb nevezett podoliai hercegek utódai, jelesül Dolhai Szaniszló, János, György és Bogdán. Az Ilosvai István kir. ember és Vincze nevű leleszi áldozár által megejtett beiktatásnál ellenmondván Dolhai Sándor fia Péter.**) Valamint hogy 1411-ben Dolhai Szaniszló, János, György és Bogdán beiktattattak Guthi Pál királyi ember által Sarkad, Románpataka és Kuk-havasa birtokába Komlósi János ellenmondása mellett; 1417-ben pedig királyi új adomány folytán a fentebbi helyeken kívül még Dolha s az ottani vámjog és Zadnya birtokába. Az 1418-diki osztálylevél értelmében volt a Dolhai család birtokában Sarkadon 11 népes és 5 pusztatelek, udvarház, egy keresztény fatemplom toronnyal, czinteremmel és sirbolttal s ruthén fatemplomka szintén temetővel; egy ekényi szántó föld, tiz ekényi makkos erdő és 200 kaszásnyi rét.***)

1451-ben Sarkad kicseréltetett a Kusnicza s Kereczke nevű faluért, 1466-ban azonban Szilágyi Erzsébet által visszavéttetett s azontul folyvást a munkácsi várhoz tartozott.

1505-ben Perényi Imre nádor megrendelvén Komlósi Péter mester, János és Mihály kérelmére Sarkad határának bejárását, nádori emberekül kijelöltettek: Ilosvai Miklós, Homoki András és István, Óbégányi Kristóf, György és Boldizsár, Oroszi Tamás, János és Boldizsár, Borsovai Miklós, Hetei Demjén és Gecsei Bertalan. A határ keletről kezdődvén, tartott Sospatakának észak felé, a Fertő pocsolyát és Berehet érintvén.†)

Bákóczy György özvegye alatt 1649-ben találtatott 29 jobbágy,

*) Lelesz. Prot. VII. Introd. & Stat. H. No. 115.

**) U. o. Prot. Stat. D. No. 245.

***) U. o. Prot. B. B. II. 389. N. 24.

†) U. o. Prot. Met. I 487

48 fiu, 3 ló, 166 szarvasmarha, 165 sertés és 51 méhkas. A főbíró volt Serepko Illés; batyko Pap Mihály, a Dancs, Egresi, Festő, Vupatko, László és Bobis családbeliek voltak hetes s Sándor és Orbán székely-drabantok; a többi jobbágy is magyar nevű vala, u. m. Ferencz, Nyiresfalusi, Farkas, Lőrincz, Kozma, Ilonczai, Kovács, Kopasz, Oláh és Vizniczei. kiknek utódai maiglan élnek s jóllehet magok közt oroszul beszélnek, de a többi oroszoktól eltérőleg magyarosan öltözködnek, viselvén zsinóros posztó-dolmányt és pörge kalapot virággal vagy darutollal; míg a nők virágos szövötű szőrkelméből varrt bő szoknyát, pruszlit, vállinget és selyem kendőt hordanak.

A lakosok kezén találtatik 321 szarvasmarha, 138 sertés és 18 méhkas.

Egy 1599-dik évi adóösszeírásban Kis-Sarkad emlittetik, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágya lakott.

Sarkad g. k. hitközsége a nyiresfalvi lelkészséghez tartozik; de van 1871-ben épült s belülről egészen festett csinos temploma.

Alsó-Schönborn.

(Novoje Szelo.)

Német falu, mely Munkáctól délre egy órajársnyira fekszik s áll 51 házból, 379 lakosból és 2095 holdnyi sík határból. Hajdan, nevezetesen még az 1484-diki Hollós János-féle adománylevélben Kisfalunak, az 1495-diki Csáktornyai Ernuszt-félében pedig Kisujfalunak neveztetett; a XVI. századbeli adórovatos összeírásokban s az 1649-ki urbérben pedig Munkácsujfalunak mondott s innen az oroszok maiglan „Novoje Szelo-“nak hívják. — 1599-ben találtatott itt 11 jobbágyház; 1649-ben 25 jobbágy és 21 fiu; marhaállományból pedig 1 ló, 66 ökör, 15 tinó, 39 tehén, 119 sertés és 51 méhkas. Akkori lakosai, kik mint a munkácsj uradalom jobbágjai, szolgálmányul a várban különféle foglalkozást végezni s különösen a Rákóczy György fejedelem alatt a XVII. század kö-

zépén nagy gonddal ápolt vár-kertet művelni tartoztak, mindnyájan magyar nevet viseltek, u. m.: Lánfalusi, Molnár, Bakos, Pap, Kertész, Fog, Balázs, Turi, Csomonyi, Máté, Nagy, Lazi, Szernyei, Lőrincz, Fazekas, Tóth, Hajdu, Fóris, Miklós, Valkócz és Sós, kiknek családjai végleg eltűntek innen.

1648. július 28-án Munkácson kelt rendeletében meghagyta Rákóczy György, Debreczeni Tamás nevű uradalmi igazgatóknak, Lövei Gergely várnagynak és Maxai György udvarbirónak, hogy a Munkács-ujfalvi jobbágyokat is a várhoz szolgáló más falubeliekhez képest, ezentul kétfelé osztván, felét egy-egy héten fordítsa munkába. E magyar szövegű rendeletet a fejedelem titkára pálóczi Horváth János is aláírta. 1567-ben a munkácsi vár ostromlása alkalmával elpusztított. 1665-ben említetik főbiróul Kósa Márton, esküdtül Balázs Máté.

1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a főbiró Kertész János, s találtatott 28 jobbágy és 39 fiu; s adott a község a várbeli konyhára 40 tyukot, 10 ludat, 80 tojást s konyhapénzül 3 frtot. E fejedelemné az Orosz-féle elpusztult telket temetőhelynek fordíttatta, mely a régi faluhelyen ma is meglátszik. — 1699-ben nem találtatott már csupán $5\frac{3}{4}$ népes telek, a 10 időközben elpusztult; lakóinak legnagyobb része a háborus időkben részint elveszett, részint elbujdosott. Ekkor temploma volt már, de lelkésze nem, a fohnosi pap járván ide, miből kitűnik, hogy az akkori népe reformált hitű vala. —

Az 1682. évi urbérben feljegyeztetett: hogy a falu határa a munkácsi területből szakasztatván ki, azért a helység Munkács-ujfalunak is mondatik; akkori 20 jobbágy lakosa még kizárólag magyar volt, u. m. Pap, Lánfalusi, Kósa, Bakos, Lőrincz, Orosz, Kertész, Balázs, Máté, Nagy, Szernyi, Valkóczy, Kozma, Kaszonyi, Fog, Molnár, Csók, Lazi és Barta. Ezek közt volt 3 cserép, 1 tálcsináló, 1 ács sat.

II. Rákóczy Ferencz alatt 1704. találtatott még 15 jobbágy és 16 fiu: ez összeírás szerint a határbeli földek fákkal és bozót-tal annyira benőttek, hogy nem használtathattak. Azt is említi az összeírás, hogy a helység annakelőtte, a munkács-beregszászi országut (via regia) mellett (tehát a mostani gőre kocsma és Schönborn közötti erdős téren) feküdt; de a harcok folyamában a lakosok, az átvonuló csapatoktól szorongattatván és zaklattatván, a régi falut elhagyták s beljebb az erdőben rakták össze házaikat, itt alakítván új falut. Az előbbi falu elhagyatott határán most is

meglátszanak a fákkal benőtt régi szántóföldek nyomai s az egykori temetőben ásás közben csontok s egyéb emlékek találtak. 1726-ban itt csupán 6 jobbágy, 2 zsellér és 18 fiu lakott.

1728-ban a gróf Schönborn-család kapván adományul Ujfalu is, az elpusztult telkekre idegen családokat telepített. 1732-ben érkezett ide az első öt franki-német; 1749-ben már 12, 1764-ben 15 és 1772-ben 16 jövevénygazda számláltatott, kik a földesurnak terményeikből tizedet s házankint öt frtnyi bért tartoztak adni. Az ujonnan megnépesített és rendezett falu új tulajdonosától (Alsó) Schönborn nevet nyert. A szorgalmas német s r. k. község birtokában találtak 1870-ben 57 ló és 347 szarvasmarha; van saját kötemploma s iskolája s Munkácsnak fiókegyháza. A temetőhöz 1793-ban Grieszmann nevű ottani káplán irtatott egy új darabot.

Felső Schönborn.

(Koropecz.)

Munkácstól keletre egy óra járásnyira kellemes dombok alján fekvő német helység. A XIV. században Oláh Kerepecz majd később egyszerűen Kerepeczke, végre a XVI. századbeli adórovatokban Krajna Kerepeczke néven említett; mely eredeti elnevezését a határán átfolyó csermelytől vette. Mint királyi birtok, a krajnai kiváltságolt helységekhez tartozott s lakói az 1378 és 1466-diki királyi levelekben oláhoknak mondatnak. Az 1484. Mátyás király adománylevelében Kis Kerepecznek és a munkácsi vár tartozékának mondatik, úgy az 1495. Csáktornyai Ernuszt-féle okmányban is.

1599-ben találtak itt 20 jobbágyház. . .

Az 1649-ki urbéri összeírás szerint volt Kerepeczken 28 jobbágy és 21 fiu 21 telken, 130 darab szarvasmarha és 20 ménkas. A kenézség a Vad nevű család két tagjánál rendre járt s akkor a

többi hat családbeliek a közönséges jobbágyszolgálatokat tették. Az akkori jobbágyok többnyire magyar nevet viseltek, u. m.: Czigány, Vad, Lueskai, Lengyel, Turi, Farkas, Dubinkai, Turai, Repedei, Fogarasi, Vajda, Pap, Borju, Urda, Kenéz, Kovács, Varga, Kis és Zazulai. Ezek közt volt 1 hópénzes, 4 hetes és 1 székely drabant. A Paphegyen való szőlőjüket 1645-ben kezdték művelni.

1672. volt a kenéz Vad Simon, a batyko pedig Pap Mihály második feleségü; akkor találtatott itt összesen 28 jobbágy, 31 fiu, 22 házhely; 1682-ben pedig 35 jobbágyszemély, 44 fiu, a főkenéz volt Lengyel Péter s a batyko Pap Mihály. 1704-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt 26 jobbágy és 25 fiu; az akkor dühöngött harczias időkben azonban csakhamar elpusztult e helység is, annyira, hogy 1728-ban, az uj adományos gróf Schönborn Ferencz majd egészen néptelennek találta, miért is az akkori 7 jobbágy személy által lakott 3 $\frac{1}{2}$ házhelyen felül volt 12 pusztatelekre idegen megszállókat igyekezett szerezni, kik 1730-ban meg is érkeztek. 1764-ben volt itt már 15 német család megtelepedve; 1766-ban pedig 23, majd 1772-ben 24; s azóta a szorgalmas német telepítvényesek annyira megszorodtak, hogy az 1870-ki összeíráskor 24 házban 311 lélek találtatott, kiknek kezén 55 ló, 246 szarvasmarha, 39 sertés és 21 méhkas volt. Jelenleg van benne 44 ház és 279 lakos.

A 255. r. k. lélekből álló hitközség, 1741 óta Munkács fiókja volt, 1746-tól fogva a munkácsi káplán minden harmadik héten mondott az itteni fatemplomkában misét; míg végre 1788-ban szerveztetett saját lelkészége s a régi fatemplom helyére 1807-ben csinos kőtemplom építettett, melybe az orgonát később Majerhold Antal szatmári kanonok állittatta. A paplak és templom a vallási alap költségén emeltettek, de a lelkészt a gróf Schönborn család javadalmazván, ezért itt a kegyuraságot is gyakorolja. 1796-ban működött itt segédlelkészül Friedrich Ignác, ennek halála után Láposi Marczell. A helységet több ízben érte tűzvész, de legérzékenyebben 1880. április hó 29-én délelőtt 10 órakor, a midőn a templom s a falu dél-keleti része teljesen elégett.

Selesztó.

Orosz falu a munkácsi járásban a vashámorokon túl 71 házzal és 447 lakossal. Nevét kétségtelenül az egykori mocsártól, Széles-tó-ról kölcsönzé. Egykor nem a mostani helyén, hanem nyugatra az olvasztó feletti dombon feküdt, hol az egykori templomnak és temetőnek nyoma maiglan látszik. Jelenleg a falu lent a völgyben áll, régi g. k. fatemploma érdekes alkotásu, bejáratánál a csarnokban két régi, fára festett kép és egy szokatlan idomu ketős ferde keresztű fészület látható, melyek, mint állítják, még az előbbi helységből erednek. A lelkészség is régi, anyakönyvei 1777 óta vezetettek; a lakosok 16 r. k. és 22 zsidó kivételével mind ruthének s van közöttük 6 ló, 141 szarvasmarha, 15 kecske, 79 sertés és 16 méhkas, s azonkívül a közeli uradalmi vasgyárnál is foglalkoznak.

A falu felett emelkedik az Óvár, oroszul Horodistye nevű tölgyerdő, melynek ormán 6—7 öl széles és 1—2 öl magas földtöltéssel és sánczokkal körített igen régi erősség szemlélhető, mely földvár a Háthegyen levő Bogoszlár és Horotyán nevű hasonló idomu erődítésekkel összefüggésben állott. A kapu nyilásszerű bejáratainál ásátást tevén, durva őskori cserepekre akadtam. Csákugyan Selesztó körül bronz-műveket is találtak, karpereczekre s az átelleni Zsarnyó hegyen a Csonkás alatt, hol szintén régi körvár nyomai vannak, 1848-ban kétélű rövid bronz-kardot s az uj malom feletti Vinohorod melletti dombon bronz-csákányt leltek.

E völgyben már a XVII. században voltak vashámorok és vasolvasztók, valamint két üveghuta, melyek még 1699-ben elpusztultak. A nagyobb huta, a vorotniczai határban feküdt. Rákóczy Ferencz alatt sinvason kívül csákányokat és kapát is gyártottak, 1738. és 1743. években azonban a dögvész elsepré a munkásokat, a mikor azután a Szepességről és Csehországból Janoviczról szállítottak új munkások. Az újabb időben innen kikerült apró vasöntvények.

inomságuk miatt nagy kelendőség- és hirnek örvendenek. (L. Vaspar.)

A XVIII. században itt fűrészmalomok is működtek, uszván szállíttatván a fa.

Sid.

Pusztja a daróczyi határon. Hajdan falu volt. — 1307. évben nagyváradi káptalan előtt Daróczyi János Várdai Aladár fia Prédárd és Lászlónak 40 márkáért elzálogosította Sid és Kerva helységeket, melyek akkor elpusztulva voltak*) 1341-ben Kisvárdai János s Daróczyi János osztokodtak e helység felett, közbejárván Pető beregmegyei alispán birótársaival.**)

1347. Morocsuk beregi főispán és 4 birótársa előtt az Ardóczy tartott közgyűlésen Várdai János tiltakozását nyilvánítá Gelényesi János és Miklós jobbágyai által Sid iránt;***) 1349-ben pedig Kárásznál tartott bereg és szabolcsmegyei nemesek szentgyörgyi nyolczadi közgyűlésén Várdai János — Bulesui Miklós és János ellen a pert megújítván, ezektől a gyűlésen kérdezteté, hogy mi jogon birják ők a Gelényes és Daróczy közt fekvő Sid helységet? Mire azok ügyvéde Mártonnak a beigazolásra halasztás engedtetett s erre határidőül előbb szentmihály — utóbb szentmártonap utáni nyolczad kitűzetett.†) Ugyanakkor Miklós nádor megagyta a leleszi konventnek, hogy Sid — birtokot Várdai részére foglalja el.

1353. Miklós nádor rendeletére az egri káptalan küldötte és lakai Mihály királyi ember Sid birtokot az ott összejöött szomszédos érdekeltek, különösen Csarnovodai János és István, Petledi

*) Zichy Codex II. 603.

***) U. o. I. 115. 612.

***) U. o. II. 252.

†) U. o. 366.

Tamás, Daróczi László és ennek két jobbágya által ölben hordatott fiacskája Lőrincz és István jelenlétében bejárván, abba Várdai Jánost beiktatták Dessewffi János és Domokos tiltakozása daczára és a két kis fiu nevében is a két jobbágy óvást nyilvánítván. A Dessewffiek által birt Gelényes helység határát Sidtól a Micz (Mych) folyó választotta el.*) Ugyanakkor Várdai János Gelényesi Dezső fiai ellen Marocsuk beregi főispán és a királyné főlovászmestere előtt az ardoi gyűlésen emelt panasz folytán Csarnavodai Miklós mester megvizsgálta a helyszínén azt, hogy Dezső fiai az ő földje termését csak úgyan jogtalanul ellszedték,**) mi ellen Várdai ünnepélyesen tiltakozott a nevezett gyűlés színe előtt.***) — 1354-ben királyi rendelet folytán a beregi alispán és bírótársai is megvizsgálták a foglalást a helyszínén s Dezső fiait a jogtalan használattól eltiltották†), mely eltiltást az egri káptalan is teljesíté akkor Petri István királyi ember társaságában.††)

1356. a Dédában tartott megyei gyűlésen Várdai László fia János mester panasa tárgyalatott s megállapított, hogy Sid nevű birtokának egyrészt csakugyan Dezső fiai János és Domokos elfoglaltatták gelényesi jobbágyaik által, azonban 12 nemes és számos nem nemes tanu által beigazoltatott, hogy a Dezsőffiek a területet azért vették művelés alá, mivel Várdai János azt elhagyta.†††)

1358. Várdai Miklós és Daróczi János cserére léptek.§)

1370. Daróczi László fiai István és Lőrincz beiktattattak itt. — 1379.-ben a leleszi konvent előtt Daróczi István és testvérei Lőrincz, Tamás, János és Bertalan, és Guthi János fiai Mihály és Péter osztályos atyafiak tiltakoztak Darócz birtok egy negyedrésznél és Sid birtoknak Várdai Domokos által való birtokba vételét iránt.§§)

1380. Visegrádról (tertio die festi beati Thomae apost.) meghagyván I. Lajos király nevében Szepesi Jakab országbíró a leleszi konventnek, hogy Daróczi László fiait István és Lőrinczet Sid birtokába iktassa be, királyi emberekül kijelöltettek: Bégányi László, Borsvai Egyed fiai László, János és Miklós, mely alkalommal azon-

*) Zichy Codex II. 521.

**) U. o. 532.

***) U. o. 533.

†) U. o. 561.

††) U. o. 563.

†††) U. o. III. 36.

§) U. o. 126.

§§) U. o. IV. 106.

ban Várdai János fia Domokos mester Pál nevű tiszte által ellenmondván, ennek folytán ő a királyi szék elé idéztetett.*)

1435-ben Kisvárdai Miklós és Pelbárt kezén volt; ekkor találtatott itt 1 ekényi (150 hold) szántó és 3 ekényi dombos erdő.

1469-ben a Kisvárdai családbeliek és a Daróczi nemések vizsgálatot indítván Csarnavodai György, Egyed és János ellen, ez okmányban említettik, hogy vádlottak a daróczi határból a Sid pusztáig terjedő földet elfoglalták.

1611-ben Melith Péter és neje Szokoly Erzsébet iktattattak be Sid birtokába.

1672-ben e pusztát, mely az okmányban „Pusztafalu-föld”-nek is mondatik, a gelénesiek oly feltétel alatt vették át a Márok nevű helység fő és nemes birtokosaitól, különösen Homonnai Drugethnéől, hogy a termény-kilenczedet a Márokban lakó grófi tiszteknek idejekorán beszállítják, megengedvén azt is, hogy a szántóföldek közt levő haraszt, körtvély és más vadfát kivághassák, a derék erdőhöz azonban, mely tilalmasban tartassék, ne nyuljanak.

Serbócz.

(Serbuvczi.)

Ruthén falu a Verchovinán a zsenovai völgyön a vereczkei járásban, 34 házzal, 220 lakossal és 1550 holdnyi hegyes és erdős határral. Hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. 1612. Nyári István Kelemanovics nevű hat tagból álló jobbágycsaládnak adott kenézséget a végből, hogy az erdőségben fekvő „Serbovicz” helységet megnépesítse, oda tíz évi adómentesség ígérete mellett idegen jobbágyokat szállítván; egyszersmind megengedte, hogy egy őrlő- és kalló-malmot építhessen a Demjanovics nevű vizen s a „Huszna” havason kilenczed-adás mellett legeltethessen a község.

*) U. o. 229.

1649-ben volt a „Huszla“ havas oldalán 19 ház, mely a munkácsi várhoz szolgáltatta a termény-tizedet és a kemenczezabot. Az 1691-ki urbéri összeírás szerint, találatott itt az Artim és Kanyuk nevű kenézesaládokon kívül 14 jobbágytelek, melyekből azonban tíz elpusztult, úgy a templom is. Papi teleknek ez évben rendeltetett egy pusztahely, melyen köépületben ma is lakik a g. k. lelkész; régi fatemploma azonban közelebb megégyvén, most a nélkül van a község. U. p. Alsó-Vereczke.

Skuratócz.

Orosz falu a munkácsi járásban Ungmegye szélén, 28 házzal, 145 lakossal és 502 holdnyi hegyes-völgyes határral. A patkanóczyi közbirtokossághoz tartozván, annak sorsában részesült. 1849-ig báró Perényi Zsigmond birta, kiről gróf Buttler Sándorra szállt később vétel útján, a kincstár által elkoboztatván.

Som.

Szép, vidám fekvésű magyar falu a kaszonyi járásban, 131 lakházzal, 938 lélekkel és 4279 holdnyi tértartalommal, termékeny s jól mivelt határában nagy tölgyerdők s jó zamatu bort termő szőlők diszlenek.

A 13. században e helység királyi birtok volt; ez kitetszik az

1272. évben V. István által a Lónyaiak elődének, Rusdi Mihálynak kiadott adományleveléből, melyben Som Lónyával határos királyi helységek mondatik; sőt 1318-ban Róbert Károly idejében Som Munkács királyi vár tartozéka vala, ugyanis akkor a király nevében Ilsvai Leuzták nádor ispán meghagyta a leleszi konventnek, hogy Som és Zápszol királyi helységek határait járják be s arról jelentést tegyenek.*)

1417-ben Kaffai Pán Endre és Helele munkácsi várnagyok Szécsi Gál fiai Jakab és György ellen pert indítottak azért, mert ezek a Somban talált 41 hordó borukat erőszakosan lefoglalták; ennek folytán Zsigmond király rendeletére a leleszi konvent vizsgálatot tévén, az elvett 40 hordó bor 2000 uj forintra becsültetett. Királyi emberekül kijelöltettek ez alkalomra Pósházi Mihály fia János, Kerepeczi György, Óbégányi Bálint és Harabori János; egyszersmind vádlottak a nádori szék elé idéztettek.**)

1453-ban Bégányi István kir. ember és a leleszi konvent Mihály nevű papja Gálszécsi Simon panasza folytán Kerecsenyi Pelbárt ellen vizsgálatot tettek az iránt, hogy ez a panaszló egyik jobbágját somi erdejében elérvén, ott bántalmazta.

1462-ben pedig Szécsi Simon és Miklós pereltek Upör László, János és Pállal, kik gelényesi jobbágyaikkal a panaszló egyik somi jobbágját megverték s kifosztották.

1488-ban Tarczai János és Márton, Tótselymesi Apród Miklós fiai beiktattak zálogszímen Szécsi János itteni és más részeibe.

1509-ben eltiltatták Matucsinaí Ferencz és György Gecsei Barnabás által Tarczai Jánost attól, hogy somi és zápszoni birtokait Lónyai Albertnek és Szürthei Lászlónak elsdja; ugyszintén eltiltották Jakcsi András és László is Tarczait jószágai elidegenítésétől, Lónyai Menyhértet, Albertet és Jánost pedig azok megvételeétől;***) 1513-ban azonban csakugyan beiktattak L. Albert és neje Naszta, valamint gyermekeik: Farkas, Kristóf, Péter és Mária Som helység felé részébe a vámjoggal és kuriával együtt Tarczay János özvegye bevallása folytán.

1512-ben Csapi Gergely, Ferencz és Péter tiltakoznak a somi, agtelki, zápszoni, esetfalvi s egyéb birtokok megvétele ellen.

1513-ban Zápszoli István kir. ember és Jászai János leleszi áldozár vizsgálatot tartottak Tarczai János özvegye Sára részére,

*) Jankovics gyűjteményéből.

***) Leleszi lev.

****) Lelesz, Prot. parv. 185. lap.

Kaszonyi Matuznai Ferencz és Jakosi András és László ellen azért, hogy ezek a panaszló zápszonyi jobbágyaitól a somi erdőből száz sertiést elhajtottak.

1516-ban Szerdahelyi László és Szürtei László telket eserének, és zemplénmegyei Szeg helységben.

1524-ben Lónyai Gergely perelt L. Albert özvegyével s fiai Farkas és Péterrel, kik kuriájába erőszakosan betörték és cselédeit sulyosan bántalmazták.

1552-ben birtak itt: Szürtei Pál, Csapi Ferencz és Lónyai Péter; 1560-ban pedig, midőn a tatárok a falut megsarczolták s a népet elhajtották, de a helységet el nem pusztíták, birt Lónyai Péter 9, Szürtei 5 $\frac{1}{2}$, Csapi Kristóf és János 6 és Csapi Ferencz 1 $\frac{1}{2}$ jobbágytelket.*) 1575-ben tiltakozott Lónyai Péter Csapi Gergely ellen foglalás miatt. 1582. L. Péter beiktattott fia Albert itteni részeibe. 1588-ban említettnek még birtokosokul Szürtei Miklós, Paládi János és Rádi János; 1600-ban pedig: Rákóczy Zsigmond, Melith Péter. Székely Miklós, Daróczi Ferencz és István és Máté özvegye, Tatai István özvegye, Lónyai Albert és Eufrozina és Komlósi Albert.

1600-ban Ztrithei Borbála azelőtt Póσαι, most Székely Miklós neje, Bácsmegyei Ferencz, Máriássy Ádám és Komjáthi Tamás szintén birtak itt, valamint Zápszony és Tisza-Szálkán.

1604-ben Daróczi Ferencz somi, kaszonyi és zápszonyi részeit Bégányi Ferencnek 550 frton elzálogosítja.

1611-ben II. Rudolf királytól nyert adomány folytán beiktattott Telegdi Borbála, előbb eszenyi Csapi Kristóf, utóbb Rákóczy Zsigmond özvegye és leánya Csapi Zsuzsánna férjzett lónyai Kende Istvánné.

1615-ben birt itt Komlósi György és Tamás.

1633-ban beiktattott királyi új adomány folytán Lónyai Zsigmond.

1654-ben Gersei Petheő János tiltakozott Lónyai Gábor ellen somi és mároki részek elidegenítése miatt.

A 19. században birtak itt a Lónyai családon kívül a Bernáth, Bay, Rác, Bárczy, és más családok; nevezetesen 1820-ban Lónyay Gábor, Bernáth Zsigmond, Bay Károly és Rác Samu. Mostani birtokosai ezek: Lónyay Albert, Pilisi Lajos, Marmorstein, Bari, Bartha, Baksa, Deme, Balogh, Gerzsényi, Koldos, Kődöböcz, Károlyi, Nagy, Kun, Sütő s más családbeliek.

*) B. k. I. Liber IV. Tom. VII.

Itt több ízben tartattak a 17. században megyei gyűlések is.

A reformált anyagyülekezet régi, már 1605-ben Patrohai János volt a papja. Iskolatanítója 1794 óta van, az első volt Vitéz Mihály. Anyakönyve 1773-ban kezdődik. Régi, 15. századbeli, hajdan r. k. temploma helyett 1830-ban kezdett a község új tágas templomot építtetni, mely 1833-ban, tornya pedig 1837-ben készült el, az illető tereket a buzgó Lónyai család adományozván. A templom építéséhez sokat ajándékozott Lónyai Péter özvegye bernátfalusi Bernáth Anna, ki 1848. január 7-én temettetett el itt: azonkívül Lónyai József özvegye és Gábor, Bernáth Zsigmond és Bay Károly, kiket jötevdőkül emleget az egyház.

1872. január 5-én új postahivatal léptetett itt életbe. — Lónyai Albertnek itt csinos kastélya és kerte van.

A Kaponyameg nevű puszta e helység határához tartozik; s e puszta valamint ily erdő nevét valószínűen a Kaponyai családtól nyerte, mely e tájon a XV. században birtokolt; így 1513-ban beiktattatott Homokon Koponyai István.

Másfél század előtt a Csáky családnak Somban fából csinosan épített emeletes kastélya volt, mely később lebontatván, egy ujnak adott helyet.

Surány.

Magyar helység a tiszaháti járásban a naményi országutná-104 lăkházzal, 686 lakossal és 2360 holdnyi tértartalommal. Hajdan két nagy és kis jelzővel megkülönböztetett falut képezett, mely ősi fészke volt a Surányi családnak, mely valószínűen a Gutkeled s illetőleg Várdai családtól eredt, mely itt a 13. században birtokolt, mint az az 1280. és 1299-ki határjárásí okmányokból kitűnik. Ugyanis 1280. évben László király alatt a váradi káptalan jelenté, hogy István fia Vopolth királyi ember és Péter áldozár, törvényes bizonyági tagok jelenlétében a Gutkeled nemzetségből eredett Alal

dár comes (Mihály fia) részére Surány helységre nézve a határjárást eszközölni akarták, azonban Gábor fia Tamás mester comes ellenvetése folytán azzal felhagyott; azt is jelenték a kiküldöttek, hogy látták, mikép Tamás tisztei és emberei Aladár hat darab földét, melyek egy cser- és körtefánál az ó teleknél, a patak- és utnál feküdtek, erőszakosan elpusztíták, miért azután Tamás a király elé idéztetett.

Ugyanakkor választott férfiak által eldöntetett, hogy Keled fiai Péter mester és István tartozzanak Aladárnak az erőszakoskodásnál elvett két pejszinü lovát („equum pej-coloris“) és két márkát megadni pünkösdkor, ha pedig akkorra meg nem adnák, úgy szent Jakab nyolczadára $3\frac{1}{2}$ márkát részint denárookban, részint becsértékben fizetni tartozzanak, ennek elmulasztása esetén pedig az összeget kétszeresen; további kárpótlásul, ha Aladár a leleszi konvent előtt megesküszik, köteleztettek 5 márkát Mihály-nyolczadra letenni, nemfizetés esetére az előbbi fizetés semmisnek fogván tekintetni. Egyszermind Péter és István Szentmihálynap után első nap huszad s másnap tized magokkal, nemeseikkel a kiszabott börtönbüntetést kiállani kötelesek.

1284 körül jelenté az egrí káptalan, hogy a Gutkeled családból eredő Aladár comest Surány birtokába be nem iktathatá Csamacsa fia Péter királyi ember, mert Surányi Gábor fia Tamás népeivel ellenállott, miért is megengedetett Tamásnak, hogy tizenötöd napig a helység rongálásától tartózkodván, ott maradjon, akkor a király előtt jelenjen meg.*)

1329-ben a nagyváradai káptalan bizonyítványt állítván ki arról, hogy Pelbárt és János, Bacskai Miklós ellen bizonyították, miszerint a veresmarti határhoz tartozott Gyalmastó nevű halászhely őket illeti, ez okmányban a megjelent de ki nem hallgatott nemes tanuk közt említettnek Beregről: Kerecsényi Péter, ivánosi Kántor István, Csarnavodai János, Papi Gábor, Barlabási Miklós fia Csépán, Surányi Mihály, Bulcsui Mihály fia Beke, Daróczy István fia János és Komoróczy Lorándi Tamás.***) Majd az határozatott, hogy a felek eskü vagy párviadal útján döntsék el a vizzályt, végre 1330-ban Pál országbiró közös birtoknak nyilvánítá a 25 márkára becsült halastót.

1345. és 1346-ban említettik birtokosul Surányi János (Tamás fia) és fia Tamás, ki Kisvárdai Jánossal a Márok és Surány közti

*) Zichy Cod. I. 57. lap.

***) U. o. 45., 57., 59., 326., 329., 343., 345. lap.

határ iránt perlekedett.*) 1342-ben azok, minthogy a király Fehérvárra utazott, Dezső alországbiro előtt meg nem jelenvén. makacsság miatt megbírságotlattak. Az 1345. évben Surányi Janos és Tamás Miklós nádor elébe való megidéztetésre kiküldött jelöltek közt előfordul Guti András fia Mihály. Anarcsi János fia Péter és Bakai Mihály királyi emberek.**)

1344-ben Miklós nádor Surányi Jánost és Tamást a szokásos makacssági bírságban elmarasztalta azért, mert a kitűzött határnapra meg nem jelentek, holott ellenese Várdai János mester Szóke (Zeuke) Péter által képviselve rájuk várokozott.***)

1348-ban Panki Thuz Pető (Panki Péter beregi főispán fia), ki a surányi határban délről fekvő birtokrészt elsőbben Kissurányi Jakab, (Sámson fiának), később pedig Guthi Simon és Pálnak (Sopron fiának) és Zuard Tamás és Istvánnak s örököseinek csere útján birtokukba bocsátotta, a guti értékesebb és termékenyebb birtokáért; később a felek a csere érvénytelenítése iránt perlekedtek Miklós nádor előtti s a kárászi gyűlésen; majd a tárgyalásra a bihar- és krasznamegyei közgyűlésre a vizkereszt és györgynapi nyolczadra a váradi káptalan által megidézettek; majd Miklós nádor elé hivattak e gyűlésre, hogy az igazság annál inkább kiderithessék, Tamás előbb erdélyi vajda, később kő- s krassómegyei főispán, Miklós tótországi bán, Pál előbb machói bán, utóbb tárnokmester, Turcsi Gelet fia János mester soproni és Lőrincz főispánok s más főnemesek is meghivattak. Később a megjelenésre Márton-nyolczada s a háromizbeni kikiáltás általi megidéztetés elrendeltetett, fogantositása a váradi káptalannak meghagyatván. Ennek kiküldötte tisztelendő Jakab és Gecei Benedek fia Mihály kir. ember mindszent nap előtti pénteken Munkács helység (villa) piacán heti vásár alkalmával, majd Luprecht (Bereg)száson szintén heti vásárra, végre Kisvárdán Imre-napi vásárkor Thuz Pető mestert a megjelenésre nyilvános kikiáltás által felhívták, mely alkalommal a nádori szék a kötött cserét csakugyan érvénytelenítvén, a guti birtokot Simonnak visszaitélte.†) 1350-ben Panki Máté folytatta a pert Surányi Jakabbal.††)

1356-ban Surányi birtokos Papi Gábor fia Sebestyén Várdai János által azzal vádoltatott, hogy itteni Barta nevű jobbágya há-

*) Zichy Cod. II. 14. 194.

***) U. o. 150.

***) U. o. 112.

†) U. o. 342.

††) U. o. 424.

zában János mároki lelkészt megverte; 1360-ban pedig Bubek István országbíró igazolta, hogy Várdai János a bíróság előtt a györgynapi nyolczadban megjelent és ott 22 napon át hiában várta Surányi Sebestyént, ki a leleszi konvent által történt idéztetése daczára sem jelent meg, miért is elmarasztaltatott a keresetben, ha ugyan elmaradását kellően nem mentené. *)

1363-ban surányi lelkészül Péter emlittetik. **)

1374-ben Surányi Tamás királyi ember volt. ***)

1379-ben Szepesi Jakab országbíró előtt a Kata nemzetségből származott vasvári Fekech Miklós, az ugyanazon nemzetségből származott Csarnavodai, Lázári és Surányi családbeliectől az ősi javakból osztályt kívánt, azonban ezen keresetével az országbíró által elutasított. E szerint vasvári Fekech Miklós fia volt Tamásnak, Csarnavodai György fia Tamás deáknak, István és Miklós fiai Istvánnak, Jakab fia Jánosnak, János fia Fülöpnek, kiknek atyjok volt János; Surányi Sebestyén fia volt Gábornak, és Lázári Miklós Tamás fia, kik testvérgyermekek valának, Fekech Miklós dédattyja lévén Ráfael, emezeké pedig Gábor, kiknek közös atyjok volt Ráfael. †)

1380-ban Beregvármegye alispánja János deák és birótársai jelentik: hogy Lajos király parancsára Bégányi Csúz Jakab kir. ember társaságában megtevén a vizsgálatot, megállapította, hogy Surányi Sebestyén csupán egy a mároki határhoz tartozó erdőrésztet foglalt el, melyet ő és Várdai Domokos magokénak lenni vitatják. ††)

1384-ben Erzsébet királyné a Barabási Csépán fiai: György és Barnabás részére Kissurány helységről 1382-ben kiadott adománylevelét átírja és megerősíti. †††)

1386-ban Erzsébet királyné Budáról meghagyta Beregvármegye alispánjának s birótársainak, hogy Kissurányi Lőrincz fiát Miklóst a Barlabási György és Barnabás által elfoglalt birtokba helyezék vissza. §)

1394-ben a leleszi konvent előtt Kissurányi János fia László saját és rokonai: Kissurányi János fia Mihály, Mihály fia János, János fia Jakab és Pál fia Miklós nevében a Barabási Barna fiai

*) Zichy Cod. III. 176.

***) U. o. 219.

***) U. o. 560.

†) U. o. IV. 87.

††) U. o. 141.

†††) U. o. 275.

§) U. o. 318.

János, László és Ferencz által Kis-Surány helységben elkövetett hatalmaskodás miatt tiltakozott, állítván, hogy a Nagysurányi Sebestyén fiai György és Zsigmond által tett telepítvényeit erőszakosan elfoglalták s őket azok használatában háborgatják.*)

E szerint Nagy- és Kis-Surányt a 14. században a Nagysurányi, Kissurányi, Medgyes és Barabási Csépan családok bírták; ugyanis 1383-ban, midőn Barabási Csépan fia György mester és testvére Barnabás beiktattatott Kis-Surányban, Kissurányi Medgyes Péter és Surányi László fia János ellenmondottak. A beiktatást eszközlé Gecsei Mihály fia János királyi ember és Tamás leleszi pap.

1422-ben a Kisvárdai Domokos fiai és Surányi Zsigmond közti viszálykodás folytán Márok és Surány közt az 1299-ki okmány alapján a határ megigazított.

1459-ben Mikai Beregi Miklós perelt Guti János és Surányi Jánossal egy részbirtok elfoglalása miatt. E Surányi Jánosnak atyja volt Gergely, ennek János, ennek Zsigmond, ennek Sebestyén és ennek Csarnavodai Gábor; a szintén perlekedő Surányi Miklós atyja pedig Sebestyén, ennek János és ennek Zsigmond.**)

1460-ban Kissurányi Mihály fiának Péternek fia Antal beiktattatott Kissurány negyedének harmadrészébe, melyet t. i. néhai atyja Péter, Kisvárdai Mihály, Miklós és Pelbártnak eladott és neki most Kisvárdai István (Pelbárt fia), kalocsai érsek ajándékuul visszabocsátott. A beiktatást eszközlé Nagysurányi János kir. ember és Incze leleszi pap.

1461-ben beiktattattak Surány egész birtokába S. Zsigmond fiának Antálnak fiai György és Pál és S. Zsigmond fia János. — Zsigmondot a csarodai nemesek megölvén, ezért ők János Pálnak 1472-ben ítéletileg balazséri birtokukat és 400 arany forintot átadni köteleztettek.

1467-ben pereltek Daróczi Brigyes és János Surányi János és neje Annával, fiok György- és Gergelylyel és mikai Beregi Miklóssal Kis-Surány felének elfoglalása miatt; 1469-ben pedig vizsgálatot intéztek Kisvárdai Simon, Miklós és András, Daróczi János és Beregi Miklós, ennek neje Ilona és fiai László, Gergely és Benedek ellen, Kis-Surány (praedium) elfoglalása miatt.

1478-ban Surányi Pál megintette S. Jánost Kis-Surány felének visszabocsátása s a letett pénzösszeg felvétele iránt.

1488-ban zálogjogon beiktattatott S. György a Barabási Já-

*) Zichy Cod. IV. 533.

***) Leleszi k. lev. 2. es. 7. sz.

nos fiai Gál és Fülöp Kissurányi részeibe; 1492-ben pedig Daróc, Csaroda és Homok birtokába.

1503-ban perelt Beregi Gergely Daróczi Bertalannal s másokkal foglalás miatt, s ugyanakkor beiktattatott Kissurányi János, Antal birtokába Gecesei István kir. ember és Paposi Miklós leleszi pap által. 1509-ben birt itt Surányi Pál özvegye Erzsébet, ki 1515-ben eladta Nagysurányi Pálnak Kissurányi János özvegy Kissurányi egész birtokát 40 arany forintért. — 1519-ben említetik Surányi Margit. — 1520-ban beiktattatott S. György Fejérese birtokába és 1546-ban S. János és Miklós Asztój birtokába. 1549-ben beiktattattak Bulesui Farkas kir. ember és Vetési Tamás leleszi pap által S. János fiának Györgynek fia János és S. János fia Sebestyénnek fia Miklós a kissurányi pusztá birtokába, adván S. Györgynek érte Surányban egy és Fejéresén két jobbágytelket s ráfizetést. — 1530-ban birtak itt: Lónyai Kristóf, Csapi Péter és Szürtei László özvegye.

1552-ben birtak itt Surányi János és Miklós és Borbála.

1557-ben beiktattatott Püspöki Ferencz Surányi Miklós özszes részeibe, melyeket hűtlenségi bélyegen elvesztett. A beiktatásnál, melyet Borsovai Lőrincz kir. ember végzett, ellenmondottak S. János és fia László, ugy Eufrozina, Borbála és Zsófia.

1566-ban a tatárok a falut feldúlták s a lakosságot elhurcolták. — 1567-ben birt itt S. László 3 és Büdi Mihály és Farkas 1½ jobbágytelket.

1570-ben említetik itteni birtokosul Tibai Balázsné született Horkai Zsófia.

1578-ban beiktattatott Salgai Bálint a Csarnavodai, máskép Surányi Katalintól (előbb Jakesi István, utóbb Matuznai György özvegyétől) megszerzett itteni 3 telek birtokába.

1583-ban említetik Surányi, máskép Csarnavodai Gábor; 1600-ban még Kubinyi István is.

1609-ben beiktattattak néhai Surányi Gábornak Csávrági, máskép Prépostvári Bálint leánya Borbálától született leányai Eufrozina, Zsuzsánna és Borbála, és Gábor testvére Klára és Zsuzsánna atyjok birtokába; valamint 1612-ben Prépostvári Sára Alaghi Ferencz özvegye.*) 1625-ben Osztopáni Perneszi Gábor és Csarnavodai Surányi Borbála tiltakoznak Telegdi Gáspár ellen vagyoneledigenítés miatt.

*) Megyei lev. 83. cs. 102. sz.

A Bay család származási táblája.

Barnabástól kezdve azon korig, hol István fiai Ferencz, Mihály és István három ágra szakadtak. A Surányi ág a Ferenczé, a Mihály-ág Bökényben Ugocsában kihalt, az István-ág a madai és boldvai Bayaké.

1. Barnabás — 2. János	3. Borbála. 4. Kata. 5. Ferencz. 6. György.	8. P. A. M. Ferencz — 9. Mihály.	11. Mihály.	12. Anna. 13. Klára. 14. Mihály	15. Judit 16. György 17. István 18. Zsigmond	19. Anna, Szénás Péterné. 20. Kata, Horvát Györgyné 21. Erzsébet, Buda Ferenczné. 22. Ferencz Perneszei Borbála 1690. 23. László. 24. György. 25. Mihály. 1. Csernel Erzsébet 2. Heranna Mária 1669—1685.
	6. Mihály. 1531. Décsi Ilona 3.	12. Anna. 13. Klára. 14. Mihály	12. Anna. 13. Klára. 14. Mihály	12. Anna. 13. Klára. 14. Mihály	15. Judit 16. György 17. István 18. Zsigmond	19. Anna, Szénás Péterné. 20. Kata, Horvát Györgyné 21. Erzsébet, Buda Ferenczné. 22. Ferencz Perneszei Borbála 1690. 23. László. 24. György. 25. Mihály. 1. Csernel Erzsébet 2. Heranna Mária 1669—1685.

(Surányi) Ferencz-ág a 22-ik számú Ferencztől.

27. Zsigmond 28. Erzsébet 29. Kata Péchy Pálné 30. Ferencz Kende Kata 8.	38. László 39. Ferencz 40. György 41. Erzsébet Szabay Gáspárné 9.	50. Ferencz 51. György Elek Mária Pogány Franciska 52. Julianna Pogány Lászlóné 10	61. Erzsébet Dóczi Mihályné 62. Károly Csernel Erzsébet 63. Ferencz Olgyai Anna 64. Adám Pogány Krisztina 65. József Szemere Pósa Zsuzsánna 66. Teréz Kajdi Lajosé 67. Mária Gulácsi Pálóé 68. Zsófia Ajtai Józsefné 69. György Gecsey Mária 11	79. Ignác Urai Zsófia 80. Gábor Ormos Katalin 81. Zsuzsánna, Urai Bilitnó 82. Czezil Karvetzi Józsefné 83. Ferencz Nádosi Katalin 84. Anna Urai Bilitnó 85. Teréz Eötvös Tamásné 86. Sándor, Ujhelyi Emma 87. János Ujhelyi Antonia	102. Erzsébet Darvas Bertáné 103. Ilona 104. László 105. József, Bereséi Etelka 106. Károly 107. Káta Horthi Pálus 108. Mária 109. Borbála 110. Emma 111. István 112. Györgyike 113. Berta 114. Gejza 115. Gabriella 116. György 117. András 118. László 119. Borbála 120. Erzsébet 121. Erzsébet, Buda Ferenczné. 122. Ferencz Perneszei Borbála 1690. 123. László. 124. György. 125. Mihály. 1. Csernel Erzsébet 2. Heranna Mária 1669—1685.
---	---	---	---	--	---

A 25-dik számú Mihálytól 1868-ig. Ez ág kihalt Bökényben.

Mihály-ág.

31. András Urai Éva 32. János 33. István Ujhelyi Julia 34. Mária Szirmai Györgyné 35. Anna Horvát Mihályné 36. Adám Elek Borbála Szirmai Erzsébet 37. Eva Gyulai Jánosné 8.	53. András 54. Mihály 55. Borbála Csuha Péterné
--	--

A 26. számú Istvántól eredő István-ág.

44. István Poli Nagy Eufrozina 45. László Jármí Julia 46. Erzsébet Korda Mihályné 47. Éva Bégányi Gáborné 48. Borbála Csányi Istvánné 49. Klára Bölnyi Lászlóné 9	55. László, Mokrsi Rozália — 56. Ferencz, Fay Ilona 57. Sándor 58. István 1. Borbály Anna 2. Boris Kata 3. Vincez Mária 59. Anna Hunyadi Jánosné 60. Erzsébet Hosvai Lászlóné 10	70. Ignác Szatmárikirály leány 71. Franciska Gyurki Pálóé 72. Julia Pázmándiné Bárczy Pálné 73. Julia Szilasi Lászlóné 74. Anna Kenessei Zsigmondné 75. József 76. Borbála Szemere Péterné 77. Kata Bernáth Zsigáné 78. Ferencz 1. Szilágyi Amália 2. Bernáth Mária 11	91. Miklós 117. András 118. László 13. 92. István 93. Mihály 94. Teréz 95. Gábor 96. Sándor 97. Erzsébet 98. Amalia 99. Ferencz 100. Adám 101. Lajos 12
--	---	---	---

1648-ban említettnek birtokosokul: Telegdi István, Perneszi Gábor, Lónyai Menyhért özvegye, Ujfalusi Zsigmond, Perényi Zsigmond és Gábor, Barkóczy Gábor és Dessewffi Ádám.

1651-ben beiktattatott fiúsítás folytán Bornemissza Katalin előbb Kállay Ferencz, utóbb Perényi György özvegye s általa utódai, valamint Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna.

1729-ben Ludányi Bay István, Mihály és Éva beiktattatnak a surányi, madai, kisdobosi, kisvarsányi és vádi részekbe, valamint 1807. Bay István ismét új adomány alapján.

1822-ben birt Bay Károly és József. Jelenlegi főbb birtokosok itt: Bay Ferencz, József és Erzsébet, Bay Györgyné, báró Uray Gyula, Lónyai Gábor és Eötvös Jenő, kiknek izléses kastélyaik vannak; továbbá: Szarka János, Oláh Mihály, Trill János, Gerics Mihály, Antalik János sat.

1595-ben a reformált község már anyaegyház volt, 1645-ben azonban Asztély fiókja. 1740 óta iskolatanítója van. Temploma a XV. században e tájon akkor divatozott falusi izlés szerint épült egyhajójú, azóta sok változáson átment egyszerű imola. Bay Ferenc 1719-ben egy tövises kertet ajándékozott a paplakhoz, hol akkor Vitéz István volt a prédikátor. Említésre méltó, hogy a Bay család 1822-ben Surány határát Tarpa felől bejárattván s a végből a lelezi levéltárban levő 1422-ki határjárási okmányt alapul használván, ebből kitűnt, miszerint a tanuk közt, kik az eljáró bizottságot a határvonalon egyes mesgyék és jelekhez most vezették, egy Ábrán József nevű mező-esősz is volt, kinek hasonnevű öse négyszáz év előtt szintén alkalmaztatott ily tanul. Ennek minden előde szakadatlanul részint pásztorkodással, részint mezőrizettel foglalkozott s így szó hagyomány alapján, ő nem csak az egyes határdombokat, hanem még az idő folytán kiveszett egyes jelzett fák helyeit is biztosan meg tudta mutatni.

Sík határán gyakran találtak őskori bronzművek; így 1879-május hónapban szántás közben báró Urai Gyula tagján egy bögében negyvennél több különféle bronz karperecz és egy lándzsa találtak. A Miez pataknál pedig egykor némi erősség feküdt, mely maiglan Várszeg-nek nevezetik.

A Bay család Surányban a legelterjedtebb lévén, erre nézve megjegyzem, hogy e család a XVII. században házasság ut-

ján telepedett meg Surányban, nevezetesen Bay Ferencz elvévő nőül Perneszi Borbálát, ki utódja volt azon Perneszi Gábornak, ki Surányi Gábor neje után itt örökösödött a Surányi János-féle részekben. A nemes Bay családnak különben ösfészke nógrádmegyei Ludány helység volt s 1453-ban Bay Barnabás szállt volna első Beregmegyébe, hol Bay Ignác (ról 1540*) és Ferenczről 1569-ben már említés is történik. A rokon Patay család levéltárában levő adatok szerint, a Bay család egyenes örököse lenne Surányi Gábornak. Különben a Bay család Nógrádból nem csak Bereg, hanem Szabolcs és Ugoesamegyékbe is költözött; névszerint Bay Mihály 1540. neje Kozma Borbála után örökölte a szabolcsmegyei madai birtokot; ellenben István 1699. febr. 5. nőül vevén beregmegyei Dédán lakó Ujhelyi Juliát, innen vele ugoesai Bökénybe költözött. A beregmegyei Bay család a XVI. s következő századokban sok jeles férfit adott a hazának; ilyen a többiek közt: Bay Ferenc 1569. munkácsi várfőnök; Bay Mihály 1685. alispán, Bay Ferenc 1722-ben szintén az sat. Bay Ferencz anyja jogán a Surányi Kláráról maradt vagyon egy részét, melyet Ujfaluusi Zsigmond neje Kellemesy Piroská után örökölt, 1714-ben megvette.

E birtokot Kellemesy Piroska átadta Bónis Ferencnek, 1663. jul. 5. a surányi kuriájával és surányi, asztélyi, fejércsei és balazséri jobbágyaival együtt 3600 frtban zálogba; azonban Bónis hűtlenségi bélyeggel sujtatván, a birtok tőle elkoboztatott s hű szolgálatok jutalmazásául 1689-ben Marin Péternek 2485 frtban átíratott, ki maga is Perneszi jogon igényt tartott e birtokrészhez, melyre Marin felülfizetésileg ezer köböl gabonát és 500 frtot adott az 1689. decz. 7-én kelt szepesi kamarai bizonyítvány szerint, mely birtok azután a Bay örökösökre, névszerint Ferencz, majd György utódaira szállt. Azt különben idővel Bay Károly, József és György részint öröklés, részint vétel útján még szaporíták, annyira, hogy az egykori surányi és csarnavodai birtok jelenleg következő birtokosok kezein van: 1. báró Uray Gyula kezén; anyjáról Bay Zsuzsánnáról, részint a Marin Csukovics-féle Farkas Zsigmondra szállt vételből; 2. Bay Ferenczén; 3. Bay György és neje Lónyai Luiza; 4. Bay Gábor utódjai Erzsébet és Ilona és 5. Bay József kezein.

Említésre méltó Bay Mihály, ki Thököly Imrével kivonult az

*) A megyei levéltárban 1549. évi iratok 1. cs. 3—4. számok alatt ez áll: „Bay Ignatio de Surány Ferdinandus rex insignia nobilitaria confert.“ — A Bay névre nézve megjegyzem, hogy „bay“ tatár nyelven urat, fejedelmet jelent, honnan sokan a b a n szót is származtatják. (Századok, 1872. évfolyam 472. lap.)

országból s vele együtt Ázsiában lakott; javait azonban testvére András felkérte s új adományképen megkapta. Thököly végrendeletében egy nemes udvart hagyományozott Bay Mihálynak M.-Szigeten, melyet tőle II. Rákóczy Ferencz váltott be, 4000 frtig vállalván szavatosságot s ez okmányban feldicséri Bay Mihály mindazon érdemeit, melyeket anyja Zrinyi Ilona és Thököly Imrának tett hű szolgálatai által szerzett.

A jeles Bay család leszármazását egyébiránt a 704. és 705. oldal közt levő táblázat hiven feltünteti.

Szajkófalva.

(Oszúj.)

Orosz falu Bilke közelében 256 lakházzal, 1343 lélekkel és 2644 holdnyi határral. Lejtőin elmállott trachytközetten vasércz-bányák műveltetnek. Először egy 1587-ki adománylevélben emlittetik „Szajkó“, mint a bilkei uradalom tartozéka s akkor birtokosai valának a Bilkei, Ilosvai, Lipesei és Gorzó családok; majd a Büdi család; majd Vécsei Orsolya emlittetik. 1584-ben Bilkei Máté 12 forintért átadta itteni összes-részeit leányainak Anna és Juditnak. 1600-ban birtak itt: Bilkei, Gorzó, Lukács, Illés és Tamás, Ilosvai és Lipeseiek.

1648-ban birtokoltak itt: Lipesei Sándor, Komlósi Benedek, Bégányi János, Bilkei István, Budai Dániel, Kisfalusi György, Kigyósi István és Gorzó Márton.

1803-ban beiktattatott báró Sahlhausen Mór.

Az urbéri viszony megszűntekor valának földesturai: a Lipesei, Gorzó, Ruzsák, Morvai, Ajtai s más nemes családok.

G. k. temploma kőből épült. Van saját lelkészisége. Anyakönyvei 1818-tól vezetettek.

Szaszóka.

Orosz falu a vereczkei járásban Hársfalvától keletre magas hegyek alatt 39 házzal és 257 lélekkel, míg 1870-ben 63 házat és 413 lakost számlált; a helységet környezi 3597 holdnyi hegyes határ, mely a munkácsi uradalomhoz tartozik. Nevét vette a Szaszuka nevű víztől, melynél keletkezett s mely a XVII. században pisztrángjai és kővihalai miatt tilalmasban tartatott. Határa Kalina és a Zsdimir patak volt. Magócsi Ferencz 1611. jul. 8-án kelt levelében Suponyai Péternek adott kenézséget a végből, hogy itt a Kalina nevű viz közt Száz nevű falut építsen; ezt 1613-ban gróf Eszterházi M. is megerősíté. A megszállás szerencsésen sikerült, mert az 1649-ki összeírás szerint Lorántffi Zsuzsánna alatt találtott már itt 53 jobbágycsalád, 57 fiu, 6 ló, 148 szarvasmarha, 120 juh, 35 sertés és 11 méhkas. 1682-ben volt 72 jobbágy; a batyko Szankovics Hritz és Popadenics Pap Vaszil, a főkenéz Holovics Szimko; 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt valának a kenézek a Holovics és Popadenics családbeliek, a batyko Pap Vaszil s az éneklész (orosz deák) Popadenics Mikula; a lakosság azonban a viharos időkben annyira meggyérült, hogy csupán 6½ telek volt népes; a puszta helyekből sokat a Latorcza is elhordván. Temploma fából volt, a pap részére pedig akkor rendeltetett a Fetykovics Péter-féle elpusztult ¾ jobbágytelek s az éneklész részére a Sztankovics Hritz-féle. Ekkor már nem találtott csak 65 szarvasmarha és 10 sertés itt, mi az elszegényedést mutatja. Most ismét 2 ló, 238 szarvasmarha, 153 juh, 60 kecske, 170 sertés és 35 méhkast bir a község.

A hitközségnek van fatemploma s tartozik a hársfalvai anyagyházhoz.

1830-ban a Maros nevű hegy alatt a Vicsa patakban egy a zápor által oda sodort bronz-karvédőt leltek.

Tisza-Szálka.

Magyar helység a kaszonyi járásban s a Tisza jobb partján 146 lakházzal, 894 lakossal és 2029 holdnyi tértartalommal. Hajdan Szalókának is mondatott s nevét valószínűen az egykori magyar megszállásról vette.

1348-ban Miklós nádor a leleszi konvent által Baachi Pált és társait Kerecsenyi Barabás és Kércsi János ellen megidéztetni rendelvén, abban érdekelt felekül említettnek Szálkára nézve: Kércsi Demeter, Szalóki Miklós, Pál és András, Orros Demeter és János, Sidon Miklós, mint Baachi jobbágyai, ugyszintén Fazekas László és Szálkai Demeter.*)

1369-ben Erzsébet, Lajos király anyja birtokában volt e helység, kire Kerecsenyi Barnabás és Konák Istvántól ment át. Egy 1381-ki okmányban, mint Vid szomszédságában fekvő hely említetik, bevallván prodaniczi bán Mika fiának Istvánnak fia Ákos mester és Peliskei Ákos fia Mikch Lajos király előtt, hogy Vidtelek nevű puszta helységet Semjéni László fiának Mihálynak és ennek anyjáról való testvére Ubolnak száz forintért örökre eladta. Különbzen ezt megelőzőleg a 13. században Szálkát a Várdai család birta; így 1247-ben Várdai János eltiltá a Balkányi testvéreket attól, hogy e birtokot Dezső fiának eladják.**)

1403-ban a Szalóki István és Lászlótól elkobzott birtok Guthi Boldizsár és Pálnak adományoztatott.

1412-ben Upor László és István birták Szálkát, kik határait is kiigazították butykai Kerek Domokos és Péter foglalásai alkalmából, és ez utóbbiak, valamint Pán Ferencz leányai Anna és Margit 1414-ben pereltek Uporékkal azért, hogy ezek, valamint Upor Balázs vid, máskép bái révi jobbágyaikkal a szálkai és vidtelki tartozékait erőszakosan vétették használatba.

1417-ben vizsgálatot és pert indítottak a Butykaiak Atyai Bol-

*) Zichy Codex II. 297.

***) U. o. 264.

dizsár és Gáspár ellen, kik földseit, kaszálóit, makkos erdőit elfoglalták s a Csarnavoda vizen a szálkai határon levő malmokat elrontották; 1478-ban Butykai Kereg (v. Kezeg) György fia Mihály vizsgálatot tétetett Halábori Pál kir. ember által néhai malomvizi Kenderesi János fiai: László, János, András, Péter és Mihály ellen a miatt, hogy ezek egyik nagyvarsányi jobbágyát a magok telkére áthelyezték s a szálkai erdejének negyedrészt aranyosi jobbágyaik által kivágatták s egyik szálkai jobbágytól elvették.

1488-ban beiktattott Kállai János (Konák) egy itteni részbe Butykai és mások ellenmondása mellett. Ez okmány szerint a helység akkor Konák-Szálkának is nevezetett s később, a közeleben folyó víztől, Tisza melléknevet nyert.

1515-ben beiktattattak itt Szürtei László és Zsigmond zálogjogon.

1516-ban Butykai K. Ferencz szálkai és vidi részeit Szürtei Zsigmondnak 25 frton elzálogosította, Kenderesi János pedig a nála zálogban volt Sebesi-féle részt Sebesi Tamásnak visszabocsátotta.

1521-ben Szürtei László itteni vagyont Agatta leányának s esetleg Pálnak, ezek s Erzsébet leánya magtalan kimulása esetében pedig a leleszi konventnek hagyományozta.

1524-ben Rákóczy György törvénykezett Szürtei István és Miklóssal azért, mert ezeknek elveszett néhány sertése, midőn azokat a szálkai erdejébe való hajtás közben Szürte (Zthrithe) mellett az utról erőszakkal beterelték.

1525-ben perelt Butykai Mihály leánya Erzsébet férjezett Dersi Kántor Lászlóné, Kenderesi János és Lászlóval, kik őt jogaiban s személyében megsértették; ugyanakkor Szürtei Zsigmond itteni és vidi részeit Butykai K. Ferencz és Bertalannak visszabocsátotta, átvevén Dersi Kántor László az illető bevallási okmányokat.

Azon évben pereltek Rákóczy György és neje Agatta (Szürtei L. leánya) Dobai Antal és Kerecsényi Barnabás özvegye Magdával hatalmaskodás miatt.

1549-ben Artándi Büdi Anna és Nagy Bálintné birtokot cserélnek.

1550-ben Ugrai István munkácsi kir. várnagy neje Butykai Bertalan leánya Kata beiktattott kir. uj adomány folytán a szálkai és vidi összes részekbe s a vidi rév birtokába Óbégányi Sebestyén kir. ember és Pakosi Ferencz leleszi áldozár által.

1552-ben birtak itt: Somosi László, Szürtei György, Büdi Mihály és Nagy István özvegye.

1561-ben Büdi Mihály és Klára és Csapi Ferencz tiltakoznak Szürtei János ellen az itteni és ásványi birtokrészek elidegenítése miatt; ugyanakkor átadta Csapi Ferencz Pankotai Borbálának és Ugrai Jánosnak az itteni, vidi és butkai birtokát; és beiktattattak Nagymihályi György, Mihály és Pál.

1562-ben beiktattott Daróczy Ferencz kir. ember és Zalókeméri Péter leleszi k. pap által Büdi M. zálogozimen a Szürtei rész birtokába; 1563-ban megvette a Nagymihályi-féle részeket Pankotai Mihály.

1566-ban a tatárok a helység legnagyobb részét elpusztíták, felégették s a népet elhűrezolták; a rá következett évben történt adóösszeírás alkalmával találtatott Ugrai János, Büdi Mihály és Farkas, Tibai Balázs, Lónyai János és Budaházi István kezén $5\frac{1}{2}$ telek.

1560-ban tiltakozott Büdi Klára és Csapi Ferencz Rákóczy György ellen az általa Szálka, Som és Szabszol helységeiben levő részek elidegenítése miatt. 1588-ban említettnek még birtokosokul: Polyák Albert, Melith István és Rádi János.

1598-ban Ugrai Orsolya eladta Ugrai Judit és Daróczy Lászlónak itteni, vidi és butkai részeit 280 frtéért.

1600-ban előfordultak birtokosokul a fentebbieken kívül: Melith Péter, Czobor Mihály, Bornemisza László, Kubinyi István, Kisfalusi György és Varasdi János.

1609-ben Daróczy Ugrai Judit és Rigómezei Gábor egyezsége léptek Ugrai Katával Vid és Szálka iránt.

1628. Daróczy Erzsébet Homoki Pálné és Kisfalusi Péter tiltakoznak jándi Nagy Ferencz ellen egy itteni telek elidegenítése miatt, ki Guthi Zsigmond özvegye Rádi Zsófiának egy telket száz talléron elzálogosított.

1629. beiktattott cserneki Desewffi Ferencz a Sebesi Pál-féle részbe többek ellenmondása mellett.

1632. Nagy Kata tiltakozott Varasdi Anna ellen egy itteni kuria és ház elidegenítése miatt.

1642. Homoki Pál másképp Oroszláni vagy Oroszlányosi és neje Daróczy Erzsébet egyezséget kötöttek a leleszi konvent előtt siklődi Kovács Jánossal úgyis mint nejeének Jéki János és Rigómezei Annától született Zsófiától nemzett gyermekei gyámjával az itteni és vidi birtokrészek iránt.

1648. említettnek birtokosokul: Guthi János és Boldizsár, Homoki Pál, Mosdosi Imre, Nyári Zsigmond, Beeski, Péchy, Fuló és Dessewffy-családbeliek.

1652. beiktattatott Lónyai Zsigmond végrendelet alapján a Guthi Miklós-féle részekbe; 1656-ban pedig Verebélyi Ferencz és Barakonyi Ferencz az Ugrai István magtalan kimultával fölkért vidi és szátkai részek, egy nemesi udvarház és a rév birtokába; királyi emberül működött Gulácsi István s a leleszi konvent részéről Csapó Mihály.

1660. birtokoltak itt Daróczy László, Magda, Anna, Nábrádi Borbála Tordai Istvánné és Mónai Kata Miskolcsi Istvánné; 1667-ben pedig: Nagy István (N. István és Varasdi Anna fia.) Taboldi Mihályné Homoki Dorottya, Barakonyi Ferencz és Szabó Mihály és Dávid.

Jelenlegi főbb birtokosai Horthy Gyula és László és Guthi Ferenc után Baksay Gyula; Szitányi család, gróf Gyulay Sámuel, Dercsényi Istvánné, Jármay Elek, Buzinkay Péter, Udvarhelyi István, Farkas Elek, Guthy Imre, Czeglédy Bálint stb. A baki szeg nevű erdő a gróf Károlyiaké.

A Tisza hajdan szerfelett rongálta a helységet, miért is őszit ritkán vetettek s ezzel a nyirről látták el szükségleteiket. Hajdani gazdag tölgyerdeje végkép elpusztult.

A reformált község már 1595. virágzó anyagyülekezetet képezett, melynek 1645. Vid volt fiókja. Temploma hajdan róm. katolikus és XV. századbeli csucsives mű volt, melynek a hajónál kisebb szentélyét 1844. egészítették ki. Anyakönyve 1764. kezdődik Csermeszki Ferencz papságában. Egyik templomi czinkannáján ez áll: „Alexander Apagyi dedit ad laudem Dei 1645.“ — Egy aranyozott kis ezüst tálczára ez van vésvé: „Joannes Pap. Máté Ev. Cap. 26. V. 26. Vegyétek, egyétek, ez az én testem. 1647.“ Egy diszes gyolcskendő Jármay Anna 1669-ki ajándéka. Egy aranyozott ezüst áldozópoháron ez olvasható: „Máté 6. 28. Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, mely új testamentomnak vére. Csináltatta Guthi Zsigmond 1671. „Egy fejér abroszon ez áll:“ T. Guthi Erzsébet, t. Lónyai Gábor özvegye maga kezével varrta 1705. Első iskolatanítója 1812. Révész Pál volt.

Szentmiklós.

(Csinagyiewo.)

Ruthen helység a munkácsi járásban a Latorcza jobb partján 129 házzal és 862 lélekkel, míg 1870-ben 36 házat és 1000 lakost számlált; fekszik Munkáestől keletre a galieziai országutnál. — A XII-dik században mint pusztát Beth birta, majd a XIII-dik században Bór Benedek Bankbán veje Simon, a Gertrud királynén elkövetett merénylet folytán 1214. azonban elvesztvén azt, a királynéra szállt. Majd Mikov fia Mihály birta, ki azonban magtalanul elhunván, a koronára visszaszállt birtokot 1263. évben V. István Szolyva és Vereczkével együtt Várdai Aladár mester; a királyné tárnokmesterének azon joggal adományozta, hogy magtalan elhunyta esetén arról szabadon rendelkezessék.*) Az 1264. évi megerősítő okmányban megjegyzé azon adományozó király, hogy a jószág azért adományoztatik Aladárnak, mert ő hozta első hirül a királynak László herczeg születését;**)

szolgálatából különben az is kiemeltetik, hogy Aladár országos ügyekben Görög országban három évet töltött.

1270. V. István a hűtlenségi bűnbe esett Simontól elfoglalt Szentmiklóst, Szolyvát, Lónyát, Bátyut, Boltrágyot és Szalonkát Mihály comesnek Endre fiának s örökösének adományozta,***) mely okmányt 1476. Mátyás király kiadatta Lónyai Antal fia albertnek a Pócsai Naményi Antal elleni perben; később pedig Rudolf király 1580-ban Telegdi Mihálynak a Nyáradí Ferencz elleni perében. E Rusdi Mihály a Lónyaiak női ágon való őse volt s az 1272. évi birtok okmányban az itteni birtok határául említettik keletről a Bolzano nevű mező, északról az Obova patak és egy pusztatér és délről a Latorcza (Luthurta) folyó, melynél a Hoszuhegy (Hát?) alatt a király birtoka végződik, akkép, hogy a Se-

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. IV. III. 17 l.

**) Monum. Hung. Hist. 13. köt. 69. 97. l.

***) Bud. kam. lev. Fasc. 872. N. 2.

bespatak nevü esermelynél bal felől fekvő havasok Mihályt, a jobb oldaliak pedig a királyt illetik.*)

1411-ben Perényi Péter kapta Szentmiklóst s tartozmányait Zsigmond királytól, kinek ősei már előbb 1389. birták, mint-hogy ekkor Perényi Miklós, János és Imre a szomszéd Podhering birtokába is királyi uj adomány ezimén beiktattatott.

1433. birták Szentmiklóst Perényi Imre fiai János és István és szolyvai Perényi Péter fia János, kik a Gorzó és Bilkei-családdal pereltek a Borsova és Latorcza közt fekvő havasok iránt és némely jobbágyok elfoglalása miatt.***) A nevezett rokonok közt megállapított kölesünös örökösödési jogot megerősíté Zsigmond király 1431.

1456. beiktattatott Szentmiklós mezőváros — Oppidum — és Szolyva, Kölesin, Podhering, Ökörmező (Volócz) Duszina és Vereczke birtokába k. uj adomány folytán Perényi János és rokonsága Ulászló király rendeletére a leleszi konvent által.***) Ugyanazon évben P. János szentmiklósi vajdának ezimeztetik azon iratban, melyben Pálóczi László országbíró megbizta őt, hogy a beregi klastrom kirablóit fogassa el és azon módon akasztassa fel.†)

1463. Mátyás király parancsára Ilosvai László s testvérei részére Ilosva s a szomszéd helységek határai megjárattván, ez eljáráshoz (Perényi) „Joannes Vajvoda de Szentmiklós“ is meghivatott érdekelt szomszédos birtokosul.††)

1467-ben Mátyás király megrendelte Temeskewzi János és Varyasi János munkácsi várnagyoknak, hogy az általok jogtalanul elfoglalt Szentmiklósához tartozó erdőt Perényi Istvánnak adják vissza.†††) 1471-ben pedig Mátyás király a P. Miklóstól hűtlenség miatt elkobzott részeket János fiai István és Péternek adományozta, §) ki 1481-ben megkegyelmezett a fej- és vagyonvesztésre ítélt Perényi Istvánnak. §§)

1467. Perényi Imre itteni tiszte Madarász János ellenmondott, midőn Csáktornyai Ernuszt a munkácsi vár birtokába beiktattatott.

Utána Perényi Péter, Imre nádornak a fia birta Szentmiklóst, kinek jószágigazgatója Priberi Melith Péter, tiszte pedig Korláth-

*) Fejér td. m. V. I. 241.

**) Lelesz, Prot. AA. III. pag. 310. N. 9.

***) Bud. kam. lev. Fasc. 818 N. 10.

†) Lelesz, Prot. C. II.

††) U. o.

†††) Bud. k. l. Fasc. 423. N. 6.

§) U. o. 12. sz.

§§) U. o. 13. sz.

helmezi Bessenyei Gergely volt, majd pedig Perényi Gábor, ki ilyenül 1552. is említettik.

1542. a fogságba került Perényi Péterről a koronára szállt az uradalom s mint ilyen a munkácsival egyesítettvén, közösen kezeltetett s attól ismét csak 1572-ik évben különítettet el. Ugyanis Miksa király Bécsben április 22. gróf Frangepan (Zluni) Ferencznek horvát, dalmát és szlávországi bánnak azon tekintetből, hogy kora fiatalságától a törökök ellen vitézül harczolt s ez alkalommal vagyonától megfosztatván, hajléktalanul maradt, Szentmiklós nevű mezővárost ahhoz tartozó birtokkal együtt 10000 frtban adományozta, oly feltétellel, hogy azt addig, míg mással felszerélhetné, ő és utódai birhassák. A beiktatáshoz kijelöltettek királyi emberekül: Daróczi Szeráf és István, Matuznai János, István és Gedő, Lónyai Péter és Csapi György. A Matuznai kir. ember és Virasittch Mihály leleszi k. áldozár által eszközölt beiktatásnál megjelentek nemes Ormányi István, Kerepeczi Lukács, Demeter, János és István; csömöri Zay Mátyás, Nylas János Munkácsról, Kovács Miklós munkácsi bíró és mások. A beiktatásnál ellenmondottak: Andok András munkácsi királyi jobbágy ő felsége nevében a Feketeerdő és Kölcsin nevű földterületre nézve, Horkai Pál és Lónyai István rokonai Péter, György, János, Gergely, Ferencz és Albert nevében is.*)

Frangepán azonban nem sokáig birhatta a szentmiklósi jószágot, mert meghalt s akkor az ismét a koronára szállt.

1563. Miksa király és Perényi Gábor közt oly egyezség jött létre, hogy ez zemplénmegyei birtokát, magtalan kimulása esetére, Homonnai Ferencztől s Perényi Erzsébettől eredő utódainak, Szentmiklóst pedig az abauj- és borsodmegyei jószágokkal együtt a kir. ügyésznek hagyományozza, egyszersmind annak 40 ezer forintnyi adósságát elengedi.***) Később Telegdi Mihályra szállt zálogozimen Szentmiklós, kinek azt Miksa király 1574-ben 22 ezer frtban átengedé.***) Ez azon évben óvást tett Magócsi Gáspár, mint a szomszéd Munkács birtokosa ellen azért, mert Bisztra, Iglincz és Hrabonicza helységekben telepítvényeket tétetett, holott e helységek Szentmiklóshoz tartoztak; később is pereltek együtt a határok átágása s a szentmiklósi jobbágyoktól illetéktelenül követelt telek- és legelődíjzedés miatt; végre Telegdi az országbíró előtt emelt

*) Lelesz, Prot. Stat. F. I. és B. k. 1. 642. cs. 2. sz.

***) B. k. 1. Fasc. 818. N. 18.

****) U. o. Fasc. 623. N. 7.

panaszt, kérvén Magócsi ellen vizsgálatot. Erre gr. Báthori Miklós nádor, Tághon 1578. meghagyta a leleszi konventnek, hogy ez ügyben járjon el, kir. emberekül kijelölvén: Priberi Melith Istvánt, Nyáradi Miklóst, bátvai Dobronyi Ferenczet, Vékey Gergelyt és Jánost, Csicseri Pétert és Istvánt, Bégányi Istvánt és Pált és Dobronyi Kürtösi Györgyöt. A vizsgálat tárgyául különösen azon kérdés szolgált: mennyiben fizettek a szentmiklósi községek bért vagy dijt a munkácsi várhoz? A kihallgatott tanuk tagadólag feleltek, kivált Bessenyei Gergely 60 éves, ki vallá, hogy midőn Perényi Péter Szentmiklóson lakott, ő tisztje lévén, tudja, hogy a Latorcza mindkét partján elterülő erdőktől és mezőktől sem legelő-, sem telekdijt vagy bért nem fizettek a jobbágyok a munkácsi várhoz. így vallott Fejérvári Lőrincz deák is, ki beszéde közben érinté, hogy Perényi Péter alatt Melith Péter volt a jószág főigazgatója; ily értelemben vallottak többen száz tanunál. Így Csicseri István előadá, hogy ő Perényi Péter és Gábor alatt, midőn Perényi Péter Bécsben fogva tartatott, a szentmiklósi jószágot kezelte a szintén Bécsben tartózkodott testvére András szentmiklósi főtiszt helyett s az akkori munkácsi tisztfőnökkel idősb Büdi Mihálylyal viszonyban lévén, hozzá eljárt, de birtokháborításról mit sem észlelt. Fejérvári Lőrincz deák mondá: hogy midőn Perényi Gábornál Melith Ferencz volt a kezelő, a szentmiklósiak a körülfekvő erdőket szabadon használták s a várhoz dijt nem fizettek; felhozza: hogy Melith vadászat kedvéért egy izben 7 völgy-nyilást elzáratott s azokban farkasokat, medvéket és vadsertést lőttek; hogy Szentmiklós akkor oppidiumnak és lakosai civéseknek mondatnak. A tanuk szerint a Szentmiklós körüli lejtőkön szőlőt is természettek s Fejérvári Lőrincz mint volt tiszt, maga is két hordó bort vett be, midőn „Izabella királyné Lengyelországból Erdélybe ment.“ Bizonyos Miklós vajdát is emlitenek, mi azon időben tisztséget jelentett Szentmiklóson.*)

1578-ban Rudolf király a szentmiklósi uradalmat s ahoz tartozó Kölesin, Podhering, Repede, Szolyva, Sztrojna, Duszina, Martinka, Hársfalya (Nelipina), Almamező, Alsó-Vereczke, Ökörmező, Felső-Vereczke, Verbiás, Laturka, Pudpolócz, Sdenyő (Zsdenova), Perekresz, Uklin, Rabonicza, Izvor, Paulova, Polena, Holubina, és Szuszkó helységeket Telegdi Mihálynak elzalogosítá, a már elébb

*) Lelesz prot. met I. 454.

felvett 22 ezer forintnyi összeghez újabban 8 ezer forintot iratván a királyi ügyész szavatossága mellett*).

1579. perelt Telegdi Mihály Mágócsi Gáspárral a szentmiklósi, kölesini, repedei, szuszkói, szolyvai, sztrojnai és dúszinai határhoz tartozó földek elfoglalása miatt, miután az 1574. évi tiltakozás eredménytelenül hangzott el; végre 1584-ben a munkácsi várszérére kedvezően intéztetett el a vizsály**).

Az 1578-diki zálogszerzés folytán, Báthori Miklós országbírónak Ecsedvárában kelt rendeletére Telegdi M. ismét beiktattatott a szentmiklósi uradalom birtokába, mely alkalommal kijelöltetett királyi emberül: Nemes Oroszi István és Gáspár, Lónyai János, Matuznai Gedeon, borsovai Oláh András, Borsovai István, Mihály, Máté és Pál. A beiktatáshoz meghivattak érdeklettekül: Kisbégányi Miklós, Nagygutai Fornoszi Gergely „bereg-i táblabíró,“ Mihály-péterházi Ormány István, Pósházi másképp Nyiri Ábrahám, Nyilas Gergely munkácsi, Tarnóczi János, Beörben Mihály „munkácsi bíró és Mágócsi Gáspár jobbágya.“ A Ványai Mózes leleszi pap által teljesített beiktatásnál ellenmondottak Sövényházi Mórincz Balázs, Mágócsi Gáspár nevében és Báthori István és Miklós helyett szabadosuk Csengeri Ferencz deák. Ez alkalommal Drugeth Ferencz, Gáspár és István ungvári urak birtak Polenán Holodnya János és Gojón János nevű jobbágyokat.***)

1585. tiltakozott Telegdi Mihály az egri káptalan előtt az ellen, hogy Mágócsi Gáspár a szentmiklósi uradalmat se fel ne kérhesse, se adományul ne nyerje.†) és köztök a kissé megszűnt birtoklási vizsály ismét lángra lobbant; minek folytán a nevezett országbíró Inregen 1585-ben ismét megrendelte a vizsgálatot, melyet Kálnási Ferencz királyi ember és Gálffi Lőrincz leleszi áldozár eszközöltek. Átalok kihallgatván első tanuúl Bay Ferencz, 65 éves, a munkácsi várnak volt kapitánya, vallá, hogy azon időben a két uradalom egy birtokot képezvén, a határok iránt kérdés nem volt. Belay János, 54 éves, ki Zluni Frangepán idejében szentmiklósi tiszt volt, előadá, hogy ura halálával a birtok a koronára szállt s hogy a podheringi szőlőktől („Repede vocatae“) s a helység feletti erdők szabadok voltak s a szentmiklóshoz tartozott erdőség egészen a máramarosi és lengyelországi határokig nyult.

*) Budai kam. lev. 363. fasc. 40. sz.

***) U. o. 376. fasc. 31--34. sz.

****) Lelesz, prot. stat. XVIII I, 24. sz.

†) Budai k. lev. 823. fasc. 21. sz.

Telegdi Mihálynak, ki egy urbéri jegyzék szerint, a szentmiklósi és podheringi kastélyokat alapjaiktól fogva ujlag építtette, neje losonézi Bánffi Zsófiától való gyermekei voltak: János, Kata (Szokoly Miklósné), Bora (előbb Csapi Kristóf, utóbb Rákóczy Zsigmond erdélyi fejedelem neje) és III. Pál, kinek neje volt Várdai Kata. Pálnak, ki a szentmiklósi templom sirboltjában eltemtetett, volt három gyermeke: Gáspár †, Kata és Anna (Nyári Istvánné). János gyermekei voltak: Ferencz, ki nőül birta Melith Dorottyát, Gáspár, ki Nyári Zsuzsánnától nemzé Istvánt, † 1635. (neje volt Lónyai Margit) és leánya Zsófia és Erzsébet, kik azután a szentmiklósi jószág^o iránt sokáig viszázkodtak. 1600-ban birta Telegdi Zsigmond.

1602. Bedegi Nyári Pál elzalogosította 15 ezer forinton Nyári Sára, előbb Pálffy Tamás, utóbb Tardi István özvegyének és fiának Pálffy Tamásnak Szentmiklóst, valamint Berencz, Zaboga, Szenicze, Kuno, Szmerdák s más nyitrai helységeket*). Rudolf király ugyanis ez évben megengedé, hogy Nyári Pál birhassa tulajdonjogilag a szentmiklósi jószágot 57800 tallérban, s kiköté, hogy azon felül még 10 ezer tallért tegyen le Telegdi Ferencnek, melyeket ez Krauszenek Pál, a szepesi kamarai tanácsosnál lefizetett**).

1610. Nyári István folyamodott a felséghez, adományozná neki a szentmiklósi kastélyt, késznek nyilatkozván a rajta fekvő hétezer forintot lefizetni**). S csakugyan ő lett e jószág ura; 1612. nov. 22. Nyári István és neje Telegdi Anna Szentmiklóson Kelemenovics nevű jobbágyának adott kenézséget, hogy Serbócz helységet megnépesítse.

1614. Várdai Kata, ki első férje Telegdi Pál halálával Nyári Pálhoz ment nőül s 1606. óta özvegyen élt, Szentmiklósra nézve intézkedett; így 1614. Kosom Simonnak adott kenézséget Zagyilskára nézve, 1617. Kisvárdáról keltezve pedig a vereczkei Kuráczsaládnak, mely okmányt leánya Telegdi Anna, bedeki Nyári Istvánné is aláírt; 1630-ban mindketten és ez utóbbinak fia Nyári Ferencz átírtak Baán Ferencznek Szentmiklóson egy telket 300 frtért, mely telket azután 1791-ben egy más podheringivel együtt gróf Schönborn Jenő Ervin 372 frt 44 kron a cserneki kolostortól visszaváltott.

1624. Bethlen Gábor fejedelem Lónyai Farkasra iratta az egész szentmiklósi uradalmat.

*) Ugyanott 490 f. 7. sz.

***) U. o. 500 fasc. 35—36. sz.

1633. beiktattatott Nyári István és neje Anna és Nyári Krisztina a jószág birtokába oly módon, hogy azt éltek tartamáig visszaválthatlanul, mindkét nemű utódaik azonban visszaválthatás feltétele mellett birhassák. A beiktatásnál, melyet Apáthi Sándor királyi ember és Kolozsvári Péter leleszi pap eszközöltek, ellenmondottak Rákóczy György és fiai György és Zsigmond és Telegdi Gáspár.

Ez időben építettett Szentmiklóson a halastó, melynek nyomai a falu nyugoti oldalán látszanak*).

1635. a birtokos rokonok közt következő egyezség jött létre: bedegi gróf Nyári István ajtónálló és szabolcsi főispán és, Szentiványi Mihály és Nedeczki, valamint Dubniczai Dániel által képviselt gróf Eszterházi Miklós nádor, zólyomi, soproni és beregi főispán sat. és neje gróf Nyári Krisztina, Nyári István ugyanis mint Miklós, Pál, Mária és Krisztina testvérei képviselője abban állapodtak meg, hogy Nyári István lapja osztályrészül a kis-vár-lai várat s a szentmiklósi kastélyt azok tartozékaival együtt élte fogytáig és 10 ezer frtnyi kiadása fejében a zempléni Helmeecz, Semjén, Riese és Kisgéres helységeket, mely birtokok halála után gr. Eszterházi Miklós és nejeire teher nélkül szálljanak a velejtei és tokaji részekkel, szőlőkkel és házakkal együtt; de az azokon, valamint a pápai birtokon fekvő összeg, mely Nyári István része, Nyári Pál utódainak fizetnessék ki; ha Eszterházi vagy utódai a helmecezi birtokot visszavenni akarnak, a rajta levő 10 ezer frtot. Nyári Istvánnak megfizetni tartozzanak; a Pogány-rész nevű birtokot, valamint a csicsvai, varanói, rozgonyi, bujaki és eszerépi várakhoz tartozó részek sors utján osztassanak el sat.

Azonban még azon évben Gergely nap utáni szombaton óvást tett a leleszi konvent előtt Nyilas Mihály szabados, urnője Szokoly Erzsébet priberi Melith Péter szatmári es. k. főkapitány nevében, ugy gerssei Pethó Istvánnétól, Katától született fiai István, Péter és György és Erzsébet hajadon, valamint Telegdi Gáspár és Zsófia körtvélyfői Kovácsóczki István, erdélyi kanczellár neje, és ennek gyermekei nevében az iránt, hogy Nyári István és Eszterházi Miklós a szentmiklósi kastély s uradalom iránt egyezséget kötöttek, holott e birtok örökösödési jogon őket is illetné, s miután már előbbi években Nyári Pál elhunytá után annak özvegye, néhai Várdai Kata gyermekeivel együtt az óvást tevő Szokoly Erzsébettől,

*) 1691. urbér a munkácsi urad. lev. A három rekeszre osztott halastó 1734-ben kitisztított és helyre állított.

annak a kisvárdai várban tartott arany és ezüst szereit s készpénzét erőszakkal elfoglalta s őt a várból kizáratta: tiltakozik most az ellen is, hogy lefoglalt drágaságai osztály tárgyául szolgáljanak.

1635. Mátyás apostol napján gróf Nyári István bevallott a leleszi konvent előtt hű és régi szolgálójának Ignéczi Istvánnak egy egész „polgári telket“ Szentmiklóson, mely feküdt a déli serecn, keletről Oláh András és nyugotról Fias Jakab házaik közt, 500 frtban, bevallott által azon szolgálatát is vélte Nyári megjutalmazni, melyet Ignéczi neje Telegdi Annának egykor tett.

1647. birta Szentmiklóst Eszterházi László*).

1649. III. Ferdinánd király a szentmiklósi uradalmat, mely ezen irat szerint az előtt Telegdi Mihály és Várdai Kata és leánya Telegdi Annára 48 ezer frtban volt írva s utódaik, t. i. Telegdi István és az Eszterházi családra szállt, most Lónyai Zsigmondra s mindkét nemű utódaira s hagyományosaira oly módon ruházta, a szaporításul kölesőnzött újabbi 12 ezer frtban, hogy azt ők örökösen birják, magtalan kimulása esetében pedig a 30 ezer frt az Eszterházi örökösei, t. i. Várdai Kata és Telegdi Anna utódai örököljék, míg a most kölesőnzött 12 ezer frtot szabadon hagyományozhatandja; megjegyztetvén, hogy 48 ezer frtból 38 ezeret Nyári István és neje Anna s Nyári Krisztina Eszterházi Miklósné fizettek, a tizezeret pedig ez utóbbi maga 1632-ben. E királyi rendelet folytán 1650-ben a beiktatás megtörténvén, ez alkalommal ellenmondottak Lorántffy Zsuzsanna, Eszterházi László, Mária és Orsolga, Rákóczy Zsigmond, Nádasdi Ferencz és neje Eszterházi Julia**). Lónyai Zsigmond 1650. a hatvanezer forintra nézve részint a szepesi kamarát, részint Telegdi Istvánt kielégíté***).

1649. tartoztak a szentmiklósi uradalomhoz következő helységek: Medvecsefalva, Kotilnicza máskép Kondratovics, Borszucsina, Miskás (Miskarovicza), Kis-Bisztra, Koltunok, Zagyilszka, Jalova, Serbócz, Romanócz, Pudpolócz, Paulova, Polená (Polanya), Holubina, Olexandrovicza, Rozgyila, Jobovicza, Nagydubrovicza, Uklina és Hrabonicza. Ezekből azonban csak bizonyos részek tartoztak oda, t. i. az alsó területek, míg a magas hegyek és havasok a munkácsi várhoz számítottak; ezeken felül tartoztak Szentmiklós-hoz Alsó és Felső-Vereczke, Laturka, Zavadka, Zsdenova, Repede, Szuszkó, Szolyva, Hársfalva, Hánykovicza, Ökörmező, Verbias, Ja-

*) Azon évi adóösszeírás.

***) Budai k. l. 623. fasc. 4. sz.

***) U. o. 624. f. n. 5.

lova; és Martinceza és Duszina, melyek Lövei Jánosnál valának elzálogítva.

1650. meghagyta Ferdinánd király Eszterházi Lászlónak, mint nővére, Mária gyámjának Eszterházi István leánya Orsolyának, valamint Eszterházi Julia Nádasdi Ferencznének, hogy a zálogösszeg kifizetése végett a szeptesi kamarához forduljanak, melyben még 1631 kifizetett Eszterházi Miklós e jószágért Telegdi Annának ráfizetésül 13000 frtot; egyszersmind nádori parancs folytán megbízott az egri káptalan a birtok átadásával. E király meghagyta volt hadadi Vesselényi Ferencznek ugyanis, hogy döntse el azon vizzályt és nehézséget, mely az Eszterházi család és a szeptesi kamara közt a szentmiklósi zálogos birtok visszaváltása miatt keletkezett,*) s mely iránt később, de még azon évben meg egyeztek**); s így 1650. (feria 6. prot. post dom. laetare) Eperjesen kelt rendeletében gróf Csáki László országbíró meghagyta a leleszi konventnek, hogy immár Lónyai Zsigmondot, ki a szentmiklósi uradalmat Telegdi Istvánhoz adott leánya Margit jogán fölkérte, e jószág birtokába iktassa be. III. Ferdinánd ugyanis még 1649. april 22. Pozsonyban kelt adomány-levelével e birtokot 20 ezer forintban oly feltétel alatt adományozta Lónyainak, hogy ő visszaválthatatlanul, utódai pedig visszavehetési kötelezettséggel bírják; a podheringi kastélyt Kölesin és Repedével együtt Telegdi István és örököseinek bocsássa át. A rendeletben kijelöltettek királyi emberekül: Ilosvai Ferencz, Kerepezi István, Gulácsi Ambrus és István, Vass Márton, Bégányi Gergely, Nábrádi János, Egri János és Mezei Gáspár. Szomszédos és érdekelt birtokosokul meghivattak: Ilosvai Ferencz, Kisfaludi Gábor, Gulácsi István, Literáti László, Borbély Ferencz, Pap István, Kerepezi István, Ignéczi András, Pécny János, Kozák István, Turi János, Gerzsányi János, Gergely és Ferencz, ifj. Ilosvai Ferencz, Pankotai Miklós, Dávidházi András és János, klacsanói Horváth István, Nagy György, Kigyósi István, Horváth László, Csernek Pál, Sennyei Ferencz s mások.

A beiktatásnál ellenmondottak: Szikszai Gergely volt szentmiklósi tisz, Csaba István, gróf Eszterházi László, Mária és Orsolya nevében is, Lorántffy Zsuzsánna, Krucsai Ferencz varanói tiszura Nádasdi Ferencz és neje Eszterházi Julia nevében, Dalma di István Lorántffy Zsuzsánna és Rákóczi Zsigmond udvari tiszte (aulae familiaris) és Lövei János.

*) B. k. l. 354^a fasc. 20. sz.

**) U. o. F. 624. N. 4.

A beiktatás tárgyául szolgáltak ez okmány szerint: Podhering, Repede, Kölesin, Szuszkó, Holubina, Polanya, Paulova, Rabonicza, Pudpolócz, Romanócz, Szolyva, Alexandrovicza, Nelipina, Hankovicza, F. és A. Vereczke, Drahusócz, Zavadka, Zagylszka, Jalova, Peresziró, Medvessa, Tisó, Laturka, Nagybisztra, Kotilnicza, Miskarovicza, Borszucsina, Kotilnicza, Kisbisztra, Zbun, Zsdenova, Serbócz, Rozgyila, Mucsán, Dorha, Sztrojna, Duszina, Martincza, Almamező, Ökörmező, Verbias, Perekraszna, Uklin és Izvor.

Lorántffi Zsuzsánna és Rákóczy Zsigmond különösen tettek óvást a következő helységekre nézve, u. m. Paulova, Jalova, Zagylszka, Ujfalu, Rozgyil másképp Kalitonicza, Medves, Kotulnok-Ujfalu, Kisbisztra-Ujfalu, Nagybisztra-Ujfalu, Kotilnicza-Ujfalu, Vereczke, Koblicska, Drahusócz, Alexandricza, Perekraszna, Verbias, Uklin, Duszina, és Martinka, mint melyeket a munkácsi uradalom tartozékaül követeltek.

Ezután heves viszálykodás fejlődött ki a két birtokos közt, mely többször támadásokra s erőszakoskodásokra nyitott alkalmat; Lorántffi Zsuzsánna mindazon helyeket követelte, melyek a völgyön felől emelkedtek s a hegyek oldalain feküdtek, miért sokszor a várbeli tisztek erővel készítették az alatt lakó jobbágyokat, hogy házaikat magasabb helyre tegyék át, minthogy t. i. az a vélemény uralkodott erre nézve, mit tanuk hit alatt is vallottak, hogy a szentmiklósi uradalomhoz csupán ama terület tartozik, melyet a Latorcza közepéről egy onnan eldobott szántóvassal elérni lehet. (L. Munkácsi uradalom.)

Lónyai Zsigmond, kinek első neje Varkocs Margit, a második pedig Nagymihályi Bánffi Erzsébet volt, családja és korának egyik legkiválóbb embere volt, ki esze és ügyessége által méltóságokban és vagyonilag fokankint emelkedett. 1627-ben Krasznai és 1648-ban Rákóczy Gy. fejedelem által, kinek szabadelvűségénél fogva hire volt, beregi főispánná neveztetett ki, sőt 1649-ben nádornak jelöltetett ki. Az 1650. naményi kastélyában kelt végrendeletében, a szentmiklósi uradalmat nejének hagyományozta, úgy, hogy férjhez menetele esetében leányai érte neki 24 ezer magyar frtot fizessenek. Egyik leánya Anna, előbb Veselényi István, utóbb Kemény János erdélyi fejedelem nejévé, Zsuzsánna pedig Bocska István zemplénmegyei főispán hitvesévé lön. Lónyai Zsigmond özvegyét Rákóczy László vevé el s így a munkácsi és szentmiklósi uradalom előbb rá, később utódai-, a Rákóczyakra szállt.

A Lónyai család azonkoru, fára metszett czimere: két szem-

közt álló oroszlán, melyeknek egyike kardot, másika makkot tart, s a pajzs feletti sisak koronáján pallóst tartó férfi kar, még e század közepén hevert a szentmiklósi kastély lomtárában.

1657-ben az e völgyön át berontott lengyel csapatok feldul-
ták Szentmiklóst s az itteni kastélyt.*)

1661-ben Eszterházi László halála után a birtokot a királyi fiscus elfoglalván, Rákóczy László nejének Bánffi Erzsébetnek (Lónyai Zsigmond özvegyének) 60 ezer frt vagyis 70 ezer tallérban átadta, mi iránt azután az Eszterházi, Nyári, Várdai és Thurzó családbeliek mint örökösök hosszasan pereltek; nevezetesen 1667-ben Báthori Zsófia, meg nem jelenés miatt a nádori szék által elmarasztaltott.**)

* 1663. aug. 5. Bánffi Erzsébet Rákóczy Lászlóné Szentmiklóst, Nagymihályt és Rozsalyt halála esetére férjének, ennek kimulása esetére pedig Rákóczy Erzsébetnek, a rajtok fekvő összegekkel együtt bevallá a szepesi kamara előtt.***)

1666-ban ide menekült I. Rákóczy Ferencz, ki a Nádasdi, Frangepán és Zrinyi-féle gyászos emlékü összeesküvés folytán Munkács zárt kapujától itt rejtőzött el, birván akkor a kastélyt gróf Homonnai Drugeth György özvegye született Eszterházi Mária, ki később perelt Báthori Zsófiával azért, mert ez a podheringi, repedei és szentmiklósi malmait, repedei vasolvasztóját s egyéb a Latorcza mentében fekvő faluit fel a Verchovináig fegyveres csapatai által feldulatta. (L. Munkácsi uradalom.) Ugyanis 1667. perbe bosátkoztak gróf Nádasdi Ferenczné Eszterházi Anna Julia, Drugeth György özvegye Eszterházi Mária s Eszterházi Miklósnak Nyári Krisztinától született leányai és Eszterházi Orsolya, Eszterházi Pál neje Báthori Zsófia Rákóczy György özvegyével, mint Rákóczy Lászlónak Bánffi Erzsébettől született Erzsébet leánynak gyámjával a szentmiklósi birtok iránt a nádori szék előtt. Ugyszintén pereltek azok Kemény János özvegye Lónyai Anna és Csáki Istvánné ellen Szentmiklós birtoklata iránt; egyezségileg e jószág, egy tokaji házzal és papii és gesztesi részekkel együtt visszaválthatási joggal Drugeth Máriára jutván, ki azért Nádasdi Ferencznének és Orsolyának 45750 tallért fizetett†); majd 1667-ben a Lónyai családtól L. Zsigmond fentebb említett végrendelete értelmében 24 ezer forintot fel-

*) 1659. 26. t. cz.

**) B. k. l.

***) U. o. 770. Fasc. N. 32.

†) U. o. F. 500 N. 6.

vevén, a szentmiklósi és podheringi jószágokhoz való jogot gróf Rákóczy Erzsébet hajadonnak átengedték;*) mibe 1669. Lipót király is beleegyezett, megengedvén, hogy a Rákóczy család a szentmiklósi uradalmat az Eszterházi családtól 65 ezer tallérért átvehesse,**) minek folytán Drugeth Eszterházi Mária 1673. január 6-án azt 30 ezer tallérért Rákóczy Ferenc özvegye Báthori Zsófiának átadta.***) A pénzösszeg letétele iránt akkép egyeztek meg, hogy mivel Eszterházi Mária a bécsi pazmaneum főnökétől (regens) pater Rukkel Zsigmondtól a szentmiklósi jószágra tizezer tallért már előbb felkölszöntött, ezt Báthori Zsófia ott az illető kamatokkal együtt fizesse vissza; a szerződés megkötésekor tegyen le kétezer ezüst és három ezer arany mivet, azonfelül 4 ezer tallért készpénzben és 500 db. aranyat három hónap alatt fizessen le Bécsben, végre a tizezer forintnyi hátralékot 4 év alatt előleges kamattörlesztés mellett rója le. Az ezer frtra becsült köépületek ára külön fizetendő; különben az eladónó négy év alatt visszaválthatja a jószágokat.†) Báthori Zsófia ennek folytán 1673. január 6-án a bécsi jezsuitáktól 15,411 frtot kölszöntött, illetőleg ennyiről állított ki Rukkel Zsigmond részére kötelezvényt, a törlesztésig 6% kamatot igérvén fizetni.††) Ennek folytán Báthori Zsófia 1680-ki végrendeletében ez adósságára nézve akkép intézkedett, hogy örökösei s illetőleg hagyományosai a szentmiklósi uradalomért tizezer tallért legyenek kötelesek a jezsuitáknak kifizetni; mi azonban nem történvén meg, 1720-ban III. Károly király megrendelte, hogy Rákóczy Julia Borbála jogutódjai a hagyomány értelmében a jezsuitáknak a hátralevő tartozást és kamatai fejében 15 ezer forintot fizessenek.†††) Báthory Zsófia végrendeletében a szentmiklósi kastélyt s uradalmat, minden gazdasági felszerelvényével s ezer birkával Rákóczy Ferenc felnőtteig a jezsuitáknak hagyta oly feltétel mellett, hogy azt tőlük tizezer frton visszaváltsa; ugy látszik azonban, hogy a közbejött harcias idők folytán Thököly Imre s később II. Rákóczy Ferenc alatt a jezsuiták a birtokot tetteleg soha sem használták; a minthogy Eszterházy Drugeth Mária sem váltotta vissza magához, annyival inkább nem, mert egyetlen fia Homonnai Drugeth János 1682. febr. 11-én az ungvári kastélyban meghalván, május 11-én az általa alapított ung-

*) Bud. kam l. 624. F. 17. sz.

**) U. o. F. 372. N. 15.

***) U. o. 14. sz.

†) U. o. F. 372. N. 15.

††) U. o. 762. F. 45—47. sz.

†††) U. o. 372. F. 15—17. sz.

vári templomban eltemettetett, az ünnepélyes szertartásra Drugethné Beregmegye rendeit is levélileg meghíván.*)

Ekkép jutott Szentmiklós és Podhering a Rákóczy családra és később a gróf Schönborn családra adomány útján.

Báthori Zsófia elhunytával a birtokot Zrinyi Ilona vette át gyermekei javára; a szép özvegy a szentmiklói kastélyban koronkint találkozott választottjával, Thököly Imrével, mint különösen 1682. január 8-án, mely összejövételre, a gyanu elkerülése tekintetéből Bécsből eleve kieszközlé az engedélyt, e végből Ujlaki István nevű asztalnokát küldvén oda, ürügyül azt is felhozván, hogy Thökölyt a béke megállapítására birandja.

A Thököly-féle szabadságharcz elmúltával 1691. Klobusiczky Ferencz, mint I. Rákóczy Ferencz gyermekei vagyonának igazgatója, Szentléleki Péter udvarbíró és Bajomi János tiszt által összeíratta a szentmiklói uradalmat; ebből kitűnik, hogy az uradalom, mely 37 falu és pusztából állott, a podheringi, repedei és kölesini, vagyis verchovinai gazdasági ispánságokra, kerületekre volt felosztva. Az elsőtört tartozott Podhering, Repede és Kölesin; a 2-hoz Szentmiklós, Szolyva, Hársfalva, Holubina, Polena, Szuszkó, Romanócz, Pudpólócz, Hankovicza, Rozgyila, Paulova, Tökés és Hrabonicza; végre Zavadka, Pereszilo, Alsó- és Felső-Vereczke, Laturka, Kotelnicza, Tissova, N.-Bisztra, Miskarovicza, Borszucsina, Zagylszka, Kis-Bisztra, Jalova, Zsdenova, Zbun, Serbócz, Pusztá-Drahusócz, Ökörmező, Medvesa, Karitovicza és Almamező. A podheringi ispán volt Nalivajko Miklós, a szolyvai Szolyvai Péter s a vereczkei Kurák Sándor.

Szentmiklós helységben volt azon évben bíró Zsidó János, a batykók: Primics János és Pap Mihály. Ez összeírásban a Nyáriak által épített halastó már elhagyatottnak mondatik, mint melynek helyrehozása sok költséget igényelné; a falu lakossága is idő folytán annyira megfogyott, hogy ez időben a 42 jobbágyháznak fele pusztán, üresen állott, melynek lakói részint kivesztek, részint elbujdostak.

Az egész uradalom összesen csupán 986 frt 96 denárt, holott az összehasonlító jegyzék szerint, azelőtt, virágzó állapotában 2100 frt 6 $\frac{1}{2}$ denárt is jövedelmezett. Összesen találtatott 78 $\frac{1}{4}$ telek, 159 pusztatelek, 124 fiu, 58 ló, 114 ökör, 175 tehén, 352 juh, 42 sertés és 20 méhkas; azonkívül összeíratott 11 pap és 3 kovács. A

*) Beregmegyei lev.

harczias idők folytán elszegényedett az uradalom népsége, mit az illető urbérben is feljegyeztetett, ekkép: Karitovicza, Almamező, Hrabonicza és Ökörmező sat. most (1691) pusztákká lettek, holott azelőtt virágzó, népes falvak voltak.

A szentmiklósi vám behozott azon okmány szerint, évenként 100 frtot s a helybeli jobbágyok tartoztak a beregszászi 20 kapás Bocskor nevű szőlőt művelni s megjegyeztetett, hogy e szőlő anynyira elhanyagoltatott, hogy míg azelőtt 8 hordó bor termett benne, 1690-ben csupán három! ők egyszersmind a munkácsi szőlőt is dolgozták; s hogy mily szánandó állapotban tengődtek akkor a lakosok, kitűnik legvilágosabban abból, hogy egész Szentmiklóson, mely alig félszázad előtt még mezőváros s virágzó volt, most nem találtak több mint 2 ló, 8 ökör, 13 tehén és 3 sertés.

1699. Rákóczy Ferencz átvette 16 ezer forinton a szentmiklósi uradalom azon felét, mely hugát Rákóczy-Aspermont Juliát illette;*) és 1708-ban Hukliva, Talamás, Ilmova és Kanora helységeket Sennyei Istvánnak a szövötközött rendek tanácsosának és kancellárjának s neje Andrási Klárának zálogképen átengedé, melyeket azután 1767-ben utódai: báró Sennyei, Perényi és Dóri a munkácsi uradalom birtokosának gróf Schönborn Jenő Ervinnek visszabocsátottak.

II. Rákóczy Ferencz fejedelem a szentmiklósi kastélyban többször megfordult s időzött. Így 1703. június 27. a munkácsi csatavesztés után, és 1709. január 31-én, mely alkalommal itt fogadá Sziniavszki Ádám belzi vajda s országos főkapitány nejét Lubomirszki Ilonát, ki egész udvarával látogatására jött, mely alkalommal történt, hogy az első vacsoránál a fejedelmileg megvendégelt lengyelek a tokáji borból annyit ittak, hogy megrészegedvén, magok közt is vagdalkóztak. Majd 1709. márczius 21-én Munkácsról vadászat kedvéért kimenvén Rákóczy, a kastélyba szállt és a vidéken 22—24-keig folyvást vadászott. A vadászat az egyedüli kedvelt időöltései közé tartozott, miért is minden alkalomnál, utazás közben és táborozáskor majd minden nap erdőbe rándult, mi végből sinkor angol s más vadászebeket nagy számban tartott.

1707. aug. hónapban itt tartózkodott a rusziai palatinus két fia, kik az orosz czár elől menekültek ide s Rákóczy beleegyezésével itt cselédestül elhelyezkedtek; aug. 6-kán mindketten Munkácsra rándultak, hol a fejedelem asztalához meghívattatták.

*) Bud. kam. lev. 372. Fasc. 16. sz.

Végre 1711. midőn gróf Pálffy János Rákóczyt békekötésre ösztönzé, febr. 18-kán Munkácsról Lengyelország felé kiindulván, itt tölté utólszor az éjt, 21-kén a Beszkid ormáról végbucsut rebegvén hazájának.

1711-kén a szatmári békekötés után elkoboztatván Rákóczy birtoka, a kincstár által kezeltetett. Ekkor tartozott minden ruthen pap a nyest helyett évenként 1 zsákot, vagy a helyett 25 denárt, 1 kötelet és 12 viaszgyertyát beadni. Végre 1726-ban VI. Károly Szentmiklóst Munkácsesal együtt gróf Schönborn Lothár Ferencz-nek adományozván, 1729. febr. 15-kén azt utódja gróf Schönborn-Buchheim-Wolfsthal Frigyes Károly bambergi és würzburgi érsek nevében átvette meghatalmazottja heppensteini Bauer. A rendes beiktatás egyébiránt csupán 1731. július 16—25. napjain történt, a mióta azt a nemes család bírja, s új települőkkel gyarapítja s új ipar- és üzlet-telepek létesítése által virágzóbbá tenni igyekszik.

Az 1715. 91. t. cz. 49. §. szerint, itt akkor határőri állomás szerveztetett, mely sokáig fennállott.

Szentmiklós két régi nevezetessége a kastély és a gör. k. templom.

A kastély XVII. századbeli erős építmény, mely annyi változtatása után is még feltünteti a mult századok tiszteletre méltó jellegét. Lent nagy pinczék terülnek el, a földszinti kereszt boltozatu rész az északi és déli kiálló kerek sarktornyain kívül, hat szobát és konyhát s egy hajdan palotának nevezett tágas előcsarnokot tartalmaz; míg fent az emeleten hosszú keskeny folyosóból nyiló hat kis szoba és egy nagy terem találtatik; e folyosó s az erős keresztboltozattal ellátott szobák sötétek és ridegek, jóllehet az 1734. évben Marksteiner Jakab kőmives által tetemesen átido-mittattak s később 1839. eredeti 3 láb magas és 2 lábnyi széles ablakai megnagyobbítottak. Még 1729. megújítottak a fedele s a pad gabonátárrá idomítottát, 1734-ben kéményekkel láttatott el az épület, addig csak csövekkel bírván. A felső nagy terem padolatán egy lyuk arra szolgált, hogy azon az alatt tekvő konyhából az étkeket felhuzzassák. Fent a padon a falak lőrészekkel ellátvák, mi az egykori váraesnak eredeti rendeltetését elárulja. Ennek előtte az épület nyugoti oldalán volt a meredek feljárás az emeletre, nem rég azonban a keletire helyeztetett át, az eredeti déli mellék bejárás pedig befalaztatott; a régi párkány, néhány be-rakott ablak kökerete s szemöldökkövei maiglan látszanak. Arról,

hogy az 1839-ki kijavítás alkalmával az északnyugoti szöglet szobában s a folyosó egyik falában berakott fülkére s abban befalazott ember-vázra akadtak volna, illetékes egyének, különösen a munkát vezető Germars Iguác, uradalmi építész, nem bírnak tudomással s így azt koholtnak kell nyilvánítani. Egykor földtöltéssel és árokkal volt e váraacs megerősítve. A kastély északi és nyugati falán két czimer van a falba karczolva; ez mintegy ölnyi nagyságu, a pajzst, melynek tetejét háromszögű disztimény fedi, arabeszkék, cifrázatok és egy szárnyas nemtőfej környezi, a pajzs felső részén olvashatlan, elmosódott sorok látszanak, melyből csupán az 150. . évszám vehető ki; a pajzs közepén két szemközt álló oroslán egy kerék-idomu czimert tart, melyen egy 2 szárnynyal ellátott kerék s a mellől emelkedő jobbra néző oroslán látszik.

A kastélyban most a szentmiklósi uradalmi major gazdatiszte s rendesen egyik főerdésze is lakik; az udvar dél-nyugati oldalán elterülő nagy kertet még 1749-ben alakította Bosinda Ferencz nevű kertész.

Az udvaron levő hosszú istállók annak emlékei, hogy itt a mult században híres ménes diszlett. 1757-ben ugyanis gróf Schönborn Ervin Jenő alakított egyet, melynek tervét Ganneval készíté; első ménesmester Hocke Tóbiás volt, 1778-ban azonban az intézmény megszűnt. (L. Legelő és marhatenyésztés.) A minthogy az itt működött vasgyár is a mult század végén beállított s azóta nyomtalanná lett.

A helybeli g. k. templom, egykor a római katolikusok által építettett; ez keletelt, a hajó deszkamennyezetű, a keskenyebb s alacsonyabb szentély ellenben körböldozatu s aspise a nyolczszög három oldalával záródik. A nyugati szélén álló torony 1814-ben ragasztatott az akkor tetemesen átalakított régi templomhoz, melyben az oltárnál még egy régi durva egyszerű keresztelő kömedencez all. Minthogy 1333-dik évben, Szentmiklóson már r. k. lelkész működött*), bizonytalan, mikor szűnt az meg, bővebb nyomára egyáltalában nem akadtam. 1820. évben a helybeli g. k. lelkész kincskeresési vágyból a templom alatti sirboltot átkutatván, abban több egymásfölé helyezett kisebb-nagyobb elporlott fa- és ónkoporsót s nagy mennyiségű emberi csontot talált. Értékes mű, kivéve egy kis aranykeresztet, mely félaranyat nyomott, nem fordult elő. Jóllehet a csontokat és hamvakat átrostáltatta, mely sirháborítást később

*) Azenkoru pápai tizedek lajstroma.

annyira szívére vette, hogy magát a háborgatott alakoktól üldözötten képzelvén, almatlansága csakhamar véget vetett életének.

Ekkor napfényre jött egy 5' hosszú, 3' széles és 7" vastag homokkőből faragott lap is, mely e felírást tartalmazta: „Generoso ac magnifico pio claroque quondam Dno Paulo Thelegdy de Eadem Thelegd qui trigesim secundum usque flor- issimae suae detatis terminum splendor patriae, pater egenorum, justitiaeque nutrix fuit. † Anno Salu — humanae 1 . . . die 13-a mensis Novembris veteris calendarii unico filio duabusque filiabus charissimis relictis vitam cum morte conn — us in Xto Jesu oldorm. — Generosa ac magnifica Dna Chatarina Varday de Kisvárdá Dno utpote quond. ac marito suo piae memoriae charissimo hoc monumentum memoriae signum fieri curavit. Cap. 19. Scio enim quod redemptor meus venit in novissimo die de terra resurrecturus sum et rursus circumdabor pelle et in carne mea videbo Deum, quem jussurus sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt et non alius; reposita est haec spes mea in sinu meo. IX. sic. erim Deus dilexit mundum, ut et filium urigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.“ Telegdi Pál, mint főnebb érintetett, őlt a XVI. század végén s itt temettetett el.

Szentmiklós határában gyakran találatnak réz, ezüst és arany érmek a római császárok korából; így Alexander Severus, Julianus, Antoninus Pius sat. sőt, mint hallám, őskori bronz műveket is leltek volna; néhány évtized előtt pedig egy értékes arany gyűrűt, mely később a lelkész kezébe kerülvén, ez által eladatott nyomtalanul. Minthogy e gyűrű kék zománczu vala, valószínű az, mit róla beszélnek, hogy II. Lajos királyé lett volna, mely Jankovics gyűjteményébe került.

A helybeli g. k. lelkészség 1784 óta vezeti az anyakönyveket; az oskolások száma 103-ra megy.

A postahivatal 1873. márczius 1-én lépett életbe.

A XVI. század okmányaiban „Isdinaho“ név alatt Szentmiklós közelében egy önálló helység emlittetik, mely később azzal összeforrván, most tévesen Szentmiklós-, az oroszok által Csina-gyievo-nak mondatik, mely szó annyit jelent, mint pervégzőhely. Az 1567-ki adóösszeírásban találatott 3 porta s lakosokul: Kenéz Illés, Kozák, Ivasko és Mihalkó; Szentmiklóson pedig csupán két kapu. 1600-ban Izsdanihó faluban hat ház.

A lakosság kezén az 1870-iki összeírás szerint találhatók 74 ló, 376 szarvasmarha, 369 nemesített juh (az uradalom birtokában), 40 kecske, 207 sertés és 9 méhkas.

Szernye.

Magyar falu a kaszonyi járásban Csomonya és Barkaszó közt 151 házzal és 874 lakossal, míg tíz év előtt 194 házat és 928 lakost számlált. Határa 1134 holdnyi sík területtel bír. Régi okmányokban Szörnye-nek is íratik, a 14-ik századbeliékében pedig Zirnyának; ekkor a helység már virágzó állapotban volt: saját plébániával birt, melynek lelkésze Pál az 1333-dik évi pápai tized fejében 3, a következőkben pedig 7 garast fizetett; ugyanakkor 1333. a beregi s illetőleg borsovai, azontul pedig az ungi főesperesség parochiái közt említetik, melyek akkor az egri érsek-ség alá tartoztak.

A XIII. század végén 1282. a Várdai családból eredt Mihály fia Demeter bírta,*) a XV. század elején pedig a Jakosi és a Csapi családok; 1451-ben Báthori István kapta Jakosi András és László részeit; 1461-ben beiktattatott Szilágyi Erzsébet zálogjogon, valamint Drágfi Miklósné és Kállay Margit született Jakosiak; 1482. Hetei János, 1495-pedig Bilkei Matucsina Dorottya a Matuznai-féle részekbe.

1508. Matucsina Ferencz, György és Miklós vettek 16 forintért őri Somogyi Lászlótól egy nemesi kuriát itt, 1509-ben pedig szintén egy udvarházat 20 arany forintért Szernyei Supán Mátyás özvegyétől, mi ellen gyermekei Demeter és Anna tiltakoztak.

1507-ben beiktattattak Jakosi András és György a Jakosi János-féle részekbe. — 1524-ben Dobó Ferencz örökölt itt birtokot és Csaholi Péter. 1565. birtokoltak itt Dobronyi Ferencz és

*) Zichy Cod. I. 50. lap.

Lónyai Gergely; 1566-ban Dobó Domokos, Matucsina János és György, Bégányi Gergely és Matuznai Pál özvegye. Ez érben az átvonult tatárok kegyetlenül elpusztíták. 1572. kaptak királyi ujadományt Matuznai János, István és Ferencz; 1576-ban pedig Matucsina Gedeon, 1588-ban birta ez és Dobó Ferencz; 1600-ban Dobronyi János, Szabó Pál, Matuznai Gedeon és Zsigmond és Salgai Bálint.

1609. beiktattatott Lónyai András; 1610-ben Lorántffy Mihály és Daróczi Ferencz a Dobó-féle részekbe, valamint 1611. Lónyai András a Dobó Ferencz és Székely Jakab-féle birtokokba.

1613. Salgai Kata elzálogosította birtokát Matuznai Pálnak 400 forintban; 1614. említettnek birtokosokul Lónyai Zsigmond, István és András.

1623. Horváth István kapta királyi adományul Matuznai Pál és István magvaszakadtával ezek részeit. 1633. királyi ujadományt nyert Lónyai Zsigmond, ki ellenmondások folytán 1651-ben ismételtén beiktattatott. 1638-ban említettnek még özvegy Perényi Gáborné Salgai Kata, Dobronyi János és Csomaközi Zsigmond.

1749. Bánhegyesi Kulin Miklós, Gerzsényi Katától született fiu nevében tiltakozik, a közte, Gerzsényi Erzsébet Péchy Miklósné és G. Julia Mak Antalné közt Szernye iránt létrejött osztályegyezség ellen.

A főbirtokos most is a Lónyai-család, névszerint L. Albert; valamint Fazekas László és Bertalan, Feldman Ábrahám, Tóth Péter, Orbán, Tar, Bartha, Gerzsényi s más családbeliek.

A református község már 1595-ben anyagyülekezetet képezett, lévén akkori papja Beregi Lukács; az új hitközség elfoglalá a maga részére az itteni egykori régi r. k. templomot is, mely a XV. század elején az itt akkor közönséggé vált egyszerű, falusi csucsives stílusban építettet, hajója egyszerű, deszka mennyezetű, míg a keletelt szentély jóval alacsonyabb és keskenyebb vala, apsisa egyenes záradékkal végződven. E templom többször változtatott át, nevezetesen az 1755. évben kért s megejtett szemle folytán akkor hatósági engedéllyel, valamint 1774-ben is; míg 1779-ben az egyház egy harangláb felállítására nyert a kormánytól engedélyt, mely maiglan a templom közelében áll. A templom alatt sirbolt kong. 1645-ben Gerzsényi, mely a helység szomszédságában fekszik, volt fiókja. Anyakönyve 1773. kezdődik; iskolatanítója pedig 1792. óta működik.

A tehetősebb birtokos családok ezek: Barkaszi, Barta, Gerzseni, Bimba, Csorba, Jó, Kása, Kereszturi, Kis, Kovács, Lónyi vagy Simson, Lacz, Molnár, Nagy, Orbán, Örö, Sipos, Szabó, Szopó, Tar és Tót.

Szerencsfalva.

(Szerencsüvezi.)

Orosz helység a munkácsi járásban Bubuliska felett 22 házzal, 175 lakossal és 988 holdnyi hegyes határral. 1870-ben 237 lakosa volt. Nevét vevé Szerencsi János bubuliskai lakostól, kinek, mint ő felsége oroszának Mária királyné Budán, 1526. (in festo ascensionis Dni) munkácsi várnagyai („Comites et Castellani Castri Munkacz”) Artándi Pál és somlyai Báthori István által kenézséget adatott oly czélből, hogy a Rosztinecz pataknál fekvő Brezova nevű földterületre, melyet e végből Tomori Lőrincz és Miklós munkácsi várnagyok, már előbb kijelöltek, idegen jobbágyokat telepítsen, az új megszállóknak 12 évi adó- és tehermentességet ígérvén. E kenézlevelet Mária maga még azon évi Orbán pápa ünnepe-n megerősíté.

1645. Rákóczy György fejedelem Munkácsról ápril 24. megerősíté kenézlevelét a Sándor, Gergely, István, János, Kozma Mihály, Máté Pál, Kozma István, Kozma, Lázár, Ferencz és Máté nevű családtagoknak; felmentvén őket a közönséges jobbágyi szolgálattól, úgy, hogy azok csupán adózni és drabant szolgálatot tenni tartozzanak.

1649. találtatott itt 27 jobbágy, 55 fu, 3 ló, 136 szarvasmarha, 118 sertés és 14 méhkas. A lakosok közül a Lázár, Kozma, Ferencz, Illés, Pál, Máté és István nevűek a kenézségen laktak s a várhoz lóháton való levélhordással és hetesdrabantsággal szolgáltak; hetes drabantok voltak még Bagoly és Pólányi, egyik Máté pedig hópénzes drabant.

Az 1711-ben erre átvonult svédek itt nagy pusztítást tettek, a templomot felverték s a lakosságot hántalmazták.

Hajdan a falu nem mostani helyén, hanem nyugatra tovább az ugynevezett Ófalu- (Sztaroje Szelo) dülön feküdt. Van itt a mezőn egy „Hvozda Mlaka“ nevű hely is, mely nevét onnan vette, hogy a munkára kihajtott jobbágyság egy vele kegyetlenkedő Hvozda nevű uradalmi hajdut ott megölt.

A falu körül jó bort termő szőlőhegyek vannak; az előhegy déli lejtőjén pedig a gróf Schönborn családnak egy szépen berendezett majorja áll.

Szidorfalva.

(Hrabovo.)

A munkácsi járásban, az Unggal határos magas hegyek közt fekszik ez uradalmi orosz helység 39 házzal, 270 lakossal és 244 holdnyi erdős határral. Magócsi Ferencz 1604. adott Szidor István, László és Jánosnak poroskói lakos és Drugeth jobbágynak kenézséget a végből, hogy Poroskó közelében, Viznicze és Sztrichko nevű patakok közt a Hrabovecz folyótól falut alakítsanak, mi sikerült is; különben már 1600-ban volt Rákóczy Zsigmondnak a Raboh nevű helyen egy jobbágya.

1649-ben találtatott már itt 31 jobbágy, 55 fiu, 21 ló, 184 szarvasmarha, 720 juh, 152 sertés, 21 tinó és 48 méhkas. Kenéz volt Ágoston Gergely, a batyko László Pál és Csokoly Iván. Az új megszállók leginkább a szomszéd Ungmegyéből költöztek át és 6 évi adómentességet élveztek.

1711-ben a svédek innen 200 köből zabot, 44 k. rozst, 5 k. buzát, 180 kukot, 20 ludat, 2 oldal szalonnát, 4 hizott sertést, 3 lovat, melyek 12, 14 és 22 frtra becsültettek, elvittek. A 22 frtos lóért, miután gazdáját megverték, kárpótlásul egy 2 frtra becsült sánta lovat hagytak ott; elvittek továbbá 2 frtára szerszámot, egy

5 frtos uj szekeret, 5 fejszét, 20 itcze vaját, 3 ökröt, 1 tehēnet borjustól, 16 morvai juhot s egyéb 42 frt 16 denárra becsült ingóságot.*)

Az 1870-ki összeírás alkalmával találtatott a lakosoknál 4 ló, 19 szarvasmarhá, 18 juh, 4 sertés és 4 méhkas, mi szegényes voltra mutat.

1872-ben gr. Schönborn Ervin alatt 15 cseh favágó-család telepedett itt le, kikből azonban időközben hat elköltözött.

A g. k. hitközségnek van fatemploma és Puznyáknak fiókja.

Szinyák.

A „Kék-bércz“ alatt már az 1583-diki jobboviczai kenézlevélben értetett azon magaslat, mely „Szinyák“-nak nevezetik, magyar elnevezése azonban háromszáz éven át nem tudott népszerűsége vergődni, s ma is csak e néven ismerik valamint e hegységet, ugy azon igénytelen falut, mely alatta 1837-ben keletkezett; jóllehet e vidék már azelőtt volt ismeretes ásványviz forrásairól, melyekben kén és iblany nagy mértékben találtatik s melyekben e század elején még csak rühös kecskéket jó sikerrel fürösztöttek a vadonban legeltető pásztorok, ekkép a figyelem a forrásokra irányulván, előbb egyes családok kezdék használni, majd 1834. évben a tulajdonos munkácsi uradalom birtokosa fürdőházat építtetvén, annak hite mindinkább emelkedett és méltán, mert erős vize sok esetben rendkívüli hatást gyakorolt különféle üdült kütegekben, csúzos és köszvényes bajokban, a hasüregi zsigerek rendetlen állapotában, a takhártyák bántalmaiban, a görvély és angol-kórban s más betegségekben. Ma már schvaizi izlésben több vendégház, 20 lak- és 10 fürdőszobával disziti a fenyves és lombos erdőkkel borított magaslatot, melyen a fürdő áll s melytől egy negyedóra járásnyira

*) Azonkoru vizgálati okmány az ugoecsi levéltárban.

feljebb fekszik a hasonló telep, mely 1837. keletkezett, a tulajdonos gróf Schönborn család felhívására akkor Alsó- és Felső-Zas-sauból 26 német telepedvén le; 1843-ban már 22 családra szaporodott e gyarmat, mely kizárólag favágással és szállítással foglalkozik. Most már iskolája és fatemploma is van a kis községnek, mely a munkácsi r. k. anyaegyházhoz tartozik. 1870-ben 70 férfi és 81 nőtől állott a lakosság 29 házzal, melynek birtokában 122 hold, 113 szarvasmarha és 4 juh találtatott. A helységhez sorozott uradalmi határ 23675 holdból áll, mely leginkább rengeteg erdőség; ma a községben 24 ház és 131 lakos találtatik.

Szkatárszka.

Orosz falu a Verchovinán a vereckei járásban 81 házzal, 508 lélekkel és 4155 hegyes és kopár határral; nevét vette a hasonló víztől, mely a falun át foly. Magócsi Ferencz 1607. adott kenézséget Palkovics Andrásnak és Lászlónak s Gudják Jakabnak a végből, hogy a falut új lakókkal megnépesítsék; ez okmányt megerősíték 1613. gróf Eszterházi M. és 1657. Lorántffy Zsuzsánna.

1649-ben találtatott itt 55 jobbágy, 47 fiu, 25 ló, 175 szarvasmarha, 305 juh, 59 sertés és 4 méhkas. Batyko volt Ruszin Koszty. A Rákóczyak e birtokot elzalogosítván, 1762-ben a gróf Schönborn család visszaváltotta.

1672. volt a főkenéz Palkovics Markuly, alsó kenéz Ripics s a batyko Pap János; később a lakosság annyira megfogyott, hogy 1699-ben csak $2\frac{7}{8}$ népes és $10\frac{7}{8}$ pusztatelek találtatott; ekkor volt a kenéz Palkovics Iván és Ripics Soma; batyko Petrokovics Pap Mátyás, ki nyestet adott évenként a várhoz.

A lakosság kezén találtatott 1870-ben 452 szarvasmarha, 483 juh, 28 kecske, 149 sertés és 32 méhkas.

A g. k. hitközség bir saját lelkésziségével, mely az anyakönyveket 1782. óta vezeti; érdekes az itteni díszes fatemplom, s ab-

ban az utolsó ítéletet ábrázoló régi jelmezes kép ; valamint a kép-tár előtt azon ölnyi magas s karnyi vastag viaszgyertyák, melyeket a buzgó gazdák magok gyurnak s áldozatul szánnak ; melyeket bizonyos kiválóbb napokban ők vagy utódaik magok meggyújtani szoktak. Máramaros határánál fekszik a gróf Schönborn-család Dorosó nevű majorja 535 holdnyi tértartalommal ; 1848. előtt terveztetett, hogy itt juh- és gabona-vásárok tartassanak, a közbejött szabadságharcz miatt azonban az engedély ki eszközlése elmaradt.

Szobatin.

1829. évben alakított gróf Schönborn Fülöp a Hát hegy déli végén bent az erdőben a szobatin nevű viznél egy új telepet, a végből, hogy a megszállók az erdő őrizete mellett favágással s egyéb munkával foglalkozzanak ; e végből házhelyeket s némi föld-birtokot kaptak haszonélvezetre, miért minden házhelytől bérül 1 frtot adni és 9 igás vagy 18 kézi napszámot, ugyszintén minden hold földtől ugyanannyit végezni tartoztak. 12 család Medenczéről szállt oda ; 1837-ben 24 családra szaporodott a telep. 1870-ben 31 házban 174 lakos s azok kezén 3 ló, 118 szarvasmarha, 41 sertés és 26 méhkas ; 1877-ben pedig már 218 lakos találtatott, kikből 213. g. katolikus s a medenczei anyaegyházhoz tartozik. Van iskolája, melyben 32 tanuló jár. Határa 5607 holdból, többnyire értékes erdőkből áll, mely a nevezett grófi-család tulajdona, míg a telepítvényesek használatában 380 hold van. Lakossága most 131.

Szolocsina.

Oroszfalu a vereczkei járásban Szolyva és Polena közelében, 388 lakossal és 64 házzal. 1613-ban gróf Eszterházi Miklós Kalabiska Pèter, László, András, Sándor és Pálnak adott kenézséget a falu megnépesítése végett, miért a család csupán a hadi-adó fizetésére köteleztetett.

1649-ben Lorántfi Zsuzsánna alatt találtatott itt 33 jobbágy, 63 fiu, 11 ló, 142 szarvasmarha, 168 juh, 79 sertés és 24 méhkas. Kenéz Kalabiska Gergely volt.

Az 1699. összeírás szerint találtatott itt $5\frac{3}{4}$ népes és 6 pusztatelek, 16 ló, 51 szarvasmarha, 64 juh, 21 sertés és 10 méhkas. Ekkor adtak a várhoz összesen 23 tyukot, 6 ludat, 46 tojást és $5\frac{3}{4}$ font vaját. A kenézek Kalabiska és Ulihanecz serfőzdet is tartottak. A lelkésznek akkor rendeltetett a Bosnyák Timko-féle pusztá féltelek. 1699-ben volt a batykon kívül két éneklész (orosz deák) Popovics Iván és Kalabiska Luka, kik mint a pap egy-egy nyestet vagy e helyett 4 frtot adtak a várhoz.

1711. febr. 29. II. Rákóczy Ferencz, midőn végleg kivonult a hazából, Vay Ádám, kíséretében, minthogy a megáradt Pinyepatakon át nem mehetett, a faluban megháltak; más nap is sikertlenül kísérték meg az átmenést, mert a sebeseen rohanó víz még inkább dagadott s a jeget is igen szakgatta, azért ismét kénytelenítették visszatérni Szolocsinára, hol márczius 3-ig időztek*).

A g. k. hitközség bir saját lelkésszeggel és 1868-óta felszerelt új kötemplommal, a mikor az 1791-ben épített előbbi fatemplom a használatból kivétellett. Anyakönyve 1787-től vezetetik.

A lakosság kezén találtatott 1870-ben 9 ló, 351 szarvasmarha, 118 juh, 47 kecske, 70 sertés és 30 méhkas.

*) Rákóczy-tár I. 235. Ráth Károly adatai szerint azonban (Rákóczy emlékiratai 1866. 321. lap.) Rákóczy F. 1711. febr. 18-an megindulván Munkácsról, 20-án már Alsó-Vereczkén volt, honnan nyilatkozatot bocsátott ki. L. T.

Határában, különösen a Zavadka nevű hegy alatti Luhi dűlőben mind a gróf Schönborn réjtjén, mind Bertalan Margit földjén jó savanyuvíz források bugyognak.

Szolyva.

(Szvályava.)

Népes mezőváros a vereckei járásban a Latorcza balpartján kies völgy ölében, 173 házzal. 1352 lélekkel és 2438 holdnyi határral. Hajdan Zolyvának neveztetett, mi oroszul Szoliva = sóst jelent s így nevét a határában bőven találató savanyuvíz-forrásoktól vagy a helységen át folyó Szvályavka pataktól kölcsönzé. Területén bronz és ősmagyar-kori sírhalmok s műtárgyak találhatnak.

A XII. században a Beth másképp Betke-család birta, a XIII. században pedig Simon főispán, Bankbán nádor veje, kitől az 1214-diki merény folytán II. András király által elkoboztatott s a királynéra ruháztatott. 1263-ban V. István Szolyvát (Zolva, Zolova) Aladár tárnokmesternek adományozta*); 1272-ben pedig Rusdi Mihálynak.

1433-ban a Perényi-család birtokában volt Szentmiklóssaj együtt, melynek Szolyva tartozéka vala s annak urait szolgálta.

Az 1463-ki határjárásban „Zolyva“ közelében egy savanyuvíz nevű hely jelöltetett ki határpontul**).

1540. Perényi Péter volt birtokosa. 1565-ben már mint óhitt parochialis hely emlittetik.

1572. Frangepán Zluni Ferencz; 1574-ben Telegdi Mihály, 1611. Nyári István és neje Telegdi Anna, 1612. gróf Eszterházi Miklós s 1614. Várdai Kata birták. 1650-ben Lónyai Zsigmond birtokába jutott, 1668-ban Drugeth György özvegyére gr. Eszterházi Máriára és 1680-ban Báthori Zsófiára.

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. T. IV. Vol. 3. 17.

***) Lelesz, Prot. Met. 31. sz.

Az 1688-ki összeírásban felhozzatik : hogy az előbbi 54 jobbágy-családból 31 teljesen elpusztult, 8 pedig részint nyomorúsága, részint más okból bért fizetni nem képes; így Pap Simon, a helybeli batyko, ki jobbágyi féltelken lakott, szintén csak 2 frtot fizetett és Primkács Luka drabant és Szofilka János bíró szintén adómentességet élveztek. A lakosok akkori szegénységét igazolja azon körülmény is, hogy az akkori leltározás szerint nem találta az egész községben több mint 7 ló, 7 ökör, 13 tehén és 8 sertés*). Az urasági majoros földek két nyomásban voltak, a felsőben egy tábla, melyben 200 köből zab megtermett, a másik nyomásbeli pedig a keresztnél levő 50, a Vorkovics-féle kéttábla pedig összesen 70 köből zabot adott évenként. A gróf Schönborn-család 1728-ban jutván Szolyva birtokába, 1795-ben rendezteté az itteni majort, mely jelenleg a legnagyobbak egyike, derék épületekkel, gőz szeszgyárral s minta juhászattal; jól művelt földjei pedig a búzát s rozst egyaránt megtermik.

Az 1798-ki küldöttségi jelentés szerint, a paplak akkor fából épült és szalmából fedett szűk házikó volt; az 1749. épült kicsiny-szerű kőtemplomka pedig szerfelett szűk s azért annak ujonépítésére költségül 2800 forint terveztetett. Anyakönyve 1782-től kezdődik.

Ferencz császár és király 1798. adott kiváltságot a gróf Schönborn-családnak Szolyván országos vásárok tartására; 1824. márcz. 5. kelt oklevele szerint pedig megengedte, hogy minden csütörtökön heti vásár tartassék; ez utóbbiak gyengék, országos vásárai azonban különösen baromra nézve eléggé látogatottak. A helypénz a grófi pénztárt illeti.

1831-ben épültek az itteni tiszti lakok az uradalmi gazdasági és erdészeti személyzet számára; ugyanakkor készült a Máramaros felé vezető ut is.

Nevezetessé teszi e helyet a gyógyhatásáról elhírvült s kellemes pezsgő italul is használt savanyu viz forrása, mely az ország távol vidékeire szállittatik s mely már régóta ismertetik; 1709. febr. 1-én pedig maga II. Rákóczy Ferencz fejedelem élvezte, mi midőn e tájon megfordult.**)

1870. junius 24. felbontatván a Szolyva és Tövisfalva közt az országutnál feltűnő s kereszttel jelzett terjedelmes halmot : abban

*) 1870. volt itt 54 ló, 10 szamár, 709 szarvasmarha, 1318 juh, 104 kecske, 390 sertés és 49 méhkas.

***) Rákóczy-Tár I. 185.

egy teljesen felszerelt előkori lovas magyar levente csontvázát tártam.*) A déli lejtő alatt levő téglavetőben bronz és arany-műszerek, a Niva mezőn pedig nagy kőducz alatt őskori cserepek találtak.

Néhány év óta postaállomás.

Sztánfalva.

(Sztanovo.)

Orosz helység a munkácsi járásban s a Hát-hegy nyugati, szőlővel és tölgyfákkal beültetett szélén, 100 házzal és 602 lakossal.

Sztánfalva volt székhelye a körötte fekvő Leányfalva, Felső-Schönborn (Oláh-Kerepecz), Tőkés, Hátmeg, Drágabártfalva, Medence, Ardánháza és Závidfalva nevű kilencz helységből állott külön határőrvidéknek, miért e táj maiglan Krajnának neveztetik. Ennek lakói a várhoz fegyverrel és mint küldönczök lovon tartoztak szolgálni; azután is, a mint századok múlva az országos nagy határőrvidék (Krajnaság) jelentőségét elveszté s uradalmak szerint felosztatott; akkor öt század előtt, ez egy összefüggő testet, vajdaságot képezett, mely idő folytán sajátlagos kiváltságokkal ruháztatott fel, különösen 1364., 1370. és 1378-ban Erzsébet és Mária királynéktól. Nevezetesen a fűbenjáró bűnök, különösen a rablás és tolvajlás kivételével, melyek iránt a vajda jelenlétében a megyei hatóság ítelt, a kisebb vétségeket és kihágásokat a kilencz helység birái által közösen választott vajda — officialis — intézte el; adóul pedig a beszédett ötvenednek felét tartoztak a vajdák a várhoz beszolgáltatni.

A hagyomány szerint az itteni egykori oláhok egyrészt a XIII. században telepedtek le, nevezetesen 1284-ben, midőn a Hodostónál elfogott oláhokat arra kényszeríté a király, hogy Bereg, Ugocea és

*) Századok 1870. VII. és Arch. Ert. 10. sz.

Máramaros területén telepedjenek le, kik azután megyénk dél-keleti részén sokáig tartózkodtak. Nézetem szerint azonban már a magyarok beköltözésekor is folytattak itt nomád pásztor életet oláhok, kik csak a tatárdulás után tömörültek azután egyes falvakba, melyek a megszállításra engedélyt nyert kenézekről nyertek nevet, mint épen itt a volt Krajnán is Stán-, Závíd- és Sándorfalva (Tőkés) is. Az oláhoktól elhagyott területre a XIV. század végén Koriathovics Tódor podoliai herczeg telepített oroszokat, kik maiglan laknak e tájon is s hihetőleg, megmaradt s idővel eloroszosodott oláhokkal összeolvadtak.

Állapotuk idővel hova-tovább sulyosbodott.

Igy Szilágyi Erzsébet 1466. nov. 5. Munkácson kelt rendeletében előadatik, hogy ő a várhoz tartozó jószágok megszemlélésére ide jövéen, a krajnai helységeket nyomasztó állapotban találta, miért is azok sorsán javítani akarván, meghagyja tiszteinek: hogy tőlök az eddig évenként adni szokott 12 juh helyett azontul csak hatot szedjenek; a sertés- és teriménytizedet természetben s ne pénzül hajsák be; a lakosság ezentulra az együttesen évenként adni szokott hizott marha beszolgáltatásától felmentetett, kivéve azon esetet, ha ő maga érkezne ide, vagy a várba új várnagy neveztetik ki. Megtiltotta, hogy a tisztek Krajnán tartózkodjanak, de ha hivatalból oda mennek, akkor minden helység ebédrel és vacsorával láss őket el. A tiszt vagy várnagy a terményből 9, vagy 10-ednél többet ne szedjen; a várnagy az emberölötől 3 márkánál többet sem pénzben, sem más vagyonban el ne vehessen; a krajnaiak az eddig divatozott sajtnál sulyosabbat adni ne tartozzanak; a kenéz eddigi jogait és kiváltságait csonkítatlanul gyakorolja; a kiméretni szokott földesuri bor ára fejében a vártisztek többet ne zsaroljanak, mint mennyit az valóban megért. Ha jobbágy küldönczül utra indittatik, lovát senki le ne foglalhassa. Az új megszállók ötévi mentességet élvezzenek. Ez okmányban munkácsi várnagyul Balázs mester (Keszi) emlittetik.

Az 1484-ki Hollós János-féle adománylevélben a krajnai helységek körül csupán „Sztánfalva, Kiskerepez és Dragabartfalva“ emlittetnek. Hollós János 1493-kán Munkácson kelt okmányában előadja: hogy midőn Munkácsra érkezett avégből, hogy a panaszokat kihallgassa s igazságot szolgáltatasson, előtte megjelent Sztánfalvai László vajda egy részről s a krajnai 9 helység kenézei, lakói és jobbágjai másrésztől s ezek előtt előadá László, hogy őt és testvéreit régi időtől és jognon illetvén a krajnai vajdaság, abban magát megerősítettetni kéri, annál inkább, mert egy közelebb Hollós

János által Budán kiadott pecsétetes levéllel tudja, ehhez való jogát igazolni. Ezek ellenében a kenézek és a nép válaszolá, hogy nekik állandó vajdájok sohasem volt, sem általok László örökidőre nem választatott, mert ők évről évre szoktak a munkácsi várnagy jóváhagyása reményében egyet választani, mely régi gyakorlatot és szokást tanukkal igazolták, valamint azt is, hogy az örökösök nélkül, elhunytak vagyonából a várnagyot csupán egy oly három éves tulok illette, melynek szarvára zsineget (chorda) kötni lehet. Mindezek alapján János herceg oda nyilatkozott, hogy kiderülvén, miként László a kiváltságlevelet tőle álnokmódon megszerezte, a neki adományozott örökös vajda-jogot visszavonja s a krajnaiaknak a választási jogot megadja; egyszersmind utasította a várnagyot, hogy a magvaszakadtak hagyatékából csupán egy harmadfüre járó tulkot vehessen el. Ez okmányban várnagyokul Dercsényi Pál és Péter említettnek.

1506-ban megerősítette a krajnaiak előbbi kiváltságait Anna királyné, kinek akkori munkácsi várnagyai voltak. Zoóth János és Torinyi Imre; ugy szintén megerősíté Mária 1523. és Zápolya János 1562-ben. Ez utóbbinak április 23. Gyaluvárban kelt okmánya szerint, a munkácsi uradalom főnökeül Daczo Tamás, várnagyul Gálthéri (Galtövi) Ferencz és udvarbiróul Kerepeczi Demeter említettnek, mint kikhez a rendelet intéztetett.

Rákóczy György fejedelem Munkácson 1645. április 22 a sztánfalvai kenézek panasza folytán új kiváltságokmánytallátta el őket; ebben meghagyta Debreczeni Tamás nevű uradalmi főnöknek s általa a kenézeknek, hogy a régi királyoktól és földesuraktól nyert jogaikban ne háborgassa őket s az urbérben foglalt meghatározott terheken felül más szolgálatra ne kényszerítse. Akkori kenézek voltak Sztánfalvai László, Márton, Lukács, János, Jakab és egy másik János.

Daczára a sok kiváltságnak, a várbeli tiszték még is zsarolták a krajnaiakat, miért ezek 1648-ban ismét panaszt emeltek Rákóczy György előtt, ki azon évi július 27. Munkácson Debreczeni T. főnök, Lövei Gergely főkapitány és gyulavári Maxay György tiszttartóhoz intézett rendeletében megparancsolta, hogy a krajnai jobbágyokat jogaikban ne háborgassák s tőlük, a mennyiben való lenne, hogy tizedül tojás, tyuk, vaj, olaj, szurok és sajton kívül egyebet nem adóztak, mást ne követeljenek, „sub gravi animadversionis nostrae poena.“

Lorántffy Zsuzsánna alatt ismét új terhekkal sújtattak; az

1649-diki összeírás szerint tartoztak minden egész házhely után györgy- és mihálynapra adóul 1 frtot fizetni s a főkenéz 1 nyestet vagy 4 frt, egy karvalyt vagy 50 denárt, 1 őzet vagy 1 frt és drabantpénzül 3 frtot; a batyko pedig 1 nyestet vagy 4 frtot adni. Ekkor találtatott Sztánfalván összesen 44 házhely jobbágyokkal, ezek közt volt 3 hópénzes, 1 székely és 3 hetes drabant; a kenéz volt Czikolai János, batyko Pap János; továbbá találtatott 42 fiu, 11 ló, 172 szarvasmarha, 14 juh, 163 sertés és 25 méhkas.

1672-ben Bãthori Zsófia alatt volt a kenéz Kopcsa Sándor, a batyko Pap Lázár. Azon évi nov. 10-ről írja Kassáról a szepesi kamara igazgatósága a vármegyéhez panaszképen, hogy a krajnai oroszország törvénytelenégekre s kihágásokra vetemedvén, féktelenségében a nemesi udvarházakat megtámadja, fölveri, onnan marhákat elhajt és az ekkép elhajtott jószágot még külföldre is szállítja, miért kéri, hogy a „prédáló latrokat“ erélyesen fékezze és fenyítse meg.

Az 1711-dik évben haza fele szökött svédek az egész Krajnán és felvidéken le Ilosváig és Krajna-Martinkáig mindenütt pusztítottak és prédáltak.

Érdekes még, hogy Rákóczy György egykor a krajnaiaknak (az ő állítása szerint: egy véka tallérért) a Hát-erdőbeni makktermést és legelőt — a feennálló fáknak egy-egy arany birság terhe alatti megkimélése mellett zálogba adván, 1783-ban a gróf Schönborn család zálogváltási per folytán 1793-ban ítéletileg visszanyerte az értékes erdőt, letevén 1796. április 8-án zálogösszegül 1000 és kamat s egyéb járulék fejében 500 frtot; a nyugtalankodó községek pedig, kik a végrehajtás után is több ízben a felsőbbséghez járultak, végre 1798-ban a helytartótanáos által a felfolyamodásoktól is eltiltattak.

A g. k. hitközségnek van saját régi lelkészsege és új kőtemploma; anyakönyve 1781 óta van; tanulóinak száma 98. Határában szőlőültetések is vannak. A helység nyugoti dombján pedig a gróf Schönborn családnak gazdasági udvara.

A határ lejtőin őskori halmok s azokban obsidian és kovakő szilánkok bőven találtatnak; bronz, valamint régi korbelti vasfegyverek, ugymint nyilhegyek, lándzsák és kardpengék szintén kerültek napfényre.

Sztrabicsó.

Orosz helység a munkácsi járásban 167 házzal, 870 lakossal és 7071 holdnyi sík határral, melynek nagy része lomberdős. 1870-ben a község 1128 lelket számlált. Tartozott a munkácsi uradalomhoz. 1466-ban Szilágyi Erzsébet feljogosítá Orosz Dániel lucskai jobbágyának fiát Sándort, kinek a sztrabicsói területbeli soltész-ságot adományozta, hogy a nagylucskai erdőség közepette lakatlanul, benőtten s elpusztultan álló Sztrabicsó nevű helyet népesítse be, miért a soltészoknak a szokott kiváltságokat, az új megszállóknak pedig ily kedvezményeket ígért: 1. hogy az uradalmi tisztek ott állandóan ne lakjanak s ha oda érkeznek, a lakosok nekik csupán egy ebédet és vacsorát adni tartozzanak; 2. vérengzésért egy márkányi birságot vehessenek rajtok; 3. a birság egy kilenczedrésze illesse a várnagyot; 4. az emberölő vagyonából a várnagy csupán 3 darab marhát vehessen el a maga részére; 5. a várhoz szolgálatot ne tegyenek; 6. Sándor kenéznek 2—2 nap dolgozzanak; 7. uri bérül a lakosok annyit fizessenek, mint a lucskaiak, végre 8. az degen megszállók hét évi adómentességet élvezzenek.

Hollós János 1493. meghagyta Derencsényi Péter munkácsi várnagyának, hogy a lakosoktól kiváltságaik ellenére (mely okmányt bizonyos Naményi Gergely elid egenített), sertéstized helyett csupán 3 frtot szedjen.

A két fentebbi kiváltságlevelet, valamint a Fornoosi László és Csetneki János által Erzsébet idejében egy malom használata iránt kiadottat Mária királyné 1523., koronázásának 3-dik évében, Margit ünnepén megerősítette.

1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 70 jobbágy, 56 fu, 27 ló, 150 ökör, 60 tinó, 137 tehén, 529 sertés, és 47 méhkas. A jobbágyok tartoztak a földesur számára 5 hordó bort kimérni, a Boeskor nevű beregszászi szőlőt megművelni, a vár kutjához szükséges két öreg kötélnek való hársat gyűjteni és Pisztra házára elvinni s egyéb robotot végezni. Az itteni 7 szabados tar-

tozott barom- és sertés-eladásnál bajtótul szolgálni. leveleket vinon egy drabantot tartani és háboru esetében fegyverrel szolgálni s évenkint egy nyestet beadni. A batykók valának: Pap György, Dénes és László, kik három nyesttel adóztak; szabadosok voltak a Varga, Szabados, Pap, Magyar és Kozma családok. Szerencsfalvi László volt hópénzes, Oláh, Sztánfalusi, Osztás, Magyar, Dél. Pálkás pedig hetes drabantok; Vidacs János volt a hites drabantok hadnagya. A jobbágyok többnyire magyar nevéek voltak, a. m. Rác, Bába, Bagoly, Kecskés, Kövesdi, Mani, Déli. Gardon, Vereczkei, Duszina, Nevezkei, Lengyel, Farkas, Kis, Usonka, Melve stb. kik azóta teljesen kivesztek.

1672. voltak a batykók: Pap Dénes és László.

1682. ötezer forintban elzálogosítottatott Sztrabicsó az Eötvös családnak, kitől azt 1762. Detrich László, ettől pedig a gr. Schönborn család 1778-ban 4166 frton visszaváltotta.

1687. a Pál-rendü szerzetesek Marin Istvánnak sztrabicsói volt birtokukat bevallák a leleszi konvent előtt.

1732. febr. 13. Péchy György szolgabíró és Béres György esküdt vizsgálatot tettek itt azon eset iránt, mely az itteni pap Nalivajko János és Eötvös Miklós özvegye szül. Debreczeni Mária itteni gazdatiszte Kassai Ferenc neje közt tiltott viszony folytán keletkezett: Kassai felindulásában lefoglalta a pap marháit, ez pedig testvére Gergely s több hive segedelmével őt lakásán megrohanván, megverte; ennek folytán Ragyóczy Ferencz birtokos 24 frt birság alatt megtiltotta a lakosoknak a templomba való menést, míg a pap meg nem büntettetik.

1795—1803. években keletkezett itt a gróf Schönborn család derék majorja, mely a helység nyugati végén áll; még a határ keleti szélén, ott, hol az északkeleti vasut „sztrabicsó-gorondi” állomása van, Eisler Ezsaia s fia gőzfürészt állítottak, mely 1881. decz. végén megégyvén, nem sokára vétel útján a munkási uradalom birtokába jutott.

A g. k. hitközségnek van saját lelkészsege, kőből épült paplakkal, a templom azonban faalkotvány három kupolával. A községi iskolát 63 gyermek látogatja.

Sztrojna.

Ruthén falu a vereczkei járásban a Máramaros felé nyíló völgyben 80 házzal, 567 lakossal és 1471 holdnyi hegyes határral. Sztrojna az 1600. évi adórovatban még Kozio-nak iratott s találtatott benne 4 jobbágy-telek, e Koziva nevet kapta akkor azon pataktól, melynél feküdt s melynél egy malom is állott. Mint a munkácsi várhoz tartozott helységben 1649-ben találtatott 24 jobbágy, 32 fu, 9 ló, 75 darab szarvasmarha, 32 juh és 30 sertés. Batyko volt Sándor Péter. A kenézség renddel járt a lakosok közt, mert a Magócsi Gáspártól nyert levél elszakadozott s ujat nem váltottak. Egy jegyzék szerint már 1597-ben volt orosz pap itt. E században különben a helység két külön faluból, ugymint Koziva és Nagymelnicsna-ból állott, melyek később Sztrojna néven egyesültek.

Az 1699. urbér szerint volt Koziván a kenézség a Likovics családnál, azonban a lakosság meggyérülvén, akkor már csak 2 $\frac{1}{2}$ telek volt népes. A templom ez időben már állott s papi javadalomul még 1690-ben átengedte Füzér Pap Péter, kenézesaládból származott batyko, a neki jutott féltelket; 1699-ben azonban ő és fiai az ajándékozást megbánván, azt visszavonta s a földesuraság is a kenéztelket egészen meghagyni kívánván, a lelkésznek a Ruszinkovics Jurko-féle elpusztult féltelket rendelte a tisztség, melyet az előtt a szomszéd Nagy-Melnicsnából Nagytibavára papnak ment Ruszin Pap Fedor birt s az uraságnak átengedett.

1682. volt Kozivának még 32 jobbágy lakosa s 11 $\frac{1}{8}$ telke, batykoja Füzér Pap Péternek s a főkenéz Likovics Jurkonak neveztetett. Ez okmány szerint akkor Nagymelnicsna még külön álló helység volt, levén abban 24 jobbágy személy és 11 telek, főkenéze Ricskovics Jurko s batykoja Ruszin Pap Péter. E falu mint az 1699. urbérben megjegyeztetett, Kozivával egy patak mentében s szomszédságában feküdt. Egyik dűlője Brusztopotak felől maiglan viseli a Melnicsna nevet s rajta néhány ház áll; egy másik házcsoport területe pedig Koziva-dűlőnek mondatik.

Nagy-Melnicsán Rákóczy Zsigmond 1597. márczius 5-én adott kenézséget Ricskovics Andrásnak és Dankonak a végből, hogy e falura idegen jobbágyokat szállítsanak, igérvén ezeknek 15 évi adómentességet; 1600-ban 3 jobbágytelek találtatott itt; 1649-ben azonban Lorántffy Zsuzsánna alatt már 22 jobbágyszemély. 10 telek, 35 fu, 8 ló, 44 ökör sat. A kenéz volt Hricskovics Mátvás, a batyko pedig Hricskovics György. Határaiul megállapítottak: Bisztra, Duszina völgye, Lupule nevű patak, kelet felől a Krajnavidék s a barlangerdő. 1672. Báthori Zsófia alatt volt a főkenéz Hricskovics Iván s a batyko Hricskovics Luka, a kenézlevelet megerősítvén e fejedelemmé is. 1699-ben Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Ricskovics Haurillo.

Az egyesült Sztrojna helységnek van saját g. k. lelkészsége és kőtemploma; a réginek nyoma a kelet felőli dombon látszik. Anyakönyve 1785 óta vezetetik. Tanulóinak száma 84.

1870. találtatott itt 12 ló, 426 szarvasmarha, 77 jub, 134 kecske, 324 sertés és 14 méhkas.

Szuszkó.

Ruthén falu a vereckei járásban 32 házzal, 163 lakossal és 1274 holdnyi hegyes határral; fekszik a Latorcza jobb partján, a galíciai országot mentében, regényes, lombdus hegyek tövében; nevét vette a Szuszkó pataktól, mely a falun át foly. A XVII. századig a lakosok egy része a munkácsi várhoz, másika pedig a szentmiklósi kastélyhoz tartozott; nevezetesen, az 1649-ki urbér szerint, volt itt özvegy Rákóczy Györgynének 4 jobbágya. Rákóczy Gy. 1645. április 6. Munkácson Czivanko Lászlónak és általa fia Onofrinnak és unokája Ignácznak adott kenézséget; azonban a benépesítés nem sikerült, 1672-ben Báthori Zsófia alatt új telepítvényes nem volt, s az 1682-ki urbérben praedium-nak mondatik, mely 1677-ben pusztult el; nem lakván akkor itt senki sem, mert Czianko

Onofri kenéz Nagy-Bisztrára költözött, Zitkovics Koszt és Fedor nevű két más lakosa pedig elbujdostak.

Az 1691. évi összeírás alkalmával találtatott a szentmiklósi birtok részére való jobbágyokból Szücs János kenézen kívül 6 jobbágy és 1 zsellér. Temploma már akkor réginék mondatott, de papja a nagy nyomoruság miatt elköltözött. E fatemplom a magaslat keleti alján emelkedett és hasított tölgyfadeszkákból volt összeállítva. 1870 táján azonban a falu nyugati szélén új épült kőből, az új paplak átellenében. Anyakönyve 1782-től kezdődik.

1864. június 20-án a községi erdő keletnek szögellő kanyarulatánál a magaslat közepe táján egy őskori hamvveder találtatott, melyben számos bronzvéső, sarló, kés, fűrészke, lándzsa, stylus alakú henger s egyéb tárgy találtatott.

Szuszkóujfalu.

(Ervinfalva.)

Szuszkó felett északra a Kékbércz (Szinyák) tövében, irtott erdőterületen fekszik egy 74 lakos, 13 ház és 104 holdnyi területből álló telep, mely 1856-ban keletkezett, a munkácsi uradalom birtokosa, gróf Schönborn Ervin 12 csehesaládot telepítvén ide a végből, hogy a megszállottak a környékbeli uradalmi erdőkben favágással foglalkozzanak. E telep az alapítóról Ervin-falvának kereszteltetett, s mint római katolikusok a tövisfalvi r. k. lelkész-séghez tartoznak.

Szundákfalva.

Hátmeg és Kelemenfalva közt a ⁴felvidéki járásban fekvő orosz helység, 17 házzal és 122 lakossal. Az 1672. évi urbér szerint Kis-Ilosvának is neveztetett, a mikor Gál György volt a helybeli kenéz, kinek atyja 1650-ben szállt első lakosul e helyre. Az oroszul Sebeljoviczá-nak nevezett csekély és hegyes vidéken fekvő falu a munkácsi uradalomhoz tartozott és hátmegnek fiókegyháza.

Szvalyovka.

A vereczkei járásban a havasokon túl Galiczia szélén fekvő munkácsi uradalmi orosz falu, 22 házzal és 164 lakossal. 1629. sept. 2. gelsei Balling János, Bethlen Gábor fejedelem munkácsi főkapitánya kenézséget adott Vaszko Miklósnak a végből, hogy a Szvalyovszka nevű pusztán falut alakítson. Az 1649-ki urbariumban Ujfalunak neveztetett s találtatott abban 14 jobbágy, 13 fiu, 3 ló, 35 szarvasmarha, 97 juh, 16 sertés és 6 méhkas. Azonban idővel annyira elpusztult a népség, hogy 1699-ben csupán 1 telek volt népes, melyen Melles András nevű kenéz lakott; többen a harcziás idők viharában veszték el, mint a Rákóczyak és Thököly jobbágysai, uraik parancsára fegyvert ragadni kényszerülvén; így az 1699-ki urbérben is megjegyztetik, hogy Takács Fedor nevű itteni jobbágyot a tatárok vitték el s telke azóta üresen áll.

A lakosság kezén találtatik most 194 szarvasmarha, 202 juh,

28 kecske, 47 sertés és 1 méhkas. A tőszomszédságában fekvő Szkotárszknának fiókegyháza.

Tákos.

Magyar helység Csaroda szomszédságában a naményi ország utnál, 87 házzal, 459 lélekkel és 2198 holdnyi földdel. A XIV. században már okmányilag emlittetik itt a Tákosi-család, nevezetesen 1357-ben Tákosi Sámson fia Jakab és Sándor fia Gergely királyi emberektől működtek*); 1369-ben Tákosi Sándor fia Gergely ismét**); 1384. pedig Tákosi Sándor fia László perbe idéz-teti Bagi Manhard fiát Jakab és Miklóst a miatt, hogy egyik jobb-ágyát megölték s tákosi és ugornyai marháját és lovait erőszakosan elvették. A királyi rendeletben kijelöltettek királyi emberekkül: Guthi Péter és Pál, Vitkei István, Jakab és Gergely, Ujlaki Zomboki László, János és György és Daróczi Istán és Tamás.***)

1425. Csarnavodai Krisogon birtokolt itt, ki vagyonát testvé-rei Juliának Mikai Miklósnénak, Klárának Szepessi Lászlónénak és Borbálának Orosz Lászlónénak átbocsátá.

1468. beiktattatott Hetei Gábor; 1488. Oroszi István és Mik-lós; 1497-ben Szepessi János; 1503. birtak itt Mikai Beregi Ger-gely, Helmecezi István és Daróczi Bertalan deák.

1510. Szepessi Péterné megintette Tákosi Mátyást és Lászlót, az őt örökségileg illető tákosi, fejeircsei és ugornyai részeknek a be-ruházási összeg felvétele melletti visszabocsátására.

1546. Koppány Mihály iktattatott be a Tákosi István magva-szakadtával ennek felkért birtokába.

1550. nyert kir. adományt Murgai János. 1559-ben beiktat-tatott Szilágyi Bálint a Szelendi, Bozzási és Beregi nótázása foly-tán ezektől elkobzott részekbe.

*) Zichy Codex III. 60. és 67

**) Lelesz, Prot. A. I. 9 sz.

***) Leleszi lev. u. o. 1. sz.

1552. birtak itt Szepessi Katalin és Horváth Miklós.

Az 1567. adóösszeírásnál említetnek birtokosokul: Szalmádi Imre, Tákosi Pál és Görbedi László $7\frac{1}{2}$ kapuval:

1570. voltak birtokosok: Oroszi István, tákosi Horváth Pál és Ferencz, Pósházi Nyiri András fia Ábrahám, Gosztovics Horváth Ferencz özvegye Margit, kik a néhai Pósházi Tamás és Posgai Mátyás utáni részeket birták.

1594. Ányos özvegye Murgai Bolbála és Whittevics Péter és György iktattattak be.

1600. birtak: Kereki János, Ányos Kristóf, Komlósi Gergely, Ilosvai János, Kálnási István és Szerémi Mihály.

1617. Daróczi Ferencz özvegye Pálffy Erzsébet fajszi Ányos Borbálának tákosi nemes udvarházát és ugornyai birtokait átíratja.

1646. Csicseri Orosz Ferencz (Pál fia) visszavonta az anyja Ányos Borbálával kötött egyezséget bizonyos jobbágytelkek átengedése iránt. 1665. említetnek még birtokosokul: Buday János, Ferencz és Pál; 1668. még Tóth Pál is.

1765. Dancs Éva Joó István neje tiltakozott maga és érdekeltei nevében az ellen, hogy anyai testvére Ujvári Samu, ki magtalan kimultához közeledett, a tákosi, ugornyai, kishégányi és fornosi elzálogosított birtokokra kölcsönemelést tegyen. E birtokrészeket Dancs Éva elődei: Bégányi Péter özvegye Hartványi Anna és leánya Bégányi Zsuzsánna, Fancsikai Lázár neje adták volt zálogba Földessy Istvánnak, Szegedi Istvánnak és neje Bégányi Máriának.

1822. Tákosi s Buday család volt a főbirtokos. Jelenleg birtokolnak itt: gróf Degenfeld Imre, Dancs György, Horváth István, Bay Gáborné, Balogh Károly, Baku, Barát, Budai, Biró, Csapó, Demjén, Döri, Fülep, Fogarasi, Huszti, Kardos, Kis, Miskolczy, Ormos, Simon, Turi, Varga, s mások.

Tákost a tiszaszabályozás előtt nagy mocsarak vették körül. Termékeny határában a lakosok szarvasmarha-tenyésztéssel és halászáttal jó sikerrel foglalkoztak.

Talamás.

Orosz falu a vereczkei járásban Volóczon tul 26 házzal, 138 lakossal és 2101 holdnyi hegyes határral. A munkácsi várhoz tartozván, 1625. július 27. Balling János főnök Lengyel Lőrincznek adott kenézlevelet a végből, hogy egy Preszló nevű pusztára szálljon; de mivel a huklivaiak azt nem engedték, e helyre telepedtek le első lakosai a kenézzel együtt s Tomolás név alatt falut építettek. Az 1649-ki urbér szerint találtatott már itt akkor 20 jobbágy, 5½ telek, 21 fiu, 7 ló, 37 szarvasmarha, 30 juh és 14 sertés. A Vicsé patakon volt egy kenéz őrlőmalom, a falu tulsó végén pedig egy fűrészde, melyből évenként 1400 szál deszka került a várba, mit a jobbágyok tartoztak szállítani. Batyko volt azon időben Pap Lukács. Idővel népessége s a helység jóléte annyira leszállt, hogy 1699. már csak fél telek volt népes, a többi elhagyatott; kenéz volt Palkovics Vaszil. 1708. II. Rákóczy Ferencz elzalogosította a helységet Sennyei Istvánnak s neje Klárának, kinek utódaitól, a Perényi családtól visszaváltotta gróf Schönborn Jenő Ervin 1762.

Most a g. k. község, mely Hukliva fiókja, ismét emelkedik; van benne 141 szarvasmarha, 119 juh, 23 kecske és 33 sertés. Faptompla szépíti a havasalji bájos vidéket.

Mező-Tarpa.

Régi magyar mezőváros a Tisza jobb partján 424 házzal, 2646 lakossal és 8171 holdnyi sik termékeny határral. 1870-ben

számlált 532 lakházat és 2870 lelket. Már a történelmet megelőző korban tanyáztak itt emberek, a mint azt a határban találtató számos őskori sirhalom igazolja, melyekben durva hamvedreket leltem. A szóhagyomány szerint birták s tán laktak is itt a XII században a templomosok, a néptől úgy nevezett vörös barátok, kiket később a szentjános-lovagok váltottak fel.

A 13. században már népes községet képezett s akkor a Tarpai család birta; lelkészsege is volt már akkor, így egy 1321-dik évi okmányban papjául László említették*); az 1333-dik évi pápai tizedek rovatában Torpának nevezetik, fizetvén ily adóul a „parochus“ hat garast évenként. -- Azonkívül volt e városban a Palrendü szerzeteseknek zárdájok, melynek nyomai a városon kívül maiglan is meglátszanak, sőt a községnek régi, a mult század elejéig használt hivatalos pecsétjén is szent Pal alakja szolgált czimerül.**)

A 14. század közepe táján, az Anjou királyok korában, nagy virágzásnak indult Tarpa, épen úgy, mint ugyanakkor Beregszász és Munkács is. 1353-ban Erzsébet királyné, ki Tarpát birta, a szomszéd Márok birtokosa: a Várdai család kívánatára a határt bejártatni megrendelvén, e végből a királyné a Tarpán lakott Marochuk, beregi főispánt s főlovászmesterét bizta meg a közbejárással.

Majd fia Lajos király, a ród-szigetiek, tudniillik a törökök elől Palesztinából ide menekült jános-lovagok iránti háladatosságból hazánkban az auraniai pörjelséget alapítván,***) Tarpa e pörjelnek egyik jövedelmi forrásául engedtetett át.

E pörjelség a Nagymihályi család birtokában vala, mely itt sokáig élt. Nagy Lajost e háladatosságra a ródi szigetbeliek azon készsege vitte, mely szerint őt az 1346-ki olasz hadjárat alkalmával hajókkal látták el.

1354. a Tarpa helységbeli lakosok (de Villa Thorpa) Lukács előtti kedden Márki János márki helységbeli jobbágyait az erdőben megtámadták s rajtok, különösen a nőkön és szüzeken erőszakoskodást elkövették. A tett panasz folytán Tamás alispán és 4 birótársa a vád megvizsgálására kissurányi lakos Sámson fiát Jakabot kiküldötték, ki jelenté, hogy csakugyan a márki területen követtetett légyen el a büntény s a jobbágyok levetkőztetése.†)

*) Zichy Codex I. 197. lap.

***) Catalog. Monast. Ord. S. Pauli, 32. sz.

***) Corpus Juris Hung. II. Tit. 54.

†) Zichy Cod. II. 571.

1410. beiktattatott Zsigmond királynak Véglesen (ascens. Dom.) kelt rendelete folytán Nagymihályi Gergely fia Albert Tarpa felének s ahoz tartozó összes haszonvételeinek birtokába, mely jöszágrész rosali Kün Lukács fiai Miklós, Lukács és Jakabtól hűtlenségi bélyegen elkoboztatott s a felkérőnek adományoztatott. Az iktatási parancsban kijelöltettek királyi emberekül: Daróczi Bertalan és Bálint, Guthi Barnabás, Dolhai Szaniszló, Oroszi Fábrián és László, Szécsi Gál fiai György és Jakab, Dobó István, László és András (Nacator), Palóczi Miklós, Barlabási János és Kisdobronyi László.*)

1415. vizsgálatot tartott itt a leleszi konvent Hetei László fia Gergely, Danes János fiai Gábor és András, Danes Miklós fiai Jakab, András és Pál, Danes Mihály és György, Hetei István fia János, Hetei András fia György, H. Antal fia István és H. Miklós fia Demeter mint vérszerinti és osztályos rokonok részére, Báthory Péter fia János ellen, ennek jobbágyai által hetei és tarpai birtokaikon elkövetett hatalmaskodás és kártétel miatt.**)

1417. beiktattattak Gulácsi Fábrián kir. ember és Jakab leleszi pap által a Tarpai családról maradt Tarpa felerészének birtokába Báthori János fiai: István, Benedek, Tamás, Mihály, János és Bertalan.***)

1437. beiktattattak gróf Báthori István országbíró és testvére Bertalan Tarpa fele birtokába, melyet ők néhai Nagymihályi Albert fiai László, György és Jánostól zálogul szereztek. A leleszi konventhez Hédervári Lőrincz nádor és a kunok birája által menesztett iktatási parancsban ajánlottak királyi emberekül: Hetei Benedek, Péter, Mihály és Bálint, valamint Baghi Mátyás; szomszédosokul és érdekkeltékül pedig megjelentek: Hetei András és Tivadarfalvai Albert.†)

Még 1431. megállapított itéletileg az 1353. évben az egi káptalan által tett határjárás alapján a Várdai Pelbárt és Miklós felperesek és Nagymihályi László alperes közt villongás tárgyául szolgált, Márok és Tarpa közt fekvő makkos erdő határa a fülperesek előnyére. Azonban idővel, nevezetesen 1484-ben Nagymihályi Eödönffi András özvegye Anna és fia Tamás kívánatára újból megigazított.††)

1439. Várdai Miklós hasonnevű fia, Pelbárt fia István és Mi-

*) Leleszi lev. Prot. Stat. XII Lit. N. No. 81.

**) U. o. Prot. 3. N. 355.

***) U. o.

†) U. o. Lit. B. N. 1

††) U. o.

hály fia Domokos beiktattatott Albert vinnai pörjel fiai itteni birtokának fele részbe. Egy 1449-ki okmányban említettik Tarpai Bán fia György.*)

1451. beiktattatott Puznai Ungi Bálint zálogczimen a néhai Nagymihályi Albert, a Tarpán székelő auraniai pörjel fiai János, László és György itteni egész birtokába; királyi emberül működött Kucsini Kónya János, a leleszi konvent részéről Péter áldozár.**)

1453. Puzai Lukács fia János és ennek fia Márton megintették Nagymihályi Györgyöt, hogy elzalogosított itteni birtokát váltsa vissza. Ugyanakkor beiktattattak Hetei Mihály királyi ember által Kónya János és Puzai Lukács fia Jánosnak fiai: Márton, Benedek és Miklós Tarpa és Hegyhelmececz pusztá felerész birtokába, melyet Nagymihályi János, László és Györgytől zálogjogon 200 frtban birtak s Kónya Jánosnak 150 aranyforintban elzalogosították; 1457. Nagymihályi György gyermekei terhére is felvett Nagymihályi Eödön Mihály fiai György és Andrástól 250 aranyforintot.***)

1460. beiktattatott malomvizi Kenderes János a Nagymihályi György fia Miklóstól zálogba vett birtokba Makrai László kir. ember által. 1464-ben Nagymihályi László, testvérei János és György nevében is elzalogosította birtoka egy részét Nagymihálynak 25 tiszta arany forinton. 1470-ben beiktattatott N. András a reászallt N. György-féle részbe Kisdobronyi Ágoston kir. ember és Fülöp leleszi áldozár által.§) A XVI. században is a Várdai-családbeliek birtokoltak itt; így 1550. táján V. Mihály és 1567. V. István.

1610. Nagylucesei Dóczi András, II. Mátyás király tanácsosa, főkamara és szatmári főkapitány tiltakozott a jászói konvent előtt Beregszászi Mihály ellen itteni kuriájának elfoglalása miatt.

1626. március 1. Kassáról kelt kiváltságlevelével szerint Bethlen Gábor fejedelem azon szabadalammal ruházta fel az ecsedi várhoz és illetőleg a Károlyi-család birtokához tartozott tarpai lakosokat, hogy kereskedésök alkalmával vámmentesen utazhassanak országszerte§§).

1628. Badalói Bálintfi Bazil beiktattatott egy nemesi udvarház birtokába. 1642-ben birtak itt palocsai Horváth Kata özvegy Dessewffy Ferenczné és Thurzo Zsuzsánna özvegy Amade Istvánné.

*) Pesty Frigyes közleménye.

***) U. o. Prot. Stat. XX V. N. 68.

§) U. o. VIII. N. 80.

§) U. o. IX. N. 309.

§§) Tarpa városi levéltár.

1657-ben említettnek birtokosokul: Károlyi László és Sennyei Ferencz

1665. Lipót király decz. 23. kelt szabadalom levelében jogot s kiváltságot ad Tarpának arra nézve, hogy Szent Vida, Imre herceg és Lucza-napjain országos vásárokat tarthasson. Akkor már Beregmegye hatósága alá, de az ecsedi várhoz tartozott.

Az 1662-ben megejtett szatmármegyei tiszti vizsgálat szerint II. Rákóczy György halála után a szatmári várnak a védtelen népen és békés polgárokon kegyetlenkedő német őrsége Tarpán is nagy pusztítást és sarczólást követett el s a többek közt, az itteni ref. paplakot is megszállotta.

A XVI. század végétől fogva mai napig a gróf Károlyi-család itt a földbirtokos, kinek uri hatósága alá 1848-ig tartozott.

E város előbb Szatmármegyéhez tartozott, az 1836. XXIX. t. cz. szerint azonban az országos bizottságnak még 1830-ban benyújtott jelentése következtében Tarpának Beregmegyéhez, valamint Dobos helységnek innen Szatmárhoz lett csatoltatása törvénybe iktattatott.

A vallás-ügyet illetőleg kiemelem, miszerint a reformátio, itt hamar meggyökeresedett. A XVI. század közepén már anyaegyház volt; 1600-ban papjául Domahidi Máté említettik, iskolatanítójául pedig Daróczi György. Természetesen, az új hitközség elfoglalta a maga számára az itteni régi r. k. templomot is, elűzvé a papot s a pálos szerzeteseket. 1662-ben azonban Báthory Zsófia, Munkács urnöje s a király hive visszafoglaltatta a protestansoktól a templomot, iskolát s papi javadalmakat, e végből kirendeltetvén a szatmári őrséget, és csak a soproni 1681-ki országgyűlés 26. t. cz. rendeleténél fogva adtak azok ismét vissza azon alapon, mert a lakosság nagyobb része a reformált hitet követte s az elfoglalt tárgyak birtokában hosszú évek során át volt. A templomot eredetileg a XV. század elején a Várdai illetőleg azzal rokon Báthory-család építtette. Ez mint alakjából kivehető, eredetileg keletelt, magas és keskeny vala az egy hosszajónál jóval szűkebb és alacsonyabb s a nyolczszög három oldalával zárolt szentélylyel volt ellátva, csúcsives művezete a goth sztylnak felelvén meg. A déli oldalon levő, termés-

kőből csinosan kifaragott, leszelt végü löherlevél alakú kerettel el-
látott bejárás felett ma is ott diszlik teljes épségében a Báthoy-
család czimere: az egy, farkát szájába fogó sárkány-képezte kör-
ben levő három hegyes agyar. E templom azonban időfolytán nagy
változásokon ment át; ugyanis 1796-ban szentélye elhordatott s
két öllel kitoldatván, a hajóval egyenlően megbővítettett s akkor
a keleti végén új kőtorony is kezdett építtetni, mely 1798-ban vé-
geztetett be, mint azt az ajtó feletti kőirat mutatja, az ottani egyes
betűk ezt jelentvén:

„F(ők): H(etei) J(ános főbíró) M(akay) J(ános városi jegyző)
1798.“ — A fatemplom menyezetének keleti részén pedig ez ol-
vasható: „Ezen Istenháza és torony építtetett Mező-
Tarpa városában (igy!) a nemes ref. szent ekka köz-
költségén, Isten dicsőségére 1797. eszt. aug. 23. Solt. CL. Di-
csérjétek az Urat.“

De már ennekelőtte, nevezetesen 1592. évben fedetett volt
be egyszer új tetővel a templom, mely fedél 1812-ben elbontatván,
megujjítatott, mint a menyezet nyugati részén látható következő
feliratból kitűnik: „Ezen Istenháza régi falai felett 1592. épült és
már megavult teteje egészen megujjítatott a Tarpai ref. szent Ekla
költségén 1812. pred. XII: 15. Az Istent féljed és az ő parancso-
latait megtartsad, mert ez az embernek földolga.“

A templom most 18 lépés hosszú és 10 széles. A régi nyu-
got-északi falain mészreteg alatt fresko-képek rejlenek. Érdekes a
fentebb említett déli bejárás régi fa ajtaja, mely 4 láb (127 m.)
széles és 8 láb (2.53 méter) magas egy szál 3 hüvely (7 cm.) vas-
tag deszkából készült s erős régi vas-pántokkal s diszes zárral lát-
tatott el. A néphagyomány szerint: párját, t. i. a nyugoti ajtót
egyik husvét vasárnapján a befagyott Tisza folyón át elvitték Deb-
reczenbe.

A mintegy 24 öl (45 $\frac{1}{2}$ méter) magas toronyba szintén 1798-
ban tétetett az óra is. Egyik 9 mázsás harangján ilyen felirat
vala átmeneti betűkkel írva: Christus § Rex § Wenit § in
Pare § Deus § Homo § Faktus est § ICI7.“ (1415) má-
sok szerint 1517. A nagyobb harangot 1826. öntette az egyház.
Ebbe volt öntve a régi kisebb harang, mely ily kőiratot viselt:
„Goss mich Johann N. Schneider in Kaschau Ao 1702.“ 1881.
junius hó 23-án nagy veszedelem érte e templomot; akkor
ugyanis estefelé annak tornyába a villám beleütvén, nem csak el-

hamvasztotta azt egészen, hanem a torony is ledült s a régi harangok megcsönkultak, részben megolvadtak.

Tarpán következő papok (hítségokok) működtek: Domahidi Máté 1593—1602, Nagyari Mátyás, 1607. Beregszászi János 1614. Némethi Mátyás 1631*), Turi Sámuel 1684., Csaholezi Miklós 1711, Várad György 1713—1729., Dömsödi János 1730—1743., Berényi István 1743—1746., Lévai Samu 1754—1757., Szathmári Pál 1757—1760., Turóczy István 1767. Kömlei Márton 1771. Turóczy István ismét 1775., Hegedüs Péter 1787., Jósvalfői János 1783., Kömlei Zsigmond 1783—1812., idősb Vekerdi Nagy Mihály 1816., Litteráti Nagy János 1833., Csapfalvi D. István 1838., ifj. Vekerdi Nagy Mihály 1859-ig és azóta Bakesi László esperes.

Anyakönyve 1762. vette kezdetét. Az egyház birtokában van egy Sziget nevű hely benn a városban, mely hajdan temető volt; van birtoka a Helme cz hegyen, melyből a Tisza sokat elhordott s a Gacsány-szegben, Petregátnál, a Kerektónál, Agyagásóban, Geróháton, Derekaszegen s más helyeken.

1868-ban, az új paplak építése alkalmával az alapásánál két lábnyi mélységben, homok rétegben egy régi, fatörzsből durván kifaragott hajót találtak, melyet azonban a kőművesek munkakimélelésből ketté vágtak s a földben hagytak.

A városnak bár rövid, de legfényesebb napjai valának azok, melyeket II. Rákóczy Ferencz hadjárata alkalmával élvezett; ugyanis e fenkölt lelkű fejedelem, hogy a tarpaiaknak a fölkelés kezdetén s jog és szabadság kivívása érdekében, különösen Elsze Tamás tarpai fi buzdítására még az 1703-diki bevonulása előtt a beregmegyei alsó vidéken, óvatosságból az itteni rengeteg erdőkben tar-

E pap ellen 1631. aug. 27. a kerületi gyűlés ily határozatot hozott: „1. hogy házában sem kocsmá, sem nyers bor, sem égett bor-arultatás ne legyen; 2. a részegséget ő és felesége gondosan tartóztassák el; 3. Neje illetlen szavakkal ne illesse őt, de viszont ő se sértse feleségét; 4. illetlen helyektől, „az hol valami nóta követné,” oltalmazza magát; az ecclesiát, minthogy ott Tarpán, mód nélkül való cselekedetivel megbotránkozta, a szószekekről jövő vásárnap kövesse meg, a községtől pedig azonnal kérjen bocsánatot. (Egyházi ker. jegyzőkönyv.)

tott gyülekezések és tanácskozások, későbbben pedig Rakóczy behívása s megjelenése után a fölkelés szervezése körül tanusított buzgalmat s hazaszeretetőket meghálálja: őket többrendbeli kiváltságokkal s jogokkal kitüntette. Ugyanis mindenekelőtt a községet a hajdu-városok sorába emelte. Ennek kapcsán 1707. aug. 1-ről Munkácsról figyelmezteté a községbelieket, hogy a megszabott hadiadót fizessék meg, mert ez a hajdukat illető szabadalommal s kiváltságokkal nem ellenkezik. Majd 1708. aug. 25-ről az egri táborból kelt kiváltságlevélben Rakóczy különösen kiemeli azt, hogy a tarpaiak elsők valának, kik a megkezdett szabadságharcz elején fegyvert fogtak s hozzája csatlakoztak s kibontott zászlóját híven követték, miért is azon kiváltságban részesíti őket, hogy jövőben minden jobbágyi szolgálatoktól mentek legyenek; kereskedésüket s a fuvarozást vámmentesen üzhessék, ezentul termény-tizedet ne adjanak földesuroknak, de e jövedelmet városi közcélra fordítsák, ugy a korosma- és vásárvám jövedelmét is közösen használják fel; országos vásárjaik napjait akkép állapítsák meg, hogy a szomszédos Beregszász és Szatmár városokéival egy időre ne essenek; — legyen saját bírósági hatáskörök: peres ügyeiket választott bíráik intézzék el, bünvádi esetekre nézve pedig pallós-joggal bírjanak oly módon, hogy a főlebbezett bünvádi perek megbíralás végett a munkácsi várkapitánysághoz s onnan harmadfokulag egyenesen a fejedelem elé terjesztessenek; megengedé, hogy közigazgatási ügyekben is csupán a munkácsi kapitánytól függjenek; a megállapított díjak és bírságok egyrésze a munkácsi várkapitányt, a többi a városi kapitányt, s a községi tanácsot fogván illetni. Az okmány 10-dik pontjában különösen kinyilatkoztatja a buzgó fejedelem: hogy e kiváltságok megadására őt leginkább most Esze Tamás, kedvelt jeles ezredese iránti kegyelele ösztönzi, ki azon évi május hónapban a nyitrai mezőn egy tábori istenitisztelet alkalmával a harczosok közt támadt verekedés alkalmával véletlenül megöletett; s így, hogy méltó emléket fentarthassa s háladatosságát iránta tényleg is kimutassa: Tarpán lakó családját azon kiváltságos joggal felruházza, hogy a városi kapitányságot az Esze család fenállásaig annak fitagjai örökösen viseljék, oly módon, hogy annak kijelölendő három tagja közül a fejedelem nevezze ki a koronkénti kapitányt. Továbbá felruházta a városi hatóságot azon joggal hogy a nyugtalankodó és izgága lakosokat a városi közösségből kizárhassa s vagyonukat elfoglalhassa községi vagyonul: meghagyta, hogy a város határai biztosan állapíttassanak meg; hogy a fegy-

verviselésre alkalmas lakosok két hónapig tartozzanak önköltségükön szolgálni, táborozás alkalmával élelmezésül csupán hus és gabona-adagot fogván kapni. Megréndelte, hogy a községi hatóság írja össze a 17 éves ifjakat s küldje őket fegyveres kiképzés végett Munkácsra, hol három évig fogván gyakoroltatni s kik csak ezen idő elmúltával telepedhetnek azután le- és házasodhatnak meg; e czélból a hatóság a fiukat már 12 éves korukban írja be a jegyzőkönyvbe s eskettesse meg őket egyszersmind arra, hogy 17 éves korukban a gyakorlat végett elő fognak állani. Minden lakosnak kötelességeül tétetett, hogy magát jó fegyverrel és vörös köntössel lássa, hogy ekkép ünnepélyes alkalmakkor a fejedelmi udvarban tisztességesen és diszesen jelenhessenek meg, különben oda nem fogván bebocsáttatni; ¶ itt egyszersmind évenként egyszer feltők szemle is fog tartatni. Igértetett, hogy zászlóval és dobbal az első mustra alkalmával elő fognak láttatni. Megjegyztetett, hogy azon esetre, ha idővel a község lakossága megszaporodnék, háromszáznál is többre emeltessék a fegyveresek száma. Gondosan meghagyta egyszersmind a fejedelem, hogy a végből, miszerint, a hajduközség békességben és teljes biztonságban élhessen: a várost árkokkal és palánkkal vegye körül s erősítse meg s maga körébe idegen megszállót ne fogadjon be. Kivánta, hogy a lakosok oly jogokkal és kiváltságokkal éljenek, mint a jászok, kunok és más hazai szabad községek, ugyanoly adót fizessenek s a megszabott hadi élelmi czikkeket Munkácsra szállítsák be. Végre biztosítá őket kegyelméről, oltalmáról s azon ígéretéről: hogy e privilegiumot a legelső országgyűlésen megfogja részükre törvényszerűen erősíttetni.

Az 1708. sept. 8. kelt s függő pecséttel megerősített kiváltságlevelében Tarpát Rákóczy fejedelem a szabadalmas hajdu városok sorában megerősíté, oly megjegyzéssel, hogy lakosai csupán fegyveres hajdu-szolgálatot tenni tartozzanak; egyszersmind megengedte, hogy az eddig használt pecsét helyett, újat nyerjen a község, melynek czimere következő legyen: egy keresztbe tett karabély és kivont görbe kard felett egy ballábon álló s hercegi koronával díszített, kiterjesztett szárnyu egyfejű sas, mely jobbában kivont kardot tartson; ez alatt a mezőről kiemelkedő három kalász álljon s az egész czimert cserkoszoru öveze, míg körülfutó szalagján ily felirat legyen: *Sigillum oppidi privilegiati Hajdonicalis Tarpa.* Ez okmány szerint e város akkor Beregmegyéhez tartozott.

1709. január 25. Munkácsról kelt kiváltságlevelében Rákóczy Ferencz fejedelem Tarpa hajdu várost a pallós jog gyakorlásában megerősíté.

A honfiúi hálaérzet e tüntetési: a mily gyorsan érkeztek, ép oly hamar el is multak; 1711-ben a szabadságharcz elzajlásával ugy a község, mint a magánosok előnye, kiváltságai elenyésztek s a jobbágyi teher ismét sulyosodott a lakosságra, mindaddig, mig 1848-ban az végleg megszüntettetett. Az eltűnt arany idő emlékeül csupán az 1708. évben nyert pecsét maradt meg, melylyel a város maiglan él; a karabély és kard felett ott áll a koronázott sas, csupán a 3 kalász helyébe illesztetett csoroszllya és szántóvas, mig a körirata most ez: „*Mező Tarpa város pecsétje 1842.“ Előbbi régi pecsétje, melyen szent Pál és ennek feje jobb felén O betű, balján pedig egy virág díszlett s köriratul: „Tarpa V. i.“ látszik, eredeti kiváltságlevelével együtt, a község háza vaspántos ládájában tartatik.

Ugyanitt láttam 1875. július 30-kán, midőn a Téb égre nevű dülön levő régi hathalom közül kettőt felbontattam, a lelkes község 1848-dik nemzetörsegi fehérselyemből készült s vörös és zöld csipkével díszített zászlóját is, melynek egyik oldalán az ország czimere s felette ez arany szavak: „a királyért, hazáért, szabadságért!“ másik oldalán pedig a megye czimere tündöklik. E nem kis áldozattal megörzött ereklyét, állítólag Lónyai Menyhért gróf ajándékozta volt a nemzetörsegi századnak.

A határ birtokosai: gróf Károlyi Sándor, a város közönsége, Belényesy Ferencz, a Bade, Debreczeni, Esze, Fülöp, Kántor, Kopócs, Kelemen, Madai, Papp, Rác, Szöke, Szabó, Simon, Szücs, Tokaji, Varga s más családok.

Kis Tibava.

Orosz falu a vereckei járásban Szelyvától keletre, 18 házzal, 102 lakossal és 66 holdnyi határral. A munkácsi uradalomhoz tar-

tozván, Rákóczy György Munkácsen 1645. april 6. adott kenézséget Likovics Lászlónak és általa fiai János és Sándornak azon meghagyással, hogy e helységet, hol már is négy jobbágy lakott, idegenekkel népesítse meg, 1649-ig azonban új lakos nem találkozott, allitrán a kenéz, hogy e rossz, sovány helyre senki sem akar szállani. Az akkori összeírás szerint volt a helységben öt jobbágy, 10 fiu, 10 ló és 38 szarvasmarha. A kenéznek volt egy malma a Szvalyavka nevű patakon, melyről akkor, de még 1704-ben is a falu Kis Szvalyavkának neveztetett. 1682-ben találtatott itt már 9 jobbágy család s a főkenéz volt Likovics Iván; 1699-ben ismét leszállt az állomány 6 családra, ezek közül 4 tartozott a Likovics családhoz s a kettő volt Bombuskár és Czivjanko.

A község most Kis Martinka fiókja, melynek tőszomszédságában fekszik.

Nagy Tibava.

A fentebbi helységtől egy órajárásnyira fekvő ruthen helység 60 házzal, 410 lakossal és 4414 holdnyi hegyes és erdős határral. A munkácsi uradalom tartozéka lévén, Rákóczy Zsigmond 1592. márcz. 5. adott kenézséget Czibar Mihály és Bobaly Jánosnak oly módon, hogy a kenézségen egymást évenként váltásák fel, s oly szabadságokkal éljenek, minőkkel a krajnai kenézek a régi boldog emlékeztető fejedelmek engedelmeiből élnek; hogy a falut melynek neve Vusnica legyen, külső jobbágyokkal vagy lengyelországi jövevényekkel megnépesítsék; kik hat esztendei teher és 3 évi szolgálati mentességet élvezzenek, ezt később 1613. megerősítette gróf Eszterházi Miklós és neje Dersffi Orsolya is. Az 1649-ki urbér szerint népes helység volt Nagytibava, mely akkor másképp Buszniczának is neveztetett, lévén abban 34 jobbágy-család, 56 fiuval, 11 $\frac{1}{2}$ telek, 7 ló, 93 szarvasmarha, 104 juh, 29 sertés és 10 méhkas; a kenézeknek volt egy malmuk, a határbeli három Szaszuka, Ka-

likna és Isdemir nevű patak pedig kövi balai és pizstrangja miatt tilalmasban tartatott. Batyko volt Pap Sztanko. 1682-ben találtatott itt 66 jobbágy és 14 telek; a főkenéz volt Czibar Vaszil, batyko pedig Pap Hritz, kinek fia Iván paraszt-jobbágyul tekintetett. 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Bobály Vaszil s az előbbi pap, ki saját féltelkét még 1690-ben szánta papi javadalmul, melynek akkor fent a dombon fatemploma is volt. Most a 354 g. k. lelkeszből álló hitközség Kis-Martinka fiókja, de van saját kőtemploma. A lakosság kezén találtatott 1870-ben 11 ló, 299 szarvasmarha, 296 juh, 5 kecske, 147 sertés és 16 méhkas.

Timsor.

(Lazi.)

Oroszfalu a vereczkei járásban, egy kopárhegyek-környezte mély völgyben, 57 házzal, 378 lakossal és 1703 holdnyi hegyes határral. A XVII. században a Balling család birta zálogul, melynek tagjai Balling János fiai György, leánya Erzsébet özvegy Kallai, Kende Ferenczné és Anna, Lövei Györgyné ellenmondottak azon alkalommal, midőn 1636. évben Rákóczy György és neje Lorántffi Zsuzsánna a munkácsi vár és uradalomba beiktattattak, kik azután 1645-ben a nevezett fejededelem adománya alapján e falu birtokába Kerepeczi István kir. ember és Csiki Péter leleszi áldozár által be is iktattattak.

1659. január 1. Lorántffi Zsuzsánna Prizovics Kosztya és unokája Fetyko és Prizovics Havrillónak, kiknek elei, ez okmány szerint, Timsor helységét alakították és ekkorig kenézlevéllel nem birtak, valódi kenézségöket levelileg elismeré és biztosítá. 1666. okt. 1. azonban Bãthori Zsófia e levelet megsemmisíté és miként titkára Rádi Boldizsár azon megjegyzé, ujat állittatott ki. E szerint okt. 2. Prizovics Demeter, Fetyko és Ferencznek adatott a kenézség, azon föltétellel, hogy az eddig dívott adót és dijt fizessék, a falut idegen jobbágyokkal gyarapítsák, a várhoz való kaszálást,

szénatakarást s aratást végezzék, irtást s más rendkívüli munkát két hétig tegyenek s ha a malom gátja megszakadna, azt feles emberekkel azonnal igazítsák meg; a szőlő körüli munkát azonban eltörölte.

1699. II. Rákóczy Ferencz és Julia birtoklata idején volt a kenéz Prisovics Fedor, a batyko Pap Koszty; de a népszáma esökkenvén, az egész faluban nem találtatott több három népes teleknél, minthogy idő folytán nyolez egészen elpusztult.

A g. k. hitközség Felső Vereczke fiókja, saját fatemplomával.

A lakosság kezén van 12 ló, 403 szarvasmarha, 210 juh, 62 kecske, 115 sertés és 19 méhkas.

Tissova.

Orosz helység a vereczkei járásban 177 lakossal és 27 házzal; hajdan a szentmiklósi kastélyhoz tartozott, most a gróf Schönborn-család birtoka. 1691-ben volt a kenézség a Kotun nevű családnál, mely szolgálati díj fejében 6 frt fizetett a földesuraságnak; azonfelül még csak egy népes házhely találtatott, a többi négy idő folytán elpusztulván. Batyko Pap Gergely volt, ki nyesttel való adózás helyett 4 frtot fizetett. A helységben nem találtatott akkor csak 1 ló, 4 ökör, 9 tehén és 6 sertés. Fatemploma már akkor réginek mondatott, most is áll még Szent Bazil tiszteletére; a község különben F. Kis Bisztra fiókja. A lakosság kezén találtatik most 5 ló, 186 szarvasmarha, 177 juh, 64 sertés és 10 méhkas.

Tisza-Vid.

Magyar helység a kaszonyi járásban s a Tisza jobb partján 92 házzal, 545 lakossal és 1820 holdnyi határral. A szóhagyomány szerint alapítója Keled fia Vid, Salamon király álnok tanácsosa (1063) lett volna; annyi bizonyos, hogy a XIII. században a Gut-Keledtől származott Várdai család birta. Azon század végén már előkelő helység (villa) volt, melyben 1290. a Várdai Aladár és Gábor fiai közt felmerült viszályos ügy elintézésére a választott bíróság, melynek 1299. egyik tagja Péter budai alnádor is volt, működött.*) Megemlítendő, hogy az egyeztető bíróság tagjai voltak még: László mester Aladár fia egy részről és Luchi Tamás és Wolpoth fia Mihály comes másrészről.

A XIV. században Vid-telkének is neveztetett és akkor a Butykai, Agárdi és Pán családok birták.

1381. megvették Semjéni Mihály, és Ubol, Peliskei Mikch, Ákos mester és Jakabtól 100 frtért, az itteni rév és vámjoggal együtt.**)

1412. Beregvármegye hatósága Pán Demeter királyi ember kívánatára bizonyítja Garai Miklós nádor rendelete folytán, hogy a Vidtelke felől Bát helységgel szemben lenni szokott rév és gázlón a vámilleték régen megállapított módon Vid részéről szedettek. E két okmányt 1425. kivette másolatban a leleszi levéltárból Butykai János fia Kezegh Péter a Pán Ferencztől és Kezegh Margittól született Anna, Agárdi István fia György, és Margit Szeretvai Jakab fia Majus neje jogainak megvédéseül.

1417. Butykai János fia Péter és Domokos és Pán Anna és Margit vizsgálatot indítottak Atyai Boldizsár ellen azért, mert ez a vidi tiszai révet elfoglalta, az átjárókat zaklatta, az Atya és Szálka közti nyílt utat akadályozta s a rajta levő hidakat elrontotta. —

1476. beiktattattak örökösödési jogon Naményi Antal, István és Gergely és Lónyai Antal és András Vidtelke beregmegyei és

*) Zichy-codex I. 98.

***) Leleszi lev. prot. A II. 535. l. 40. sz.

Rév-bát szabolicsmegyei helységek birtokába. Az óbégányi Soklai Barnabás kir. ember által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak Kenderesi János özvegye Ilona és fiai, Kisvárdai László özvegye Hedvig és fiai András és János, Losonczy László és István, néhai Kezeg György fia Mihály és János és Sebesi Péter. (1516. I. T. Szélka.)

1546. beiktattatott Büdi Mihály Guthi László részeibe zálogcizmen; a beiktatást eszközlé Bogdáni Farkas György kir. ember.

1552. birt itt még Lipcsei János is; 1566. a tatárok elpusztították; 1567-ben összeiratott itt Csapi Ferencz özvegye, Ugrai János, Büdi M. és Lipcsei György kezén levő 4 telek: 1600-ban említetnek birtokosokul: Melith Péter, Czobor Mihály, Kubinyi István, Dessewffi Fer., Literati Ferencz, Büdi Erzs, Lipcsei Gedeon és Varasdi János. — 1570-ben birt itt Viczvárdi Mátyás és Büdi Mihály.

1613. adományul nyerte Paksi (Pati) Miklós a Tatai Ferencz és Jánostól hűtlenségi bélyegen elkobzott részeket.

1626. beiktattatott Dessewffi Fer. a Sebesi Pál magvaszakadtával fölkért birtokba. 1627. említetnek birtokosokul Jándi Nagy Anna és Szakács Mihály; 1642. Homoki másképp Oroszlánosi; 1648-ban pedig: Terebesi Ferencz, Váratkai Ferencz, Melith György, Homoki Pál, Nábrádi, Mosdosi, Lövei Gergely, Fuló, Dessewffy, Szirmay Ferencz, Lipcsei Gergely és Putnoki István.

1651. beiktattatott Sályi István és neje Fuló Zsuzsánna, Váradkai Ferencz és neje Barkács Krisztina; majd 1656. Verebélyi és Barakonyi.

Ezeknek jogutódai Fuló László, azután b. Szentkereszt, Guthi, Lónyai, Horthi Gyula s mások jelenben is a főbirtokosok itt; aminthogy kisebb-nagyobb vagyont bírnak: Balla Ferencz, Ilosvay-Kristóf, az osztrák földhitelezet, Juhász, Csiki, Koszta, Medves, Salamon, Tóth, Tiba, Varga s más családbeliek.

A helybeli protestans hitközség 1645. Tizzaszálkának volt fiókegyháza, 1736-ban lévén anyaggyülekezetté. Anyakönyve 1763-tól kezdődik. Patiosos fallal épült templomának eredetére nem emlékeznek a legöregebbek sem. Egyik egyházi aranyozott ezüst áldozó poharán ily felirat olvasható: „néhai Tekintetes: N: Lónyai Gábor: Uram meghagyatott özvegye T. N. Guti Erzsébet adta az Vidi teplomhoz: Isten: dicsőségére: Anno: 1710.“ E szerint a fatalpon nyugvó templom már akkor fennállott: Oskolata-

nitója volt 1833. Gyimothi József, addig a pap foglalkozott a gyermekek oktatásával is.

Tivadar.

Magyar helység a tiszaháti járásban Tarpa közelében a Tiszajobb partján 53 házzal és 256 lakossal. A 14. században már virágzó községet képezett, mert a pápai tizedek 1333. évi rovatában (hol Dyodor és Thihedor-nak iratik) kivételes parochiával bíró helyül emlittetik.

Valjon a 14. században e környéken élt Tivadarfalvi nevű család innen, vagy az ugoesai hasonlónevű helységből eredett, bizonytalan; 1379-ben emlittetnek Tivadarfalvi István fiaul János és Péter*) és 1426-ban a nemes Tivadarfalvi családbeliek Muzsaj, Borsova és Hegy-Helmezc iránt tiltakoznak, mely hely közel esik Tivadarhoz.**)

Különben már a 14. század elején a Gulácsi család birt Tivadaron s mint Gulács leírásánál tüzetesebben elősorolám, birt 1428-ban a Petneházi és 1435-ban a Jármi család is; 1467-ben pereltek a Gulácsi családbeliek a Báthori, Naményi, Pócsai, Vadas, Kércsi és Hetei családokkal, itteni földrészletek és egy a Tiszán levő itteni malom elfoglalása miatt.

1520. Gulácsi Zsigmond eladott G. Szerémi Istvánnak itt hat telket. 1525-ben pedig ennek neje perelt Gecsei Mátéval, itteni jobbágynak elkövetett sérelmek és erőszakoskodás miatt.

1551. beiktattatott Oroszi Demeter, Tivadari Mándi László magvaszakadtával ennek birtokába királyi adomány folytán; az Olasz Pál kir. ember által eszközölt bevezetésnél ellenmondottak Mándi László leánya Jusztin, Gecsei Máté özvegye és fiai G. Péter és Mihály.

*) Leleszi lev. prot. A.A. I. 2. sz.

**) U. o. II. 590. l. 14.sz.

1567. Oroszi István és Daróczy Szeráf is említettnek birtokosokul; az 1566-ban erre átvonult tatárok a helységet elpusztították. — 1572. Kisfaludi János egy itteni telket elzálogosított D. Szeráfnak 12 frton.

1580. Tivadari Miklós és Hartyányi Gáspár itteni és adorjáni birtokaikat. 1584. D. Szeráf és Gulácsi Ferencz négy telket vettek Olasz Andrástól.

1599. Daróczy Ferencz és albesi Zólyomi Miklós itt és Diószegen birtokot cserélnek.

1600. említettnek birtokosokul a fentebbieken kívül Hartyányi Ferenc, Nyáradai Albert, Makesai, Oroszi János és Tamás, Kende László és Miklós, Gulácsi Kristóf és Szuhai István özvegye.

1641. birtokolt itt Kende Judit Farkas György özvegye. 1648-ban: Zólyomi Miklós, Tivadari Miklós és Péter, Vitkai János, Uray György özvegye, Halábori György, Farkas György özvegye, Bay Ferencz, a Bárczy-család, Vass György és Somi István. 1676-ban Kende Zsigmondné Mikolai Erzsébet is.

1664. Tivadari László magvaszakadtával kapta ennek birtokait Vass Márton.

1762. említettnek birtokosokul: Gulácsi Márton, Bényei András, Vincze Mihály és Dévai György, kik a Kis-Szeg nevű almás iránt perlekedtek Törös Jánossal; ugyszintén birtokoltak itt a régi Uray-családon kívül, a Somosi, Vécsei, Erdőbényei, Vincze, Szarka és Kozma családbeliek; jelenben a Kölcei és Szarka-családok a főbb birtokosok; valamint: a Vincze, Boldi, Gacsalyi, Kovács, Matolcsi s más családbeliek. 1824-ben Gulácsy Ferencz után Hunyady Sámuel.*)

*) Ennek utóda Hunyady Béla nagymuzsaji birtokosnál levő hiteles adatok szerint e család Sándortól való leszármazása következő: 1536—60-ban Hunyady Sándornak volt első neje cili Pekry Pálné, második Csaholyi Katalin, ettől származott János 1590—1605, ennek fia Mihály birta feleségül vajai Vay Katát s tőlök származtak János, István (neje Tar. Kata) és László; Istvánnak (1680—1710) volt fia István, kinek neje Fornosi Krisztinától született László ennek neje telegdi Csanády Zsuzsánnától: János Zsigmond (neje Obégányi Erzsébet), József és Erzsébet, ki Berzsényi Józsefné lett; Zsigmondtól eredtek: László † 1810. Sámuel, Teréz (Dézsi Imréné), Julianna (Kovácsyné) és Erzsébet (Szikonyáné); Sámuel és neje Nagyiday Erzsébettől születtek: Julia (Jeszenszky Józsefné), András, József (neje: Vitkay Karolina és Sebes Róza), Borbála (Egry Jánosné) és Erzsébet (Piliassy Menyhértné); Andrásról s neje darvai Darvai Katalintól született Béla és Sára (Buda Olivérné); Béla nőül vevén Buzáth Eugeniát, ettől születtek eddig Zoltán és Róza.

A család mellékágai itt nem érintvők, valamint annak Sán-

A reformált község már 1638. körül képezett anyagyülekezetet, azelőtt Gulácsnak lévén fiókja. 1640-ben ajándékozott Zólyomi Miklós, erdély-fejedelmi tanácsos s e helység földesura az egyháznak templom, torony és paplaknak való helyiséget és telket földekkkel együtt, melyről való adománylevél azonban csak 1659-ben adatott ki s eredetiben ma is őriztetik; ennek következtében az anyagyülekezet szervezkedni s templomot építtetni kezdett, mely 1665-ben Fejéresi nevű lelkész alatt be is fejeztetett, 1671-ben pedig a régi torony Buzinkai István pap idejében. E templom 1794-ig fennállott, a mikor a Tisza tövébe nyomulván, elbontatott és az Erdőbényei László földesur által adott alkalmasabb helyen, a most is álló kőtemplom emeltetett és 1797-ben, Atányi István pap idejében, fel is szenteltetett; e mellé huzatott hengereken 1820-ban az 1671. évben épült fatorony. Az urasztali ezüst poharat Daróczi Zsófia, Zólyomi Miklós özvegye ajándékozta 1641-ben; két czinkannája pedig ugyanakkor saját költségén készíttetett. Egyik harangja 1777., a másik pedig 1833-ban öntetett. 1794 táján a Zólyomi által ajándékozott papi telek is rongáltatván a Tisza által, a pap onnan elköltözött és 1809-ig bérelt házban lakott, mikor a mostani lelkész lak szereztetett a Somosi családtól. Anyakönyve 1754-től kezdődik. Temetőhelyét a paplak nyugati szomszédságában a község báró Véceitől cserélte, a régít pedig a hullákkal együtt a Tisza sodorta el.

Tőkés.

(Kolodnoje.)

Orosz falu a felvidéki járásban, a Hát hegy keleti lejtőjén, 81 házzal 505 lakossal. A XV. századbéli okmányok szerint akkor

dor előtti állapota sem, mely biztos adatok hiányában, a mult homályában mosódik el; a Hunyady Bélánál levő iratok szerint azonban bizonyos, hogy a Bekényi, Kércsy, Maday és Loránthúzi, Literaty, Soklai, Császkay, Csomaközy, Lencidai, Bornemissza, Szigeti, Vass, Simai, Mező, Iekesi Sulyok, Kisguti, Fornoszi, Bay, Bégányi a más régi családokkal összeköttetésben volt.

Sándorfalvának, később pedig, nevezetesen egy 1545-ki okmányban Tőkeházának neveztetett.

Az 1466. évben a krajnavidék részére Szilágyi Erzsébet által kiállított kiváltságlevélben a szabadalmazott 9 helység közt ez is említettik; 1493-ki adománylevélben pedig „Sándorfalva máskép Tőkés-“nek mondatik. A munkácsi uradalomhoz tartozván, Bethlen Gábor fejedelem 1624. e falut Erdélyi Andrásnak bizonyos összegben átíratta; ez azonban magtalanul elhunyván, a birtok Lővei Gergelyre szállt, kinél az 1649-ben is volt. Ez évi urbér szerint a Tőkés patak, honnan a helység e nevét vette, kövihalasnak, az Ilosva pedig pisztrangosnak tartatott, melyen két kalló is állott, a helységben pedig 40 külön kenyéren élő jobbágy lakott 16 telken.

A XVII. század végén a szentmiklósi uradalomhoz csatoltatott; nevezetesen az 1691-ki urbér szerint, e faluban csak 8 jobbágy találtatott, a többi részint kiveszett, részint elbujdosott; a kenéség volt Bokori Jánosnál; batyko volt Pap István, ki a jegyzet szerint, szegény, s jövevény is lévén, a 4 frtnyi nyestpénz helyett csak 2 frtot fizetett, 1699-ben volt a kenéz Borkuti János s a helység ismét a munkácsi várhoz szereztetett vissza és találtatott benne 3 ló, 11 ökör, 13 tehén, 14 juh és 41 sertés. Jelenleg van 10 ló, 354 szarvasmarha, 55 juh, 23 kecske, 160 sertés és 29 méhkas. A régi fatemplom most is ott áll még az új kőtemplom mellett; s az magas és hegyes tornyával, kupolás hajójával, a nyolcszög három oldalával zárt alacsony szentélyével és parányi ablakaival, most is még érdekes képet nyújt, a halpikkelyszerűen fedett faépületet hatalmas hársfák árnyékolván be. A helybeli g. k. lelkésznel őrzött anyakönyvek 1776 óta vezetettek. Az iskolások száma 45.

Tövisfalva.

(Dracsina.)

Német telepítvényü helység a vereczkei járásban Szolyva és Paszika közt 33 házzal és 164 lélekkel. A gróf Schönborn család

1827—1837, időközben telepített itt le csehországi német munkásokat, kijelöltetvén számukra 18 házhelyet, melyhez a belsőséggel együtt 19 holdnyi földbirtok csatoltatott; ennek haszonélvezeteért minden házhelyes évenként 14 frt 35 krajczárnyi bért tartozik az uradalmi pénztárba fizetni. 1863. alapított a r. k. lelkészség s ugyanakkor felszenteltetett az új kőtemplom a szentháromság tiszteletére. Van jól szervezett iskolája is. A lakosok kezén 141 szarvasmarha, 8 sertés és 5 méhkas található. E határhoz csatoltatott az uradalom 27205 holdnyi erdősege is. A völgyben bronz és kőkori műszerek találhatók.

Trosztanicza.

Igénytelen orosz falu a munkácsi járásban 10 házzal, 83 lakossal és 534 holdnyi hegyes határral. Nevét vette a Trosztanicza nevű pataktól, mely határan át foly s rajta 1649. malom is állott. Akkor, Rákóczy Györgyné birtoklata idején, található itt 24 jobbágy, 26 fiu, 11 ló, 78 szarvasmarha, 170 juh, 49 sertés és 7 méhkas. Kenéz volt Móricz Orbán, a batyko pedig Pap Száva, ki Lengyelországból költözött ide, hová azonban nemsokára visszaköltözött s kit a papságban Tega Demeter követett. Ugyanakkor lakott itt 1 hópénzes és 10 hetes drabant, köztök több magyar nevű, u. m.: Files, Móricz, Szitkár, Paszikai, Volodár, Szakács, Lengyel és Kopasz. A munkácsi vártól való távolság miatt megengedtetett a jobbágyságnak, hogy az ács- és drabant-szolgálatot pénzül váltsa meg.

1672. volt a kenéz Móricz Lukács, batykok pedig Tega Sándor és Móricz János. Idő múlva azonban lakói annyira megfogytak, hogy az 1699-ki összeírás alkalmával a helység egészen pusztaság és néptelen volt. Négy évvel később, 1702-ben, az ungvári Krajnáról szállt e helyre „egy szegény ember“ s kezdett idegeneket telepíteni s azóta a lakosság ismét gyarapodott. 1785-ben kihirdetvén a jobbágyok szabad költözködhetése iránti törvény, ennek

alaján 1808. az itteni nép valamin megneheztelvén, kérte tömeges elbocsáttatását, azonban az engedély daczára sem távozott el. Most Puznyákfalva főkegyháza s a szegényes községben 1870-ben nem találtak több 2 juhál, 17 sertésnél és 21 méhkasnál.

Ugornya.

Magyar helység a Tisza jobb partján szemközt Naménynyal. Van benne 72 lakház és 341 lélek. 1870-ben volt 427 lakosa. A helység első birtokosául Zoard tartatik, kinek későbbi jogutódai a Szepessy, Miskei helyesebben Mikai és Orosz családbeliek valának.

A 14. században a Csarnavodai és Tákosi családok birták, így 1384-ben Tákosi Sándor fia László*). 1389-ben Zsigmond király Tákosi Miklósnak (György fia) Mária királyné allovázmesterének és testvére Jakabnak hű szolgálataiért az ugornyai vám felét adományozta.**)

1425. Csarnavodai Krisogon pap három nővérének adja itteni s más birtokát (l. Gergelyi). — 1428. beiktattattak Madai Miklós fia László és Vitkai Jakab fia Zsigmond a Vitkai és Tákosi Tamás itteni részeibe, valamint a tiszai rév és vámjog birtokába Mikai Miklós kir. ember által.

1433. Balyoki Hegen Péter deák, mint a Szepessi László fiai: Albert, István, Péter és Illésnek ügyvéde, eltiltja atyjokat Ugornya negyedrészenek s a rév- és vámjog elidegenítésétől, Pósházi Istvánt pedig annak megszerzésétől.

1466. Szepessi Demeter és Miklós és az előbbinek neje Matuesinai Margit vizsgálatot indítottak rosalyi Kun Jakab fiai Vassáni Kenderes, Bajdi György és Balázs és Naményi Antal ellen ugornyai erdejök felgyujtása és foglálás miatt.

1468. beiktattatott Hetei Gábor és 1488. Oroszi István és Miklós.

*) Lelesz, Prot. A. I. 1. sz

***) Megyei lev.

1503. Naményi Balázs és Ferencz felhívják Naményi Istvánét, hogy hozományát és hitbérét vegye fel s férje itteni vagyonát bocsássa vissza. 1510-ben pedig Szepessi Péterné meginteti Tákosi Mátyást és Lászlót birtokai visszaadására.

1524. Oroszi János és Péter és Oroszi István fia Márton bevádolják a beregvármegyei alispánt és szolgabíróát azért, hogy négy itteni jobbágyukat Baghi Gergelynek átengedték, ki azokat illeték-telenül befogadta; 1526-ban pedig pereltek Gulácsi Máté, Ferencz, Egyed és Tamással azért, mert egyik itteni jobbágyukat lefejezték. A vizsgálatot eszközlék Szántói Péter leleszi pap. — 1546. beiktattott Koppány Mihály és 1550-ben Murgai János.

1552. birtokoltak itt Szepessi Katalin és Horváth Miklós is; valamint Szepessi István, Szürthei János, Oroszi Demeter és Szelendi János. Nevezetesen Oroszi eserélt papi Eördög Jánostól 3 telket ez évben.

1554. Paposi Bereghi Katát kielégíté Beregi Miklós az itteni s egyéb illetőségére nézve.

1559. beiktattott Szilágyi Bálint.

1566-ban birtokolt itt Görbedi László 1½ kapu utáni birtokot. Ez évben „a tatárok, midőn az erdélyi hadak Atya várát vítették, 12 telekről elhurezolták a népet.“*)

1584. beiktattott Makrai Miklós a magvaszakadta elhunyt Bereghi Mihály vagyonába. 1587. Makrai Miklós leányai Anna Kéresi Istvánné és Borbála Petneházi Péterné kapták adományul atyjok jószágát, Makrai Zsigmond (István fia) ellenmondása mellett.

1594. beiktattott Murgai Borbála családja birtokába.

1600. birtak itt: Kereki János, Szokoli János. Kálnási István Daróczy Ferencz, Oroszi János, Pósházi János, Bégányi Ferencz és Gergely s Vadas Ferencz.

1632. Madoesányi István és Kálnási Mihály az itteni és Bogáton levő birtokukat elcsereleik. — 1633. beiktattott Witthevics Péter és György. 1664. pedig Vass Márton a magtalanul elhunyt Tivadari László birtokába.

Az 1648. adóösszeírás szerint találtattak itt birtokosokul: Wasse Péter, Hartványi Ferencz, Bégányi Ferencz özvegye, Lányi György, Horváth Mihály, Péczeli Sándor, Ormos Pál, Balk Pál, Uray György özvegye, Hunjady Mihály, Komoróczy György, Kálnási László, Budai János és Sulyok György.

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII.

1695. beiktattatott itt Absolon Dániel.

1765. még Dancs Éva férjezett Joó Istvánné és Ujvári Samu birtokoltak itt.

1808. Lászlófalvai Eördögh György, Szolnoki Jármí Benjamin és Kállay Judit hajadon eserét kötnek az itteni, gergelyii és más birtokok iránt.

1824. Gulácsi Ferencz összes magyarországi birtokát 12000 frtban s holtáig való eltartásaért átengedi Hunyady Sámuelnek; e vagyonhoz tartoztak: az ugornyai vámrész; a gulácsi, ráczvidi, petrii, ereszvényi, szilasii, miskei-féle, muzsalyi, daróczyi, somi, hetei, dédai, esertészi, tivadari, kislohói, bródi, ilonczai, kis- és nagy-almási, maszárfalvi, szakóii, balkáni, geszterédi, kis-létai, ebesi, szepesi, kötelesi, pacsii, boldogfalvi, szóváti, ramocsaházi, csekei, kis- és nagyari, irhóczyi, alsó- és felső-regmeczi és hangácsi birtokrészek.

Mostani birtokosai: Lónyay Sándor, Horváth István, Szarka László, Freyseysen Gyuláné, Ilosvay Ágoston, Dancs Menyhért, Berzsényi György, Kakas Mihály, Jaczko János, Szigethi Mihály sat.

A község régi reformált egyházat képez; már a 16. század második felében úgy tűnt fel, mint a szabolcsi egyházvidékbe kebelezett gyülekezet, mely valamint a vásáros-naményi egyház papjainak esekély jövedelmök szaporítására 1597-ben a Tiszán levő rév minden pönteki vámja örökösen megállapított, mit ma is használ így a két lelkész. 1666-ban, egy akkori vizsgálati jegyzőkönyv szerint, Ugornyanak virágzó egyháza és iskolája vala, akkori papja Magyar Istvánnak nevezetvén. Fatemploma s tornya a 18. század elején emeltettek, a szószék az 1715. évet mutatja; a templom 1777-ben fedetett be ujonnan, 1797-ben hosszában kitoldatott, 1801-ben karral, mennyezettel és új székekkel láttatott el. Egyik asztalhoz való poharát 1632-ben Tar Erzsébet csináltatta; nagyobbik ónkannája 1715. Eperjesen készült, a kisebbik 1735-ben. A község 1784. öntette át régi 176 fontos harangját, fizetvén fontjától 1 vonás forintot.

A helység nyugoti szélén a Makócsa folyónál egykor sánccokkal erősített védhelye volt, melynek nyomai látszanak.

Uklina.

Orosz község a vereczkei járásban a Rozgyila hegy innenső oldalán, 22 házzal, 149 lakossal és 371 holdnyi hegyes határral. Hajdan a szentmiklósi káptalához tartozott, hanem az 1649-ki urbér szerint, 9 háznak lakói a munkácsi várhoz tartoztak adni zabtizedet, midőn a Vüllicza nevű hegyen szántottak. Az 1682-ki összeírás szerint, találtak itt 11 jobbágytelek, 8 fiu, 4 ló, 40 szarvasmarha, 60 juh és 7 sertés. 1699. a Luka Pálné-féle elpusztult $\frac{1}{4}$ telek jelöltetett ki a pap részére s fatemploma akkor is fennállott, jöllehet annak helyét most csak egy parányi fakápolna pótolja, s a g. k. község Szolocsina fiókja. A helység felett az országút mentében emelkedő Rozgyila hegy nyugati lejtőjén fekszik a Voloszata nevű elpusztult telep, melyen a 17. században néhány lakház állott s a szentmiklósi uradalomhoz tartozott.

Váralja.

(Podhorod).

A munkácsi vár nyugoti oldalán annak magas körsánczain kívül Palánka szomszédságában fekszik e falu 71 házzal, 504 lakossal és 297 holdnyi síkhatárral; németül Kroaten-dorf-nak (horvátfalu) nevezetik, kétségtelenül az itt letelepített egykori várbeli horvát és német őrség elaggott katonáitól, kiknek német utódai maiglan élnek itt, míg a lakosság felerésze ruthenekből áll, kik

ide telepítették. E faluról sem az 1649-ki, sem az 1699-ki urberekben említés nem történik s így annak 1711-dik év, illetőleg a munkácsi várnak a király részére történt átvétele után, kellett keletkeznie, még pedig, mint egy 1729-ki okmány igazolja, az egykori Rákóczy-féle vadaskert helyén, mely a mai vár alján terült el. Ez évben ugyanis az adományos gróf Schönborn család s báró Lilgenau munkácsi várparancsnok közt viszálykodás támadt Váralja birtoklata iránt, mely 1731. a grófi uradalom javára döntetett el.

A lakosok közül 163 r. k. és 264 g. k., 34 pedig izraelita, kiknek kezén 18 ló, 192 szarvasmarha, 39 sertés és 19 méhkas található; mindkét vallás felekezeti község a munkácsi lelkészségekhez tartozik, a katolikusoknak van itt azonban esinos kőtemplomuk, mely 1875-ben épült fel. Északi határát a Latorcza mossa.

Várpalánka.

Német helység a munkácsi vár tövében 114 házzal és 913 lakossal. A XVII. század végén, midőn a várat Zrinyi Ilona védelmére a lent széles árkokkal övezett és palánkkal jól megerősített vár alján elterülő vízzel telt sánczok és föld hányások közti szűk helyen még nem állott rendes falu, hanem csupán néhány fából emelt barakk, melyben katonák tanyáztak. Egy azonkorú térrajz szerint, volt ez időben 88 ily lakhelyiség s egy templom-féle épület a vár alsó területén. Dobai Székely Samu emlékiratában leírván az 1686-ki ostromot, említi, hogy azon évi december 2-án reggel 4 óra tájban tűz támadt a palánkban s három ház elégett, a tüzet csakhamar eloltván*.) A mostani feljársnál, a vendéglő körüli téren állott akkor a buszár vár, mely lovasok számára szüksé-

*) Monum. Hung. Hist. 32. sz. 456. lap.

ges szinekkel volt ellátva s azontul kezdődött a vadaskert, mely északtól a Góré felé huzódott, hol a malom is volt, míg a gyümölcsös kert a vár kapu irányában, tehát dél-keletről feküdt. II. Rákóczy Ferencz emlékirataiban és titkára Beniczky Gáspár naplójában szintén sehol sem említik, hogy itt már akkor helység, magánosok lakhelye lett volna; sőt Rákóczy előadja, hogy 1703. június 26., midőn gyülelésez seregével Munkács városába szállt, a várnak őrsége 500 német gyalogból állott, kiknek egy része rokkant, másika pedig a városba házasodott volt. Bizonyos tehát, hogy az 1711-ki szatmári békekötés után, a német kormány elkobozván Rákóczy jószágát, elaggott katonáit itt telepítette meg s a bekövetkezett békés években azok váltak Palánkának első rendes lakóivá s hogy nevét az új helység a vár alján a sánczok körül elterült palánk-kerítéstől nyerte, melyről már az 1672-ki urbérben történik említés, hol mondatik, hogy Báthori Zsófia alatt a munkácsi várban a „Palánk-kapunál” 166 székely tett szolgálalat. 1682-ben ismét említették az itteni palánk-erődítés, valamint az 1704. évi uradalmi összeírásban a Palánk-ároka, mely halászó is volt. Rákóczy Ferencz azt is említi Memoirejában, hogy palánkoknak nevezték a török végeken levő erődöket, melyek nem állottak egyébből egy kerítésnél, melyet egymástól két-három lábnyira levert leghosszabb czölöpök alkottak, melyek sövénynyel voltak összefonva s polyvával kevert sárral betapasztva: szinten ekkép egybefont gerendákból készült s az erődítményből kisarkalló négyszögek szolgáltak annak bástyaiul. Munkács táján a belső kerteket s udvarokat még ma is többnyire ily hasított tölgyfa-palánkkal szokták bekeríteni.

A latorczai egykori malom közelében állottak 1706-ban a pénzverdei épületek is, melyekről fentebb megemlékeztünk.

1740-ben a letelepedett nős katonák ezek voltak: Alprecht, Unretter, Heretin, Filipek, Vulprunner, Vetenkel, Nanovics, Kremer, Bednársék, Justan és Petnaesek. Mostani lakói is többnyire németek s kiválólag kömivességet gyakorolnak.

1731-ben rendeztetvén a királyi várhoz tartozó terület, akkor méretett ki a vár árka s illetőleg a volt palánktól 284 mtnyi széles terület, melyhez 1788-ban ismét annyi csatoltatott a bécsi haditanács határozata folytán Megyesi alispán közbejöttével: e tér azután 1859-ben legfelsőbbleg a palánkai községnek legelőül engedtetett át; addig ugyanis a palánkai lakosság a várbeli katonai parancsnokság alatt állott s szükség esetében fegyverviselésre s a vár

védelmére köteleztettek; különben a lakosok akkor is többnyire kőmives mesterséget folytattak.

1855. a vár fegyintézetté alakíttatván át, a helységgel együtt polgári közigazgatás alá jutott. A r. k. lakosságnak van lent a faluban temploma, melyben a fegyintézeti lelkész végzi a teendőket.

A lakosok közül volt 1870-ben 634 r. k., 268 g. k., 11 izr.

Vári.

Ezen Mező és Tisza Várinak is nevezett város fekszik a megye déli szélén a Tisza jobb partján 473 házzal és 1948 lakossal; míg 1870-ben 505 lakházzal és 2499 lélekkel birt. 5983 holdnyi sík határa termékeny. A honfoglaló magyarok 889-ben a hal- és vadás vidéket elfoglalván, Borsova várát megszállták, harmadnap megvíván, bevétek, falait leronták s Szalán vezér vitézeit (bolgárokat, szlávokat, s rutheneket) kiket itt találtak, lánczra verék s Árpád parancsára Hung várába vivék, az elfoglalt áldott földet pedig rendkívül megszeretvén — megszállották.*)

A néphagyomány szerint, a vár bevétele alkalmával Szalán itteni parancsnoka Szengőr lett volna, hanem a várhelyet most is Szentgyörgy-nek nevezik; ennek azonban történeti biztos alapja nincs; valamint azon vélelemnek se, hogy a várat valaha a gótok építették volna.

A borsovai vár hajdan nagy kiterjedésű erősség lehetett; feküdt ez a róla elnevezett Vári város déli szélén az azt keletről környező Borsova és dél-nyugoti oldalát érintő Tisza közötti félszigeten, melyet most északról a város felől hatalmas földtöltés keríti be. Mint a lakosok mondják, a vártér keleti szélén állottak egykor a várórség lakjai, míg a nyugoti szélén, a mostani Szentgyörgy nevű temetőhelyen, a fővár emelkedett, a keleti táborhely-

*) Anonymus, XIV.

től árkokkal és sánczokkal el-levén különítve melyeket a Borsova és Tisza vizek s ezek áradmányai megközelíthetlenné tettek. A fővár tere kerülékes alakú és 110 lépésnyi átmérőjű, míg a keleti tér sokkal nagyobb; ezeken kívül tartozott az erőséghez nyugat felől még egy most Eszenyőnek nevezett terület; ezt egy mély tó környezi, melyet most Pap-tavának neveznek, mert egykor a várii lelkésznek halastói haszonvételül szolgált, de az 1836-ban ásott új csatorna azt ketté szelvéen, majd az 1847. tiszaszabályozás alkalmával lecsapoltatván, most víz nélkül áll. A belső vár kapuja észak-nyugot felől volt, még pedig, mint a hagyomány tartja, vasból készült, miért is e hely maiglan Vaskapunak neveztetik s honnan hidszerű átjárás vezetett a szárazföldre. Egykor a várterülete sokkal nagyobb lehetett, mert a két folyó sokat mosott el belőle s mint mondják, hajdan még a mostani város területére is kinyúlt, mert alapásások alkalmával kőfalakra s pinczékre akadnak.*) 1870-ben, midőn ez érdekes helyet megszemléltem, vezetőim azt is mondták, hogy az egykori várépületekből egy kápolna és toronyka még a XVI. században állottak volna, melyeket 1657-ben a berohant lengyelek rontottak volna el, kik a régi toronyt a benne volt régi harangokkal együtt a vár alatt folyó Borsova iszapjába döntötték s hogy a vár egykori épületei tégláiból és termésköveiből a lakosok évszázad óta hordják a szükséges épületi anyagot s hogy azokból a vendégfogadó, lelkészi lak s a templom kerítése is elkészült volna, míg az asszonyok kemence-feneknek szokták a faragott köveket haza hordani.

Az itt letelepedett magyarok alapítói lettek a városnak, melyet a borsovai erőstől Vári-nak neveztek el; e hely volt a XIII. századig nemcsak közigazgatásilag, hanem egyházilag véve is székhelye a környéknek: borsovainak neveztetvén nemcsak a megye (provinczia, kerület), hanem a főesperesség is, melynek megyei tizede III. Béla alatt adományoztatott az egeri egyháznak. Ugy lát-szik, hogy az 1241. évben berontott tatárok Várit annyira elpusztíták, hogy ez alkalommal veszté el jelentőségét; mert az e katasztrófára bekövetkezett új szervezéskor, a vármegye is elhagyván régi nevét, a megye közepén felállított új erőstől neveztetett el Bereg-nek.

*) Igy. mint Zágonyi Károly szernyei lelkész s egykor itteni rektor nekem elbeszélé, Filep Andrásné s Zádor-ntéza elején talált telkén egy pinczét, mely az utcán át huzódott, Molnár István pedig egy ily másikat tényleg használt.

Várinak különben már a XII. században volt lelkészége; egy 1321-dik évben kelt okmányban*) Iván említettik lelkészül, ki egyszersmind borsovai főesperes volt; az 1333-dik évi pápai tized lajstromában pedig Péter soroltatik fel, ki ily adóul a főesperesi körületben legmagasabb összeget: 8 garast fizetett, a következő évben azonban, midőn Vit János és Gáspár Péter voltak a beszédessel megbízott tisztek, csak hat garast.

Borsova a XI. században, azon alkalomból, midőn Salamon és szent László a korona birtoklata végett viszálykodtak, többször történelmi esemény színhelye vala. A budai krónika**) szerint, a Salamon király segedelmére beözönlött kunok 1086-ban Borsováig s Ungvárig hatoltak a vidéket pusztítva; a szentek legendája szerint pedig: „Az Kun király azon rajta ragadván, nagy haddal bejeve Magyarra, és Szállá meg Ungvárat és Borsovát.“***)

Ezen s az 1241-ki vészek után, IV. Béla a néptelenné vált helységbe idegeneket telepített, kik azután a községet oly virágzóvá tették, hogy a XIV. század közepén, midőn a királynék birtokát képezte, a számos iparosok kedvéért várossá (oppidum) emeltetett; 1354-ben Erzsébet királyné Nagy Lajos király beleegyezésével a további tetszésig e község polgárait és vendégeit („cives et hospites nostri de Vári“) oly szabadalmakkal felruházta, melyekkel Buda és más királyi fővárosok birtak; †) nevezetesen 1. feljogosítá őket illetőleg a várost, hogy saját bírósága mind polgári mind bünvádi ügyekben ítélhessen s a határában elfogott gonosztevőket ki is végeztethesse s e végből a pallós jog jeléül, a város határában bitófát emeltethessen. 2. megengedé, hogy plébánost magának szabadon választhasson; 3., hogy a polgárok hagyatékaik iránt szabadon rendelkezhessenek; 4. hogy minden vámfizetéstől az országban mentek legyenek s őket adósságaikért idegen le ne tartóztathassa; 5. a főrendektől ne függjenek; 6. az ellenök idegen által indítandó perek helyben tárgyaltsanak, ha azonban a helyhatóság az igazság kiszolgáltatásában eléggé erélyes nem lenne, úgy a királyi vagy más rendes bíróság elé idéztethessenek a polgárok; 7. hogy a királyi erdőket szabadon használhassák; 8. ugyszintén szántó- s kaszáló földeiket s a legelőket is az eddigi gyakorlathoz képest; 9. hogy malomjoggal birjanak; 10. a hét első

*) Zichy-Cod. I. 197.

**) Chronicon Budense. 165.

***) Magyar szentek legendái, a Carthausi névtelentől; Pest 1859. 103. l.

†) Saját levéltár.

napján, mint régenten, vásárt tarthassanak; 11. a királynénak ser-téstizedet adjanak; 12. szent György- és Mihály-napi adóul 21 ga-rassal számítva 200 frtot fizessenek; 13. hogy a polgárok, minden egyéb kiváltságokban úgy részesüljenek, miként a budai és más sza-bad királyi városok.

E században Koriathovics Tódor herceg birtokolt itt.

1390. beiktattatott Nagymihályi György fia János itt királyi uj adomány ezimén; 1397-ben pedig Osák István fia Miklós és testvérei György és Péter, Zsigmond királytól nyert adománylevelé alap-ján. Ez okmányban Vári már csak „Possessio“-nak mondatik, mely, úgy látszik, 40 év előtt nyert kiváltságait nem sokáig élvezte. Ugyanaz évben beiktattatott ellenmondás mellett Sidov György és általa atyja István és testvérei Miklós és Péter a Tibai György fia János magvaszakadtával fölkért ennek itteni részeibe; ez okmány-ban Vári possessio-nak, ellenben Bereg oppidum-nak mondatik.

A XV. század elején a Koriathovics kisérétében beköltözött Kaffai Pán Endre birtokolt itt, kinek Helele nevű tiszte perelt 1417-ben Jakesi István szomszéd birtokossal. A Pán családból említett-nek 1418-ban Pán Ferencz, leánya Anna Agárdi Györgyné, Margit Szeretvai Májné és Demeter.

1418. Szécsi György perelt a munkácsi herczegnő (ducissa de Munkács, özvegy Koriathovicsné) tiszte ellen azért, mert ez egyik esetfalvi jobbágyát ide hurczoltatta.*)

1420. A leleszi konvent vizsgálatot eszközölt Kölesei László fia Gábor és mások részére Jakesi György fiai: János, Dénes, Mi-hály, László s mások ellen, kik Kölesei Miklós fiát Györgyöt a vá-rii határban megölték s Muzsalyban prédálást elkövettek.

1427. birta Várit Brankovics György, mint a munkácsi vár-hoz tartozó községet; de a földbirtok szabad adás-vevés tárgyául szolgált; így 1438-ban Benecz Bálint a Tófark s Tóvége nevű dül-lőben eladott egy földrészletet Tenghe Zsigmondnak.

1440. birta Várit Pálóczi László; 1445-ben pedig Hunyadi Já-nos kormányzó; ő azon évi febr. 9-én (feria 4. ante fert. beatae Scol. Virg..) meg is látogatta Várit**), midőn Nagybánya felől Deb-reczenbe ment, hol 20-án tartózkodott. 1458-ban Vári mint Mun-kács tartozéka Mátyás király, 1466. Szilágyi Erzsébet, 1484. Hol-lós János és 1495. Csáktornyai Ernuszt Zsigmond pécsi püspök bir-

*) Lelesz, Prot. A. 455. l. 64. sz.

**) A munkácsiak részére ekkor kiadott kiváltságlevele inn en kelt.

tokában vala. Majd 1498. Vingárti Geréb Péter grófé*), ki sokat vesződött a szomszéd csetfalvi birtokossal Tarczai Jánossal, ki az itteni Zsáró mocsár nevű tiszahalványt kezdé bitorolni.

1505. Anna királyné**), 1507-ben pedig Ulászló király volt birtokosa.***)

1514. Dózsa György kuruczai és a máramarosi oláh nemesek Ugocsából ide is átesaptak s nagymérvű dulást tettek. II. Lajos király 1517. március 17. kelt levelében Vári előbbi kiváltságait megerősítvén, egyszersmind azért, mert lakosai az ár viztől nagy károkat szenvedtek, felmenté őket a tized- és adófizetéstől.

1518. Lajos a várii polgárokat, mint az ő munkácsi koronai birtoka jobbagyait arra kötelezi, hogy a királyi konyhájára szükség-es bort és zsiradékot ők is szállítsanak.

1520-ban beiktattatott királyi uj adomány alapján néhai gecsei Lőrinczfi Lőrincz fia Gergely a városban a lelkész-lakkal szemben fekvő udvartelek és ház birtokába, mely alkalommal a Munkácsi Péter királyi ember és Thernavai Mátyás leleszi pap által teljesített beiktatásnál ellenmondottak Szemere András és Szilágyi Antal munkácsi alvárnagyok. Ekkor volt itt plébános gecsei Lőrinczfi András, ki gecsei Kun Gergely fiaival György és Miklóssal perlekedett.

Mária királyné, Budán, 1520. apostolok oszlása napján kelt iratában meghagyta Bethlen János munkácsi várnagyának, hogy a várii lakosokat ne kényszerítse arra, hogy a vár részére kimérendő borokat drágábban fizessék, mint szokásban van, sem őket szabadalmaik ellenére más módon ne zaklassák s terheljék, annál inkább, mert a rendkívüli terhek viselésétől s kivált a bor ára méltatlan emelésétől őket már Anna királyné megkiméltetni rendelte. Ez évben volt itt a bíró Szabó Lukács s a főesküdt Lőrinczi Gergely.

1525. Mária megerősíté a váriakat a csomai erdő és Czibikföldnek a beregszásziakkal való közös használatában, a tulajdonjogot az utóbbiaknak engedvén, mert már előbb Szilágyi Erzsébet, majd Honghivillai Vilmos, Mária királyné titkára, valamint Ártándi Pál főispán s munkácsi várkapitány Beregszászon 1516. márcz. 5. ily határoztak. Ugyanakkor megengedte a királyné, hogy a város közepén levő vámos hid kijavítására megkivántató fákat a várii s csomai erdőről szállítsák.

*) Sztánfalvai priv.

**) Nagyluceskai priv.

***) Beregszászi azonkori kiváltságlevél.

1529. a várost Szapolyai János adományozta Báthori István-
nak, 1545-ben pedig I. Ferdinánd Büdi Mihálynak hű szolgálataiért.

1548-ban Borsovai László tiltakozott beregszászi Oláh Miklós
ellen bizonyos várii földek elfoglalása miatt. Az 1552. évi adóössz-
szeírás szerint Vári a munkácsi várhoz tartozott s nagy részben
elpusztultnak lenni mondatik. 1554-ben Petrovics Péter gróf
rendelkezett itt.

1566-ban az erre átvonult tatárok 38 telekről hurczolták
el a népséget s a várost elpusztíták: akkor volt itt a bíró Kantor
János*). és Büdi Mihály megerősített országgyűlésileg**) Vári
és Bereg birtokában. — 1567-ben volt a főbíró Lázár Gergely
s a bíró Bakos Tamás; 1570-ben pedig Torzás István.

I. Ferdinánd, Pozsonyban 1550. febr. 12. megerősíté e város
kiváltságait, Miksa király pedig Bécsben 1569. febr. 3. és március
7. Kozma Ferencz bíró esedezésére, valamint 1573. április 3-kán
felmenté a várii polgárokat minden vám és révfizetéstől az ország-
területén, a szabad kir. városokkal egyenlővé tevé Várit. Ugyan-
akkor megerősíté azon szabadalmukat, hogy országos öt vásáraikat
Uj-év, Urnap, Szentegyed, Lukács és Lucza napjain tarthassák.

1574. Büdi Farkas és Mihály huszezer forintért visszaenged-
ték Miksa királynak Várit és Bereget, melyek azután a munkácsi
várhoz csatoltattak vissza s ezek helyett nekik Adony, Kerecseny,
Hetyén és Atya adattak ötezer forintban. Vári ennél fogva 1575-ben
tényleg a leleszi konvent közbejöttével átadatott a szepesi kamará-
nak, melytől azt Mágócsi Gáspár a munkácsi várral együtt zá-
logul kapta. Mágócsi még azon évben megerősíté a várii lakosokat
a Mogyoró szegi malom birásában, melyet a borsoviaiak le-
akartak rontani, s melyet már régiebb időktől használtak. Ezen ma-
lomhoz, amint az 1590. Torzás (Thorzas) Gergely malombíró ál-
tal készített malom-szabályzatból kitűnik, a Deme, Berczik,
Pipó, Lőrinczi, Bakos, Miklós és Rész-családoknak volt közös joguk,
a szombati nap jövedelme pedig az egyházi belső személyeket il-
lette, mi évenként 100—120 köbölre ment. 1620. táján Filásp Já-
nos is igényelt részt a malomból, mely időközben már más helyre
tétetett volt át.

Rudolf király Prágában 1580. febr. 28. megerősíté a vám- és
harminczadmentességet, egyszersmind megfenyegette Dobó Feren-
czet, hogy az élelmöket fuvarozással kereső itteni polgárokat utjok-

*) Bud. kam. lev. Lib. IV. Tom. VII.

**) 1567. 32. t. cz. 5. §.

ban fel ne tartóztassa. annál kevésbé bántalmazza; e végből 1603. védlevéllel is ellátta a váriakat; amint hogy 1664. a várost a palósjog gyakorlatában megerősíté.

1591. Rákóczy Zsigmond és a Mágócsiak valának zálogbirtokosai a városnak; 1606-ban azonban a bécsi szerződés szerint Munkácsesal együtt Boeszkai István fejedelem kezére jött.

1612. Eszterházi Miklós gróf és neje Dersffy Orsolya (Mágócsi Ferencz volt özvegye) birták, kiknek Körössi István nevű udvarbírájuk összeírta az uradalmi létszámot. E szerint volt akkor itt a főbíró Kovács Márton; a város fizetett györgy- és mihálynap adóul 62 frtot, tartozott a község évenként a földesur számára 16 hordó borát kimérni, miért a korcsmáros hordójától 25 denárt kapott, ugyszintén tartozott 16 ökröt is kivágotni s a pénzt beszedgálni; a munkácsi vár fentartására évenként 50 öreg szalfát befuzvarozni s előfogatokat adni. Az itteni vámoshid behozott a földesuraságnak évenként a pénzen kívül hatszáz kőst. E vámnak szabadsága az volt, hogy Kisar, Vári és Becs között, ha valaki a falukon kívül átkelt a Tiszán és a vámra be nem ment, a várii vámosnak jogában állott őt megkergetni, elfogni s megzalogolni a falunkivül, de belül nem; ki a vámot Vári és Beregszász közt Muzsaj felől el akarta kerülni: a beregszászi és várii vámosoknak szabadságok volt azt bárhol behajtani. A várii vámszedőnek Boeszkai fejedelem idejében a vámhasznából harmadmagával volt „asztala.” — A község a termésből kilenczedet, a sertésekből pedig pázsit-tizedet, tizen alól pedig váltságul minden öregtől. 2—2 pénzt, a süldőkből pedig egyet adott. A városnak volt két erdeje a Zennye és Nagyerdő a Borsovántul, e folyón pedig egy 3 és egy két kőre járó szabad malma.

Azon felül tartoztak a lakosok szerjérrással (zabot) is; a beregszászi borokat ők hordották fel a beregiekkel és beregszásziakkal a várba, a dézsma bor szállításában őket az „orosz jobhágyóság” is segítvén; — a minthogy a várii lakosok a beregszászi uradalmi Szegi és Boeskor nevű szőlőket művelték, miért hat kőből búzát kaptak, de a szürethez 16 hordót adni kötelesek valának.

1613. Bethlen Gábor fejedelem Kassán május 30-kán kelt pecsétés levelében, Nagy András és Máté István várii előjárók esedezésére megerősíté a váriakat a vám, rév és harminczad mentességében; valamint későbbben 1628. november 21-kén II. Ferdinánd is.

1630. Bethlen özvegye Brandeburgi Katalin intézkedett Vári

felett; 1633-ban pedig Rákóczy György és neje Lorántffy Zsuzsánna. 1645-ben összeíratott itt uradalmi 109 ökrös és lovas jobbágy, 61 gyalogszeres, 29 özvegnő, 30 alkalmazott (officiolatus), 25 zsellér és 25 pusztahely. A városházban, melyet ez okmány szerint „régenten egy ember“ végrendeletileg hagyott a városnak, a közönség borát árulták s azért adóul egy forintot tartozott fizetni a földesurnak. A nagy hidvám jövedelméből az uraság a helybeli papnak mind sóból, mind pénzből tizedet utalványozott. A községnek volt ez időben a két borsovai rendes malmán kívül még egy pokol-idős malma is, mely t. i. csak esős, fürgeteges és árvízen forgott.

1643. Rákóczy György Gyulafejérvárt május hó 20. kelt rendeletében a város panaszára meghagyta Balling János munkácsi főkapitánya és Láczi János udvarbirájának, hogy a várbeli tisztek ne merészeljenek Váriba czirkálásra (gonoszok üldözésére) bemenni, mert régi kiváltságai szerint erre a város maga fel van jogosítva területére nézve.

Az 1648-ki urbéri összeírás szerint: főbíró volt Gönczi Bálint, az esküdt bírák pedig: Ur András, Márton Mihály, Szabó István és Varga Tamás; kerülők: Turkoly Pál, Kati István, Halász István és Nagy János; vámos Nagy Balázs, várbeli íródeák Nagy István; ennek öcse, Miklósról megjegyztetett az urbérben: hogy a szolgálat alól ideiglenesen felmentetett, mert részvegségében megváltak volt. Találtaott pedig akkor itt összesen: 84 marhas jobbágy, 55 gyalogszeres, 21 alkalmazott iparos, 26 özvegnő, 23 zsellér és 45 pusztatelek; összesen 209 személy, 194 telek, 156 fiu, 55 ló, 416 ökör, 136 tinó, 296 tehén, 710 sertés és 33 méhkas. Bérül fizetett a jobbágyság 194 frtot. Ekkor vala a község kötelessége az urasági beregszászi négyszáz kapás szőlőket megmetszeni s megművelni, miért adójokból 24 frt és hat köből buza nekik engedtetett; az 50 szálfá beszállítását pedig 32 frittal megválthatta. A paplak, iskolaház és városház adómentesek voltak, az új épületek pedig 3 évig élvezték e mentességet. A vámkörülőkönözre ez utasítás adatott: „csak a vétkeket kell megfogni s megzalogolni, mindazonáltal rendkívül itt sem kell cselekedni, az igaz uton járókat ok s mód nélkül nem kell háborítani.“

1657-ben a berontott lengyelek elpusztíták Várit, mint II. Rákóczy György jószágát; 1660. szeptember hónapban pedig becsaptak a törökök, kik Nagyvárad bevétele után a Tisza körül pusztitva barangoltak.

1672-ben volt a főbíró Aczél Mihály és találatott akkor itt 17 jobbágy, 208 fu. 53 ló, 304 ökör és 231 tehén.

1671-ben I. Rákóczy Ferenc elzalogosította fejeváltságul Várat is anyjának Báthori Zsófiának, ki 1675. január 19. Munkácsról kelt peccétes levelében a szakállosi vízi malmot száz magyar forintért örökösen átengedte a városnak. — 1676-ban Zrínyi Ilona intézkedett az uradalmi ügyekre nézve; 1688-ban pedig Kolonics Lipót érsek mint a Rákóczyak gondnoka; majd 1695. II. Rákóczy Ferencz vette át kezelés alá. 1682-ben találatott itt 40 iparos mester, köztök 2 borbély és 73 jobbágy s 85 gyalogszeres.

Ez időben Váriban gyakran tartattak megyei gyűlések is; így 1688-ban decz. 20-án, a mikor kihirdettetett Lipót király leirata az iránt, hogy Caraffát főhadi biztosul ismerje el a megye s annak az adó s egyéb szolgálatok iránt teendő intézkedéseit pontosan teljesítse.

1699. volt a főbíró Borsovai Mihály, bíró Varga Mihály s a jegyző Szücs Gergely.

1703. jul. 14-én Rákóczy Ferencz itt tölté az éjszakát, s midőn Tiszabecs táján megverte a vele szembeszálló császáriakat, innen indult diadalmasan Namény felé, utjában ezereken csatlakozván kezdetleges szervezetű táborához.

Az 1704. évben szerkesztett urbéri összeírásban említettik, hogy Juhász István és Rósa János nevű vári lakosok s munkács uradalmi volt jobbágyok urokkal Thököly Imrével Törökországba mentek s vele kün maradtak.

1716-ban a Moldován s Erdélyen át hazánkba berontott krimi tatárok, kik Beregszászig rabolva kalóztak, aug. hónapban Várit is meglepték s innen nemesak tömérdek ingóságot, a többi közt templomi edényeket, keresztelő ónkannát s egyebet elvittek, hanem számos embereket rabszjira fűzve elhajtottak, miglen e rabok a borsai völgyből, a vitéz máramarosiak által megszabadítva, visszakerültek; e visszatértek közt volt az akkori pap Vasvári István és rektora Bökényi Pollák András. Ez utóbbi család arról nevezetes, hogy abból a reformáció kezdetétől folyvást 300 éven át viselt egyik-másik tagja lelkeszséget, az utolsó 1839-ben volt ártándi prédikátor.

1726-ban Vári a gróf Schönborn Buchheim családnak adományoztatott. VI. Károly király Bécsben 1734. május 1. kelt iratában, veiteri és buchheim-volfstháli gróf Schönborn Frigyes Károly bambergi és herhipolisi püspök közbenjárására megerősíté Várit azon sza-

badalma gyakorlatában, hogy ujév, Gotthárd, László, Egyed, Lukács és Lueza napjain országos vásárokat tartson; e gróf a városi 1733. a pallós jog gyakorlatában is megerősíté.

1738-ban a pestis miatt örök tarták megszállva itt a tiszai átjárást; mindamellett 1742. aug. 2-án ismét itt fordult elő az első mirigyvész-eset, innen gyorsan tovább terjedvén.

1744-ben az itt marhavészben elhullt szarvasjószág értékét 3860 frt 45 krra becsülték, egy ökör ára 35. tehené 16, tinóé 11 és borjué 4 frttal számíttatván.

Az 1784. június 4-ki egyezmény szerint tartozott a község a munkácsi uradalomnak: 1. telekadót fizetni; 2. a hidvám jövedelmét beszolgáltatni; 3. a hidat, fentartani; 4. pázsitdíjul minden 10 malacz után egyet adni, s ha kevesebb volt, minden darabtól egy denárt fizetni; 5. az őszi és tavaszi vetésből kilenczedet adni; 6. tizenhat ökröt kimérni; 7. 16 hordó bort elárulni s a pénzt beszolgáltatni; 8. a Morotva tóban halat tenyészteni s azokat Munkácsra beküldeni; 9. tíz fejős tehenet a munkácsi majorba állítani; 10. a beregszászi kerekhegyi szőlőt megművelni; 11. a beregszászi uradalmi bortermést a beregszászi pinczékbe beszállítani; 12. tizenhat hordót előállítani; 13. ötven garendát Munkácsra szállítani, vagy ezt évenként 32 frttal megváltani; 14. az uradalmi tisztségnek fogatot és munkásokat adni; 15. a beregszászi kuria kerítését egyharmadrészeben fentartani. Későbbben az évenkénti szolgálatokat 1150 frttal megválták s csupán a szőlőmunkát teljesítették.

1835-ben a Borsova vizen volt malmokat, mint a víz szabad folyásának gátjait a község és lelkész nem kis kárára hatóságilag beszüntették és a partról elhordatták.

A várost kizárólag reformátusok lakják, kik a protestantismus fejlődésekor csakhamar elfogadták az új hittant s a hajdani r. k. templomot is magok részére elfoglalák. Ez építmény keletelt s a 15. században e tájon divatozott falusi izlés szerint: egyszerű, magas keskeny közü falai azonban idővel annyira átídomítottak, hogy eredeti alakjokból vajmi keveset mutatnak ma, különösen 1795-ben lényeges átalakítást szenvedtek, ekkor a szentélye is fölemeltetvén.

1628-ban Ináncsi Gergely már rendes predikátor volt, kinek a hidvám és három malom jövedelméből járt bizonyos rész. Anyakönyve 1745. kezdődik. A paplak és iskola a folyó század elejéig a Szurdék-utczában volt s akkor szerezték a bivek a mostani alkalmas helyiséget a templom közelében.

A templom ezüst áldozó-pokara 1687-ben készült, a díszes

abrosz pedig Redmeczi Zsófia által 1692-ben. Két harangja 1784-és 1810-ben öntetett.

Az iskola itt a XVI. század végén már virágzott; abban a classisokat is tanítván a tógás deákok. Most külön leánytanító is működik itt.

A várii predikátorok névsora ez: Ráczkövi Pál 1580—1585., Böszörményi Máté 1690., Vári-Szárnyas Bálint esperes 1592—1614., Dobrai István 1610., Docerius István 1616., Ináncsi Gergely 1618-1628., Vári István 1640—1666, Vári Miklós 1666, Kocsi Csörgő János 1678—1682., Tóthfalusi W. János 1684., Kocsis János 1686., Ujvárosi Márton esperes 1700—1713., Vasvári István 1716., Dömösdi János 1729., Nánási István 1733., Vajasdi Mihály 1745., Szatmári Pál 1747., Bajoki János 1748., Kömlei Márton esperes 1767., Turóczy István 1771., Kömlei Márton ismét 1775., Dobrai E. József 1784., Kömlei Zsigmond 1803. Vekerdi Nagy Mihály 1807., Literáti Nagy János 1811., Ajtai Sámuel 1812., Szeles András 1815., Kiss János 1818., Czapfalvai Demjén István 1831., Literáti Nagy Pál 1836., Nagy Gábor 1838., Geöcz András 1846.; 1847. Fejérvári József.

A határ főbb birtokosai: herczeg Coburg János, flandriai gróf, Kepes János, Gecsey Ferencz, Berko István, Beregszászi, File, Fűredi, Halász, Kovács, Kallós, Molnár, Mészáros, Pap, Szarka, Várad s más családbeliek.

Itt született 1847. decz. 8. Kepes Gyula orvostudor, ki Weyprecht Károly hajó kapitány és Payer Gyula hajó tiszttel együtt a gróf Vilczek János áldozatkész védnöksége mellett 1872. évben szervezett osztrák magyar éjszaki sark expedíció alkalmával a „Tegethoff“ hajónak orvosául működött s a társaság kirándulásaiban tevékeny részt vett; miért is 1874. évben, midőn a társaság ezer viszontagsággal megküzdve Ausztriába visszatért, több külföldi fejedelmektől nyert érdemrendekkel s honfiai által is rokonszenvesen kitüntettetett, ő valamint Weyprecht és Payer a munkács városi képviselőtestület által a város díszpolgárának megválasztatott.

Verbjás.

Orosz falu a vereczkei járásban a galicziai országutnál, Alsó Vereczkén tul. 1649-ben a Telegdi család birta Szentmiklóshoz; de lakosai, ha a munkácsi várhoz való hegyoldalra vetettek, tizedet s a fáért kemencze-zabot adtak Lorántffy Zsuzsánnának. Az 1699-ki összeírás szerint, vot itt 3 kenéz, u. m. Petrus Lukács, Petrus Szimko és Leczovics István; ezek tartoztak ezért a szokott kenézi adózást tenni; a 20 jobbágy házhelyből 7 pusztán állott. Batyko volt Pap László s a lelkész részére a Prohusovics Mátéféle féltettek jelöltetett ki.

Ma gróf Schönborn uradalmához tartozik ezen saját lelkész-séggel bíró, 20 házból, 113 lakos és 2528 holdnyi hegyes határból álló falu, melyben 233 szarvasmarha, 114 juh, 51 sertés és 2 méhkas találtatott 1870-ben, azóta azonban tetemesen elszegényedett.

1849. márczius 26. éjjel az itteni korcsmában megölték a Hartmann-ezredbeli katonák Dobozi József, 24-dik zászlóaljbeli honvédszázadost és egy előőrst és 44 honvédet elfogtak.

Verbjás annyit jelent mint füzes. Fatemploma 1877-ben megégyen, most anélkül van a község.

A helység felett emelkedő 846 méternyi magas Beszkid-hegy ormán az országut választja el hazánkat a szomszéd Gácsországtól. Ez érdekes határpont diszes feltüntetése végett Pum József megyei kir. főmérnök és Buzáth Károly járásbeli szolgabíró közrehatására 1881. szeptember hó 4-dik napján ünnepélyesen lepleztették le az általok létesített négy méter magas obeliszka-alaku emlék-kő, melyen a munkácsi uradalmi gyárban öntött kerülékes vastáblán esergallyak közt látható hazai czimer felső részén félkörben „Magyarország“, alsó részén pedig e szó: „Béreg megye“ olvasható; a széles talapzat felett szintén öntött vastáblán Kóródy Sándor által készített következő hazafias érzelmű vers szemlélhető:

Honfi! e bérczormon szived hevesebb dobogása
Jelzi, hogy ősi honod drága határa ez itt.

Itt hangzott egykor riadó csata kürtje Lehelnek;
 Nagy Rákóczyk itt hullata buesu könyűt.
 Szent kegyelet tüze gyul itt minden esipkebokorban,
 Oldozd meg saruid! Szent hely ez itt a hol állsz!

Alsó Vereczke*)

(Nizsnyi Vereczki.)

A hazánkat Galiciától elválasztó határhegységtől nyugatra egy mértföldnyire kopárbérczezel környezte rideg völgyben fekszik a kismezőváros, mely legvégsőbb állomása országunknak; a rajta átfolyó Zavadka patak itt egyesül a Latorczával s annak partjain fekszik a helység 187 házzal, melyekben 1270 lélek lakik; kopár határa pedig 2123 holdból áll. A XII. században már létezett s akkor a Beth család birta, a XIII-ban pedig Bankban veje Simon, kirő az Gertrud királynéra szállt. Minthogy pedig itt egyesül a latorcai átjárás is, Vereczkén valamint a honfoglaló magyarok, ugy később a tatárok vonultak át.

1263-ban Aladár comes nyerte adományul, mely okmányban Vereczká-nak mondatik; később Szentmiklós urainak hódolt.

1433. birták Bilkei Péter fia István és rokonai Illés, János Gorzon és László, kik Perényi Jánossal a határok miatt pereltek.**)

1617. Várdai Kata Nyári Pál özvegye a Kurák nevű családot a mostani kincstári épülettel szemben fekvő egész telekre nézve felmentette a jobbágyi szolgálattól hű szolgálatai elismerésül, oly feltétellel, hogy utódai esupán lovas vagy gyalog drabantokul alkalmaztassanak.***) 1626. május 22. pedig Nyári István Vaszilincez Ferencznek és a Kruszkovics családnak adott félkenézséget.

*) E határszéli mezőváros távolsága Budapesttől 337574 méter; Pótena 326195, Munkács 299645, Beregszász és V.-Namény a legszélsőbb déli hely 257922 méter.

***) Lelesz. Prot. AA. pag. 310. No. 9.

****) Kelt Kisvárdán 1617. márc. 2., eredetije a munkácsi püspöki levéltárban.

Az 1691. urbéri összeírás alkalmával találtatott itt egy kenéz-ség, melynek egész telkén a Gardan és Kruszkovics családbeliek ültek; a lakosság azonban annyira megfogyott volt, hogy a 60 házhelyből 47 pusztán állott, lakosai részint kiveszven, részint elköltöztven; a megmaradtak kezén volt 7 ló, 18 ökör, 14 tehén, 80 juh és 6 sertés. Az Antalóczi, Kurák, Birkovics, Malinics és Popovics családok szabadosok voltak, kik lovas szolgálatot tettek. Nevezetesen Antalóczi Pált még 1657 ben okt. 20. felszabadítá Rákóczy László és neje Bánffi Erzsébet; a Kurák családot pedig Várdai Kata, leánya Telegdi Anna jóváhagyásával, kik 1626. június 19. a kiváltságot oda módosíták, hogy addig, míg Kurákék lovat nem szereznek, külön-külön 6 frtnyi dijt fizessenek. 1677. megengedte Báthori Zsófia, hogy Antalóczi Mihály és Klucskovics Stecz kenézek a felső végén a volt fűrészmalom helyén malmot építsenek, adván azért egyszerre 50 bárányt.

1711. midőn Rákóczy Ferencz hazáját elhagyta, febr. 20. itt állapodott meg s innen intézett nyílt levelet az országhoz, melyben a parancsnokságot Károlyi Sándorra, a munkácsi várat pedig Sennyeire bizta.

Később Vereczke, mint Szentmiklós, tartozéka a kincstárra s 1726-ban a gróf Schönborn-családra szállt.

Az 1715: 91. t. cz. intézkedése folytán itt határőri és harminczadi állomás szerveztetett; 1738-ban volt a harminczados Roga Mihály de Camelis, ellenőr pedig Kosztka Tamás. A harminczadi épület 1804-ben megújított s helyén 1848 óta, a mikor a harminczadi intézmény megszűnt, az adóhivatal működik. Az 1728 óta itt fennállott határőrség 1751-ben megszűnt.

A gróf Schönborn-család 1769-ben emeltette a templom fele eső magaslaton a majort, a gazdasági lakot, magtárt és szeszfőzdét, mely azután 1833. átadomittatott Blasko László uradalmi mérnök terve szerint akkép, hogy az akkor ujonnan nyitott országot északi oldalán, építettett a mostani díszes tisztalak és az udvaron a juhakol, melyben most is mintajuhászat diszlik. Ugyancsak gróf Schönborn Jenő Ervin közbenjárására 1734. emeltetett Alsó Vereczke mezővárossá s nyert vásártartási jogot, mely kiváltság kieszközlése 452 frtba került. Ennek jövedelmét a gróf a község javára engedte át.*) 1828. május 9. I. Ferencz király gróf

*) VI. Károly 1734. május 1. adta ki a szabadalmat hat országos es marhavására. Kihirdettetett 1735. január 13. Beregszászou.

Schönborn Ferenc Fülöp közbenjárására pedig megengedte, hogy a község szerdán heti vásárokat is tarthasson. 1835-ben allíttatott fel a posta állomás, melyet 1875-ig a gróf Schönborn-család kezeltetett.

Alsó Vereczkén mint végső állomáson 1753-ban veszteglő-intézet is állíttatott fel s akkor a dögvész elleni zárlat szigorítása tekintetéből Nárai ispán az őrhely közelében öt bitófát emeltetett, melyek egyikére a lengyelek egy éjjel kutyát akasztottak fel. A koronkenti marhavészek, ragályok s egyéb okokból itt a határszélén gyakran pontosított össze a cs. kir. hadsereg, különösen az 1769-ki lengyel-főkelés és 1774. a lengyel birodalom felosztása alkalmával, a midőn a csapatok Munkáctól Rosztokáig állomásoztak.

Az 1791. G8. t. cz. alapján az ország itteni határa bizottságilag bejárattott, az illető térkép egyik példánya a munkácsi uradalmi levéltárban őriztetik.

Az osztrák kormányzat alatt 1855-től 1861-ig székhelye volt Alsó Vereczke a szolgabírói, adó, pénzügyőrségi és csendőrségi hivataloknak; a kir. járásbíróság s megyei kerületi orvos most is itt működik.

A sajtászerűen épített, nyílt csarnokkal ellátott lakházakból álló egyszerű városka északi magaslátán áll a régi, még 1784-ben épült kupolás s három tornyu fatemplom, melynek közelében 1860 óta egy nagy kőtemplomot épít a 630 g. k. lélekből álló hitközség, melynek lelkésze számára a nevezett grófi család még 1803-ban adományozott javadalmi alapul egy egész s az éneklész-tanító számára féltelki illetőséget s azonkívül 1776-ban a visszavonásig 30 frtnyi segélyezést engedett; miért a lelkészség kegyurául tartatik. A lelkészlak 1840 épült. Anyakönyve 1775 óta vezetetik. 1874-ben 11 taggal és 4 frt évidíj fizetéssel olvasóköre alakult, melynek czélja: a művelt társalgás.

A lakosság felét a zsidóság képezi, mely ide leginkább a szomszéd Lengyelországból szokott beszivárogni.

A lakosok kezén 1870-ben 77 ló, 7 szamar, 580 szarvasmarha, 800 finom juh a majorban, 100 közönséges juh, 14 kecske, 173 sertés és 14 méhkas találtatott, mely szám azóta felére megapadt.

Ide tartozik a „Veliki verch“ — nagyhegy — nevű, a gróf Schönborn birtokához tartozó s a hegy lejtőn fekvő gazdasági tanya, 1850 holdnyi tértartalommal, elterjedvén a Beszki határhegy s a laturkai völgy hosszában; marhatenyésztésre igen alkalmas.

Alsó-Vereczke a Verchovinának metropolisa, hol különösen vásárok alkalmával a ruthenek a vidékről ünnepi ruhában beözönlenek s itt, valamint e tájon ethnographiai viszonyai tanulmányozhatók, a nagy kiterjedésű környéken kizárólag oroszok lakván. Ez alkalommal megjegyzem, hogy a ruthenek összegyűjtött népdalait még 1864-ben kiadtam ily czim alatt: „Magyar-orosz népdalok“, mintegy 750 általam gyűjtött s magyarra fordított közmondások pedig 1877-ben a Kisfaludy-társaság adta ki „Évlapjai“ XII. kötetében.

Felső-Vereczke.

A fentebb leírt helytől keletre 1 órajárásnyira szintén kopárhegyek közt fekszik ezen 71 ház, 485 lakos és 3358 holdnyi határból álló falu, mely a XVII. század végeig a szentmiklósi uradalomhoz tartozott, oly módon, hogy azt a munkácsi várbirtokosok még 1649-ik év előtt a Telegdieknek ötezer forinton Koblika és Drahusóczsal együtt elzálogosították.

1657-ben az erre átvonult boszuálló lengyelek felégették, mely alkalommal a Dsamka család kenézlevele is elhamvadt; miért azután gróf Rákóczy László és neje Dsamka Mihály kenéz és utódai számára újat adtak ki, megemlítvén abban a lengyel dulást is. — 1691-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenézség a Dsamka, Zubák és Kozik családoknál, kik adóul 10 frtot fizettek; ezeken kívül volt 37 jobbágytelek, mikből 32 idő folytán elpusztult. Temploma már akkor réginek mondatott, a lelkész javadalmául azonban akkor jelöltetett ki földesurilag a kihalt Dubrinics-féle pusztatelek, a hivek akkor a szomszéd drahusóczi batykóhoz jártak ajátatoskodni. 1691-ig a lakosok száz köből zabot szolgáltattak be jobbágyi illetőségül a kastélyhoz, mely azonban csakhamar, a jobbágyság elpusztulása miatt huszra szállítottott le Klobusiczki Ferencz jószágigazgató által; akkor az egész faluban nem találtatott több mint egy

ló, 2 ökör és 6 tehén. Azóta ismét folytonosan emelkedett a lakosság és vagyonosodása akkép, hogy 1870-ben a 385 g. k. és 61 zsidó lakosnál találtak 32 ló, 2 szamár, 414 szarvasmarha, 287 juh, 53 kecske, 164 sertés és 3 méhkas s az urad. majorban 390 nemesített birka.

Van saját lelkészsege, köteplőma s a gróf Schönborn családnak gazdasági majorja, tágas juhakollal és csürökkel. U. p. A.-Vereczke.

Veretecső.

Orosz helység a vereczkei járásban 14 házzal, 97 lakossal és igen hegyes határral; fekszik a huklivai havas alján. 1625-ben Bethlen Gábor fejedelem adott Lengyel Lőrincznek kenézséget a végből, hogy Pereszló nevű falut alakítson, a huklivai lakosok azonban ezt megengedni nem akarták; később azonban Batka Fülöp nevű jobbágy kieszközlé magának a végből a földesuri engedélyt s így magok a huklivaiak közül többen a Veretecső nevű égett erdőterületre szálltak, mely pusztá volt s ott falut építettek; Batka Fülöp és László kenézlevelét 1646-ban Debreczeni Tamás munkácsi uradalmi tisztfőnök megerősíté. Az 1649-ki összeíráskor találtak itt 4 jobbágy, 4 fiu, 1 ló, 6 tehén, 40 juh, 6 ökör és 4 sertés. Batka Fülöp még 1672-ben is említetik kenézül. A 97 g. k. lakos tartozik a huklivai lelkészsege alá, de van itt kis kápolnaszerű fatemploma. A község kezén van most 7 ló, 122 szarvasmarha, 220 juh, 57 kecske és 27 sertés. A főbirtokos a gróf Schönborn család.

Alsó-Viznicze.

A munkácsi járásban fekvő s azon várhoz tartozott ruthen falu a vizniczei völgyben, mely az ott folyó pataktól vevé nevét. Áll 27 házból, 174 lakosból és 256 holdnyi hegyes határból. Mágócsi Ferencz 1607. április 20. megerősíté a kenézségen Kenéz Mártont és Miklóst, május 22-kén pedig Miklós fiát Sándort, kiknek házak itt Förtés János és Tenkács Ferencz telkeik közt feküdt. 1649-ben találtatott itt 36 jobbágy és 37 fu, a batyko volt Pap János. A jobbágyok egyéb szolgálaton kívül, a határbeli kőbányából a vár szükségére köveket faragtak. A lakosok közül többen magyarok voltak, u. m., Szaniszló, Pap, Szabó, Sándor, Kozma, Lengyel, Kovács, Viscsák, Fejér, Szolyvai, Szücs, Szidorfalusi, Prókóp és Juszt. 1672-ben volt a főkenéz Pap János. al pedig Sándor János; a batyko Puskás Ferencz. 1699-ben Pap János nevű pap kenéztelken lakván, ily működést is végezett. Svalagni István, a jegyzék szerint, a „munkácsi profont-mesternél“ szolgált. Akkor temploma is volt, s a lakosok szőlőt is műveltek, már 1649-ben a borból a várhoz kilenczedet adtak, az 1657-ki lengyel-dulás óta azonban elszegényedvén, mint az 1672-ki urbérbérben feljegyeztetett, a szőlőművelést tovább nem győzték.

A g. k. hitközség a szomszéd felsővizniczei lelkészséghez tartozik s van saját temploma.

Felső-Viznicze.

Orosz falu a főnebbi helység szomszédságában 90 házzal és 555 lakossal. A XVI. század elején, 1512-ben a Vizniczei-család

nyert itt kenézséget, ennek egyik utódja Vizniczei András 1645-ben munkácsi uradalmi ispán volt, kit ura, Rákóczy György fejedelem elébb szabadossá, utóbb nemessé tett. 1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt taláztatott itt 52 jobbágy, 64 fuu, 33 ló, 138 ökör, 31 tinó, 136 tehén, 532 juh, 266 sertés és 29 méhkas. A négy folyója: Viznicze, Sztrelka, Radovecz és Olenya pisztrángjai miatt tilalmasban tartatott s volt rajtok két őrlő és két kallós kenézmalom és egy pisztrángtartó halastó a vár szükségére. Szőlőt is kezdtek a lakosok akkor plántálni, de a zordon lég miatt csakhamar felhagytak a kísérlettel. A kenézek utódai 1649-ig annyira megszorodtak volt, hogy közülök azon évben sokan paraszt telekre költöztek s magokat a szokásos jobbágyi adózás alá vetették. Batykók valának Pap Pál, Gergely és Mihály és Ferencz-János és Pál, tehát egyszerre öt en; a kenéz volt Vizniczei István, a jobbágyság pedig többnyire magyarok, ugymint: Ruszkózi, Pap, Máté, Márton, Vizniczei, Csóres, Lukács, Ágoston, Ferencz, Bogdány, Halász, Omelányi, Tamás, Nyiri, Poroskai, Lengyel, Kopul stb., kiknek emléke ma már nem él itt. Azok közt volt 6 hópénzes, 9 hetes és 6 székely drabant.

1672-ben volt a kenéz Vajnyánik Illés, batyko Zariva Pap Gergely idős és ifjabb és második feleségü pap Pap János. Akkor taláztatott itt 70 jobbágy, 20 telek, 27 fuu, 17 ló, 145 szarvasmarha, 309 juh és 147 sertés. Azon korbéli urbér szerint, tartoztak az itteni kenézek „germek-lovakat“ (csikókat) a vár részére saját abrakon és szónán nevelni és telelni és idomítani; 1672-ben azonban e szokást Báthori Zsófia eltörülvé, minden kenézség a vizniczei kerületben 2—2 köböl zabot és 1—1 szekér szénát tartozott a várhoz beszolgáltatni. — 1692-ben volt a kenézség a Zariva és Vajnyanik-családoknál közösen.

Rakomazi Gergely és Szentmihályi András deák munkácsi várnagyok 1512. Várdai Ferencz váci püspök és Munkács kormányzója rendeletéből Lázár nevű kálniki kenéznek és testvére Mátnak adtak szabadalmat arra, hogy itt bizonyos Lázárfalvát népesítsék meg, a megszállóknak 14 évi adómentességet ígervén. S felruházván a kenézeket azon jogosítványnyal, hogy a birságok harmadát magok részére szedjék, hogy őrlő és kalló malmokat tartssanak, melyeket a lakosok szabadon használhassanak; hogy a györgy- és mihálynap adót s egyéb béreket díj mellett szedjék s a lakosok a termény és sertéstizedet a várhoz szolgáltatassák. E kenézlevelet 1523. Budán, (Mária Magdolna ünnepe előtti vasárnap) Má-

ria királyné is megerősíté. E helység tehát előbbi kenézétől Lázárfalvának, később a XVII. század elején pedig a pataktól Vizniczének neveztetett el.

E falu körébe esik jelenleg Linturicza nevű hely is, mely a XVII. században Közép-Viznicze név alatt virágzó községet képezett.

1711-ben az e völgyön átvonuló svédek itt nagy károkat okoztak, élelmet, ruhát, szerszámot, 10 ökröt, 14 vágó marhát Rákóczy Ferencz 60 morvai juhát, 16 disznót, 5 tehenet, 200 szekér szénát; tömérdek egyéb apróságot elvittek s tanyázás közben tüzelésre 200 rénus forintra becsült gyümölcsfát kivágtak.

1816. telepedtek itt gróf Schönborn F. Ferencz alatt oláhok, nevezetesen öt nagybányai család, kik fausztatókul alkalmaztatnak; 1821-ben pedig a Ripicse nevű téren 11. házhely méretett ki hasonló új megszállók számára.

A felső-vizniczei lakosok kezén van most 23 ló, 298 szarvasmarha, 8 juh, 116 sertés és 6 méhkas; tehát jóval kevesebb mint 1649-ben.

A saját lelkésszeggel bíró görög katolikus hitközségnek van új kötemploma. Anyakönyve 1769. óta vezetetik A tanuló száma 50.

Vorotnicza.

A hribóczi g. k. lelkésszéghez tartozó 9 ház, 41 lakos és 124 holdnyi hegyes határból álló munkácsi uradalmi oroszfalv, mely nevét vette a Vorotniczai-családtól, mely nevezetesen Vorotniczai Bernegyedi Mihály, 1607. április 23. kapott Mágócsi Ferencztől kenézséget a végből, hogy a kitüzött területre a Zarika nevű pataknál idegen jobbágyokat telepítsen; ez azonban nem sikerült neki, mert 1649-ben nem találtatott itt több mint 6 Vorotniczai nevű családhoz tartozó jobbágy, kik 2 telken laktak; ezeknek ke-

zén volt 15 fu, 36 szarvas marha, 180 juh, 72 sertés és 12 méhkas; a jobbágyok a várhoz heti drabantsággal szolgáltak.

1686-ig volt itt a munkácsi uradalom birtokosainak üveghutájok, melyet akkor a német katonák elrontottak. Az 1704-ki urbérben is mint elpusztult említettik.

A lakosság marha állománya kisebb, mint századok előtt volt, nem levén több mint 17 szarvasmarha és 11 sertés.

Volóc.

A vereczkei járásban a havasok és merészen emelkedő hegyek árnyékos völgy ölében fekvő munkácsi uradalmi orosz helység 95 házzal, 611 lakossal és 26576 holdnyi hegyes és erdős határral, melynek legnagyobb részét a gróf Schönborn-család bírja. Ékíti a regényes fekvő helységet a most nevezett család nagy épületekkel, tiszti lakkal és csürökkel ellátott majorja.

A XV. században okmányilag Ökörmezőnek neveztetett. Jelestül így iratik az 1433-ki többször említett havasi-határjárás iránti okmányban, melyből kitünik, hogy a Verchovinát akkor a Perényi-család — ellenben a Gyil egy részét a Bilkei-had bírta. Különben e falu akkor a szentmiklósi kastélyhoz tartozott s csak később a XVII. században csatoltatott a munkácsi uradalomhoz.

1649-ben Lorántffy Zsuzsánna alatt találtatott itt 21 jobbágy, 27 fu, 12 ló, 100 szarvasmarha, 244 juh és 58 sertés. A Volovecz nevű vizen (honnán a helység neve is) volt az uraságnak két kallója, melynek használataért a jobbágyok 4 frtot és 2 pokróczot adtak évenként; volt egy fűrészmalma is, melyhez a rönköket a havasról Volóc, Kanora, Beregócz, Ábránka, Uj-Rosztoka és Kosztelnicza helységek szállították s az itt gyártott deszkát a munkácsi várba szállíták. Akkori batykója volt Olexikovies Prokóp.

1625. jul. 7. Balling János várkapitány új kenézséget alapított, azt Olexi Simonnak adományozván oly feltétellel, hogy ide új

jobbágyokat telepítsen. Ez oklevelet megerősíté Bethlen Gábor fejedelem is Gyulaféjérvártt, 1628. jul. 20., aláírván azt titkára Ormánczi Gergely is. A kenézlevelet később, 1645. április 10. Rákóczy György is megerősíté, kiterjesztvén a kenézséget Olexikovics András, Mihály, Tamás, Gergely és Lukácsra. Az ekkép alakított új kenéz-telep Magyarfalva nevet kapott s maiglan áll a volóczi major keleti szélén egy sziklás meredély feletti magaslaton, kiknek első megszállói csupán 1633-ban kezdték az urét teljesíteni, 1625-óta tehermentességet élvezvén; akkori megszállói magyarok voltak, u. m. Borbély, Kis, Magyar, Makár, Bihar és Beregi nevezetűek. Ezekből többen ma is élnek még, de teljesen eloroszosodtak.

A szentmiklósi uradalomhoz is tartozott, annak 1691. urbáriumára szerint, akkor egy Ökörmező nevű praedium, mely valószínűen a mai Dorosó; ez gazdálkodásra alkalmas térrel s hasznos kaszálókkal volt ellátva, melyet azonban elhagyatottságában a volócziak és kanoraiak legelőül birtokoltak.

1672-ben voltak a batykok Olexakovics Luka és Iván; kenéz pedig Melles Mihály. 1699-ben a $2\frac{1}{6}$ népes telekről való jobbágyok adtak a várhoz 8 tyukot, 2 ludat, 18 tojást, 2 font vaját, 2 doboz szurkot, 2 fenyőtökéből faragott fáklyákat és egyéb munkát.

1765. kijelölt az uradalom a sóörzölovag részére egy ház helyet, ez azonban nem sokára közelebb a határszélhez, Szkotársz-kára tétetett át, hol most is lakik.

A gróf Schönborn-család itteni majorja, melyben 1757-ben néhány ócska istálló és lak kijavítottatott, 1774-ben megégvén, az épületek akkor ujonnan emeltettek, 1830—1834-ben pedig a mostani állapotba helyeztetett. A munkács-sztryi vasut tervezett, (de végleg elmaradt) építése alkalmából itt 1872-ben olasz vállalkozók és munkások telepedtek le, kik a major melléképületeit lakokká és műhelyekké alakították át, melyek végre 1877-ben a lángok martalékává lettek. Az itteni uradalmi havasok és legelők szép jövedelmet nyújtanak.

A g. k. hitközségnek van itt saját lelkészsége s fatemploma; anyakönyvei 1781-től. A tanulók száma 30. A lakosok kezén 39 ló, 627 szarvasmarha, 586 uradalmi nemesített és 468 közönséges juh, 81 kecske, 209 sertés és 49 méhkas találtatott 1870-ben.

Zagyilszka.

Orosz falu a vereczkei járásban, szűk völgyben, Pudpolócz fiókja s gróf Schönborn birtoka. 1614. Nyári Pál özvegye Várdai Katalin kenézi kiváltságot adott Kosom Halyko, fia Simonnak a végből, hogy a Zagyilszka nevű pataknál falut alakítson idegen jobbágyokból, 1691-ben már csak 2 jobbágy lakott itt, az előbbi tiz részint elhalt, részint Lengyelországba bujdosott s az urbéri összeírás szerint, az egész helységben nem találtak több szarvasmarha 2 tehénél s az összes adózás 5 frtot tett. 1870-ben volt itt 26 ház, fatemplom, 163 lélek és 1931 holdnyi határ. A lakosok kezén pedig 14 ló, 211 szarvasmarha, 118 juh, 40 kecske, 55 sertés és 3 méhkas. 1881-ben találtak 33 ház és 222 lakos.

Az országutnál fekszik a Podholicska nevű korcsma s e mellett a zagyilszkai malom, melyek a gróf Schönborn birtokához tartoznak.

Zápszony.

Magyar falu a kaszonyi járásban 132 házzal, 712 lakossal és 2880 holdnyi határral.

Hajdan Zapszol, Zápszoj, Szabszol, Sabazoly és Zabszon-nak is iratott s hasonló nevű nemes családnak szolgált ősi fészkeül, mely a XVI. századig virágzott, a midőn nyoma eltűnt.

1271. Zápszon egy határjárási okmányban királyi helységül

említették; 1318-dik évben pedig a munkácsi királyi vár tartozékának iratik; 1357-ben Zaplói Dávid fia János választott bírótagul működött a bródi beiktatásnál. *)

1364. Réz Péter panaszt tett Konth Miklós nádor előtt, hogy Kaszonyi jövevény (hospes) az ő, a Szernye folyón levő malmát Zápszonyban (Sabsol) elrontotta s széthányatta; a vizsgálatra kijelöltettek királyi emberekül: Krisani Miklós fia Miklós, Kisdobronyi Ratold fia János és Krisani Imre. **)

A 14. és 15. században a Szécsi és Jakesi családok is bírták; nevezetesen 1460. Szécsi Miklós és Simon vizsgálatot indítottak Jakesi György és János ellen a miatt, hogy ezek fegyveres kézzel erőszakosan megrohanták az ő zápszopi kuriájokat, a házbelleket s jobbágyaikat lándzsákkal és nyilakkal megsebesítették és félholtan ott hagyva, nagy rombolás után eltávoztak. A nyomozást eszközölő Homoki Miklós kir. ember és István leleszi áldozár; az eljáró törvényszék a döntő esküt a Szécsieknek ítélvén meg.

1466, beiktattattak egy itteni nemesi udvarház birtokába Szabaszoli Pelbárt és fiai: Lőrincz, Lukács, István, János és György, Benedek fiai Balázs és György és Balázs fiai: Benedek, Miklós és Ambrus. Királyi emberekül eljárta Bégányi Miklós.

1488. beiktattattott a somi Szécsi János-féle részbe Tarczai Márton és János; 1498-ban pedig a Szécsi Miklós-félébe is.

1498. Ulászló király (Budán sabatho post fest. nativ. Ioann bapt.) kelt rendeletére tótselymesi Tarczai János kérelme folytán Zabszol határának kijegazítása a leleszi konventnek meghagyatván, királyi emberekül kijelöltettek: Guti Balázs, Bégányi Kristóf és Boldizsár, Surányi György, Dobronyi Brigyes, Kisazari Imre, Pál, Balázs és György és Kaszonyi Élőd (Vitalis) és Ferencz. A megkezdett határjárásnál azonban Matuznai Miklós tiszte Báthor Mátyás urának és Kusali Jakesi László és Jakesi András és Miklós nevében ellenmondván, ezek a mihálynyolezadra a királyi szék elé utasítottak, ***) hol az ügy 1500-ban ítéletileg eldöntetett; s mikor a leleszi káptalan küldötte Imre s a királyi udvartól e végből különösen kiküldött Nenkei Gergely kir. ember társaságában a helyszínen megjelenvén; az érdekelt birtokosokul megérkezett Óbégányi Kristóf, György és Boldizsár, László, Simon, Barabási György

*) Zichy Cod. III. 63.

**) Lelesz, Prot. AA. I. 97. sz.

***) Lelesz, Prot. Met. I. 39.

deák, Szapszoli Pelbárt János és Ambrus fia Lajos jelenlétében a határdombok megújítottak; különösen két nagy emeltetvén egy Mathra nevű tónál.*)

1502. Jakcsi László panasza folytán Kirsanói Erdélyi Albert, Szabszoli Pelbárt János, Szabszoli Biró Ambrus és Bégányi Kristóf királyi parancs folytán egyenkint 25 márka fizetésre ítéltettek azért, mert a panaszló földéből Matucsina Miklós és Jakcsi János özvegye Klára részére önkényileg egy részt elmértek.

1509. Szabszoli János (kinek atyja volt Pelbárt, ennek szintén Pelbárt, ennek Albert és ennek zabszoli Botffi Márk) saját és Ambrus fia nevében, ugyszintén egy más Ambrus és fiai Szerafin és Lajos, Benedek. (György fia) és Mihály és István (Mátyás fiai) tiltakoztak együttesen Tarczai János ellen a miatt, hogy az ősi birtokot Lónyai Albert, Menyhért és Jánosnak eladta.***) Használó ügyben tiltakoztak szürtei (Ztrithei) Zsigmond, eszenyi Csapi György, Szerdahelyi László és Bácskai Simon, Matucsina Ferencz és György és Jakcsi László és András, kik Perényi Gábort egy rész megvételeitől eltiltották.

1513. vizsgálatot indított Tarczai János özvegye Sára, hogy Matucsina Ferencz és Jakcsi András és László ellen a miatt, hogy zápszonyi jobbágyaitól ezek 6 ökröt és 100 sertést jogtalanul elhajtottak. — Azon évben beiktattattak Lónyai Albert és neje Naszta fiaival együtt a Tarczai-féle részekbe.

1516. Szerdahelyi László cserélt birtokot Szürtei Lászlóéval.

1528. perelt Lónyai Albert fia Péter, kovászói Matuznai Ferencz és Miklóssal s Jakcsi János és Istvánnal a miatt, hogy a somj előfokon termett bor őt illető kilenczedét ezek magoknak elfoglalák; a vizsgálatot eszközlé Jászai Pál, leleszi pap.

1550. beiktattatott Büdi Mihály a Csapi Farkas, Ferencz, János és Péter-féle részekbe vételi jogon; a bevezetést eszközlé Guthi Benedek kir. ember.

1552. említettnek birtokosokul: Lónyai Péter és Büdy Mihály.

1566. a tatárok elpusztították. 1567-ben birt Lónyai Péter 2 telket itt, a többit a Csapi és Szürtei családbeliek. 1571-ben beiktattatott Kirsanói Gergely kir. ember és Gercseli Ádám leleszi áldozár által Bégányi Bálint ellenmondása mellett Lónyai Péter a Zápszoli Péter, másképp Biró Szeráf magtalan kimultával fölkért s adományul nyert ennek itteni udvarházába s a királyi haszonvételekbe; 1582-

*) Lelesz, Prot. Met. I. 400. sz.

**) U. o. Prot. parv. fol. 187.

ben pedig a Lónyai Albert-féle részekbe. 1583. beiktattattak Büdi Mihály és B. Farkas özvegye Lónyai Anna.

1626-ban birtak Lónyai Borbála és Eufrozina itt és Som, Csetfalva és Mátyusod.

1632. Sziszeki Barkách Istvánné Büdi Erzsébet Barkács Mihálynak néhány birtokrészt átenged itt és Vidon; valamint 200 frton Szabó, másképp Orosz Mihálynak itt egy házat és telket. — 1633. beiktattatott Lónyai Zsigmond uj szerzeménybe.

1657. emlittetnek birtokosokul: Mosdosi Imréné Réthi Zsófia és Budai Dániel. Mostani főbb birtokosai: Lónyai Albert, Eötvös Jenő, Pilisy Lajos, Uray Miklós, Péchy Lászlóné és Toperczer Imre.

A lakosok közül birtokosok ezek: a Bakos, Balla, Béres, Beregszászi, Buda, Csatári, Csorba, Dávid, Dudás, Gazda, Hadar, Kovács, Homoki, Lévi, Lencsés, Mester, Szücs, Szabó, Szatmári, Nagy, Orosz, Őri, Telegdi, Tamási, Turóczi, Tiba, Tarnóczi s más családok.

Zápszon és Kisbégány közt fekszik a Lónyai Albert birtokához tartozó Kaponyameg nevű erdő és puszta.

Az egyházi ügyet illetőleg megjegyzem, hogy a reformált község már 1639-ben anyagyülekezetet képezett. Egyik egyházi czintányérán ily felirat olvasható: „A zapszoli ecclesiának az Cénához Anno domini 1639. 20. Decembr. az vitézlő Zabó Mihály zabsoli dedicálta;“ -- ki 1647-ben egy ezüst poharat is ajándékozott.

1669. Kántor Ilona férjezett Fodor Miklósné, Váraljai János pap idejében a kis-hegyi szőlőjét az egyháznak adományozta, Király Máté főbíró, Rót Gáspár kisbíró és Szántó Gáspár jelenlétében.

Egy másik czintányéron ily irat van: „17. V. K. 13.“

1745. február 13. a helység főbirtokosai Lónyai Ferencz és Zsigmond egy telket ajándékoztak a papnak, Rót István pedig egy kannát. 1761. tiszteletes Hetei Samu és neje egy kendővel kedveskedtek. — 1779. kezdődik az anyakönyv vezetése; 1795. két harangot öntetett az egyház Bán Miklós gáti oskolamester által. — 1798-ban vállalta fel Paulics András munkácsi építőmester 647 frt 42 krért a kőtemplom és torony felépítését, melynek mennyezetét és karát 1802. készíté el Sándorházi Ambrus asztalos. — 1801-ben épült fel a régi iskolaház, 1854-ben pedig az új. — 1823-ban ajándékozta Lónyai László az új paplakhoz való fákat, 1827-ben pedig vetették ahoz a téglát.

Az itteni trachitközetű hegyen jóízű bor terem.

A határon régi halmok emelkednek, melyek őskori kova mű-

szereket és szilánkokat, tartalmaznak, miért is a kiásott helyeket a lakosok Kovás-gödröknek nevezik.

Zavadka.

Orosz helység a galicziai országutnál 47 lakházzal, 311 lakossal és 1970 holdnyi hegyes határral; fekszik Alsó-Vereczkétől fél-mértföldnyire a galicziai országutnál. Az 1649-ki munkácsi uradalmi urbér szerint, a helység a szentmiklósi birtokos földjén állott, lakosai azonban, kik a várhoz tartozó Nagy és Holicza nevű hegyeken szántottak, zabtizedet adtak. 1691-ben taláztatott 5 jobbágy házhely és 2 kenézcsalád, t. i. a 13 tagból állott Tarács és Krecsol, kik adóul 6 frt s a karoly, császármadar és rókabőr fejében 3 frt fizettek. A lakosság kezén akkor nem taláztatott több mint 2 ló, 23 szarvasmarha, 40 juh és 2 sertés. Fatemploma réginek mondott; batykója volt Pap János, ki jobbágyi féltelken lakván, 2 frtot fizetett, de később ez lelkészi javadalomul engedtetett át. A g. k. hitközség most Alsó-Vereczke fiókja s van saját kötemploma.

A lakosság kezén 1870. taláztatott 13 ló, 267 szarvasmarha, 128 juh, 10 kecske, 73 sertés és 3 méhkas.

Nevezetes történelmünkben e hely arról, hogy kebelében II. Rákóczy Ferenc többször megfordult; így 1703. június 29-én, midőn Munkácsról visszavonult, itt találkozott Bercsényi Miklóssal s annak kíséretében volt lengyel és svéd hadakkal, kikkel a Tisza felé indult. 1709. május 2-án Rákóczy F. könnyű szerrel, okt. 12-én pedig fényes kísérettel, Bercsényivel, De Saleurs marquis francia tábornokkal s kirendelt udvara népével megjelent itt Sziniavszkiné urhölgy előtt, honnan 18-án Husztra tért. 1711. pedig, midőn véglegesen elhagyta hazáját, március 3-án itt tölté az éjt, kíséretében levén akkor Vay Ádám és Szathmári Király Ádám; innen 4-kén Kozióra ért, hol őt Sziniavszkiné rendeletéből fegyveres diszkíséret várta.*)

*) Rákóczy tár Thaly Kálmántól I. 236. lap. Más forrás szerint, február 19. volt Zavadkán, 20-án A.-Vereczkén.

Az 1715. 91. t. cz. 49. §. szerint itt fiók-harminczadi hivatal állíttatott fel.

Závidfalva.

(Zavidovo.)

Ruthén helység a felvidéki járásban a Hát nyugoti lejtőjén 131 házzal és 799 lakossal; tartozott egykor a kiváltságolt Krajna 9 községéhez s a munkácsi uradalomhoz. 1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 44 jobbágy, $27\frac{3}{4}$ telek, 65 fiu, 20 ló, 253 szarvasmarha, 226 juh, 284 sertés és 47 méhkas. Batykók voltak Oláh Miklós és Tamás; a jobbágyok nagyobb része magyar nevű volt, u. m.: Márton, Hodos, Kocsán, Fodor, Kovács, Tupohán, Szabó, Kis, Lengyel, Balog, Marko, Csobra, Dancs, Bányász, Gál, Varga sat., kik azóta majd mind eltűntek. Ezek közt volt 4 lovas szabados, 3 székely és 6 hetes drabant, 2 pedig mint bodnár alkalmaztatott a várhoz; kenéz volt Márton Tamás. A községnek volt már akkor szőlője s a határ iránt a falu és Kisalmás közt villongás folyt. 1672-ben voltak batykók Oláh Dániel és Szkurka Miklós. 1682-ben volt a főkenéz Belics István, négy batyko pedig: Fodor Pap János, Hordós Pap János, Olasz Pap Danko és Belics Pap János; jobbágy találtatott 62, $32\frac{3}{4}$ telken; Topohan Máté pedig a mervai juhok pásztora volt.

Most a gróf Schönborn család birtoka lévén, itt egyik erdőtiszte lakik. Határában sok gyümölcs, különösen szilva terem.

A vagyonos g. k. községnek van saját lelkeszsége, kinek valamint az éneklész számára a telkek 1768-ban jelöltettek ki; kötemploma új; anyakönyve 1803 óta vezetetik; az oskolások száma 70.

A határ lejtőjén őskori halmok, lak- és sirhelyek találatnak s azokban és körülöttök sok obszidian és kovakő műszerek és szilánkok. Az almási völgyre néző Lábacska nevű magaslaton egy régi sirkő-ducz emelkedik, mely egykor ily halmot diszitett.

Zbun.

Igénytelen falu a Verchovinán a zsenovai völgyben, 8 lakházzal, 64 ruthén lakossal és 223 holdnyi hegyes, fenyves erdővel borított határral. A XVII. században a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. Az 1691-ki összeírás szerint volt a kenézség a Panaszovics és Popanics családoknál; ezeken kívül nem is lakott itt csak egy Kriszucsánics nevű jobbágy, a többi két gazda kihalt; az egész helységben csupán 1 ló és 1 tehén találtatott. Most van 63 szarvasmarha, 18 juh, 8 sertés és 7 méhkas.

A gróf Schönborn család itteni vízművei, gátjai és fauszatói megtekintésre méltók; már a XVIII-dik században voltak ilyenek, 1802-ben kijavítottak, 1871-ben pedig újonnan megnagyobbítottak.

Zimbrilova.

Orosz falu a munkácsi járásban Szentmiklóstól nyugatra, 15 házzal és 115 lakossal. Nevét vette a Zimbrilla nevű itt a XVI-ik században mag szállt kenéz-családtól, melyből az 1649-ki összeíráskor még hat ily nevű, de külön kenyéren élő gazda létezett; ekkor találtatott itt 16 jobbágy, 30 ló, 63 szarvasmarha, 40 juh és 26 sertés. Batyko volt Pap László, míg a kenézség rendre járt. A Kovács, Pomelán, Székely, Harkály sat. lakosok közt volt 5 hópénzes és 2 hetes drabant. Ekkor a falu Nagy Belebálnak is iratott, ellenben 1672-ben Báthori Zsófia alatt már Zimrile falvának,

levén akkor a kenéz Bucsko János, batyko pedig Pap János. 1699-ben már csak 1 népes telek volt, a többiről a jobbágyság kivezett. Most Dunkófalva fiókja s Kisbelebelének vagy Czimbrilovó-nak is iratik.

Zsdenyova.

Ruthén helység a vereczkei járásban 37 házzal, 271 lakossal és 9161 holdnyi erdős és hegyes határral. A XVII. században a szentmiklósi uradalomhoz tartozott és Sdenyónék iratott, melyben a kenéség a Brucsinics családnál volt, azonkívül voltak lovas szabadosok, Kocsa és Gesznyó István s ennek öccse Vaszil, a többi 11 jobbágy-család teljesen elpusztult. 1691-ben II. Rákóczy Ferencz alatt az egész faluban nem találtatott több, mint 2 ökör és 2 tehén; a parochiának való telekül kijelöltetett az urbért összeíró Szentléleki Péter udvarbíró és Bajomi János gazdatiszt által egy elpusztult telek és a fatemplom réginek mondatott.

Most a gróf Schönborn család birtokához tartozik. kinek itt erdészeti hivatala, szép fenyves ültetései, fauzdái és fűrészmalmai vannak. A negyvenes években épült a kastélyszerű emeletes tisztiklak, melynek éjszakkeleti köröndjéből éjszakról az Osztra, keletről a Huszlya és délről a Schönborn havasok és hegyek ormai szemlélhetők.

Zsdenyova Serbócz fiókja, de van saját fatemploma. A lakosság kezén 266 szarvasmarha, 53 juh, 73 sertés és 12 méhkas található.

A zsdenyovai völgy egyike a legszebbeknek hazánkban; különösen két pontját a külföldi utazók is látogatják. Az egyik az ugynevezett „angol sír“, t. i. Zsdenovától nyugotra 1195 méternyire emelkedő Viszoki Menczel nevű bérce, melynek szikla ormán temettette el magát 1847. évben Walker Tamás nevű angol őrnagy, ki vadászat közben szerfelett megkedvelé a bájdus helyet. A sziklába vájt sírt egy vastábla földi, melyen e felirat van:

„Hier ruhet Thomas Walker, Major in Englischen Diensten, geboren zu Wexfort in Irland 1795.; gestorben zu Munkács, den 23. Juni 1847.“ Kár, hogy sírját kincsvágyók feldúlták.

A másik kirándulási pont a Zbani fenyő- királynő. A Zbani hegyes erdőkben, gyönyörű bükk, fenyő, kőris és juhar-fák közt fekszik azon hely, hol e híres fa áll s a környező fák közül, mint torony az alacsony házak közül kiemelkedik. Körötte a tért midőn 1876. május 4-kén megszemléltem, mintegy 18 méternyire kitisztítottnak, apró bükkesepréttékkal benöve találtam A nagy jegenye fenyő (Tanne) törzse 22 méternyire gallyatlan, tö bősége 10.₁₀ méter, mellmagasságban 5.₉₀ m.; e szerint a tőnél 3.₂₂ m. és a mellmagasságban 1.₈₈ m. átmérőjű. Az óriás fának magassága 56—60 méternyi s villámsujtotta teteje hirtelen vékonyodik, kissé délfelé hajlik s orma száradni kezd ugyan, de erős törzse még hosszú életet ígér; korát 200 évre becsülik. Körötte szintén szokatlan nagyságu fenyő és bükkfák emelkednek, mintegy hozzá illő kiseretül.

Zsdenyova déli határán a pudpolóczi regényes hegy alatt Poliscse nevű dűlön, 1872. évben 9 lakot emeltetett a munkácsi uradalom, melyekben Kruhichról Csehországból megfogadott famunkások családjai laknak; 1880-ban 43 lélekből állott e poliscse nevű telep.

Zsófiafalva.

Gróf Schönborn Ferencz Fülöp 1834-ben január 18-án 63 éves korában elhunyt neje született gróf Leyen és Hohengeroldseggh Zsófia emlékére keresztelte el így ezen általa még 1804-ben, a Sztánfalva és Leányfalva közt emelkedő magaslaton alakított falut, hová csehországi és osztrák németeket telepített. A nyílt levélben felszólított települőkötől megkivántatott, hogy 200 s az 1807-évi pótszerződés szerint, 300 frttal legyenek előtérve; itt a ház helyen

kivül 18 holdnyi földet kapott minden család s a házat és mellék-épületeket tíz év alatt tartozott kiki visszafizetni; s az 1723: 103. t. cz. értelmében élvezett hat évi tehermentességet.

A rendszeren épült, két sorból álló 50 ház, 303 lakos és 527 holdból álló helység fekszik a munkácsi járásban s mint főkegyház tartozik a felső-schönborni lelkészséghez; kőtemploma 1877-ben szenteltetett fel s a szent Istvánt ábrázoló oltárképe, mely egyéb diszes felszereléssel együtt a grófi család ajándéka, szép bécsi mű.

A lakosság kezén találtatott 1870-ben 24 ló, 232 szarvasmarha, 30 sertés és 19 méhkas. Állami iskolája 1878-ban szerveztetett. 1881-ben lakott az 50 házban 255 lélek.

A telepítvényesek egyenkint 20 vforintnyi bért tartoztak a grófi pénztárba fizetni évenkint.

Zsukó.

Orosz falu a munkácsi járásban Iványin túl északnyugatra, 77 lakházzal és 384 lélekkel; míg 1870-ben 91 házzal, 503 lakossal és 1292 holdnyi dombos és völgyes határral birt. A XIV. és XV. században a nemes Agárdi család birta. 1455-ben tiltakoztak e család tagjai Agárdi Miklós fiai ellen a miatt, hogy az ősi vagyont el ne idegenítsék; majd a Tárkányi-családra jutott, kitől 1501-ben Vassa Istvánra szállt egy birtokrész. 1530. birtá a Tárkányi és Raskai család. 1552. elpusztult s birta Pető és Székely Máté. 1567-ben Eödöfni, Dobó Domokos, Bácskai Miklós és Sárkány János. 1600. Kerekes Tamás, Serényi Mihály, Tárkányi János és Borsi János.

1629. Hetei András özvegye Vass Borbála átadta a nagy és kis raskai, zsukói és csapóczkai összes birtokát férjé Lipesei Jeremiásnak 200 frtért, mi ellen Hetei Zsigmond tiltakozott.

1636-ban pedig Hetei Zs. átíratva nevezett birtokát neje Pongrácz Zsuzsánnára ezer frton visszaválthatási joggal.

1647-ben említettnek birtokosaiul Barkóczi István, Tárkányi István és Borsi János és Bácskai István; akkor Sukoh-nak iratott.

1668. pedig Szendi Istvánné szül. Bernard Katalin, Kun Zsigmond és Borbála és Kosolyi Ferencz özvegye neveztetnek birtokosaiul.

1813. Kövesligeti Román Ferencz özvegye Farkas Zsuzsánna Zsukón két telket és a korcsmajogot a csapóczkai telekkel együtt eladta ezer vforintért ifj. Ruzsák Ferencz és nejének Geidler Annának, e néven birta később Nedeczey Ferencz s most annak fia, Nedeczey János, kinek itt majorja és a kertben családi sírboltja van.

1798. Csapóczkára terveztetett a zsukói lelkészség áttétele, azonban maiglan itt lakik a pap s a község a régi fatemplom közelében ujat kőből épített.

Egykor létezett faluk és puszták.

Balázsvágás.

A munkáosi járásban Benedike és Kálnik táján feküdt a XV. században e helység, mely egy 1570-diki okmányban Zeliczének is neveztetik. A XV. században az Agárdi és Tárkányi-családbeliek birták; 1501-ben Tárkányi István elzalogosítá Vassa Istvánnak 3000 arany forinton összes birtokával együtt, hova Beregme gyében: Balázsvágás, Bisztra. Gajdos, Kálnik, Benedike, Csapolcz. Alsó és Felső-Lucska, Zsukó és Uzsok tartozott: Zemplénben: Tárkány, Perbenik, Lácza, Leányvár, a rév és vámnegyedével. Bél, Kúrád, Gerezsely (két telek s a tuzséri rév) és Szabolcsban Szent Ábrahám. — 1503. Kenderesi Péter kapta zálogul s akkor Kerecseny Antal is birt itt részeket. 1530-ban bírta a Raskai-család, 1552-ben Pető, Tárkányi és Székely Máté; 1556. Dobó és Vékey; 1592-ben bedegi Nyári Pál eladta részeit Török Zsuzsánnának. 1600-ban birt Sennyei Mihály, Borsi János, Tárkányi István és böki Paczoth Ferencz; 1647-ben: Bácskai István, Borsi János, Sennyei, Horváth Ferencz, Tárkányi és Lövei Gergely.

Mikor enyészett el e helység, vagy melyik faluba olvadt: bizonytalan.

Balmusfalva.

A XVI. században falu volt Dubina és Alsó-Hrabonicza közt; 1600-ban birt Rákóczy Zsigmond itt egy jobbágyházat; az 1649-ki urbér szerint Lorántffi Zsuzsánna idejében találtatott benne 6 jobbágy, 4 $\frac{1}{4}$ telek, 11 fu, 39 szarvasmarha, 156 juh és 13 sertés.

Mind a hat jobbágy Balmus nevet viselt s köztök a kenézség rendre járt. Idő folytán a lakosok kihaltak, új megszállók nem érkeztek s így 1681-ben a helység pusztulófélben volt, az 1699-ki urbérben pedig II. Rákóczy Ferencz alatt már praediumnak — pusztá — mondatik. E hely határoltatott az 1682-ki urbér szerint: Csabina, Felsőhrabonicza, Szlopkfoalva, Zimbrilova és Dunkofalva által s már akkor az elpusztult falu földet a munkácsi uradalom a maga részére műveltetni rendelte. Az 1704-ki urbér szerint Kosztra joviczá-nak is nevezetett.

Kisbereg.

Alsó-Remete felett a Borsova jobb partján emelkedő dombon feküdt hajdan a Pálos rendű szerzetesek társháza, temploma és gazdasági tanyája, mely Kisbereg néven emlittetik; a reformáció korszakában elpusztult, birtokát Székely Antal kapta, később pedig a munkácsi uradalomba olvadt. Romjai maiglan látszanak.

Bisztra.

Ungmegye szélén a Bisztra folyónál feküdt e helység; mely a XV. századtól fogva Balázsvágás, Benedike s a többi közbirtokossági helységekkel egy sorsban részesült. 1455. birta az Agárdi-család, melytől azt Kezi Balázs szerezte; 1501. Tárkányi és Vassa; 1503. egy részét Kenderesi Péter, 1507. Kerécsenyi István. Az 1567-ki adósorozatban már elpusztultnak mondatik*).

Kis-Borsova.

A XV. században Nagy-Borsova szomszédságában emlittetik e hely. (L. Borsova).

*) Budai kam. lev. Liber IV. Tom. VII.

Bród.

Hajdan falu volt Iványi helység északi része és a Sztára folyó közt, melytől a XIII. században a Bródi-család vette nevét. Erzsébet V. István király neje 1264-ben Lev és 2 fia Fudur és István kérelmére őket Bereg megyében Munkács közelében feküdt Borod nevű föld birtokában, melyet Levnek Anna, machovi más-kép Baznai hercegnő az általa kiállított irat szerint örökidőre adományozott; megerősíté és 1270-ben V. István is Lev és nevezett két fia javára azon okból, nehogy az adománylevél idővel kétségbe vonassék, szintén megerősíté nekik e földet ujonnan adományozván*).

1313. Róbert Károly király Levethkét Fudurnak fiát Borod ősi birtokában megerősíté. Ez irat kiadatott János, a fejevári egyház főnöke, udvari korbátnok és küküllői főesperes keze által.

1356. perelt annak birtoklata miatt Munkácsi Balázs comes, Munkács királyi helység (villa) vendége, ki fia volt György és Erzsébetnek, Lev főispán leányainak; e birtok leánynegyedjoga Balázusra női ágon származott s az iránt peruton igényt támasztott Domokos, „comes Stephanus de Brood“ fia, kik fiágon jöttek e birtokába s később a leányi negyedet Erzsébet Lev comes leányának s Balázsnak csakugyan kiadák Domokos erdélyi perjel, egri kanonok és helynök jelenlétében, miután az egri káptalan Balázs biztatására Vinczét, a kaposi egyház rektorát s ungi alesperest és Miklós munkácsi lelkészt, Zaplói Dávid fia János királyi ember társaságában kiküldé, meghagyván nekik, hogy lovon menjenek a helyszínére (Ibitis tamen in Equo“) s a költséget számítsák fel. A beiktatásnál s a helység négy felé való osztásánál László fia Mihály és Domokos fiai Gergely és Miklós ellenmondván, a perlekedés még tovább is tartott; ügyvédekül működtek abban Zaplói István fia Tamás László részéről és Kutka (Hupka) helmecezi Simon fia Péter, Domokos részéről. Az 1356-án eszközölt határjárásról vezetett okmányban említettik Munkács mint „villa reginalis“ s az, hogy Bród a Latorcza és Sztára folyó mellett s északról a Fűzesér nevű pataknál feküdt és hogy az abból kihasított leánynegyedi rész nyugotra Iványi birtok közelében feküdt**)

1357-ben pedig Domokos erdélyi prépost s egri püspök-helynök, Miklós munkácsi és Pál rákosi plébánosokat küldé ki, hogy

*) Eredetije Ilosvai Sándornál Kassán.

**) Zichy Oodex III. 16.

mivel Munkácsi Balázs fia István és Domokos comes István fia és László Biter fia a bródi nemesek és iványii vendégek között az Iványitól elfoglalt terület iránt megegyeztek, kérelmök folytán a határt négy felé oszszák s Istvánt azon negyedrészt birtokába, melyen lakik, további intézkedésig háborítlanul hagyják meg.**) Még 1365-ik évben is perlekedtek birtokfoglalás miatt Balázs fiai István, Miklós és Kelemen és István fia Péter, Bródi Gergely fiai Miklós és Benedek és Domokos fia Miklóssal, néhai testvérök Tamás (Pál fia) részének elfoglalása miatt. Királyi emberekül kijelöltettek a vizsgálatlattelre Bebek István országbiró által Pósházi Demeter fia Miklós, Kerepeczi Miklós fia Márton és Kerepeczi István fia István.**)

Mikor pusztult el e helység, vagy tán idővel eredeti nevét elhagyván, Dobróka vagy Kis-Iványi helységgel egyesült, adatok hiányában meg nem állapítható.

Kis-Bubuliska.

A XVI. és következő században e falu Nagy-Bubuliskától elkülönözött községet képezett s a munkácsi uradalomhoz tartozott. Az 1649-ki urbér szerint Rákóczy György özvegye alatt, volt a kenéze Simon János s találtatott 4 jobbágy, 2 $\frac{1}{2}$ telken; 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt 5 jobbágy s a főkenéz Sima László; az 1682-diki urbariumban előadatik, hogy e helység a szomszéd Nagy-Bubuliskának napnyugat felől való alsó végéből szakítottatott ki s azért azzal együtt kezeltetik; az 1699-ki évi összeírásban azonban már ugy emlittetik, mint 1686-ban elpusztult helység, melynek lakosai kihaltak s a falu területét senki sem használja.

Csépánföldsé.

(L. Kis-Dobrony.)

*) Zichy Codex III. 62.

**) U. o. 281.

Csinagyievo.

A XVI. században önálló helység volt, mely később Szentmiklós-hoz csatoltatott s azért ez oroszul maiglan így nevezetik. (L. ezt.)

Csertészfalva.

1588-ban Rákóczy Zsigmond alatt Des János és András tőkési lakosok kenézekül szálltak e helyre, melyet egyfelől a Feketepatak hasított, más felől a Sigó patak határolt Feketepatak közelében a Hát vidéken; azonban a kenézek csakhamar elhagyván a telepet, visszamentek Tökésre s a földeket a bródiak vették művelés alá, a munkácsi várhoz adván a terményjárulékot.*) 1649-ben pusztahelyül emlittetik, az 1704-ben praediumnak mondatik, mely az 1682. urbér szerint a feketepataki határból szakítottatott ki.

Csömbortelek.

Egy 1327. évi királyi adománylevélben emlittetik e hely Bucsú és Csoma közt, nyervén azt adománylevélben Piliskei Mihály fia Miklós és János kimultával Pál fia Dezső**.)

Csonkás.

A XVII. századig önálló falu volt, az akkori zavargások folytán a helység pusztulni kezdvén, megmaradt kevés lakosai a szomszéd Papi községhez csatlakoztak s az előbbi Csonkás határa pusztán maradt.

*) Az 1649-ki urbér szerint a munk. urad. levéltárban 202. lap.

**.) Budai kam. lev. 744. fasc. 38. N.

Delegánfalva.

A XVI. században falu volt Kutkafalva közelében a Hátvidéken. 1613. Delegán János szállt arra, a munkácsi 1649-ki urbér szerint, lakott akkor benne Delegán Gergely nevű kenéz Pál és János rokonaival és Hraboniczai Mátéval, szándéka lévén Bábafalva és Fogaras közt a falut szaporítani, mi azonban nem sikerült, sőt a két jobbágylakos is elköltözött úgy, hogy 1652-ben már puszta volt s az 1672-ki urbérben, Kutkafalvával egyesített helységről említteik, átköltözvén oda Delegán György és Lengyel Danko. Az 1682-ki urbér szerint, akkor a régi Delegánfalván két jobbágy minden vagyon a marhaállomány nélkül mint koldus nyomorúságosan tengődött. Az 1699-ki urbér szerint, a Kutka és Kelemenfalva közt fekvő Delegánpusztát Pap András Kovács, János és özvegy Szolvai Lőrinczné használták 4 frt 50 krért, most ott egy domb, melyet az 1808-ki rendezéskor a gróf Schönborn család magának megtartott, Deleganovicza néven ismertetik.

Kis-Daróc.

Hajdan önálló falu volt a mostani Daróc közelében; 1447. Kisvárdai Miklós és anyja Kata s néhai László fiai János és András birták, kik Daróczi János, István és Mártonnal pereltek foglalás miatt, ezek a kisdaróczi határhoz csatolni akarván Bégánytávamezeje, Homokos-liget, Bartavamezeje és a Nagy- és Kis-nyomást a nagydaróczi határból. 1523. Daróczi György iktattatott be Daróczi Erzsébet, Mihály, Fejes Lászlóné és Pollák Jánosné ellenmondása mellett. Az 1552-diki adószorozatban említettnek birtokosaiul Várdai Mihály és Büdi Mihály.

Dienestelek.

A XVI. században mint puszta említettik Bilke közelében, jelsül 1522-ben Bilkei János részbirtokát Zékán Györgynek 34 frtért elzálogosítván, ez okmányban „Praedium“-nak nevezetik.

Dobróka.

A XVII. századig önálló és népes helység volt saját lelkeséggel, s valószínűen ez alatt Kis-Iványi egykori falut kell érteni, mely Dobrovkának is neveztetett, az 1682-ki urbér szerint e falu a nagyiványii határból szakítottatott ki s később azzal egyesülvén, most is egy községet képez.

Eszterjén.

Megyénk alsó részén, Mátyus, Hetyén és Kerecseny közt helység volt a XIV—XVI. századokban, mely Iszterjén-nek is neveztetett s melyet váltakozva a Guthi, Kerecsenyi, Surányi, Batthyányi, Losonczy, Lónyai, Báthory, Csapi, Petneházi, Tarczai, végre a Büdi-családbeliek birtak. (L. Adony.)

Nevezetesen 1344. Csaba Mihály és Kerecsényi Barnabás az egri káptalan előtt a nevezett helységek határa iránt egyezséget kötvén s akkor a határ megállapittatván, ez okmányban világosan mondatik, hogy a fentnevezett három falu és Iszterjén helység (possessio) egy területen fekszenek, nevezetesen pedig Iszterjén egy Mélytó nevű folyó és Sólymos nevezetű tónál, melyből a Sólymosere nevű patak kifolyt s hol a Kerecsényi családnak egy malma is volt.*)

1427. Kerecsényi István, 1583. Büdi Mihály és az 1600-ki adóösszeírás szerint Dessewffy Ferencz birták. Ma egy gazos pusztahely Kerecseny mellett.

Erdőd.

Helység volt a Hátvidéken. Szilágyi Erzsébet Ó-Budán 1475. kelt okmánya szerint, Sztánfalvi László vajdának és általa Tódor és Gergely testvéreinek kenézséget adományozott a végből, hogy Erdőd nevű falut népesítsenek meg, megengedvén, hogy az idegen megszállók hét évi adómentességet élvezzenek s a kenézek a birtások $\frac{1}{3}$ részét szedjék magoknak s örlő és kalló malmot építse-

*) Zichy-Codex II. 97

nek. E kiváltságlevelet megerősíték Budán, 1498. vingárti gróf Geréb Péter országbíró és 1506. Tódor kenéz részére Anna királyné, kiállítván ez okmányt Koszthin János nevű titkára által. Nevezetes, hogy a királyné „circumspectus“ czimmel illeti az említett vajdát.

Fejérágostonfalu.

A XVI. században helység volt Bubuliska környékén. Az 1600-ki adóösszeírásban Rákóczy Zsigmond birtokául emlittetik.*)

Flóriánháza.

Hajdan falu volt Komlós és Bilke közt. A XIV. század elején okmányilag emlittetik azon határjárás alkalmából, mely 1341-ben Ilosvai Tatamer fia Makszem részére eszközöltetett az egri káptalan által.**)

Füzérfalva.

A Verchovinán Rosztoka mellett volt a XVI. század végén egy kis falu, mely Fisor-nak is iratott. 1600-dikban volt itt Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke.

Galgóc.

A XV. századbéli okmányokban gyakran emlittetik e helység, többizben Galgó és Galgova néven is. Birtokosai voltak a Guthi, Kerecsenyi, Szalóki, Bornemisza s más családok. (L. Adony) Hasonlóul emlittetik Golgva nevű pusztája is Adony környékén.

*) Budai kam. lev. dicalis összeírás.

***) U. o. 742. cs. 21. sz.

1342-ben Drugeth Vilmos nádor Barabásnak, Kerecsenyi Disznós Peter fiának István Apoj comes fia ellenében megítéli a galgóczi jószágot*), kinek atyja azt a Gutkeled-nemből eredt Apoy és Ekch-től zálog-czimen szerezte, ezek pedig azt még a XIII. században Sygud Farkastól vették. 1374-ben beiktattatott Galgócz birtokába Kerecsenyi Barabás fia János, Szokoli Domokos ellenmondása mellett.**) 1427-ben beiktattatott Galgó pusztá birtokába Kerecsenyi István.

G e r g e l y f a l v a .

Az 1600-évi adóösszeírásban emlittetik e helység a Hát vidékén, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt.

H a l á s z f a l v a .

Szaniszlófalvának is neveztetett egykor e falu, mely Komlós déli határához van most csatolva s területe szántóföldekül használtatik. A XIV. században a dolhai családbeliek alapították, a XVI-ben pedig a Komlósiak birtokába ment át. Egy 1614-ki okmányban Utifalvának is mondatott s akkor a Komlósi és Kerepeczi-családbeliek birták. 1659-ben beiktattatott királyi udomány alapján bácskai Ujlaki György neje Komlósi Mária s gyermekeik, Ferencz és Erzsébet Szaniszlófalva birtokába; a Lipcsei Péter királyi ember és Gyöngyösi Pál leleszi áldozár által eszközölt beiktatásnál ellenmondott Komlósi Mihály az összes család nevében. Az Ilosvai és Komlósi családok czimerén levő hal talán e falurá vonatkozik.

H a z u g a f a l v a .

A vizniczei völgyön volt a XVI. században ily nevű helység az 1599-diki rovatos összeírás szerint.

*) Zichy-Cod. II. 30.

***) U. o. III. 540

Hegy és Helme cz.

Az 1353. évben Márok és Tarpa közti határ iránt felvett okmányban Hegy ugy fordul elő mint Márok keleti szélén, a Szipa nevű patak mellett fekvő helység. A XV. században Hegy és Helme cz mint puszták emlittetnek, melyeket 1411. Jakcsi János és Mihály, 1423. Kantor Ferencz és 1426. az Oroszi nemes család, végre 1430. Borsovai Tamás birtak. 1454-ben Nagymihályi Albert fiai Kónya Jánosnak zálogosították el Tarpával együtt Hegyhelme czet. Helme czszegnek neveztetik egy dülő ma is a tarpai határon, melyből a Tisza sokat elrontott.

Hiuzfalva.

A XVI. században falucska volt Szerencsfalva körül; az 1599-ki adóösszeírásban ugy emlittetik, mint Rákóczy Zsigmond birtoka, kinek ott egy jobbágya volt.

Terményfalva.

Az 1600-ki adóösszeírásban helységtől emlittetik, mely Rákóczy Zsigmond birtokához tartozott.

Ilmova.

A XVII. században falu volt Hukliva és Kanora közt. Az 1649-ki urbér szerint volt Lorántffy Zsuzsánnának itt a munkácsi várhoz tartozó 6 jobbágya, 13 fluval; a kenéz volt Budolicz Máté, kitől a levelet állítólag a „kurtányok“ (lengyelek) elvitték; ennek volt a Kanora vizen malma is. 1682. volt a főkenéz Budolicz Iván s találatott benne 10 jobbágy; 1699-ben II. Rákóczy Ferencz alatt volt a kenéz Budolicz Jurko. Akkor volt a lakosságnak egy serfőző üstje is, melytől évenként 2 frtot fizetett; Kopcsovicz és Melles jobbágyok pedig a malomtól szintén annyit. I. Rákóczy György e falut elzálogosította volt a Perényi családnak. A XVIII. század ele-

jén az elpusztult falu Kanorához csatoltatott s azóta neve is elenyészett emlékével együtt.

Kis Ilosva.

A XVII. században falu volt Gálfalva közelében a Hátvidéken, melyet 1650-ben Gál nevű főkenéz alapított az Ilosva folyó közelében. 1672-ben Gál György volt a kenéz, három külön telken lakott, testvérei pedig a munkácsi várhoz tettek szolgálatot s malmuk is volt az Ilosva vizén. Az 1682. urbér szerint, Gál Gergely kenézsége alatt 6 jobbágy lakott, egy malommal a hátmegi határon s ez okmány szerint, e falu is a hátmegi határból szakított volt ki „egy circulusban vele” ennek szomszédságában. E közben elenyészhetett e falu, mert az 1704-ki urbérben már nem említették, ez 1726-ki gróf Schönborn-féle adománylevelben pedig puszta-nak mondatik.

Ivánfalva.

Az 1649-ki munkácsi uradalmi urbérben e verchovinai pusztáról az foglaltatik: „Itt az 1638-ki urbér szerint ez évben Ivanovics Vasko nevű kenéz lakott öcsésével Timkó-val, ki bérfizető jobbágy volt. E határon a szentmiklósi jószágbeliek a hegyen irtásokat tettek, melyeket 1649. nagyobbára Lorántffy Zsuzsánna szkotárszkai jobbágysai elfoglaltak; a szentmiklósi jobbágyok, ha az irtásokat szántják, dézmát adnak a munkácsi várhoz.” — Az 1699-ki összeírás mint igen régi pusztát említi, melyet egykor a szkotárszkai és talamási határokból kiszakítottak s megnépesítettek s most a várbeli tisztek külön kezeltek, a szomszéd falubeli jobbágyokkal műveltetvén a pusztát földeit.

Jurkofalva.

Az 1600. évi adóösszeírásban helységül említették Bukovinká közelében. (Budai kam. lev.)

I z g o g a - f a l v a .

Az 1600-ki adóösszeírás szerint feküdt a Hátvidéken Kis-Ábránkával összeforrvva s volt benne Rákóczy Zsigmondnak egy népes jobbágytelke; egy 1603-ki okmány szerint ugy látszik a két helység már egy községet képezett.

K a r i t o v i c z a .

A XVII. században a szentmiklósi jószághoz tartozott puszta, mely az 1691. urbér szerint feküdt a lengyelhatár szélén Nagybisztra, Miskarovicza és Borszuesina közt, azonban akkor elhagyatván, a nevezett helységek által használtatott; ez urbér ugy emlékszik meg róla, mint egykor virágzott helységről.

K a s a f a l v a .

Nyiresfalva és Kissarkad közt feküdt e kis helység a XVI. század végén, melyben akkor, az 1599-ki adóösszeírás szerint, Rákóczy Zsigmondnak két jobbágytelke volt.

K i r á l y p ó p a .

A XIII. században helység volt a megye déli részén. 1319-ben Róbert Károly ezen a koronára szállt birtokot Somosi György fia János mesternek jutalmazásául és kártérítésül ajándékozta azon érdemeiért, melyeket a Cseh Venczel és később Trencsényi Csák Máté elleni harcokban a királyhoz való hűsége által szerzett, (ki néhány évvel előbb kihágások miatt e birtokot elvesztette volt.)*) Ez időben Bodonvári, Somosi és Kőszegi Péter, fia György és testvérei Miklós, Tamás, János, Ádám és Mihály alapíták a mislei prépostságot s kapták Királypopát, mely falu volt Beregvármegyében

*) Fejér Gy. Cod. Dipl. 8. II. 204.

1388. az Aba nemzetségből származott Bodoméri vagy Budaméri János, terebesi várnagy birta e helységet, ki azonfelül Borsod és Sáros vármegyékben is birtokolt s osztályos atyafiai valának a Somosi, Bodoni, Bodonvári, Sennyei, Lapispataki, Kőszegi és Lipóczi-családok.

Az elenyészett helységnek még nyoma is ismeretlen.

Királyszállása.

A XVI. században falu volt Szalóka közelében Beregvármegyében, az 1550-diki adóösszeírásban már mint elpusztult helység említettik.

Kirva

Hajdan helység volt Déda és Darócz közt, mely nevét a Kéri nevű víztől vette, mely egy 1436-ki okmányban említettik Darócznál, jóllehet a XIV. században, 1369-ben egy Kéri nevű nemes család is élt e megyében.*) Kirva a 13. században a Daróczi-család birtokához tartozott. 1307-ben Daróczi János azt, mint lakosaitól megfosztott falut, a hatalmas Várdai Aladár fiainak, Prebard és Lászlónak 40 márkáért elzálogosította. Ez okmányban Kervának iratik, 1341-ben pedig, midőn Kisvárdai János és Daróczi János közt az osztály választott bíróságra bízott, okmányilag Kri-vának mondatott.**)

— 1349-ben Miklós nádor a kárászi gyűlés határozatához képest meghagyta a leleszi konventnek, hogy a Kerva nevű birtokot is Sid és Daróczsal együtt foglalja le Várdai I. részére.***)

1416-ban Haraszi Erásm birta s Kirvónak mondatott; 1417. Várdai Miklós és Mihálynak volt birtokában, később a munkácsi vár tartozékává lett. Ugyanis 1469. Mátyás király szigoruan meghagyta a leleszi konventnek§), hogy a várhoz tartozó, de Szi-

*) Lelesz, Prot. A. I. 19.

**) Zichy-Cod. I. 115. 612.

***) U. e. II. 393.

§) Lelesz, Prot AA. D. I. 639. lap. 40. sz.

lági Erzsébet által Kezi Balázs deáknak életfogytáig átengedett Kirva-pusztára iránt való igazolási okmányt a Daróczi-családnak persét alatt kiadni ne merészelje. Erre okot adott azon viszálykodás, mely a várbeli tisztek és a Darócziak közt a birtok határai miatt 1454 óta fennállott.

Később elpusztult, már a XV. század végén Praediumnak mondatik, s a dédai határhoz csatoltatott. (L. Déda).

A dédai határ nyugoti szélén látszik egy a mocsáros területen kimagasló hely, melyen egy 13 ölnyi átmérőjű, sánczokkal és földtöltéssel erődített földvár alatt s melyet a nép maiglan Kirvának nevez, ehez észak és dél felől az egykor átgázolhatatlan mocsáron át 3—400 lépésnyi hosszú palló vezetett, melynek a földbe vert tölgyfa czölöpei hosszú két sorban ma is jól látszanak. A körded várhelyen jegy nélküli téglák és kövek hevernek, az egykori lakmaradványaiul. A láp azóta már kiszáradt s most kaszálják.

K o b l i k a.

A XVII. századig igénytelen orosz falu volt Felső-Vereczke közelében. Az 1649-ki urbérben úgy fordul elő, mint a munkácsi vár birtokosa által Drahusóczezal együtt a Telegdi-családnak elzalogosított birtok.

K o b u l k a.

Hajdan falu volt a vizniczei pataknál; az 1704-ki urbér szerint, nyoma a XVII. század elejéről való, a midőn Kobulko János kenéz lakott ott, annak halálával a kenézség paraszttelkekre szállott le s Kobulka György és Opalenik Lázár birtak három malmot is a Viznicze vizén. 1704-ben már mint pusztát említi, melyről nem tudatik, mikor lett laktalanná. Most egykori fekvése is ismeretlen.

K o l t u n o k.

Az 1649-ki uradalmi urbér szerint a Huszlya havas oldalán feküdt ezen akkor a szentmiklósi jószághoz tartozott helység, mely

11 házból állott, melynek lakosai a hegyi földek után tizedet és tűzifa illetékül kemenceze zabot adtak a munkácsi várhoz. Egy 1651. évi tiszti vizsgálati iratban Kotumfalvának mondatott, mint Kis- és Nagy-Bisztra közt feküdt helység. Az 1672-ki urbérben már nem említettén, hihetőleg már akkor elpusztult volt.

Korkoly.

1611. aug. 12. Magócsi Ferencz Munkács zálogbirtokosa a bubuliskai és Korkoly-pusztai kenézséget Szotolecz Jánosnak adományozta, mely helység Trosztanicza környékén feküdt. 1649-ben már pusztá volt.

Körösfalva.

Magócsi Gáspár 1579. jul. 30. adott kenézlevelet Szük Istvánnak és öcsese Miklósnak a végből, hogy a „Chástya“ nevű erdő mellett, Felső Mogyorós név alatt falut alakítsanak, igérvén a megszállóknak hét évi tehermentességet, a kenézeknek pedig, hogy a kenézséget fiurul fiura használják s csupán a várhoz fegyverrel szolgáljanak. Ezt megerősíté 1613. Eszterházi Miklós is. A kenézek azonban nem a kijelölt helyre Mogyorósra, hanem ide szállottak. 1649-ben már öt új jobbágy-család volt itt megtelepedve, t. i. három Szük, egy Drahus és egy Kilas nevű, kiknek birtokukban volt 8 fiu, 3 ló, 10 ökör és 11 tehén. 1672-ben a falunak kenéze Szük János volt; az 1682-ki urbér szerint, feküdt ezen akkor 9 család és 3 telekből álló helység Kismogyorós, Medvegyócz, Patkanócz és Szerencsfalva közt; 1689-ben már mint pusztahely említettik.

Koszfala.

A XV. században, nevezetesen 1456. évben említettik ily nevű falu, melybe Hassaghi Farkas testvérével együtt beiktattatott.

K o s z t r u b á c s f a l v a.

E helység a XVII. század elejéig Lohó környékén létezett. Az 1599-ki adóösszeírás szerint volt akkor itt Rákóczy Zsigmondnak egy népes jobbágytelke.

K o z i v a.

Helység volt Sztrojna közelében, mely a XVII. században azzal összeolvadt.

K u t.

A XVI-ik században helység volt Bábfalva táján a Hátvidéken. 1599-ben volt itt Rákóczy Zsigmondnak 3 jobbágytelke.

L á z á r f a l v a.

1512. kapott Lázár nevű kálniki lakos a munkácsi vár igazgatóságától kenézlevelet arra, hogy Felső Viznicze táján falut alakítson, ezt megerősíté 1523. Mária királyné is. A helység később Felső Vizniczébe olvadt. (L. F. Viznicze.)

L i n t u r o v i c z a.

Alsó és Felső Viznicze közt feküdt hajdan Középviznicze is, melynél azzal összeforrt Linturovicza nevű helység is létezett, mely néven az maiglan ismertetik. (L. Középviznicze.)

M á t y á s f a l v a.

Hajdan helység volt Nagylóbob és Bubuliska közt. Az 1600-

diki adóösszeírás alkalmával volt benne Rákéczy Zsigmondnak egy népes jobbágytelke. Ma az ut közelében fekvő magános kocsnaház, mely Matyasócz néven ismertetik, jelöli az egykori falu helyét.

Maximfalva.

A XIV. században helység volt Komlós, Flóriánháza és Bilke közt; 1341-ben Károly király rendeletére az egri káptalan megjárta s megállapította Makszem részére a róla Makszemháza-nak elnevezett helység határát;*) valamint 1342-ben is Makszem („filius Tattamer Olachij de Ilosva“) kérelmére. E szerint az Ilosvai család birtokához tartozott. 1508-ban Ulászló parancsára Ilosvai János kérelme folytán, valamint 1634-ben a beregmegyei hatóság által Ilosvai János és Rákóczi Morvai Anna fiai: Péter, Ferencz és János részére ismét bejárattott a helység határa. A szóhagyomány szerint, az Ilosvától nyugotra fekvő dombon, mely Bodolónak neveztetik, állott volna a Makszem kastélya, míg alatta a szerény falu terült volna el.

Nagy Melniczna.

A XVII. században helység volt Sztrojnanál, mely később ebbe beleolvadt. (L. Sztrojna.)

Mika.

Hajdan falu volt Barabás közelében, mely a XV. századbeli okmányokban, különösen 1435-dikiben említettik; innen vette nevét a Mikai család is, mely Beregmegyében sokáig virágzott. 1448-ban Mikai Sebestyén fia Miklós és Barabási Mihály fia János pereltek Perényi János és Miklóssal a miatt, hogy ezek Mika hely-

*) Budai kam. lev. 742. N. 21.

ségnek egyik utcáját elfoglalták és Barabáshoz csatolták. A Mikai család egyik ága Bereginék is nevezetett. 1503-ban Beregi Gergely perelt Helmeczi Istvánnal, Gálócsi Péterrel s másokkal foglalás és hatalmaskodás miatt, az elfoglalt birtokok közt volt Mika másképp Mikaj is. Ugylátszik később Barabásba olvadt s mint önnálló helység megszűnt.

M o c s á r k a.

Dragabartfalva és Nyires közt feküdt e jelentéktelen helység, melyben 1600-ban Rákóczy Zsigmondnak két telke volt; 1630-ban kezdé Mocsárkai János nevű jobbágy a falut terjeszteni; az 1649-ki urbér szerint azonban ez nem sikerülvén neki, agg korában a kenézséget és saját birtokát, utódok nélkül lévén, Dencs Mihály dragabartfalvai jobbágnak adta úgy, hogy őt haláláig tartsa, tisztességesen eltemesse s a falut megnépesitse.

Az 1672-ki összeírás szerint Báthori Zsófia alatt, volt a kenéz Szaniszló, de ennek sem sikerült megszállókat szerezni, mert a falunak kijelölt terület szűk és alkalmatlannak találtatott. Az 1682-ki urbér szerint, volt akkor még két szegény lakosa, kik Dragabartfalvához irattak zsellérékül, jóllehet még itt laktak nagy nyomorúságban. A határában 1666. óta szép tölgyerdő növesztetett.

Jelenben a dragabartfalvai határnak egyik kiegészítő része a Mocsárka nevű dülő, mely szántatik.

M u z g a f a l v a.

Hajdan falu volt Bábafalva és Fogaras közt a Hát hegy alatt, mely egy 1613-ki okmány szerint Ballósfalvának is nevezetett. 1649-ben Muzga János, a munkácsi várhoz tartozó szabados kenézséget eszközölt ki magának arra, hogy e róla elnevezett helységet megnépesitse; azonban megszállók hiányában felhagyott terével s eltávozott onnan, a Muzga Ihnát és András és Lengyel Mihály pusztá telkeit az uradalom vevén át s a vár részére kaszálókul használtatván. 1682-ben mint a lakosoktól elhagyatott pusztá

említették, melynek földjét Kutkafalvi Farkas Pap András bérelte.*)

Kismuzsaly.

Ha az utas Beregszászról Nagy-Muzsaly felé menve a bájdus Borsova ligetszerű vidékére leboesátkozik, az országutról jobbra szép mező közepén, fák és bokrok özül komoran kiemelkedő templomrom köti le figyelmét, mely egy kétszázad előtt itt virágzott helység egyetlen emlékeül szolgál. Ez egyhajós, esinos művészetű és erős építésű templomot méltó közelebről megtekinteni. Kelet felé fekvő, a tiz szögnek öt oldalával zárt szentélye páratlan a maga nemében; sarkaiban maiglan meglátszanak a boltgerinczek gyámkövei; a templom két széléről magasra emelkednek a viharral dacoló tűzfalai; a gazdag tagozatu, fekirányos párkányzattal végződő csucsis keszű kapuja fölött négylevelű rózsza s ezenfelül fent a homlokkal csuesában már diszitményű kerek ablak látszik, valamint a hajó déli falában két körívvel zárt, román-stylszerű ablakcsarnokát most ködületék, repkény, bozót lepte be, mi a romnak még regényesebb alakot ad. Alapítója valószínűen Erzsébet, Nagy Lajos királyunk anyja, ki e tájon a 14 században sokáig birtokolt s annak felvirágzását előmozdítá. Csakugyan e században élt itt a Kismuzsalyi család is, mely hogy előkelő lenetett, kitűnik abból, hogy 1368-ban királyi emberül jelöltetett ki, névszerint Kismuzsalyi János. (L. III. 94.)

1411. a Kusalyi Jakcsi család bírta, ugy Borsovai Fábán fia János is; 1423 birtokosául említettnek kismuzsalyi Kantor Ferencz és Mihály; 1426-ban pedig a Kisandrásfalvi, Szőlősi, Oroszi, Tivadarfalvi, Farkasfalvi, Sarolányi és Bökényi nemes családok. 1420-ban perelt Kölcsei Gábor a Jakcsiakkal erőszakoskodás miatt. 1430-ban kihalítottott Borsovai András ősi vagyonából a nővéreit Erzsébet és Annát illető negyedrészt.

1451 beiktattott Báthori András. 1454-ben perel Kisgutyi János Oroszi Mátyással zálogbirtok miatt. 1458. beiktattott Kállai Pál kir. adomány alapján a néhai Oroszi Miklóstól elkobzott részekbe. 1459. Jakcsi Erzsébet birtokba veszi zálogjogon Jak-

*) Munkácsi urad. levéltár.

csi János részét. 1460. beiktattatott Drágffi Miklósné és Kállai Jánosné és 1461-ben Szilágyi Erzsébet Jakesi-féle részekbe.

1463. Oroszi Mátyás 4 telket elzalogosított nyolcz forinton Keszi Boldizsárnak. 1478-ban említettnek birtokosokul a kisberegi pálosok is.

1479. beiktattattak Szirmai Fóris és Oroszi Kelemen e helység harmadrészébe; 1493. pedig bélteki Drrágffi Bertalan zálogozímen a Jakesi Ferencz vagyonába; 1495-ben Tárcazi János s családja kapja esere utján a Borsovai Mihály-féle részeket; 1499. pedig Kőrösi László fia Zsigmond a borsovai Kantor-birta felerészét.

1502. Magavajda Péter és Sándor pereltek Matucsinai Miklóssal foglalás miatt.

1504. Guthi János leánya Anna Daróczy János deák özvegye itteni Csomasz nevű szőlőjét 8 frtéert átengedé özvegy Surányi Jánosné Guthi Katának s fiai Surányi György és Sebestyénnek, kik 1505-ben Oroszi Tamás fiától is egy telket kaptak. 1507-ben beiktattattak Jakesi András és György; ugyanakkor Oroszi István és László az Oroszi Fülöp és Tamás, Mihály és István részeibe. — 1513. idősb Lónyai Jánosné Szirmai Dorottya beismeré, hogy Daróczy Márton és Oroszi Gáspár és István az elzalogosított birtokot kiváltották; Oroszi István pedig eltiltatta Mathuznai Ferenczet birtoka elidegenítésétől.

1524. Dobó Ferencz zálogba vette Jakesi László birtokát; Oroszi Tamás és Péter pedig Oroszi Demeter részeit 20 arany forintban. 1530-ban birtak még itt: Jakesi Mihály és Matuznai Miklós.

1547. beiktattatott Oroszi Demeter a leleszi konvent által hat itteni pusztatelek és Jakesi Mihály azon részeibe, melyeket ő a hat telken felül használt s az Oroszi és Borsovai családtól vétel utján szerzett, valamint egy Kuttor nevű az itteni bányahegyen volt szőlő birtokába, melyet Jakesi Mihály a kolosmonostori konvent előtt neki vallott. 1572 ben a beiktatás ismételtetett a Matuznai Miklós neje Kata és Eördög János özvegye Jakesi Erzsébet közt kötött esere alapján; mindamellett a Borsovai Simon kir. ember és Czeglédi Péter leleszi pap által eszközölt beiktatásnál ellenmondottak Oroszi Lázár, néhai Borsovai Menyhért gyermekei Bertalan, János, Imre és Lőrincz, Borsovai fia László és néhai Borsovai Márton fia Péter.

1553. beiktattatott Oroszi Péter négy itteni jobbágy és egy pusztatelekbe, melyek reá zálogozímen Jakesi Mihálytól szálltak. A beiktatásnál ellenmondottak: Mathuznai Pál, Jakesi Mihály, Bor-

sovai Lőrincz, Imre, László, másik Lőrincz és Péter, B. Bertalan fiai: Jakab, Máté és Beldizsár és B. János fiai Gergely, Miklós és Sándor.

1554. említettnek Oroszi Máté és Péter. 1562. Szalai Ambrus és Simon és Csellenk Balázs rendeltetett beiktattatni.

1566-ban az átvonuló tatárok teljesen elpusztították és néptelenné tették a helységet*), annyira, hogy egyetlen lelek sem iratott be az adórovatba; később azonban némileg magához jött.

1570. valának itteni közbirtokosok Matuznai Ferencz s az Oroszi, Surányi, Szénási és Dobronyi családok. 1571. Oroszi Pál egy pusztatelket elzálogosított Gecsey Györgynek 4 frtéért. 1575-ben Oroszi Gáspár és Daróczi János egyezkedtek itteni és oroszii, borsovai és ugornyai birtokok iránt.

1580. beiktattatott borsovai Oláh András és Makó János az Oroszi Demeter magvaszakadtával fölkért itteni részeibe, Oroszi István ellenmondása mellett. 1581-ben pedig Oroszi Anna megvette Oroszi Kristóf és János itteni birtokát 18 frtéért.

1599. Rákóczi Zsigmond kezén találtatott itt hét, a munkácsi várhoz tartozott jobbágyház. 1600-ban említettnek birtokosokul: Oroszi László, János, Kristóf és Pál özvegye, Nyárádi Albert és Makesai Balázs.

1626. Gulácsi Oroszi Zsuzsánna eltiltatta Oroszi Tamást egy malom és két szőlő használatától.

1635. birt itt Oroszi Ferencz is. 1639-ben Dobrai János elzálogosított egy pusztatelket Szabadszállási Mihálynak 100 frtéért.

1648-ban birtak itt: Sulyok György, Rőczei György, Kemjáthi János özvegye, Balling György özvegye és Szondi István; — 1661-ben pedig Oroszi Ferencz és Kata Zobonya Ferencz neje, a Somosi család, mint Oroszi Tamás utódjai, végre Kölcsei Péter. — Ekkor azonban az egykor virágzott, de nyílt helyénél fogva sok zaklatásnak kitett falu már pusztán állott, mert a Rákóczy Györgyöt megboszulandó lengyel csapatok Lubomérszki vezérlete alatt 1607. év nyarán az országba törvén, Munkács és Beregszászon át Szatmárnak tartottak, utjokban Kis-Muzsalyt is felgyujtván, hol Rákóczynak csupán néhány telke volt. A megfélemlert lakosok egy része a hegyekbe vonult s ott bányauregekbe rejtőzött, hol azonban fölfedeztetvén, megfuszattak. Csontvázaik 1831. febr. 20-án találtattak az Endröd völgyén egy 20 öl terjedelmű üreghen.

*) Budai kam. lev. 1567. adóösszeírás. Liber. IV. Tom. VII.

Egy vadász ugyanis e napon az üregbe menekült róka után indulván, az érdekes helyre akadt. A lelet hírére Lónyai János akkori alispán nem késett azonnal fegyveres hajdukat állítani a rejtélyes üreg elé, visszatartatván a kíváncsiakat a bemenéstől. Majd egy hivatalos bizottság, közte Döbrentei László akkori urad. beregszászi tiszttartó is, feltáratván a szűk bejárást, bevonult a üregbe, melyben számos emberi csontvázon kívül, különféle apró tárgyakat is talált; nevezetesen két csontnyelű kést, 7 vaskulcsot, ezüstből: 33 különféle női hajtűt, miből gyanítják, hogy leginkább nők, hajadonok kerestek oltalmat itt; 5 gombot, 1 kávéskanalat, 1 kapsot, 1 kis lánczot, egy 1615. évbéli III. Zsigmond-féle lengyel és más 9 darab ezüst érmet. Ez ezüst szerek összesen csak $4^{11/32}$ latot nyomtak; azonkívül találtatott 6 rézgyűrű, 9 függönyre való karika, 5 kapocs, 1 tört érem és egy csengőtöredék, valamint czinből 1 hajtű és kék, zöld, fehér és violaszínű üveggyöngyszemek egy selyem zsinóron.

Mint mondják, az üreg bejáratánál egy férfi csontváz feküdt, jobbában karddal; ruhája elporlott volt, de vastag vörös bogariából készült csizmái még épek valának. A többi csontváz az üregben részint fekvő, részint ülő helyzetben találtatott. Egy kőpadon ülő nőtetemet egy mellette térdeplő férfi mindkét karjával átölelve tartott, míg a nő karjaiban egy gyermek csontváz feküdt. Az üreg kőpárkányán több levetett öltöny hevert, néhány nagy bagaria csizmával és néhány kő és cserépkorsóval együtt; a földön a bejáratnál kénkö darabok hevertek, miből azt következtetik, hogy a mintegy ötven benszorult egyént kénnel megfulasztották volna.

A hagyomány szerint a lakosok a lengyelek közeledtére a kis-muzsalyi harangot a Turja nevű mély medrű vízbe süllyesztették volna, melynek iszapjában nyemtalanul eltűnt.

A megmaradt csekély számú lakosok azután Nagy-Muzsalyba költöztek, a leégett házak pedig lassan végkép elpusztultak a így ma szántanak és kaszálnak ott, hol nem oly rég még boldog családai élet honolt.

N a g y h á z - p u s z t á j a.

A beregmegyei jegyzőkönyv 18. lapján 1569. évről említettik, hogy Mathuznai György özvegye perelvén Székely Antallal, az ő

illető benei és kovászói vám és a Kovászó közelében feküdt Nagy-ház nevű pusztát magának visszaadni kérte. Székely Antalt ügyészeül Guthy István képviselte.

N é g y-F o r r á s.

Ily nevet viselt a XV. században egy pusztá, mely az ilosvai uradalomhoz tartozott s máskép Kövesdnek is neveztetett. A leleszi konvent által 1463-dik évben felvett határjárásí okmányban praediumnak mondatik s e szerint, Karaszló mező és Rév nevű helyekkel közös határt képezett.

O l e x a n d r o v i c z a.

Hajdan Szolyva közelében a Kluszó nevű hegy lejtőjén állott e helység; az 1649-ki urbéri összeírás alkalmával, hat háznak lakosai a munkácsi várhoz tartoztak kemence-zabot és tizedet adni, egyéb szolgálatot és adózást a szentmiklósi kastélyhoz teljesítvén. Azon század végén elpusztult a helység s nevét maiglan fentarija a szolyvai híres savanyviz-forrás felett emelkedő tér.

P á z n á n-f ö l d e.

A XII. században megyénk alsó szélén Surány és Márok táján állott egy helység, mely első birtokosától Hunt-Páznántól Páznán-földének mondatott. A XIII. században azt Ratiszló bolgár-és halicsi fejedelem és neje Anna birták, kik azt néhány évvel később IV. Béla király és elsőszülötte István adományá folytán, Izsép fiának Miklósnak és német származású rokonainak, Mihály és Andrásnak hű szolgálataik jutalmazásául adományozták.*) 1299-ben, a Márok és Surány közti határvillongási ügyben megejtett határjárás alkalmával a Miez vizénél Páznán-reketye nevű tér említetett,**) s akkor a Gut-keled utódai, a Várdaiak birták.

*) Zichy Codex I. 5.

***) U. o. 91.

P e r n i s z f a l v a

Az 1600-dik évi adóösszeírásban előjön települ Perniszfalva Mogyorós táján, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt; azóta nyoma nem fordult elő.

P é t e r f a l v a.

Az 1599-ki hatósági összeírás szerint helység volt a Háthegyen túl Papfalva közelében, tartozván Rákóczy Zsigmond munkácsi vári birtokához.

R é v b a c h.

Hajdan falu volt Adony közelében; 1412. évben Adony határa bizottságilag megjárattván, a leleszi konvent által felvett okmányban említetik a Tisza mellett fekvő helységül Révbach-falu.*) Német neve később Rév-bakra választatott s Upor László birtokához tartozott. (L. Adony.)

R o m á n p a t a k a.

A XIV. században falu volt Almás körül. 1411-ben beiktattak Dolhai János fiai Szaniszló, János, György és Bogdán Dolha, Sarkad és Kukhavasán kívül még Románpataka birtokába is. — 1417. uj királyi adományt nyert rá a Dolhai család. Az 1418-ki osztálylevélben Románpataka praediumul említetik öt pusztatelekkel, a kellő épületekkel, 1 ekényi (150 hold) szántófölddel és makkos erdővel ellátva.

1504-ben bélteki Drágfi György a munkácsi uradalommal együtt kapta zálogul, Zsigmond püspök ellenmondása mellett. Azon-
tul neve okmányilag nem említetik.

*) Lelesz, prot. Met. I. 504.

Rozgyila.

Ha az utas a Rozgyila meredek hegy ormára ér, egy terjedelmes koresma s annak közelében egy fészület tűnik fel, mely utóbbi az egykori falu helyét jelöli. A XVI. században Rozgyila helység a szentmiklósi kastélyhoz tartozott. lakosai azonban 3 jobbágytelekről a munkácsi uradalomhoz adtak zabtizedet. 1691-ben volt benne hat jobbágy, kiknek kenézeik voltak a Kovács és Ruszin családbeliek. Az 1704-dik évi uradalmi összeírás szerint laktak itt még akkor a következő gazdák: Kovács János mint kenéz, Kovács István, Csákány Péter és Skodmecz Szimko, 2 házhely pedig pusztán állott. Később teljesen elpusztult. 1755. évben a gróf Schönborn család ismét megkísérlé a helyet megtelepíteni, mi azonban nem sikerült.

A koresma s a mellette elvonuló országutnál sánczok látszanak, melyeket a magyarok 1848. és 49-ben az osztrák és orosz seregek ellen rögtönöztek.

Rosztovaticza.

Kismogyoróson túl északra mintegy negyedórányi távolságra egy szűk völgyben fekszik ez, egykor különálló helység, mely most 8 házból áll s Kismogyoróssal összeolvadván, annak a hatósága alá tartozik. Itt lakik a gróf Schönborn család uradalmi erdésze is.

Ruszkababláza.

Az 1599-ki összeírásban emlittetik helységül Hrabonicza táján, melyben akkor Rákóczy Zsigmondnak 8 jobbágytelke volt.

Szadava.

Obláz táján állott a XVI. században e falucska a vizniczei völgyben, melyben 1599-ben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt megnépesítve.

Sz an i s z l ó f a l v a .

(L. Halászfalva.)

S z a r k a .

Hajdan falu volt a megye alsó részén. 1489-ben malomvizi Kenderesi László özvegye Advig beiktattatott zálogezimen a Kenderesi László birta Bereg megyébe kebelezett Szarka és szatmár-megyei Varsány, Gyüre és Ilk helységek részbirtokaiba. A szokásos beiktatást eszközlék Beregben Hetei György és Szatmárban Vajai Balázs királyi emberek, Mihály leleszi konventbeli áldozár társaságában. 1516-ban elzalogosította Kezeg Ferencz Szthrithei Zsigmondnak.

S z i g e t .

Hajdan falu volt Kis-Lónya és Eszény közt a Tisza jobb partján. A XV. században a Lónyai családon kívül Kereszturi Helele birta, kit midőn Pócsai Antal és Demjén, Lónyai András és László és Madai István Naményban 1450 táján megöltek, annak özvegye Verón s testvére Jusztin 1459-ben őket perbe fogták azért is, mert vagyonukat is elfoglalták; majd a Csarnavodai család birta, nevezetesen 1492. Cs. Krisogon részébe beiktattatott Surányi György, 1493-ban pedig Szepesi Péter, Miklós és Anna, ki Kölcsei Márton neje volt.

1503. birta a Naményi család, névszerint Naményi István özvegye, Balázs és Ferencz; 1520-ban pedig Drágffi János szatmári főispán, Bozzási János és Naményi Balázs özvegye; 1524-ben Lónyai Gergely perelt Naményi Balázsnéval egy jobbágyának jogtalan befogadása miatt.

1559-ben Bozzási János és István, Zelendi János és Beregi Ferencz s János hűtlensége folytán elvesztett birtokukat királyi adományul Szilágyi Bálint kapta.

1566-ban a tatárok pusztiták el.

1570-ben Sziget helység felét követelte Lónyai János zálog

utján Lónyai Istvántól, mely őt Kőrösi János hűtlenségi bélyege folytán illette s Literáti Bálint nejenél, Annánál zálogban volt a többi birtokkal együtt.*) Ugyanakkor Lónyai Péter követelt itt egy Dienes Márton nevű jobbágyot. 1582-ben a Lónyai Alberttől hűtlenség folytán elvett birtokot fölkérés következtében kapta atyja L. Péter, kinek utódai azt folyvást birják.

1599-ben birt Rákóczi Zsigmond is itt 5 jobbágyat neje után.

Később a Tisza árjai háborgatván a falu lakosait, a XVIII. században tömegesen átköltöztek Kis-Lónyára s harangjukat is magukkal hozván, az maiglan ott csüng a lónyai toronyban. A helység egykori fekvését rég elfeledék már, midőn a Tiszaszabályozás alkalmával a földtöltések emelésekor jöttek Kislónya végén a kertek közt ismét napfényre.

Szoluncsok.

A vizniczei völgyben a Szoluncsok nevű magányosan álló uradalmi korcsma magas sziklák alján mutatja a helyet, hol egykor e falu feküdt; ez hajdan, a XVI. században Szolonovicsnak is neveztetett s abban négy jobbágy-család lakott. Az 1600-ki adóösszeíráskor Rákóczy Zsigmondnak itt jobbágytelke volt még. Most a a Liszárnya nevű, favágók telepe áll az elpusztult régi falu helyén.

Szlopófalú.

A Hrabonicza nevű hegy és folyó mellett, a vizniczei völgyben Turjaremete határa közelében feküdt e falu a XVII. században. 1649-ben volt a kenéze Balmus János. Az 1682-ki uradalmi urbér szerint e helység 1662-ben pusztult el s földje a vár részére műveltetett s Szvatelec helység szomszédságában feküdt. Az 1699-ki urbérben praediumnak mondatik s az 1704-ki összeírásban Szlopkofalvának másképp Harholoviczának is neveztetett.

*) Beregmezei levéltár 43. cs. 25. sz.

Szotoleczfalva.

Mágócsi Gáspár Munkács birtokosa 1611. aug. 12. adott ke- nézséget Szotolecz Jánosnak s udódainak a végből, hogy Bobolistye falut és a Konkoly nevű pusztát megnépesítse; utána György szállt e helyre, de a telepítés annak sem sikerülvén, az 1649-ki urbér szerint, a telken csak ő és öcsese László ült, kiknek marhaállomá- nyuk állott 7 szarvasmarhából, 20 juh és 8 sertésből, Szotolecz Lászlót még Rákóczy György fejedelem felmentette volt a jobbá- gyi terhektől azért, mert Ungvár alatt a háboruban lábát meglőt- ték, minek folytán béna maradt. 1672-ben Báthori Zsófia alatt is csak két lakosa volt, György és Demeter. Az 1682-ki urbér sze- rint, e helység régenten Nagy-Bubuliska felső végéből napkelet fe- lől szakítottatott ki; ekkor azonban már senki sem lakta, amint hogy az 1699-ki összeírásban is pusztahelyül emlittetik, melyen a vár ré- szére 8 szekér széna és 30 köböl rozs természetetik.

Szunyogmező.

Már a XV. században helységül emlittetik Bilke közelében, még pedig ily különböző elnevezéssel, : Komár (mi szunyogot je- lent oroszul), Komoród, Komoroth, Komoró, Kömező, Szunyogmező, Komorótelek és Dienestelek.

1447-ben beiktattatott „Szunyogmező“ birtokába zálogczimen Ilosvai Tivadar István, egy 1457-dik évi, a Bilkei családot illető adománylevélben Komár a bilkei uradalomhoz tartozó helységül em- lítették Bilke közelében, ugy az 1549., 1463. és 1476-ki okmányok- ban is. 1480-ban Ferényi János iktattatott be a Bilkei András-féle részekbe.

Egy 1522-ki okmányban Komoró-pusztá úgy jön elő mint Dienestelek, e szerint Bilkei János itteni részét Zékán György 34 frtért elzalogosította.

Mint hogy e falu a Borsova folyónál feküdt s ettől sokat zak- lattatott, lakosai felkerekedtek s Bilke közelében azon helyre te- lepültek, melyen azelőtt a borjúk legeltek, miért is az ott keletke- zett új falu Borjúvégnek neveztetett el, mely nevét, jöllehet ké- sőbb Bilkével összeforrt, maiglan megtartá. Régi helyét a templom romja s a temető jelzi. Komoróthoz egykor apátság is volt csa-

tólva, melyet az évkönyvekben előforduló: „Archimandria Beatae Mariae Virginis de Komorót prope Bilke“ ezim emlékezetben fenntart.

Szuputnikfalva.

Olenyova táján a XVI. század végén kezdett egy helység épülni, melyen azonban csupán a kenéz lakott s mások odaszállni vonakodtak. Az 1600-ki összeírás szerint az egyetlen egy lakos is elköltözött onnan s a falunak kijelölt hely pusztán maradt.

Szvateleczfalva.

Csabina és Dubina közt feküdt ezen a XVII. század végén elpusztult orosz helység, mely egy XVI. századbéli (1570.) okmányban Alsó-Hraboniczához tartozónak mondatik. 1649-ben volt a kenéze Parlag Lukács; míg Parlag Ferencz és Farkas Ferencz jobbágyokul adóztak. Az 1672-ki összeírás alkalmával már hét jobbágy-család lakott itt, 1682-ben már elpusztultnak állittatik. Az 1704-ki urbáriumban Paraszoviczának is mondatott, lakosai ez okmány szerint 1672. év után haltak ki s határos helységei valának Dunkofalva, Alsó-Hrabonicza, Szlopkafalva és Zimbrilova. Elhagyatott földjei a mult század elején a munkácsi vár részére műveltettek.

Trojánfalva.

A Hátvidéken Feketepatak közelében állott a XVII. század elején e falu, melyet Troján Péter és Mihály kenézek alapítottak. 1600-ban Rákóczy Zsigmondnak 3 jobbágytelke volt itt. Az 1649. urbérben már elpusztult helységül említetik, melynek földjeit a feketepatakiak használták. Az 1672-ki urbér szerint, két jobbágylakosa megszökvén innen, a parlagon maradt trojánfalvi földekért a feketepatakiak, ha tilalmasban estek, évenként 1 frtot fizettek haszonbérül, miből kitűnik, hogy a két fordulónkénti földművelés már

akkor divott az oroszok közt, mint jelenben is. Az egykori helység nyomát ma Csertész és Fekete-patak közt egy Trojanovicza nevű dűlő tartja fenn.

Ulkovecz.

1599-ben falu volt Ploszkó közelében, melyben akkor Rákóczy Zsigmond két jobbágya lakott; a 17. század elején Ulykovecznek mondatott s már csak 1 jobbágytelek volt népes, melynek gazdája magához több megszállót találni nem tudván, a telep is egészen elpusztult.

Urkurtelek.

A XIII. században helység volt Beregszász közelében a Micz és Basa nevű vizek közötti térségen. Egy 1255. évben kelt okmány-szerint*) V. István király. ezen (valószínűen a tatár dúlás alkalmával elpusztult) akkori uratlan birtokot az ő luprecht (bereg)százi kedves vendégeinek azok kérelméhez képest, nekik közös birtokul adományozta s annak használatában megerősíté. Ez adat szerint elterjedt ez Urkurtelek nevű helység — possessio — a Micz szögletétől a Basa nevű viz beszögelléseig.

Uzkofalva.

A XVI. században faluhelynek volt kijelölve a Hátvidéken Kislucska mellett. 1599-ben csupán a kenéz lakott benne, ki más települőt oda fogni nem tudott.

*) Eredeti nyolczadrétű hártya okmány a Csoma József család levéltárában Devecserben., Abaujmegyében.

Vanikófalva.

Bábfalva körül volt ez igénytelen falucska a XVI. században: 1600-ban lakott Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágya benne. Később nyomtalanul eltűnt.

Közép-Viznicze.

A XVII. században falu volt Felső-Viznicze, Koczkaszállás Dubina, Obláz, Runofalva, Kisbelebel és Gévéfalva közt*) 1554-ben Petrovics Péter Munkács birtokosa megerősíté a Virgős Antal, fiai Elek, László és Lukács fia János részére eserneki Dessewffi kincstári tanácsos és Ormány Demeter királyi biztos által kiadott kenézlevelet, melyben felhozatott, hogy mivel az előbbi kenézlevél megégett, azok utódai újjal láttatnak el. Ez okmányban munkácsi várnagyokul Nagylaki Mátyás és Possodi Bertalan, udvarbíróul pedig Csáki Ambrus deák neveztetnek meg. 1649-ben özvegy Rákóczy Györgyné alatt találtatott itt 19 jobbágy, 28 fiu, 20 ló, 146 szarvasmarha, 75 sertés és 40 juh; a batykó Puskás Péternek hivatott, a jobbágyok közt Zupko, Lengyel és Molanik hetes, Puskás Pap János pedig székely drabantok valának. 1672-ben Báthori Zsófia alatt volt a kenéz Puskás Orbán, batyko pedig Pap Szaniszló és 19 jobbágy. 1699-ben volt a pap Puskás János, a batyko Puskás János, ekkor azonban már csak két népes telek volt s abból is egyet Puskás Mihály a pap részére hagyományozott; 1711-ben még önálló helység volt s az átvonult svédek itt is nagy károkat tettek. Később Felső-Vizniczéhez csatoltatott. Az 1726-diki adománylevélben is még külön emlittetik; sőt azóta is többször, mint például egy 1778-diki iratban, jóllehet ma már mint ilyen teljesen ismeretlen. Községi pecsétjén, mely az alsó vizniczei bírónál őriztetik, egy jobbra lépő lud s a körirat vala vése: „Possessió Közepső-Viznicze.“

*) 1682-ki urbér a munk. urad. lev. -

Vulsinka.

Hajdan falu volt Nagy-Mogyorós közelében. Az 1649-ki urbér szerint, találatott akkor e helységben két Vulsinkai nevű jobbágy család, melynek előde kapta a kenézséget is, nevezetesen 1607. Mágócsy Ferencziől Vulsinkai Miklós; e szerint ő felhivatott, hogy Balázsfalva és Mogyorós közt egy falut alakítson; e kenézlevelet 1613. gróf Eszterházi Miklós is megerősíté. 1649. előtt Vulsinkai János, Lukács, András, és György nevű jobbágyok s kenézek a munkácsi várhoz való ács-munkát teljesíteni nem győzván, kérelmekre Rákóczy György megengedé, hogy ebbeli szolgálatukat évenként egy 12 köblös hordó borral válthassák meg. Az 1672-ki urbér szerint e nyomorult helyre új megszálló nem találkozáván, a falu népe hova-tovább fogyott; akkor már csak Vulsinkai János és Mihály és Orosz János lakván itt. 1711-ben a svédek itt is tettek pusztitást. Később a helység elenyészett s most egy hasonnevű dülő tartja fenn emlékét a Nagymogyorósi határban, melyen az előbbi falu is egykor keletkezett volt.

Zadon.

Egykor helység volt Lukova és Kövesd közt. Az 1530-diki adóösszeírás szerint*) akkor birtokosai voltak a beregszászi Ferenczrendű szerzetesek.

Zariscsa.

Az 1600. évi adóösszeírási okmányban a munkácsi várhoz tartozó helységül emlittetik, melyben Rákóczy Zsigmondnak egy jobbágytelke volt. Zariscsának mondatik oroszul Karaszló ugoesai helység.

*) Budai kam lev. Liber. IV. Tom. VII.

Zsdimir-patak.

Hajdan falu volt a szolyvai havas alatti völgyben. Az 1649-ki urbérben erről ez áll: „E falu régóta pusztán áll, annak előtte néhány évvel egy Bobaly nevű ember szállott reá, hogy ott falut alakítson, egy ideig lakott ott, de csak egy jobbágyot sem tudván szállítani reá, maga is elment onnan.“ Az is mondatik ez iratban, hogy e falu határán két pisztrangos patak volt, valamint erdeje és mezeje, melyen a szentmiklósi jószágbeli és egyéb urak jobbágyai szántanak, vetnek és kaszálnak és azért dézmát adnak a munkácsi várhoz; megemlíti továbbá, hogy a Borsovahegy innenső oldalából szakad egy Vicsa nevű patak, mely pisztrangdus s e miatt tilalmaztatik.

1652. Lorántffy Zsuzsánna a munkácsi és Nyári István a szentmiklósi uradalom birtokosa a tulajdonjog iránt sokáig versenyezvén, a tanuk vallották, hogy az isdeméripatak eleitől fogva a munkácsi várhoz tartozott.

Az 1682-diki urbérben megjegyeztetett: hogy e helység azért vált pusztává, mert egykor Rákóczy Zsigmond ide halásztatni kirándulván, meggyőződött az itt levő pisztrangok nagy bőségéről, miért is kimondá: hogy inkább pusztán maradjon e pisztrangos hely, mint sem valamely lakosok miatt megvesztegetetnék s azért is a kenézt Bobály Mátét innen elparancsolta; ő azonban rögtön elköltözni nem akurván, e miatt elfogatott s a munkácsi várban megvaszatatott. Ma is pisztrangjairól híres a különben is regeyes s bájdus zsdimiri-völgy.

Zuppetnik.

Hajdan a munkácsi uradalomhoz tartozott helység volt Kis és Nagy-Dubrovicza közt. A Mágócsi Ferencz által 1607. évben Kopcsó Simon kisberesztői lakos részére kiadott kenézlevélben Zuppetnik helységül emlittetik, azóta azonban okmányilag többé nem érintetik.

Egykor Beregmegyéhez tartozott helységek.

Agtelek.

Magyar falu Szabolcsmegyében; az 1854-diki szervezéskor Beregmegyéhez és pedig a kaszonyi járáshoz csatoltatott; 1861-ben azonban az alkotmány visszaállítása után ismét visszakebelezett.

A XIV. században a leleszi prépostság s a Csapi család birta; 1343. bajvivással döntetelt el a nevezett prépostság s az Eszenyi család közt a Szalóka és Eszeny közt feküdt négy ekényi (600 hold) földterület birtoklása iránti kérdés, még pedig az Eszenyi család javára.*)

1611. Csapi Kristóf özvegye Telegdi Borbála és leánya Csapi Zsuzsánna, Lónyai Kendi István neje beiktattatott Thussai Sándor királyi ember és Ruttkai Mátyás leleszi konv. pap által Agtelek birtokába a II. Rudolf királytól nyert adomány folytán.

Később birtak itt az Eszterházi, Horváth, Bujanovics, Desseffy, Petrovai, Irinyi, Erős és Orosz családok.

Bronyka.

Máramarosmegyei orosz helység Dolha közelében. A XIV. században, 1383-ban Erzsébet királyné az ő oláhainak, néhai lázi vajdájának, Szaniszló fiai János, Sándor és Istvánnak adományozta.*) Bronyka, Kereczke, Kusnicza, Zadnya, Dolha és Rókamező (Liszica) helységeket oly módon, hogy az évenként beszedni szokott ötvened felét tartozzanak minden évben beadni. E helységeket 1389-ben

*) Leleszi lev. Prot. Stat. XX. N. 237.

Sándor és István és Hosszumezei Szaniszló fia János magok közt egyenlően felosztották.*) 1416. a Koriathovics nemzetséghez tartozó Dolhai Sándor fiai Péter és Miklós örökjogon beiktattattak itt Dolhai János és Bogdán ellenmondása mellett. 1418. birták Dolhai Bogdán, Szaniszló, János és György, amikor Bogdán része hűtlenségi bélyegen elkoboztatott. Hunyadi János kormányzó Budán, 1454. febr. 12. kelt rendelete folytán Dolhai Ambrus és Mihály érdemei jutalmazásául kérelmekre ezen akkor Beregmegyébe kebelezett helységeket Máramaros vármegyéhez csatoltatta, hol a Dolhai család birtokainak nagyobb része feküdt. E birtokhoz tartoztak ugyanis Máramarosban: Polyána, Oroszfalu, Leordina, Petrova, Rozsalya, Sajó, Batizháza, Szurdok, Bélaháza, Ujfalú, egy másik Polyána, Ujfalú, Mochyár és Zpin;**) Beregvármegyében pedig: Makaria, Sarkad, Románpataka, Négyforrás, Dolha, Borsova, Kereczke, Kusnicza, Zadnya, és Rókamező.

1465. beiktattatott Bronyka s a többi beregmegyei említett helységek birtokába Szilágyi Erzsébet, a mikor a helységek ismét Bereg hatósága alatt állottak s később Mátyás alatt ismét Máramaroshoz csatoltattak. Most a gróf Teleki család birja.

N a g y D o b o s.

Egykor Beregvármegyéhez tartozott ezen a Tisza balpartján fekvő helység, mely az 183²/₆. 29. t. cz. szerint, Tarpa helyett Szatmármegyéhez csatoltatott.

A XVI. században birtokosai voltak a Perényi és Dessewffi családok, nevezetesen 1530. Perényi Gábor; 1567. Perényi Ferencz özvegye, Perényi György és János és Draskovics János, a mikor a Tokaj alól visszafordult tatárhad feldulta; 1570-ben birtak itt Spáczai János és neje Dorottya, Perényi Ferencz özvegye Bebek Katalin, Perényi György, Forgács Imre és ennek neje Perényi Erzsébet, kik egymás közt akkor a beregmegyei törvényszék előtt a birtoklás miatt pereltek.

1588. Dessewffi Miklós és Perényi János s György említettnek, 1600-ban pedig még Bakos János is.

1818. ellenmondott Dessewffy Teréz s a Földessi Anna,

*) U. o. AA. I. 62 lap 9. sz.

**) Lelesz, prot. AA. BB. II. 24 sz.

György és László közt megtörtént osztály iránt. 1822-ben volt a főbirtokos Perényi János, valamint a Desswffy család, mely itt saját kápolnával bír; Kutni Miklós is volt egyik részbirtokosa. Most is a Perényi-család birtokol itt.

A görög kath. és réformátus lakosoknak van itt saját anyagyházuk. A rutheneknek volt az 1798-diki felvétel szerint itt szalmával fedett parányi paplakuk két szobával, s a templom, mely maiglan fennáll s mely helyett most új épül, agyaggal tapasztott sövényoldalú volt.

D o l h a.

A hasonló nevű családnak egykori fészke, mely a XIV. század végén s a következőben virágzott. 1418-ban, midőn Dolhai Bogdán hűtlenség miatt vagyonvesztésre ítéltetett s vagyona összeiratott, találtatott itt 23 jobbágy telek, két nemesi kuria, a Zinke folyón egy malom, melynek vize soha sem szárad ki; egy ruthen takápolna czinteremmel és sirbolttal és vám. Ez időben, mint Bronykánál előadatott, Bereg megyéhez tartozott. A Dolhai család ekkor megerősített kastélyt emeltetett itt, melyet Mátyás király 1474-ben a (a 29. t. cz. értelmében) 25 nap alatt hűtlenségi bélyeg terhe alatt leromboltatni rendelt.*) (L. Sarkad.)

E s z e n y.

E szaboles megyéhez tartozó a Tisza jobb partján Kisdobronynyal szemben fekvő helység 1854-től 1861-ig Bereg vármegyéhez volt kapcsolva. Birtokviszonyait illetőleg megjegyzem, hogy 1283-ban megvették a Bechegregur családból származott Apa fia Gergely és Jakab, Tamás és Boxa grófoktól, Simon fiaitól 300 márkáért. Ez oklevelen előttemeződül előfordul Pál borsovai főesperes is,**) 1290-ben azonban IV. László király ismét Simon fiának adatta vissza Patakon kelt okmánya szerint.***)

A Mitzban Simon hét fia egyikétől Tamástól eredt a Osapi

*) Corpus Juris Hung. I. 224. lap.

***) Fejér Gy. Cod. Dipl. V. III. 185.

****) U. o. 516.

nevü család, mely Csap ungmegyei helységet nyerte, 1280-ban pedig László királytól Radvánt is, valamint 1284-ben vitézségeért Rátot. A Mitz-bán emlékét fentartja a Bereginegyéből Csap felé folyó Miez vize. Tamásnak két fia volt: László és Doncs mely utóbbtól származik a Dancs család; László eszenyi birtokairól e nevet vevé fel 1320-ban. Doncs (Tomcsó vagy Tamás) zólyomi és lipői főispán pedig a Trencsényi Csák Máté ellen Rozgonyánál vívott ütközetben kifejtett bátorságáért Bereg és Lipó vármegyékben több helységet kapott birtokul Róbert Károlytól. Tamásnak három fia: László, Miklós és János Polyánkai Csapiaknak is neveztettek. 1348-ban említetik Csapi Tamás fia János. Lászlónak fia Csapi Tamás 1355. Eszenyben a Remete szent Pál szerzetet vivé be s ott annak kolostort és templomot épített. 1342-Csapi János Drugeth Vilmos nádor megbagyása folytán esküt tett le a leleszi konvent előtt a kellő számú nemesekkel együtt arra, Csapi László fia Tamás ellenében, hogy ő András megöletésében s nején elkövetett hatalmaskodási bűnben ártatlan.*) 1343-ban birtokoltak itt Eszenyi László fiai Tamás, Mihály és László is, kik a leleszi konventtel perlekedtek. (L. Szalóka)

Miklós fia polyánkai Csapi András 1418-ban tagja volt a Zsigmond által alapított sárkány rendnek.

Csapi Farkas elébb Szapolyai János párthive, 1537. okt. 30 a munkácsi várban Büdi Mihály és Kávási Kristóf ösztönzésére I. Ferdinándhoz állott, akkor itt a hűségi nyilatkozatot is kiállítván. Csapi Kristóf első nejétől Boescai Annától született leánya Zsuzsánna, Lónyai Kendi Istvánhoz ment nőül, második neje Telegdi Borbála pedig később Rákóczy Zsigmond felesége lett.**)

1611. Telegdi Borbála és Zsuzsánna az eszenyi kastély és helység, valamint Agtelek és Bezdéd faluk birtokába beiktattattak.***) 1629. Birtokosul említetik Csapi Zsófia Rétei Péter özvegye. —

Az itteni rév hajdan a Szentmártoni várhoz tartozott.

Később lettek birtokosaivá az Eszterházi, Fay, Beregszászi Bideskúti s más nemes családok.

Eszeny különben már régi helység s már a XIII. században létezett. Az 1248-ban Csépan földje (Kis Dobrony) iránt IV. Béla király alatt tartott határjárás alkalmával Eszen földje (terra Ezen)

*) Zichy-Cod. II. 17.

**) Budai E. Lexikonja I.

***) Leleszi lev. T. 22. sz.

Apa birtokába velt, ki fia volt Jánosnak. E föld képezett határt Dobrony és Ignécz közt.

H o s s z u m e z ő.

Máramarosmegyében fekvő helység. 1389-ben Beregmegyéhez tartozott Kereczke és Kusnicza nevű szomszédos falukkal együtt; akkor Szaniszló lázi vajda fiai Sándor és István és Hosszumezei Szaniszló fia János eloszták magok közt Laázt és Hosszumezöt.*)

K i s - A r.

Szatmármegyében a Tisza balpartján fekvő helység. 1413-ban Kusali Jakcsi György fia János és László, István fia Miklós és Csarnavodai Miklós fiai Jakab és György törvényszék elé idéztették Istvándi Miklós fiát Györgyöt azért, mert a nagymuzsaji közös erdőt felgyujtotta s Kisar helységből, mely ez okmány szerint akkor Beregmegyéhez tartozott, 12 sertését erőszakosan elhajtatta.

K e r e c z k e é s K u s n i c z a.

(L. Bronyka.)

R á k ó c z.

Ugocsamegyei orosz falu, mely a XV. században Beregvármegyéhez tartozott. Rakoleznak is iratott s ily nevet viselt egy az Ilosvai, Bilkei, Gorzó és Lipeseiekkal rokon család, mely innen Rakolezinak hívatott.

1447-ben birta az Ilosvai Tivadar család.

1457-ben Bilkei Bolond Péter fia Mihály, testvérei Miklós és

*) Lelesz Prof. AA. I. 62. lap. 9. sz.

István terhére is elzálogosított két itteni telket hat arany forinton Veresmarti Palkó fiainak, Péter és Jánosnak.*)

1458. Komlósi Gergely és testvérei perlekedtek Rákóczi Istvánnal és a Bilkeiekkel foglalás miatt. 1463-ban beiktattattak zálogszimen Ilosvai Karácsony László és testvérei és Veresmarti Ivasko.

1462. Bilkei István Beregmegyébe kebelezett Rákóczon levő telkét eladta hat aranyért sáradai lakos Györgynek.**)

1480. Perényi János a Bilkei András-féle részekbe beiktattott, 1491-ben pedig Perényi Gábor a Bilkei György-félebe.

1505. Vizsgálatot intézett Szarvaszói Bank Illés neje Anasztázia Rákóczi Gorzó máskép Bilkei Péter sat. foglalás és hatalmaskodás miatt; ez ügyben királyi emberül eljárva Kisfalvai Sztójka János.

1562. beiktattott a Bilkei Mátyástól elkobzott részekbe kőrösbányai Móre Gáspár.

1569. birtokoltak itt, a bereg megyei Rákócz helységben a Bilkei, Gorzó, Perényi, Büdi, Lipcsei és Szöllősi családbeliek.***)

1595. Komlósi Albert; 1575-ben ternei Keszthelyi György.

1599-ben volt itt Rákóczi Zsigmondnak 3 jobbágytelke.

1631. beiktattott Lipcsei Gergely a Lipcsei Gábor és Gergelytől elkobzott részekbe.

Szirmai Antal Ugocsa leírásában†) a főebbi adatokat, miket a leleszi levéltárból meríték, nem említi, azt azonban igen, hogy 1467-ben Ujhelyi Miklós, 1498-ban Bagos János és Fieza Demeter, 1548-ban Ujhelyi Egyed és leánya Anna, Daróczi Simonné birták.

Rókamező.

(L. Bronyka.)

Szalóka.

Hajdan Beregvármegyéhez tartozott eszabolcsmegyei helység Tisza balpartján, melyet a XII. században a Betke család birt,

*) U. o. Prot. C. II. 11 sz.

**) Lelesz. Prot. I. 57 sz.

***) Beregmegyei levéltár 6. csomó 27. sz.

†) Notitia Com. Ugocsis, 1805.

majd a XIII-ban a Bankbán veje, Simonra, később a Rusdi nemetségből származott Mihályra s így a Lónyai családra szállt, mely azt jelenben is bírja.

1343—1347-ben a leleszi konvent prépostja Balázs perelt Eszenyi László fiaival Tamás, Mihály és Lászlóval négy ekényi földterület iránt, mely alkalommal a konventet Nyadam fia Mihály meghatalmazottal képviselte, az ellenfélt pedig Eőri János, állítván, hogy a peres föld az ő birtokukhoz tartozik. A vizsgálatételre királyi embereknél kijelöltettek Palágyi Pál és Kisvárdai János, s a kiküldött váradi káptalan részéről megjelentek János és Miklós, kik a helyszínen kihallgattak számos tanut; az igazság ekkép ki nem deríthetvén, a bíróság által üggyöntőül a lovagias párbaj határozottatott el. Minek folytán Szentmihálynap tizenötödön a két fél felfogadott harciosa katonailag fölfegyverkezve lovon kiállott Budán a küzd-
térre s a király jelenlétében lándzsát ragadván, egész estalkonyatig egymással keményen harczolt, végre lándzsával nem boldogulhatván, bolgár buzogányhoz nyultak s egymást kiméretlenül ütlegelték, midőn végre a szerencse az Eszényiek részére hajolván, a szerzet leventéje lebukott lováról, ezzel a birtokot is elveszíté s ráadásul díjfejében 10 márkát tartozott lefizetni*)

1376-ban birtoklás iránt perelt a Lónyai-család is a leleszi prépostsággal Gara Miklós nádori széke előtt, nevezetesen Lónyai Miklós és Ferencz felléptek János perjel ellen s az ügyet megnyerték.

1526. Lónyai György hűtlenségi bűnben elmarasztatván, elkobzott vagyonával együtt szalóki birtokrészeit Bökényi Benedek mester és malomvizi Kenderesi János felkérték és kapták adományul.

Az 1550-diki adóösszeírásban Szalóka a leleszi prépostság birtokául emlittetik Bereg megye területén, mely rend most is egyik főbirtokosa.

Z a d n a.

Orosz helység Máramaros megyében; a XV. században mint a Dolhaiak birtoka Bereg megyéhez tartozott; 1418. volt a Dolhai-

*) Zichy-éodex II. 276.

család birtokában 11 népes jobbágy telek, a Sebespatakán egy malom, felül csapó egy kerékre és szántó és kaszáló földeken kívül 150 ekényi (15,000 holdnyi) havas hegység*) Mátyás király alatt végre Zádna is a többi szomszédos helységekkel együtt végleg Máramarosmegyébe kebeleztetett.

Pótlék.

I. Hatóságok és törvényszék.

A monographia I. kötete IV. fejezetében Beregvármegye közigazgatási és törvénykezési történetét s a törvényhatóságok személyzetét közölvén, nem lesz felesleges pótlólag itt különösen az 1849. évben lezajlott szabadságharcz után bekövetkezett időkben létezett politikai és törvénykezési különféle hivatalok azon tiszti személyzetét felsorolni, mely eddig még nem említettett s mely jelenleg működik.

A. A os. k. megyefőnökség.

Székhelye volt Munkács. 1851—1861. főnök Tabódy Pál. 1851-től titkár Nagerl Károly, kiadó Tourneur Antal, lajstromozó Hlovai Sándor, számvető Illincz János, 9 díjnok; főorvos Dr. Lang Ferencz. 1854-től: biztosok: Ekhard Adolf, Standinger Benedek, Stahurszky József, később Köbling Ferdinand, Bartl János, titkár Tourneur A., irodatisztek: Tarnuvszky Mihály, Achatz Adolf, 3 irnok. Adófelügyelő Chrenko János, aladóf. Kupecz János, felszólalási felügyelő Abonyi István, biztos Papp István.

A járási vegyes szolgabíróságok állottak 1 szolgabíró, 1—2 segéd, 1—2 tollnok, néhány irnok és díjnoból. Az adóhivatalok 1 adószedő, 1 ellenőr, 1—2 tiszt és járulnoból.

B. Törvénykezési tisztikar.

A törvényszék helye folyvást Beregszász volt. 1851-ben megyei törvényszék: elnök Villecz Ignác, ülnökök: Bay Fe-

*) Leleszi lev. Prot. Acfor. B.B. II. N. 24.

rencz, id. Füzessey Gábor, Móricz Péter, Jobszthy Ferencz, Bornemisza Antal, Desewffy János, Kulin Antal, Ujhelyi Sándor; titkár Komlóssy Béla, iktató Dobránszky László, kiadó: Popovics Jenő, 3 díjnak.

Az 1854-diki szervezés alapján: cs. k. törvényszéki elnök Mauks Norbert, tanácsosok: Csicseri Péter, Horacek János, Wüllersdorfi Hörmann Mór, Török Sámuel, Kántor Sámuel; Moravesik János mint államügyész; majd Kéler Ferdinánd, Bibus Péter Ferencz, Hermann Lipót országos törvényszéki tanácsos, Schütz Ferencz. Titkárok: Csák József, Predák Ottokár (mint államügyész helyettes,) 1859-ben Vomelka Antal, Kerschner Ignác, Svoboda Ignác. Törvényszéki segédek: Kéler József, Nagy László, Zsenyey Mihály sat. Irodaigazg. Külsői József, segéd Orzechovský Konrad; iradatisztek: Gryneus György, Virágh Istv., Kandusz Ferencz, Matirko Bert., Demeter Manó, Simigh Gusztáv, Linhard János. Járulnokok: Rohályi László, Haraszthy József sat. Államügyész Bobest Manó.

Urbéri törvényszék: elnök Mauks Norbert; ülnökök: Móricz Péter, Csicsery Péter, Kántor Sámuel, Kristóffy István, segéd Demeter Manó, tiszt Brandtstaedter István, 2 díjnak.

1861. törvényszéki ülnökök: Vass Antal, Tolvay István, Nizsalovszky Endre, Vass György, Pecz (Borzsay) Gyula, Kozák Zsigmond. Telekkönyvi vezető: Tschiersch Károly, főügyész vizuiczei Cserszky Antal, alügyész Uszkay Bert., Gönczy Sándor.

1867. Elnöki helyettes Deresényi László, tszéki ülnökök: Nizsalovszky Endre, Pecz Gyula, Bay János, Kozák Zsigmond, Gönczy Sándor és Váry Sándor. Telek k. vezető: Exner Nándor, segéd: Mezeő László, iktató Dancs György, levéltárnok Bornemisza Lajos, segéd Szappanos József.

1871-ben a közigazgatás a törvénykezéstől elkülönítettén, a beregszászi királyi törvényszék elnökévé kineveztetett Guthy Ferencz volt alispán, törvényszéki bírakká pedig: Deresényi László, Kozák Zsigmond, Bay János, Gönczy Sándor, Medvigy Mihály; majd 1875-ben Ung és Ugocsa megye egy része ide csatoltatván, bírakul ide áthelyeztettek: Madarassy Mór, Lám Vilmos, Berhelyi Ödön, Danilovics Elek; később kineveztettek: Polesy Mór kaszonyi járásbíró, Klimko Ede kir. alügyész, kik jelenben is működnek. 1875-ben Guthy nyugdíjaztatván, helyébe kineveztetett elnökké Teodorovics János, ki két év múlva elhalván, 1877-ben kineveztetett elnökké Papházy Péter, ki jelenleg is buzgón vezeti a törvény-

széket. — Alatta emeltetett 1881. évben a megyeház udvarán esonkán állott törvényszéki új kétemeletes épület déli részének földszinti háza. —

Királyi ügyész Szeles Elek, al: Illiczky Sándor és Hlavathy József. Tszéki jegyzők: Baeskey Miklós, Tolvay Lajos; alj.: Dobra Károly, Kovordányi László, Horváth Lajos, Dancs sat. Irodaigazg. Papanek Károly, telekkönyvvezető Horthy Pál, segéd Mező László, Pap Endre, 2 tiszt, 6 őrök, 1 végrehajtó.

Járásbíróságok: beregszászi: Szarka László, aljb. Szuk Lajos, aljegyző Pataky Menyhért, Tolvay Gyula, 3 őrök, 2 végrehajtó; alsó-veereczkői: Babinecz János, aljegyző Kracz Győző; 1 őrök: ilosvai: jb. Nizsalovszky Endre, aljb. Tóth Lajos, 1 őrök, 1 végr., mezőkaszonyi jbiró (Popovics Miklós után) Kovács Bertalan, aljb. Szabó Bertalan, 1 alj., 1 őrök, 1 végrehajtó; munkácsi jb. Borzsay Gyula. aljbirák: Váry Sándor, Komka Gyula, Lang István, telekkönyvvezető Zahay Gyula, s. t. k. Földessy György, Bereghy Endre, 4 őrök, 1 végrehajtó.

C. Pénzügyi igazgatóság.

1854. évben szerveztetett Munkácson a cs. k. kerületi pénzügyi igazgatóság, mely 1867-ben: „M. kir. pénzügyi felügyelőség“ czímet nyert s működött 1868. végeig, a midőn mint beregszászi kerületi pénzügyi igazgatóság“ Ungvárt székel, e közben azonban Beregszász felépítvén az arra alkalmas házat, az igazgatóság 1872. évben áttéttetett Beregszászba s itt működött 1875. végeig, a midőn megszüntettetett, Bereg-Ugoosa beosztatván a szatmári és Ung s Zemplén a kassai pénzügyi igazgatóság kerületébe.

1854-ben volt a munkácsi k. p. ü. igazgatóság személyzete következő: igazgató Himmelsberger Ferd., biztosok: Hrubant Ignác, Kovács János, fogalmazók: Würfel Ágoston, Lechky Ferd., Schlezinger Albert, számvizsgáló Ressel Ferencz János, számtiszt Schimszky Viktor, Trettina Károly, iródatiszt Toborffy Antal. 1860-ban igazgató: Siegel János, biztosok: Cherny Miklós, Lobos József, Urbanek Alajos, fogalmazók: Klempay József, Lechky Ferd., Gaiszler Károly, 4 segéd, 3 tiszt. Gyűjtő pénztári beszédő Ujjady Arnold, ellenőr Frieber Károly, 1 tiszt, 1 segéd.

1870-ben volt p. ü. igazg. Beregszászon Meczner Károly, ké-

sőbb Nagy Béla, helyettes Wittek József, titkár Tessely Antal, irodavezető Toborffy A.

1857-ben volt Alsó-Vereczkén cs. k. adószedő Sperlich József, Kaszonyban adószedő Gieszvein Károly, ellenőr Szidlovsky Lajos, segéd Szojka Károly, Kisalmáson: adószedő Loreth József, ell. Blonarovics György, tiszt Czechmarek Antal, Munkács on adósz. Rác Péter, ell. Brabecz Vilmos, Beregszászon adósz. Máyer György, ellen. Malinyák János. tiszt Fränkowszky Ferencz. Adófelügyelő Beregszászon Breger Ágoston. — Munkács on jelenben adószedő Gáthy Albert, ellenőr Forstmayer József, Beregszászon adófelügyelő Málusz József elhalálózása után Duchon Béla, illetékkiszabási főnök Szabó Bertalan. Királyi főmérnök (Beniczky Alajos nyugdíjaztatása folytán) Pum József, mérnök Zathureczki Miksa.

D. Tiszaszabályozási tisztikar.

A negyvenes években: elnök Lónyai György, igazgató Buday Károly, kir. főmérnök: Komnanovich Sándor, segéd mérn. Walla Ede, Szlamay Ignác, Mózer Vilmos; pénztárnok Szathmáry Lajos, szertárnok Leszkay Kálmán. 1850. pénzt. Váczy Lajos, szertárnok Komlóssy Lajos. Osztály mérnök: Csánk Nándor, mérn. Mózer Vilmos, Baczó József, Tatarkó János. 1860. elnök Lónyay Albert, pénz és szertárnok Váczy Lajos; mérnök Csánk Nándor, Baczó József, Beniczky Alajos. 1870. elnök Horváth István, p. és szert. Horthy László; mérnökök mint fentebb és Gulácsy Lajos. 1879. elnök Lónyay Albert, alelnök Horthy Gyula, igazgató Hunyady Béla, pénzt. Szarka Bertalan, mérnök Fekete Mihály.

II. Munkácsi uradalmi tiszték

Ezek jelenleg következők: urad. igazg. Jászay Antal, üzemi igazg. Günther Ágost, ügyészek: Lehoczky Tivadar, Pap József; erd. felügyelők: Hönig Alajos, Melczer Aurél, gazd. felügyelő Komka Ervin; főkönyvelő Gáthy Samu, könyvelő Wessely Antal; számvevő Grabovszky Nándor; segéd Finka Kálmán, pénztárnok Coffin Ernő, iktató Karesfi Ignác, mérnök Kochanovszky Sándor, épít. mérnök Liedermann József, járulnok Schmattan József, Pugschitz Endre; joggyakornok Oláh Béla, orvos Schmidt Ferencz; raktárfelügyelő Junker Tivadar, munkácsi tiszttartó Barkács Ede, nagylucskai Farkas Imre, számvevő Sperling Gottlieb; domboki ispán

Rihter Rezső; beregszászi tisztartó Staudner Gyula, számvevő Czeiner Nándor; fogarasi: Protievensky János, segéd Venczel Vilmos, szolyvai ispán Weisz Károly, alsó-vereckei tisztartó Glatz Samu; timsógyári művezető Neumann Róbert, vasgyári művezető Jarosch Lipót. Fővadászmester Polifka Alajos, Ferencz-József rend lovagja, zsenovai főerdész Marker Ágost; számvevő Reichhardt Lajos, szolyvai főerdész Hornoch Antal, pagonyerdészek Veber József, Kilb Miklós, vizniczei főerdész Zahn József, erdész Maszanecz, Jenő, isnyétei főerdész Pavlik József, segéd Scholtz Miksa, erdészek: Fenyvesy (Jedlicska) József és Malczofszky Emil; beregújfalvi főerdész Langer Alajos, Rikly Lőrincz Hátmegen.

III.

Ő Felsége Horváth István Bereg és Ugocsa megyék főispánját az 1882. febr. 19-kén kelt leirattal, ezen állásától — buzgó szolgálatainak elismerése mellett — saját kérelmére felmentette a helyébe a nevezett megyék főispánjává báró Perényi Zsigmondot kinevezte.

Az új főispán márczius hó 20-kán tartá ünnepélyes bevonulását Beregszászba, hol a közönség lelkes tüntetései között beigtattatott. Másnap pedig az 1881. dec. 24-kén elhunyt Péchy Tamás alispán helyére szavazattöbbséggel Jobszty Gyula s helyére főjegyzőnek Tajnel Ödön egyhangulag megválasztatott, valamint Eckel Elemér másod aljegyzőnek.

IV.

1848-ban megszabadított állam-foglyok.

Az I. kötet 272. lapján kövöltetett, hogy a munkácsi polgárok közbenjárására 1848-ban a munkácsi várból több politikai elítélt szabadon bocsáttatott. Ezek nevei következők: Favini József, Szkibinski Bódog, Söldenhofen Károly, Lilpop Gyula, Braniewski Román, Maievski Rajmund, Stradiot József, Agonas Pompej, Soltz József, Aussenberg Norbert és Szuchodolski József. Ezek azon évi május hó 2-án Munkácsról Bereg és Szepes megyékhez és Munkács város közönségéhez német nyelven szerkesztett hálaszózatot intéztek, másnap pedig a Casinóban sajátkezüleg beirták neveiket a vendégkönyvbe, az olaszok naivul oda jegyezvén: dalle carceri (a börtönből.)

V.

Bővebb adatok az 1881-ki népösszeírásból.

A magyar királyi statisztikai hivatal az 1881-ki népösszeírást többbizben kiigazítván, annak végeredménye szerint esik a me-

gye 3727,19 □ kilométernyi területén minden □ kilométerre 41,28 lélek. A létező házak száma 1881-ben 25325, vagyis 754-el kevesebb, mint 1870-ben volt, a mikor a házak 26,079-et tettek, melyekben összesen 32,721 lakófél tartózkodott, míg az imént csak 30,507, tehát a lakások száma 2214-el fogyott.

A jelenlevő tényleges népesség 1881-ben:

a tiszaháti járásban	12,244	férfi	12965	nő,	25,209	együtt
kaszonyi	10736	"	11,007	"	21,743	"
munkácsi	20117	"	20,644	"	40,761	"
felvidéki	14210	"	14,566	"	28,776	"
vereczei	10128	"	10,424	"	20,552	"
Beregszász városban	3379	"	3,551	"	6,930	"
Munkács	4600	"	5,044	"	9,644	"
Összesen	75414	férfi	78201	nő	153615	együtt
1870-ben	78733	"	80490	"	159223	"
a fogyás:	3319	férfi,	2289	nő	5608	együtt.

Családi állapot szerint:

Férfi:	1870.	%	1881.	%
nőtlen	46009	28,90	44786	29,16
nős	30907	19,42	28680	18,67
özvegy	1650	1,03	1783	1,16
elvált	167	0,10	26	0,02
ismeretlen	—	—	139	0,09
Nő:				
hajadon	42209	26,51	40933	26,64
férjes	30999	19,47	28565	18,59
özvegy	7028	4,41	8432	5,49
elvált	254	0,16	62	0,04
ismeretlen	—	—	220	0,14

Vallás felekezeti szerint:

	1870.	%	1881.	%	különbözet
Római kath.	13200	8,29	13252	8,63	+ 52
görög.	81195	50,99	76308	49,68	— 4887
keleti görög	19	0,01	44	0,03	+ 25
ágostai h. ev.	791	0,49	646	0,42	— 135
helvét	46453	29,18	42647	27,76	— 3806
unitarius	1	0,00	—	—	— 1

	1870.	%	1881.	%	különbözet
más keresztény	—	—	1	0.00	+ 1
izraelita	17564	11.04	20714	13.48	+ 3150
más nem keresztény	—	—	3	0.00	+ 3
Összesen	159,223		153,615		5,607

Tetemesebb fogyatkozás tehát a gör. katolikusoknál és a helv. h. evangélikusoknál észlelhető, mit az izraeliták elég nagy mérvű szaporodása sem volt képes ellensúlyozni, kik tíz év alatt 3150 és 1832 óta, tehát 50 évalatt, 16.568-al szaporodtak.

Nemzetiség szerint:

	férfi	nő	együtt	%
magyar	31870	33021	64891	42.24
német	4263	4456	8719	5.67
tót	473	458	931	0.61
oláh	100	20	122	0.08
ruthen	36260	37761	74021	48.19
horvát	13	3	16	0.01
vend	—	1	1	0.00
ezigány	131	103	234	0.15
egyéb	1	—	1	0.00
külföldi	156	103	259	0.17
beszélni nem tud:	2145	2275	4420	2.88
Összesen	75,414	78,201	153,615	= 100.00

Ezek szerint legtöbb közöttünk a ruthen, 48. ¹⁹/₁₀₀, a kik együttal gör. kath. vallásuk is 49. ⁶⁸/₁₀₀, ezt követik a magyarok 42. ³⁴/₁₀₀. A beszélni nem tudók közé a némák és kétéven aluli gyermekek számítvák.

Foglalkozásra nézve:

	1870.	1881
Papok, lelkészek	204	189
hivatalnokok: állami	85	} 289
" megyei, vidéki	126	
" városi, községi	68	
tanítók, nevelők,	408	397
tanulók	—	289
írók	—	1
művészek	—	143

	1870.	1881
őgyvédek	45	42
orvosok	16	17
sebészek	2	—
bábák	37	78
gyógyszerészek	17	—
mások	17	215
<hr/>		
I. Értelmiségi kereset után él	1457	11,048
Földbirtokosok	26108	14741
haszonbérlok	731	259
gazdatisztek	166	144
éves szolgák	12333	5178
napszámosok	15004	16714
vadászat s halászat után él	11	—
kohászat és bányabirtokos	2	—
" bérlok	3	—
" hivatalnok	6	—
" munkás	199	—
földmivelés után élő nőszemély	—	7584
napszámos nő	—	5837
<hr/>		
II. Őstermeléssel foglalkozók	54,563	50,457
iparos, önálló vállalkozó	1825	2459
tiszt és üzletvezető		16
segéd)	997
tanonc) 1930	558
munkás)	325
családi kisegítő		45
	1870.	1881
Háztartásban élő nő	—	34401
Iparos nő	—	626
Házi cseléd	—	3536
<hr/>		
III. Iparos népesség	3755	42963
Kereskedésnél önálló vállalkozók	484	803
" hivatalnokok	5	47
" munkások	342	336
Szállításnál, önálló vállalkozók	83	—
" hivatalnokok	5	—
" munkások	101	—
Pénz- és hitelintézeteknél	4	—

	1870.	1881.
Kereskedést űző nő	—	92
IV. Kereskedelemből él	1024	1278
V. Egyéb foglalkozásuak	4776	32228
Foglalkozás nélküli 14 éven felül	32399	451
„ 14 éven alul	93648	15190
VI. Foglalkozás nélküliek	126047	15641

Ez adatok szerint Bereg megyében százalékokban kifejezve él 1881-ben:

I. értelmi kereset után	11048	vagyis 7.19 %
II. őstermeléssel foglalkozó	50457	„ 32.55 „
III. iparos népesség	42963	„ 27.97 „
IV. kereskedelemből	1278	„ 0.83 „
V. egyéb foglalkozásból	32228	„ 20.98 „
VI. foglalkozás nélkül	15641	„ 10.18 „
összesen	153615	„ 100. 00

A népességre nézve megyénk az ország 64 megyéje közt a 45-ik helyet foglalja el s jóval népesebb, mint a szomszéd Máramaros megye, melyben egy □ kilométerre csupán 21.9 lélek jut, holott Győr megyében 79.3.

Bereg megyebeli illetőségű 1881. január hó 1-én más megyében tartózkodott 1564 férfi és 1310 nő, összesen 2874.

VI.

Gajdos község az 1881. évi LXIII. t. cz. által Ung megyébe kebeleztetett s a 13839/1882. szám alatt kibocsátott belügyminiszteri rendelettel, az ungvári szolgabírói eljárásba beosztatott az ungmegyei törvényhatósági bizottságnak határozatához képest.

VII. Munkácsy Mihály itthon.

E hirnevés művész, kinek legujabb s legbecsesebb képét: „Krisztus Pilátus előtt“ tulajdonosa Sedlmayer párisi műáros előbb Bécsben, majd Budapesten kiállítá, a képkiallítás ideje alatt Budapestről felrándult Munkácsra, hogy szülőföldjén gyermekkori emlékének a kegyelet oltárán áldozhasson. 1882. márcz. hó 1-én elindulván nejével együtt Budapestről, utja diadalmenethez hasonlított; 2-án érkezett a diadalkapuvál és lobogókkal feldiszitett városunkba, hol az üdvözlétére összesereglettek által lelkesen üdvözlötetett. Ő rokonai-
val és Pulszky Ferencz s gróf Teleky Sándorral a grófi kastélyba

szállt, míg kíséretének többi tagjai, kik közül Jókai Mór, Vadnai Károly, György Aladár, Bartók Lajos, Rákosy Jenő, Ágay Adolf írókat és Telepy Károly, Keleti Gusztáv, Greguss Imre festőket és Huszár Adolf szobrászt felemlítjük, magánházaknál helyeztetek el; 4 órakor Munkácsy a városház termében a város által felajánlott ezüst babérkoszoru ünnepélyes átadásával, este pedig fáklyás zenével tiszteltetett meg; másnap márcz. 3-án 11 órakor lepleztetett le az államépületre illesztett márványemléktábla, mely alkalommal Litteráti Ödön képviselő megható beszédet mondott; négy órakor tartott a Csillag vendéglő termében 160 terítékű diszebed, melyet igen fényes táncmulatság követett, melyen az ünnepelt művész is kedélyesen tánczolt és füttyült; márcz. 4-én megszemlélték vendégeink a város környékét, a várat, az új tanodát és kórházat s délután Budapestre visszautaztak.

A fentebb említett márvány emléktábla Szász Károly tolla után hirdeti ezt:

„E házban született 1844. febr. 20-án Munkácsy Mihály
Honszerző Árpád e helyütt pihené ki nagy utját,

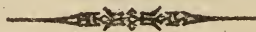
Sas szeme itt villant őse hazája felé.

Itt született Munkácsy Mihály, innen kele utra,

S új eszményi hazát hódita láng ecsete.

1882. márcz. 3.^a

O. A. M. D. G.

Jelentékenyebb sajtóhibák.

Lap.

5. Puznyákfalva 510 s a major 545 méternyi magasan fekszik.
8. Tiszaadonynál: Syqud helyett Sygud olvasandó.
12. 1550-nél: nép " rész "
13. 1629-nél: kimutatásával " Kimulásával olvasandó.
15. családok " családoké "
16. 1460-nál Offka " Offra "
22. 1566-nál: évek " év "
24. három basa " harambasa "
29. 1414-nél: Perner " Pernez "
37. Leffelkoly " Leffelholz "
38. Kossuth " Kossuth "
43. 1553-nál: Morstfark " Morotfark, (Morotva = holtviz) olvasandó.
44. anneti " annexi olvasandó.
48. főrokonságban " törökonságban olvasandó.
- 1435-nél: Sio " Sid "
50. zebendi " zelendi "
57. Spener " Sprencz "
61. 1567-nél: Bodrási " Bodzási "
73. Veréncsen " Veréncsen "
- Jancsova " Jarova "
75. főörökösei " főbirtokosai "
83. 1606-nál: Derff " Dersffy "
91. a végén: izraeliták " izmaeliták "
94. Lajos király 1464 " 1364 "
95. Csaszlonchi " Császlóczy "
97. 1603-nál: Zendahelyi " Zerdahelyi "
99. 1613-nál: 6 kerület " 6 kerülő "
103. arruatim helyett: annuatim, ex gratis helyett: gratis, Tenestris helyett: Terrestris olvasandó.
104. jul. 7. előtt helyett előttte olvasandó.
105. különvárost " külvárost "
131. erdőszerü " erödszerü "
142. kívül János " kiről János olvasandó.
- 1613-nál: földesurak helyett földesurnak olvasandó.
143. lelkészek mellett " lelkészlak mellett olvasandó.
- uradalom tisztség " uradalmi tisztség "

Lap.		
143. az 1726-ki vizsgálat szerint olvasandó.		
161. Szai Wüsznik helyett Izai Wüsznik olvasandó.		
169. 1575-nél: megestek helyett perelték	"	"
172. 1600-nál: Lap	"	Láp
187. 1511-nél: Deresényi	"	Derencsényi olvasandó.
199. István Antal	"	Ispán Antal
217. Latorczától eső	"	Latorczántul
219. Gataly	"	Gacsaly
220. 1737-nél: Miklós család helyett Miké	"	"
1545	"	1745
224. négyág alakban	"	négyszög
233. Odvani	"	Odvari = Udvari olvasandó.
236. A XVI. végén	"	XIV. olvasandó.
242. Ganczi	"	Janczi
252. Ketik Lőrincz	"	Kesik
252. 1619-nél: erre veje	"	ennek veje olvasandó.
255. Kovácsgödör	"	Kovásgödör
260. Nagyráthy	"	Nagyváthy
" 1631-nél: Gecsey	"	gecsei
268. 1738.	"	1378.
279. 1566-nál: rablókul	"	rabokul
289. Teonavai	"	Ternaviai
290. 1668-nál: Sarmaroghi	"	Sarmasághi
291. Felsőzsi Bebek	"	Pelsőzsi
298. 1609-nél: Rádi azonban	"	Endesi azonban olvasandó.
303. Jándnál: egy ól	"	ló
305. 1579-nél: Kévési	"	Kécsy
308. Lent: (1650.)	"	(1656)
310. Nagymihályfi	"	Nagymihályi
319. 1707.	"	1807.
324. 1356-nál: Leo	"	Lev
340. 160 frtos	"	fontos
353. 1538.	"	1583.
374. 1570-nél: 1695.	"	1595.
388. 1426-ki adománylevél	"	1726-ki
401. 1637-nél: Pauta	"	Panta
402. 1522-nél: Nagyráthi	"	Nagyváthi
407. hogy Erzsébetet feltétlenül (után kimaradt) „iktassa be“		
422. Zsigmondné helyett Zsigmondé olvasandó.		
426. 1480-nál: Derényi	"	Perényi
428. Kosztovaicza	"	Rosztovaticza
429. 121—134 méter	"	121—124
431. zárkáni	"	zákáni
435. Penet	"	Penas
442. Filio	"	Filo
445. ugyanis	"	ugyanitt
" lent: Vár Pál	"	Vér Pál

- Lap.
450. előjoggal helyett elöitéletül olvasandó
461. régi templom (után kimaradt) közelében
474. díjak tizszeresen helyett kétszeresen olvasandó.
478. kötőrest " kötözést " "
483. javadalmazott stb. két sor itt ismételtetik feleslegesen.
531. Górá helyett Góre olvasandó.
535. 1523-nál: Cserneki helyett Csetneki olvasandó.
539. 67 lovas százados " szabados " "
547. lent: Történt „1493.“ hogy Hollós stb. " "
559. Szanicsa helyett Szaricsa " "
- " Monda " Morda " "
577. panaszkodtak a felső-vizniezeiek helyett: felsőverezkeiek olvasandó
588. Telenik " Jelenik " "
592. 1797. és 1793. " 1697 és 1693. " "
595. 1844 aug. 28. " 1744. aug. 28. " "
631. a szépesi kamarának " kamaránál " "
634. hogy a birtok " birtokot " "
600. *) Lelesz. Prot. Stat. J. 31. sz. " "
666. Felső-Schönborn (után kimaradt:),
670. **) Mon. Hung. Hist. 17. köt. 507. lap, **) Zichy codex. I. 129. ***)
Lelesz. Prot. A. I. 11. sz.
684. Kétségtelenül a kis — így igazítandó ki: Kétségtelenül „a sik földét
elárasztó Tisza és Berzsa folyó kiöntése“ (mi kimaradt.) stb.
701. 1348-nál: kideríthessék helyett kiderítettessék olvasandó.
705. 1726-nál vádi " rádi " "
710. egyik szákkal jobbagytól (után kimaradt:) a csolnakot elvették.
713. Szentmiklós 1870-ben nem 36 hanem 136 házat számlált.
714. 1433-nál és Szolyvai helyett Szolyvát olvasandó.
720. 1635-nél: bevallott által " e bevallás által olvasandó.
725. repedei és kölcsini (ispánság) helyett: szolyvai és felső-verezke
olvasandó.
728. aspise helyett apaise olvasandó.
742. Dercsényi helyett Dercenesényi olvasandó.
743. az ő állítása " az ő k állítása.
755. **) stb. leleszi levéltár
757. A templom famenyezete olvasandó.
- Aharangon 1517: helyett 1317. olvasandó. E régi harangot ugyanis sokan olasz-
műnek tartják a 1831-ben Budapestre levitetett felhasználás illetőleg al-
adás végett.
765. 1412-nél: Bāt helyett Bach, lentebb Révbach olvasandó.
766. 1613-nál: Pati " Paxi " "
768. 1580-nál: Tivadari M. és Hartyáni G. eleserítették-birtokaikat.
769. Lent heñcidai B., szigeti Vass és simai Mező olvasandó.
772. 1466-nál: Bajdi helyett Bagdi olvasandó.
773. 1524-nél eszközlék " eszközié " "
776. Zrínyi Ilona védelmére helyett védelmezé olvasandó.

778. Szengor lett volna, ha nem helyett hennan; lentebb pedig: keriti helyett kerit olvasandó.
- 780 Fent XII. század helyett XIII. olvasandó.
790. Lent Beregszász „ méternyire fekszik Budapesttől olvasandó.
793. Közmondások „ közmondásait „
810. E néven „ e réven „
820. Termény „ Jeremény „
824. földvár alatt „ állott „
829. csucsában már helyet más olvasandó.

A III-ik kötet tartalma.

	Lap		Lap
Munkács város	429	a gróf Schönborn-csa-	
„keletkezése és fej-		lárnál	593
lődése	429	A gróf Schönborn-család	
„a város külzete	438	nemzedékrende	613
„városi bírák	445	A munkácsi uradalom fő-	
„ „ jegyzők	449	nökei	617
„város pecsétje	450	A munkácsi uradalom	
„birtoka, jövedelme s		ügyészei	619
kiadása	452	Muzsaly Nagy	620
„grófi kastély	457	Namény Vásáros	627
„Rudof korona her-		„	
czeg látogatása	460	Eötvös-család	632
Munkácsi püspöki lak	461	Novoszelicza	638
„róm. kath. templom	463	Nyiresfalva	638
„ „ „ lelkeszség	471	Obláz	639
„reform egyház	476	Oláh-Csertész	640
„tanügy	482	Olenova	640
„királyi algymná-		Oroszvég	641
zium	487	Pálfalva	643
„nemes családok s		Papfalva	643
birtokai	491	Papgyörgyfalva	644
„kereskedelem	500	Paszika	645
„köz- és jótékonyági		Paskócz	646
intézmények és		Patkanócz	647
egyletek	507	Paulova	648
1 posta	507	Pereszirova	648
2 távirda	508	Perekraszna	649
3 casinó	508	Petrusovicza	650
4 kórház	508	Pisztraháza	650
5 r. k. éneklőtársulat	509	Plávia	651
6 ref. „ „	509	Pleszkánfalva	652
7 pénzüzetek	509	Ploszkó	652
8 Lövészegylet	509	Ploszkó-Potük	653
9 segélyző nőegylet	510	Podhering	654
10 műpártoló egyesület	510	Polena	657
11 kiseddóvoda	510	Polyánka	658
12 gyógyszerészet	510	Pósaháza	661
13 ipartársulatok	511	Pudpolócz	664
14 könyvnyomdák	511	Puznyákkalva	665
Munkácsi vár	512	Pusztakerepecz	666
annak főnökei és parancs-		Rafajna-Ujfalu	670
nokai	533	Rafajna-major	672
hajdani fegyveresei	539	Rákos	673
Munkácsi uradalom	542	Remete Alsó	675

	Lap		Lap
Remete Felső	677	Tibava Nagy	762
Repede	677	Timsor	763
Romanócz	678	Tissova	764
Romocsaháza	678	Tisza Vid	765
Roszos	679	Tivadar	767
Rosztoka-Bereg	679	Tőkés	769
Rosztoka Kis	680	Tövisfalva	770
Rosztoka Nagy	681	Trosztanicza	771
Rosztoka Uj	681	Ugomya	772
Runofalva	682	Uklina	775
Ruszkócz	682	Váralja	775
Sáros-Oroszi	683	Várpalánka	776
Sarkad	686	Vári	778
Schönborn Alsó	688	Verbjás	789
Schönborn Felső	690	Vereczke Alsó	790
Selesztó	692	Vereczke Felső	793
Sid	693	Veretecsó	794
Serbócz	695	Viznicze Alsó	795
Skuratócz	696	Viznicze Felső	795
Som	696	Vorotnicza	797
Surány	699	Volócz	798
Szajkófalva	707	Zagyilszka	800
Szaszóka	708	Zápszony	800
Szálka Tisza	709	Zavadka	804
Szentmiklós	713	Závidfalva	805
Szernye	730	Zbun	806
Szerencsfalva	732	Zimbrilova	806
Szidorfalva	733	Zsdenyova	807
Szinyák	734	Zsófiafalva	808
Szkotárska	735	Zsukó	809
Szobatin	736	Egykor létezett faluk és	
Szolocsina	737	puszták:	
Szolyva	738	Balázsvágás	811
Sztánfalva	740	Balmusfalva	811
Sztrabicsó	744	Bereg Kis	812
Sztrojna	746	Bisztra	812
Szuszko	747	Borsova Kis	812
Szuskó Ujfalu (Ervin		Bród	813
falva)	748	Bubuliska Kis	814
Szundákfalva	749	Csépánföldre	814
Szvalyovka	749	Csinagyievo	815
Tákos	750	Csertészfalva	815
Talamás	752	Csombortelek	815
Tarpa Mező	752	Csonkás	815
Tibava Kis	761	Delegánfalva	816

	Lap		Lap
Darócz Kis	816	Olexandrovicza	833
Dienestelek	816	Páznánfölsde	833
Dobróka	817	Perniszfalva	834
Eszterjén	817	Péterfalva	834
Erdőd	817	Révbach	834
Féjérágostonfalu	818	Románpataka	834
Flóriánháza	818	Rozgyila	835
Füzérfalva	818	Rosztovaticza	835
Galgócz	818	Ruszká Babláza	835
Gergely falva	819	Szadava	835
Halászfalva	819	Szaniszlófalva	836
Hazugafalva	819	Sziget	836
Hegy és Helmeecz	820	Szoluncsok	837
Hiuzfalva	820	Szlopófalva	837
Jereményfalva	820	Szotoleczfalva	838
Ilmova	820	Szunyogmező	838
Ilosva Kis	821	Szuputnikfalva	839
Ivánfalva	821	Szvateleczfalva	839
Jurkofalva	821	Trojánfalva	839
Izgogafalva	822	Ulkovecz	840
Karitovicza	822	Urkurtelek	840
Kasafalva	822	Uszkofalva	840
Királypópa	822	Vanikófalva	841
Királyszállása	822	Viznicze Közép	841
Kirva	822	Vulsinka	842
Koblíka	824	Zadon	842
Kobulka	824	Zariscsa	842
Koltunok	824	Zsdimirpaták	843
Korkoly	825	Zuppetnik	843
Kőrösfalva	825	Egykor Beregmegyé-	
Koszfalva	825	hez tartozott hely-	
Kosztrubácsfalva	826	ségek.	
Koziva	826	Agtelek	844
Kut	826	Bronyka	844
Lázárfalva	826	Dobos Nagy	845
Linturovicza	826	Dolha	846
Mátyásfalva	826	Eszeny	847
Maximfalva	827	Hosszumező	848
Melniczna Nagy	827	Kis Ar	848
Mika	827	Kereczke és Kusnicza	848
Mocsárka	828	Rákócz	848
Muzgafalva	828	Rókamező	849
Muzsaly Kis	829	Szalóka	849
Nagyház pusztája	832	Zadna	850
Négy forrás	833	Pótlék.	

	Lap
I. Hatóságok és törvény- székek	851
A. cs. k. megyefőnökség	851
B. Törvénykezési tisztikar	851
C. Pénzügyi Igazgatóság	853
D. Tiszaszabályozási tisztikar	854
II. Munkácsi uradalmi tisztek	854
III. Báró Perényi Zsigmond főispán	855

	Lap.
IV. 1848-ban megszabadi- tott állam foglyok	855
V. Bővebb adatok az 1881. népösszeírásból	855
VI. Gajdos község átkebe- lezése	959
VII. Munkácsy Mihály itt- hon	859
Sajtó hibák jegyzéke.	

Размножено на УПІК "Патент"
г. Ужгород, ул. Гагарина, 101. Зак. 524.

